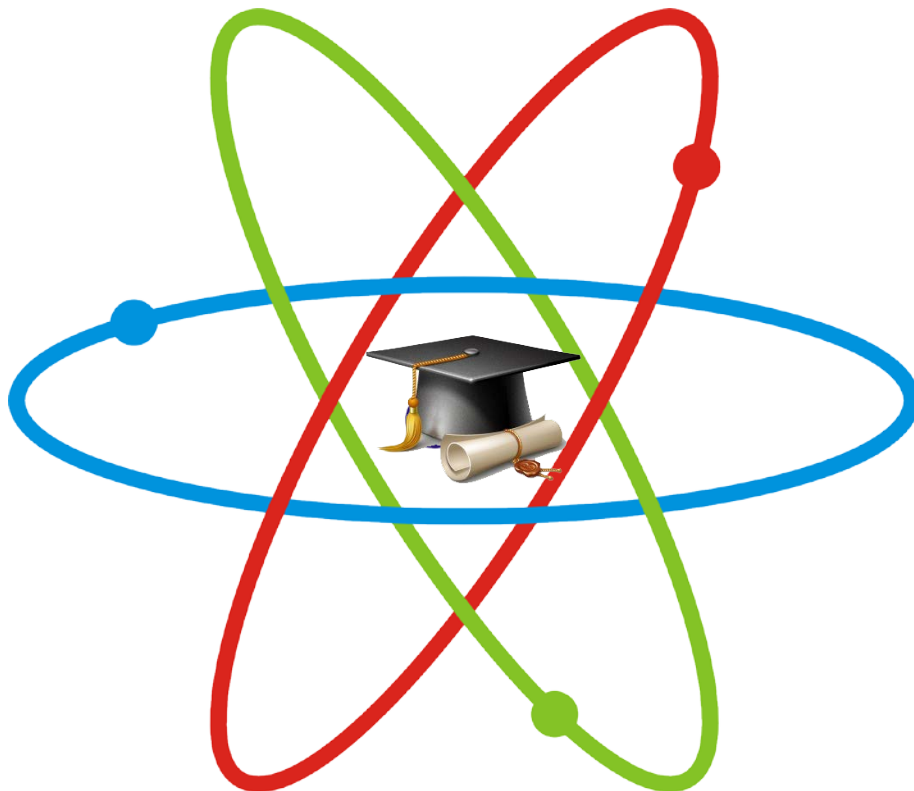

ВІСНИК

СТУДЕНТСЬКОГО
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ВИПУСК 30

2024

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ВІСНИК

*студентського
наукового товариства*

Випуск 30

**Збірник наукових праць
студентів, магістрантів і аспірантів**

Ніжин 2024

УДК 378:001-057.875(06)
B53

ВІСНИК
студентського наукового товариства

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 14 від 30.05.2024 р.

Редакційна колегія:

доктор фізико-математичних наук, професор Мельничук О. В.,
доктор філологічних наук, професор Самойленко Г. В.,
доктор біологічних наук, професор Кучменко О. Б.,
доктор психологічних наук, професор Папуча М. В.,
доктор педагогічних наук, професор Лосєва Н. М.,
кандидат історичних наук, доцент Мартиненко В. В.,
кандидат психологічних наук, доцент Тимошенко О. А.,
кандидат географічних наук, доцент Філоненко Ю. М.

Відповідальний редактор: доктор фізико-математичних наук, професор *Мельничук О. В.*

Упорядник: *Іваницька О. І.*

Комп'ютерна верстка, макетування: *Косяк В. М.*

B53 **Вісник** студентського наукового товариства [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. Вип. 30. 253 с.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних назв, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Адреса редакційної колегії:

**вул. Графська, 2,
м. Ніжин Чернігівської обл.
Україна, 16600**

Підписано до друку 18.07.24
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/8
Обл.-вид. арк. 28,17
Ум друк. арк. 28,83

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

УДК 911.3.30 (477.42)

МІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ МОЛОДІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ)

Козловець Дмитро, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – д-р географ. наук, проф. **Барановський М. О.**, кафедра географії, туризму та спорту.

У статті на основі результатів опитування схарактеризовано міграційні настрої молоді Житомирської області. Визначено причини, особливості та спрямованість міграції молоді регіону дослідження.

Ключові слова: *молодь, міграція, міграційні настрої, Житомирська область.*

Постановка проблеми. Через повномасштабну війну з України виїхала велика кількість громадян, багато з яких не повернуться на Батьківщину навіть після завершення воєнних дій. Це є значною перешкодою для успішного розвитку держави в майбутньому.

Особливо загострює проблему виїзд молодого населення, що в подальшому лише поглибить демографічну кризу, може призвести до зменшення чисельності робочої сили в регіоні, негативно позначиться на розвитку економіки. Динаміка та характер міграції може різнитися між регіонами держави через низку економічних, соціальних, безпекових чинників [4, с. 60].

Вивчення міграційних настроїв важливе з кількох причин:

1. Допомогає розуміти, які фактори впливають на рішення осіб мігрувати, що в свою чергу дозволяє розробляти ефективні політики та стратегії для управління міграцією.
2. Аналіз міграційних настроїв допомагає прогнозувати майбутні потоки міграції, що є важливим для планування соціальних, економічних і політичних процесів у країнах прибуття мігрантів.
3. Сприяє створенню політик і програм, спрямованих на задоволення потреб мігрантів, включаючи інтеграцію в нове суспільство, доступ до освіти, медичної допомоги та інших соціальних послуг.
4. Вивчення міграційних настроїв є важливим для співробітництва між країнами та регіонами у розв'язанні глобальних проблем, пов'язаних із міграцією, як-то: боротьба з незаконною міграцією, біженців і людей, які шукають притулок.

Дослідження міграційних настроїв молоді Житомирської області є важливим, адже дозволить визначити особливості та спрямованість ймовірної міграції молодого населення цього регіону. Окрім цього, воно дозволить з'ясувати причини й мотиви виїзду молодого населення із Житомирської області, визначити шляхи упередження негативних трендів перебігу міграційних процесів у регіоні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню міграції присвячено багато наукових праць, більшість стосується термінології, класифікації та характеристик міграційних процесів. Дослідженню мотивації, причин та міграційної поведінки присвячені праці таких науковців, як Іващенко К. В. [2], Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. [3], Васильців Т. Г., Гальків Л. І., Шульц С. Л. [4], Ніколаєць К. М., Ясько Ю. І. [5], Риндзак О. Т. [6], Немець Л. М., Мезенцев К. В. [7].

Проте науковцями приділено недостатньо уваги міграції саме молодого населення, не встановлені причини та наслідки цього явища. Міграційні настрої молоді Житомирської області взагалі не мають наукового висвітлення, що підтверджує важливість та актуальність цього дослідження.

Метою дослідження є оцінка на основі результатів опитування міграційних настроїв молоді Житомирської області та розроблення пропозицій щодо покращання заходів міграційної політики в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Міграція – переміщення осіб через адміністративні кордони держави або за кордон з постійного місця проживання, на короткочасне чи довготривале перебування з метою повернутися або назавжди. Причинами міграції можуть бути економічні, соціальні, політичні, воєнні, екологічні та культурні чинники [1].

Міграційні настрої – це сукупність уподобань, уявлень, ставлень і поглядів, які впливають на відношення людей до міграції. Міграційні настрої впливають на міграційну активність населення. Чим сприятливіше ставляться в соціумі до виїзду з певної території, тим більша ймовірність негативного сальдо міграції тобто перевищення виїзду над вїздом [3, с. 50].

Формуються міграційні настрої під впливом економічних, соціальних, демографічних, політичних, екологічних, військових, культурних та освітніх умов. Чим гірші вони у місці перебування, тим позитивніше ставлення населення до міграції. Як результат населення буде вважати міграцію у більш розвинений і сприятливий регіон чи країну шансом на підвищення рівня свого життя [5, с. 35].

Для з'ясування міграційних настроїв молоді Житомирської області нами було проведено онлайн-опитування з використанням Google-forms. Анкета містила 15 різнопланових запитань. В опитуванні взяли участь 122 респонденти, віком від 15 до 30 років. Це були здобувачі вищої освіти Житомирського державного університету та учнівська молодь кількох загальноосвітніх навчальних закладів Коростенського району. Частка учнівської молоді серед респондентів становила 43,4%, студентів старших курсів (3-4 курс бакалаврату, 1-2 курс магістратури) університету – 40,2 %, студентів, молодших курсів (1-2 курс) – 15,6 %, здобувачі фахової передвищої освіти – 0,4 %, здобувачі професійної (професійно-технічної) освіти – 0,2%. У гендерному відношенні частка осіб жіночої статі становила 66,4%, чоловічої – 33,6%.

Ставлення респондентів до того, що багато молоді прагне виїхати за кордон, наступне: 23,0% – позитивне, 14,6% – скоріше позитивне, 11,5% – скоріше негативне, 5,8% – негативне, 45,1% – нейтральне (рис. 1).

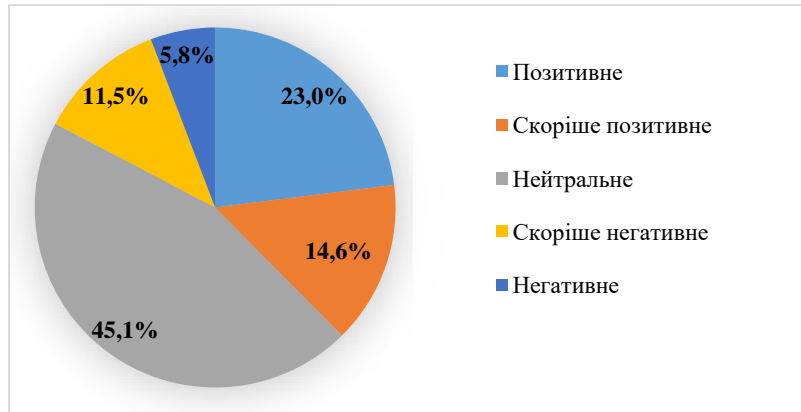

Рис. 1. Ставлення респондентів до того, що багато молоді прагне виїхати за кордон, %

Отже, у майже третини респондентів ставлення до закордонної міграції молоді позитивне, у 17,3 % – негативне. За етносоціальним підходом теорії сукупної причинної зумовленості на здійснення міграції впливає більшою мірою ставлення соціальної групи [7, с. 128].

Вказане співвідношення говорить про те, що в Житомирській області молодь переважно позитивно сприймає міграцію, тому можна вважати, що міграційні настрої сприяють виїзду молодого населення за межі держави.

Крім того, на запитання: «Чи плануєте ви у найближчі 1-3 роки, за умови закінчення війни, поїхати за кордон (не враховуючи туристичних поїздок)?» 49,0 % респондентів дали ствердну відповідь. Найпоширенішою причиною такого бажання є тривале працевлаштування – 16,0 % опитаних (рис. 2) та сезонні роботи – 11,9%. Тобто переважає бажання здійснити трудову міграцію, що може говорити про несприятливі процеси на ринку праці України та Житомирської області. Але виїзд молодого населення за кордон з метою працевлаштування лише погіршить ситуацію.

Про прагнення молоді мігрувати за кордон свідчить не лише пряма відповідь на це запитання, а й сукупність певних підготовчих дій (вивчення мови, ознайомлення з правилами вступу чи працевлаштування). Чим ґрунтовніше особа обізнана з умовами у ймовірному місці еміграції, тим більш вона налаштована все таки здійснити переїзд.

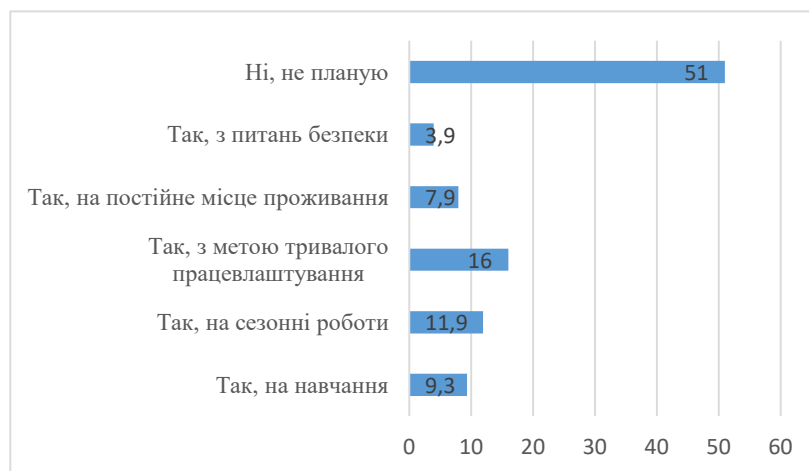

Рис. 2 Плани респондентів у найближчі 1-3 роки, за умови закінчення війни, поїхати за кордон (не враховуючи туристичних поїздок), %

Результати опитування молодого населення Житомирської області свідчать про те, що лише 12,3 % респондентів конкретно та цілеспрямовано готуються до еміграції (рис. 3). Ще майже 37 % респондентів здійснюють певні неактивні заходи загального характеру. Скоріше за все, вони не прийняли остаточного рішення про еміграцію.

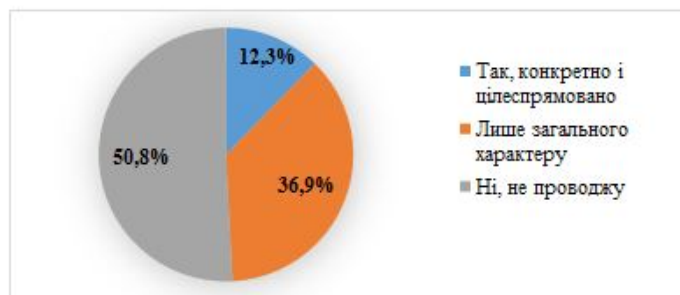

Рис. 3 Проведення підготовчих заходів для виїзду за кордон

В межах держави молодь Житомирської області для ймовірного переїзду надає перевагу місту Києву – 43,3% опитаних. В обласний центр планують переїхати 12,3% респондентів, в районний центр – 4,3%. Майже третина респондентів не має наміру полишати в майбутньому Житомирську область (рис. 4).

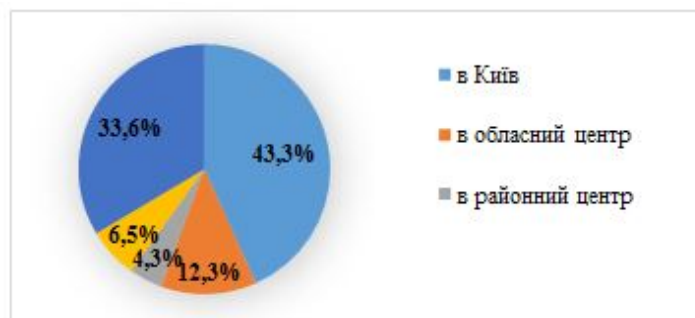

Рис. 4 Вибір респондентів при виїзді за межі області (група, поселення), %

З рис. 1 та рис. 4 можна зробити висновок про те, що молодь Житомирської області в більшості позитивно ставиться до міграції та планує брати в ній участь. Найбільш привабливими місцями для ймовірної міграції молодь вважає місто Київ та виїзд за кордон. З рис. 3 помітно, що 12,3% проводять підготовчі заходи для виїзду за кордон, тому є висока ймовірність здійснення їхніх намірів.

Причинами, на думку респондентів, ймовірної міграції молоді Житомирської області за кордон чи до Києва є низький рівень заробітної плати в регіоні, на що вказали 27,7% респондентів, відсутність стабільності та впевненості у майбутньому – 23,0 %, нестача робочих місць у громадах, містах та селах області – 17,6%, низький рівень життя, корупція – 16,4%, війна – 14,2% (рис. 5).

Рис. 5 Причини, на думку респондентів, виїзду молоді Житомирської області за кордон чи до Києва, %

З відповідей респондентів зрозуміло, що для того щоб молоде населення залишалось проживати на території Житомирської області необхідне створення нових робочих місць, підвищення заробітної плати та подолання корупції. Це дасть можливість створити середовище, де молоде населення буде відчувати стабільність і впевненість у майбутньому, що в перспективі допоможе змінити негативні міграційні настрої.

Висновки. За результатами опитування можна зробити висновок про те, що міграційні настрої молоді Житомирської області до переїзду є досить високими. Молодь регіону налаштована до виїзду за його межі в місто Київ або навіть за кордон. Така ситуація є негативним явищем, що перешкоджає успішному розвитку області, адже веде до депопуляції та спаду в економіці.

Оскільки більшість респондентів причиною бажання виїзду вважають низьку заробітну плату, то її зростання в подальшому може змінити міграційні настрої молоді Житомирської області. Також необхідне створення нових, привабливих для молоді робочих місць, подолання корупції.

Позитивним є те, що майже 60 % респондентів збираються залишитися в регіоні. Результати цього дослідження можуть використовуватися регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування Житомирської області під час розроблення стратегій і планів розвитку регіону, територіальних громад, заходів міграційної політики. Окремі положення й висновки дослідження можна використовувати у навчальному процесі закладів вищої освіти та загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаних джерел та літератури

1. Академічний тлумачний словник української мови URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 18.02.2024).
2. Іващенко К. Динаміка міграційних настроїв населення України: що змінилось за 30 років? Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Київ. 2021 р. Випуск 8 (22). С. 169–184.
3. Лібанова Е.М., Позняк О.В., Цимбал О.І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Київ: Демографічна та соціальна економіка. 2022, № 2 (48). С. 37-57.
4. Міграційна активність населення Карпатського регіону України: тенденції, загрози, методи регулювання: наукове видання / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів. 2020. 128 с.
5. Ніколаєць К.М., Ясько Ю.І., Ніколаєць О.Ю. Мотиваційні чинники зовнішньої трудової міграції населення України. Київ: Економіка та держава, № 10, 2020. С. 34-38.
6. Риндзак О.Т. Інгібування міграційних втрат людського потенціалу України. Економіка України. 2019. № 9-10. С. 82.
7. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с.

УДК 551.583:504.7:551.577

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗМІН ОПАДІВ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ

Мазило Сніжана, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти IV курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. **Остапчук В. В.**, кафедра географії, туризму та спорту.

У статті розглядаються основні тенденції зміни клімату, причини і наслідки, сфери, яких торкнуться кліматичні зміни. Визначена динаміка зміни кількості опадів для різних частин земної поверхні.

Ключові слова: зміна клімату, глобальне потепління, опади, міжнародні організації, погодні умови, прогноз.

Keywords: climate change, global warming, precipitation, international organizations, weather terms, forecast.

Постановка проблеми

Глобальні спостереження за кліматичною системою почалися в середині 19 століття, а до 1950-х років стали доступними більш повні та різноманітні дані спостережень. Використання фізичних і біогеохімічних вимірювань, дистанційного зондування та палеокліматичних реконструкцій дає можливість отримати повну картину мінливості та довготривалих змін стану атмосфери, океану, криосфери та поверхні суходолу. Немає сумніву, що кліматична система нагрівається. Багато змін у кліматичній системі, зареєстрованих з 1950 року, є незвичайними або безпрецедентними за останні десятиліття чи навіть тисячоліття. У міру підвищення температури повітря та океану територія покриття снігу та льоду зменшу-

ється, а рівень моря підвищується. Усе це призводить до зміни компонентів клімату, зокрема атмосферних опадів.

Актуальність проблеми

Протягом останніх кількох десятиліть міжнародне співтовариство залишалося вкрай стурбованим загрозовою тенденцією зміни клімату Землі через глобальне потепління, яке, як вважають вчені, спричиняють антропогенні чинники, тобто діяльність людини. Одним із проявів такої діяльності є викиди парникових газів (переважно вуглекислого газу) в атмосферу Землі. Враховуючи наявні та очікувані наслідки цього процесу, особливо танення льодовиків у високих широтах і підвищення рівня води у Світовому океані, це може становити реальну загрозу для 70% населення планети у низинних прибережних районах. Майбутні кліматичні зміни матимуть негативний вплив на сільське господарство в тропічних широтах, тоді як зміни в помірних широтах матимуть як позитивний, так і негативний вплив. У зв'язку з цим увага світової спільноти, яка намагається створити ефективний міжнародно-правовий механізм для вирішення проблеми кліматичних змін, завжди була прикута до цього питання.

Аналіз досліджень і публікацій

Багато уваги приділено вивченню зміни клімату в глобальному та регіональному масштабах. Доповідь робочої групи МГЕЗК (Міжурядова група експертів зі зміни клімату) бере до уваги нові знання про минулі зміни клімату та аналізує спостереження за минулими змінами клімату. Під час написання цієї статті були проаналізовані дослідження та публікації МГЕЗК.

Метою даної роботи – є аналіз та обґрунтування географічних особливостей зміни режиму зволоження Землі та її наслідків, а також перспективи вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату.

Виклад основного матеріалу дослідження

З'являється все більше наукових доказів того, що глобальне потепління спричиняє збільшення вологості в атмосфері, що, у свою чергу, призводить до екстремальних опадів. У середньому на земну поверхню випадає приблизно 1130 мм опадів щороку [3].

Деякі основні фізичні процеси визначають, що опади реагують на потепління. Вода в річках і озерах перетворюється на пару під дією сонячного тепла за допомогою процесу, який називається випаровуванням. Одним із найважливіших чинників екстремальних опадів є швидкість, з якою атмосфера вологість збільшується з глобальним потеплінням. Рівняння Клаузіуса-Клапейрона, яке показує залежність між температурою і тиском під час перехідних стадій речовини, стверджує, що здатність повітря утримувати вологу збільшується на 7% для кожного градуса нагрівання. Тому, навіть якщо земля прогріється на 1,5 градуса Цельсія, вміст вологості в повітрі збільшиться на 10,5%. Це неминуче означає більш щільні та великі хмари, що приносить більше опадів. Але підвищена вологість не розподіляється рівномірно по Землі. В середньому потепління клімату робить сухі райони сушішими, а вологі – вологішими, особливо в середніх і високих широтах. Однак це не завжди однозначно справджується для суходолу, де наслідки потепління більш складні через неоднорідність підстильної поверхні.

Кількість опадів збільшується в середніх широтах через підвищення вологості атмосфери. Натомість у посушливих зонах тропічних і субтропічних регіонів, а також у деяких регіонах середніх широт спостерігається зменшення кількості опадів.

Спостерігається значне збільшення кількості опадів біля екватора, особливо в Тихому океані. Також більше опадів випадає в арктичних і антарктичних регіонах, де підвищення температури повітря відбувається найбільш інтенсивно.

Порівнюючи опади на материках, можна помітити, що кількість опадів збільшується в Євразії, Антарктиді, Північній Америці. Натомість Австралія, Африка та Південна Америка стають сушішими (рис.1).

Precipitation response to global warming

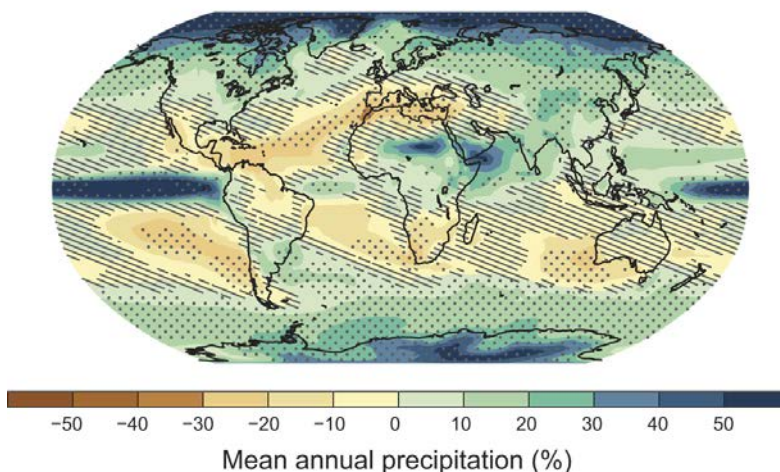

Рис.1. Зміна опадів в зв'язку з глобальним потеплінням [4]

Щодо Європи, виявлено, що північна Європа стає вологішою, а південна – сухішою. У багатьох частинах Європи, включаючи Францію, Італію, Швейцарію, північну Німеччину та південну Швецію, кількість опадів зменшилася. Країни на захід від Чорного моря також стали помітно сухіші. Навпаки, збільшення опадів спостерігається у східній Іспанії, західній Норвегії, південних Балканах і частинах центрально-східної Європи (рис. 2).

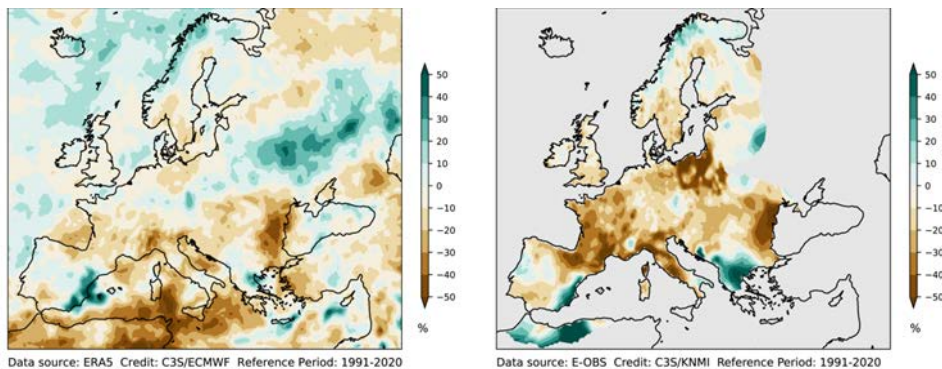

Рис. 2. Опади (%) над Європою за базовий період 1991–2020 років [1]

В Азії значні аномалії зволоження сталися на Аравійському півострові. Мусонні опади в Північній півкулі збільшуються, тоді як мусонні опади в Південній півкулі слабнуть. Посилення системи літніх мусонів у Північній півкулі може бути відповіддю на тропічне фокусування гідрологічних систем у періоди потепління. Оскільки влітку в Північній півкулі тепловий екватор рухається на північ, мусони в Південній півкулі можуть слабшати.

В останні десятиліття частіше відбуваються шторми та з більшою інтенсивністю [1]. Шторми в Південній півкулі досягли рівня інтенсивності, який раніше не передбачався до 2080 року. Найбільше зростання спостерігалось в північній і південно-західній частині Тихого океану та в Індійському океані. Тим часом кількість ураганів у Північній Атлантиці також перевищує норму. Залежно від походження шторму його можна розділити на урагани, тайфуни та циклони.

Шторми утворюються в теплих водах екватора. Це типові тропічні райони з температурою поверхні моря вище 26°C. Шторм перетворюється на ураган зі швидкістю вітру 119 км/год. Коли він потрапляє на суходіл та випадають інтенсивні зливові дощі, він починає втрачати силу та вологу, спричиняючи повінь (рис. 3).

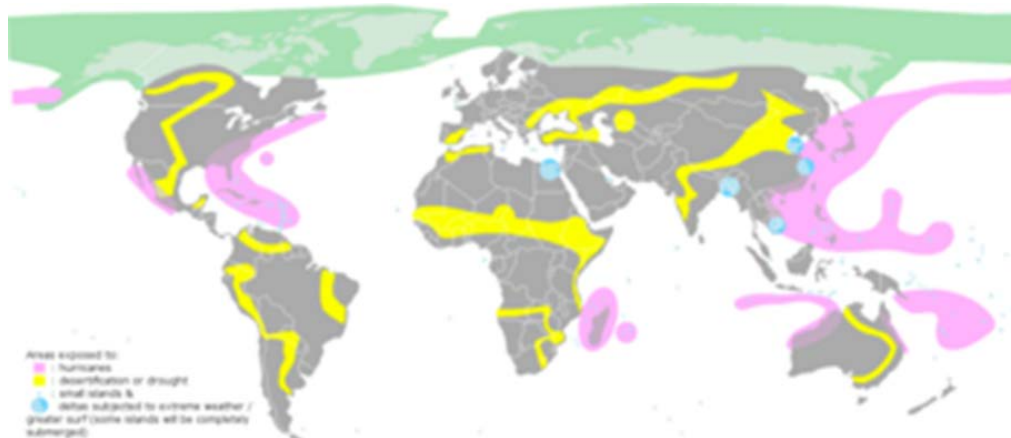

Рис. 3. Де можуть трапитись природні катастрофи викликані глобальним потеплінням. Рожевим - урагани, жовтим - утворення пустель або посухи, блакитним - повені у дельтах річок [3]

Тому чим тепліше Світовий океан, тим швидше випаровується вода і тим частіше і сильніші утворюються урагани. Зміна клімату не лише спричиняє потепління, а й змінює кліматичні зони та впливає на природу. У деяких районах сезон дощів змінився. Зміна клімату спричинила зміни в положенні поясів тропічних дощів. Положення поясів тропічних дощів може змінюватися протягом року.

Для населення необхідно знати про майбутні кліматичні зміни, зокрема зміни кількості та розподілу опадів. Очікується, що більша частина збільшення кількості опадів відбудеться у високих широтах. Збільшення снігопадів біля полюсів може компенсувати танення льодовиків і крижаних щитів у цих регіонах шляхом додавання нового льоду на вершини цих структур. Деякі місця в Антарктиді отримують більше снігу через збільшення опадів, ніж втрачають від танення через підвищення температури.

У деяких регіонах може спостерігатися збільшення кількості опадів, але це збільшення може мати форму сильніших дощів. Зміна режиму опадів може призвести до збільшення масштабів повеней, особливо в поєднанні зі змінами землекористування, такими як вирубка лісів. Очікується, що багато регіонів, особливо в низьких і середніх широтах, страждатимуть від більш частих і сильних посух, які призведуть до подовження «сезонів пожеж» і зміни в екосистемах [4].

Очікується, що кількість опадів у центральній частині Середземномор'я зменшиться приблизно на 20% до 2100 року, південна Африка зазнає подібного зменшення. Очікується, що Західна Австралія, Чилі, Центральна Америка та Мексика будуть приблизно на 10% сушішими. Ці зміни, як правило, посилюються в міру потепління клімату. У таких сценаріях зміни клімату, як RCP2.6, якщо глобальна температура підвищиться на 2°C замість 4°C, швидкість збільшення кількості опадів приблизно подвоїться. Загалом очікується зниження відносної вологості над суходолом і підвищення над океаном. Очікується, що чиста поверхнева втрата прісної води, визначена як випаровування мінус опади ($E - P$), збільшиться в субтропічних регіонах. Очікується, що стік збільшиться в більшості регіонів, за винятком Середземного моря, південного заходу Сполучених Штатів і Мексики, південно-західної Африки та частини Південної Америки. Тим часом очікується, що вологість ґрунту зменшиться майже у всіх регіонах, а кількість опадів значно збільшиться в деяких частинах Північної Африки, Азії та Південної Америки (рис. 4).

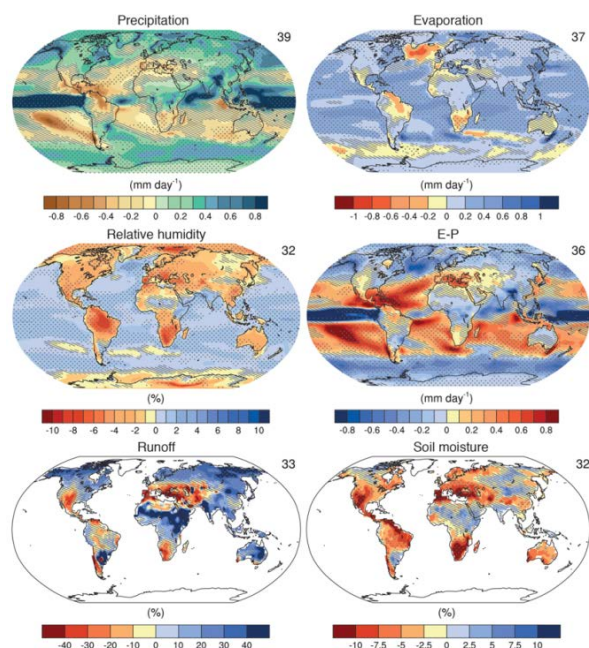

Рис. 4. Зміна опадів, випаровування, відносної вологості, стоку, вологості ґрунту [1]

Висновки

Глобальне потепління впливає на зміну опадів у різних частинах світу. Одним з основних механізмів цього впливу є збільшення вмісту водяної пари в атмосфері через підвищення температури поверхні океанів та інших водойм. Це може спричинити зміни в інтенсивності та розподілі опадів.

Наприклад, деякі регіони можуть зазнавати посухи через зменшення кількості опадів, оскільки водяна пара утримується в атмосфері довше та концентрується у великих кількостях, а потім випадає у вигляді інтенсивних дощів у інших областях, що може викликати повені та інші проблеми. Такі зміни можуть мати серйозний вплив на екосистеми, сільське господарство та загальну стійкість економік регіонів.

Додатково, глобальне потепління може призвести до змін у розподілі сезонних опадів та режиму водопостачання, що також впливає на водні ресурси та життєдіяльність людей та інших організмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіти МГЕЗК. URL: <https://www.ipcc.ch/> (дата звернення: 28.04.2024)
2. Паризька угода від 12.12.2015 р. (ратифіковано Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII). Дата оновлення: 04.11.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61 (дата звернення: 25.04.2024).
3. Про зміну клімату за 3 хвилини. URL: <https://my.science.ua/pro-zminu-klimatu-za-3-hvylyny/> (дата звернення: 08.05.2024).
4. IPCC WGI Interactive Atlas: Regional information (Simple). URL: <https://interactive-atlas.ipcc.ch/> (дата звернення: 07.05.2024).

МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ КЛІМАТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Романенко Вікторія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти IV курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. географ. наук, доц. **Остапчук В. В.**, кафедра географії, туризму та спорту.

Актуальність. Зростання середньої температура повітря, зміни в характері випадіння опадів, підвищення рівня моря та снігового покриву, все це є наслідком глобальної зміни клімату. Не оминули вони і території України. Дослідження сучасних змін клімату на території України має важливе значення для розробки стратегії зі зменшення антропогенного тиску на природу, а також для створення планів з адаптації до вже існуючих кліматичних змін та тих, що можуть бути в майбутньому.

Ключові слова: клімат, зміни клімату, міжрегіональні відмінності, динаміка.

Метою дослідження є ґрунтовне вивчення динаміки кліматичних показників та виявлення географічних відмінностей кліматичних змін у регіонах України.

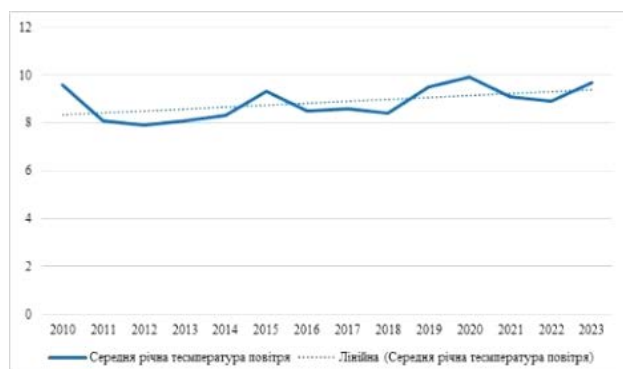
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для проведення обґрунтованого дослідження сучасних змін клімату на території України вкрай важливо використовувати багаторічні статистичні дані про елементи погоди. З цією метою були використані кліматичні дані за роками спостережень із сайту Метеопост про статистику погоди [4]. Джерельною базою дослідження стали напрацювання таких авторів, як Галік О. І., Басюк Т. О. [1]. В результаті аналізу наукових джерел був зібраний теоретичний і фактичний матеріал, що дозволило скласти цілісну картину динаміки та географії основних проявів сучасних змін клімату на території України.

Постановка завдань. Для проведення дослідження та досягнення поставленої мети сформовані наступні завдання: 1) розглянути багаторічну динаміку температурних показників, режиму зволоження, висоти снігового покриву, швидкості вітру в різних містах на території України; 2) виявити географічні відмінності зміни основних кліматичних показників у регіонах України.

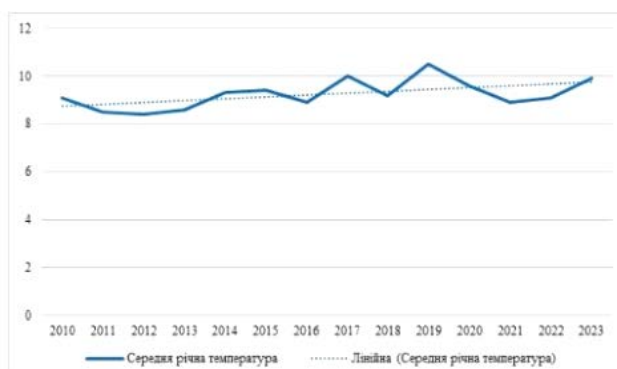
Виклад основного матеріалу.

Глобальна зміна клімату помітно трансформувала кліматичні умови України. З метою оцінки таких трансформацій було проведено порівняльний аналіз кліматичних даних з сайту Метеопост за період 2010-2023 років, що демонструють зміну клімату в регіонах України. Щоб детальніше розглянути регіональні особливості зміни клімату на території України, було проведено порівняння кліматичних показників в місті Чернігів, що розміщене на півночі держави, в місті Харків – на сході, Львів – на заході, Кропивницький – у центрі, Одеса – на півдні [1].

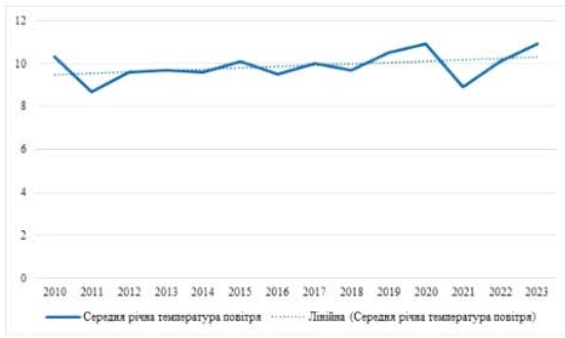
Аналізуючи динаміку середньорічної температури повітря в зазначених містах України протягом 2010-2023 років (рис. 1), спостерігаємо найбільш стрімке зростання температури, приблизно на 1 °С, в містах Чернігів і Львів; говорячи про міста Кропивницький і Одеса, спостерігаємо менш значне зростання середньої температури, на 0,5 та 0,7 °С відповідно, у Харкові цей показник найменший і складає 0,1 °С [2].

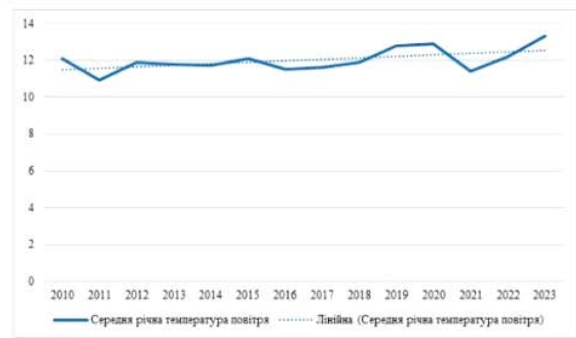
Чернігів

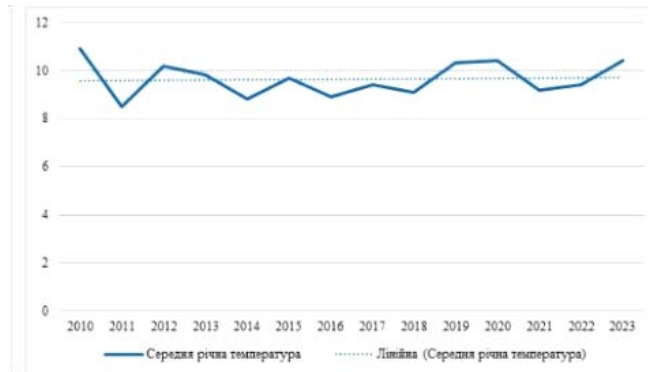
Львів

Кропивницький

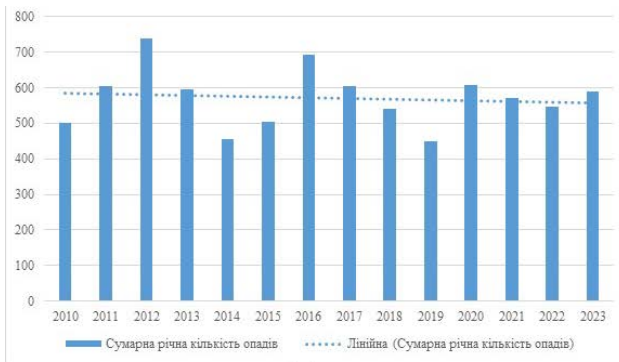
Одеса

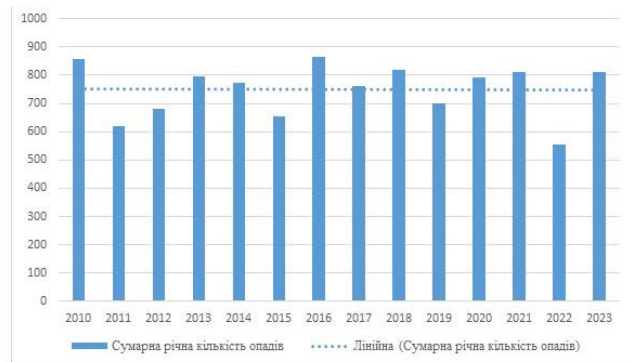
Харків

Рис. 1. Динаміка середньорічної температури повітря в містах України протягом 2010-2023 років, °С [4]

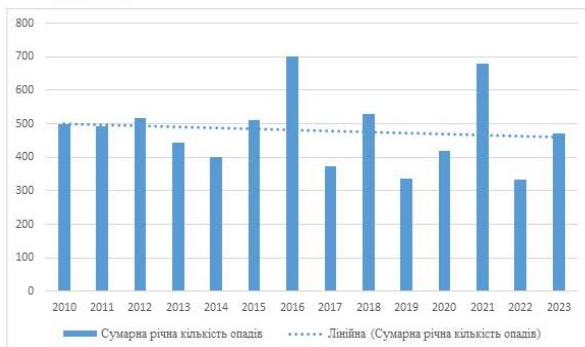
Аналізуючи рис. 2, можемо зробити висновок, що з сумарною річною кількістю опадів ситуація така: в містах Чернігів, Кропивницький, Одеса спостерігається зниження ступеня зволоження на 50 мм, натомість в Харкові помітне зростання сумарної річної кількості опадів протягом даного періоду на 20 мм. Для міста Львів характерне збереження сумарної річної кількості опадів протягом 2010-2023 років, що складала 750 мм.

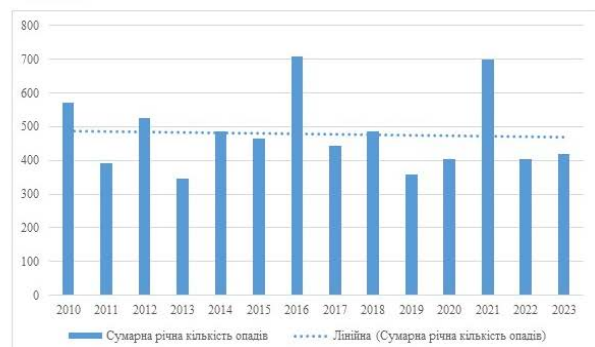
Чернігів

Львів

Кропивницький

Одеса

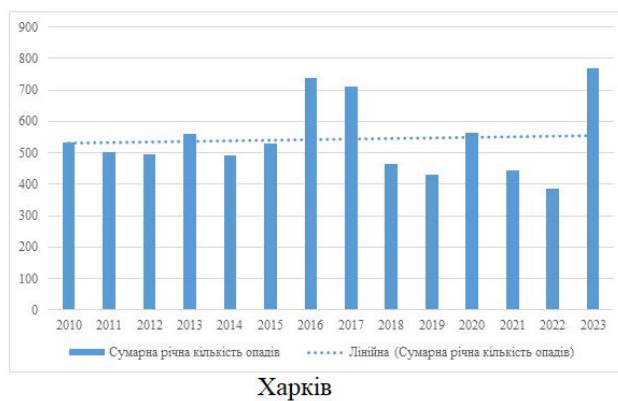

Рис. 2 Динаміка сумарної річної кількості опадів у містах України протягом 2010-2023 років, мм [4]

Середня річна глибина снігового покриву протягом 2010-2023 років коливалася (рис. 3), при цьому загальне його зниження спостерігається в містах Чернігів, Кропивницький та Одеса, натомість у Харкові та Львові глибина снігового покриву зростає, з цього можемо зробити висновок, що загальне зменшення кількості опадів проявляється як в літній, так і в зимовий період і характерне для північної, центральної та південної частини країни.

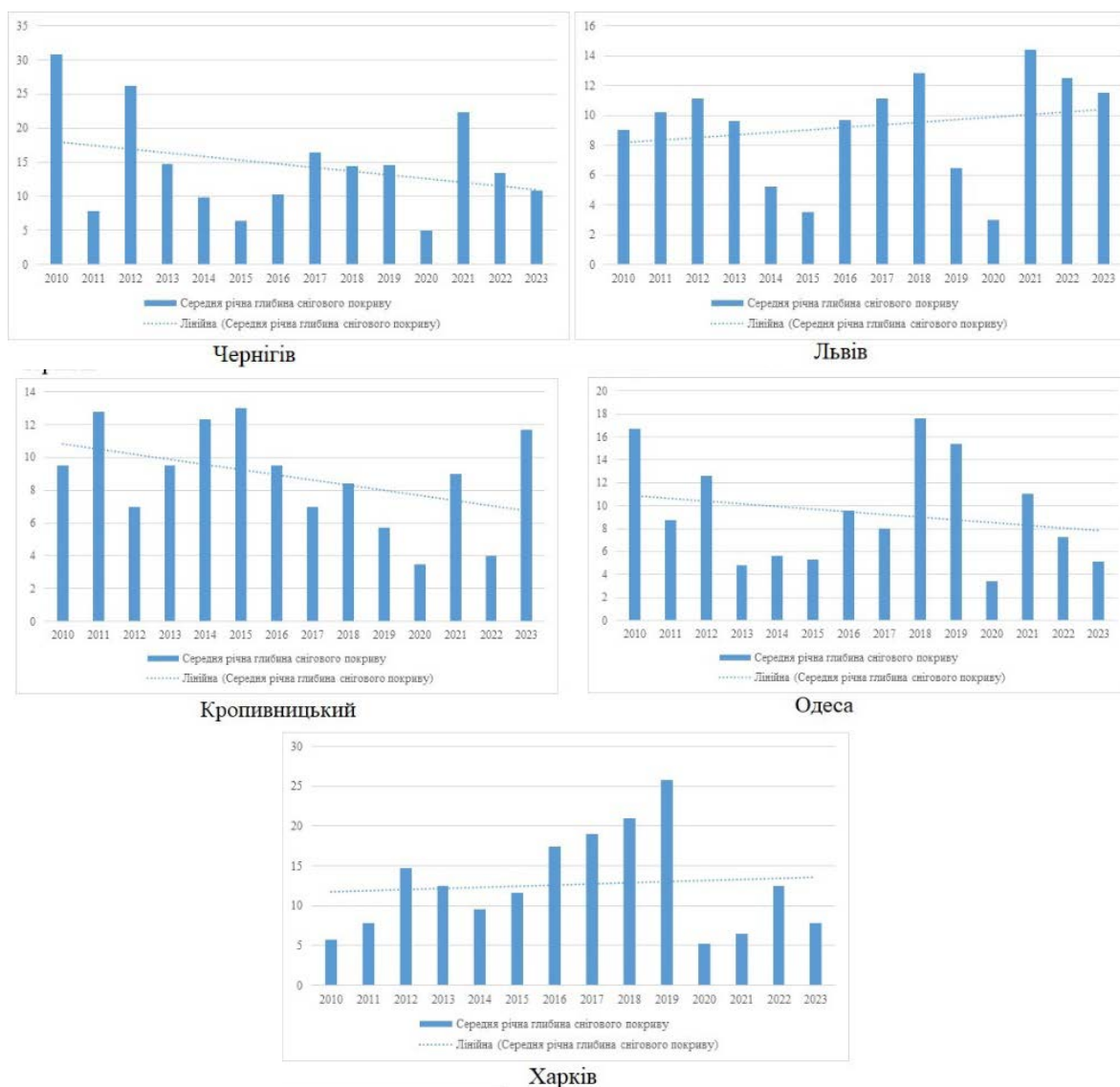

Рис. 3 Динаміка середньорічної глибини снігового покриву в містах України протягом 2010-2023 років, см [4]

Значні зниження, в період 2010-2023 років, спостерігаються і в показниках середньої річної швидкості вітру (рис. 4). У Харкові цей показник зменшився на 1,9 м/с, що є найбільшим коливанням, порівняно з іншими містами України. Такі коливання вітру змінюють розподіл повітряних мас та випадіння опадів, це в свою чергу може лише поглиблювати кліматичні зміни [4].

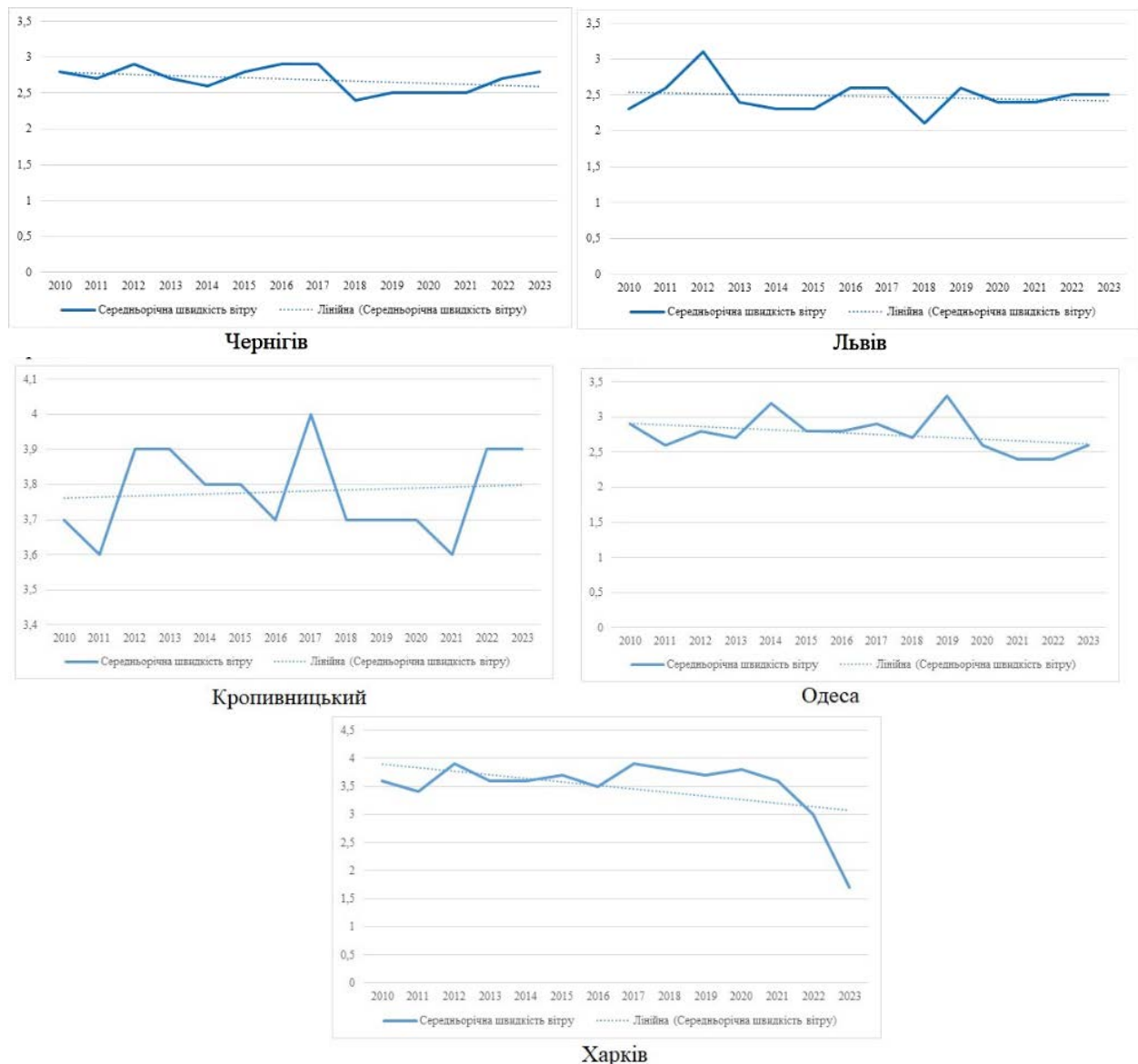

Рис. 4. Динаміка середньорічної швидкості вітру в містах України протягом 2010-2023 років, м/с [2]

Аналізуючи загальні кліматичні показники в різних містах України у період 2010-2023 років, бачимо, що найбільших кліматичних змін зазнала північ України, про що свідчать дані по місту Чернігів.

Динаміка кліматичних показників міст свідчить, що клімат України стає більш посушливим, знижується кількість опадів та глибина снігового покриву, що підтверджується динамікою фактичних значень протягом періоду 2010-2023 років [3].

Висновок. Отже, аналіз багаторічних кліматичних показників по регіонах на території України демонструє підвищення середньорічної температури, зменшення сумарної річної кількості опадів, глибини снігового покриву, зменшення швидкості вітру. Зміни клімату проявляються по всій території України, проте найсуттєвіші трансформації фіксуються на півночі держави. Сучасні зміни клімату України мають низку негативних проявів, а саме погіршують стан поверхневих вод і не дозволяють достатньо поповнюватися підземним водам, погіршують якість атмосферного повітря, це все разом чинить негативний вплив на стан здоров'я та добробут населення України. Поступове зростання посушливості клімату України призводить до зміни її біорізноманіття та втрати унікальних ендемічних видів. Прояви сучасних змін клімату переважно негативно позначаються на економіці держави і така тенденція може продовжитися у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галік О.І., Басюк Т.О. Методичні вказівки «Довідникові дані з клімату України» для виконання практичних, розрахунково-графічних, курсових робіт, дипломних проєктів і магістерських робіт студентами природничих напрямів підготовки та спеціальностей НУВГП денної та заочної форм навчання. Рівне: НУВГП, 2014. 158 с.
2. Звіт про науково-дослідну роботу. Розроблення деталізованих карт майбутніх кліматичних умов для території України за різними сценаріями зміни клімату з використанням геоінформаційних систем. Український гідрометеорологічний центр. Київ, 2013. 71 с.
3. Клімат України / за ред. Ліпінського В. М., Дячука В. А., Бабіченко В. М. Київ: В-во Раєвського, 2003. 343 с.
4. Статистика погоди. Кліматичні дані за роками та місяцями URL: <https://meteoport.com/weather/climate/> (дата звернення: 14.05.2024)

УДК 613.95:355.422-044.332

ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Чорний Дмитрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти І курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Кузьменко Л. П.**, кафедра біології

З початком російського вторгнення в Україну життя українських дітей зазнало значних змін. Мета роботи полягає у вивченні психологічних та фізіологічних наслідків стресу, спричиненого військовими діями, на основі аналізу проведених досліджень.

У статті розглядаються численні приклади негативного впливу війни на здоров'я дітей, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади, депресія, порушення поведінки, соматичні симптоми, погіршення харчування, збільшення дитячої смертності, зростання частоти вроджених вад серця, проблеми з концентрацією та порушення сну.

Результати досліджень з різних країн демонструють серйозний вплив війни на фізичний та психологічний стан дітей. Ключові слова: психофізіологічні фактори, адаптації, діти, військові конфлікти.

З початком російського вторгнення в Україну життя українських дітей зазнало значних змін. Вплив війни та насильства має далекосяжні психологічні та фізіологічні наслідки, що суттєво впливають на їх розвиток та загальне благополуччя. Метою роботи є вивчення психологічних та фізіологічних наслідків стресу, викликаних військовими діями у дітей в різних куточках світу, на основі аналізу проведених досліджень.

Дослідження, проведені науковцями різних країн, виявили значні негативні наслідки для дітей, які живуть у зонах бойових дій.

За оцінками іракських досліджень, кожна третя дитина в зоні воєнних дій піддається ризику розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), інших психопатологічних симптомів та зниженню рівня психосоціального функціонування. Поширеність ПТСР може варіювати від 10 % до 90 %, супроводжуючись тривожними розладами, депресією, порушеннями поведінки та соматичними симптомами [9].

Війна викликає значний стрес у дітей, що призводить до широкого спектру психологічних проблем. Більшість дітей стикається з емоційною ізоляцією, розвитком беземоційних або автоматизованих поведінкових реакцій та істеричними емоційними сплесками [13].

На стан здоров'я дітей також впливає харчування, до прикладу, у Гвінеї-Бісау дитяча смертність зросла, а стан харчування погіршився серед дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та дітей-резидентів. Погіршення стану харчування впливає на роботу шлунково-кишкового тракту. Ще одним прикладом проблем може бути Шрі-Ланка де діти, які жили у постраждалих від війни регіонах, частіше страждали від запорів через стрес і незадовільні умови життя [1].

У чилійських дітей-біженців у Данії спостерігали порушення сну, соматичні скарги та проблеми з концентрацією через травматичний досвід тортур і ув'язнення [7].

У Кувейті частота вроджених вад серця у немовлят значно зросла після війни, з 395 до 1034 на 10 000 дітей народжених природним шляхом. Водночас, у Косово виявлено високу поширеність гепатиту А та В серед дітей-біженців через відсутність вакцинації [2].

В Афганістані у педіатричних пацієнтів, які проходили лікування на військових об'єктах США, спостерігалася вища смертність і довше перебування в лікарні порівняно з дорослими. Найпоширенішими механізмами ушкоджень були вибухові, проникаючі та тупі травми. У Сирії серед дітей, які постраждали під час військового конфлікту, 70 % мали ушкодження в результаті бомбардувань та осколкові поранення, а 2/3 дитячих смертей були спричинені травмами голови [4].

У Мозамбіку високі показники недоїдання в районах, постраждалих від війни, пов'язані зі скороченою обробкою маниоки через військові дії [6].

В колишній Югославії діти-переміщені особи з районів, що постраждали від війни, мали значно більшу частоту епілептичних нападів у порівнянні з дітьми з районів, які не постраждали від війни [5].

Дослідження вказують, що діти, які перебували на території де велися військові дії, мають значні проблеми з емоційним і психічним здоров'ям. Це може включати розвиток ПТСР, тривожних розладів, депресії та інших психопатологій. Важливу роль у цьому відіграють не лише безпосередні наслідки насильства, але й тривалі стресові ситуації, з якими стикаються діти [6].

У таборах для біженців у Руанді рівень дитячої смертності дуже різнився, причому немовлята без супроводу піддаються найбільшому ризику, часто через діарейні захворювання. Крім того, діти в зонах конфлікту часто зазнають серйозних фізичних і психологічних травм, включаючи тортури та стаючи свідками насильства, що призводить до періодичних кошмарів і погіршення навчання у школі через пропуски занять [13].

Дослідження біженців у чотирьох таборах переселенців в Анголі виявило, що смертність серед дітей до 5 років була в чотири рази вищою за базовий рівень, причинами смерті були недоїдання, лихоманка та малярія. Діти становили значну частину жертв війни та зниклих безвісти [3].

В Еритреї огляд карток 248 пацієнтів з мінними пораненнями показав, що 41 % з них були молодше 15 років, причому значна частина поранених – малі діти [11].

Дослідження домогосподарств у зонах конфлікту в М'янмі показало, що рівень дитячої смертності майже вдвічі вищий, а рівень смертності дітей до 5 років у три рази вищий порівняно з національними показниками, що демонструє серйозний вплив конфлікту на виживання дітей [12].

Учні 7-10 класів в Ізраїлі, що пережили ракетні атаки, демонстрували підвищену агресію та більшу ймовірність скоєння насильства. Це свідчить про вплив стресових подій на нейропсихологічний стан дітей, що проявляється у вигляді агресивної поведінки. Також, під час конфлікту відзначалося значне збільшення навмисних травм, 3 % пацієнтів були молодшими за 10 років, а 8 % – 10-14 років [8].

У Нікарагуа діти в місті, що переживало збройний конфлікт, мали значну затримку росту, нижчий рівень імунної стійкості. Це свідчить про вплив конфлікту на загальний розвиток дітей через недостатнє харчування та неналежне медичне обслуговування [13].

У Демократичній Республіці Конго спостерігається високий рівень дитячої діареї, гострих респіраторних інфекцій та лихоманки в провінціях, що переживали збройний конфлікт. Це свідчить про вплив конфліктних умов на здоров'я дітей, включаючи шлунково-кишкові розлади [10].

Підсумовуючи приклади, які зазначені вище ми можемо умовно розділити проблеми зі здоров'ям дітей, які отримані в наслідок бойових дій на 2 типи:

Фізіологічні проблеми	Психологічні проблеми
Відсутність належного медичного обслуговування та вакцинації призводить до поширення інфекційних захворювань, таких як гепатит А і В. У деяких регіонах спостерігається підвищення частоти вроджених вад серця серед новонароджених. Діти часто отримують серйозні фізичні ушкодження внаслідок вибухів, осколкові поранення та інші види травм. Недоїдання та незадовільні умови життя призводять до високої дитячої смертності, затримки росту та низки фізичних розладів.	Діти, що зазнають впливу війни, часто стикаються з серйозними психологічними розладами. Посттравматичний стресовий розлад є одним із найпоширеніших наслідків, який може проявлятися у вигляді тривожних розладів, депресії, порушень поведінки та емоційної ізоляції. Багато дітей переживають емоційні сплески та страждають від проблем зі сном і концентрацією уваги. Високий рівень стресу, викликаний насильством і постійною загрозою життю, призводить до значних психологічних травм, що можуть мати довготривалі наслідки.

В цілому, бойові дії викликають наступні проблеми:

1. Фізіологічні наслідки стресу

Фізіологічний вплив стресу, спричиненого війною, є глибоким і багатограним. Тривалий вплив стресу може призвести до дисрегуляції гіпоталамо-гіпофізарно-адреналової (ГГА) системи, що спричиняє хронічні стресові реакції. Ця дисрегуляція може спричинити різноманітні проблеми зі здоров'ям, включаючи пригнічення імунної системи, підвищену чутливість до інфекцій та затримки фізичного росту та розвитку [14].

2. Нейробіологічні зміни

Хронічний стрес під час критичних періодів розвитку може призвести до тривалих нейробіологічних змін. Ці зміни включають зміни структури та функцій мозку, особливо в областях, відповідальних за емоційну регуляцію, пам'ять та реакцію на стрес. Дослідження показують, що вплив важкого стресу може призвести до порушення дендритів гіпокампу, що є важливим для навчання та пам'яті. Це може призвести до когнітивних дефіцитів та труднощів у навчанні [14].

Стрес також впливає на мигдалеподібне тіло, область мозку, що відповідає за емоційну обробку та реакції страху. Діти, які піддаються тривалому стресу, мають гіперактивне мигдалеподібне тіло, що призводить до підвищеної тривожності та реакцій страху навіть у безпечних ситуаціях [14].

3. Порушення ендокринної системи

Постійна активація ГА осі через хронічний стрес призводить до надмірного вироблення кортизолу, основного гормону стресу. Підвищені рівні кортизолу порушують низку функцій організму. До прикладу, високий рівень кортизолу пригнічує імунну систему, що робить дітей більш сприйнятливими до хвороб та інфекцій. Крім того, хронічно високий рівень кортизолу може впливати на травну систему, спричиняючи проблеми, такі як синдром подразненого кишечника (СПК) та інші шлунково-кишкові розлади [8].

4. Вплив на серцево-судинну систему

Хронічний стрес пов'язаний з різними серцево-судинними проблемами. Діти, що зазнали стресу, спричиненого війною, можуть мати підвищену частоту серцевих скорочень та високий артеріальний тиск, що призводить до довгострокових проблем із серцево-судинною системою. Дослідження свідчать, що тривалий вплив стресу в дитинстві підвищує ризик розвитку гіпертонії та серцевих захворювань у дорослому віці [8].

5. Затримки росту та розвитку

Тривалий вплив стресових гормонів негативно впливає на ріст та фізичний розвиток дітей. Стрес порушує секрецію соматотропного гормону, що призводить до затримки росту та пізнього статевого дозрівання. Недоїдання та відсутність доступу до медичної допомоги, що є звичними в зонах бойових дій, ще більше загострюють ці затримки розвитку.

На основі аналізу численних досліджень, проведених у зонах конфліктів по всьому світу, можна зробити кілька важливих висновків про вплив бойових дій на психофізіологічне здоров'я дітей.

Підсумовуючи, військові конфлікти залишають глибокі травми у дитячій психіці, що проявляються у вигляді посттравматичного стресового розладу, тривожних розладів, депресії та порушень поведінки. Високий рівень стресу, постійна загроза життю та насильство негативно впливають на емоційний стан дітей, викликаючи проблеми зі сном, концентрацією та емоційною регуляцією. Ці психологічні травми мають довготривалий характер і можуть впливати на розвиток та адаптацію дітей у дорослому житті.

Фізіологічні наслідки війни також є суттєвими. Відсутність належного медичного обслуговування та вакцинації в умовах конфліктів призводить до поширення інфекційних захворювань, таких як гепатит А і В, та збільшення частоти вроджених вад серця серед новонароджених. Діти отримують серйозні фізичні травми від вибухів та уламків, а також страждають від недоїдання та незадовільних умов життя, що призводить до високої дитячої смертності та затримки росту і розвитку.

Хронічний стрес, викликаний війною, негативно впливає на нейробіологічний розвиток дітей, зокрема на структуру та функції мозку, що відповідають за емоційну регуляцію, пам'ять та реакцію на стрес. Це може призвести до когнітивних дефіцитів та труднощів у навчанні, що ускладнює процес соціальної адаптації та інтеграції дітей у суспільстві

Зважаючи на вищезазначене, необхідно продовжувати дослідження у цій сфері та забезпечувати комплексну підтримку дітям, які постраждали від війни. Це включає медичну та психологічну допомогу, створення умов для нормального розвитку та соціальної адаптації. Важливими є міжнародні зусилля з метою захисту і підтримки найвразливіших членів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Aaby P., Gomes J., Fernandes M., Djana Q., Lisse I., Jensen H. Nutritional status and mortality of refugee and resident children in a non-camp setting during conflict: follow up study in Guinea-Bissau. *BMJ*. 2008.
2. Abushaban L., Al-Hay A., Uthaman B., Salama A., Selvan J. Impact of the Gulf war on congenital heart diseases in Kuwait. *Int J Cardiol*. 2004.
3. Avogo W. A., Agadjanian V. Forced migration and child health and mortality in Angola. *Soc Sci Med*. 2010.
4. Bilukha O. O., Brennan M. Injuries and deaths caused by unexploded ordnance in Afghanistan: review of surveillance data. 1998.
5. Bosnjak J., Vukovic-Bobic M., Mejaski-Bosnjak V. Effect of war on the occurrence of epileptic seizures in children. *Epilepsy & Behavior*. 2002.
6. Cliff J., Nicala D., Saute F., Givragy R., Azambuja G., Taela A., et al. Konzo associated with war in Mozambique. *Trop Med Int Health*. 1997;2(11):1068–74.
7. Cohn J., Holzer K. I., Koch L., Severin B. Torture of children. A study of Chilean immigrant children in Denmark. 1986.
8. Feldman R., Vengrober A., Eidelman-Rothman M., Zagoory-Sharon O. Stress reactivity in war-exposed young children with and without posttraumatic stress disorder: relations to maternal stress hormones, parenting, and child emotionality and regulation.

9. Freh F. M. Psychological Effects of War and Violence on Children. Department of Psychology, University of Anbar, College of Education, Iraq, 2015.
10. Guy K. M. Child soldiers as zones of violence in The Democratic Republic of Congo: three cases of medico-legal evidence of torture. Torture. 2009.
11. Hanevik K., Kvåle G. Landmine injuries in Eritrea. BMJ. 2000.
12. Lee T. J., Mullany L. C., Richards A. K., Kuiper H. K., Maung C., Beyrer C. Mortality rates in conflict zones in Karen, Karenni, and Mon states in eastern Burma. Trop Med Int Health. 2006.
13. UNICEF URL: <https://www.unicef.org> (дата звернення: 04.06.2024).
14. Всесвітня організація охорони здоров'я URL: <https://www.who.int/> (дата звернення: 28.05.2024).

УДК: 373.5.091.31:004]:688.727.9

STEM-ПІДХІД НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ З LEGO EDUCATION

Босик Тетяна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти III курсу Навчально-наукового інституту природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Бугаєць Н. О.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

У статті досліджено аспекти LEGO-технології в умовах Нової української школи. Обґрунтовано необхідність розвитку STEM-навичок у школярів. Досліджено застосування конструкторів LEGO на уроках інформатики.

Ключові слова: LEGO-технології, STEM-навчання, освіта, інформатика.

Актуальність теми та постановка проблеми. З огляду на сучасні реалії та зміни у системі шкільної освіти в Україні, нові тенденції реформування та особливості перебудови освітнього процесу актуальності набуває впровадження LEGO-технології на уроках інформатики.

Головним завданням сучасної освіти є створення умов та середовища для різностороннього розвитку дитини, яка є майбутнім нашої держави. Для цього необхідні нові методи навчання, які сприятимуть покращенню розвитку пам'яті, творчому підходу, ментальній гнучкості, формуватимуть комунікативні та соціальні компетентності.

Сучасні діти обирають інноваційні технології, іноді кажуть, що вони народилися з гаджетами в руках. Їх важко здивувати, а якщо вдалось, то вони швидко втрачають зацікавленість. Вони не можуть навчатися за старими стандартами – підручник та дошка. Сьогодні стають стратегічне самонавчання, креативність та ініціативність, критичне та аналітичне мислення. LEGO-технології – це саме те, що допомагає розвивати всі ці стратегії нового десятиліття.

В усьому світі зростає попит на працівників, які мають STEM-навички, рівень розвитку яких визначає конкурентну спроможність людини на ринку праці [8]. Тому питання впровадження STEM-навчання в освітню діяльність та формування STEM-навичок є важливим для успішного навчання учнів, їх майбутньої професійної діяльності та самореалізації.

STEM (з англ. Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інжиніринг, проектування, дизайн, Mathematics – математика) – це освітній підхід, що має в основі поєднання природничих наук, технологій, інженерної творчості та математики [3].

Усі ці галузі тісно пов'язані між собою на практиці, отже, їх вивчення у спільній площині дійсно важливе і актуальне. STEM-освіта вносить позитивний вклад у розвиток ключових компетентностей, базових умінь і навичок учнів, створюючи можливості для міждисциплінарного навчання [10].

За допомогою LEGO-конструктора можна створити різні цікаві ігри та запрограмовані моделі. Для наборів LEGO характерні естетичність, висока якість, міцність та безпека. LEGO-конструктори – це цікавий матеріал, який стимулює дитячу уяву, фантазію, формує моторні навички. Робота з LEGO допомагає дітям втілювати в життя свої задуми, будувати та фантазувати, захоплено працювати і спостерігати за результатами своєї діяльності. Перспективність застосування LEGO-технології полягає у можливостях застосування в навчальному процесі, технічних та естетичних характеристиках, використанні у різних ігрових і навчальних методиках.

Опис проведених досліджень за цією темою. Етапи та моделі впровадження STEM-освіти в навчальних закладах, створення відповідної екосистеми для STEM-навчання та роль цифрових технологій в ній, STEM-технології як засіб розвитку ключових та предметних компетентностей, навичок творчої діяльності учнів розглянуті в працях Барна О.В.[2], Балик Н.Р.[1], Бойко М.А.[4], Вембер М.П.[4], Гриневич Л.М.[4], Морзе Н.В.[4], Шмигер Г. П. [1] та багатьох інших.

Вклад основного матеріалу. Україна переживає часи стрімких змін, іде реформування системи освіти. В Україні, як і в усьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Досить поглянути на організацію офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки.

Для них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. Життя для них – це постійне творення, гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою.

У сучасній освіті як в Україні, як і у світі, набуває особливого значення так звана «Теорія поколінь», згідно якої покоління «Альфи», або «діти Скля», які народились, починаючи з 2010 року мають погляди та спосіб життя, що кардинально відрізняються від старших поколінь. Науковці вважають, що ці діти житимуть у часи Четвертої промислової революції (Industry4.0), особливістю якої є зникнення

більшість сучасних професій, цифровізація та роботизація виробництва у різних сфер життєдіяльності людини. Якосями майбутнього фахівця мають стати творчість, креативність, ініціативність, співпраця у команді, готовність до постійного й систематичного розвитку у своїй професії.

Саме до таких викликів має бути готова Нова українська школа. Тому зміна підходів до навчання є пріоритетним завданням кожного вчителя. LEGO технології – поширена на сьогоднішній час педагогічна система, яка використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку учня. У такому середовищі дитина почуває себе вільно і радісно розкриває свій творчий потенціал, набуває навичок розуміння та взаємодії з швидко змінним світом, розвиває уміння співпраці та комунікації. Основний принцип – це навчання через дію, коли діти отримують знання в процесі побудови та дослідження різноманітних моделей з конструктора.

Завдання реалізації STEM-навчання в середній школі – викликати в школярів стійку цікавість до наук природничо-математичного циклу, сформувати систему знань, умінь, навичок, важливих для розв'язування практичних, прикладних задач, навичок для подальшого життя людини в технологічному світі в умовах інформаційного суспільства, глибокого розуміння екології та природи в цілому. Для старшої школи характерним завданням є сприяння свідомому вибору подальшої освіти в тій чи іншій галузі STEM, профільне навчання, поглиблена підготовка з предметів, знайомство з методами наукових досліджень [5].

Щаслива дитина, здатна до самореалізації – мета Нової української школи. Ключові та предметні компетентності, що визначені в програмі навчання інформатики у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема комунікативна, математична компетентність, компетентності у природничих науках і технологіях, уміння вчитися упродовж життя, інформаційно-цифрова компетентність, ініціативність та підприємливість, громадянська соціальна і загальнокультурна, екологічна компетентність і безпека – це те, що допоможе учням стати щасливими, успішними, відповідальними громадянами, які зможуть самореалізуватися [3]. Необхідно запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них сучасною. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми на уроках інформатики є інноваційна система LEGO.

LEGO Education – один з відомих і поширених на сьогодні навчальних наборів для конструювання, в якому використовуються моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. Основним принципом навчання є принцип «Навчання через дію» – діти отримують знання в процесі побудови моделей з конструктора та їх програмування і дослідження [4].

LEGO-конструктор – це набір для створення різних цікавих ігор. Для наборів LEGO характерні висока якість, естетичність, незвичайна міцність, безпека. Широкий вибір цеглинок і спеціальних деталей дає дітям можливість будувати багато різних моделей і програмувати численні дії.

Варто наголосити на тому, що конструктори LEGO – це цікавий матеріал, стимулюючий дитячу фантазію, уяву, формуючий моторні навички. LEGO-конструювання допомагає учням втілювати в життя свої задумки, будувати і фантазувати, захоплено працюючи і споглядаючи кінцевий результат.

LEGO – це самостійно сконструйована іграшка або запрограмована модель, яка буде існувати незалежно від конструктора, буде втіленням реалізації її творчих ідей.

Історія LEGO почалася в Данії, коли тесля Оле Кірк Крістіансен зробив для свого сина звичайну дерев'яну іграшку. Поклавши початок сімейного бізнесу в 1932 році, дідусь теперішнього Глави Lego Group не думав, що дитячі забави будуть приносити його нащадкам величезні доходи. Спочатку компанія робила дерев'яні іграшки, прасувальні дошки. Бренд LEGO є сьогодні найвідомішим у світі іграшок. Навіть більше відомим, ніж лялька Barbie. Назва LEGO походить від слів «Leg» і «Godt», що в перекладі з данської означає «добре грати» або «захоплююча гра» [7].

Деталі набору LEGO має 58 кольорів. Існує близько 1 мільярда комбінацій, які можна скласти з цеглинок LEGO. Якщо побудувати колону з 40 мільярдів цеглинок LEGO, то вона досягне Місяця. Якщо скласти всі елементи LEGO, що продаються протягом року, один до одного, то цей ланцюжок 10 разів обігне планету Земля. Усі елементи LEGO, незалежно від року випуску, можуть поєднуватися один з одним. Таким чином, діти можуть грати з продукцією LEGO, яка належала ще їхнім батькам чи навіть бабусям та дідусям.

LEGO-технології – це педагогічна система, яка використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. У такому середовищі дитина почуває себе вільно і радісно розкриває свій творчий потенціал, набуває навичок розуміння та взаємодії з швидко змінним світом, розвиває уміння співпраці та комунікації.

Під час відвідування воркшопу зі STEM-навчання в Ніжинській гімназії №10 разом з учнями було зібрано модель колеса огляду із набору LEGO Education. Модель мала виконувати дії прокручування колеса та ввімкнення прожектора. Також додатково нами було запрограмовано датчик руху, за яким колесо або починало рух або зупинялося (рис. 1).

Рис. 1 Модель колеса огляду

Потенціал використання LEGO дуже широкий, через те, що він поставляється окремими комплектами. Для розширення задач у створенні роботів, є окремі комплекти додаткових запчастин, що дають змогу зробити більшого робота у розмірах та можливостях. Це може бути дуже якісним прикладом STEM-освіти, бо при роботі з LEGO MINDSTORMS треба використовувати творчі, технічні та математичні навички [4].

Тут на заміну LEGO приходять міні-комп'ютер Raspberry Pi. Використання цього міні-комп'ютера дає можливість використати велику кількість різноманітних датчиків, моторів та плат розширення. Це підвищить можливості у конструюванні робототехніки, але ускладнює його створення [9].

Ускладненням у створенні робота на основі міні-комп'ютера є частини корпусу. Корпус для створення такого робота виготовляють на замовлення, або він наявний у спеціальному комплекті конструктора для створення робота. Але це дає розуміння цілі та можливостей робота, який треба реалізувати, що дає схожість з реальними завданнями на виробництві. За допомогою Raspberry Pi дуже якісно можна вивчати мову програмування Python. Використання робота на основі Raspberry Pi у поєднанні з уроками інформатики покращить вивчення програмування [10.]

LEGO-конструктори – це цікавий матеріал який стимулює дитячу уяву, фантазію, формує моторні навички. Робота з LEGO допомагає дітям втілювати в життя свої задуми, будувати та фантазувати, захоплено працювати і бачити кінцевий результат. Перспективність застосування LEGO-технології полягає у її високій освітній можливості, технічними та естетичними характеристиками використанням у різних ігрових і навчальних методиках.

Конструктори від компанії LEGO дають знання у багатьох наукових напрямках, тим самим покращуючи розумові навички учнів. Також це дасть можливість спробувати себе в ролі інженера, програміста та ін. Навчання робототехніки з LEGO може зацікавити і підготувати учнів до нових професій.

Використання роботів для покращення практичних навичок у інформатиці є дуже важливим у навчанні. Це дозволить розширити їх знання, забезпечить розуміння принципів програмування. Опанування такими компетентностями сприятиме самореалізації та дасть можливість учням обрати в майбутньому професію, які потребують STEM-навичок.

Висновки. Впровадження STEM-освіти на уроках інформатики є необхідним для розвитку в учнів стійких інтересів до природничих, математичних, системи знань і вмінь, необхідних для подальшого життя в умовах інформаційного суспільства, глибокого розуміння навколишнього світу та його природи в цілому.

STEM-освіта визначає спрямованість відповідного педагогічного процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей, розумових, пізнавальних і творчих здібностей учнів, STEM-навичок, високий рівень яких сприяє успішній діяльності в різних сферах.

Впровадження STEM-освіти є ефективним способом розвитку STEM-навичок, що ґрунтується на врахуванні принципів індивідуального підходу до навчання та потребує постійного оновлення змісту навчання та розробки нових методичних прийомів відповідно до сучасних досягнень у цій галузі науки. інформаційні технології та вимоги ринку праці.

LEGO допомагає дітям втілювати в життя свої задумки, будувати і фантазувати, захоплено працювати і досягати конкретних результатів своєї праці. Конструювання сприяє розвитку мислення, спритності, а також інтелекту, уяви та творчих здібностей, формуванню таких якостей, як уміння концентруватися, здатність співробітничати з партнером і найголовніше – почуття впевненості в собі.

Перспективність використання LEGO-технологій у навчальному процесі зумовлюється численними можливостями використання: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах.

Список використаних джерел та літератури

1. Балик Н.Р., Шмигер Г.П. Підходи та особливості сучасної STEM-освіти. Фізикоматематична освіта, 2017. № 2(12). С. 26–30.
2. Барна О.В., Балик Н.Р. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: збірник матеріалів I регіональної науково-практичної веб-конференції, м. Тернопіль, 24 травня 2017 р. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. С. 3–8. URL: <http://elar.ipro.edu.te.ua:8080/handle/123456789/4559>
3. Бугаєць Н.О. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб розвитку ключових і предметних компетентностей учнів на уроках інформатики. Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Тернопіль. 06 квітня, 2023. С. 224–228. URL: <http://elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1212/harach.pdf?sequence=1>
4. Гриневич Л.М., Морзе Н.В., Вембер В.П., Бойко М.А. Роль цифрових технологій у розвитку екосистеми STEM-освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 2021. Т. 83. № 3. С. 1–25. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itf/issue/view/112>
5. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал. Житомир: Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». 2016. Вип. 11. С. 97-108
6. Морзе Н.В., Гладун М.А., Дзюба С.М. Формування ключових і предметних компетентностей учнів роботехнічними засобами STEM-освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 65. № 3. С. 37–52. URL: http://nbuv.gov.ua/-UJRN/ITZN_2018_65_3_6 (
7. Офіційний сайт LEGO. URL: <https://www.lego.com/en-us>
8. Caprile M., Palmén R., Sanz & Dente G. (2015) Encouraging STEM studies for the labour market (Directorate-General for Internal Policies: European Parliament). Brussels, Belgium: European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/-542199/IPOL_STU%282015%29542199_EN.pdf
9. Mahboubi P. The Knowledge Gap: Canada Faces a Shortage in Digital and STEM Skills. Institut C.D. HOWE Institute commentary. No 626. 2022. 28 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4393350
10. Sen C., Ay Z. S., Kiray S.A. (2018). STEM skills in the 21st century education. Research highlights in STEM education, December. P. 81–101. URL: https://www.researchgate.net/profile/Ceylan-Sen2/publication/332574347_STEM_SKILLS_in_the_21_ST_CENTURY_EDUCATION/links/5cbef5844585156cd7ab8a4d/S-STEM-SKILLS-in-the-21-ST-CENTURY-EDUCATION.pdf

УДК 004.62

ПОНЯТТЯ ПРО DATA SCIENCE ТА ПРОЦЕС ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДАНИХ

Бугаєць Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

Наука про дані (Data Science) стала однією з найдинамічніших галузей завдяки зростанню обсягів даних. Вона привертає значну увагу, оскільки її методи дозволяють перетворювати великі обсяги даних на корисні прогнози та рішення. Data Science використовується в різних сферах, таких як бізнес-аналітика, охорона здоров'я, фінанси, маркетинг та соціальні дослідження. В статті розглядається поняття Data Science та етапи процесу інтелектуального аналізу даних за моделлю CRISP-DM, що включає розуміння бізнесу, розуміння даних, підготовку даних, моделювання, оцінювання та розгортання моделей. Підкреслюється міждисциплінарний характер галузі, що поєднує математику, статистику, програмування та експертизу в конкретних галузях, необхідну для ефективного використання даних та прийняття стратегічних рішень.

Ключові слова: наука про дані, аналіз даних, Data Science, CRISP-DM.

Збільшення обсягу джерел даних і відповідно самих даних стало передумовою того, що наука про дані є однією з найбільш швидко зростаючих галузей. Сьогодні наука про дані (або з англ. Data Science) привертає багато уваги, а навички в Data Science затребувані в багатьох інших сферах людської діяльності, пропонуючи підходи, методи і засоби, що допомагають перетворити величезні обсяги даних на корисні прогнози та ідеї для прийняття правильних рішень, розв'язування проблем і виконання важливих практичних завдань.

Серед перспективних напрямів застосування Data Science:

- бізнес-аналітика, де на основі даних виконується оптимізація бізнес-процесів і прийняття рішень;
- охорона здоров'я, з метою покращення діагностики та лікування проводиться збір та аналіз медичних даних;
- фінанси, прогнозування ринкових тенденцій та управління ризиками;
- аналіз поведінки споживачів і ефективності рекламних кампаній у галузі маркетингу;
- наукові дослідження соціальних явищ і тенденцій.

Значна увага звертається на цінність даних для сучасних досліджень і досягнення наукових цілей вченими різних дисциплін [1].

В цій статті розглянемо поняття Data Science та основні етапи процесу інтелектуального аналізу даних.

Галузь Data Science насправді є дуже широкою, в її межах можлива робота з аналізом даних, мовою, зображеннями, предикативною аналітикою, оптимізацією тощо. Тому дати єдине визначення цьому поняттю досить складно. Однак, для пояснення, опису, що таке Data Science, досить часто використовують діаграму Венна (рис. 1), на якій ця галузь зображується як спільна частина галузей Комп'ютерні науки (Computer Science), Математика і Статистика (Mathematics & Statistics) та Знання у галузі (Domain Knowledge) [5].

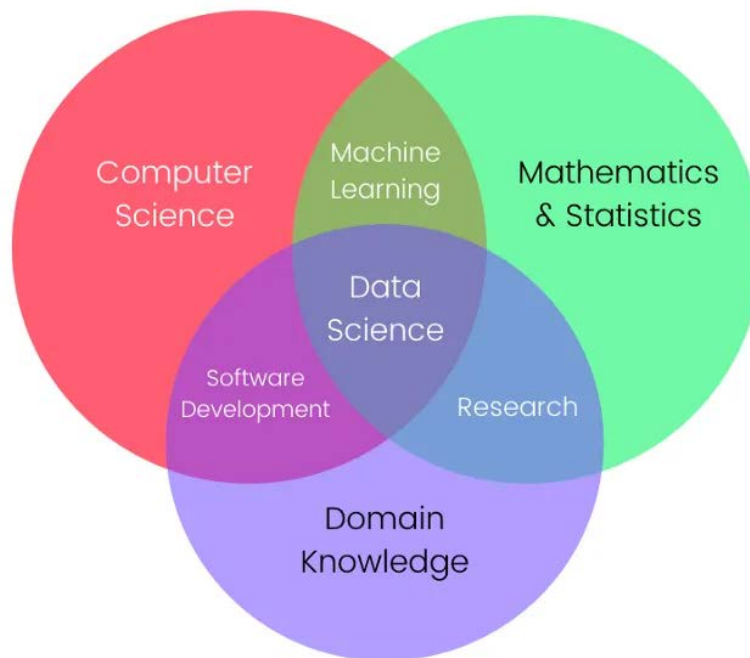

Рис. 1 – Data Science як міждисциплінарна галузь

Наука про дані поєднує в собі математику та статистику, спеціалізоване програмування, аналітику, спільні знання яких дають можливість розробляти і використовувати засоби штучного інтелекту, бути інженером з машинного навчання. Але фахівець у галузі науки про дані (англ. data scientist) має володіти досвідом (експертизою) у конкретних предметних питаннях, щоб виявити корисні ідеї, що приховані в даних. Ці відомості можна використовувати для прийняття рішень і стратегічного планування.

В дослідженні [1] наука про дані розглядається як спільна область трьох компонентів: статистичного (Statistical Perspective), обчислювального (Computational Perspective) та людського (Human Perspective).

Таким чином, Data Science – це міждисциплінарна галузь, яка використовує наукові методи, процеси, алгоритми та обчислювальні системи для добування знань та інсайтів із даних.

Життєвий цикл розв'язування завдань Data Science має кілька етапів та складається з різних інструментів, процесів та ролей. Етапи цього циклу визначені фреймворком CRISP-DM (Cross-Industry Standard Process for data Mining) [2], що є міжгалузевим стандартом процесу інтелектуального аналізу даних (рис. 2).

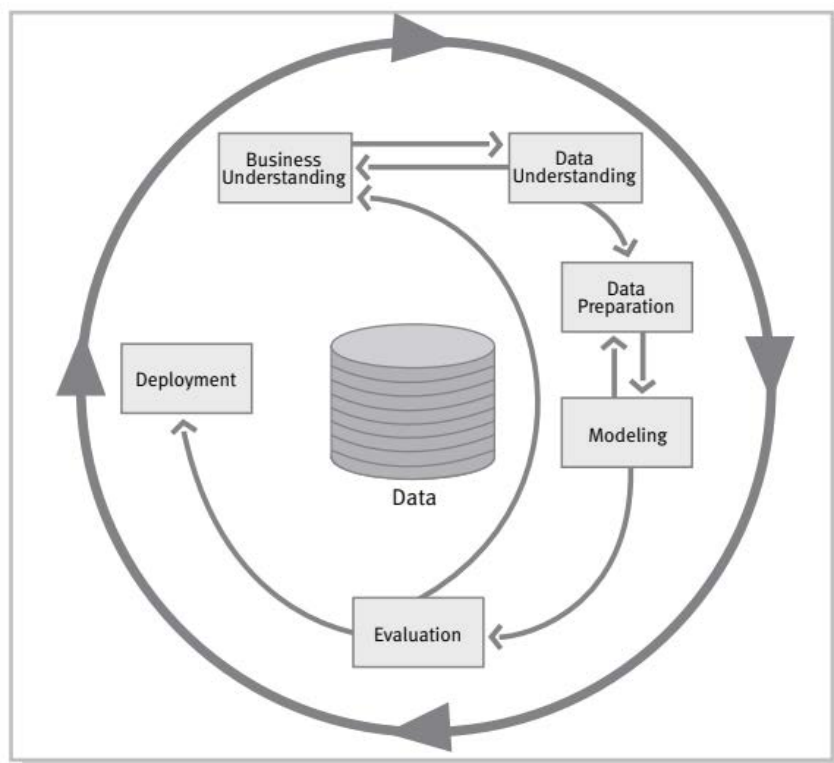

Рис. 2 – Етапи моделі стандарту CRISP-DM

CRISP-DM наразі є провідною моделлю, яка використовується для інтелектуального аналізу даних. Розглянемо з яких етапів складається даний фреймворк [4].

1. Розуміння бізнесу, галузі, в якій проводиться аналіз (Business Understanding). На цьому етапі основна увага звертається на розумінні цілей і вимог бізнесу, бізнес-проекту і подальше визначення проблеми інтелектуального аналізу даних, розробляється попередній план для досягнення цілей.

Слід зазначити, що замовник не звертається із запитом виконати, наприклад, класифікацію або кластеризацію даних. Він запитає як можливо вирішити певну проблему бізнесу. Зокрема, якщо він має мережу магазинів, то йому потрібно знати – як краще розмістити продукцію на складах для досягнення найбільшої ефективності бізнесу. Можливо для цього потрібно знати попит на певну продукцію для тієї чи іншої локації. Отже, перед аналітиком постане задача – спрогнозувати попит, що допоможе прийняти правильне рішення щодо оптимального способу розміщення продукції на складах. Тобто аналітик повинен спочатку зрозуміти бізнес-проблему, а тоді перетворити її у проблему, яку можна розв'язати технічними способами.

2. Розуміння даних (Business Understanding).

Цей етап починається з початкового збору даних і продовжується діями, спрямованими на ознайомлення з даними, виявлення проблем з якістю даних, виявлення перших уявлень про дані або виявлення цікавих підмножин набору даних для формування гіпотез щодо інформації, яка прихована в даних. Цей етап важливий, оскільки він допомагає аналітику зрозуміти дані та гарантує, що якість даних є достатньою для подання взаємозв'язків і є надійною основою для отримання дійсних висновків. Наприклад, якщо потрібно спрогнозувати попит, то необхідно подумати, що саме на нього впливає – сезонність, локація, акції тощо, проаналізувати, чи ці дані релевантні бізнес-проблемі, яку намагаємося розв'язати.

3. Підготовка даних (Data Preparation).

Етап підготовки даних охоплює всі дії для створення остаточного набору даних (дата-сету). Необхідні кроки на цьому етапі залежать від даних, які потрібно підготувати. Зокрема, на цьому етапі виконують:

- формування наборів даних із кількох різних джерел;
- структурування даних;

- очищення даних і виправлення помилок даних;
- дослідження особливих випадків;
- перетворення даних у вигляд, в якому їх зручно опрацьовувати за допомогою інструментів аналізу даних;
- розбиття даних.

4. Моделювання (Modeling).

На цьому етапі вибираються та застосовуються різні методи моделювання, а їхні параметри добираються до оптимальних значень. Як правило, існує кілька методів для того самого типу проблеми аналізу даних. Різні алгоритми кращі для одних проблем і гірші для інших. Тому слід досліджувати кілька методів. Деякі методи мають особливі вимоги до форми даних. Тому часто потрібно повернутися до етапу підготовки даних і виконати певні перетворення. У процесі моделювання фактично пишеться програма, яка буде пропонувати варіант розв'язання проблеми.

5. Оцінювання (Evaluation).

Оцінювання дає відповідь на питання: чи вирішена бізнес-проблема? Перш ніж розпочати остаточне розгортання і впровадження моделі, важливо більш ретельно оцінити якість побудованих моделей. Потрібно переглянути кроки, зроблені для створення моделі, щоб переконатися, що вона належним чином досягає бізнес-цілей; визначити, чи всі важливі бізнес-питання були достатньо розглянуті. Наприкінці цього етапу має бути прийнято рішення щодо використання результатів аналізу даних.

6. Розгортання (Deployment).

Проект не закінчується створенням моделі даних. Навіть якщо мета моделі полягає в розширенні знань про дані, отримані знання повинні бути організовані та подані у спосіб, який буде корисним для клієнта. Залежно від вимог етап розгортання може бути таким же простим, як створення звіту, або таким складним, як реалізація повторюваного оцінювання даних (наприклад, розподіл сегментів) або процесу інтелектуального аналізу даних. У багатьох випадках етапи розгортання виконуватиме замовник, а не аналітик даних. Навіть якщо аналітик розгортає модель, клієнту важливо розуміти дії, які потрібно буде виконати, щоб фактично використовувати створені моделі.

Зазвичай в процес аналізу даних залучена не одна людина, а команда. Тим не менше, кожен учасник має чітко розуміти описані етапи і мати високий рівень залученості у дослідження, важливою є комунікація.

Один з основних найважливіших елементів аналізу даних – це власне самі дані, робота з даними, їх розуміння, аналіз і дослідження. Немає даних – неможливо розв'язати проблему.

Насправді аналітики даних більшу частину свого часу витрачають не на створення алгоритмів, вивчення даних та прогнозування. За даними дослідження [3] 60% свого часу дослідник витрачає саме на очищення та організацію даних (рис. 3).

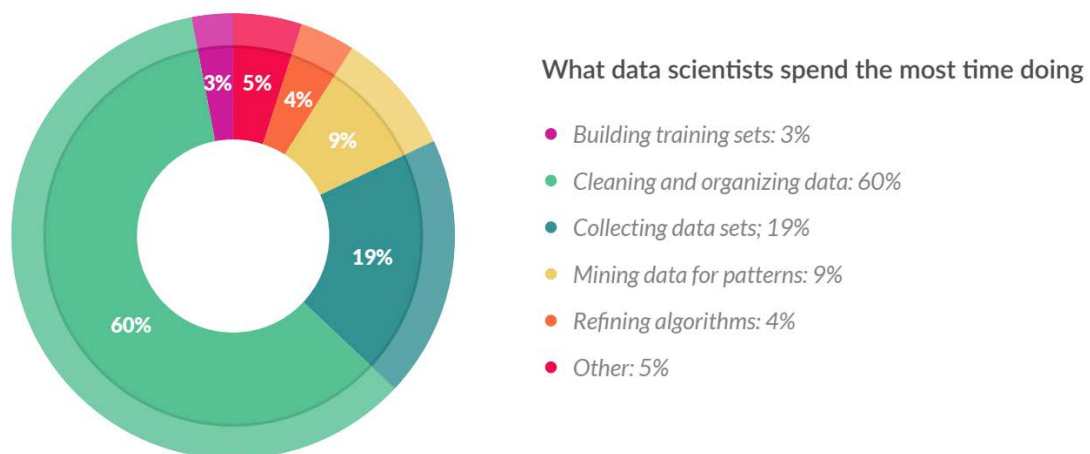

Рис. 3 – Співвідношення витраченого часу на виконання різних завдань під час аналізу даних

Навички розуміння проблеми, домену, прийняття рішення про те, які дані отримати та як їх опрацьовувати, дослідження та візуалізації даних, вибору відповідних статистичних моделей і обчислювальних методів, а також обговорення результатів аналізу, отриманих завдяки досвіду та співпраці з іншими – основні складові процесу аналізу даних.

Сучасні технології та методи Data Science мають широке застосування в різних сферах, таких як бізнес, охорона здоров'я, освіта, фінанси та маркетинг, де вони допомагають оптимізувати процеси та приймати обґрунтовані рішення. Процес інтелектуального аналізу даних, визначений фреймворком CRISP-DM, складається з кількох етапів, від розуміння бізнес-проблем до розгортання моделі. Основною складовою успішного аналізу є якісна підготовка та обробка даних. Важливо також відзначити роль

фахівців, які мають глибокі знання в своїй предметній галузі та вміють інтегрувати різні методи Data Science для досягнення найкращих результатів. Сфера науки про дані продовжує розвиватися і є важливою складовою сучасних досліджень і бізнес-стратегій.

Список використаних джерел та літератури

1. Blei D.M., Smyth P. Science and data science. *PNAS*, 114(33), 8689–8692. 2017. URL: <https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1702076114>
2. CRISP-DM. Step-by-step data mining guide. URL: <https://web.archive.org/web/20220401041957/https://www.the-modeling-agency.com/crisp-dm.pdf>
3. CrowdFlower 2016 Data Science Report. URL: <https://www.kdnuggets.com/2016/04/crowdflower-2016-data-science-repost.html/>
4. What is CRISP-DM? URL: <https://www.datascience-pm.com/crisp-dm-2/>
5. What is data science? URL: <https://www.ibm.com/topics/data-science>

УДК 004.94:[69:005.591.6

ІНОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОГРАМНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАДАЧ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ БУДІВЕЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Гірс Нікіта, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті аналізуються інноваційні підходи до автоматизації роботи будівельних організацій, зокрема використання «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та BIM (Building Information Model). Ці програмні рішення значно покращують управління будівельними проектами, сприяють підвищенню ефективності, зменшенню ризиків та покращенню якості будівництва. Методологія дослідження включає літературний аналіз, експертні оцінки та розробку прототипів. Результати показують великий потенціал програмної автоматизації, хоча впровадження потребує значних витрат і навчання персоналу. Стаття підкреслює важливість інновацій для подальшого розвитку будівельної індустрії.

Ключові слова. Автоматизація будівництва, програмні рішення, BIM (Building Information Model), Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection, управління будівельними проектами, інноваційні технології, ефективність будівництва, будівельні процеси, цифрове моделювання, оптимізація будівництва

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зважаючи на швидкий темп розвитку будівельної галузі та постійні вимоги до підвищення ефективності та конкурентоспроможності, проблема автоматизації роботи будівельних організацій виникає як ключове завдання сучасної індустрії. У цьому контексті дослідження та реалізація програмних засобів для автоматизації різноманітних процесів у будівельних компаніях стає актуальним завданням, спрямованим на покращення якості та ефективності будівельних проектів.

Основою цього фундаменту, дана стаття пропонує детальний огляд інноваційних підходів до програмної реалізації задачі автоматизації роботи будівельних організацій. Шляхом аналізу попередніх досліджень у цій області та використання сучасних програмних засобів і технологій, стаття спрямована на висвітлення ключових аспектів розвитку та впровадження програмних рішень, спрямованих на оптимізацію роботи будівельних організацій.

Метою даного дослідження є розкриття потенціалу інноваційних програмних засобів у сфері будівництва та розгляд їхнього впливу на практику будівельних робіт. Через систематизацію та аналіз отриманих результатів, стаття прагне розкрити переваги та недоліки різних підходів до автоматизації будівельних організацій та визначити напрямки подальшого розвитку цієї сфери.

Структура статті ретельно підібрана для представлення об'єктивного аналізу, обґрунтування висновків та надання рекомендацій для майбутніх досліджень у галузі автоматизації будівельних організацій. Розуміння та використання новітніх програмних рішень у цій області відкриває шлях до збільшення продуктивності та підвищення якості будівельних проектів, що робить дану тему вкрай важливою для подальшого розвитку будівельної індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз попередніх досліджень у сфері автоматизації будівельних організацій виявив значний прогрес у використанні програмних рішень для оптимізації

процесів управління та виконання будівельних проектів. Прагнучи до підвищення ефективності та якості будівництва, фахівці в галузі шукають інноваційні програмні засоби та технології, серед яких виділяються «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та «BIM - Building Information Model».

«Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» є комплексом програм, спрямованим на підтримку всіх етапів будівельного процесу, від концепції до експлуатації. У склад цієї колекції входять інструменти для проектування, моделювання, виробництва та управління проектами. Завдяки інтеграції різноманітних програмних рішень, фахівці можуть ефективно взаємодіяти та вирішувати складні завдання будівництва.

З іншого боку, концепція «BIM - Building Information Model» стала стандартом в сучасній будівельній індустрії. BIM використовується для створення цифрових моделей будівель, які містять інформацію про всі аспекти будівництва, включаючи геометрію, матеріали, конструкції, технічні характеристики та терміни. Ця централізована база даних дозволяє забезпечити координацію між учасниками проекту та ефективне управління процесом будівництва.

Попередні дослідження підтверджують, що обидва ці програмні рішення мають значний потенціал для вдосконалення процесів автоматизації в будівельних організаціях. Їх успішне впровадження може призвести до підвищення продуктивності, зменшення витрат та підвищення якості будівництва. Однак для досягнення цих результатів необхідно не лише належно вивчити та вибрати потрібні програмні рішення, але й ефективно їх впровадити та підготувати персонал до використання нових технологій.

Методологія

Для досягнення мети дослідження щодо програмної реалізації задачі автоматизації роботи будівельної організації, були використані наступні методи та підходи.

А. Опис методів, використаних у дослідженні:

Літературний аналіз: Проведено систематичний огляд літературних джерел та наукових публікацій, що стосуються автоматизації будівельних організацій, включаючи наукові статті, книги, інструкції та інші джерела.

Аналіз попередніх досліджень: Вивчено результати попередніх досліджень у сфері автоматизації будівельних організацій для з'ясування існуючих проблем, тенденцій та рекомендацій.

Експертні оцінки: Проведено опитування та інтерв'ю зі спеціалістами з будівельної галузі для отримання відгуків щодо використання програмних рішень та їхнього впливу на ефективність роботи.

В. Вибір програмних засобів та технологій:

Аналіз ринку програмного забезпечення: Проведено дослідження ринку програмного забезпечення для будівельної галузі з метою вибору найбільш підходящих програмних засобів для дослідження.

Оцінка функціональності: Проведено порівняльний аналіз функціональних можливостей різних програмних рішень, зокрема «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та «BIM - Building Information Model».

С. Пояснення процесу розробки та впровадження програмного рішення:

Розробка прототипу: На основі обраних програмних засобів розроблено прототип програмного рішення для вирішення конкретних завдань будівельної організації.

Тестування та вдосконалення: Проведено тестування прототипу на практиці з метою виявлення недоліків та внесення необхідних корекцій для забезпечення його ефективності та надійності.

Впровадження: Організовано процес впровадження розробленого програмного рішення в робочий процес будівельної організації, забезпечивши навчання персоналу та технічну підтримку.

Ці методи та підходи сприяли систематичному дослідженню та ефективному впровадженню програмної автоматизації в будівельній галузі.

Результати дослідження.

А. Огляд використаних програмних інструментів:

1. «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection»: Під час дослідження було виявлено, що ця колекція програмного забезпечення надає широкий спектр інструментів для архітектурного проектування, інженерних розрахунків, будівельного моделювання та управління проектами. Його функціональність дозволяє забезпечити повний цикл робіт на будівельному об'єкті, від проектування до введення в експлуатацію.

2. «BIM - Building Information Model»: Використання концепції BIM дозволяє створити цифрову модель будівлі, яка об'єднує інформацію про всі аспекти будівництва, від архітектурних рішень до конструкційних та інженерних розрахунків. Це дозволяє покращити співпрацю між учасниками проекту та зменшити ризики під час будівництва.

В. Порівняння різних підходів до автоматизації будівельних організацій:

1. Обидва програмні рішення - «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та «BIM - Building Information Model» - демонструють великий потенціал для вдосконалення процесів управління та виконання будівельних проектів.

2. «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» забезпечує широкий спектр інструментів для конкретних завдань будівельної організації, в той час як концепція BIM дозволяє

створити інтегровану цифрову модель будівлі, що сприяє покращенню співпраці між учасниками проекту та зменшенню ризиків.

С. Практичні приклади успішної реалізації програмного рішення:

1. Дослідження включало аналіз конкретних випадків успішної реалізації програмного рішення «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та «BIM - Building Information Model» у різних будівельних організаціях.

2. Практичні приклади підтвердили ефективність обох програмних рішень у покращенні процесів управління будівельними проектами та забезпеченні якості та надійності будівельних робіт.

Ці результати свідчать про потенціал програмної автоматизації для оптимізації роботи будівельних організацій та покращення якості будівельних проектів.

Обговорення.

А. Переваги та недоліки використаних підходів:

Переваги:

- Збереження часу та ресурсів: Використання програмних рішень, таких як «Autodesk Architecture, Engineering & Construction Collection» та «BIM - Building Information Model», може сприяти ефективному використанню часу та ресурсів у процесі проектування та будівництва.

- Підвищення якості: Інтеграція різних аспектів будівництва в єдину платформу може поліпшити якість проектів та управління будівельними процесами.

- Збільшення ефективності: Автоматизація багатьох процесів може підвищити продуктивність роботи та зменшити кількість помилок.

Недоліки:

- Високі витрати на впровадження: Впровадження програмної автоматизації може потребувати значних витрат на придбання програмного забезпечення та навчання персоналу.

- Вимоги до систем: Деякі програмні рішення можуть вимагати потужного обладнання та спеціалізованих знань для ефективного використання.

В. Перспективі подальшого розвитку систем автоматизації будівельних організацій:

- Розширення функціональності: Інтеграція додаткових функцій та можливостей у програмні рішення може підвищити їхню ефективність та універсальність.

- Покращення інтерфейсів: Вдосконалення користувацького досвіду та інтерфейсів програмних засобів може сприяти більш швидкому та зручному використанню систем автоматизації.

- Розвиток штучного інтелекту: Використання технологій штучного інтелекту може допомогти автоматизувати та оптимізувати робочі процеси в будівельній галузі.

С. Вплив результатів на практику будівництва:

Отримані результати дослідження мають великий потенціал для вдосконалення практики будівництва, навіть без безпосереднього впровадження програмної автоматизації в конкретну організацію. Ось деякі ключові аспекти впливу результатів на практику будівництва:

1. Збільшення обізнаності: Аналіз та обговорення різноманітних програмних рішень допомагає будівельним фахівцям зрозуміти потенційні можливості та виклики, пов'язані з автоматизацією процесів у будівництві. Це сприяє підвищенню обізнаності та готовності до впровадження нових технологій у галузі будівництва.

2. Розробка стратегій: Результати дослідження надають цінну інформацію для розробки стратегій та планів дій щодо впровадження програмної автоматизації в майбутньому. Будівельні організації можуть використовувати ці дані для визначення оптимальних шляхів розвитку та використання нових технологій у своїх проектах.

3. Заохочення інновацій: Обговорення перспектив розвитку систем автоматизації в будівництві стимулює інноваційні підходи та пошук нових можливостей. Це може привести до появи нових ідей та технологій, які поліпшать якість та ефективність будівельних проектів.

4. Підвищення конкурентоспроможності: Застосування результатів дослідження може допомогти будівельним організаціям стати більш конкурентоспроможними на ринку. Використання нових технологій та ефективних підходів може забезпечити перевагу в порівнянні з конкурентами та підвищити привабливість компанії для клієнтів.

Отже, результати дослідження мають значний потенціал для вдосконалення практики будівництва, сприяючи підвищенню ефективності, якості та конкурентоспроможності будівельних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Architecture and Engineering Services. URL: <https://www.trade.gov/architecture-and-engineering-services>

2. Що таке BIM і навіщо потрібні нові технології? - BIM partner. URL: <https://bimpartner.com.ua/what-is-bim/>

3. ДСТУ EN ISO 19650_5. URL: <https://uscc.ua/dstu-en-iso-196505>

ОПТИМІЗАЦІЯ BACKEND-ЧАСТИНИ WEB-ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ ОБРОБКИ ПОСЕЛЕННЯ В ГУРТОЖИТОК: ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ФРЕЙМВОРКІВ

Лазаківич Євген, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті розглядаються сучасні методи розробки backend-частини web-застосунку. Розглянуто кілька сучасних фреймворків. Наведено приклад написання backend-частини web-застосунку для обробки поселення в гуртожиток.

Ключові слова: фреймворк, framework, Entity framework, Flurl, web-застосунок, backend-частина web-застосунку.

Сучасні методи розробки backend-частини не стоять на місці, вони постійно змінюються і вдосконалюються. Вже не для кого не секрет, що існують цілі окремі фреймворки, які дозволяють скоротити час написання коду в разі звичайному розробнику. Ба більше ці фреймворки вже виступають певними еталонами. Розглянемо приклад написання backend-частини web-застосунку для обробки поселення в гуртожиток, написаний мовою програмування C#.

Для початку розберемося що таке фреймворк.

Фреймворк – інфраструктура програмних рішень, що полегшує розробку складних систем. Спрощено дану інфраструктуру можна вважати своєрідною комплексною бібліотекою, але при цьому вона має ряд обмежень, що задають правила створення структури проекту та написання коду. Отже фреймворк призначений для спрощення розробки додатків, оскільки він надає готові рішення для поширених завдань. Це дозволяє програмістам зосередитися на створенні бізнес-логіки програми, а не витрачати час на написання коду для вирішення спільних завдань.

Розглянемо деякі найпопулярніші фреймворки для створення backend-частини web-застосунку, що використовуються для мови програмування C#.

Напевно найрозповсюдженіший інструмент для скорочення і спрощення процесу розробки для backend-розробника є Entity framework. Entity framework - це фреймворк, що конвертує лямбда-вираз, або LINQ-запит, в SQL-запит і дозволяє відправити цей запит до наявної бази даних. Отже для невеликих і нескладних запитів до бази даних розробнику не треба вивчати окремо SQL і формувати його в коді, достатньо лише сформувати правильний лямбда-вираз, а фреймворк все зробить за вас.

Також Entity framework дозволяє виконувати своєрідний підхід для формування бази даних First code. Спочатку розробник формує класи в програмі, налаштовує між ними зв'язки, а після цього вже виконує міграцію безпосередньо в базу даних, де на основі цих класів, створюються таблиці, тим самим формуючи зв'язки вже безпосередньо між класом в програмі і таблицею в базі даних. Це дозволяє мінімізувати різниці між таблицею і класом, що в подальшому зменшить ризики помилок і неправильної поведінки самої програми.

В нашому прикладі, де взаємодія між програмою і базою даних є невід'ємною частиною розробки - це дуже сильно спростить розробку, тим самим зменшить час написання коду і дозволить не вглиблюватись в знання SQL, що також дає змогу використовувати менш кваліфікованого розробника для цієї задачі.

Наступний фреймворк, який хотілось би відмітити - Flurl.

Flurl - сучасний фреймворк, який дозволяє побудувати HTTP-запит для внесення або отримання даних. Цей фреймворк дозволяє побудувати запит, умовно кажучи, в одну строку, що дозволяє досить відчутно скоротити час розробки.

```
using Flurl;

var url = "https://some-api.com"
    .AppendPathSegment("endpoint")
    .SetQueryParams(new {
        api_key = _config.GetValue<string>("MyApiKey"),
        max_results = 20,
        q = "I'll get encoded!"
    })
    .SetFragment("after-hash");

// result:
// https://some-api.com/endpoint?api_key=xxx&max_results=20&q=I%27LL%20get%20encoded%21#after-hash
```

Рисунок 1. Приклад використання Flurl

На цьому прикладі ми можемо впевнитись в простоті написання HTTP-запиту, в якому передається декілька параметрів як частина строки. Так само можна сформулювати і тіло запиту (наприклад для POST-запиту), і додати хедери, і також передавати бінарні файли.

В нашому прикладі, де буде окремо створені frontend- і backend-частини, взаємодія між ними буде здійснюватись за допомогою HTTP-запитів (API). Це дозволить створити об'єднану програму двома незалежними частинами, а API буде своєрідним мостом між ними, де використання такого сучасного фреймворку, як Flurl буде майже незамінним.

Висновки. У статті розглянуто декілька сучасних фреймворків, зокрема через призму програми поселення в гуртожиток. Зрозуміло, що використання фреймворків – це сучасна парадигма розробки бізнес-логіки, що дозволяє не заціклюватись на створенні якихось стандартних рішень, які найчастіше вже знаходяться в відкритих репозиторіях і вільні для використання.

Крім того, фреймворки допомагають знизити витрати на розробку, оскільки значна частина коду вже написана та тестована. Також вони забезпечує безпеку та надійність створюваної програми. Ці рамкові системи допомагають розробникам дотримуватися єдиного стандарту кодування та архітектури програми, що спрощує підтримку та розвиток проекту в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%81
2. <https://brainlab.com.ua/uk/blog-uk/shho-take-frejmvork-poyasnyuyemo-prostymy-slovamy>
3. <https://learn.microsoft.com/en-us/ef/ef6/modeling/code-first/workflows/new-database>
4. <https://flurl.dev/docs/fluent-url/>

УДК 004.4:[640.412:005.591.6

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ ГОТЕЛЕЙ

Ляхно Анастасія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Анотація. У статті описуються різні програмні системи автоматизації готельних підприємств. Розглядаються переваги використання систем автоматизації в готелях, а також різні способи їх реалізації, наведено ключові параметри, які необхідно для обрання, які можуть бути для цього використані.

Ключові слова: система автоматизації, готелі.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день, ми можемо спостерігати стрімкий розвиток програмних продуктів для автоматизації готельно-ресторанних підприємств. До них висувуються високі вимоги, у зв'язку з напруженою конкуренцією на ринку та зростаючими потребами клієнтів.

Вклад основного матеріалу. Система автоматизації готельного господарства - це використання машин і комп'ютерів для виконання завдань, які зазвичай виконуються працівниками вручну, з метою підвищення продуктивності та зменшення операційних витрат.

Оператори, менеджери та власники готелів використовують системи автоматизації готелів, щоб оптимізувати процеси, зберігаючи суворий контроль над закладом. Є можливість оптимізувати ціни на номери та керувати інвентарем готелю. Автоматизовані системи дають змогу відстежувати зміни на ринку та покращувати позитивний досвід споживачів у цілому.

Хоча автоматизація в тій чи іншій формі використовувалася в готелях протягом десятиліть, прикладом є пральні машини, посудомийні машини і навіть ліфти, але комп'ютерну автоматизацію можна простежити до запровадження системи управління готельною власністю (PMS) у 1980-х роках. Сьогодні засоби автоматизації готелів використовуються для виконання або розширення все більшої кількості завдань, від розподілу до управління доходами та спілкування з гостями [1].

Піком розвитку систем автоматизації став 2020 рік, коли почалася пандемія коронавірусу, і власники готельних підприємств були змушені застосувати сучасні технології, щоб задовольнити попит мандрівників на безконтактні послуги та компенсувати нестачу персоналу.

З огляду на швидкий розвиток комп'ютерних технологій і повсюдне впровадження доступу до Інтернету, електронні засоби роботи з клієнтами і постачальниками відіграють важливу роль у сучасних компаніях (автоматизація зовнішніх зв'язків компанії).

Водночас актуальною є автоматизація внутрішніх процесів туристичних компаній, підприємств та організацій, зокрема облік показників, важливих для їхньої роботи. Наприклад, це може бути система

обліку замовлень номерів готелів (архівні, поточні, що показують завантаженість номерів, і майбутні бронювання), внутрішні операції обліку, такі як взаємодія з постачальниками продукції готелю, що є внутрішньою інформацією і повинні реалізовуватися у власному програмному забезпеченні компанії, що також підлягає автоматизації.

До таких задач обліку відносяться:

- Облік товарів готелю, необхідних для його оперативної діяльності;
- облік запланованих поставок товарів для роботи готелю у більш віддаленій перспективі (наприклад, ф'ючерсні контракти з постачальниками);
- облік кадрів готелю з урахуванням їхніх посадових обов'язків та виконуваних завдань для цілей ведення бізнес-діяльності готелю, а не кадрового діловодства, яке вимагає дещо іншої інформації.

Для розробки автоматизованої інформаційної системи буде обрана архітектура веб-додатку. Сучасні веб-додатки зазвичай поділяються на дві основні частини:

- Фронт-енд (англ. front-end), який відповідає за зовнішній вигляд веб-додатку і зазвичай виконується у браузері;
- Бек-енд (англ. back-end), який реалізує основну частину бізнес-логіки веб-додатку і зазвичай працює на сервері.

Всі машинні коди та програмні тексти, що запускаються у браузері на стороні клієнта, належать до фронт-енду. Все, що виконується на серверній стороні, відноситься до бек-енду.

Набір інструментів для front-end розробки зазвичай включає:

HTML5 - новітню версію мови розмітки гіпертексту. Гіпертекст - це текст, що містить гіперпосилання на інші сторінки документів і може включати зображення, відео та аудіофайли.

CSS3 - методи для опису стилів і розмітки різних елементів веб-сторінки.

JavaScript - найпотужніший інструмент для front-end розробки, який дозволяє створювати повноцінні додатки, що реагують на дії користувачів та обмінюються з ними інформацією.

HTML - мова для розмітки гіпертексту. HTML-документ складається з двох частин: заголовка (head) і тіла (body). У заголовку часто міститься тег <title> ... </title>, що визначає назву документа. Цей тег використовується більшістю програм для відображення заголовку вікна, де відкривається документ. Назва документа важлива для правильної індексації сторінки в інтернеті. Вона повинна бути достатньо довгою для ідентифікації сторінки, але водночас вміщатися в заголовку вікна[2].

Тіло документа є основною частиною, де розміщується весь вміст веб-сторінки. Воно знаходиться між тегами <body> і </body>. Вся інформація між цими тегами інтерпретується браузером за правилами HTML і правильно відображається у вікні браузера.

Останнім етапом є тестування розробленого автоматизованої системи управління готелем і внесення необхідних виправлень та вдосконалень. Це дозволяє впевнитися у правильному функціонуванні та якості роботи чат-бота перед його впровадженням у навчальний процес.

Програмна реалізація системи автоматизації є складним процесом, який вимагає ретельного планування, вибору технологій та розробки відповідних алгоритмів. З правильним підходом цей інтелектуальний інструмент може значно покращити якість роботи готелі та спростити управління ресурсами.

Основні напрямки автоматизації готелів:

Автоматизація процесу бронювання: Сучасні системи бронювання дозволяють гостям здійснювати бронювання номерів онлайн через веб-сайти та мобільні додатки. Це спрощує процес реєстрації, скорочує час на оформлення та мінімізує людські помилки.

Електронні ключі та системи доступу: Впровадження електронних ключів, які можуть бути надіслані на смартфон гостя, робить процес заселення швидшим і зручнішим. Це також підвищує безпеку, оскільки такі ключі важко підробити або втратити.

Системи управління енергоспоживанням: Використання «розумних» термостатів, автоматичних освітлювальних систем та датчиків руху дозволяє ефективно управляти енергоспоживанням, знижуючи витрати на комунальні послуги та зменшуючи екологічний вплив готелю[3].

Персоналізований сервіс через CRM-системи: Системи управління відносинами з клієнтами (CRM) збирають та аналізують дані про гостей, що дозволяє надавати персоналізовані послуги та пропозиції, підвищуючи рівень задоволеності клієнтів.

Автоматизовані системи управління готелем (PMS): Інтегровані системи управління готелем забезпечують централізоване управління всіма аспектами готельного бізнесу – від бронювання та бухгалтерії до управління персоналом та інвентаризації.

Системи автоматизації готельних підприємств допомагають оптимізувати управління різними аспектами готельного бізнесу, від бронювання номерів до управління інвентарем і обслуговування гостей. Ось кілька прикладів таких систем:

Opera Property Management System (PMS). Один з найпоширеніших і потужних PMS, Opera забезпечує комплексне управління всіма операціями готелю, включаючи бронювання, реєстрацію,

управління номерами, виставлення рахунків та обслуговування гостей. Також підтримує інтеграцію з іншими системами готелю, такими як системи управління рестораном та інвентарем.

Cloudbeds. Хмарна платформа, яка об'єднує управління бронюваннями, каналами продажів, управління готелем і фінансову звітність. Cloudbeds дозволяє готельєрам керувати всім бізнесом з одного інтерфейсу, що полегшує облік і збільшує ефективність.

RoomRaccoon. Комплексне рішення для малих та середніх готелів, яке включає PMS, Channel Manager і Booking Engine. RoomRaccoon автоматизує процеси бронювання, управління номерами та виставлення рахунків, а також інтегрується з різними онлайн-каналами для максимального завантаження номерів [4].

Hotelogix. Хмарна система управління готелем, яка підходить для малих та середніх готелів, мотелів та гостьових будинків. Hotelogix пропонує функції для управління бронюванням, фронт-офісом, господарською частиною і каналами продажів, а також дозволяє проводити аналітику і звітність.

Protel. Пропонує як хмарні, так і локальні рішення для управління готелями. Protel забезпечує управління бронюваннями, реєстрацією гостей, обслуговуванням номерів, виставленням рахунків та аналітикою. Відомий своїми широкими можливостями інтеграції з іншими системами.

Mews. Інноваційна хмарна платформа для управління готелями, яка автоматизує процеси реєстрації, управління номерами, платежів та звітності. Mews також має вбудовану систему управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) і підтримує інтеграцію з різними додатками через API.

RMS Cloud. Хмарна система управління готелями, яка пропонує широкий спектр функцій для управління бронюваннями, тарифами, каналами продажів, господарськими операціями і маркетингом. RMS Cloud забезпечує високу гнучкість і масштабованість, що підходить як для невеликих готелів, так і для великих мереж.

Ці системи допомагають автоматизувати рутинні операції, покращувати обслуговування гостей та оптимізувати управління ресурсами, що сприяє підвищенню ефективності та прибутковості готельних підприємств.

Висновок. Автоматизація готелів є невід'ємною частиною сучасного готельного бізнесу. Вона не лише покращує якість обслуговування та підвищує задоволеність гостей, але й допомагає оптимізувати операційні процеси, знижувати витрати та підвищувати безпеку.

Незважаючи на певні виклики, автоматизація відкриває нові можливості для розвитку готельного бізнесу, роблячи його більш ефективним та конкурентоспроможним у цифрову епоху

Список використаних джерел та літератури

1. Budya A. Napravleniya i zadachi razvitiya informatsionnykh tehnologiy v turizme i gostinichnom biznese Ukrainiyi / A. Budya // Gostinichnyiy biznes. - 2001. - № 1. - P.46-47.
2. Djon R.Uoker. Vvedenie v gostepriimstvo: uchebnyk / Per. s angl. – М.: YUNITI, 2008. – 711 p.
3. Roglev, H. Y. Osnovi gotelnogo menedzhmentu / H.Y. RoglEv. K.:Kondor, 2005. – 408 p.
4. Proektuvannia hoteliv: navch. posib. / za red. A. A. Mazaraki. – K.: Kyiv. nats. torh.ekon. un-t, 2012. – 340 p.

УДК 004.85:37.09

ЧАТ-БОТИ В ОСВІТІ: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Лимаренко Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Анотація. У статті описується процес програмної реалізації освітнього чат-бота. Розглядаються переваги використання чат-ботів в освіті, а також різні способи їх реалізації, наведено ключові кроки, які необхідно зробити при розробці чат-бота, а також технології, які можуть бути для цього використані.

Ключові слова: чат-боти, освітній чат-бот, штучний інтелект, машинне навчання.

Актуальність дослідження. У світі сучасних освітніх технологій зростає популярність використання чат-ботів для покращення навчального процесу. Їхній інтелектуальний потенціал дозволяє створювати персоналізовані та ефективні навчальні інтерфейси. У цій статті ми розглянемо процес програмної реалізації освітнього чат-бота, звернувши увагу на ключові кроки та технології, які використовуються при розробці чат-бота.

Виклад основного матеріалу. Чат-бот – це комп'ютерна програма, яка імітує та обробляє людську розмову (письмово чи усно), дозволяючи людям взаємодіяти з цифровими пристроями, начебто вони спілкуються з реальною людиною. Чат-боти можуть бути такими ж простими, як елементарні програми, які відповідають на простий запит однорядковою відповіддю, або настільки ж складними, як цифрові помічники, які навчаються та розвиваються для забезпечення більш високого рівня персоналізації для збору та обробки інформації [6].

Перший чат-бот ELIZA був розроблений професором Массачусетського технологічного інституту Джозефом Вайзенбаумом у 1960-х роках. ELIZA передавала слова, введені користувачем на комп'ютер, а потім з'єднувала їх зі списком можливих сценаріїв відповідей [8]. Її метою було імітувати дії психотерапевта. Технологія чат-ботів широко поширена, і її присутність спостерігається майже в кожній галузі. Останнім часом спостерігається сплеск впровадження та інтеграції цієї технології. Використання віртуальних помічників, також відомих як чат-боти з штучним інтелектом, набуло значної популярності. Ці інтелектуальні боти в основному працюють за допомогою голосових команд або текстових повідомлень. Користувачі можуть брати участь в імітованих людських розмовах за допомогою чат-ботів, котрі є програмами, якими можна керувати за допомогою голосових команд або текстових чатів. Люди можуть брати участь у пошуках, щоб отримати необхідні знання, надати відповіді на свої запити та задовольнити свої інформаційні потреби.

Найновіша технологія чат-бота включає розширені можливості розуміння природної мови (NLU, Natural Language Toolkit), що забезпечує безперебійне спілкування [4]. Для того, щоб ефективно визначити та задовольнити вимоги користувачів, важливо мати повне розуміння їхніх потреб, що призведе до покращення взаємодії. Використовуючи можливості штучного інтелекту, ці технології ефективно розпізнають цілі, яких прагнуть досягти користувачі. Надійність машин є невід'ємною частиною функціонування цих передових технологій. Чат-боти еволюціонували, щоб отримати можливості машинного навчання, що дозволяє їм точно відповідати на запити користувачів. Зараз ці чат-боти можуть автономно взаємодіяти з користувачами та постійно надавати задовільні відповіді. Вони мають додаткову перевагу підвищення якості відповіді при одночасному зниженні витрат. Ці переваги також значні. Щоб мінімізувати період очікування підтримки по телефону, можна використовувати чати або веб-підтримку одночасно та без будь-яких обмежень щодо кількості.

Освітні чат-боти стають все більш популярними як інструмент для підтримки та доповнення традиційного навчання. Їх можна використовувати для надання учням інформації, відповідей на запитання, пояснення складних концепцій та навіть оцінювання їхнього розуміння.

Реалізація освітнього чат-бота містить кілька етапів (див.рис. 1)

ЕТАПИ ПРОГРАМНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧАТ-БОТА

Рисунок. 1 Етапи програмної реалізації чат-бота

Першим етапом у програмній реалізації освітнього чат-бота є визначення конкретних цілей та завдань, які він повинен виконувати, наприклад, давати відповідь на запитання стосовно певної теми, здійснювати підтримку користувачів у процесі навчання, аналізувати результати відповідей для покращення матеріалів тощо.

Існує кілька способів реалізації освітнього чат-бота. Один з найпоширеніших способів – використовувати платформу чат-бота, як-от Dialogflow, Rasa або Microsoft Bot Framework. Ці платформи надають графічний інтерфейс для створення та налаштування чат-боту, а також API для підключення до вашої системи [7].

Інший спосіб реалізувати чат-бот – написати код з нуля та розробити алгоритми, які визначатимуть поведінку чат-бота, включатимуть обробку запитів користувачів, аналіз тексту для розуміння змісту, генерацію відповідей та управління діалоговим процесом. Це може бути складніше, але дає більше гнучкості та контролю над функціональністю чат-бота.

Фактори, які потрібно враховувати при розробці чат-бота:

- функціональність – функції, які повинен мати чат-бот,
- зміст – контент, який будете використовувати для навчання учнів,
- аудиторія – цільова аудиторія,
- платформа – платформа, яка буде використовуватися для розгортання чат-бота.

Потрібно враховувати, що при написанні коду з нуля обирається мова програмування, яку в подальшому використовують для реалізації чат-бота: Python, Java, JavaScript, або фреймворки та бібліотеки для роботи з природною мовою, наприклад, Natural Language Toolkit (NLTK) для Python або Dialogflow від Google.

При розробці варто відмітити, що деякі освітні чат-боти використовують машинне навчання для покращення своєї ефективності. Це включатиме навчання моделей на основі великої кількості даних, щоб чат-бот міг адаптуватися до потреб користувачів та покращувати свої відповіді з часом.

Останнім етапом є тестування розробленого чат-бота і внесення необхідних виправлень та вдосконалень. Це дозволяє впевнитися у правильному функціонуванні та якості роботи чат-бота перед його впровадженням у навчальний процес.

Програмна реалізація освітнього чат-бота є складним процесом, який вимагає ретельного планування, вибору технологій та розробки відповідних алгоритмів. З правильним підходом цей інтелектуальний інструмент може значно покращити якість навчання та зробити навчальний процес більш доступним та цікавим для учнів.

В останні роки освітні чат-боти стали неабияким помічником для учнів та студентів усього світу, в тому числі і в Україні. Їхня популярність пояснюється зручністю використання, доступністю 24/7 та можливістю отримувати персоналізовану підтримку з навчання.

Один з найвідоміших освітніх чат-ботів в Україні є EduChat [9]. Він розроблений з урахуванням програми зовнішнього незалежного оцінювання та шкільних програм. EduChat та допомагає учням підготуватися до здачі тестів, виконувати домашні завдання, отримувати відповіді на питання з різних предметів.

Ще одним із популярних чат-ботів є **Grammarly [1]**, який допомагає покращити письмо, перевірити письмо на наявність граматичних, орфографічних та пунктуаційних помилок, а також пропонувати стилістичні варіанти тексту.

Headway [2] – це чат-бот, який допомагає вивчити нову мову. Він використовує розмовний штучний інтелект, щоб давати персоналізовані уроки, засновані на потребах і інтересах користувачів.

Prometheus [5] – це не чат-бот, а онлайн-платформа для навчання, яка використовує чат-боти для спілкування з учнями. Чат-боти Prometheus можуть допомогти учням з навігацією по платформі, вибором курсів та отриманням відповідей на запитання.

iLearn [3] – це онлайн-платформа для підготовки до НМТ, яка використовує чат-боти для спілкування з учнями. Чат-боти iLearn можуть допомогти учням з тестуванням, картками та конспектами.

Це лише кілька прикладів українських чат-ботів, які використовуються для освіти. Чат-боти можуть бути корисним інструментом для навчання, оскільки налаштовані для потреб кожного учня, зроблять навчання більш цікавим та інтерактивним, допомагають учням, які відчувають труднощі.

Крім того, в Україні набуває популярності чат-бот ChatGPT Education, який надає розширені можливості для інтерактивного навчання з використанням штучного інтелекту.

Розмаїття освітніх чат-ботів в Україні дає учням та студентам можливість вибирати той, який найбільше відповідає їхнім потребам та цілям навчання. Ці освітні чат-боти дозволяють користувачам не тільки отримувати знання, а й розвивати критичне мислення, навички самостійності та вирішення проблем. Вони стають важливим інструментом для покращення якості освіти в Україні та допомагають учням досягати високих результатів у навчанні.

Висновок. Чат-бот – це технологія, яка динамічно розвивається та має значний потенціал для покращення освітнього процесу. Інтеграція чат-бота в навчальні платформи може зробити навчання більш доступним, персоналізованим та інтерактивним.

В Україні розроблено та впроваджено чимало освітніх чат-ботів, які допомагають учням та студентам у навчанні. Деякі з найвідоміших прикладів включають EduChat, Grammarly, Headway, Prometheus, iLearn. Ці чат-боти пропонують широкий спектр послуг: підготовку до НМТ, вивчення мов та інше.

Хоча освітні чат-боти мають значний потенціал, важливо зазначити, що вони не є заміною традиційним методам навчання. Вони використовуватися як доповнення до інших ресурсів, щоб забезпечити учням всебічну та якісну освіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Grammarly URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.grammarly.android.keyboard&hl=ru&gl=US>. (дата звернення: 14.04.2024)
2. Headway URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.headway.books&pcampaignid=web_share. (дата звернення: 14.04.2024)
3. iLearn URL: <https://ilearn.org.ua>. (дата звернення: 14.04.2024)
4. Liddy. E. D. Natural Language Processing. In Encyclopedia of Library and Information Science, 2nd Ed. NY. 2001
5. Prometheus URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=org.prometheus_android&hl=ru&gl=US. (дата звернення: 14.04.2024)
6. What is a Chatbot URL: https://www.ibm.com/topics/chatbots#_toc-what-is-a--zVvrPI7A. (дата звернення: 30.03.2024)
7. What is an API? URL: <https://www.redhat.com/en/topics/api/what-are-application-programming-interfaces#api-release-policies>. (дата звернення: 02.04.2024)
8. Сальнікова Т. С. Чат-бот як засіб комунікації із користувачем. Збірник матеріалів 25-го Міжнародного молодіжного форуму. Харків. 2021.
9. Чат-боти в Україні: можливості та перспективи URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/osvitnij-chat-bot>. (дата звернення: 04.04.2024)
10. Як створити чат-бот у Telegram URL: <https://sendpulse.ua/knowledge-base/chatbot/telegram/create-telegram-chatbot>. (дата звернення: 06.04.2024)

УДК 004:005

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ІТ-ПРОЄКТАМИ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І МОЖЛИВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РОЗРОБКИ ГНУЧКОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ КАНБАН

Мандрика Юрій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню методології Канбан та її застосуванню в оптимізації управління ІТ-проєктами. Розглянуто основні принципи та інструменти, які дозволяють підвищити ефективність та адаптивність проєктних команд.

Ключові слова: Agile, Канбан, управління ІТ-проєктами, гнучкі методології, Vue.js, Strapi.

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку ІТ-сфери важливою є задача оптимізації процесів управління проєктами, яка потребує адаптивних підходів та ефективних інструментів.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність Канбан та Agile-методологій у сучасному управлінні проєктами в ІТ вже не раз була доведена у наукових роботах, однак, потребує подальшого деталізування та адаптації до специфіки різноманітних проєктів.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження можливостей Канбан та визначення оптимального комплексу інструментів для розробки гнучкої системи управління ІТ-проєктами.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де на першому плані стоять швидкість, ефективність та гнучкість, особливо у сфері ІТ-проєктів, роль добре структурованих робочих процесів набуває особливої актуальності.

Детальне знайомство з методологією Канбан відкриває нові горизонти для вдосконалення процесів управління проєктами. Ця методологія акцентує на критичній ролі швидкості, продуктивності та адаптивності для успіху в динамічному робочому середовищі. Втілення її ключових принципів може надати командам необхідні інструменти для знаходження ідеальної рівноваги між високою ефективністю виконання завдань та готовністю до непередбачуваних змін [1].

Інтеграція гнучких принципів Канбану в процеси розробки може слугувати фундаментом для розбудови ефективної робочої атмосфери в команді. У такому середовищі кожен учасник команди має можливість не тільки чітко відстежувати поточний стан задач, але й ефективно адаптуватися до будь-яких змін, що сприяє підвищенню загальної продуктивності та здатності до інновацій [2].

Канбан виник у 1940-х роках в Японії як частина виробничої системи компанії Toyota. Головною метою цієї системи було оптимізувати робочий процес шляхом усунення зайвих запасів та мінімізації часу простою. Ключовою ідеєю Канбану стала концепція «виробництва за вимогою» – виробляти лише те, що потрібно, коли це потрібно, і в кількості, яка потрібна [3].

Ця методологія була створена, щоб підвищити ефективність та гнучкість виробничих ліній, зменшуючи витрати та покращуючи відповідність продукції актуальним потребам ринку. Система Канбан використовувала фізичні картки або маркери (японською «канбан» означає «вказівний щит») для візуального відображення робочого процесу та керування потоком завдань на виробництві [3].

З часом принципи Канбан були адаптовані для застосування в різних галузях, включаючи IT та управління проектами, де вони використовуються для покращення управління проектами, оптимізації робочих процесів та підвищення загальної продуктивності команд [4].

Методологія Канбан вважається частиною Agile-підходів через свою гнучкість, адаптивність і орієнтованість на неперервне вдосконалення. Вона підкреслює важливість візуального управління процесами, що дозволяє командам швидко адаптуватися до змін і ефективно реагувати на потреби проекту [4]. На відміну від більш жорстких методик, таких як Scrum, який вимагає чітких ітераційних циклів (спринтів) та визначених ролей учасників, Канбан надає командам більшу гнучкість в управлінні робочими процесами і не обмежує їх строгими рамками [5].

Канбан втілює принципи візуалізації робочих процесів через створення детальної дошки, на якій кожен етап проекту представлений окремою колонкою. Це дозволяє команді чітко бачити поточний стан справ та швидко адаптуватися до змін. Від початкової точки, де завдання ще лише плануються, до кінцевої, де вони виконані, кожен крок відображається на дошці, що сприяє кращому розумінню робочого процесу (див рис.1) [6].

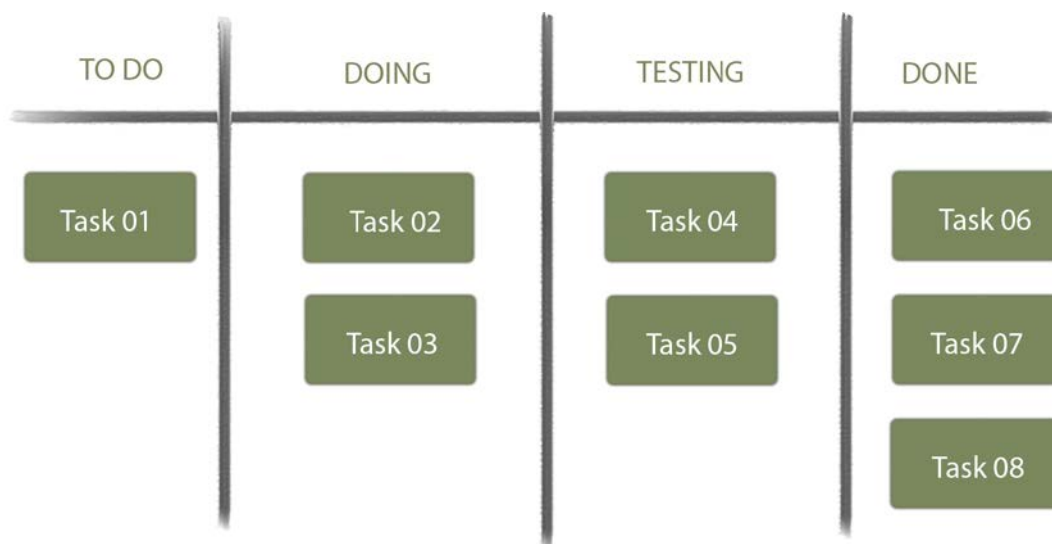

Рис.1 Приклад представлення графічного інтерфейсу Канбан

Картки, що репрезентують індивідуальні завдання або елементи роботи, є основними «будівельними блоками» в системі Канбан. Вони рухаються між колонками, відображаючи прогрес у виконанні завдань. Ця динаміка не лише полегшує візуальне відстеження прогресу, а й допомагає ідентифікувати «вузькі місця» в процесах, де робота може сповільнюватися або накопичуватися, дозволяючи команді оперативно реагувати та оптимізувати потік роботи [6].

У концепції створення системи управління задачами на основі Канбан важливо приділити особливу увагу деталізації параметрів або атрибутів карток. Кожна картка, що відображає індивідуальну задачу, має містити ключову інформацію, необхідну для її ідентифікації та відстеження прогресу. Вказівка відповідальної особи за виконання завдання є критично важливою, оскільки це забезпечує чітке розуміння розподілу обов'язків у команді та сприяє відповідальності за результати. Також можна включити кінцеву дату виконання задачі, яка представлена на картці. Це допомагає команді визначати пріоритети та гарантувати, що критично важливі завдання будуть завершені вчасно. Встановлення термінів сприяє кращому плануванню робочого процесу та допомагає уникнути затримок у проекті [6].

Встановлення лімітів на кількість завдань, які можуть бути виконувани одночасно на кожному етапі роботи, допомагає уникнути перевантаження команди та забезпечує більш рівномірний потік роботи.

Крім того, корисно включити інші атрибути, такі як пріоритет задачі, її статус, а також будь-яку додаткову інформацію, яка може бути корисною для виконання, наприклад, посилання на відповідні документи або ресурси. Це створює повну картину кожної задачі та полегшує комунікацію та співпрацю в команді, сприяючи ефективній роботі та вчасному виконанню проектів [4].

Використання кольору карток у системі Канбан є потужним інструментом візуалізації, який може значно підвищити ефективність робочих процесів та спростити сприйняття інформації. Кольори можуть бути призначені для позначення різних аспектів задач або проєктів, що дозволяє швидко ідентифікувати важливі характеристики без необхідності вдаватися до детального читання кожної картки [5]. Наприклад, різні кольори можуть використовуватися для позначення пріоритету завдань: червоний для високого пріоритету, жовтий для середнього та зелений для низького. Це дозволяє командам швидко визначати, які задачі потребують негайної уваги, і відповідно планувати свою роботу [2].

Кольори також можуть бути використані для розрізнення між різними типами робіт або проєктів, що допомагає у відстеженні різноманітності робочих завдань та кращому розподілі ресурсів. Наприклад, синій колір може вказувати на розробку, рожевий – на маркетингові дії, а зелений – на дослідницькі проєкти [2].

Використання декількох Канбан-дошок у рамках одного проєкту або організації може значно підсилити управління робочими процесами, додавши додатковий рівень гнучкості та спеціалізації. Кожна дошка може бути налаштована для певної команди, фази проєкту або типу завдань, дозволяючи більш детально керувати різними аспектами роботи [3].

Можливість перетягувати картки з однієї дошки на іншу є важливим елементом для ефективної взаємодії між різними командами або етапами проєкту. Це дозволяє, наприклад, легко передавати завдання від команди розробників до команди тестувальників або від проєктного відділу до відділу впровадження [3].

Використання аналітики для відстеження часу, який витрачається на кожен етап роботи над завданням на дошці, допомагає ідентифікувати вузькі місця у робочих процесах. Ключові показники ефективності (KPIs), такі як час циклу (Cycle Time) та пропускна спроможність (Throughput), можуть бути використані для вимірювання продуктивності команди та виявлення можливостей для оптимізації [3].

Регулярні зустрічі в рамках системи Канбан є ключовим елементом для забезпечення гнучкості та ефективності командної роботи. Зустрічі з планування дають можливість команді обговорити майбутні завдання, визначити їх пріоритетність та оцінити поточний обсяг роботи. Це сприяє кращому розумінню загальної картини проєкту, дозволяє ефективно розподілити ресурси та забезпечити, щоб кожен член команди мав чітке уявлення про свої завдання та цілі [4].

Ретроспективні зустрічі, зосереджуються на аналізі виконаної роботи. Вони проводяться з метою ідентифікації успіхів, проблем та викликів, з якими команда зіткнулася під час робочого процесу [5]. Такі зустрічі сприяють культурі відкритості та взаємодопомоги, дозволяючи членам команди ділитися досвідом, обговорювати, що працювало ефективно, та визначати аспекти, які потребують покращення. На основі цього аналізу команда може розробити конкретні дії для вдосконалення своїх робочих процесів, підвищуючи тим самим загальну продуктивність та задоволеність роботою [6].

У процесі розробки майбутньої системи на базі Канбан дуже важливим є вибір інструментів, які ефективно інтегруються у робочий процес, забезпечуючи високий рівень гнучкості та продуктивності, а також зручність і інтуїтивність у використанні. Вибір таких інструментів повинен базуватися не лише на суб'єктивному досвіді, а й на об'єктивному аналізі сучасних технологічних рішень та перевірених практик, що рекомендуються провідними експертами в області управління проєктами та розробки програмного забезпечення [3, 5, 6].

Для інтерфейсу користувача системи, або ж «вітрини» майбутньої системи, можна розглянути використання фреймворку Vue.js. Vue.js високо цінується в спільноті веброзробників за його простоту та ефективність, особливо для створення динамічних інтерфейсів користувача. Він відомий такими функціями, як обчислювані властивості, що спрощують маніпуляцію з даними та їх відображення, а також обробку подій, яка полегшує спілкування між компонентами. Vue.js також підтримує «ліниве завантаження» та асинхронні компоненти, покращуючи продуктивність завдяки завантаженню компонентів за запитом. Це особливо корисно для систем, таких як дошки Канбан, які можуть потребувати динамічного завантаження та відображення різних частин залежно від взаємодії користувача.

Ось деякі переваги Vue.js:

- Vue.js має простий та інтуїтивний API, який дозволяє маніпулювати з даними та їх відображенням за допомогою обчислюваних властивостей. Він також полегшує обробку подій, яка допомагає координувати взаємодію між компонентами.
- Vue.js підтримує «ліниве завантаження» та асинхронні компоненти, які покращують продуктивність, завантажуючи компоненти лише тоді, коли вони потрібні. Це особливо корисно для систем, які залежать від взаємодії користувача, наприклад, дошок Канбан.
- Vue.js використовується в проєктах багатьох великих компаній, таких як Alibaba, GitLab, Netflix і Grammarly, що свідчить про його надійність та високу продуктивність. Він також має здатність реактивно оновлювати дані без перезавантаження сторінки, що є важливим для динамічних систем, як-от Канбан.

- Vue.js є гнучким та легким у впровадженні, що дозволяє розробникам поступово додавати Vue до вже існуючих проєктів без необхідності повної перебудови системи. Він також зосереджується на компонентному підході, що сприяє чистоті коду, його повторному використанню та ефективній організації проєкту.

- Vue.js відповідає сучасним стандартам UI (Інтерфейс користувача) та UX (Досвід користувача), пропонуючи не лише швидкість та відгук на дії користувачів, але й високий рівень естетики та зручності користування.

Використання Vue.js у розробці вебінтерфейсів дозволяє поєднати ефективність, інтерактивність та естетичну привабливість, задовольняючи сучасні вимоги до користувацького досвіду в цифровому просторі. Цей фреймворк дозволяє реактивно оновлювати дані без перезавантаження сторінки, що є ключовим для динамічних систем, наприклад Канбан [7].

Порівняльний аналіз фреймворків Vue.js, React та Angular представлено у статті, опублікованій на порталі DZone [8], де детально розкриваються переваги кожної з цих технологій та їх співвідношення.

Для бекенд-частини системи, що виконує роль обробки даних та управління бізнес-логікою, можна розглянути використання Strapi. Strapi – це headless CMS, який забезпечує розробникам велику гнучкість та можливість зосередитися на розробці серверної частини, не турбуючись про прив'язку до конкретного клієнтського додатку. Headless CMS (Content Management System без «голови») – це підхід до управління контентом, який відокремлює бекенд, де зберігається та управляється контент, від фронтенду, де контент відображається. Це дозволяє розробникам використовувати API для доставки контенту в будь-який додаток, на будь-яку платформу, без необхідності залежати від традиційних, жорстко зв'язаних систем управління контентом, що включають і бекенд, і фронтенд разом. Завдяки API-орієнтованій архітектурі Strapi, розробники можуть легко інтегрувати різні клієнтські платформи – від веб додатків до мобільних аплікацій і навіть IoT-пристроїв, тобто підключених до інтернету пристроїв, які можуть збирати та обмінюватися даними.

CMS (Content Management System) – це програмна система, яка дозволяє створювати, редагувати, управляти і публікувати контент через інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, зазвичай без необхідності знань у сфері програмування.

API (Application Programming Interface) – це набір правил і специфікацій, які дозволяють програмам зв'язуватися одна з одною. У контексті headless CMS, API дозволяє передавати контент з бекенду (де він зберігається та управляється) до різних фронтенд-платформ, наприклад, вебсайтів, мобільних додатків тощо.

Ось кілька ключових переваг Strapi:

- Гнучкість та розширюваність: Strapi дозволяє розробникам налаштувати бекенд під конкретні потреби проєкту, додавати нові функції або інтегруватися з іншими сервісами за допомогою плагінів та кастомізації API.

- Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс управління контентом: Strapi пропонує зручний інтерфейс для управління контентом, що спрощує роботу контент-менеджерів і маркетологів і дозволяє їм займатися контентом без необхідності залучення розробників.

- API-центрична архітектура: Підхід, зосереджений на API, забезпечує високу продуктивність взаємодії з даними та бізнес-логікою, що є критично важливим для систем, які потребують швидкої відповіді та масштабованості.

- Підтримка різноманітних клієнтських платформ: Strapi може обслуговувати широкий спектр клієнтських додатків, включаючи вебсайти, мобільні додатки, та інтернет речей, забезпечуючи гнучкість у виборі технологій для фронтенду.

- Спільнота та підтримка: Strapi має активну спільноту розробників і надає ресурси для навчання та підтримки, що допомагає швидко вирішувати виникаючі проблеми та вдосконалювати проєкт.

Інтеграція Strapi з клієнтськими додатками через API відкриває широкі можливості для розробників, поєднуючи масштабованість та ефективність бекенду з гнучкістю фронтенд-фреймворків, таких як Vue.js. Це дозволяє створювати високопродуктивні та легко адаптовані до змін системи, забезпечуючи ефективне управління даними та контентом [9].

Використання API як мосту між Vue.js та Strapi спрощує процес синхронізації даних між користувацьким інтерфейсом та базою даних. Це забезпечує розробникам можливість швидко реагувати на зміни в контенті, оновлюючи інформацію на клієнтській стороні без перезавантаження сторінки, що покращує користувацький досвід і збільшує продуктивність веб додатку.

Така взаємодія також підкреслює концепцію розділення відповідальності, де Vue.js відповідає за фронтенд, забезпечуючи реактивність і динаміку інтерфейсів, а Strapi керує бекендом, зокрема управлінням контентом. Це дозволяє ефективніше розподіляти завдання і спеціалізуватися на певних аспектах проєкту, підвищуючи його якість і швидкість розробки.

Варто зазначити, що успіх управління IT-проєктами не обмежується лише вибором правильних інструментів та методологій. Це також включає в себе розвиток комунікаційних навичок, лідерства, а також здатність швидко і ефективно реагувати на непередбачувані обставини і зміни в проєктному середовищі. Ця адаптивність вимагає гнучкого підходу до планування та виконання проєктів, вміння коригувати цілі і стратегії відповідно до нових вимог, а також готовності команди до постійного навчання і вдосконалення своїх професійних навичок.

Список використаних джерел та літератури

1. What is Kanban Methodology? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://kissflow.com/project/agile/kanban-methodology/> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Kanban Principles for Agile Project Management. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.atlassian.com/agile/project-management/kanban-principles> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Anderson D. J. Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business / D. J. Anderson. – Blue Hole Press, 2010. – 278 с.
4. Ahuja S. Integrating Kanban in IT Project Management: A Case Study / S. Ahuja // Journal of Information Technology Management. – 2019. – Т. 30, Вип. 1. – С. 50-62..
5. Leopold K., Kaltenecker S. Kanban Change Leadership: Creating a Culture of Continuous Improvement / K. Leopold, S. Kaltenecker. – Wiley, 2015. – 312 с.
6. Sedano T., Ralph P., Péraire C. The Kanban Maturity Model: A Framework for Process Improvement / T. Sedano, P. Ralph, C. Péraire // ACM SIGSOFT Software Engineering Notes. – 2017
7. Why Vue.js is the Perfect Choice for Responsive Web Applications [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://radixweb.com/blog/reasons-to-choose-vuejs-for-app-development> (дата звернення: 05.04.2024).
8. React vs. Angular vs. Vue.js: A Complete Comparison Guide [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dzone.com/articles/react-vs-angular-vs-vuejs-a-complete-comparison-gu> (дата звернення: 05.04.2024).
9. What is Strapi? Why You Should Use It? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.monocubed.com/blog/what-is-strapi/> (дата звернення: 05.04.2024).

УДК 004.087:37.091.64:004.77

ЗАСОБИ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ОНЛАЙН-ПІДРУЧНИКІВ

Мельник Максим, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Анотація. Стаття присвячена аналізу різних засобів для створення онлайн-підручників та їх порівняльній характеристиці. Серед розглянутих платформ висвітлені Google Sites, Moodle, WordPress та Wix. Для кожного засобу в статті наведено основні переваги та недоліки, а також проведено порівняльний аналіз за різними критеріями, такими як вартість, простота використання, розширені можливості навчання, інтерактивність, можливість вбудовування та підтримка спільноти користувачів.

Ключові слова: Онлайн-підручники, засоби для створення підручників, Google Sites, Moodle, WordPress, Wix, навчання в Інтернеті.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому середовищі зростає популярність онлайн-навчання, що породжує потребу у зручних та ефективних засобах для створення онлайн-підручників. Однак, вибір оптимального засобу може бути складним завданням через різноманітність інструментів, їх можливостей та обмежень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі онлайн-навчання та створення підручників вказують на постійний розвиток технологій та зростання популярності інтерактивного змісту. Дослідники Гавриловський О. В. [7], Щербина О. [14], Скрипник М. І., Кравчинська Т. С. та Волинець Н. П. [13] зосереджуються на впливі використання онлайн-підручників на процес навчання й результати учнів та вивчають ефективність різних засобів для створення підручників.

Виокремлення недосліджених частин загальної проблеми. Актуальність теми даної статті. У сучасному світі зростає популярність онлайн-навчання, а разом з популярністю з'являється потреба у зручних і ефективних засобах для створення онлайн-підручників. Ці засоби дозволяють педагогам, викладачам та іншим авторам матеріалів створювати і редагувати підручники, доступні для навчання через Інтернет. У цій статті ми проаналізуємо різні способи створення онлайн-підручників, зробимо їх порівняльну характеристику, надамо рекомендації щодо вибору засобу для конкретних потреб, а також виявимо потреби у подальших дослідженнях для досягнення більшої ефективності та інновацій у цій галузі.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є проаналізувати різні засоби створення онлайн-підручників, такі як Google Sites, Moodle, WordPress та Wix, зробити їх порівняльну характеристику за різними критеріями та надати рекомендації щодо вибору засобу для конкретних потреб у створенні освітніх матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Онлайн-підручник – комп'ютерний педагогічний програмний засіб, що призначений у першу чергу для подання нової інформації, яка доповнює друкарські видання, служить для індивідуального навчання, і дозволяє тестувати одержані знання чи вміння студента [11]. Тобто, онлайн-підручник є розширеною вебверсією друкарського видання з доступом через Інтернет та має інтерактивні можливості, наприклад: гіперпосилання в тексті, відеоматеріали, засоби перевірки знань через тести тощо.

Вибір кращого засобу для створення онлайн-підручника доволі складний, тому ми серед великої кількості різноманітних засобів проаналізуємо 4 платформи, за допомогою яких можна створити онлайн-підручник.

1. Google Sites

Google Sites – це безплатний сервіс для створення вебсайтів, що надається компанією Google (рис. 1), [1, 10]. З його допомогою можна створити інтерактивні та зручні для навчання онлайн-підручники.

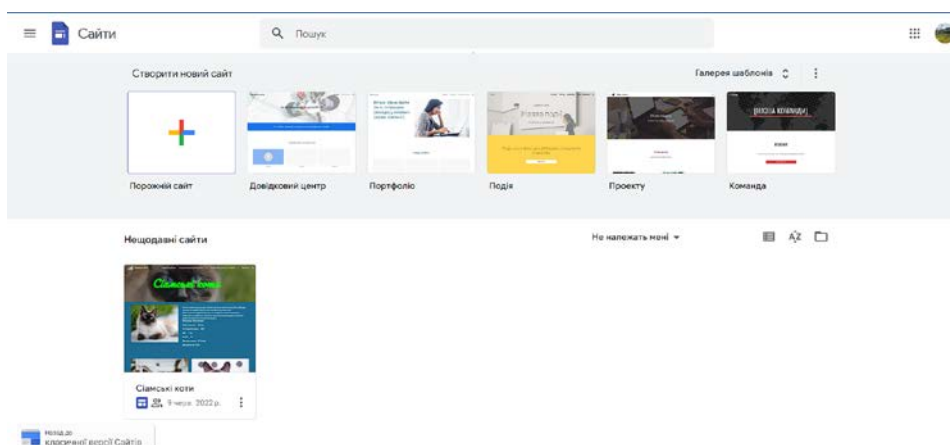

Рисунок 1. Сторінка сайту Google Sites

Особливості Google Sites [1, 10]:

- створення невеликих функціональних сайтів;
- адаптивний дизайн, що пристосовується під різні екрани пристроїв;
- можливість розміщення сайту на домені користувача;
- використання блокового конструктора для розміщення контенту на сайті;
- інтеграція з Google Документами, Таблицями, Презентаціями та іншими сервісами компанії;
- можливість вставляти власний JavaScript та HTML код.

До основних переваг Google Sites [1, 9, 10]:

- безкоштовність: Google Sites доступний безкоштовно для всіх користувачів з обліковим записом Google;
- простота використання: інтерфейс є інтуїтивно зрозумілим, що робить його доступним для широкого кола користувачів, навіть без технічних знань;
- можливість вбудовувати різноманітний мультимедійний контент: Google Sites підтримує вбудовування відео, зображень, аудіо та іншого мультимедійного контенту.

Основні недоліки Google Sites [1, 9, 10]:

- відсутність підтримки сторонніх віджетів або розширень, Google Apps Script та користувацьких CSS стилів;
- неможливість використовувати Google Рекламу;
- обмеженість у можливості змін дизайну сайту.

2. Moodle

Moodle є відкритою системою управління навчанням (LMS), яка надає широкі можливості для створення онлайн-курсів та підручників. Варто зауважити, що онлайн-підручники можна створювати лише в межах закладу, де дана платформа підключена й налаштована, тобто онлайн-підручниками можуть користуватися тільки студенти/учні даного навчального закладу (рис. 2).

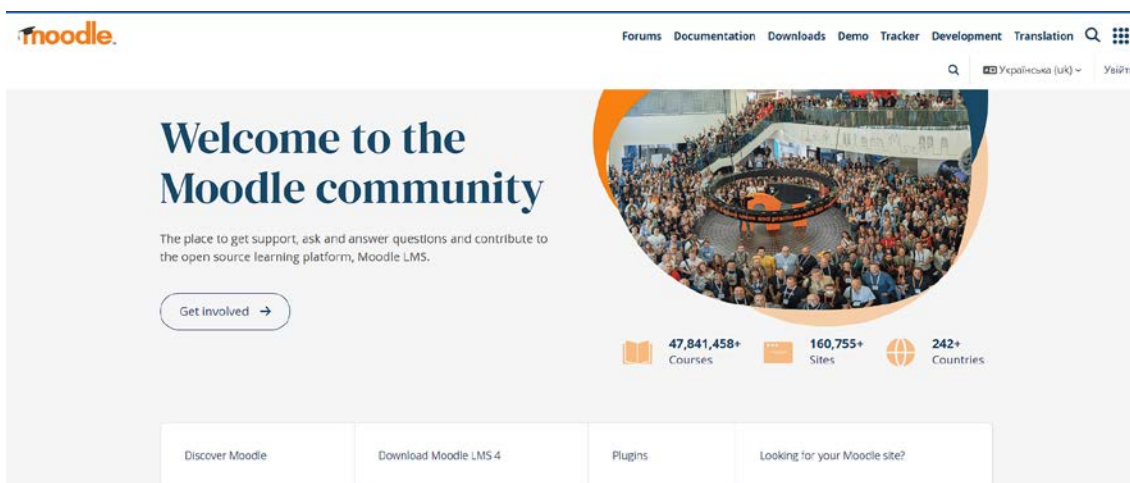

Рисунок 2. Сторінка сайту Moodle

Основні переваги Moodle [2, 8, 12]:

- розширені можливості навчання: Moodle дозволяє створювати складні курси з різними типами завдань, тестів та форумів для обговорень;
- підтримка інтерактивних елементів: Moodle дозволяє використовувати різноманітні інтерактивні елементи, такі як інтерактивні вправи та тестування;
- спільнота користувачів: багата спільнота користувачів Moodle пропонує безліч додаткових ресурсів та підтримку;
- на цій платформі доступна широка функціональність, яка є стандартною для систем електронного навчання, віртуальних навчальних середовищ (VLE), систем управління навчанням (LMS) або систем управління курсами (CMS);
- дозволяє викладачам ефективно створювати сайти для онлайн-навчання, які можна використовувати як у навчанні школярів і студентів, так і в підвищенні кваліфікації та бізнес-навчанні.

3. WordPress

WordPress – це популярна безкоштовна платформа для створення вебсайтів, вебдодатків і блогів. Вона має велику кількість плагінів і тем, які дозволяють створювати різноманітні типи вебсторінок, включаючи онлайн-підручники (рис. 3), [4, 6].

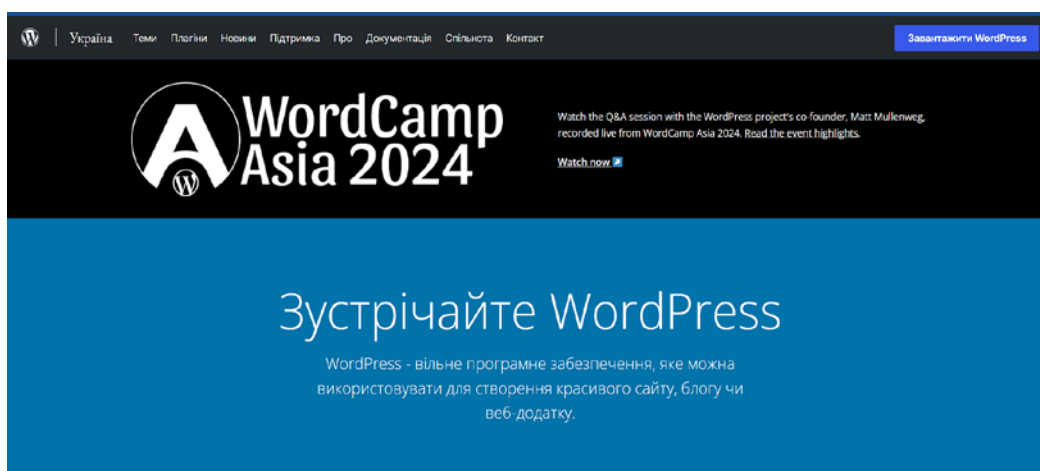

Рисунок 3. Сторінка сайту WordPress

Основні переваги WordPress [4, 6]:

- гнучкість та розширюваність: WordPress дозволяє вам легко налаштовувати ваш підручник відповідно до ваших потреб. З великою кількістю безкоштовних і платних тем і плагінів ви можете додавати різноманітні функції та стилі до свого підручника;

- велика спільнота користувачів: WordPress має велику та активну спільноту користувачів і розробників, що означає, що завжди є куди звернутися за допомогою або порадами;

- SEO-оптимізація: платформа надає різноманітні інструменти для SEO-оптимізації вашого підручника, що допомагає збільшити його відвідуваність та зробити його більш видимим у пошукових системах.

Основні недоліки WordPress [4, 6]:

- потребує навички правильного встановлення та налаштування програмного забезпечення;

- вимагає спеціалізовані знання для розробки і адміністрування сайтів.

4. Wix

Wix – це популярна платформа для створення вебсайтів, яка надає інструменти для створення різних типів вебсторінок, включаючи онлайн-підручники. Вона пропонує широкий вибір шаблонів та функцій для редагування (рис. 4) [3, 5].

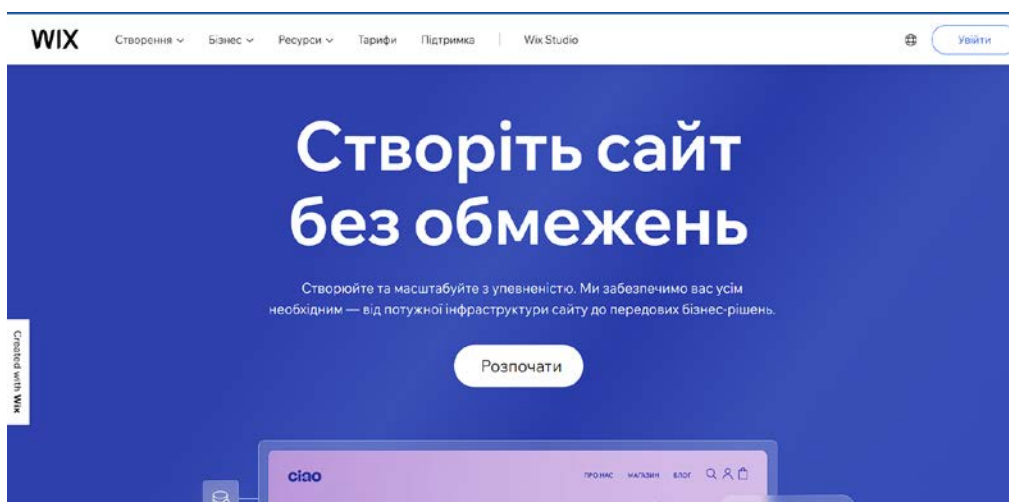

Рисунок 4. Сторінка сайту Wix

Основні переваги Wix [3, 5]:

- простота використання: Wix має інтуїтивний вебінтерфейс, що дозволяє легко створювати і редагувати вебсторінки без необхідності у великих технічних знаннях;

- великий вибір шаблонів та налаштувань: платформа надає великий вибір готових шаблонів для створення підручників, а також різноманітні налаштування для кожного елемента вашого сайту;

- розширені можливості експорту і інтеграції: Wix дозволяє експортувати ваш підручник, щоб він був доступний в інших форматах, а також легко інтегрується з іншими сервісами та додатками для розширення його функціональності.

Основні недоліки Wix [3, 5]:

- обмежений безкоштовний тариф;

- тарифні плани мають високу ціну;

- швидкість завантаження сторінок при великій кількості контенту доволі низька.

На основі проведеного аналізу, для більшої наочності, ми проведемо порівняльний аналіз характеристик, таких платформ, як Google Sites, Moodle, WordPress та Wix між собою у таблиці 1. Висвітлюючи їхні особливості, за такими критеріями оцінювання:

1. Вартість: визначає, чи потрібно платити за використання платформи.

2. Розширені можливості: показник того, які функції і можливості надає платформа для створення різноманітних типів контенту та інтерактивності.

3. Інтерактивність: визначає, чи платформа підтримує можливість створювати взаємодію з користувачем, наприклад, через тести, вправи, чи інші елементи.

4. Можливість вбудовування: вказує, які ресурси та додатки можна вбудовувати в платформу для покращення її функціональності.

5. Підтримка спільноти користувачів: показує, чи є у платформи підтримка спільноти користувачів та наявність ресурсів для допомоги та підтримки.

Порівняльна характеристика

Характеристика	Google Sites	Moodle	WordPress	Wix
Вартість	Безкоштовно	Безкоштовно	Безкоштовно	Умовно безкоштовний
Розширені можливості	Так (є обмеження у можливості створення складних онлайн-підручників та завдань)	Так	Так	Так
Інтерактивність	Так (є обмеження у можливості створення інтерактивних вправ та тестів)	Так	Так	Так
Можливість вбудовування	Google Документи, Презентації, Календар, Таблиці, інші Google сервіси, HTML, JavaScript код	Можливість вбудовування в інші системи LMS, мультимедійні файли, зовнішні додатки	Плагіни, вбудовування HTML, JavaScript код, вбудовані функції, додатки	Вбудовування HTML, JavaScript код, сторонні додатки, інтеграція з іншими сервісами
Підтримка спільноти користувачів	Так	Так	Так	Так

Рекомендації

1. Google Sites для початківців: Якщо ви шукаєте безкоштовний і простий у використанні інструмент для створення базових онлайн-підручників, оберіть Google Sites. Дана платформа має інтуїтивний інтерфейс та дозволяє легко створювати вебсторінки без необхідності технічних знань.

2. Moodle для розширених можливостей навчання: Якщо вам потрібна розширена система управління навчанням з багатим функціоналом та підтримкою спільноти користувачів, оберіть Moodle. Ця платформа дозволяє створювати складні курси з різними типами завдань, тестів та форумів для обговорень, при умові, що у вашому закладі підключена й налагоджена дана платформа.

3. Wix або WordPress для інтерактивності та дизайну: якщо ви шукаєте інструмент для створення інтерактивних вправ та підручників з багатими можливостями дизайну, зверніть увагу на Wix або WordPress. Ці платформи дозволяють створювати вебсторінки з великим вибором шаблонів та розширеними можливостями.

Висновки і перспектива подальших досліджень: У даній статті було проаналізовано різні засоби створення онлайн-підручників, зокрема Google Sites, Moodle, WordPress та Wix. Кожна з цих платформ має свої переваги і обмеження, які були проаналізовані в даній роботі. Зокрема, Google Sites надає можливості для швидкого створення базових підручників, але обмежені у функціональності та інтерактивності. Moodle та WordPress відзначається розширеними можливостями навчання, але вимагає додаткового часу для освоєння. Wix, з іншого боку, надає більш гнучкі можливості вебдизайну та інтерактивності, але може бути обмежений у безкоштовній версії. На основі даного аналізу була проведена порівняльна характеристика платформ за такими критеріями, як вартість, розширені можливості навчання, інтерактивність, можливість вбудовування та підтримка спільноти користувачів.

У майбутньому планується розробити онлайн-підручник за допомогою платформи Google Sites, в даному дослідженні буде включений більше детальніший аналіз даної платформи та розроблена практика для створення онлайн-підручників на Google Sites.

Список використаних джерел та літератури

1. Google Sites. URL: <https://sites.google.com/new> (Дата звернення: 26.04.2024)
2. Moodle. URL: <https://moodle.org/?lang=uk#> (Дата звернення: 26.04.2024)
3. Wix. URL: <https://uk.wix.com/> (Дата звернення: 10.05.2024).
4. WordPress. URL: <https://uk.wordpress.org/> (Дата звернення: 10.05.2024).
5. Вчимо – Wix. URL: <https://vchymo.com/application/Wix> (Дата звернення: 10.05.2024).
6. Вчимо – WordPress. URL: <https://vchymo.com/application/WordPress> (Дата звернення: 10.05.2024).
7. Гавриловський О. В. Порівняльна характеристика навчальних платформ Moodle та Codecademy. *Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку*, 2015. С. 224-225.

8. Детальніше про Moodle. URL: https://vuzlit.com/790621/detalnishe_moodle (Дата звернення: 16.04.2024).
9. Огляд Google Сайтів [2024]. URL: <https://www.websiteplanet.com/uk/website-builders/google-sites/#overview> (Дата звернення: 12.04.2024).
10. Опис Google Sites. URL: <https://vchymo.com/application/Google-Sites> (Дата звернення: 12.04.2024).
11. Підручники онлайн. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/tsst/navchannja/pidruchniki-ta-posibniki/on-lajn-pidruchnyky/> (Дата звернення: 06.04.2024).
12. Порівняльна характеристика систем дистанційного навчання. URL: https://kibetsdo.blogspot.com/p/blog-page_20.html (Дата звернення: 16.04.2024).
13. Скрипник М. І., Кравчинська Т. С., Волинець Н. П. Проектування та створення інтерактивного онлайн посібника для підвищення кваліфікації педагогів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Том 1, № 92. С. 126-131.
14. Щербина О. Створення навчальних інтерактивних електронних посібників у віртуальному середовищі Moodle. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2015. № 1. С. 300-304.

УДК 004.774.6-025.13

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТРЕНДІВ ВЕБСАЙТІВ

Муліка Максим, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та комп'ютерних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Стаття присвячена вивченню сучасних трендів вебдизайну для вебсайтів. В статті проаналізовано такі основні тренди у вебдизайні: сторітелінг, чуйні логотипи, анімації фонові ілюстрації, використання багатокольорового брендингу, мінімалізм, темний режим, повноекранне відео на домашній сторінці, 3D-зображення, градієнь, унікальні шрифти.

Ключові слова: вебсайти, вебдизайн, тренди.

Постановка проблеми. У контексті постійного розвитку технологій та зростаючої конкуренції в онлайн-середовищі, аналіз сучасних трендів вебсайтів стає нагальною задачею. Швидкі зміни в інтерфейсах, дизайні та функціональності вебсайтів ставлять перед дизайнерами та розробниками великий виклик. Розуміння та адаптація до цих трендів не лише допомагають зберегти конкурентоспроможність, але й сприяють залученню та утриманню аудиторії. Тому дослідження та аналіз актуальних тенденцій у вебдизайні стають важливими для ефективного розвитку та успішної присутності у віртуальному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сучасних трендів вебсайтів присвячено різні роботи відчизняних вчених, зокрема: Пасічник О. В., Стеценко І. В., Ячмук М.В., та інших, що свідчить про високу зацікавленість цим питанням з боку наукової спільноти. Аналіз досліджень вчених дає підстави стверджувати, що сучасних трендів вебсайтів є важливою темою в дослідженнях [17, 18, 19].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Єдиного визначення тренд у вебдизайні не має, але можемо проаналізувати джерела, які дають такі визначення трендів у вебдизайні:

- Тренд – це всі аспекти створення та впорядкування елементів на вебсторінці, включає в себе розташування тексту, зображень, графіки, кольорів та інших елементів, які сприяють створенню зручного та привабливого вигляду вебсайту [1].
- Тренд – це дизайн рішення, які користуються особливою популярністю і зустрічаються найчастіше [2].
- Тренд – це маркетинговий інструмент, який допомагає планувати майбутні кроки візуального розвитку компаній та брендів [3].

Отже, на основі проаналізованих джерел можна прийти до висновку, що тренди у вебдизайні можна визначити як певний напрям або шаблон, який стає популярним серед дизайнерів та веброзробників протягом певного періоду часу.

На основі проаналізованих джерел можна виділити такі ключові тренди у вебдизайні у 2024 році (див. табл). [4, 5, 6].

Сучасні тренди у вебдизайні

Назва тренду	Характеристика
Сторітелінг	Використання реальних історій для створення емоційного зв'язку з користувачем та стимулювання його взаємодії з сайтом чи продуктами.
Чуйні логотипи	Дозволяють компаніям зберігати бренд незалежно від розміру екрана мобільних пристроїв.
Анімації	Вебсайти стають більш анімованими, надаючи користувачам змогу взаємодіяти з контентом і сприймати його більш ефективно через анімацію.
Фонові ілюстрації	Естетично привабливі, допомагають зменшити час завантаження сторінок та ефективно передають складні концепції, створюють унікальний брендовий образ та привертають увагу користувачів.
Використання багатокольорового брендингу	Полегшує орієнтацію на сайті та сприяє асоціаціям з продуктами чи послугами через кольорові сигнали.
Мінімалізм	Спрощує користувацький досвід та акцентує увагу на продуктах, використовуючи нейтральні кольори та просту навігацію
Темний режим	Забезпечує комфортний перегляд вебсайтів в умовах обмеженого освітлення, спрощує дизайн, дозволяючи користувачам зосередитися на ключовій інформації
Повноекранне відео на домашній сторінці	Надає сучасний та неординарний вигляд, збільшуючи зацікавленість відвідувачів та розповідаючи історію про компанію без прокручування сторінки.
3D-зображення	Використання тривимірних зображень, стають практично необхідними з урахуванням розвитку технологій розширеної та віртуальної реальності.
Градєнь	Надання сторінці свіжості та оригінальності, може створювати враження простору, руху та привертати увагу користувачів до важливих елементів сторінки.
Унікальні шрифти	Створюють виразний та ефективний дизайн сторінки, особливо через використання великих та жирних заголовків, які прискорюють сприйняття інформації.

Створення вебсайтів з використанням сторітелінгу полягає в тому, щоб перетворити історію компанії або бренду на візуально оформлену розповідь, яка зацікавить та захопить відвідувачів. Головна мета – за допомогою цієї історії мотивувати користувачів до певних дій, таких як подальше дослідження сайту або ознайомлення з продукцією чи послугами (див. рис. 1).

Рис. 1. «Приклад тренду сторітелінг сайту War Untold» [7]

Логотипи відомих компаній часто є сильними символами, що сприяють визнаності бренду та його ідентифікації серед споживачів, вони також стають джерелом натхнення для дизайнерів, які шукають ідеї для створення або модифікації логотипів для своїх клієнтів (див. рис. 2)

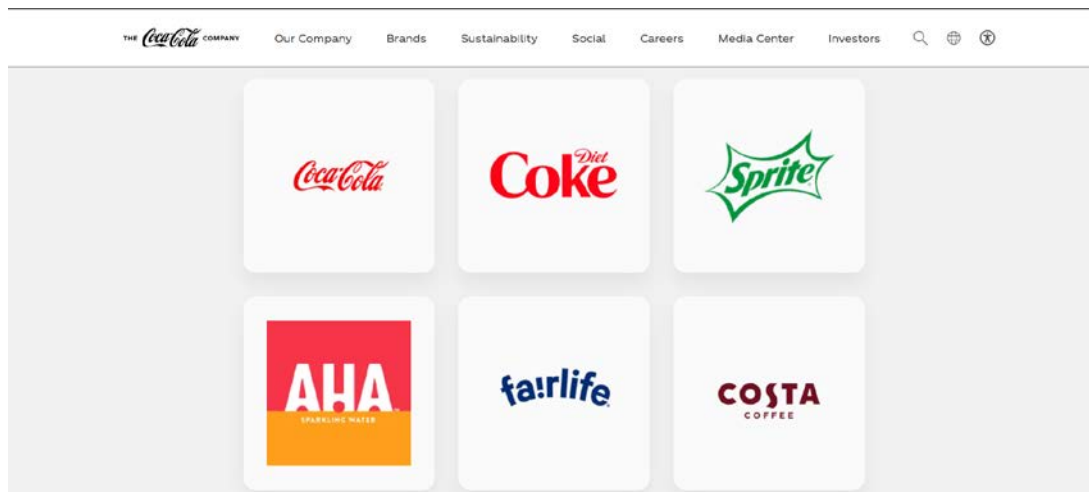

Рис. 2. «Приклад тренду чужого логотипу сайту Coca-cola» [8]

Сучасні вебсайти використовують анімації, щоб привернути увагу користувачів на довший час. Наприклад, вебсайт Weberous показує ефект водяної хвилі, використовуючи анімацію та інтерактивні елементи, що робить його цільову сторінку більш динамічною та привабливою (див. рис. 3).

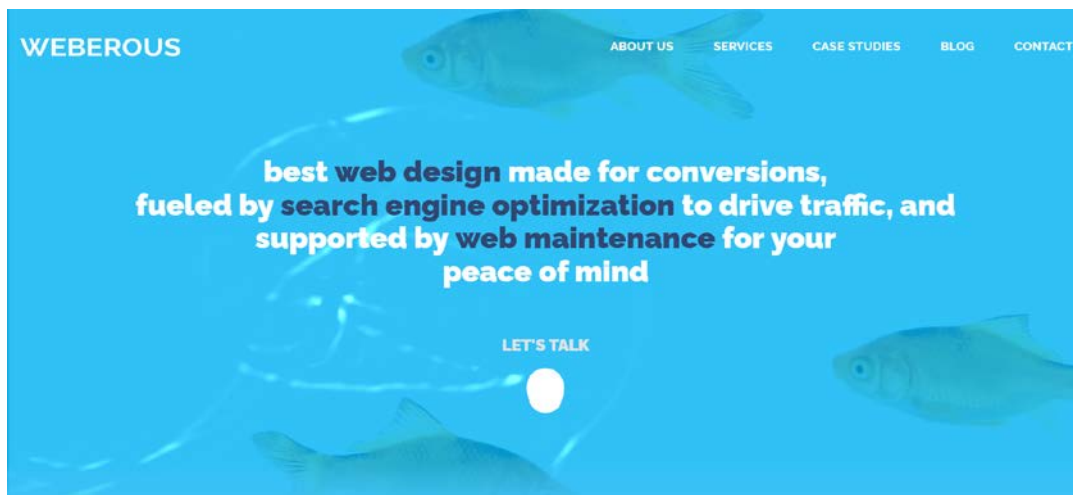

Рис. 3. «Приклад тренду анімації сайту Weberous» [9]

Вебсайт Firewatchgame використовує фонову ілюстрацію для передачі атмосфери гри та створення емоційного зв'язку з відвідувачем (див. рис. 4)

Рис. 4. «Приклад тренду фонові ілюстрації сайту Firewatch» [16]

Компанії, такі як Camden Town Brewery, впроваджують новий дизайн вебсайтів, де кожна сторінка чи продукт має власну палітру кольорів. Колір змінюється в залежності від того, на якій сторінці перебуває користувачі. Це сприяє зручній навігації на сайті та створює асоціації з продуктами чи послугами на основі кольорових сигналів (див. рис. 5)

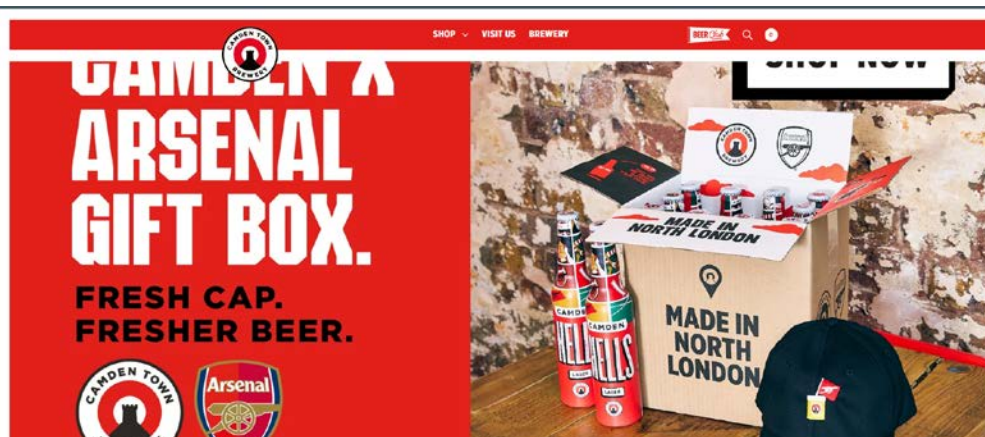

Рис. 5. «Приклад тренду багатокольорового брендингу сайту Camdentownbrewery» [9]

Сучасний мінімалізм привабливий та спрощує користування. Наприклад, бренд ETQ демонструє це на своєму сайті за допомогою простих кольорів та навігації, щоб зосередитися на продуктах (див. рис. 6)

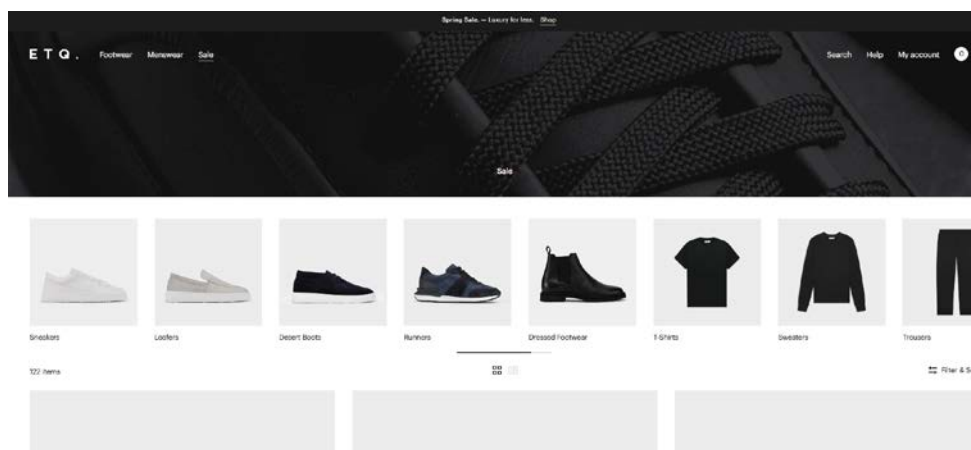

Рис. 6. «Приклад тренду мінімалізму брендингу сайту ETQ» [10]

Темний режим у вебдизайні, популяризований Apple та іншими, стає важливою тенденцією у 2024 році. Він забезпечує комфортний перегляд вебсайтів при обмеженому освітленні, зменшуючи відволікання та дозволяючи зосередитися на ключовій інформації (див. рис. 7).

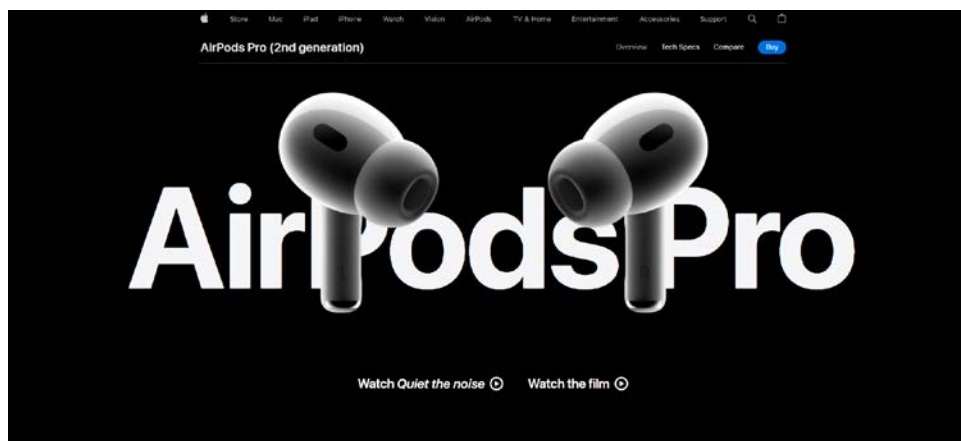

Рис. 7. «Приклад тренду темний режим сайту AirPodsPro» [11]

Повноекранне відео на домашній сторінці вебсайту надає сучасний вигляд, привертає увагу відвідувачів та допомагає розповісти про компанію, залучаючи їх увагу до бренду ще до прокручування сторінки (див. рис. 8).

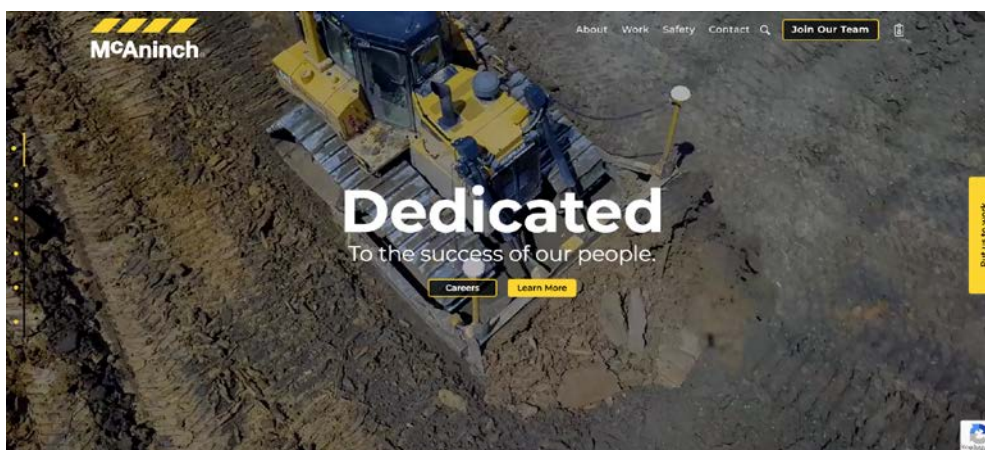

Рис. 8. «Приклад тренду повноекранне відео на домашній сторінці сайту McAninch» [12]

Використання тривимірності та взаємодії в 3D стає все більш поширеним у сфері вебдизайну. Інструменти, наприклад, Spline, дозволяють навіть дизайнерам без попереднього досвіду у 3D створювати реалістичні та привабливі тривимірні візуальні ефекти для вебсайтів (див. рис. 9).

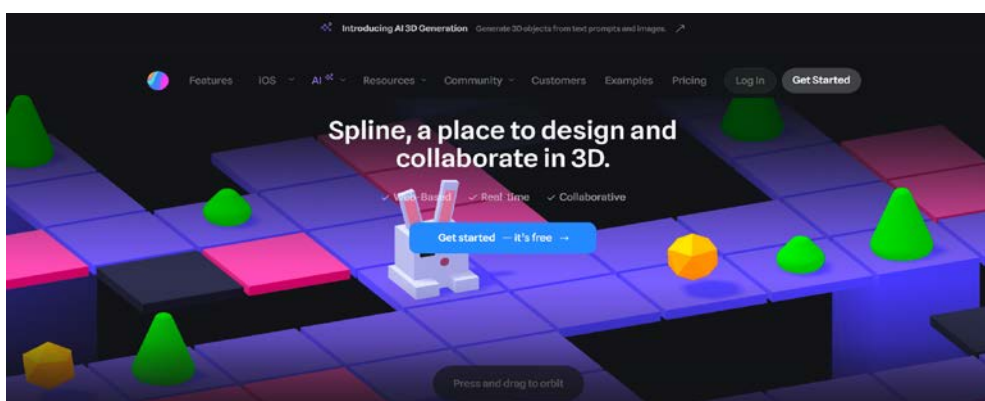

Рис. 9. «Приклад тренду 3D-зображення на домашній сторінці сайту Spline» [13]

Гرادієнт став популярним трендом через його здатність надати сторінці свіжість та оригінальність за допомогою колористичного ефекту градієнта. Особливість полягає в тому, що градієнти дозволяють створювати м'які переходи між кольорами, що додає вебсайтам естетичний та сучасний вигляд, привертаючи увагу користувачів (див. рис. 10).

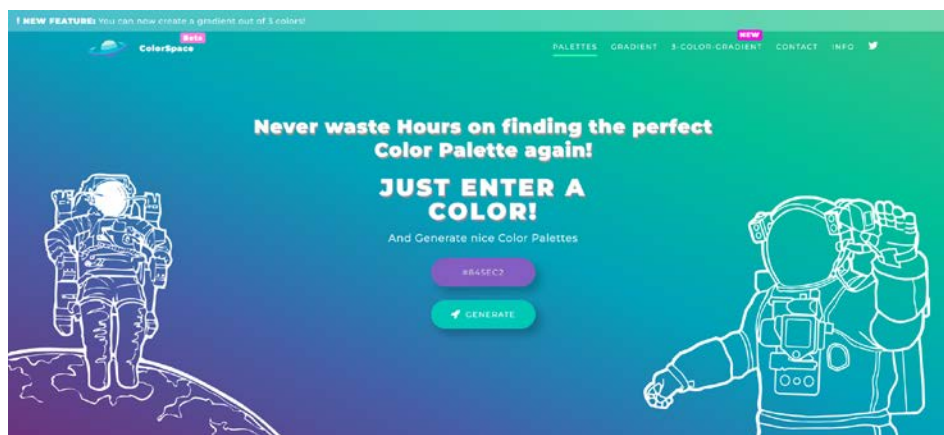

Рис. 10. «Приклад тренду градієнт на домашній сторінці сайту MyColorSpace» [14]

Даний тренд популярний, оскільки унікальні шрифти можуть істотно впливати на сприйняття інформації користувачем, привертаючи увагу до вебсайту і створюючи враження оригінальності. Використання великих та жирних заголовків дозволяє швидко захоплювати увагу відвідувачів і зменшує час, необхідний для сприйняття інформації (див. рис. 11).

Рис. 11. «Приклад тренду великих шрифтів на сайту Austin Eastciders» [15]

Висновки. В даній статті проаналізовано поняття тренду на основі різних джерел, охарактеризовані основні тренди. Наведені візуальні приклади кожного тренду і описана його сутність.

Список використаних джерел та літератури

1. Основні тренди у вебдизайні. URL: <https://ua5.org/web/1913-osnovni-trendy-u-veb-dyzajni.html> (дата звернення 09.04.2024)
2. 10 Modern Web Design Trends for 2025. URL: <https://www.webfx.com/blog/web-design/modern-web-design/> (дата звернення 15.04.2024)
3. The 29 Dominating Web Design Trends for 2024. URL: <https://blog.hubspot.com/marketing/web-design-trends-2017> (дата звернення 09.05.2024)
4. 20 Web Design Trends & Website Design Inspiration For 2024. URL: <https://www.bluecompass.com/blog/web-design-trends-to-watch-for> (дата звернення 19.04.2024)
5. Тренди вебдизайну 2024. URL: <https://webdevandseo.com/web-design-trends-2024/> (дата звернення 19.03.2024)
6. Основні тренди вебдизайну 2023. URL: <https://impulse-design.com.ua/ua/osnovnye-trendy-veb-dizajna-2018.html> (дата звернення 11.04.2024)
7. War Untold. URL: <https://waruntold.com/> (дата звернення 04.04.2024)
8. The Coca-Cola. URL: <https://www.coca-colacompany.com/> (дата звернення 08.05.2024)
9. Camden Town Brewery. URL: <https://camdentownbrewery.com/> (дата звернення 07.05.2024)
10. ETQ. URL: <https://www.etq-amsterdam.com/collections/sale> (дата звернення 04.05.2024)
11. AirPods-pro. URL: <https://www.apple.com/airpods-pro/> (дата звернення 04.05.2024)
12. McAninch. URL: <https://www.mcaninchcorp.com/> (дата звернення 06.05.2024)
13. Spline. URL: <https://spline.design/> (дата звернення 06.05.2024)
14. MyColorSpace. URL: <https://mycolor.space/> (дата звернення 07.05.2024)
15. Austin Eastciders. URL: <https://austineastciders.com/> (дата звернення 02.05.2024)
16. Firewatch URL: <https://www.firewatchgame.com/> (дата звернення 02.05.2024)
17. Пасічник О. Г., Пасічник О. В., Стеценко І. В. Основи вебдизайну: посібник. Київ: вид. група ВНУ. 2009.
18. Речич Н. В. Інформатика: вебтехнології (вибірковий модуль для 10-11 класів, рівень стандарту). Харків: Вид-во «Ранок», 2020.
19. Трофименко О. Г., Козін О. Б., Задерейко О. В., Плачінда О. Є., Вебтехнології та вебдизайн: посібник. Одеса: Фенікс, 2019.

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ДОШОК НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Пономаренко Захар, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Лисенко І. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

Актуальність дослідження. Сучасні інформаційні технології стали провідною складовою соціуму та мають суттєвий вплив на подальше соціально-економічне формування людства. У таких обставинах суттєвих перетворень потребує вся освітня система. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є одним із провідних шляхів для реформування сучасної освітньої системи.

На даний момент, враховуючи дистанційне навчання, актуальним є використання під час вивчення математики інтерактивних засобів, з метою ґрунтовного розкриття теми, формування та підтримки потенціалу школярів у навчальному закладі. Використання інформаційних технологій, до яких належить і віртуальна дошка, надає можливість суттєво покращити процес навчання, дозволяє зробити його ефективним та продуктивним, збільшує рівень пізнавальної активності та мотивації школярів до вивчення математики, сприяє формуванню компетентності самостійності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема необхідності візуального доповнення на уроках математики є досить актуальною. Широкий вибір форм та засобів демонстрації, сформувало передумови для їх доцільного застосування в освітній галузі з метою активізації пізнавальної активності школярів.

Питання використання інтерактивної дошки на уроках математики в загальноосвітніх навчальних закладах стало предметом вивчення таких авторів як: Ю. Ботузова, А. Новікова [1], Л. Огнівчук [3], Л. Шабанова [5].

Теорія та методика використання інтерактивних засобів навчання та формування навичок використання таких технологій педагогами, розглянуто у дослідження наступних науковців: С. Лабудько [2], Н. Хміль і О. Кисельової [4].

Мета: здійснити порівняльний аналіз віртуальних дошок та їх доцільність використання на уроках математики у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан економічного та соціального розвитку нашої країни нині характеризується змістовними та функціональними перетвореннями, які направлені на здійснення реформ в змісті освіти, розбудові НУШ, що має передбачати необхідне науково-методичне та інформаційне забезпечення, застосування здобутків науки та культури, оновлених освітніх технологій, що беруть до уваги індивідуальні потреби школярів та соціальні запити [2, с. 14].

Розглядаючи роботи відомих науковців, нині під ІКТ потрібно розуміти перелік методів, процесів та технічних ресурсів, що інтегруються з метою накопичення, обробки та зберігання, розповсюдження та показу, застосування інформації в інтересах основних користувачів.

ІКТ – це процес формування та трансляції інформації школярам, засобом реалізації якого виступає комп'ютер, на базі якого педагогу надається можливість застосувати програмні та технічні засоби, які підтримують пізнавальний інтерес до математики [1, с. 47].

Під час застосування змішаної та дистанційної форми навчання дієвим технічним засобом реалізації потенціалу ІКТ, з метою активізації пізнавальних можливостей школярів, виступає віртуальна дошка. Віртуальна дошка – це ресурс, який призначений для спільної діяльності зі створення та коригування малюнків, документів, комунікування в режимі реального часу. Вона дозволяє скоротити використання навчального часу, який потрібний для виконання завдань, дозволяє пришвидшити навчальний процес, ілюструвати та візуалізувати математичний зміст, оперативно здобувати зворотний зв'язок, здійснювати контроль та самоконтроль, залучати до активної діяльності значну кількість учнів, збільшити частку самостійної активності [5, с. 184].

У професійній роботі вчителя віртуальні дошки застосовуються наступним чином:

- середовище накопичення даних;
- база для планування та розміщення звітів;
- засіб демонстрації здобутків;
- засіб для проведення віртуального заняття.

Проаналізуємо характерні властивості застосування деяких віртуальних дошок з метою проведення дистанційних уроків для учнів старших класів, наприклад: CleverMaths, Whiteboard.fi, GeoGebra, Padlet, Jambord. Кожну розглянемо окремо.

CleverMaths – це програмне забезпечення, яке надає можливість ефективно провести заняття [6]. Мінусом є те, що віртуальна дошка не підтримує українську мову. Призначення даного засобу

полягає в тому, що педагог має можливість підтримувати зв'язок зі школярами з використанням віртуальної дошки для проведення заняття в режимі реального часу. Для додаткового комфорту також присутня функція запису та знімку екрана, що можна передати школярам (Рис. 1.).

Рис. 1. Стартова сторінка віртуальної дошки CleverMaths

CleverMaths може надати доступ до хімічної, фізичної, гуманітарної та математичної дошок. На базі CleverMaths користувач отримує можливість писати ручкою, додавати друкований текст, прокладати лінії та відрізки, додавати до дошки різноманітні геометричні фігури планіметрії та стереометрії. Дана дошка відкриває доступ до різноманітних математичних інструментів: лінійок, косинців, транспортирів, циркулів, координатних систем, формул розпізнання, графіків функцій, калькулятора [1, с. 47].

Whiteboard.fi – це онлайн-платформа, яку можна застосовувати з метою малювання, написання текстів, коментування окремих малюнків, розв'язування математичних задач (Рис. 2.) [10].

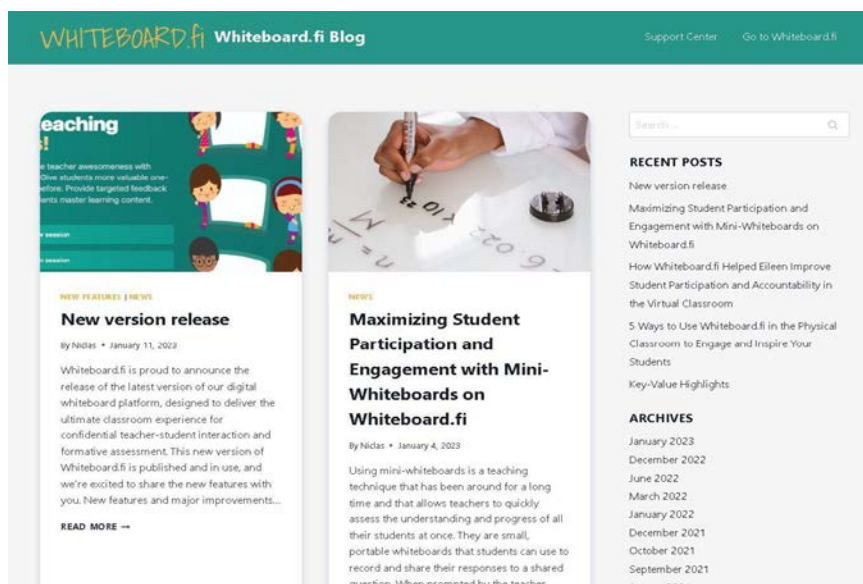

Рис. 2. Стартова сторінка віртуальної дошки Whiteboard.fi

Після створення нового класу педагогом, система самостійно створює код та посилання, використовуючи який школярі можуть до нього приєднатися. Кожен учень отримує доступ до індивідуальної дошки, може працювати на її базі, йому доступна дошка педагога та є можливість її копіювати. Зі свого боку, у педагога є можливість відстежувати успіхи кожного учня в режимі реального часу.

Whiteboard.fi має дві версії: платну та безкоштовну, але як і CleverMaths не має українського інтерфейсу. Варто зазначити, що браузер Google Chrome може здійснювати автоматичний переклад

цієї дошки. Математичний редактор надає можливість додавати математичні символи, вирази та рівняння з використанням візуального інтерфейсу та математичної клавіатури.

Дошка відкриває можливість доступу до математичного інструментарію: графіків, рівнянь, кутів, кругових діаграм, лінійок та транспортирів. На основі лінійного та формувального редакторів є можливість зображення різноманітних геометричних фігур.

Платформа надає можливість зберегти робочу сторінку кожного школяра в форматі PDF. Платна версія платформи дозволяє вчителю вносити правки до учнівської дошки: малювати, вносити помітки та робити виправлення, писати коментарі для школяра.

GeoGebra – це безкоштовна програма із забезпечення математичних потреб, що в собі поєднує алгебру та геометрію, математичний аналіз [7]. З іншої сторони, платформа може виконувати роль хмарного сервісу, тому що функціонує в режимі реального часу, передбачає обробку даних онлайн, створена навчальна інформація може переглядатися іншими користувачами (Рис. 3).

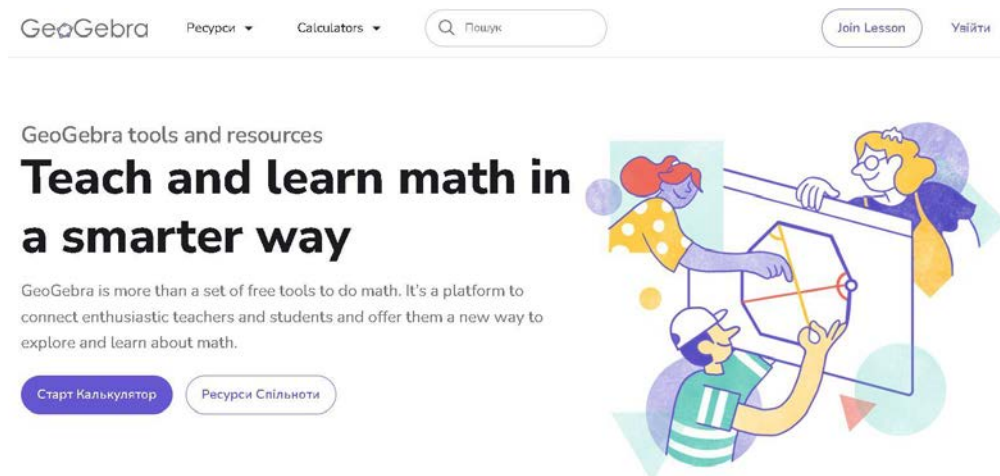

Рис. 3. Стартова сторінка віртуальної дошки GeoGebra

За допомогою GeoGebra є можливість будувати графіки функцій на площині, плоскі й об'ємні геометричні фігури, знаходити точки перетину, виконувати значну кількість обчислювальних дій, знаходити похідні й інтеграли від елементарних функцій і поліномів тощо. Дошка надає можливість створити динамічне креслення з метою застосування на різних етапах навчального процесу.

GeoGebra надає можливість зберегти дошку на ПК (персональний комп'ютер) у різних форматах, роздрукувати, зберегти розроблений матеріал на GeoGebra акаунті, де його зможуть переглянути інші користувачі онлайн-сервісу. Сервіс GeoGebra відкриває доступ до таких програмних продуктів, що можна застосувати як web-ресурс:

- «Калькулятор Сюїта» – єдина версія програмного продукту, що відкриває доступ до різних віртуальних дошок: графічний калькулятор, 3D калькулятор, геометрія, СКА калькулятор;
- «Графічний калькулятор», що застосовується для створення графіків функцій, рівнянь, побудови прямих, променів, векторів, зображення функцій від руки;
- «3D калькулятор» – створення 3D об'єктів: геометричних фігур, графіків;
- «Геометрія» – створення певних геометричних тіл на основі вже наявного інструментарію;
- «GeoGebra Класична 6» – перелік програм, що відкривають доступ до вже наявних в GeoGebra функцій та інструментів;
- «СКА калькулятор» – вирішення різних рівнянь та виразів, знаходження похідних та інтегралів.

Даний сервіс також дозволяє зберігати інформацію у форматі PDF, у вигляді зображення, що зручно для подальшого застосування. Мова обирається та, якою працює основний браузер, а отже підтримується і українська мова. Зі свого боку, вчитель математики може зобразити геометричні фігури чи записати графіки з алгебри.

Padlet – це освітня платформа для спільної взаємодії під час дистанційного навчання, розроблена для обговорення ідей та концепцій, проєктів (Рис. 4.) [9].

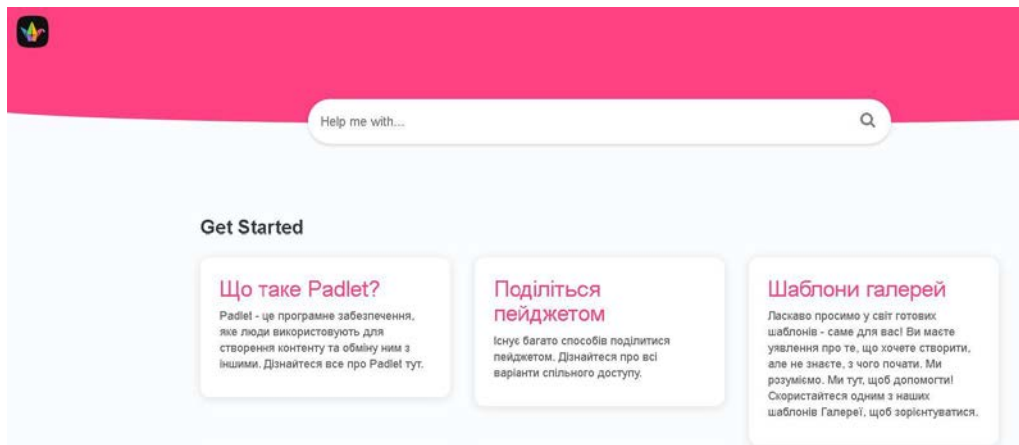

Рис. 4. Стартова сторінка віртуальної дошки Padlet

Дана віртуальна дошка підходить для інтерактивної діяльності, а також додавання навчальної інформації для самостійної роботи. Платформа дозволяє школяру вносити корективи та доповнення, відстежувати результати роботи на уроці. Основним здобутком дошки є те, що вона може використовуватися індивідуально та колективно [3, с. 160].

Нині створено велику кількість різновидів дошки Padlet: стіна, трансляція, сітка, полиця, мапа, полотно, хронологія. Наприклад у блокнот Padlet можна додавати різні типи файлів: малюнки, прямі посилання, документацію, відео чи музику. Їх також можна пересилати електронною поштою, трансформувати в PDF чи зображення, публікувати в соціальних мережах.

Учасники можуть отримувати повідомлення один одному, вписувати їх електронні адреси, надавати право іншим писати на своїй дошці чи модерувати її. Позитивним є те, що дошка підтримує значну кількість мов світу, в тому числі, й українську.

Вчителю математики ця платформа буде досить комфортною, тому що в ній можна створювати окремі віртуальні дошки для тем з геометрії та алгебри (формули, теореми, хронологія відкриттів).

Висновки. Симбіоз комп'ютерних технологій та традиційних методів викладання математики надає можливість активувати пізнавальну діяльність, якісно застосовувати міжпредметні зв'язки, брати до уваги індивідуальні та вікові особливості школярів старших класів.

Таким чином, у процесі аналізу програм й технологій, створення особистих розробок, ми виокремили перелік переваг використання віртуальної дошки на уроках математики: раціоналізація форми представлення даних; збільшення рівня ефективності представлення навчального матеріалу; реалізація принципу наочності; здобуття швидкого зворотного зв'язку; розбудова емоційного відношення до навчальних даних; підтримка принципу індивідуалізації та диференціації освітнього процесу.

У процесі дослідження ми представили необхідний аналіз наявних онлайн-сервісів для подальшої розробки інтерактивних завдань

Список використаних джерел та літератури

1. Ботузова Ю. В., Новікова А. О. Використання інтерактивної дошки на уроках математики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип.168. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 47 – 52.
2. Лабудько С. П. Теорія та методика застосування інтерактивних засобів навчання. *Методичні вказівки*. Суми: Редакційно-видавничий відділ СОІППО, 2014. 48 с.
3. Огнівчук, Л. М. Використання flash-технологій і java-апплетів в електронному навчальному курсі з елементарної математики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. №4(48). 2015. С. 158–165.
4. Хміль Наталія, Кисельова Олеся Формування у майбутніх учителів навичок використання інтерактивних дошок в освітньому процесі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип.7. Ч.2. 300 с.
5. Шабанова Л. М. Використання віртуальних дошок під час вивчення функцій у шкільному курсі математики. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2023. Вип.1(21). С. 183 – 188.
6. CleverMaths – офіційна сторінка. URL: <https://clevermaths.software.informer.com/>. (Дата звернення 28.03.2024 р.).
7. GeoGebra – офіційна сторінка. URL:<https://www.geogebra.org/?lang=uk>. (Дата звернення 27.03.2024 р.).
8. Padlet – офіційна сторінка. URL: <https://padlet.com/>. (Дата звернення 27.03.2024 р.).
9. Whiteboard.fi – офіційна сторінка. URL: <https://whiteboard.fi/>. (Дата звернення 27.03.2024 р.).

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЕБІНТЕРФЕЙСУ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПОСЕЛЕННЯ У ГУРТОЖИТКУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗМІТКИ ТА ВИБІР ОПТИМАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Стовбуха Ростислав, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті проаналізовані сучасні технології та методи вебдизайну в контексті візуалізації інформації для вебінтерфейсів житлових підприємств, зокрема гуртожитків. Схарактеризовано низку ключових аспектів, що сприяють ефективному та зручному управлінню житловим простором.

Ключові слова: вебінтерфейс, вебдизайн, вебзастосунки для гуртожитків, порівняльний аналіз.

Сучасний розвиток технологій і вебдизайну передбачає постійне вдосконалення способів візуалізації інформації на вебсторінках із метою забезпечення зручності та ефективності користувачів. Одним із важливих аспектів цього розвитку є створення вебінтерфейсів для візуалізації різноманітних процесів та даних.

Вебінтерфейс – це сукупність засобів, які дозволяють користувачам взаємодіяти з вебдодатками та вебсайтами через веббраузер. Вони є суттєвою частиною веброзробки і використовуються для надання доступу до різних функцій та сервісів через мережу Інтернет. Вони дозволяють користувачам виконувати різні дії: заповнення форм, перегляд даних, редагування профілів, тощо [3].

Види вебінтерфейсів:

- **Статичні сторінки:** містять фіксований контент і не змінюються в залежності від дій користувачів. Вони використовуються для надання базової інформації.
- **Динамічні сторінки:** генерують контент «на льоту» засобами сервера або клієнта, що дозволяє створювати більш інтерактивний інтерфейс.
- **Односторінкові додатки (Single Page Applications, SPA):** надають користувачам перехід між різними сторінками без перезавантаження сторінки, що створює більш плавний досвід.
- **Мобільні додатки:** Вебінтерфейси можуть бути оптимізовані для використання на мобільних пристроях, забезпечуючи адаптивний дизайн та функціональність.

Загалом, вебінтерфейси є ключовою складовою сучасного вебдосвіду, дозволяючи користувачам отримувати доступ до різних сервісів та функцій через веббраузер.

Оптимізацію вебінтерфейсів застосунків візуалізації можна зробити на прикладі схематичної акомодатії гуртожитку. Вебзастосунки для гуртожитків мають бути зручними та функціональними, щоб забезпечити ефективне управління житловим простором для адміністрації гуртожитку. У зв'язку з цим, вибір оптимальної структури та розмітки вебсторінок відіграє вирішальну роль у створенні успішного вебінтерфейсу.

У цій роботі проводиться аналіз різних способів розмітки сторінок для візуалізації поселення, проживання та інвентаризації у різних сферах житлових послуг.

Цільовою **метою** дослідження є визначення найефективніших та найзручніших інструментів та технік вебдизайну, які найкращим чином відповідають потребам вебсторінок гуртожитків. Результати дослідження сприятимуть підвищенню ефективності вебінтерфейсів для управління гуртожитками.

Завдання:

- Проаналізувати різні програмні застосунки управління підприємств (**SERVIO HMS, SERVIO Tickets**).
- Класифікувати програмні застосунки менеджменту для житлових та подібних підприємств таких як: готелі, хостели, гуртожитки, кінотеатри, кафе тощо.
- Порівняти різні техніки візуалізації поселення такі як «**Плиточна схема**», «**Шахматна візуалізація**», «**Інтерактивний план**» тощо.
- Визначити найбільш вдалий спосіб для візуалізації програмного інтерфейсу системи гуртожитків.

Описовий аналіз існуючих програм для оптимізації

Розглядаючи сфери бізнесу, можна виявити різні підходи, до використання програм оптимізації процесів візуалізації.

1. SERVIO Tickets є програмою автоматизації для кінотеатрів, театрів, концерт-холів та інших розважальних комплексів, спеціалізованих на продаж квитків. Ця система складається з комплексу програмних інструментів, спрямованих на оптимізацію робочих процесів підприємств. Вона дозволяє ефективно керувати кожним аспектом роботи кінотеатру: від продажу

квитків до валідації, інформаційного обміну з відвідувачами та синхронізації з вебсайтом. Такий спосіб зображення можна назвати **«Плиточною схемою»**, у зв'язку з тим, що основні елементи цієї програми включають:

1. **Схему розміщення місць**: вона складається з численних синіх квадратів **«плиточок»**, які демонструють місця (кольори квадратів вказують на різні статуси місць).

2. **Бічна панель**: праворуч від схеми розміщення місць знаходиться бічна панель з інформацією про сеанс.

3. **Кнопки**: у нижній частині інтерфейсу знаходяться функціональні кнопки, за допомогою яких можна продати квиток, попкорн, 3D-окуряли тощо.

Основні функції включають гнучке налаштування сеансів, відображення доступних місць у залах, реалізацію додаткових товарів та послуг, а також інтеграцію з різними медіа-платформами. Лаконічність у верстці цієї сторінки покращує видимість елементів інтерфейсу, та зручність користування.

2. **SERVIO HMS (Hotel Management System)** – програма, яка дозволяє автоматизувати роботу підприємств готельного бізнесу, таких як готелі, хостели, санаторії, заміські комплекси, глемпінги тощо. Система дозволяє вести облік номерів, їх статусів, наявності, цін, тарифів, бронювань, заселень, виселень, додаткових послуг, розрахунків, анкет клієнтів, груп, історії відвідувань тощо.

Рис. 1. Застосунок SERVIO Tickets

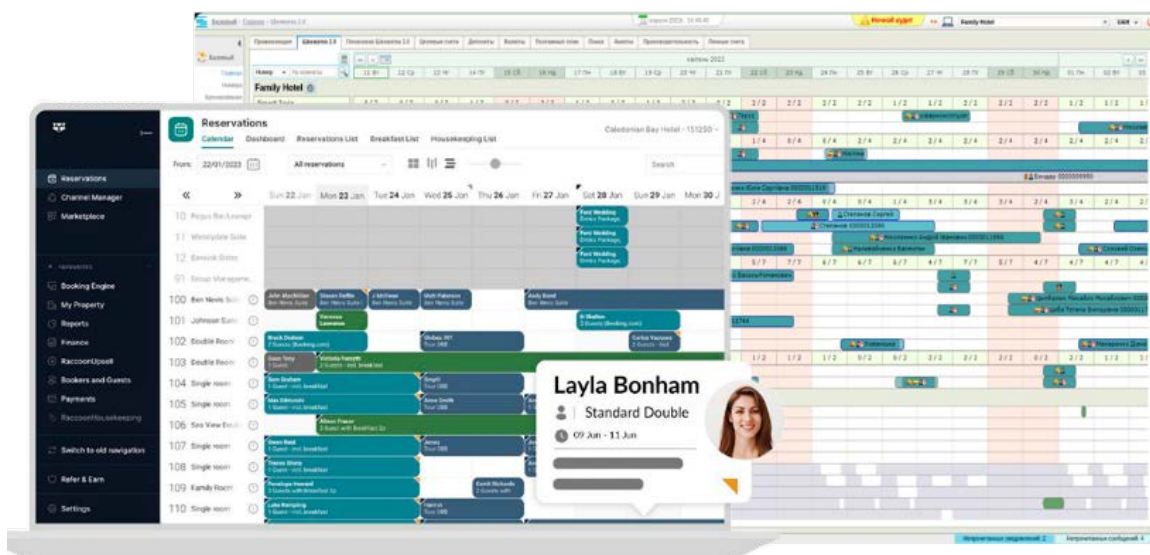

Рисунок 1. HMS-система

Система має інтерактивну **«шахматку»**, яка дозволяє швидко та зручно керувати номерним фондом. Тому, такий спосіб відображення поселення ми віднесли до **«Шахматного типу»**. Загалом, інтерфейс програми зроблений на високому рівні. Ця система – потужний інструмент для керування готелями. Але, його великий функціонал та нагромадження інформації на головній сторінці виглядає

складно та не інтуїтивно, тому, працівнику, який буде працювати з цією програмою буде важко, можливо треба буде проводити додаткове навчання.

Кольорова палітра стримана, в діловому стилі. Проте, використання різних кольорів допомагає відокремлювати інформацію. Але, такий хронологічний вигляд поселення в нашому випадку не підходить, адже студенти поселяються на пів року та більше, тому таке використання простору є не ефективним. Як доповнення, в межах робочої області можна відобразити весь номерний фонд у вигляді таблиці, і, таким чином, взаємодіяти з ним.

3. Інтерактивний план – це складніший у виконанні, але найінтуїтивніший спосіб цієї роботи. Де, за основу взято реальний план приміщення та додано на нього інтерактивні елементи (*кнопки, індикатори*). За замовчуванням, на головному екрані буде відображатись коротка інформація про кімнати, яка буде розширюватись під час взаємодії з програмним інтерфейсом шляхом натискання або наведення курсора на інтерактивний елемент.

Такий спосіб візуалізації має низку переваг, адже одна сторінка містить кнопки для відображення мешканців прямо з плану, їх редагування, включаючи збереження інформації про кімнати з максимальною ефективністю, та, до того ж, кімнату видно наглядно. Кожна кімната має індивідуальний статус, який відображається на плані кольором: вільна (зеленим), частково зайнята (жовтим) або зайнята (червоним).

Ми вбачаємо певну схожість між схемою пасажирського літака та схемою гуртожитку №3 міста Ніжин. Вона виявляється у тому, що обидва ці об'єкти мають видовжену симетричну форму, паралельно розташовані місця або кімнати, де можна чітко розрізнити ряди.

На рисунку з планом літака можна помітити класифікацію за ознаками: бізнес клас – блакитного кольору, преміум-економ – зазначений кольором охри, а економ – зеленим. Окрім кольору, місця на літаку також класифікуються за номером ряду та буквою місця. Також, є кілька спеціальних зон, таких як аварійних виходів, місць без вікон, місць без можливості відкидати спинку, туалетів тощо [2].

Рисунок 3. Схема літака

Також, слід зазначити, що деякі кімнати та блоки виділені під службові приміщення, або використовуються адміністрацією гуртожитку. Такі приміщення слід виділяти окремо. На схемі це можна позначити червоною зоною й обмежити їх функціонально.

Отже, функціональна складова програми забезпечується такими елементами:

- **Кнопки (Button):** що, взаємодіють з формами на сайті.
- **Картки (Card):** модулі з різними типами інформації.
- **Форма** – це елемент інтерфейсу, за допомогою якого користувачі сайту можуть вводити та надсилати свою інформацію.
 - **Dropdown list** – при натисканні на цей елемент, з'являється список доступних опцій, з якого користувач може обрати потрібну.
 - **Checkbox** – це прапорець, який дозволяє обирати: зважати на певний елемент чи ні.
 - **Sidebar** – потрібен для відображення додаткового контенту, який не належить до основного блоку.
 - **Tooltip** – це невеликі підказки, які допомагають користувачам зрозуміти частину процесу інтерфейсу [1].

Зазначені функціональні елементи є необхідними складовими будь-якої програми або вебсайту, оскільки вони забезпечують ефективну взаємодію користувача з системою. Ці елементи інтерфейсу надають зручність у використанні взаємодії з системою та покращують користувацький досвід.

Висновки. Нами було вивчено та проаналізовано сучасні технології та методи вебдизайну в контексті візуалізації інформації для вебінтерфейсів житлових підприємств, зокрема гуртожитків, які дозволили виявити низку ключових аспектів, що сприяють ефективному та зручному управлінню житловим простором.

У процесі дослідження доведено, що такі програмні продукти, як **SERVIO HMS, SERVIO Tickets** вирізняються високим рівнем функціональності та зручності у використанні.

Ці системи забезпечують повний спектр послуг, вміщаючи в собі управління резерваціями, фінансовим обліком, обслуговуванням клієнтів та інвентаризацією, що робить їх корисними для управління гуртожитками.

Найбільш вдалим способом візуалізації для програмного інтерфейсу гуртожитків є **інтерактивний план**. Він дозволяє користувачам в реальному часі спостерігати та актуалізувати інформацію про стан гуртожитку, що сприяє швидкому прийняттю рішень та покращенню досвіду користувачів.

Список використаних джерел та літератури

1. [32 User interface елементів для UI дизайнерів – bool.dev](#)
2. [Are these the most accurate airline seat maps online? TravelUpdate - Online Store \(salexzet.live\)](#)
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вебінтерфейс>
4. [Ці елементи допомагають створити зручний та логічний дизайн, який сприяє легкій навігації користувачів по веб-сайту або додатку¹.](#)
5. Cui Jiajia (2015). Design and application of test automation based on Java [J]. Electronic technology and software engineering, no.5, pp.253-254.

УДК 004.43

ВИКОНАННЯ БАЙТ-КОДУ В ІНТЕРПРЕТОВАНІЙ МОВІ ПРОГРАМУВАННЯ

Циганков Андрій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті розкрито результат застосування формальної граматики та імплементації сканера, компілятора, віртуальної машини, що породжує нову мову програмування. В даному дослідженні було наведено особливості нової мови програмування та результат перетворення коду у виконуваний байт-код. Наведено приклади коду, який може виконувати віртуальна машина.

Ключові слова: мова програмування, ООП, віртуальна машина, байт-код.

У результаті дослідження реалізації інтерпретованої мови програмування з використанням байт-коду [1], нами отримано інтерпретатор скриптової мови програмування, який підтримує наступні механізми:

1. ООП: класи, наслідування, віртуальні функції та перевантаження функцій, конструктор, посилання на клас (this). Не підтримується ідіома RAII.
2. Операції з числами: множення, додавання, віднімання, ділення.
3. Виведення результатів в консоль. Підтримується виведення будь-якого типу, який підтримується віртуальною машиною.
4. Підтримка лямбда-функцій, які можна передавати як аргументи у функції, тощо, зберігати як змінні тощо.
5. Інтерпретатор підтримує замикання для будь-яких змінних класу, функцій, тощо.

Для демонстрації реалізації роботи скриптової мови програмування наведемо код:

```
class FBaseClass
{
    OverrideMethod(Number)
    {
        print Number * Number;
    }
}

class FDerivedClass < FBaseClass
{
    init(NumberToSum)
    {
```

```

        this.NumberToSum = NumberToSum;
    }

    OverrideMethod(Number)
    {
        print this.NumberToSum + 7 * Number;
    }
}

var BaseClass = FBaseClass();
BaseClass.OverrideMethod(5);

var DerivedClass = FDerivedClass(1);
DerivedClass.OverrideMethod(14);

```

На рис. 1 показано згенерований байт-код для прикладу, наведеного вище. Інтерпретатор розділив код на функціональні блоки. В результаті були отримані блоки байт-коду(чанки) з такими функціями:

1. Метод OverrideMethod для класу FBaseClass.
2. Метод init, який є конструктором класу FDerivedClass.
3. Метод OverrideMethod для класу FDerivedClass
4. Функція script, яка була автоматично створена інтерпретатором як точка входу для виконання цього скрипта.

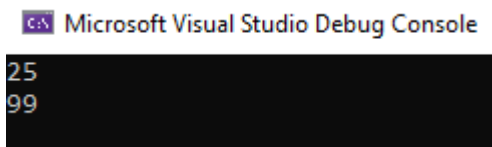
```

Current working dir: E:\Projects\EngineScript\EngineScript
== OverrideMethod ==
0000 5 OP_GET_LOCAL      1
0002 | OP_GET_LOCAL      1
0004 | OP_MULTIPLY
0005 | OP_PRINT
0006 6 OP_NIL
0007 | OP_RETURN
== init ==
0000 13 OP_GET_LOCAL     0
0002 | OP_GET_LOCAL      1
0004 | OP_SET_PROPERTY   0 'NumberToSum'
0006 | OP_POP
0007 14 OP_GET_LOCAL     0
0009 | OP_RETURN
== OverrideMethod ==
0000 18 OP_GET_LOCAL     0
0002 | OP_GET_PROPERTY   0 'NumberToSum'
0004 | OP_CONSTANT      1 '7'
0006 | OP_GET_LOCAL      1
0008 | OP_MULTIPLY
0009 | OP_ADD
0010 | OP_PRINT
0011 19 OP_NIL
0012 | OP_RETURN
== <script> ==
0000 1 OP_CLASS          0 'FBaseClass'
0002 | OP_DEFINE_GLOBAL  0 'FBaseClass'
0004 | OP_GET_GLOBAL     1 'FBaseClass'
0006 6 OP_CLOSURE      3 <fn OverrideMethod>
0008 | OP_METHOD        2 'OverrideMethod'
0010 7 OP_POP
0011 9 OP_CLASS          4 'FDerivedClass'
0013 | OP_DEFINE_GLOBAL  4 'FDerivedClass'
0015 | OP_GET_GLOBAL     5 'FBaseClass'
0017 | OP_GET_GLOBAL     6 'FDerivedClass'
0019 | OP_INHERIT
0020 | OP_GET_GLOBAL     7 'FDerivedClass'
0022 14 OP_CLOSURE     9 <fn init>
0024 | OP_METHOD        8 'init'
0026 19 OP_CLOSURE    11 <fn OverrideMethod>
0028 | OP_METHOD        10 'OverrideMethod'
0030 20 OP_POP
0031 | OP_POP
0032 22 OP_GET_GLOBAL   13 'FBaseClass'
0034 | OP_CALL          0
0036 | OP_DEFINE_GLOBAL  12 'BaseClass'
0038 23 OP_GET_GLOBAL   14 'BaseClass'
0040 | OP_CONSTANT      16 '5'
0042 | OP_INVOKE        (1 args) 15 'OverrideMethod'
0045 | OP_POP
0046 25 OP_GET_GLOBAL   18 'FDerivedClass'
0048 | OP_CONSTANT      19 '1'
0050 | OP_CALL          1
0052 | OP_DEFINE_GLOBAL  17 'DerivedClass'
0054 26 OP_GET_GLOBAL   20 'DerivedClass'
0056 | OP_CONSTANT      22 '14'
0058 | OP_INVOKE        (1 args) 21 'OverrideMethod'
0061 | OP_POP
0062 28 OP_NIL
0063 | OP_RETURN

```

Рис. 1. Байт-код для наведеного прикладу

Результат виконання цього коду наведений на рис. 2. Перший рядок виводить значення, яке розраховується в функції базового класу FBaseClass. Другий рядок виводить значення, яке розраховується в перевантаженій функції OverrideMethod. На відміну від C++, скриптова мова програмування не вимагає явно визначати методи віртуальними чи додавати ключове слово `override` для перевантаження методу. Всі методи є віртуальними.


```
Microsoft Visual Studio Debug Console  
25  
99
```

Рис. 2. Результат виконання коду

Отже, нами запропоновано та реалізовано дослідження виконання байт-коду в інтерпретованій мові програмування, що є важливим для розуміння процесу виконання скриптової мови програмування. Вивчення механізмів інтерпретації байт-коду дозволяє краще зрозуміти внутрішню роботу скриптових програм та оптимізувати їх продуктивність.

Список використаних джерел та літератури

1. Циганков А. Застосування байт-коду при розробці мови програмування. *Вісник студентського наукового товариства* [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. Вип. 29. с. 41–46. <https://cutt.ly/3wNPi9m>

УДК 004.942

PROGRAMMING IN FLEX PDE FOR COMPUTER MODELLING OF COMPLEX SYSTEMS AND PROCESSES

Hu Dahui, master's student of the Educational and Scientific Institute of Natural and Mathematical, Medical and Biological Sciences and Information Technologies

Academic supervisor - Doctor of Technical Sciences, professor, head of the Department of Information Technologies, Physical, Mathematical and Economic Sciences **Kazachkov I.V.**

The article analyzes the programming and possibilities of computer modeling of complex systems and processes based on the FLEX PDE platform and features of its use and programming of various tasks. A practical example of the use of FLEX PDE for modeling thermal processes in a circular area is considered.

A mathematical model of thermal processes in the system was developed, and with its help, numerical simulation was performed on a PC.

Keywords: *programming, FLEX PDE, computer simulation.*

The FLEX PDE platform of the Wolfram Research Institute is a powerful tool for learning, analyzing and synthesizing different complex systems and processes of the modern science and technology. Programming in this platform is simple and it is very close to the conventional mathematical language. Actually, it is the upper level of the system, where the user is describing the modelling parameters and initial data, as well as the statement of the mathematical problem: equations, initial and boundary conditions, geometry of the system for modelling and so on. All the other is done automatically: by the statement performed the FLEX PDE platform is choosing the right solution method for the specified problem and then performs it. This is one of the well-known systems and packages intended for solving a wide range of tasks: FlexPDE, MathCAD, Matlab, Maple, ChemCAD and others. In addition, among the specified software products, the FlexPDE package has a special place supporting the finite element method in modeling objects with distributed variables described by the linear and nonlinear ordinary, as well as partial differential equations.

Most scientific and technological tasks, at diverse levels of complexity, can be described using the boundary problems for partial differential equations or equation arrays. Therefore, a software package such as FlexPDE can be used in almost any field of science or technology being powerful and very attractive computational tool. Researchers in various fields apply FlexPDE for modelling, estimating or predicting the significance of various effects in their studying systems and processes. The variety of parameters or dependencies is not limited by the given framework, but can be arbitrarily analytically specified. This is why for the moment there are available many books with the FLEX PDE computer scripts, which are used for

numerical simulation directly or for modification according to similar other tasks [2-7]. Many of the developed scripts are included in the FLEX PDE platform.

FlexPDE can be used for project optimization, performance evaluation, and conceptual analysis. It is also important to note that the same software can be used to model all the details of the project and there is no need to involve additional tools to evaluate individual effects. In software development, the FlexPDE package can serve as the core for special purpose programs that require the creation of a finite element model for a system of partial differential equations. In particular, it can be used to solve the following tasks:

- stationary problems in electrical engineering, mechanics and heat engineering;
- non-stationary (time-dependent) tasks in chemistry, mechanics, heat engineering, biology, electrical engineering, optics and acoustics.

The paper is devoted to the modeling of the thermal hydraulic processes in the complex system based on the FLEX PDE platform. We consider system with many local heat transfer cylindrical pipes and vessels using the simple script for heat transfer in circular domain. In our case of many domains collected in the system we are creating the new complex script, which will be then modelled and will be included in our diploma work with examples of computer simulations. The mathematical model of the thermal hydraulic processes in system has been developed, and numerical simulation on PC is prepared for performing with using it. An analysis of the data obtained will allow getting basic features required for the optimal construction and implementation of the storage system, and system control in all available situations including accidents in functioning of the complex engineering system.

References

1. <https://pdesolutions.com/>
2. Gunnar Backström. Fields of Physics by Finite Element Analysis - An Introduction. Updated to Version 5 (6/20/05).
3. Gunnar Backström. Simple Fields of Physics by Finite Element Analysis. 2012. 322 pp.
4. Gunnar Backström. Simple Deformation and Vibration by Finite Element Analysis. 2006. 240 pp.
5. Zhen Liu. Multiphysics in Porous Materials. 2018. 431 pp.
6. Frederick J. Youngby. A Course In Computational Electrostatic Field Theory. 2012. 288 pp.
7. Frederick J. Youngby. Magnetically Induced Electromotive Force. 2012. 248 pp.

УДК 378.018.43

EFFECTIVE LEARNING MODELS FOR DISTANCE EDUCATION LEARNERS

Zhang Wei, master's student of the Educational and Scientific Institute of Natural and Mathematical, Medical and Biological Sciences and Information Technologies

Academic supervisor - Doctor of Technical Sciences, professor, head of the Department of Information Technologies, Physical, Mathematical and Economic Sciences **Kazachkov I.V.**

The article describes importance and basic features of the distance education including peculiarities of teacher-student separation and its influence on the teaching activities of the students. In addition, the comparison of distant education and face-to-face education, advantages of distance education and their disadvantages are discussed.

Keywords: *distant education, effective learning, communication*

Learning is a process of lasting change in behavior caused by the acquisition of experience. Effective learning refers to the learning that conforms to the principles of education and teaching, and its purpose is to achieve the best learning results in the least time and commitment. The ultimate pursuit of distance education is to promote learners' effective learning at any time, in any place and in any form. If distance education wants to change from the expansion of quantity to the improvement of quality, it is necessary to study learners' effective learning and its model.

First, the connotation and significance of the effective learning mode of distance education learners

Distance education is a form of education in which students and teachers, students and educational organizations mainly use a variety of media to carry out systematic teaching and communication. It is an education in which courses are delivered to one or more places outside the campus. Distance education is a kind of teacher-student separation, non-face to face organization of teaching activities, it is a cross-school, cross-regional education system and teaching mode, its characteristics are: students and teachers are separated; The use of specific transmission system and communication media for teaching; The transmission of information in a variety of ways; The places and forms of learning are flexible. Compared with face-to-face

education, the advantage of distance education is that it can break through the limitations of time and space; It can provide more learning opportunities; Expanding teaching; Improve teaching quality; And reduce the cost of teaching. Based on the characteristics and advantages of distance education, many people with insight have realized the significance and broad prospect of developing distance education. All kinds of educational resources have crossed the limitation of space distance through the network, making the education of the school an open education that can radiate beyond the campus to a wider area. Schools can give full play to their academic advantages and educational resources, and spread the best teachers and teaching results to all directions through the network. For learners of distance education, the salient characteristics are: anyone, any time, any place, from any chapter, to learn any course. Therefore, effective learning in distance education should be the most directly embodied characteristics of active learning in the learning mode. The effective learning mode of distance education is the model and example formed by the best combination of various learning elements under the distance environment. The characteristics of distance education determine that distance learning is mainly self-study, which requires the best combination of learners' emotion and attitude, process and method, experience and reflection, internalization and action, etc., and the maximum application of educational resources and educational services provided by distance education. It is of great practical significance to study the combination and examples of these factors from the perspective of learners to improve the learning quality of learners.

First of all, the effective learning mode of distance education learners can maximize the learner's subjectivity. The effective learning mode under the condition of distance education is to take the learner's own experience as the core, through the experience process of emotion and attitude, process and method, experience and reflection, internalization and action, and give full play to the learner's subjectivity, which is the prerequisite of modern education and lifelong education.

Secondly, the effective learning mode of distance education learners can improve the learning and communication level of learners to the greatest extent. The non-timeliness and off-site nature of distance education subvert the way of learning guidance taught by teachers face to face. The comprehensive communication between teachers and students, students and students through the network has narrowed the psychological distance between teachers and students, and increased the opportunity and scope of communication between teachers and students. In addition, the types, numbers and times of students' questions can also be statistically analyzed by computer, so that teachers can understand the doubts, difficulties and main problems encountered by students in learning and guide students more pertinently.

Finally, the study of the effective learning mode of distance education learners can effectively improve the quality of distance education and promote the sustainable and scientific development of distance education. Distance education has its own characteristics and rules different from other education. Studying the effective learning mode of distance education learners plays an important role in understanding the rules of distance education, which is the theoretical core of the sustainable scientific development of distance education.

The development of distance education develops along with the development of educational technology. It has gone through three stages: correspondence education, radio and television education and distance education. The problems of learners' learning mode are different at different stages of development. In the stage of correspondence education and radio and television education, distance education is only a supplement to traditional education. In such a teaching environment, the learning mode of learners still follows the traditional learning mode, and the learning process simply changes from «face to face» teaching process to mail standard textbooks and tutoring materials to students, but the transmission channel has changed, and the mode itself is only an auxiliary means, and educational technology has not become an organic component of the teaching process. In part, the learning operation mode corresponding to the transmission mode has not been formed, and the organic integration of educational technology means and subject courses has not been formed. In the third stage, the learning mode of distance education learners has been fully established under the premise of constructivism education concept and with the educational technology support and service of network and media.

There is a learning model suitable for the characteristics of distance education, but the subjective and individual characteristics of learners who embody this model are not shown. In the environment of distance education, the absence of learner's subjectivity and individuality indicates the absence of experience processes such as emotion and attitude, process and method, experience and reflection, internalization and action in the learning process, and learning becomes a formal process without feeling at all. The existence of a large number of such states has seriously affected the quality of distance education.

There are deep external and internal reasons for the absence of learner's subjectivity and individuality in the real distance education. Externally speaking, it is influenced by traditional education. In terms of learning mode, it goes back to the traditional teaching mode, using full-time, but students are only in front of the screen. Second, they do not understand the characteristics and rules of distance education, which is heavy on quantity and light on quality. Third, they neglect the support services for the learning process, which shows that the role

of teachers has not changed, and they use traditional ways to communicate with students, and are not accustomed to using the advanced technology of media to communicate with students. Fourth, the supply of effective learning resources is insufficient. Students in distance education have their own learning experience, and to make these experiences change, it is necessary to establish a learning design that suits the needs of learners. Fifth, the reform of teaching and management mode is not deep. In terms of learners' emotions and attitudes, learning process and methods, there are great defects. At present, distance education has not really formed a kind of network learning environment for students to learn individually and independently. Most of them still adopt the form of distance classroom and self-study, and have not realized the true independent learning. Basically, there are great limitations in the learning objectives, content, time, question-answering and practice. Through the analysis of the problems and causes of the distance education learning mode, it has important reference value for the construction of the effective learning mode of distance education.

Third, the construction of distance education learners' effective learning mode.

In today's society, learners' effective learning level has become the lifeline of distance education. The learning services provided by distance education for students should be divided into two categories: one is standardized knowledge learning services, and the other is individualized learning services for students' individualized requirements. No matter what kind of learning service, it is the best combination of factors such as learners' emotion and attitude, process and method, experience and reflection, internalization and action through the network and media under the condition of distance education. Only this combination is the effective learning mode for distance education learners.

There are some ways : first, emotion and attitude are the internal conditions for constructing effective learning mode of distance education learners. In distance education, learners must have the emotion and attitude of meaningful learning. The emotion and attitude of learners refers to the tendency of learners to actively associate the new knowledge represented by symbols with the original appropriate knowledge in the cognitive structure of learners. It is based on the existing knowledge and experience, and improves the existing knowledge and experience through assimilation and adaptation.

Secondly, the process and method are the core factors to construct the effective learning mode of distance education learners. The learning process and method of learners are the procedures and steps for learners to use distance education resources, quickly master knowledge and form skills, which is the core and key factor for learners to change their experience. To achieve the goal of effective learning, it is to improve learning efficiency. Learning efficiency varies from person to person, and there is no uniform regulation.

Thirdly, experience and reflection are the controlling factors to construct the effective learning mode of distance education learners. In the learning mode of distance education, learners' experience, verification and reflection on the learning result are the self-evaluation of the effective learning mode. In the effective learning mode of distance education, learners' perception and re-cognition of their own learning experience plays an important role in improving the existing learning experience and forming new learning motivation.

Fourthly, internalization and action are the expansion factors to construct the effective learning mode of distance education learners. In distance education, learners are an active subject. In the process of constantly interacting with learning resources, the subject accumulates certain knowledge experience and ability, and forms a relatively stable cognitive structure in the form of ideas in his mind. This cognitive structure is the core of new experience and the internal basis for people to take action. Learners use the theories that have been formed to guide their work practice. They infer the results of an action based on the theory, test the acquired knowledge and skills in concrete work practice, and make judgments about whether they are consistent.

The several aspects that constitute the effective learning mode of distance education learners are not isolated from each other, but are interdependent and influence each other as a unified whole. Generally speaking, effective learning resources and effective communication methods are the external causes of learners' effective learning, while learners' emotion and attitude, process and method, experience and reflection, internalization and action are the internal causes of learners' effective learning. The external cause can play a role through the internal cause, and the internal cause can only be filled.

References

1. Cai Y, Li C, Chen H, et al. Monitoring of distance between laser beam and arc in laser-arc hybrid welding based on deep learning [J]. Optics and Laser Technology, 2024, 174110562-.
2. Shao M., Peng Z. Distance metric-based learning for long-tail object detection [J]. Image and Vision Computing, 2024, 142104888-.
3. Volckaerts T., Quadflieg K., Burtin C., et al. Evaluation of the learning effect on the six-minute walk distance in adults with long COVID.[J]. ERJ open research, 2024.

ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ ТА ОСВІТА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Башук Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Кривобок О. П.**, кафедра історії України.

Стаття досліджує вплив воєнного конфлікту на освітній процес в Україні і окремо у Чернігівській області. Автор розглядає психологічні та практичні наслідки для учнів та вчителів, зокрема стресові фактори, ефективність дистанційного навчання та доступність освіти. Стаття також наголошує на важливості професійної підготовки вчителів та відновленні освітньої інфраструктури. Дослідження вказує на необхідність подальших наукових студій для кращого розуміння впливу війни на освіту та розробки стратегій відновлення та підтримки освітнього процесу в умовах кризи.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення, шкільне навчання, дистанційна форма, Україна, учасники освітнього процесу.

Постановка проблеми. Початок військових дій в Україні та введення воєнного стану на всій території країни суттєво позначилися на організації освітнього процесу в різних навчальних закладах. Велика кількість шкіл, університетів та академій зазнали руйнувань внаслідок бойових дій, бомбардувань та обстрілів. Це призвело до масового знищення бібліотек, обладнання та навчального матеріалу. Багато учасників освітнього процесу були змушені змінити місце проживання та переїхати у безпечніші регіони або за межі країни через окупацію деяких міст і сіл російським режимом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні науковці Інституту педагогіки НАПН України активно досліджують організацію освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Наприклад, Малихін, Арістова та Рогова (2022) розглядають методи мінімізації освітніх втрат учнів у таких умовах, тоді як Топузов і Засекина (2022) аналізують проблеми загальної середньої освіти в Україні під час воєнного стану та розробляють завдання для сучасного підручника з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу в цих умовах. Локшина, Глушко, Джурило, Кравченко, Максименко, Нікольська та Шпарик (2022) розглядають підтримку інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів ЄС під час війни РФ проти України [4]. Крім того, Алексеева (2022) та Малихін, Арістова, досліджують організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення освітнього процесу в умовах непередбачуваних глобальних впливів [1, с. 26].

Виокремлення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо вивчено, як повномасштабне вторгнення впливає на психологічний стан вчителів, студентів та учнів. Це включає стрес, тривогу та травматичні наслідки, які можуть впливати на якість навчання та навчальний процес в цілому. Не вивчено повністю, як навчальні заклади та їх персонал адаптуються до умов війни та воєнного стану. Це включає заходи безпеки, організацію навчання в умовах конфлікту, а також підготовку до екстрених ситуацій.

Метою статті є висвітлення особливостей освітнього процесу в умовах повномасштабної війни та надання рекомендацій для ефективної мотивації учнів до отримання знань.

В результаті військової агресії Росії проти України станом на лютий 2023 року було пошкоджено 1304 школи, що складає 11% від загальної кількості шкіл у країні. З них 236 шкіл були повністю зруйновані. Половина зруйнованих і пошкоджених шкіл розташовані у Донецькій, Харківській та Луганській областях. Наприклад, у Харкові постраждала половина шкіл міста. Школи, що розташовані на прифронтових і прикордонних територіях, перебувають під постійною підвищеною загрозою руйнувань внаслідок обстрілів. Крім того, школи у громадах, що знаходяться подалі від лінії фронту та кордону, також зазнають пошкоджень внаслідок ракетних атак [3].

Причинами руйнувань і втрат в освітній інфраструктурі були воєнні дії, під час яких школи були безпосередньою ціллю атаки або зазнавали супутньої шкоди, а також мародерство. Руйнування відбувалися внаслідок прямого влучання снарядів або бомб, осколків та уламків снарядів і пожеж. Окрім будівель шкіл, було також знищено, пошкоджено та/або викрадено шкільне майно й автобуси. Навіть у випадках, коли приміщення та територія школи не постраждали або постраждали не дуже сильно, втрата майна обмежує повернення до очного навчання, навіть коли безпекова ситуація це дозволяє [6].

Найбільш критичними є пряме влучання у школу, коли вся будівля чи її крило повністю зруйновані, або інші складні руйнування, такі як пошкодження даху чи покрівлі. Вони утруднюють утримання сухості в приміщенні під час дощу чи снігу.

Війна породила питання доступності та безпеки освіти. Багато дітей втратили можливість приєднатися до навчального процесу. Педагоги, які викладали в районах, де тривають або можуть відбуватися бойові дії, знаходились під загрозою обстрілів. В таких обставинах необхідне серйозне планування освітнього процесу та забезпечення належних умов навчання в умовах війни. На вересень 2023 року в Україні діє майже 13 тисяч шкіл, з яких понад 80% вже оснащено укриттями. За даними Міністерства освіти та науки України, близько 7,5 тисяч шкіл працюють у звичайному форматі, 3,8 тисяч – у комбінованому форматі, а 2,5 тисячі шкіл навчають виключно дистанційно. Міністр освіти повідомив, що найкраща ситуація щодо оснащення укриттями спостерігається у закладах професійно-технічної освіти, де 95% закладів мають укриття. З них 94% – це заклади фахової, передвищої та вищої освіти [3].

Відновлення освітньої інфраструктури напряму залежить від безпекової ситуації в регіоні. У великих містах з населенням понад п'ятсот тисяч осіб, більшість дітей (87%) обрали дистанційну форму навчання. У містах з меншим населенням, від п'ятдесяти до ста тисяч осіб, за очною формою навчаються 30% учнів. Проте дистанційне навчання у складних умовах війни має свої проблеми: відсутність світла, інтернет-з'єднання та повітряні тривоги ускладнюють процес.

Проведення великої кількості часу на виконання домашніх завдань стає одним із найбільших викликів дистанційного навчання. Навіть у початковій школі 40% дітей витрачають на це 3–4 години щодня. Якість навчання також залежить від наявності гаджетів. Лише половина школярів має доступ до комп'ютерів, планшетів або ноутбуків. У старших учнів цей показник вищий, а молодші частіше користуються батьківськими телефонами.

Війна суттєво вплинула на психологічний стан учнів та вчителів. Учні відчувають самотність, оскільки під час карантину та дистанційного навчання їм не вистачає спілкування з ровесниками та вчителями. Значного стресу та погіршення емоційного стану зазнали і вчителі, особливо у регіонах з активними бойовими діями чи окупованими територіями. Наші спостереження щодо поведінки педагогів у надзвичайних ситуаціях свідчать, що відповідальність за фізичне й психологічне здоров'я учнів під час навчання стимулює вчителя бути більш зосередженим, організованим і впевненим, ніж у звичайних ситуаціях серед дорослих.

Ці факти підкреслюють, що відповідальність мобілізує. Таким чином, можна передбачити, що коли йдеться про формування культури безпечної поведінки педагога в умовах надзвичайних обставин, найбільші виклики виникатимуть не на мотиваційному, а на практичному рівні, пов'язаному з розвинутими навичками [2, с. 20].

У перший тиждень повномасштабної війни російська авіація знищила дві школи в Чернігові, де були організовані центри збору гуманітарної допомоги та зібралися люди. Загалом на Чернігівщині зруйновано 9 закладів освіти, пошкоджено 122, включаючи садочки, школи, заклади професійної та вищої освіти, інтернатні установи. Підвал однієї зі шкіл у Ягідному став місцем притулку для місцевих мешканців. Тут, на декілька метрів, жили понад трійцею людей, молодих і старих, живих і померлих. Стіни цього приміщення були прикрашені дитячими малюнками українськими кольорами та словами Гімну. Зруйновані школи, налякані діти, скасоване ЗНО – такі реалії української освіти під час війни. Але освітній процес має продовжуватися.

Міністерство освіти надало чіткі рекомендації щодо продовження навчання у різних умовах:

По-перше: навчання дистанційно з власними вчителями та класом, якщо це можливо [5].

По-друге: навчання в онлайн-школі, яка надає посилання на щоденні уроки для учнів 1-11 класів. Кожен день розпочинається з хвилини мовчання на вшанування загиблих та психологічної хвилини для розслаблення.

По-третє: діти, які мають проблеми з доступом до Інтернету, можуть переглядати відеоуроки на телеканалах «ПЛЮСПЛЮС», «Піксель» та інших регіональних каналах. Навіть за таких умов освітній процес продовжується.

Висновки. Повномасштабне вторгнення призводить до серйозних викликів для освіти, особливо в умовах конфлікту. Війна суттєво впливає на психологічний стан учнів та вчителів, призводячи до стресу, самотності та погіршення емоційного стану. Проте, навіть у таких умовах освітній процес необхідно продовжувати. Зусиллям уряду та освітніх організацій вдається забезпечити продовження навчання, зокрема за допомогою дистанційних технологій та спеціальних програм. Важливою є ініціатива з надання доступу до освіти для всіх, незалежно від умов, території перебування чи доступу до Інтернету. Нарешті, в умовах кризи педагоги виявляють велику відповідальність та мобілізуються, щоб забезпечити найкращі умови для навчання своїх учнів. Це свідчить про необхідність практичних навичок та готовності до дії в умовах надзвичайних обставин. Таким чином, в умовах війни освіта знаходиться перед важливими викликами, але також виявляється джерелом надії та перспектив для майбутнього.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження можуть зосередитися на психологічних наслідках війни для учнів та вчителів, виявленні стресових факторів та розробці стратегій психологічної підтримки. Важливо визначити, наскільки ефективно використання дистанційних технологій у воєнний

час і які чинники впливають на якість навчання в цих умовах. Дослідження можуть дослідити, як забезпечити доступ до освіти для всіх учнів, включаючи евакуйованих та тих, хто перебуває в зоні конфлікту.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексєєва, С. Дидактика в умовах інформатизації освіти. Академічні студії. Серія «Педагогіка», 2021. 4 (1). 25–30.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2023. 64 с.
3. Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Локшина, О. (Ред.), Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., & Шпарик О. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання (О. Топузов, О. Локшина, Ред.). Педагогічна думка. 2022 URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Education_and_war_book_NEW1.pdf
5. Топузов, О., Засєкіна, Т. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: методичний порадиш науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року. 2023. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>
6. Рожко, І. Освіта в умовах війни. 2023. URL: <https://naurok.com.ua/osvita-v-umovah-viyini-373038.html>

УДК 94-056.87-055.2(477)»1914/1918»

МЕЦЕНАТСТВО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914-1918 РР.)

Головенець Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Страшко Є. М.**, кафедра історії України.

Стаття присвячена аналізу жіночої благодійної діяльності в час Великої війни. Зроблено спробу розкрити роль жінок у соціально-економічних і гуманітарних сферах суспільного життя. Досліджено трансформаційні процеси еволюції самовизначення жіночої особистості в суспільстві. Проаналізовано участь та форми роботи жінок у благодійних ініціативах, спрямованих на допомогу військовослужбовцям, пораненим та постраждалим від воєнного лихоліття.

Ключові слова: Велика війна, фемінна історія, благодійність, Товариство Червоного Хреста, медична допомога, меценатство, гуманітарна підтримка і допомога, жіночі союзи.

Постановка проблеми. Сучасна історична наука все більше визнає важливість жіночої історії та ролі жінок у формуванні суспільства. Дослідження їхніх долей, активної участі в різних історичних подіях, стає не лише актуальним, але й важливим для повного розуміння минулого та сьогодення.[16, с.75] Двісті років тому світ сколихнула глобальна геополітична катастрофа, яка активізувала місце та роль жіноцтва в суспільно-політичному житті. Жінки, які традиційно відігравали роль берегинь домашнього вогнища, були змушені вийти за межі звичного життя, щоб стати нарівні з чоловіками та пліч-о-пліч протистояти ворогу. Дослідження обраної теми набуває особливої актуальності у зв'язку із повномасштабним вторгненням в Україну, що розгорнулося у 2022 році й триває донині. В контексті російсько-української війни українки зараз виступають у різних ролях: як бійці, медичний персонал, а також як активні учасниці громадських та політичних рухів. Деякі з них працюють як журналісти або репортери, щоб інформувати населення та розкривати світові наслідки воєнних дій. Й на тепер, важливу роль відіграє благодійна та волонтерська діяльність українських жінок.

У добу розгортання Першої світової війни, цим займалася переважно жіноча частина населення. Жінки виступали як провідні організатори та учасниці благодійних акцій, збирали гроші, продукти та інші ресурси для допомоги потерпілим. Їхня участь у захисті країни, допомога пораненим та вразливим категоріям населення відображається в історичному контексті та підкреслює важливість їхньої ролі в суспільстві. Вивчення жіночої історії в сучасній науці може допомогти краще зрозуміти роль жінок в теперішній війні, адже історичні традиції заклали фундамент й для сучасного масштабування процесу рівноправності та розширення можливостей жіночої статі, мобілізувавши їхню активну участь у громадському житті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній українській історіографії, завдяки актуалізації проблематики «гендерної історії», вивчення фемінної історії, тема ролі та діяльності жінок у військових геополітичних та регіональних конфліктах є досить популярною. Вчені все активніше досліджують проблеми жіночих долей, як у Першій і Другій світовій війні, так і в сучасній російсько-українській війні.

Варто відзначити науковий доробок у цьому напрямку історикині, антрополога, Оксани Кісь. Вона вивчає досвід застосування феміністської парадигми й досліджує становлення даної методології у вивченні жіночої української історії.[13] Також дослідниця аналізує ключові поняття та методологічні принципи, які дозволили включити гендерну перспективу в історичні вітчизняні дослідження.[14] Її наукові праці створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень у галузі гендерних студій та є важливими для розуміння ролі жінок у суспільстві та історії.[12] Вчена Мар'яна Байдак, у своїх комплексних дослідженнях аналізує життя жінок у період з 1914 по 1921 роки.[1],[2] Авторка зосереджується на їхніх повсякденних діях в умовах війни.[3] Також, вагомим є науковий внесок дослідниці Ольги Баковецької. У своєму творчому доробку вона розкриває різноманітні ролі жінок у війнах: від участі у військових операціях до підтримки вояків та допомоги у відновленні мирного життя.[5] Велику наукову цінність мають праці вченої Ольги Бежук. Вона досліджує внесок українських жінок у благодійну роботу в ході й після Першої світової війни.[6] вивчає діяльність жіночого комітету в таборі біженців у Гмінді та багато іншого.[7] Історичні дослідження Наталії Дмитренко, проливають світло на епістолярну спадщину Євгенії Юрїївни Спаської,[10] листи якої є важливим джерелом вивчення жіночої історії даного періоду.

Загалом, останні наукові дослідження з даної теми є багатограними, масштабними й охоплюють широкий спектр аналітики та наукових підходів, розкриваючи різні аспекти жіночої діяльності в умовах війни.

Метою статті є спроба проаналізувати та схарактеризувати благодійну діяльність жіноцтва у час Першої світової війни та організаційні форми меценатства українських жінок.

Виклад основного матеріалу. Напередодні Першої світової війни українські землі були розділені між двома великими імперіями: Російською та Австро-Угорською. Більша частина сучасної України перебувала під владою Російської імперії. Ці землі були організовані в три генерал-губернаторства, які охоплювали дев'ять губерній: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську, Харківську, Чернігівську, Таврійську, Херсонську та Катеринославську.[9, с.39] Територія Західної України входила до складу Австро-Угорщини. Ці землі були організовані в коронні краї, до яких входили Галичина, Буковина та Закарпаття.[9, с.40]

Роль жінок у суспільстві на початку Першої світової війни визначалися за місцем проживання жінки, її рівнем освіти, сімейними й суспільними традиціями в її сім'ї. Зокрема, на початку ХХ ст. жіноцтво переважно займалося сільськогосподарською роботою, вело домашнє господарство, підтримувало добробут родини та доглядало за дітьми.[3, с.55] Правове становище осіб жіночої статі в сім'ї регулювалося сімейним законодавством, що визнавало чоловіка, як голову родини. Він мав вирішальний голос у внутрішньосімейних справах, мав пріоритетне право опіки та влади над дітьми, був представником інтересів сім'ї перед громадськими та державними органами та у суді.[12, с.77] В галузі політичних прав також панували патріархальні погляди. Жінки були класифіковані до категорії громадян без правової дієздатності. Вони були позбавлені можливості брати участь у державному та місцевому самоврядуванні.[19, с.82]

Трансформаційні процеси у суспільно-політичній ролі жінок розпочалися з початком Першої світової війни. Під тиском гнітючих обставин, у зв'язку з якими чоловіків почали масово забирати на фронт, жінки, що раніше були задіяні більше у домашньому побуті, несподівано стали опорою сім'ї в умовах війни. Це спричинило своєрідну революцію їх соціального статусу, надавши жінкам нові ролі та обов'язки.[2, с.119] Ці зміни було зумовлено жорстокою воєнною дійсністю, що змушували жіноцтво пристосовуватися до нового життя та ставати більш активними, впливовими, незалежними та самостійними. Мотиваційні умови, що спонукали до цього, були різноманітними – втрата близької людини, соціальні й моральні принципи, бажання не бути осторонь, необхідність вижити. Переважно, пошукове ґрунтування фокусувалося на особистому розумінні кожної, який громадянський обов'язок в кризових ситуаціях повинна нести людина.[2, с.119] Так, наприклад, у Галичині, бажання частини українок приєднатися до активної громадської роботи було зумовлене не тільки нагальною потребою в необхідних матеріалах, речах, їжі, медикаментах, а і завдяки прикладу, яке подало польське жіноцтво.[12, с.120] Воно ще в кінці ХІХ століття активно включилося в громадське життя, створюючи різноманітні організації. Ці жіночі об'єднання включали революційні гуртки, товариства взаємодопомоги, культурно-просвітницькі та благодійні об'єднання.[15, с.121] Українки, що знали про це, починали розуміти, що вони також можуть бути не тільки домогосподарками, а й цілком корисними суспільству, наприклад, займаючись благодійною діяльністю.[12, с.120]

Початок Великої війни закономірно призвів до того, що значно збільшилася кількість людей, які потребували допомоги. Це були військові, яких треба було екіпірувати, звичайні громадяни, котрим була потрібна матеріальна, медична й психологічна підтримка.[3, с.80] Як закономірний результат – почали утворюватися різні благодійні організації жіноцтва. Вони діяли у Києві, Обухові, Харкові, [18, с. 84, 85] Львові, Станіславові, Тернополі, Бережанах, Чорткові.[2, с.120] Міжнародний Рух Червоного Хреста, став однією з перших благодійних організацій, що була створена ще до початку війни. Він був заснований 17 лютого 1863 року, Жан Анрі Дюнаном. Перші відділи Українського Червоного Хреста

виникли у Сімферополі та Кам'янці-Подільському, діявши під керівництвом Російської та Австро-Угорської імперій. Згодом, відділи територіально розширювалися. Діяльність цих осередків була спрямована на допомогу людям, вони відкривали безплатні лікувальні та реабілітаційні заклади, де кожен постраждалий міг отримати кваліфіковану медичну допомогу. Також вони займалися підготовкою сестер милосердя, які доглядали за пораненими та хворими.[11] Наприклад, до таких відділів належав Обухівський лазарет імені М. Н. Гербень, яким керувала О. Долгорукова.[18, с.84] Наприкінці 1914 року, було створено «Український жіночий комітет допомоги пораненим воякам», що став однією з перших суто українських благодійних організацій. Доведено, що ініціаторами створення та його керуючими були жінки: Олена Левицька, Ольга Ціпановська,[6, с.272] та Ольга Тишинська-Бачинська.[2, с.120] Також, у комітеті працювали та займалися благодійністю Ольга Левицька-Басараб, Олена Кисілевська, Іза і Марія Дольницькі, Олена Федак-Шепарович, сестри Кульчицькі, Марта Білецька, Стефанія Будзиновська, Марія Левицька.[8] З вересня 1914 по 1918 роки діяла ще одна українська благодійна організація, Союз визволення України, що також вела свою діяльність зі столиці Австро-Угорської імперії, Відня.[2, с.121] Її сили були спрямовані на активізацію жіноцтва, піднесення освітнього рівня та включення у громадську роботу.[2, с.120]

Зазначимо, що українки, у своїй новій, для більшості з них, діяльності, стикалися з численними перешкодами. Їм не вистачало практичного досвіду. Зрозуміло, існував певний дефіцит кваліфікованих кадрів. Не вистачало освічених жінок, які б могли вести адміністративну та канцелярську роботу: писати листи, розшукувати солдатів, займатися освітніми питаннями.[3, с.83] Тому, часто їм на допомогу приходили чоловіки, що виконували ці важливі функції. Наприклад, головним секретарем «Жіночого комітету допомоги пораненим жовнірам у Відні» був Василь Лициняк, який мав зв'язок з іншими організаціями.[3, с.83]

Форми меценатської діяльності у цей період існували різноманітні: фінансова підтримка, надання матеріальних ресурсів, медична допомога та культурно-освітні ініціативи. Членкині благодійних організацій сприяли відкриттю читалень, шкіл, господарських курсів, займалися розповсюдженням для полонених військових українських газет, журналів, зокрема це видання «Рідне слово».[2, с.121] Зазначимо, що вони допомагали Українським Січовим Стрільцям та військовим, що перебували на безпосередньому фронті, ними організовувалася відправка їм молитовників.[6, с.273] Так, наприклад, з чисельних листувань, відомо про благодійну діяльність Ольги Бесараб. Достеменно встановлено що Ольга агітувала чоловіків долучатися до Українських Січових Стрільців на львівському вокзалі в серпні 1914 року, а після смерті свого чоловіка, вона цілковито присвятила своє життя добродійній, освітньо-культурній та політичній діяльності. [4] Також, з листувань відомо про діяльність Євгенії Спаської, що з початком Першої світової війни працювала медичною сестрою в Ніжинському госпіталі для поранених вояків. Її безпосередня участь у наданні медичної допомоги військовим свідчить про високий ступінь громадянської відповідальності.[10, с. 22]

В цілому, ця активність була важливою як для процесу емансипації жінок, так і для формування громадської культури серед українок. Жінки відчували потребу віддати свій внесок у важливі суспільні процеси, і через різноманітні форми благодійної діяльності демонстрували свою активну громадянську позицію.

Висновки. Проаналізувавши комплекс наявних джерел, можемо зробити такі узагальнення:

1. Напередодні Першої світової війни, українські землі були розділені між Російською та Австро-Угорською імперіями. Роль жінок у цей період залежала від місця проживання, освіти та соціального статусу. Вони переважно займалися хатнім господарством. Головою сім'ї був чоловік, що давало йому значну владу над дружиною та дітьми.

2. Велика війна стала каталізатором для трансформації суспільно-політичної ролі жінок. Чоловіків масово мобілізували на фронт, що змусило жіночу частину населення взяти на себе нові ролі та обов'язки, раніше їм невластиві.

3. Збільшення кількості людей потребуючих допомоги призвело до створення чисельних жіночих благодійних організацій. Ці об'єднання надавали медичну, матеріальну, психологічну підтримку, сприяли відкриттю читалень, шкіл та допомагали Українським Січовим Стрільцям й іншим військовим що перебували на фронті.

Виявлені факти дозволяють констатувати, що жіноча благодійність була дуже важливою, а емансипація українських жінок безперечно мала яскраво виражений національний зміст та сприяла формуванню національної ідентичності. Цей процес не лише сприяв розвитку самосвідомості, а й відображав національні прагнення та цінності. Жінки виявляли свою силу, вміння та готовність допомагати не лише в рамках сім'ї, але й на загальнодержавному рівні, що відображало дух національної самосвідомості та патріотизму. Таким чином, жіноча благодійність і емансипація стали невід'ємними складовими національного розвитку, сприяючи не лише зміцненню суспільства, а й утвердженню національної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Байдак М. Втеча і повернення: українки в лавах Січових стрільців. *Народознавчі зошити*. 2016. № 6 (132) листоп. - груд. С. 1286–1293.
2. Байдак М. Громадська діяльність як спосіб емансипації жінки в роки Першої світової війни (на прикладі українок Галичини). *Українознавчий альманах*. 2015. № 18. С. 119–123.
3. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Львів, 2018. 308 с.
4. Байдак М. Ольга Басараб: життя поміж утрат. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/olga-basarab-zhittia-pomizh-utrat/> (дата звернення: 21.04.2024).
5. Баковецька О. Українські жінки у війнах ХХ–ХХІ століть. *Молодий вчений*. 2021. № 3 (91). С. 152–156.
6. Бежук О. Благодійна діяльність українського жіноцтва у роки Першої світової війни та в післявоєнний період. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2011. № 10. С. 271–278.
7. Бежук О. Культурно-освітня праця «Жіночого комітету» у таборі українських біженців та виселенців м. Гмінд (1916–1918 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2013. № 752. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2013_752_13.
8. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громад. житті України 1884-1939. Київ: Либідь, 1995. 420 с.
9. Верменич Я. Адміністративно-територіальний устрій українських земель / ред. В. А. Смолій. Київ: Наук. думка, 2003.
10. Дмитренко Н. М. Епістолярна спадщина Є. Ю. Спаської: листи до директора Ніжинського краєзнавчого музею В. С. Шоходька. *Ніжинська старовина*. № 23(26). С. 14–24.
11. Історія Українського Червоного Хреста – Товариство Червоного Хреста України. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/about-urcs/history/> (дата звернення: 21.04.2024).
12. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2012. 272 с.
13. Кісь О. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159–172.
14. Кісь О. Феміністська парадигма в культурній та соціальній антропології: західний досвід. *Народознавчі зошити*. 2011. № 1. С. 14–27.
15. Ніколаєнко О. Співпраця польських та українських жінок Наддніпрянщини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. 2016. № 2. С. 120–123.
16. Нові підходи до історіописання / ред. П. Берка. 2-ге вид. Київ: Ніка-Центр, 2010. 363 с.
17. Оніщенко О. Український Жіночий Союз (1917 рік). *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років: Збірник наукових статей*. 2002. № 1.
18. Потіцка К.С. Жіноча приватна благодійність у роки першої світової війни. *Вісник дніпропетровського університету*. 2016. № 24. С. 83-88.
19. Смоляр О. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: монографія. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.

УДК 94: 34-055.2](477)»085/134»

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕРКОВНОГО СТАТУТУ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Горда Марія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ІІ курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Страшко Є. М.**, кафедра історії України

У статті проаналізовано становище жінок давньоруської держави, досліджено зміст історичного джерела - церковного статуту Ярослава Мудрого, з'ясовано еволюцію ролі й місця жінки в давньоруському суспільстві.

Ключові слова: Київська Русь, жінка, Церковний статут, давньоруська родина.

Постановка проблеми. В ХХІ ст. в українському соціумі відбуваються зміни, що викликають модифікацію рольових функцій жінки. Боротьба за права жінок продовжує набувати ще більшого розмаху. Гендерна історія набуває все більшого значення, досліджується більшим колом науковців. Одна з провідних дослідниць гендерної історії О. Кісь звертає увагу читачів на ключову роль жінок в історії, будує доказову базу про перспективність гендерної історії як напрямку історичних досліджень, фемініст-

тичної течії у формуванні прав і значення жінки (формування гендерної історії як науки про жіноцтво). Неодноразово наголошує про невидимість жінок в історії: «Перше, на що звернули увагу історики-феміністки, це те, що існує величезний дисбаланс в історичних дослідженнях різних сфер життєдіяльності суспільства, із перевагою на користь саме царин, де тисячоліттями домінували винятково чоловіки. Саме вони посідали владу (політика), силу (військо), володіли ресурсами (майно) та визначали ідеологію (релігія). Таким чином, жінки не лише були усунуті від влади, сили, ресурсів та ідеологій, але і їхнє життя фактично минало непоміченим у царині нецікавого для істориків приватного простору. У велику історію ввійшли лише ті жінки, яким удалося успішно реалізувати себе у чоловічій сфері (княгиня Ольга, Жанна д'Арк та ін.)» [6]

Тема «жіночого питання» сьогодні становить особливий інтерес серед дослідників гендерного напрямку. Важливою складовою проблеми є осмислення і виявлення еволюції ролі жінки в давньоруському суспільстві, беручи за основу норми Церковного статуту Ярослава Мудрого.

Аналіз досліджень та публікацій. Аналіз історичних досліджень про історію жінки в Київській Русі дозволяє нам стверджувати, що на сьогодні в українській історіографії створено солідний комплекс історичних досліджень. Творчий доробок вітчизняних вчених дозволяє нам виділити праці: В. Рички, О. Кісь, О. Маланчук-Рибак, Кириленка та Луняка «Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід». [7]

Особлива цінність зазначених наукових досліджень на наш погляд є в тому, що автори використовують сучасні методологічні принципи аналізу історичних джерел, фактів, повсякденного життя в давньоруській державі.

Мета статті. Метою статті є аналіз соціально-правового статусу жінки в давньоруському суспільстві та його еволюцію за матеріалами Церковного статуту Ярослава Мудрого.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні жіноче питання дуже актуальне, бо на даний час жінки на рівні з чоловіками захищають нашу Батьківщину, мають ті ж обов'язки що чоловіки. Відповідно до ст. 24 Конституції України «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». [7]

Фактично ж маємо справу з патріархальним суспільством, яке всіляко намагається довести свою зверхність над жіночою статтю, хоч в історії існує ряд прикладів таких протиріч. [8]

Так, в період становлення незалежної України, жінки в політичній діяльності майже не мали змоги реалізувати свій потенціал. Наприклад, єдина політиkinя, яка була обрана на пост прем'єр-міністра України, була Юлія Тимошенко. Вона очолювала виконавчу гілку влади в 2005 та 2007-2010 роках. Й це один з таких єдиних випадків, коли жінка змогла досягти такої високої посади. При цьому варто зауважити, що жодній жінці ще досі так і не вдалося посісти пост гаранта нашої держави. Хоч зазначена політична діячка доволі довгий час є основним конкурентом головуючих держави - чоловіків.

На Русі відомо про одноосібне правління княгині Ольги, яка після загибелі чоловіка (князя Ігоря) 945 року сіла на престол і прославилася як мудра правителька, що прагнула запровадити християнство як державну релігію. Відзначилася в епостасі історії своєю стійкістю та безкомпромісністю. Вона помтилася древлянам за вбивство свого чоловіка.

Хоч це була і вимушена міра, але факт залишається фактом: можливість бути домінуючою у жінки все-таки існувала вже тоді.

Саме тому варто розглянути як зароджуються та еволюціонують права жінки, відносини з суспільством, її роль у політичному, суспільному і релігійному житті на одному із початкових етапів розвитку українського народу - Київської Русі.

Отже, ми маємо намір проаналізувати як зароджувалися та еволюціонували права жінки, відносини з суспільством, її роль у політичному, суспільному і релігійному житті Київської Русі.

При вивченні жіночої історії в давньоруському суспільстві для нас базовим джерелом є історичний статут князя Ярослава. Унікальне джерело не дійшло до нас в оригіналі. Важливою для розуміння є перша стаття в якій зазначено: «А се аз, князь великий Ярослав, сын Володимиров, по данию отца своего сгадал есмь с митрополитом киевским и всея Руси Иларионом, сложихом греческыи номоканон; еже не подобаеъ сих тяж судити князю, ни бояром его, ни судиям его, дал есмь митрополиту и епископом: роспусты по всем городом, 10-ю неделю мыта к церкви и к митрополиту, а людем его не даяти мыта нигде; осминечеъ дал есми.» [11, с. 258]

Становище жінки у дохристиянську добу в Русі не мали прав, не розцінювалися як окремі особистості, були лише тінню чоловіків. Після прийняття християнства Володимиром Великим у 988 році поступово почалася модернізація законів під нову віру та світогляд. [2]

Відбулася еволюція укладання шлюбу від «умикання», яке було широко розповсюджене у дохристиянській Русі до укладання шлюбу в церкві. Приймалися лише моногамні шлюби, що було для дівчат позитивними змінами, бо з'явилися шлюбні норми за якими слідувала церква, русинки при порушенні їхніх прав мали до кого звернутися. [4]

Жінка стала мати ширші права і свободи, але всеодно вони обмежувалися в угоду часу в який люди жили, християнській вірі яка є доволі ортодоксальна та сильній позиції церкви яка мала на меті підпорядковувати всі сфери життя собі (церковна влада часто була сильніша за світську).

Визнавалася рівність між чоловіком і жінкою перед Христом (релігійна), а не світська. Дуже влучне з цього приводу застосування богословської теорії Фоми Аквінського: «Жінка – бур'ян, що швидко росте, вона неповноцінна людина...». Цей вислів дуже точно характеризує тогочасне ставлення до жінки русинки. [7]

Такий стан справ на нашу думку був не лише через церковний усрій, а й через чоловіче суспільство.

Кількісно чоловіки переважали над жіночою половиною населення. Серед чоловічого населення 60 % з них були віком до 20 років. Середня тривалість життя чоловічої статі серед вищих верств населення була 47 років, серед нижчих прошарків населення вона була ще нижчою. Тобто населення було молоде і диктувало свої правила «гри». [4]

Фундаментом для всіх досліджень на тему ролі жінки в Київській Русі є «Церковний статут Ярослава Мудрого» – законодавчий документ християнської Русі який складається з 56 статей.

З цього документу ми можемо знайти відповіді на більшість питань що нас цікавлять: статус жінки в сім'ї, суспільстві, шлюбі...

За Уставом жінка мала право за фізичної нездатності чоловіка до подружнього життя розлучитися з ним: «Ожели мужь на жену свою не лазить без съвета то жена не виновата, идучи. от него». Церквою охоронялися права жінки якщо вона захворіла. Згідно з ст.11: "Аще будеть жене лихьи недуг, или слепа, или долгая болезнь, про то ея не пустити". [1]

За ст.2: "Аще кто умчить девку или насилить, аще боярская дочи будеть, за сором ей 5 гривен злата, а митрополиту 5 гривен злата; аще будеть менших бояр, гривна злата ей, а митрополиту гривна злата; а добрых людеи будеть, за сором рубль, а митрополиту рубль; на умыцах по 60 митрополиту, а князь их казнить.", бачимо, що згвалтування дівчини або жінки не залишалось безкарним, але щодо міри покарання існувала в Статуті певна соціальна стратифікація. [1]

В ст. 3 бачимо: "Аще кто пошибаеъ боярскую дочерь или боярскую жену, за сором ей 5 гривен злата, а митрополиту 5 гривен злата; а меньших бояр – гривна злата, а митрополиту – гривна злата; нарочитых людеи – два рубля, а митрополиту два рубля; простыи чади – 12 гривен кун, а митрополиту 12 гривен, а князь казнитель." [1]

Ст. 4 вказує: "Аще же пустить боярин жену великих бояр, за сором ей 300 гривен, а митрополиту 5 гривен злата, а меньших бояр гривна злата, а митрополиту гривна злата; а нарочитых людии 2 рубля, а митрополиту 2 рубля; простои чади 12 гривен, а митрополиту 12 гривен, а князь казнить." [1]

Отже, бачимо за один і той самий злочин вчинений проти жінок різної соціальної групи були неоднакові покарання, що вказує на певну несправедливість.

Піднімається і питання домашнього насильства причому з боку жінки стосовно чоловіка.

Так за ст. 40: "Аще жена бьетъ мужа, митрополиту 3 гривны." [11, с. 262] Тобто допускався навіть такий варіант розвитку подій, що свідчить на нашу думку про рівноправне становище чоловіка та дружини у сімейному житті. Існували також закони що свідчили про право жінок розпоряджатися своїм майном (передавати на свій розгляд спадщину своїм нащадкам), тобто жінка була повноцінним суб'єктом спадкового права. [1]

З більш-менш гуманних та демократичних щодо жінок законів тепер можна перейти до розгляду на нашу думку тих, що суттєво обмежували жіночу статтю у їх правах і заважали стати незалежними від чоловічої статі.

Значну нерівність ми зустрічаємо в ст. 8: "Аже муж от жены блядеть, митрополиту нет кун, князь казнити." і ст. 10: "Аже поидеть жена от своего мужа за иньи муж или иметь блясти от мужа, ту жену поняти в дом церковныи, а новоженя в продажи митрополиту". [11, с. 259]

Ці статті наглядно показують, що хоч церква і намагалася підтримувати жінку, давати їй мінімальні права, але питання зради стосувалося лише дружин, бо для чоловіка не було ніякого законодавчого обмеження та покарання за цей проступок. І жінку відправляли до монастиря за зарду, що повністю нівелювало її соціальну роль, вона завершувала своє світське життя, відгороджувалася від своєї родини і всілому від світу.

Справедливо буде сказати, що як матір так і батька діти мали поважати: «Аще ли сын биетъ отца или матеръ, да казнятъ его волостельскою казнию, а митрополиту в дом церковный такий отрок.» [1]

Шлюбний вік дівчини був регламентований. Як правило подружнє життя починалося з 14-15 років [5]. Згідно з Уставом Ярослава батьки повинні були попіклуватися про видання своєї дочки заміж, якщо вона не захоче заміж мають її видати силою, але якщо та зробить з собою щось вони будуть винні: "Аще девка не въсхоцетъ замуж, то отец и мати силою дадятъ. А что девка учинить над собою, то отец и мати митрополиту в вине". [1]

Церква суворо регламентувала шлюби русинів і однаково забороняла як дівчатам так і хлопцям одружуватися на іновірцях: «С некрещеным, ни иноязычником, или от нашего языка будеть с некрещеным, ведая ясть и пиеть, митрополиту в вине.»

Переважно в цьому питанні відчували себе рівними дві статі. На практиці цей закон виконувався через раз, бо священники йшли на поступки. Такі випадки були неодноразові (шлюби князів і княгинь з європейцями).

Звернемо увагу на те, що в Уставі Ярослава в основному йдеться про княгинь та боярських дочок. Цей документ хоч і був всесдержавний і йому мали підпорядковуватися всі верстви населення, але справи простолюдинів були інакші. Як жили жінки простолюдинки? Вони перебували в суто патріархальних тисках. Можемо цілком справедливо припустити що їм жилося гірше за княгинь, бояринь та інших привілейованих станів.

Права жінок не обмежувалися лише шлюбними відносинами, вони розповсюджувалися і на їх майнові права.

Донька з дитинства мала право володіти майном сім'ї, але за умови того що у неї немає кровних братів. В будь-якому випадку коли дівчинка виходила заміж батьки давали їй придане, що вважалося її власністю. Після смерті чоловіка дружина також мала право на його майно, але за умови знову ж таки якщо не має кровних братів і якщо покійний чоловік вніс її у заповіт. Якщо чоловік мав синів, навіть від іншого шлюбу, все його майно переходило їм.

Донька не мала права на майно батька за наявності братів, але останні мали перед нею обов'язок видати її заміж. [2]

Так, майнові права як такі існували у жінок, але були суттєво обмежені через патріархальність Давньоруського суспільства.

Проаналізувавши матеріали із статей Церковного Уставу, а також їх еволюцію про роль жінки в суспільстві можемо констатувати що давньоруське суспільство у контексті жіночої історії не залишилося незмінним, завмерлим, а навпаки воно демонструвало трансформації, глибинні зміни в статусі жінки та її повсякденному житті, що дозволяє говорити про жіночу статтю не як про принижену та безправну, а навпаки як про ту яка мала соціальні та правові регулятори.

Список використаних джерел та літератури

1. Давня Русь IX-XIII ст. *Статут князя Ярослава Велика редакція*: веб-сайт. URL: <https://ibib.ltd.ua/drevnyaya-rus-xiii-vvuchebno-metodicheskoe.html> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні. *Жінка Київської Русі* / за ред. Л.О. Смоляр. Одеса, 1999. С. 20–31.
3. Заміжжя в Україні: Еволюція правового статусу жінки через призму шлюбу. *Фемінізм*: веб-сайт. URL: <https://divoche.media/2021/01/11/zamizhzhya-v-ukrayini-evolyutsiya-pravovogo-statusu-zhinky-cherez-pryzmu-shlyubu/> (дата звернення: 24.04.2024).
4. Історико-демографічна характеристика давньоруської сім'ї / Козюба В. К. *Археологія*. 2001. № 1. С. 29-39.
5. Кириленко С. О., Луняк Є. М. Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід. Ніжин, 2019. 199 с.
6. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. Вип. 2. С. 159-172.
7. Конституція України: станом на 3 жовт. 2020 р. / Верховна Рада України. Київ: Право, 2020. 80 с.
8. Маланчук-Рибак О. З. Жінка в історії: хрестоматія для студентів. Львів: ЛНУ, 2002. 336 с.
9. Ричка В.М. Шлюб і подружнє життя в Київській Русі. *Український історичний журнал*. 1991. № 1. С. 131-141.
10. Тіщенко Ю. О., Карпенко К. І. Сексуальні домагання як гендерна проблема. *Гендерна політика очима української молоді: XI Регіональний конкурс молодих науковців 2017 рік*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 2017 р. Харків: ХНМУ, 2017. С. 237-243.
11. Толочко П. П. Ярослав Мудрий: монографія. Київ. *Альтернативи*, 2002. 272 с.
12. Чинники формування суспільно-політичного статусу жінки періоду Київської Русі. Історія України: веб-сайт. URL: <https://www.google.com/amp/s/okrain.net.ua/ru/article/istoriya-ukrainy/chinniki-formuvannya-suspilno-politichnogo-statusu-zhinki-periodu-kiyivskoyi-rusi/amp/> (дата звернення 22.04.2024).

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В 10-11 КЛАСАХ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Іваницький Дмитро, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Давиденко Ю. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті особливу увагу зосереджено на сучасних підходах до викладання, висвітленні подій Другої світової війни крізь призму сьогодення, урахуванні новітніх історіографічних напрацювань.

Ключові слова: Друга світова війна, викладання, вивчення теми у загальноосвітній школі, сучасні підручники з історії України.

Постановка проблеми та актуальність.

Друга світова війна є історичною подією планетарного масштабу, яка залишила глибокі рани в історичній пам'яті переважної більшості народів світу. Майже в кожній українській родині, яку торкнулося воєнне лихоліття, зберігаються свої спогади, що передаються з покоління в покоління. Ця війна залишається подією, до якої досі найбільше і найчастіше звертається наша активна історична пам'ять.

На сучасному етапі школярі живуть і навчаються в умовах повномасштабної агресії. Термін «війна» набуває для них, на жаль, реального значення. Слід зазначити, що питання викладання історії України періоду Другої світової війни у школі наразі є особливо важливим. Агресія російських військ в Україну закономірно зумовила зміни у чинних навчальних програмах з історії України для закладів загальної середньої освіти, щоби не лише оновити історичний матеріал останніми подіями, але й доповнити новими історіографічними напрацюваннями та окреслити нові сюжети та напрями, відкинути колишні радянські наративи у вивченні Другої світової війни.

Використання нових методологічних підходів та засобів сприяло якісному опрацюванню історіографічних, документальних та наративних джерел, що дозволило комплексно досліджувати зазначену тематику. За таких умов актуалізується вивчення проблематики Другої світової у шкільному курсі історії.

Також не можна применшувати значення інформаційної війни, яку проводить росія по відношенню до України протягом XXI століття. На цьому ставиться акцент сучасних підручників з історії України. На нашу думку, саме у світлі сьогоднішніх подій варто розглядати тему Другої світової війни. Адже в умовах протистояння агресивній антиукраїнській пропаганді, особливе значення має збереження та розвиток української історичної освіти та подальше формування в української учнівської молоді патріотизму, усвідомлення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської ідеології.

Метою даної статті є спроба висвітлення методичних підходів та напрацювань з викладання теми «Друга світова війна» у шкільному курсі історії.

На сучасному етапі розвитку історичної науки виникають процеси переформатування підходів до вивчення Другої світової війни в шкільному курсі історії.

Складнощі з викладанням тем з історії війни мають потрібну складову: з одного боку – методологічну, з другого – змістову, з третього – кадрову. Слід зазначити, що зі зміною політичної влади в Україні переглядався й зміст програм та шкільних підручників і відповідних тем історії Другої світової війни. За період правління В. Ющенка з програми були усунені «більшовицькі наративи» з вивчення даної теми, але перемога В. Януковича фактично невілювала всі досягнення попередніх років. Тодішній міністр Д. Табачник, що був симпатиком та агентом росії, вів лінію на радянізацію шкільної освіти. Тому, закономірно, що зміст шкільних підручників та програм з тематики Другої світової війни сліпо копіював російські наративи. Зазначимо, що українські науковці мають досить значні напрацювання щодо можливості застосування нових методологічних підходів до оновлення змісту викладання тематики Другої світової війни. Зокрема, Наталія Шалашна та Катерина Дегтяр [1] визначають вузлові питання історії України у Другій світовій війні, виклад яких потребує змістовного оновлення, та вказують причини необхідності цього оновлення. Авторки пропонують методологічні підходи до оновлення змісту викладання історії Другої світової війни, які сприяють вирішенню багатьох завдань навчально-виховного процесу вищої школи.

Досить цікавим доробком є роботи старшого наукового співробітника Інституту культурології НАМ Надії Гончаренко. У своїй розвідці вона проаналізувала як, починаючи з 1991 р., в українських шкільних підручниках з історії змінювалися інтерпретації подій 1939–1945 рр.; відбувалася поступова відмова від успадкованого з радянської історіографії поняття «Велика Вітчизняна війна» і запроваджувалося поняття «українського виміру Другої світової війни». Авторка окреслила принципово нові підходи до аналізу підручників з історії, спираючись на європейський досвід: багатоперспективність критичне мислення, сформоване на підставі аналізу різноманітних джерел, а завдяки цьому – виховання толерантності й

уникання однобічності. Н. Гончаренко акцентує: поділяючи настанови щодо багатоперспективності й критичності, українські науковці наголошують також на потребі надати «від імені науки» згусток знань, потрібних молодій людині для ототожнення себе з країною (Н. Яковенко), дати молодій людині уяву про пов'язаність із своїм суспільством і його минулим (Я. Грицак), та деконструювати фундаментальний радянський міф, котрий залишається стрижневим компонентом ідеологічного колоніалізму щодо України – міф «Великої Вітчизняної війни» і «Великої Перемоги» (Л. Зашкільняк). [2]

Досить цікавою, на нашу думку, є стаття Віктора Короля «*Ціна Перемоги у Другій світовій війні як історична проблема та її відображення у навчальній літературі з вітчизняної історії*». Автор аналізує ціну Перемоги Другої світової та висвітлює її відображення в шкільній і вузівській навчальній літературі. [3]

Свою чергою Віталій Стецкевич у статті «*Наукове осягнення та відтворення в підручниках української історії 1939-1945 рр.: окремі фрагменти проблеми*» розглядає проблему відтворення в навчальній літературі з історії України новітніх наукових розробок вітчизняних учених у контексті дослідження історії Другої світової 1939-1945 рр. Автор наголошує на проблемі ігнорування авторами шкільних, а почасти й вузівських підручників із вітчизняної історії, новітніх здобутків науковців у цій царині [4].

Заслуговує на увагу праця Яніни Камбалової «*Друга світова війна (1939-1945 рр.): контраверсійні аспекти, уразливі питання теми й методичні рекомендації щодо їх викладання в загальноосвітніх школах України*». Авторка висвітлює ключові аспекти викладання контраверсійних питань в шкільному курсі всесвітньої історії на прикладі навчальної теми «Друга світова війна». Історикинею проаналізовано різноманітні точки зору вітчизняних, зарубіжних вчених-методистів та учнів українських шкіл щодо означеної проблеми та репрезентовано методичні рекомендації використання різних джерел історичної інформації та технологій інтерактивного навчання в процесі аналізу контраверсійних історичних проблем. [5].

Я. Камбалова наголошує, що у процесі вивчення теми «Друга світова війна» неможливо уникнути контраверсійних та «уразливих» проблем на зразок: наслідки підписання «Договору про дружбу і кордон» та пакту Ріббентропа-Молотова; причини, характер та винуватці війни; політики «умиротворення» західних держав по відношенню до країн-агресорів напередодні війни; причини та наслідки радянсько-фінської війни; наслідки приєднання західноукраїнських земель до СРСР у 1939р.; роль країн «великої трійки» у створенні антигітлерівської коаліції та відкритті Другого фронту; окупаційний режим на території України; діяльність учасників різних напрямів руху Опору на теренах України (ОУН, УПА, радянське підпілля та партизанський рух); діяльність Російської визвольної армії генерала Власова; окупаційний режим нацистів у поневолених країнах, зокрема в Україні; радянський військовий полон; Холокост; доцільність і наслідки бомбардування Хіросіми та Нагасакі; «Угода про взаємний обмін населенням у прикордонних районах» між Польщею та СРСР та операція «Вісла»; повоєнне облаштування Німеччини та її поділ; матеріальні та людські втрати у війні тощо [5].

Дотичною до дослідженої проблематики є стаття Оксани Салати «*Інтелектуальні інформаційні технології як сучасний метод висвітлення подій Другої світової війни*». Авторка аналізує ефективність інформаційних технологій у вивченні проблематики німецько-радянської та Другої світової війни й методи впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес [6].

Актуальними на сьогоднішній день є питання доцільності включення сюжетів і фактів про становище неповнолітніх громадян в роки Другої світової до змісту шкільних підручників із історії України для учнів 11 класу. Згадану проблему висвітлює Григорій Голиш у своїй розвідці «*Педагогічна доцільність включення до шкільних підручників з історії України сюжетів щодо становища неповнолітніх*». На думку автора особливий освітньо-виховний потенціал має вивчення трагічних і поряд з цим героїчних сюжетів життя дітей та підлітків періоду Другої світової війни, що дозволяє нагромадити справді безцінний матеріал для формування у неповнолітніх громадян сучасної України, з одного боку, пацифістських спрямувань, а з іншого – почуття патріотизму та громадянської відповідальності за долю своєї Батьківщини і відвернення нових трагедій [7].

На нашу думку, теми з історії Другої світової війни мають бути доступними й емоційними, зацікавити учнів, спонукати їх до вивчення нового, виховувати патріотизм. Значною мірою це можна досягти шляхом звернення до фактів повсякденного життя українців воєнної пори. З позицій психології навчання саме такі сюжети викликають у школярів жвавий інтерес і дозволяють учителю оптимальніше досягати поставленої навчально-виховної мети.

Учням-старшокласникам буде цікаво й корисно дізнатися про масову участь їхніх ровесників у різноманітних патріотичних акціях цивільного населення на початковому етапі війни. Спираючись на докуметальні факти автор пише, що у ремонті доріг, будівництві складів, копанні окопів і спорудженні бліндажів влітку 1941 р. взяли участь спеціальні загони київських школярів. Г. Голиш вважає що наведення в шкільних підручниках фактів із життя дітей і підлітків у роки Другої світової війни є педагогічно доцільним, позаяк це дозволяє ґрунтовніше забезпечити реалізацію принципів дидактики та посилити виховну функцію підручника.

Висновки

Таким чином, сучасні підходи до вивчення тем Другої світової війни на уроках історії потребують глибокого аналізу подій, врахування подальших перспектив та використання архівних та нарративних

джерел. На думку більшості методистів не потрібно перевантажувати школярів детальним описом бойових дій та операцій, акцентувати надмірну увагу на суспільно-політичних аспектах війни. Більш цікавим здається зосередження уваги на окупаційному повсякденні, бо історії пересічних українців можуть здійснювати більший виховний вплив на сучасних школярів.

Аналіз навчально-методичної літератури свідчить, що переважна більшість наукових досліджень присвячена висвітленню викладання окремих тем періоду Другої світової війни або ж аналізу феномену історичної пам'яті, розвінченню радянських міфів, зміні наративів щодо розгляду тематики Другої світової війни у шкільних підручниках з історії.

Зазначено, що зміст шкільних підручників з історії України залежав від загальних тенденцій розвитку системи освіти і зумовлювався суспільно-політичними, соціально-економічними та культурно-освітніми чинниками.

Список використаних джерел та літератури

1. Шалашна Н.М., Дегтяр К.О. Змістовні аспекти викладання історії «Молодий вчений» 2019. № 9 (73), С. 406-410.

2. Потильчак О.В. Український вимір Другої світової: про періодизацію вітчизняної історії війни та її відображення в шкільних підручниках з історії України. *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 20-29

3. Король В. Ціна Перемоги у Другій світовій війні як історична проблема та її відображення у навчальній літературі з вітчизняної історії *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 29-40.

4. Стецкевич В.В. Наукове осягнення та відтворення в підручниках української історії 1939-1945 рр. (окремі фрагменти проблеми *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 65-74 .

5. Камбалова Я.М. «Друга світова війна (1939-1945 рр.)»: контраверсійні аспекти, уразливі питання теми й методичні рекомендації щодо їх викладання в загальноосвітніх школах України *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 104-112

6. Салата О.О. Інтелектуальні інформаційні технології як сучасний метод висвітлення подій Другої світової війни *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 112-120.

7. Голиш Г. Педагогічна доцільність включення до шкільних підручників з історії України сюжетів щодо становища неповнолітніх *Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939- 1945 рр.)*: Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. Київ. Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с., с. 133-143

УДК 323.173.09(4/9)»19/20»

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СЕПАРАТИСТСЬКИХ РУХІВ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА СВІТУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ

Компанець Андрій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Давиденко Ю. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У цій статті на основі комплексу доступних наукових джерел проводиться аналіз причин виникнення та розвитку сепаратистських рухів у Європі, включаючи їх історичний контекст, політичні, економічні та соціокультурні фактори, які сприяли створенню та поширенню таких рухів.

Ключові слова: сепаратизм, політика, історія, конфлікти, націоналізм, соціокультурні чинники.

Посилення сепаратистських рухів викликане активізацією процесів глобалізації та зміною політичних та економічних систем у світі на початку ХХІ ст. Сепаратизм, як складне соціально-політичне явище, стає однією з найважливіших проблем у міжнародних відносинах, і його роль потребує комплексного дослідження. Причини, що призводять до появи цих явищ, пов'язані з глобалізацією та змінами політич-

них та економічних систем у світі. Крім того, інтенсивність сепаратистських проявів свідчить про серйозність загрози для державної цілісності низки країн світу.

За значимо той факт, що походження етнічних конфліктів і сепаратистських рухів часто пов'язане з історичним освоєнням території. Кожна етнічна група формується та розвивається на певній території, яка виступає не лише основою її соціокультурної системи, але й важливим місцем для розвитку її ідентичності та етнічних процесів. Це особливо актуально на сьогоднішній час контексті наявності сепаратистських тенденцій, які можуть призвести до окупації частини державної території та спровокувати збройні конфлікти.

Мета даної статті полягає у вивченні сепаратизму як складного соціально-політичного явища, яке пройшло різні етапи розвитку та виявило різні рівні радикалізації вимог. Це передбачає виявлення характерних ознак і форм прояву цього явища, а також аналіз його кількісних та якісних показників. Зокрема, статистичні дані мають на меті визначення інформаційних викликів для України у контексті російсько-української війни, а також дослідження передумов їх виникнення та розробку методів протистояння агресивному інформаційному проникненню у наш інформаційно-комунікаційний простір.

У науковій літературі відзначається відсутність єдиного підходу до тлумачення терміну «сепаратизм». Це пояснюється різноманітністю самого явища та різними методологічними підходами різних науковців. Сепаратизм розглядається як етнополітичний процес, що включає стратегії та дії сепаратистських держав та національних меншин, які прагнуть відокремитися від багатонаціональної держави та приєднатися до сусідньої країни на етнічних та культурних підставах. Як тривала діяльність, так і окремі випадки сепаратизму привертають значну увагу як національних, так і міжнародних структур. Національні держави та міжнародні організації ставляться до цих явищ з певною обережністю, а місцеві сепаратистські рухи часто сподіваються на позитивний для них розвиток подій.[1, с. 19-28]

Науковці намагаються з'ясувати причини зростання відцентрових політичних процесів, їх класифікацію та морально-правову оцінку. Для цього активно вивчаються міжнародно-правові документи та аналізується емпіричний матеріал. Однак дослідження ускладнюються потребою враховувати подвійні стандарти, які використовують провідні держави у відношенні до різних випадків самовизначення. Термінів, що позначають відцентрові рухи, досить багато, включаючи «сепаратизм», «етнічний сепаратизм», «іредентизм», «сецесію» та «сецесіонізм». Як правило сепаратизм розглядається як етнополітичний рух, ініційований сепаратистками меншинами, який має на меті відокремлення від багатонаціональної держави та приєднання до спорідненої країни. Він представляє форму етнічного уніонізму, але, у відміню від пан націоналізму, може створювати загрози для територіальної цілісності суверенних держав. Схильність національних меншин в Україні до сусідніх країн, до певної міри, зумовлена неефективною етнополітикою, яка не сприяла формуванню єдиної національної ідентичності. Така схильність може бути названа «етнічною алегорією» або «етнічною симпатією».

Дослідження етнічних конфліктів та сепаратизму підтверджують складність та неоднозначність цих явищ. Інтерес до сепаратизму зріс у другій половині ХХ ст через активні процеси державотворення в різних частинах світу, початок деколонізації та поширення демократичних змін. Вивчення сепаратизму стало ще активнішим у 1990 р через розпад соціалістичних країн Східної Європи та гостроту проблеми національних розділів. Найпоширенішою формою сепаратизму у міжнародній практиці є етнічний, який змінив політичну карту світу через розпад поліетнічних держав, зокрема Радянського Союзу та Югославії. Ця проблематика є актуальною для України, оскільки сепаратизм становить загрозу національній безпеці. Україна стикається зі значною кількістю сепаратистських тенденцій, які вимагають теоретичного та практичного вивчення.[2, с. 216]

У другій половині ХХ ст спостерігався піднесений інтерес до націоналістичних ідей, що вплинули на внутрішньополітичні процеси. Держави шукали оптимальну модель націотворення, часто вибираючи між однонаціональною державою та багатонаціональною конструкцією.

Вибір курсу визначав стосунки з етнічними меншинами, що могли відчувати на собі асиміляційну або дискримінаційну політику, або ж отримати підтримку для збереження своєї самобутності. Це створювало багато проблем, включаючи відцентрові тенденції та оцінку міжнародної спільноти. Сепаратистські вимоги зазвичай виникали як зусилля етнічної спільноти створити свою державу. Сепаратизм активно досліджується, проте не існує єдиної конвенційної визначеності цього поняття. Загалом, сепаратизм означає відокремлення частини території для створення нової самостійної держави або набуття широкої автономії.

Так, Н. Горло визначає сепаратизм як дії та настрої частини населення держави, які спрямовані на отримання більшого ступеня суверенітету у справах свого життя та ідентичності. [1, с. 19-28]

Це охоплює прагнення до відокремлення та радикальний політичний рух національних меншин, спрямований на створення своєї незалежної держави або автономного утворення з розширеними повноваженнями [2, с. 486].

Ідентифікують різні причини виникнення сепаратизму:

1. Економіко-географічні чинники: розвинуті регіони можуть намагатися відокремитися від менш розвинених, сподіваючись на краще економічне положення (наприклад, Ліга Півночі в Італії). З іншого боку, бідні регіони також можуть виявляти сепаратистські тенденції, сподіваючись на поліпшення у новій державі (наприклад, Косово в Югославії).[5, с. 177-175]

2. Расові чинники: наприклад, сепаратизм білої меншості в Південній Африці.

3. Етнічні чинники: це найбільш поширена група причин. Люди можуть прагнути автономії або навіть створення незалежної держави на основі своєї етнічної приналежності (наприклад, Країна Басків в Іспанії, Абхазія й Південна Осетія в Грузії).

4. Релігійні чинники: наприклад, у Лівані домінуюче арабське населення розділене на численні релігійні громади.

5. Релігійно-етнічні чинники: наприклад, ірландці-католики в Ольстері бажають злитися з Ірландською Республікою.

6. Внутрішньополітичні чинники: регіональні еліти можуть прагнути більшої влади, а також політичні й ідеологічні розбіжності в країні (наприклад Китай, Тайвань, Північна та Південна Корея).

7. Зовнішньополітичні чинники: підтримка ззовні, зокрема від сусідніх країн або «наддержав», може сприяти сепаратистським рухам. Ця підтримка може мати різні мотиви, включаючи зниження впливу конкурентів і контроль над важливими регіонами (наприклад, розпад Югославії, Чехословаччини, СРСР).

8. Ідеологічний чинник: аргументи сепаратистам можуть надати доктрина самовизначення народів, що є нормою міжнародного права і дозволяє народам визначати свій політичний статус.

Політичний сепаратизм відображається на внутрішньодержавному рівні політичних відносин і виступає як одна з його форм, нарівні з культурним, економічним та екологічним сепаратизмом. Однак, у відміну від інших видів, політичний сепаратизм передбачає територіальне відокремлення як єдиний спосіб вирішення політичних проблем.

Ситуація що сталася в Криму у 2014 р може служити прикладом такого типу сепаратизму, де окремі політичні діячі, порушуючи закони України, висловлювали бажання приєднатися до Росії. В свою чергу російські політики, експлуатуючи антиукраїнські настрої, пропагували ідею «народу Криму», який, як вони стверджували, має право на самовизначення. Цю концепцію частково використовували кримські сепаратисти для реалізації своїх радикальних прагнень щодо зміни державно-правового статусу автономії. Наприклад, на виборах президента АР Крим у 1994 р, лідер проросійських сил Ю. Мешков здобув підтримку 73% виборців [6, с. 90-94].

На думку В. Євтуха, сепаратисти переважно розглядають державу як інституцію національної самоорганізації, де етнічна гомогенність та культурний консенсус є основою для політичного й територіального розділення держави і створення нового етнополітичного утворення [5, с. 177-185].

Зарубіжні та українські політологи визначають різні вимоги щодо визначення сепаратизму, включаючи прагнення до широкої політичної автономії. За визначенням В. Горенкіна, сепаратизм – це прагнення відокремлення частини країни від іншої території з метою створення нової, незалежної держави або приєднання до іншої країни, або отримання автономії в рамках існуючої держави [4, с. 648-65].

Д. Горовіца, визначає сепаратизм як спробу відокремлення території чи населення однієї держави для приєднання до іншої, або відокремлення території чи населення, що розділені між кількома державами, з метою подальшого об'єднання їх в нову державу [4, с. 648-65].

У свою чергу П. Шредер відзначає, що хоча національно-державне будівництво може відбуватися без сепаратизму, сепаратизм неможливо провести в умовах відсутності успішного державного будівництва [5, с. 177-185].

Сепаратизм може виникати як внаслідок прагнення етнічних меншин отримати більшу автономію або створити свою незалежну державу, так і через бажання етнічної більшості об'єднати свої родичі в одній державі. Основними мотивами сепаратистів можуть бути політичні, економічні, етнічні, релігійні, територіальні та інші чинники. Етнічний сепаратизм, що є найбільш поширеним у сучасному світі, часто виникає внаслідок дискримінації етнічних груп у різних сферах життя. Іноді етнічні групи намагаються використати право на самовизначення для створення власної держави через приєднання до сусідньої країни на основі спорідненості (іредентизм). Однак це може бути виправдано лише у випадку, коли етнічна група дійсно зазнає утисків, а перебування в складі держави становить загрозу її існуванню. У багатьох випадках аргументи компактного проживання етнічних груп на території сусідньої держави можуть бути прикриттям для експансіоністських мотивів держави. Багато науковців роблять розмежування між сепаратизмом і іредентизмом, підкреслюючи їхню відмінність.

У дослідженні іредентизму науковці висловлюють різні підходи, серед яких важливий внесок у розуміння цього явища зробили такі українські вчені, як В. Андріяш, М. Басараб, К. Вітман, В. Горбатенко, Н. Горло та інші [2].

Так, Н. Горло в своїй дисертаційній роботі запропонувала авторський підхід до вивчення іредентизму, зосереджуючись на відсутності загальноприйнятого розуміння цього поняття через його багатогранність та наявність різних методологічних підходів. Це визначення іредентизму розглядає його як етнополітичний процес, що складається зі стратегій та дій іредентистської держави та іредентів – національних меншин у складі багатонаціональної держави, які прагнуть приєднатися до сусідньої країни на основі етнічної та/або культурної спорідненості. Це визначення дозволяє врахувати різні аспекти іредентизму, розглядаючи його як політику іредентистської держави та як рух національної меншини – іредента [2].

Отже, концептуально важливо розрізнити «політику іредентизму» як підвид сепаратизму. Іредентизм може виникнути, коли певна етнічна група вже сформувала власне державне утворення, в якому вона є більшістю (титульна держава), тоді як інші групи цього етносу залишаються в складі сусідніх країн (іреденти). Зазначимо що, В. Тураєв, описуючи націоналізм, виділяє три його форми: сепаратистську, реформаторську та іредентистську. Мета іредентистського націоналізму полягає у спробі об'єднати кілька держав або приєднати частину однієї держави до іншої [3].

Серед російських псевдонауковців, які досліджують «український сепаратизм», можна відзначити С. Бабурина, О. Дугіна, М. Ульянова та інших [4, с. 648-65].

Більшість їхніх праць базуються на ідеях російського імперіалізму та шовінізму і мають відкрито пропагандистський характер. Проте в сучасній українській етнополітології та етноконфліктології проблеми сепаратизму переважно розглядаються через призму української національної ідеї, побудови незалежної держави та аналізу причин, які призводять до появи сепаратистських настроїв на території сучасної України. Тими, хто займається цими проблемами, є М. Вівчарик, К. Вітман, О. Картунов, Л. Нагорна, І. Оніщенко, С. Римаренко та інші [5].

У світі існує близько 5 тисяч етнічних груп, тому гіпотетичне самовизначення кожної з них призведе до утворення «клаптикових» політичної карти світу. Сильні сусідні держави оперативно реагують на появу сепаратистських рухів, підтримуючи або не підтримуючи їх в залежності від власних інтересів. Наприклад, російсько-грузинський конфлікт 2008 р стосовно самовизначення Південної Осетії та Абхазії, з одного боку, і самовизначення Косово, з іншого, викликали різні реакції провідних держав світу.

Виникнення сепаратистського руху може статися, якщо спостерігається дискримінація етнічної спільноти з боку державної влади, а також у разі формування активної політичної еліти, яка може очолити такий рух. Сепаратизм може мати релігійну або етнічну спрямованість, відповідно до того, що є цільовою метою релігійної меншини чи певного етносу.

За цілями, які переслідують різні групи людей, виділяють кілька варіацій сепаратизму:

Сецесія - це рух, мета якого полягає в відокремленні та створенні нової незалежної держави. Наприклад, курдський сепаратизм в Туреччині або уйгурський в Китаї та Середній Азії.

Іредентизм - це сепаратизм, спрямований на відокремлення та приєднання до іншої держави. Наприклад, рух за приєднання до Монголії автономного регіону Внутрішня Монголія в Китаї. До цього різновиду також відноситься анексія територій іншої держави на підставі етнічної належності або попереднього володіння, як, наприклад, анексія Криму Російською Федерацією.

Сепаратистські рухи, які прагнуть більшої автономії за збереження регіону в складі держави. Наприклад, боротьба за розширення прав автономії Корсики у Франції.

Також часто вживаються терміни «сецесія» і «сецесіонізм», які вказують на процес або тенденцію до відокремлення. Вибір терміну залежить від того, яке поняття вважається більш широким і включає інший як підтип.

Перший підхід, який визнає «сепаратизм» за родовим поняттям, отримує більшу підтримку. Дослідниця сепаратизму В. Дівак вважає, що сепаратизм є більш широким терміном, оскільки він охоплює рухи за відокремлення частини держави від цілого з різними цілями. Згідно з її поглядом, сецесія є підтипом сепаратизму і означає формальне виходження з держави для створення суверенної держави [4].

Такий же підхід до сецесії, сепаратизму і іредентизму відображають інші українські науковці, такі як Н. Романюк, О. Цебенко та інші [4, с. 648-65].

Р. Нуруллін стверджує, що сепаратизм є більш широким та менш визначеним поняттям, ніж сецесія, оскільки він включає в себе різноманітні феномени - від прагнення до руху та переконань у необхідності відокремлення. Він аналізує еволюцію семантичного змісту «сецесії», зауважуючи, що основне значення слова, тобто «вихід та створення нового інституту», залишається незмінним у всіх сучасних семантичних контекстах. Інший підхід визнає «сецесію» як головне поняття, яке включає в себе вихід частини території зі складу держави або «сецесіонізм» як ідеологічні підстави для цього руху. У країнах колишнього Радянського Союзу термін «сепаратизм» використовується для опису руху до незалежності. Цей підхід визначає співвідношення між сепаратизмом, іредентизмом і сецесією по-іншому.

Слід зазначити, що в етнополітології сепаратизм чітко асоціюється з формуванням незалежної держави, де етнічна гомогенність і культурний консенсус стають основою для політичного та територіального розділення держави.

У зарубіжній політичній думці обидва терміни - «сепаратизм» і «сецесія» - використовуються широко, проте зарубіжні дослідники не уточнюють, яке є основним поняттям. Науковці мають різні точки зору на співвідношення сепаратизму, сецесії і іредентизму, і найчастіше вони використовують термін «сецесія», але з різними конотаціями [3, с. 66-71].

В світі існують шість регіональних типів сепаратизму: західноєвропейський, східноєвропейський, ісламський, азійський, африканський і американський. Західноєвропейський сепаратизм характеризується переважанням етноконфесійних та соціально-економічних факторів. Серед регіонів, де спостерігається сепаратизм, такі як Корсика, Каталонія, Північна Ірландія, Країна Басків, Фландрія й Валлонія, Фарерські острови та Північний Кіпр. Мета західноєвропейських сепаратистів, як правило, полягає у досягненні максимальної національно-культурної, економічно-політичної автономії в рамках існуючих державних кордонів, а не у створенні незалежної держави. Більшість населення сприймає ці перспективи обережно із свідомістю про свою європейську ідентичність та почуття належності до більшого європейського співтовариства.

У країнах Європи, де сепаратизм виникає внаслідок лінгвістичних розбіжностей, варто відзначити Іспанію, Велику Британію, Сербію та інші. В цих країнах існують різноманітні національні групи, які говорять різними мовами і формують політичні та громадські організації для захисту своїх інтересів. Один із найвідоміших прикладів сепаратизму в Іспанії - це країна Басків. З 1959 р тут існує ліворадикальна терористична організація ЕТА (Euzkadi Ta Azkatasuna, ЕТА), що перекладається з баскської мови як «Басконія та свобода». Сепаратизм у Басків спричинений утисками, які баскам довелося переносити під режимом Франсиско Франко, коли була заборонена баскська мова, імена та національний прапор. Після смерті Франко ситуація змінилася: Країна Басків стала автономією, баскська мова отримала офіційний статус, а рівень життя в провінції став вищим за середній по країні. Навіть у бюджеті Країни Басків нараховуються всі зібрані на її території податки. Однак, ЕТА продовжує підтримувати ідею самовизначення, хоча офіційно визнається, що її підтримка в суспільстві постійно зменшується.[2, с. 172]

Проблема сепаратизму в Бельгії набуває особливо гострого характеру через сильні розбіжності між франкомовною частиною населення у північній частині країни, яка відома як Валлонія, та фламандцями, що говорять голландською мовою і проживають у північній частині, відомій як Фландрія. Хоча фламандці становлять більшість населення Бельгії, але протягом півтора століття французька мова була єдиною державною, і лише в 1980 р голландська мова отримала такий же статус. Центральною проблемою конфлікту, яка призвела до нового загострення політичної кризи, є статус двомовного виборчого та судового округу Брюссель-Хал-Вілворде. Цей округ об'єднує 19 комун регіону Брюссель і 35 комун з провінції Фламандський Брабант. Більшість населення розмовляє французькою мовою, але він розташований на території Фландрії, і його історична приналежність є предметом суперечок між фламандськими та валлонськими сепаратистами.

В Іспанії виникли суспільні рухи, що прагнуть створення Великої Кастилії, включаючи регіони Кантабрія, Канталія-і-Леон, Ла-Ріоха та Кастилія-ла-Манча. Крім того, існують проблеми з сепаратизмом в Італії, де розрив між аграрним Півднем та промислово розвиненим Північчю суттєвий, а також в зоні Південного Тіроля, де є вимоги про возз'єднання з Австрією. У Італії діє партія «Північна ліга», що виступає за федералізацію країни та перерозподіл доходів на користь Півночі. Народи, що проживають на Сардинії та Сицилії, також вимагають більшої автономії, а мешканці Венеції висловлюють бажання визнання венеційської мови та незаконності включення міста до складу Італії. У східній Європі сепаратизм виявляється в країнах, які колишньо належали до соціалістичного блоку, а також у державах, утворених на території колишнього СРСР. Ці сепаратистські рухи прагнуть до повної незалежності, а не лише до автономії.

Як правило, у високорозвинених країнах Європи сепаратизм зазвичай має внутрішні причини, але на постсоціалістичному просторі міжнародне втручання грає важливу роль. Це особливо видно на прикладі колишньої Югославії, де геополітичні інтереси призвели до розпаду федерації та міжетнічної війни.

Протягом 1987–1994 рр тривав конфлікт між Вірменією та Азербайджаном за контроль над Нагірним Карабахом, етнічною територією вірмен. Це протистояння міжнаціональних інтересів було спровоковане територіальною політикою СРСР, яка не враховувала етнічність регіону.

Після розпаду СРСР у Молдові виникла ще одна зона конфлікту – Придністров'я. Геополітичне значення цього регіону полягає в його важливості для системи регіональної безпеки, оскільки він має значні промислові ресурси і перетинає стратегічно важливі транспортні, енергетичні та торговельні шляхи, які є необхідними для економічного розвитку Східної Європи. Суперечки між придністровськими сепаратистами та молдовською владою призвели до воєнних дій на території Молдови.

Сепаратистські рухи в Грузії, зокрема в Абхазії та Південній Осетії, набули особливого значення після збройного конфлікту в серпні 2008 р. Росія визнала їхню незалежність, що спричинило реакцію Заходу, вважати це порушенням територіальної цілісності та суверенітету Грузії. Абхазія та Південна

Осетія посилалися на приклад Косово та звинувачували грузинську владу у «геноциді» свого населення.[6, с. 90-94]

Після Революції Гідності в Україні у 2014 р зародилися нові вогнища сепаратизму. У Криму сепаратисти виявили свої амбіції у вигляді іредентизму, бажаючи приєднатися до Російської Федерації, тоді як на Донбасі сепаратисти прагнули до сецесії, створюючи незаконні державні утворення. У країнах Близького та Середнього Сходу, Північної Африки, а також Середньої й Південної Азії поширений ісламський сепаратизм, який базується на спільному релігійно-культурному фундаменті – ісламі. Це призводить до конфліктів між різними етнічними та релігійними групами, такими як шиїти та суніти в Іраку, пуштунами та хазарійцями в Афганістані, або між ісмаїлітами Гірського Бадахшана й рівнинними таджиками.

У США, Канаді та Латинській Америці сепаратистські рухи представлені різноманітно. У Канаді, наприклад, провінція Квебек, де проживає франко-канадське населення, виступає за свою автономію. У США сепаратизм є менш поширеним явищем через домінування однієї етнічної групи та історичну боротьбу за громадянські права. У Латинській Америці іншими факторами, такими як колоніальна спадщина та етнічна різноманітність, відіграють важливу роль в розвитку сепаратистських настроїв.

Зазначимо, що сепаратизм, іредентизм та сецесія - це складні поняття, які мають глибокі історичні корені та визначаються різними чинниками, такими як історичні традиції, право націй на самовизначення та політична казуїстика. Вони залежать від політико-географічного положення території та відносин між державами.

Підводячи підсумок можна сказати, що сепаратистські рухи у Європі є результатом взаємодії різноманітних факторів, що охоплюють історичний контекст, політичні динаміки, економічні умови та соціокультурні тенденції. Історичні конфлікти, колоніальне минуле, нерівномірний економічний розвиток, а також культурні та лінгвістичні відмінності, у поєднанні з політичними амбіціями, часто виступають як спонукальні фактори для формування сепаратистських тенденцій.

За певних обставин сепаратизм може виступати як реакція на політичну дискримінацію або недостатню репрезентацію певних груп чи регіонів у центральних урядових структурах. Національна або етнічна ідентичність також може впливати на формування сепаратистських настроїв серед певних груп населення.

Соціально-економічні нерівності та відчуття соціальної несправедливості часто стають каталізаторами для розвитку сепаратистських рухів, особливо в контексті економічних криз або недовіри в управлінні.

Отже в цілому, сепаратизм у Європі є складною та багатогранною проблемою, яка виникає з різноманітних факторів і вимагає комплексного підходу до розв'язання з метою забезпечення мирного та стабільного співіснування різних етнічних, культурних та політичних груп.

Список використаних джерел та літератури

1. Вітман, К. М. Особливості процесу сепаратизації в Україні. *Актуальні проблеми політики*, Вип. 53, 2014. С. 19–28.
2. Горло Н. В. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму: дисертація д. політ. н.: *Політичні інститути та процеси*. Запоріжжя, Львів, 2019. 486 с.
3. Горчаков, Л. О. Історичне коріння етносепаратизму як об'єкта політологічних досліджень. *Наукові праці: наук.-метод. журн. Миколаїв, Т. 110 Політологія, № 97, 2009. С. 66–71.*
4. Дівак, В. В. *Форми й основні етапи сепаратистських рухів. Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Київ: Ін-т 439 держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вип. 40, 2008. С. 648–65.*
5. Татаренко, Т. М. *Регіоналізм і питання політичної трансформації державнотериторіального улаштування (на прикладі Бельгії та Італії)*. Нова парадигма: альманах наукових праць. Запоріжжя, Вип. 30, 2003. С. 177–185.
6. Цебенко, О. О. *Ідеологічні засади сепаратизму. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ: Ін-т міжнар. відносин, Вип. 99, ч. 2. 2011. С. 90–94.*

ВИКОРИСТАННЯ АРТИЛЕРІЇ В СЕРЕДИНІ XVII СТ. ЗА ЧАСІВ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Охріменко Карина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Крупенко О.В.**, кафедра історії України.

У пропонованій статті проаналізовано становлення й розвиток козацької артилерії під час Національно-визвольної війни у середині XVII ст. під проводом Б. Хмельницького. Розглядається створення українського артилерійського арсеналу, та поява однієї з найсильніших армій у тодішній Європі. Проаналізовано воєнні дії, які дозволяють виявити особливості воєнного мистецтва Богдана Хмельницького.

Ключові слова: *Національно-визвольна війна XVII ст., козацька артилерія, генеральна артилерія, гармати, вогнепальне озброєння, Богдан Хмельницький.*

Постановка проблеми. Використання артилерії дозволяло командувачам змінювати свої тактики ведення бою. Також артилерія використовувалася для підтримки власних піхотних та кінних загонів у бою, знищуючи ворожі позиції та відбиваючи контратаки. Постановка проблеми може спрямовуватися на різні аспекти технології, військової стратегії, соціальних наслідків та порівняльного аналізу використання артилерії у той період історії. У сучасному контексті розвиток високоточної артилерії та інтеграція її з розвідувальними і безпілотними технологіями продовжує цю традицію.

Мета дослідження. На основі опрацьованої джерельної бази проаналізувати виникнення та використання артилерії в бою, тактику розміщення та використання артилерійських загонів, а також їх вплив на результати битв.

Об'єкт дослідження. Артилерійська техніка та її використання військовими формуваннями того періоду.

Предмет дослідження. Особливості використання зброї у період війни та її значення.

Виклад основного матеріалу. Протягом XVII ст. артилерія була головною темою військово-технічного прогресу, пов'язаного з еволюцією вогнепального озброєння. Саме з ім'ям Б. Хмельницького було пов'язано створення козацької артилерії. Завдяки своєму набутому досвіду в службі військовим писарем до 1648р., Б. Хмельницький досконало знав принципи комплектування, організації, управління військом та системно підготовку до походу. Використавши і вдосконаливши свій досвід гетьман став чудовим організатором армії.

Він сформував артилерію в окрему організаційну структуру в перші роки свого повстання. У ході першої Жовтоводської битви Б. Хмельницьким була створена полкова (легка полкова) артилерія, а також артилерія резерву. Це був початок коли артилерія отримала статус окремого роду війська. Забезпечення української армії артилерією залишалася на той час ще незадовільним - 1,6 гармати на тисячу воїнів. Але згодом Б. Хмельницький довів цей показник до - 4 гармати на одну тисячу воїнів. В арсеналі стане не менше 120 одиниць полкової артилерії. У результаті козацька артилерія перевершить польську. Наприкінці війни артилерійській парк народно-визвольної армії налічував понад 400 гармат. Кількість гармат збільшувалася завдяки розширенню їх виробництва у полках. За кожною гарматою було закріплено постійну обслугу і найкращих стрільців. Також до кожної гармати додавали упряжку коней, а дрібнокаліберні гармати ставили на двоколісні візки[1, с.35].

По-справжньому Б. Хмельницький взявся за організацію артилерії народної армії вже після перемоги над шляхтою під Корсунем. Виготовлення та лагодження вогнепальної зброї було дуже складним процесом. Цим займалися булатники, бронники-пищальники, ковалі-пищальники, кульники, латники, лучники, мечники, мушкетники, пушкарі, порохівники – всього нараховується близько 16 професій. Виготовляли гармати як правило майстри ливарної справи. На Лівобережній Україні найбільше зброярське ремесло було розвинуте в Ніжині. Тому саме місто Ніжин у роки визвольної війни було важливим центром виготовлення гармат[4, с.193].

Правда, використовували козаки багато трофейних польських гармат. Але абсолютну більшість артилерійського парку складали гармати виготовлені в Україні. Технологія їх виготовлення, відрізнялася від технології, яку використовували в інших країнах. Це свідчить про творчість та оригінальність українських гармашів. Є відомості, що в козацькій артилерії використовувалися гармати з вкладною коморою. У артилерії того часу використовували гармати різного калібрів: від невеликих віватовок, що призначалися для салютів, до штурмових. Заряди, що вживалися в артилерії того часу, були, як правило, дуже важкими. Якщо говорити про бойові якості цих гармат, то скорострільність 48-фунтової картауни досягала восьми пострілів за годину на відстань 1500 метрів за оптимальних умов. Треба зазначити, що приціл, який тоді ще був примітивним, з'явився завдяки дерев'яним клинів, що піднімали дуло. Без пошко-

дження гармат з них можна щоденно стріляти використовуючи крупнозернистий порох. Але при цьому обслуга мала остерігатися порохового диму який дуже шкідливий для здоров'я. Крім того гармаші постійно одягали рукавиці й наговиці. Найбільшу групу артилерійської обслуги становили дві категорії – пушкарі та гармаші. Обидві ці категорії входили до штатів як самої генеральної, так і полкових артилерій. Зазвичай пушкарів менше ніж гармашів, іноді було порівну. Натомість пушкарі, які надзвичайно цінувалися, були аналогом бомбардирів – кваліфікованих рядових, котрі вміли заряджати гармату, націлювати її, а також споряджати різні види артилерійських боєприпасів –картеч, бомби, гранати й т.ін [4 с. 194]

Мавши таку велику артилерію, також потрібно було мати кваліфіковану обслугу. Біля великих гармат як правило було по два гармаші. Поруч з меншими по одному, але в кожного з них був помічник. Забезпечення боєздатності артилерії було дуже важливим. Тому Б. Хмельницький добивався, аби в договірних статтях з Москвою 1654 року було зафіксовано окремим пунктом утримання артилерійської прислуги. Також важливим моментом забезпечення боєздатності козацької артилерії в ході бойових дій було транспортування самих гармат. Для цього потрібно було чимало тягової сили. Для доставки великої колюбрини потрібно було дев'ять пар коней, для бастарди – сім. Четверо коней могли перевозити тисячу фунтів пороху[4, с.196].

Завдання козацької артилерії під час штурму ворожого табору полягало в тому, аби сильним вогнем розірвати його укріплення ворога, та дати можливість піхоті прорватися туди і розпочати бій. Командування козацькою артилерією зосереджувалося в руках генерального обозного, при якому перебували хоружний гарматний і писар гарматний. У Лівобережній Гетьманщині, структура так само традиційно визначалася положеннями гетьманських договірних статей, в яких змінюваними були хіба що питання джерел фінансування. З останньої чверті XVII ст. основними центрами генеральної артилерії були Ніжинський та Стародубський полки. Посадові обов'язки більшості, за невеликими винятками, «арматних» слуг ніколи не були регламентовані. Певну вищість над іншими мали три старших уряди – осавул, писар та хорунжий, які походили з відомих козацьких фамілій[1, с.41].

Першим був уряд осавула, у якого було стройове та польове управління служителями генеральної артилерії, нагляд і порядкування матеріальною частиною (гарматами, боєприпасами, транспортом, витратними матеріалами тощо). Обов'язковим був контроль за виплатою грошового та матеріального утримання та поставками продовольства. Великі володіння й господарські служби генеральної артилерії потребували адміністрування, що нагадувало структуру й механізми управління гетьманськими маєтностями. Головою був економ, котрий разом із гарматним писарем керував усіма прибутками та видатками генеральної артилерії, а також господарськими справами маєтностей, матеріальним забезпеченням штату й самого гарматного парку. Функціонування артилерійського відомства потребувало численного штату ремісників і майстрів, що опікувалися технічною справністю гарматного парку й транспорту. Найважливіші ролі відігравали слюсарі, ковалі, стельмахи, римарі. Ливарників та інших фахівців було важко найняти. Кіньми й волами, займався стайничий, в якого були помічники. До цього загону також відносилися різні категорії візників. Адміністративно-технічну частину штабу генеральної артилерії складали префект, інженер і фельдшер. Медики в артилерії, очевидно, були нерегулярно. Це залежало від фінансових можливостей відомства[1, с.45].

Практично від початків свого існування козацька артилерія була завжди під прикриття. На маршах козацького війська артилерія зазвичай рухалася разом зі ставкою та старшинським обозом. Також при артилерії традиційно перебували музики у XVII ст. це були роговики, гобоїсти[1, с.48].

Розвиток козацької головної артилерії не відзначався особливим динамізмом. Фактично відтворюючи ті форми управління й організації, котрі склалися ще у середині XVII ст. Вони відповідали воєнним потребам того часу, адже основними супротивниками гетьманського війська були поляки, кримці та османи, протистояння з якими не вимагало великого збільшення гарматного парку й підвищення фахового рівня обслуги. Через це організаційні форми стали фактично законсервованими. Вони відповідали обмеженим потребам розвитку артилерійського озброєння, а також військового будівництва загалом, що так само не призвело до змін[1, с.48].

В організаційному плані генеральна артилерія була великою адміністративно-господарською структурою, яка утримувалася за рахунок натурального господарства. Склад службовців, які були приписані до штабу, був спадковим. Аналогом такої моделі розвитку, точніше самовідтворення, була артилерія Речі Посполитої. Аналіз надання офіцерських чинів свідчить, що службове зростання зумовлювалося не так професіоналізмом, як сімейними зв'язками та протекціонізмом[1, с.50].

Висновки: Використання артилерії у середині XVII століття мало величезний вплив на хід військових конфліктів того часу і відображало технічні, тактичні, стратегічні та соціокультурні аспекти того періоду історії.

Нами було реконструйовано модель функціонування гарматного відомства, його структуру, організацію, управління, з'ясовано обов'язки урядників та обслуги, допоміжних служб. Також проаналізовано становлення й розвиток козацької артилерії у середині XVII століття.

Перш за все, артилерія стала ключовим елементом військових сутичок, забезпечуючи можливість ведення більш дієвого та масштабного вогню на ворожі позиції. Велика потужність та далекобійність стрільби гармат та гаубиць дозволяли здійснювати ефективну підтримку власних військ у різних військових операціях, а також здійснювати успішні облоги міст, фортець та інших укріплень. Використання артилерії дозволило Богдану Хмельницькому вдосконалити тактику ведення бою. Артилерія використовувалася для руйнування оборонних укріплень ворога, створення сприятливих умов для прориву ліній оборони та підтримки атак своєї піхоти та кінноти. Вояки під керівництвом Богдана Хмельницького мали доступ до різноманітних типів артилерії, включаючи гармати, мушкетони, гаубиці та інші артилерійські засоби, що дозволяли їм здійснювати ефективні атаки на ворожі позиції та укріплення.

Козацька артилерія була одним із небагатьох родів військ, що мала постійні форми організації та фінансування як під час війни, так і в мирний період. У військово-адміністративному відношенні вона поділялася на генеральну, що перебувала в розпорядженні вищого командування, а також полкову та сотенну, котру контролювали й утримували місцеві влади.

Список використаних джерел та літератури

1. Сокирко О. Артилерія козацької держави: створення, розвиток, внутрішня організація (1648–1781 рр.). Український історичний журнал. 2012. Вип. 4 С. 35-51.
2. Мірошніченко М.П. Воєнна стратегія Богдана Хмельницького. Воєнна історія. 2002. Вип. 2. С. 32 – 42.
3. Крип'якевич І. Українська артилерія в часи Б.Хмельницького. Літопис Червоної Калини. 1932. Вип. 4.
4. Сергійчук В. Армія Богдана Хмельницького: праця. Київ: Аграрна наука. 1996 р. С.254
5. Мальченко О. Орнаментована артилерія на Правобережній Україні (XV–XVIII ст.): книга. Київ: Національна Академія Наук України. 2009.С. 284.
6. Палієнко В.І. З історії української артилерії. Вип. 1. 1995.

УДК 94:623.4](520)»14/16»

ПОШИРЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ЯПОНІЇ ПЕРІОДУ СЕНГОКУ

Полонець Дарина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Прудько В.О.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті розглядається процес поширення вогнепальної зброї на території Японії. Досліджено, хто саме привіз першу вогнепальну зброю, та чия вона була, проаналізовано, з якого саме регіону вона поширювалась. Визначено роль аркебуз в битві при Нагасіно та як стрімко вони почали популяризуватися після цього. Також в даній публікації розглядаються групи майстрів, які якраз і займалися виготовленням зброї. Після прочитання цього матеріалу одразу стануть зрозумілими основні етапи виділені в цьому процесі.

Ключові слова: Японія, період Сенгоку, вогнепальна зброя, Ода Нобунага.

Актуальність теми: Японія довгі роки свого існування була ізольованою країною. Ті моменти, коли вона контактувала з іноземними державами потрібно розглядати особливо уважно, тому що після кожного разу всі аспекти життя країни зазнавали певних метаморфоз. Ця тема мало представлена у вітчизняних дослідженнях, тому потребує детальнішого перегляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: стаття базується на аналізі навчальних матеріалів та посібників, зокрема авторства В. А. Рубеля, а також на дослідженні англійськомовних інтернет ресурсів.

Мета дослідження полягає у спробі дослідити процес поширення вогнепальної зброї на теренах земель тогочасної Японії та переглянути її вплив на методи ведення воєнних дій в регіоні.

Об'єкт дослідження: процес поширення вогнепальної зброї в Японії.

Предмет дослідження: вплив цього процесу на ведення війн.

Виклад основного матеріалу: Знайомство з вогнепальною зброєю бере свій початок ще з часів монгольської навали в Японію, що відбулося в 1274 і 1281 роках. Тоді японські воїни на собі відчули силу пороху в бою, коли монголи використали проти них керамічні гранати, вибухові стріли і, можливо, прості трубчасті гарматами, які називалися теппо («залізна гармата»)[1]. Однак, ця зброя була ще занадто складною аби потрапити в масове використання. Керамічні гранати були детально змальовані

та описані, але їх так ніхто не відтворив та не використовував в польових умовах. Саме тому прийнято вважати, що першою вогнепальною зброєю яка потрапила до Японії була європейська аркебуза, привезена португальськими торговцями на острів Танегасіма. Але чи справді зброя була європейською та поширювалась саме з Танегасіми? Це питання потребує детальнішого розгляду. По найпоширенішій версії перші аркебузи потрапили до Японії в 1543 році, коли китайське судно на борту якого були португальські торговці хвилями прибило до берега острова Танегасіма. Серед товарів які пропонували купці були аркебузи з фітільним замком – проста у використанні, однак потужна зброя яка могла пробити обладунок самурая. Ця новинка одразу зацікавила володаря острова Токітаку, тому він придбав два екземпляри та передав їх своєму ковалю, який повторивши їх конструкцію почав виготовляти нові одиниці зброї. Його технології перейняли інші майстри і згодом ця зброя розійшлася по всій Японії. Однак, одним із контраргументів до цієї версії є те, що якби всі рушниці робилися по одному зразку як зазначалося, вони повинні були бути приблизно однаковими на початкових етапах виробництва [2]. Однак при порівнянні ранніх доступних одиниць японських рушниць та навіть їх імпортованих аналогів, одразу помітно, що майже всі зразки мають деякі відмінності, наприклад, в формах спускових гачків, затворів, зрізу дула і т.д. [2]. В ті часи багато іноземних суден здійснювали торгові експедиції в країни Азії, Японія не виключення, тому в теорії вогнепальна зброя могла потрапити до країни і через інших торговців. Тому випадок на острові Танегасіма скоріше за все був не першим в своєму роді, а просто одним із таких випадків, який відбувався паралельно з іншими. Однак, тут постає питання: чи були ті зразки, які поклали початок поширенню вогнепальної зброї дійсно європейськими рушницями? В цьому питанні як і в інших все пізнається в порівнянні. При аналізі європейських рушниць того часу та перших японських зразків, одразу стає помітним, що рушниці мають зовсім різні структури. В європейських рушницях затвор казенника розташований на рівні плеча стрілка, а у японських рушницях на рівні щоки. Однак, якщо порівняти японські рушниці з рушницями південно-східної Азії, їх схожість одразу стає помітною. Тому скоріше за все, перші рушниці, які потрапили до Японії, були саме рушницями з регіону південно-східної Азії, які через торгівлю або обмін дісталися португальцям [2]. Тим не менш, перше серйозне використання рушниць в бою відбулося уже через 6 років після їх імовірного завезення, що показує, що ця зброя швидко знайшла своїх прибічників [3]. Щоб навчити одного умілого лучника, потрібно було витратити багато років, а для навчання одного стрілка витрачалося всього декілька місяців [1]. Однак японці доволі консервативна нація, тому хоча вони одразу побачили перевагу вогнепальної зброї все одно довгий час надавали перевагу традиційним лукам. Незважаючи на це все такі знайшлися люди які випереджали свій час та одразу прийняли вогнепали як зброю яка буде відігравати провідну роль в усіх майбутніх війнах. Ода Нобунага – молодий даймьо який активно боровся за об'єднання Японії під своїм керівництвом. В одній із наймасштабніших битв епохи воюючих провінцій, в битві при замку Нагасіно 28 червня 1575 року, Нобунага майже вперше так масово використав вогнепальну зброю в бою. Ця битва була вирішальною в протистоянні кланів Ода і Такеда [4]. Спалахнула битва після того, як Такеда Кацуйорі вторгся на територію Токугави Ієясу та намагався штурмувати замок Нагасіно. Фортеця мала тільки один гарнізон в 500 чоловік для оборони, тому Ієясу запросив допомоги у Нобунаги. Аркебузи і до цього використовувались в бойових діях, але ефективність їх була малою саме через довгий час який потрібно було витратити на їх перезарядку, а також через неможливість їх використання у мокру погоду. Коли другу проблему вирішити було майже неможливо, то проблему перезарядки Нобунага вирішив доволі уміло. Після консультації з португальськими ієзуїтами, Ода вирішив використати європейську тактику розтановки аркебузирів, та розставив свої 2500 стрілків за дерев'яними укріпленнями у три ряди. Коли перший ряд вистрілив, він відходив в кінець для перезарядки, натомість тепер до атаки готувався наступний ряд який просувався вперед. За таким принципом здійснювався невпинний шквал вогню по армії Такеди. Головною перевагою його армії була потужна кіннота, але і тут Ода зумів обіграти його, виставивши позаду стрілків пікінерів, які не давали кінноті навіть наблизитися до укріплень. В японських підручниках з історії цю битву називають «перемогою артилерії проти кінноти», але це сильно гучне визначення, в формулюванні якого варто розібратися [4]. Вогнепальна зброя, звичайно, відіграла важливу роль в цій битві, але вона була далеко не вирішальним фактором. Такеда, будучи молодим та запальним, неправильно оцінив сили противника та занадто покладався на одну лише переважуючу кінноту. Ландшафт, на якому проходила битва, був вкрай вигідний для Оди, однак для Такеди це стало величезним мінусом. Також не на його боці були погодні умови: він був впевнений, що через тривалий сезон дощів в цей день теж буде ливень, але саме в цей день дощ не йшов [4]. Сукупність цих дрібних факторів, та самовпевненість Такеди в сумі і привели до його поразки. Але як би там не було, саме ця битва дала поштовх для поширення вогнепальної зброї по всій Японії. Після блискучої перемоги Оди під Нагасіно, кожен даймьо намагався створити свій власний стрілковий загін, а така блискавична тактика їх використання тепер стала класичною. З цього часу кожна битва розпочиналася з перестрілки між двома сторонами, міць аркебуз тепер оцінювалась належно на рівні катани та лука. Стали відомими школи майстрів теппо-кадзі які виготовляли рушниці. Кожна школа мала свою унікальну рису та свій стиль, наприклад, група майстрів

Кунімото в якості своєї відзнаки використовували звичайні, але елегантні восьмигранні стволи, а також використовували в оформленні природні мотиви, такі як фактуру бамбуку та деталі у вигляді цвітіння вишні. Ця група була найпоширенішою та саме рушниці цієї групи закупив Ода для свого війська. Однак масова продукція цієї групи була дуже погані якості, за що її прозвали в народі удон-дзю (рушниця-локшина), тому що дула рушниці після декількох вистрілів згиналися як локшина. Серед відомих груп було ще дві групи, які виділялися своєю майстерністю це Танегасіма, названа в честь можливого місця завезення перших рушниць, та Сакаї. Кожна з груп ділила свою територію розповсюдження та користувалася попитом серед клієнтів. Перша група була одною з найперших, часто доповнювала зброю геральдичними символами та використовувала в роботі чорне дерево. Друга група славилася своїм пишним та багатим оздобленням, часто даймьо відправляли їм на переробку стволи інших груп, тому що у самих Сакаї стволи були звичайної, посередньої якості. Окрім стандартних аркебуз майстри також виготовляли пістолі (тандзю), але вони такої популярності не отримали. Були навіть такі цікаві зразки як пістолети, замасковані під ножі танто або під меч вакідзасі.

Отже, вогнепальна зброя була завезена в Японію португальськими торговцями, але не дивлячись на це скоріше за все вона походила з південно-східної Азії. Вважається, що зброя розійшлася по країні з острова Танегасіма, в честь чого і назвали перші рушниці, але як ми уже визначили вище, скоріше за все поширення аркебуз відбувалося поступово одразу з декількох осередків. Майже одразу особливо прогресивні даймьо підхопили ідею використання вогнепальної зброї та одразу визначили її переваги. Одним із таких був Ода Нобунага, який вперше показав вогневу міць аркебуз та поклав початок її популяризації. Звичайно, блискуча перемога в цій битві заслуга не одних аркебуз, але це не зменшувало захвату від їх ефективності. Вогнепали почали стрімко поширюватися землями країни. Навіть Міямото Мусасі, легендарний мечник тієї епохи визнав потенціал вогнепальної зброї та її перевагу в штурмі замків над луком, але зазначив що як тільки починаються безпосередньо сутички, ця перевага швидко втрачається [6, с. 17]. Однак, після об'єднання Японії Токугаваю Ієясу ситуація з вогнепальною зброєю дещо змінилася – замість стрімкого поширення почався занепад. Після прийняття політики ізоляції, японці все ще продовжували контактувати з голандцями для торгівлі, тому майстри були в курсі оновлень в світі вогнепальної зброї, але замість подальшого розвитку цих ідей замовлень від влади було все менше як і майстерень. Вся зброя в країні, не тільки вогнепальна, сильно контролювалася, тому рушниця в ці часи дозволялася тільки для полювання. На цьому і згас перший етап поширення вогнепальної зброї, але вже через деякий час все спалахне знову разом із прибуттям «чорних кораблів» під командуванням Метью Перрі.

Список використаних джерел та літератури

1. How The Samurai Took Up The Gun and Never Let Go. Tokyoweekender: веб-сайт. URL:<https://www.tokyoweekender.com/japan-life/news-and-opinion/how-the-samurai-took-up-the-gun-and-never-let-go/>
2. The introduction of guns in japanese history. From Tanegashima to the Boshin war: спеціальна виставка. Національний музей Японської історії, 2006 р.
3. The samurai and the musket: When European firearms were used in medieval Japanese warfare. History skills: веб-сайт. URL: <https://www.historyskills.com/classroom/year-8/samurai-firearms/>
4. Битва при Нагасіно: сумнів у міфі. Internet archive wayback machine: веб-сайт (яп.). URL: https://web.archive.org/web/20070812201517/http://miraikoro.3.pro.tok2.com/study/mekarauoko/jyuhou_to_rekishio2-01.htm
5. Коваленко О. Самурайські хроніки. Ода Нобунага. – К.: Дух і Літера, 2013 р.
6. Міямото М. Книга п'яти кілець: трактат / пер. з англ. Мишанича Я. Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2020 р.
7. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). – К.: Либідь, 2007 р.
8. Історія війн і військового мистецтва: в 3-х т. Т. 2. Від професійних найманих армій до масових (мобілізаційних) армій (початок XVI - початок XX ст.) / Войтович Л., Голубко В. – Х.: Фоліо, 2018

СТРУКТУРА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОЗАЦЬКОЇ РОЗВІДКИ ЗА ЧАСІВ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Полонець Дарина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Крупенко О. В.**, кафедра історії України.

Анотація: У статті характеризується структура козацької розвідки за часів Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького 1648-1657 рр. Зокрема, досліджено, хто відігравав провідну роль у цій ієрархії та керував її діяльністю. Зосереджено увагу на питанні агентури, та її роль у розвідувальній службі. Розглянуто, як саме діяла козацька розвідка під час Пилявецької кампанії 1648 р.

Ключові слова: козацька розвідка, Національно-визвольна війна Богдана Хмельницького, козацьке військо, спецслужби.

Актуальність теми: розвідка є важливою складовою у вирішенні внутрішньо-політичних проблем, особливо в умовах війни. Вона має довгу історію, серед якої особливо цікавим є період козаччини. Саме в цей час сформувався організаційна структура козацьких спецслужб та методів їх діяльності, що потребує детального вивчення в умовах російської агресії проти України. Особливо важливою є розвідка в контексті національно-визвольної війни 1648-1657 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: стаття базується на роботах українських істориків, серед яких О. Скрипник, В. Степанков, І. Стороженко [3, 4, 5, 6]. Автори приділяють велику увагу не тільки загальному вигляду розвідувальних спецслужб, а й зосереджують свою увагу на окремих її аспектах. Досліджують козацьку розвідку під призмою осіб, які очолювали її на різних рівнях організації діяльності. Аналізують роботу цього органу та визначають її ефективність. Тема є достатньо висвітленою в сучасній вітчизняній історіографії, але потребує нових поглядів на проблему оформлення розвідувальної служби в період Гетьманщини та її роль.

Мета дослідження полягає у спробі схарактеризувати структуру та окреслити результати діяльності розвідки на середину XVII ст.

Об'єкт дослідження: козацька розвідка 1648-1657 років.

Предметом дослідження є процес формування розвідки козаків, її склад та ефективність роботи.

Виклад основного матеріалу: Розвідка у всі часи від найдавніших до сьогодення відігравала неабияку роль. Успіх будь-яких воєнних дій та операцій багато в чому залежить від оперативної роботи спецслужб, надання точної і правильної інформації. Українські козаки не виключення. Розвідка в їх війську відігравала провідну роль та давала перевагу навіть перед чисельнішими силами противника. Особливо значуща роль їй припала на часи Національно-визвольної війни Богдана Хмельницького. Саме в цей період формується остаточний вигляд козацького військового мистецтва в таких рисах, в яких воно буде представлено надалі [6, с. 11]. Основними його ознаками стали маневрування на полі бойових дій, розташування засідок, розгром війська по частинам, використання у війні населення, залучення його до розвідки. Блискуча військова та стратегічна розвідка в перші роки воєнної кампанії принесла низку блискучих перемог, які підняли імідж війська на новий рівень. Перші переможні битви під Жовтими водами, Корсунем та Пилявцями змусили поляків боятися козацького війська, особливо після перемоги під Корсунем. Богдан Хмельницький керуючи 15-ти тисячною армією зумів розгромити переважаюче польське військо, уміло поставивши їх у тактично не вигідну ситуацію. Використовуючи подібну тактику за коротких термін гетьман добився визволення всіх територій які знаходилися від гнітом Речі Посполитої.

Своєю ефективністю козацька розвідка завдячує добре налагодженій системі та вмінню керівництву як і самого Хмельницького так і його наближених осіб. Гетьман вправно використовував свідчення розвідників, створюючи на їх основі план дій. На прикладі битви при Жовтих водах добре видно класичну тактику козаків, а саме розгромити військо частинами на підході до місця битви [6, с. 114]. Особлива увага приділялася збереженню таємниці просування козацької армії, при чому атака козацького війська завжди була блискучою та несподіваною.

Так хто ж все таки стояв за управлінням розвідкою окрім гетьмана? Головним очільником розвідки який командував майже усіма спецопераціями був Лаврін Капушта. Його було прийнято на посаду голови особистої охорони гетьмана по рекомендації його попередника Максима Кривоноса. Капушта мав гарну освіту, знав багато мов та брав участь у основних військових кампаніях Хмельницького, за що й здобув визнання та прихильність. Хмельницький навіть призначив його городовим отаманом в Суботіві, та довірив йому свій родовий маєток. Займався не тільки розвідкою, а й контрозвідкою та завдяки налагодженими каналами зв'язку неодноразово зумів попередити замах на гетьмана. Одним

із таких випадків є спроба його дружини Мотрони отруїти чоловіка, але завдяки своєчасним діям Капусти, була розкрита та отримала своє покарання. Такі випадки показують оперативність та налагодженість роботи спецслужби під правильним керівництвом [3 с. 35-37].

Максим Кривонос, або Перебийніс, також активно займався розвідувальними завданнями та мав налагоджену інформаційну мережу. Одним із прикладів його діяльності є згадка про відправку розвідниці з козаком під виглядом подружжя до Кракова для зв'язку з місцевими агентами [4, с.166]. Незважаючи на успіхи в розвідці, Кривонос все ж мав більше хисту до командування військом, тому основною його діяльністю було планування та проведення військових операцій.

Важливу роль також відігравав військовий писар, одним із яких був Іван Виговський [4, с.165]. Тільки йому було відомо яким буде наступне рішення Хмельницького. Він організовував роботу гетьманської канцелярії, куди стікалася абсолютно уся інформація, засекречені відомості від різних джерел та повідомлення про закордонні справи. Вся ця інформація була доступна тільки вузькому колу осіб. Тому окрім гетьмана, який особисто займався питаннями розвідки, важливе місце також дісталось генеральному писарю. Значну роль відігравали полковники із близького оточення Хмельницького, які періодично отримували від нього окремі завдання. Зокрема, наприкінці 1650 року польські дипломати, занепокоїлися: «Хмельницький занадто добре освідомлений про справи в Речі Посполитій, причому його джерела інформації явно перебувають у Варшаві, тому що він знав навіть зміст таємних засідань». Під підозру польської влади потрапив камергер короля Василь Верещага (Верещак). Під час обшуку у його домі виявили листування із Хмельницьким [7, с.78]. Розвідник виправдовувався: «Ці грамоти не його, а київських ченців, які побували у Варшаві під час укладення Зборівської угоди». На якийсь час йому вдалося відвести від себе підозру. Щоб повернути довіру короля, Верещага навіть надав йому нібито перехоплену грамоту Хмельницького, адресовану трансільванському князю Ракоці [7, с.79]. Але пильні магнати виявили, що грамота була підроблена самим розвідником, а черговий обшук ще раз підтвердив підозри у шпигунстві. Верещагу заарештували й ув'язнили у фортеці Мальборк.

На нижчому щаблі розташовувалась агентура полків і сотен та розвудувальні загони. Для виконання розвідувальних задач формувалися:

- команди пластунів, які виконували розвідувально-диверсійну діяльність у тилу ворога й на шляхах висування його головних сил. Висилались для розвідки в тил противника за декілька днів до виступу запорозжів;
- групи для набігів які формували окремі штатні піхотні та кінні підрозділи або такі, що діяли в складі розвідоргану; групи для засідки, які створювались із чинних розвідагонів, розвідроз'їздів. Подекуди їх створювали зі штатних піхотних або кінних підрозділів;
- групи для вилазки, які створювались зі складу штатних піхотних або кінних підрозділів, до яких входили найбільш досвідчені козаки. Могли посилюватися пластунами для влаштування диверсій та більш якісної розвідки.[8]

Одним із завдань таких груп було блокування основних шляхів комунікації в районі воєнних дій. Це проводилося задля послаблення польського війська шляхом перекриття найважливіших ліній постачання та унеможливлення підвіз провізії. Подібний маневр був зроблений Яковом Острянином ще до початку національно-визвольної війни Хмельницького. Тоді були заблоковані перевози у Кременчуці, Максимівці, Бужині, Чигирин-Діброві та значно послаблено вороже військо [6, с. 75]. Також передові загони війська лежали в основі тактичної розвідки та поєднувалися з оперативною. Така організація допомагала завчасно визначити майбутнє місце поединку, а в разі конфронтації відстань між основними силами та розвідувальним загonom дозволяла підготуватися до бою та вибрати більш вигідні позиції розташування. [6, с. 114, 115].

Активно для збору інформації спецслужба гетьмана використовувала агентів-розвідників із різних верств населення. Такими агентами в основном були купці, вільні козаки та навіть священники [7, с.76]. Вони переважно не виконували ніяких завдань і їх основним дорученням було збирати інформацію. Така агентура мала перевагу у вигляді гнучкості своєї роботи. Вони постійно переїжджали з місця на місце, тому бували в різних регіонах. Могли відслідковувати настрої та зібрати чутки які поширювались серед рядового населення, прокладати маршрут використовуючи найбільш безпечні для цього шляхи.

Православні священники не тільки збирали інформацію для Хмельницького, а й передавали її митрополиту. В джерелах навіть збереглися імена деяких таких священників, наприклад, парафіяльний священник Андрій з Цеша-нова, тернопільський протопоп Абрам, священник Чорний зі Збаража, священник Заваловський, Ніжинський протопоп Максим Филимонович, ічнянський протопоп Симеон Адамович, чигиринський священник Василь Бабський, старокостянтинівський протопоп, священник Михайлівської церкви у Лавріному Куті [7, с.95].

Селяни і міщани натомість здійснювали збір інформації на місцях. Під час військових дій ці агенти проводили диверсії, псували спорядження ворога. Окрім цього, інформація отримувалась від звільнених полонених різних національностей.

Є свідчення, що агентура набиралася за кордоном і в такому випадку підпорядковувалась спеціально призначеній відповідальній особі на місці. Після чого уповноважений з цих справ передавав отриману інформацію в Україну. Така багато шарова структурна організація дозволяла виконувати розвідувальні завдання максимально ефективно. Агентурна мережа була соціально диференційованою, що дозволяло охоплювати всі аспекти соціального, економічного та політичного життя в ході розвідки.

Прикладами відданості козаків своїй справі є багато козаків, які жертвували своїм життям та навмисне здавалися в полон аби донести ворогу потрібну неправильну інформацію. Наприклад, в битві під Пилявцями був випадок, коли 22 вересня 1648 року піп, якого схопили поляки, під тортурами дезінформував поляків про чисельність козацького війська. Хоча вони одразу здогадалися що це провокація, але в поєднанні зі зложеною роботою інших розвідників, які доносили подібну інформацію, а наступного дня перевдяглися в татар та показово залякували поляків, саме тому ця інформація зіграла дуже важливу роль в цій битві [1, с.87].

Отже, козацька розвідка була однією із найефективніших в Європі і цим вона завдячує добре організованій та зложеної роботі всієї розвідувальної служби. Завдяки вдалим кадровим рішенням та особистому контролю гетьмана, всі завдання виконувалися чітко та оперативно, розвідники були не окремими фігурами, а працювали як один механізм. Також ми визначили, що до розвідки залучалися майже всі прошарки населення та навіть іноземні агенти, які працювали під пильним оком уповноважених осіб. Основною причиною такої ефективності якраз і був повний контроль Б. Хмельницького. Про плани гетьмана знали мало людей з його найближчого оточення. Такий конфіденційності козацька розвідка може також подякувати налагодженій контррозвідці, якою успішно займалися наближенні особи до гетьмана. На нашу думку, саме правильно вибудована ієрархія була запорукою успіху козацької розвідки. Ця тема є перспективною для подальших досліджень, у яких, наприклад, можна розглянути окремі постаті розвідників, та їх роль у військових операціях. Також слід переглянути значення іноземної агентури в загальній розвідці та наскільки важливе значення вона відігравала. Загалом тема розвідки, особливо в умовах сучасної російсько-української війни, є особливо актуальною та має широке поле для додаткових досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. Погорілець О. Розвідка Богдана Хмельницького у Пилявецькій кампанії (липень-вересень 1648 року): стаття. Житомир: Науковий вісник «Межибіж» 2013 р. 81-88 с.
2. Сергійчук В. Армія Богдана Хмельницького: праця. Київ, 1996 р. 254 с.
3. Скрипник О. Розвідники народжені в Україні: нарис. Київ, 2011 р. 624 с.
4. Скрипник О. Українська розвідка прадавніх часів: книга. Київ: ВД «АДЕФ-Україна», 2020 р. 320 с.
5. Степанков В. Розвідка і контррозвідка Богдана Великого (1648-1657 рр.): праця. Кам'янець-подільський, 2008 р. 256 с.
6. Стороженко І. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст. Книга 1: Воєнні дії 1648–1652 рр.: праця. Дніпро, 1996 р. 320 с.
7. Уривалкін О. Таємниці розвідок. Діяльність таємних служб на території України: книга. Київ: КНТ, 2007 р. 352 с.
8. Козацька розвідка: чим жила та як діяла?. SPADOK.ORG.UA: веб-сайт. URL: <https://spadok.org.ua/ukrayinske-kozatstvo/yak-diyala-kozatska-rozvidka>

УДК 94(477)(092)

КОХАННЯ В ЖИТТІ ІВАНА МАЗЕПИ

Сафонова Тетяна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Крупенко О. В.**, кафедра історії України.

У статті зроблено спробу схарактеризувати основні моменти життя Івана Мазепи, а саме роль жінки в його долі. Гетьман мав неординарний талант звабника і шаленого коханця. Він подобався жінкам і мав славу великого « підкорювача сердець ». У статті розглядаються листи самого Івана Мазепи до його коханки, з яких ми можемо побачити ставлення гетьмана до жінок.

Ключові слова: Іван Мазепа, кохання, Мотря, листи.

Актуальність теми. Гетьман Іван Мазепа належить до тих історичних постатей, чиїми іменами називають епохи. Його любили ненавиділи, поважали і побоювалися, цінували і остерігалися, прославляли і оббрівували як в часи його гетьманування, так і пізніше. Ставлення до нього змінювалося протягом століть. У Російській імперії його зазвичай вважали зрадником, тоді як в Україні його часто шанують як героя. Протягом багатьох років, а навіть століть тривають суперечки щодо правління та за-

думів видатного українського державного діяча й політика. Його особисте життя найбільш цікаве для істориків, бо є багато прихованих мотивів і фактів завдяки, яким гетьман став найсильнішим та найвідомішим. Жінки відігравали значну роль і відображали різні аспекти його особистості. Деякі з них були його дружинами або коханками, і їхні відносини з гетьманом відображали його характер, цінності та політичні уподобання. Це визначає актуальність теми а необхідність її подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана тема висвітлена в багатьох працях, у яких детально розглянуто особисте життя гетьмана, його стосунки з жінками. Зокрема, це розглядається у працях Т.Таїрової – Яковлевої. В своєму інтерв'ю вона ділиться своїми міркуваннями про особистість Мазепи та його стосунків з жінками. На її думку, особисте життя гетьмана було омрачене трагізмом та розчаруваннями [9]. Натомість І.Боршак у своїй праці висвітлював раніше невідомі аспекти його приватного життя[5]. Досить цікавим джерелом є трилогія Б.Лепкого. Автор вважав, що кохання Мазепи та Мотрі було щирим і глибоким. Він стверджував, що їхні стосунки були не лише політичним союзом, але й справжньою любов'ю[7]. Отже, історики мають різні погляди на їх стосунки, та використовують різні підходи в дослідженні цього питання. Тема є достатньо висвітленою у вітчизняній історіографії, однак потребує більш сучасних теорій.

Мета дослідження: полягає у розкритті життя гетьмана Івана Мазепи та спілкування з його оточенням.

Об'єкт дослідження: особисте життя гетьмана.

Предмет дослідження: вивчення листів, щоденників та інших джерел, які розкривають характер стосунків гетьмана.

Виклад основ матеріалу. Іван Мазепа, гетьман Української козаччини, відомий не лише своїми політичними діями та військовою майстерністю, але й бурхливим особистим життям. Його любовні історії стали предметом численних легенд, пліток та художніх творів.

У своїй молодості, повній розквіту та перемог, мав він довкола себе чимало гарних жінок. До нашого часу дійшло декілька спогадів про його коханок. Однією з яскравих прикладів була дружина польського дворянина Фальбовського, цей зв'язок став не просто скандалом, а й сюжетом для поем найвідоміших письменників та художників. Але ця історія покрита багатьма міфами, немає основних історичних доказів, які б підтверджували цей роман. Є ствердження, що цей роман був вигаданий заздрісним Пасеком. Як чергова спроба облити брудом гордого українського козака, який муляв очі своїм бездоганним авторитетом. Всі популярні твори про роман з заміжною шляхтичкою Фальбовською, не більше, ніж плід фантазії літераторів тих часів. Навіть впливова вдова княгиня Ганна Дольська теж ніколи не була коханкою, хоча мала рідкісну вроду[10].

Незважаючи на свої «парубкування», Мазепа одружився на доньці білоцерківського полковника Половця. За наявними свідченнями, шлюб відбувся у Корсуні – відомо, що в Ганни були свої землі в цій місцевості на легендарній річці Рось. На той час донька Половця була вже вдовою. Її перший чоловік Самійло Фридрикевич був польським шляхтичем, що перейшов на бік козаків, після чого якийсь час побув білоцерківським полковником і навіть генеральним осавулом. І Половці, і Фридрикевичі були близькими до вже обраного великим гетьманом Дорошенка, і таким чином цей шлюб відкривав Мазепі шлях до верхівки української держави. І цей розрахунок спрацював – Мазепа спочатку став ротмістром гетьманської надвірної гвардії, а потім почав виконувати надважливі дипломатичні завдання гетьмана і мати неабиякий вплив в тодішній столиці Гетьманщини – Чигирині. Він ставився до неї з щирою шанобою, її сина й дочку всиновив, і все своє життя він піклувався про них, навіть після смерті дружини. Криштоф став сотником, від вітчима отримав кілька сіл. Марії підібрав вигідну партію. Разом в них була донька, яка невдовзі після народження померла. Після смерті дружини він тривалий час був самотнім [1].

У віці 65 років І. Мазепа пізнав справжнє кохання. Це була донька генерального судді Василя Кочубея, Мотря. Їхні стосунки розвивалися на тлі складної політичної ситуації в Україні того часу, коли гетьман прагнув більшої автономії для Гетьманщини від Російської імперії. Вік Мазепи та його статус робили це кохання неможливим з точки зору тогочасних суспільних норм. До того ж, хрещений батько Мотрі, сам Мазепа, ставив під сумнів моральність цих стосунків. Але Мотрю можна було зрозуміти, він для неї був уособленням мудрості. Михайло Слабошпицький зазначає, що «Мазепа був щедро обдарованою натурою. Державний діяч, тонкий дипломат, великий книголюб, знавець багатьох мов, прекрасний музикант, непересічний поет. Не закохатися в такого чоловіка було просто неможливо, особливо для молоді дівчини, яка прагнула не тільки кохання, але й, можливо, влади. Мотря була не тільки вродливою а і розумною, гострою на язик, швидко думками та вчинками, рішуча дівчина легко підкорила досвітаного чоловіка»[4].

Історик О.Оглоблін припускає можливість якогось давнього роману Івана Мазепи, улюбленця жінок, та вольової й енергійної Любові Кочубей. На це недвозначно натякають родинні перекази Кочубеїв. Якщо це так, розвиває цю версію дослідник Д. Журавльов, то «подальша політико-романтична історія взагалі набуває неймовірного напруження, а Любов Кочубей виступає в ролі злого генія свого чоловіка, якого штовхає до загибелі, і суперниці власної доньки, долю котрої безжалюно ламає...»[11].

Однак попри всі перешкоди, їхні почуття були щирими та глибокими про що свідчать їхні листи, сповнені ніжних слів та зізнань. Ці листи не лише розкривають глибину та ніжність їхнього кохання, але й свідчать про щирість почуттів гетьмана. У листах Іван висловлює свою любов та прихильність до Мотрі, називаючи її ласкавим словом « моє серденько », « моя душечко »,

« моє сонечко ». Ділиться з нею своїми думками та переживаннями, розповідає про політичні події, плани та мрії. Висловлює тугу за Мотрею, коли вони не, разом, і з нетерпінням чекає на зустріч з нею. Дає їй поради та підтримку, піклується про її благополуччя. Мова його листів до неї ніжна й зворушлива. Приклад цих листів:

«Щасливі мої письма, що в рученьках твоїх бувають, нежели мої бідніє очі, що тебе не оглядають»

«Моє серденько, мій квіте рожаний!

Сердечно від того болію, що недалеко від мене їдеш, а я не можу очиць твоїх і личка біленькою видати, через сей листочок кланяюся, всі членики цілую люб'язно.»[2].

«Моє сердечне кохання!

Тяжко засумував я, почувши, що катиця не перестала Вашу милість мучити, як це і вчора те учинила; я сам не знаю, що з нею, гадиною, чинити; то моя біда, що з Вашою милістю слушного немає ж часу про все переговорити; більш од жалю не можу писати, тільки те: коли щось станеться, а поки живий буду, тебе сердечно любити і зичити всього добра не перестану, і повторно пишу – не перестану, назлість моїм і твоїм ворогам.»[2].

«Моє сердечне кохання!

Тяжко засумував я, почувши, що катиця не перестала Вашу милість мучити, як це і вчора те учинила; я сам не знаю, що з нею, гадиною, чинити; то моя біда, що з Вашою милістю слушного немає ж часу про все переговорити; більш од жалю не можу писати, тільки те: коли щось станеться, а поки живий буду, тебе сердечно любити і зичити всього добра не перестану, і повторно пишу – не перестану, назлість моїм і твоїм ворогам.» [2].

Мотря Кочубеївна не стояла осторонь і також писала йому у відповідь.

«ДЯКУЮ ТОБІ ЗА ТЕБЕ

Нехай це на старій манір, але у листах більше близькості. А хочу повідомити вам особисту річ.

Гетьмане ясновельможий, Ви дарма вирішили усе за нас обох. Навіть, якщо Ви дійсно певні, що небезпечний для мене. Це не так вже й страшно, якщо Ви не зладнаєте з собою. Я знаю точно, що Ви не завдасте мені шкоди, це записано у вашій сутності.

Повірте мені, слвний батечку, я теж боюся втратити себе. Але це не обов'язково має статися. Якщо я в чомусь маю добру вдачу – то це у стриманні себе. Я і Вас зможу втримати від зриву. Довіртеся мені.

Я зроблю усе, аби справдити ваше дождання. І Ви хибодумнете.

Мені це потрібно.»

«Іване,

Пишу це червоними чорнилами, бо червоний – Ваш найдовподібніший колір і, можливо, так Вам буде приємніше це читати.

Пишу Вам цей лист, бо у мене не виходить до Вас при Вами мовити. Визнаю, це залицання. Я намагаюся Вас порушити. Можливо, це має вид, наче мені просто подобається Вас зухвалісно дражнити. Мені подобається. Але це не край. Я прагну, аби Ви розгледів у цьому натяк.

Ви вважаєте, я ризикую?

Навіть якщо це неприйнятно, я не хочу, аби Ви просили мене припинити. Особливо, якщо Вам приємно» [8].

Щастю закоханих не судилося бути довгим. Проти їхнього кохання стали батьки дівчини – особливо заперечувала мати, яка за деякими джерелами, кохала Мазепу. З листів ми читаємо, що Любов Кочубей навіть була доньку та знущалася з неї. І якщо Кочубея і його не покірну дружину можна було ще примусово переконати, то перед законами Церкви, що категорично забороняла такий шлюб, гетьман був безсильний. Всі ці події стали підставою Мотрі наважитись втекти з батьківської осели до Мазепи в Батурин, і якийсь час перебуває в нього. За деякими даними, гетьман одразу відправив її додому, мовляв у своїх листах: «Моє серденько! Зажурилемся, почувши од дівки таке слово, же Ваша Милість за зле на мене маєш, іже В. М. при собі не задержалем, але одослал до дому. Уваж сама, що б з того вирросло. Першая, що б твої родичі по всім світі розголосили: же взяв у нас дочку уночі гвалтом і держить у себе місто подложниці. Другая причина, же державши В. М. у себе, я бим не могл жадною мірою витримати, да і В. М. таке: мусілибисьмо із собою жити так, як малженство каже, а потом

прийшло би неблагословеніє од Церкви і клятва, жеби нам з собою не жити. Гді ж би я на 31 тот час поділ. І мні б же чрез В. М. жаль, щоб есь на потом на мене не плакала»[2].

Повернувшись у маєток її ізолювали від зовнішнього світу, світського життя і особливо від стосунків з Мазепою. На той час Кочубеї вже голосили, що Гетьман буцімто викрав їхню доньку серед ночі. Та доніс до Петра І про союзну угоду зі шведським королем. Іван Мазепа, який усвідомлював бажання подружжя Кочубеїв плести інтриги та володіти гетьманською булавою, відповів - «нічого доброго, як бачу, ні терплячість, ні доброта моя не могли зробити». Відчуваючи, що втрачає кохану, розлучений Мазепа в передостанньому листі прямо погрожує своїм ворогам жорстоко помститися. І все ж таки крізь біль і гнів проривається справжнє почуття – гетьман щиро заздрить власним листам, яких торкаються руки коханої, і пристрасно мріє про зустріч із нею. «Моя сердечно кохана, наймилішя, найлюбіязніша Мотрононько! Вперед смерті на себе сподівався, ніж такої в серці Вашому одміни. Спомни тільки на свої слова, спомни на свою присягу; спомни на свої рученьки, котрі мені не наоднократ давала, що (хоч будеш за мною, хоч не будеш) до смерті любити обіцяла. Спомни на останок люб'язну нашу бесіду, коли ти бувала в мене в покої: нехай Бог неправдивого карає, а я – хоч любиш, хоч не любиш мене – до смерті тебе, згідно слова свого, любити і сердечно кохати не перестану, на злість моїм ворогам. Прошу і вельми, моє серденько, в будь-який спосіб побачся зі мною; що маю з Вашою милістю далі чинити, бо вже більш не буду ворогам своїм терпіти, конечно відомсту учиню, а яку, сама побачиш. Щасливі мої листи, що в рученьках твоїх бувають, ніж мої бідні очі, бо тебе не оглядають». Зустріч не відбулася, але Іван Мазепа таки помстився своїм ворогам, тим, хто став на заваді його щастю. Звинувативши у зраді, він скарав на смерть батька Мотрі – генерального суддю Василя Кочубея, а матір її довгий час протримав під вартою. Його кохання вмирало теж, важко і повільно, наче людина. Останнє кохання, світле й трагічне.

Згідно з однією з версій, Мотря втопилася в батуринському ставку. За версією деяких істориків, вона вийшла заміж за Семена Чуйкевича, проте була нещаслива в шлюбі та закінчила своє життя у жіночому монастері.

Отже, на нашу думку можна стверджувати, що гетьман Іван Мазепа любив своє життя, а особливо увагу, яку приділяли до нього жінки. З листів можна зрозуміти, що він обережно відносився до своєї «дами серця». Так, деякі стосунки його зробили більш відомими, але є деякі приховані мотиви. Іван Мазепа був останнім гетьманом, тому його життя і зараз є цікавим для наукових досліджень.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-49911597>
2. <https://mamayeva-sloboda.kyiv.ua/publ/lysty-ivana-mazepu-do-motrony-kochubeyivny/>
3. Апанович О. Гетьман Івана Мазепа – «зиждитель храмів і скарбів духовних» // Людина і світ. – 1994.
4. Гуляк В. Іван Мазепа – людина та історичний діяч: нетрадиційний урок з історії України// Джерела. – 2001.
5. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана / Пер. з фр. – ; К., 1991.
6. Кормич Л. І., Багацький В.В. Історія України. для студ. вищ. навч. закл.] / Одес. Нац. Юрид. Акад.. – К.: Алерта, 2004.
7. Лепкий Б.С. Мотря:Історична повість/Б.С.Лепкий.–Київ:Дніпро,1992.-464с.
8. <https://arkush.net/book/2641/2>
9. <https://localhistory.org.ua/texts/statti/tetiana-tayirova-pro-ivana-mazepu/>
10. <https://etnosvit.com/uk/ivan-mazepa/>
11. Оглоблин О. гетьман Іван Мазепа та його доба /О.Оглоблин – Нью-Йорк: Київ; Львів, 1960 - 406с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ ТА ПІДРУЧНИКАХ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ

Чаленко Валентин, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Мартиненко В. В.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті проведено аналіз підручників та навчальної програми з Всесвітньої історії для учнів 10-11 класів загальноосвітніх шкіл. Дослідження спрямоване на виявлення проблематики, пов'язаної з вивченням історії Великобританії, а також на пошук шляхів її вирішення. Проаналізовано зміст підручників, його відповідність навчальним програмам, а також визначено наявність та обґрунтованість методичного забезпечення навчального процесу.

Ключові слова: *Великобританія, підручники, навчальна програма, аналіз, методика навчання, проблематика.*

У контексті курсу всесвітньої історії для старшої школи особливого значення набуває вивчення історії Великобританії. Після війни в Україні актуальність цієї тематики зросла. Учні повинні сформулювати об'єктивне розуміння фактів та матеріалу з історії. Викладання історії Великобританії може слугувати відображенням сучасних підходів до навчання історії, які проголошені в шкільних програмах та передбачають аналіз фактичного матеріалу, порівняння різних поглядів та розвиток критичного мислення в учнів.

Емпіричну базу дослідження склали підручники з курсу всесвітньої історії для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, авторами яких є О.В. Гісем, Т.В. Ладиченко, П.Б. Полянський, Н.М. Сорочинська, І.Я. Щупак.

Мета наукової статті полягає у проведенні аналізу підручників, навчальних програм, дослідженні методів навчання та пошуку проблематики історії Великобританії ХХ-ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. У ході аналізу підручника О.В. Гісема з курсу всесвітньої історії для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів були виявлені як позитивні, так і певні недоліки цього навчального видання в аспекті висвітлення історії Великобританії. Слід відзначити високий рівень структурованості та організованості матеріалу, який подається в чіткій хронологічній послідовності з урахуванням ключових деталей та фактів. Автор демонструє ретельний підхід до добору інформації, використовуючи академічну термінологію та зрозумілу для учнів мову викладу. Позитивним аспектом є також наявність різноманітних завдань для закріплення вивченого матеріалу та використання ілюстративних матеріалів для унаочнення.

Разом з тим, у процесі дослідження були ідентифіковані певні проблемні моменти та недоліки даного підручника. Зокрема, відзначається недостатня увага до пояснення складних термінів і понять, що може ускладнювати розуміння учнями матеріалу. Крім того, бракує представлення альтернативних наукових поглядів та інтерпретацій історичних подій, що може призводити до формування однобічного сприйняття. Окрім того, аналіз показав відносно поверхневе висвітлення соціокультурних аспектів британської історії, що є суттєвим недоліком з огляду на важливість формування в учнів цілісного уявлення про розвиток суспільства та культури Великобританії. Для комплексного опанування тематики історії Великобританії рекомендується використовувати зазначений підручник у поєднанні з іншими джерелами інформації, передбачати додаткові пояснення складних термінів, пропонувати учням альтернативні погляди на ключові події та явища, а також приділяти більше уваги соціокультурній складовій при вивченні відповідних розділів[4, с. 42].

Свою чергою аналіз розділів підручника Т. В. Ладиченко з курсу всесвітньої історії для 10 класу, присвячених історії Великої Британії в 1920-1930-х роках, також були виявлені як позитивні, так і певні недоліки в поданні навчального матеріалу. Безперечною перевагою даного видання є доступний стиль викладу подій та явищ, а також чітка структурованість матеріалу із зазначенням ключових дат і термінів. Позитивним аспектом є наявність дискусійних питань, що сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів та розвитку критичного мислення. Разом з тим, виявлено низку недоліків даного підручника в аспекті висвітлення історії Великої Британії зазначеного періоду. Зокрема, спостерігається надмірна стислість викладу матеріалу, що унеможливорює ґрунтовний аналіз подій та явищ. Крім того, виявлено недостатню деталізацію інформації щодо повсякденного життя населення та соціальних змін у Великій Британії в той час. Простежується також незбалансованість у приділенні уваги політичним, економічним та соціальним аспектам. Вагомим недоліком є відсутність додаткових матеріалів (таких як документи, ілюстрації, карти тощо), що значно обмежує можливості для поглибленого вивчення та усвідомлення ролі Великої Британії у світових процесах досліджуваного періоду.

Для усунення виявлених недоліків і вдосконалення навчально-методичного забезпечення рекомендується розширити висвітлення соціальних аспектів життя британського суспільства, забезпечити збалансований підхід між політичними, економічними та соціокультурними темами. Доцільно також збільшити кількість дискусійних запитань та завдань для закріплення матеріалу, включити додаткові матеріали для поглибленого розуміння ключових подій і явищ. Окрім того, варто запропонувати альтернативні джерела інформації та інтерактивні методи навчання для активного залучення учнів з різними типами сприйняття матеріалу[5, с. 52].

Розгляд розділів підручника Н.М. Сорочинської та О.О. Гісема з курсу всесвітньої історії для 10 класу, присвячених Великій Британії у 1918-1939 рр., дозволяє виокремити низку сильних сторін та певних недоліків цього навчального видання. Слід відзначити комплексний підхід авторів до висвітлення ключових тем цього періоду, включаючи наслідки Першої світової війни, демократичні перетворення та реформи, економічні кризи, еволюцію Британської Співдружності, соціально-політичні трансформації. Матеріал характеризується чіткою структурованістю та послідовною хронологією викладу подій, що сприяє формуванню в учнів розуміння причинно-наслідкових зв'язків та полегшує запам'ятовування інформації. Безперечною перевагою є також наявність цікавих фактів та деталей, що робить текст захопливим для сприйняття. Наприкінці кожного розділу пропонуються запитання та завдання для закріплення опанованих знань.

Разом з тим, дослідження виявило певні аспекти, що можуть ускладнювати засвоєння матеріалу учнями 10 класу. Зокрема, складність для сприйняття можуть становити розділи, присвячені економічним кризам та діяльності політичних партій у контексті британських реалій зазначеного періоду. Для підвищення ефективності використання даного навчального видання рекомендується враховувати можливі труднощі учнів у розумінні окремих тем та передбачати додаткові дидактичні матеріали для спрощення та унаочнення інформації. Доцільним є також додавання мультимедійних елементів, схем, діаграм тощо для покращення сприйняття складних понять та процесів[10, с. 52].

Після перегляду матеріалу І. Я. Щупака для 10 класу щодо Великої Британії у 1920-1930-х роках можна сказати, що він має чітку структуру, що сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу учнями. Текст містить вичерпний опис основних аспектів політичного, економічного та соціального життя цього історичного періоду. Наявність численних історичних деталей сприяє більшій насиченості змісту, а наголошення на зв'язку з актуальними подіями дозволяє учням краще зрозуміти історичні корені сучасних явищ. Завдання в кінці тексту допомагають учням перевірити свої знання та поглибити розуміння вивченого матеріалу.

Однак, варто зазначити певне спрощення складних історичних процесів, що може призвести до неповного розуміння причинно-наслідкових зв'язків. З метою вдосконалення підручника та покращення процесу навчання рекомендується збільшити деталізацію та поглиблений аналіз складних історичних процесів, використовувати різноманітні форми представлення інформації, розширити тематику та зв'язки з актуальними подіями, а також вдосконалити структуру та організацію матеріалу для більшої послідовності викладу[15, с. 65].

Після проведення аналізу підручників для 10 класу, ми можемо перейти до розгляду матеріалів для 11 класу, першим з яких є підручник О. В. Гісема. Цей підручник надає вичерпний опис ключових подій від 1945 до 2017 року, приділяючи належну увагу політичним, економічним та соціальним аспектам, а також сучасним викликам, таким як «Брекзит». Систематичний підхід до викладення матеріалу в хронологічному порядку сприяє кращому розумінню зв'язків між подіями. Водночас наявність складної термінології може створювати труднощі для розуміння деяких частин тексту. З метою вдосконалення підручника та підвищення ефективності навчального процесу рекомендується надавати пояснення складних термінів, використовувати візуальні матеріали для кращої ілюстрації, наводити додаткові приклади для поглибленого розуміння, виділяти ключові зв'язки між подіями, надавати додаткові ресурси для самостійного опрацювання матеріалу, включати запитання для обговорення та контрольні питання для перевірки засвоєння знань[4, с. 49].

П. Б. Полянський у своєму підручнику для 11 класу охоплює важливі історичні події, що відбувалися з 1949 року до сьогодення, зокрема створення НАТО, розробку нафтових родовищ у Північному морі, об'єднання Німеччини, повернення Гонконгу до Китаю та вторгнення Росії в Україну. Особлива увага приділяється впливу цих подій на економіку, політику та зовнішні відносини Великої Британії. Такий матеріал є актуальним та цікавим для учнів 11 класу. Однак, текст не надає глибокого аналізу описуваних подій, обмежуючись загальним описом без належного висвітлення причин та наслідків. Також він не охоплює всі аспекти життя у Великій Британії, фокусуючись переважно на політичних та економічних подіях. Варто відзначити відсутність чіткої структури тексту, що може ускладнити його сприйняття та вивчення учнями. З метою вдосконалення підручника рекомендується підкреслювати причинно-наслідкові зв'язки описуваних подій, розширити тематику шляхом соціальних, культурних та історичних аспектів, спростити та надати чіткішу структуру тексту, використовувати сучасні джерела інформації та сприяти розвитку критичного мислення в учнів [9, с. 11].

І завершальний аналіз підручника І. Я. Щупака для 11 класу розглядається історія та політика Великої Британії з 1945 року до сучасності. Матеріал охоплює широкий спектр аспектів, таких як післявоєнна відбудова, створення НАТО, процеси євроінтеграції, арабо-ізраїльські конфлікти, деколонізація, розвиток культурного мистецтва та міжнародні відносини. Підручник забезпечує глибоке розуміння складних політичних та економічних процесів, що відбувалися у Великій Британії та світі протягом зазначеного періоду, а також надає історичний контекст та описує роль країни у міжнародних організаціях. Однак, обсяг та деталізація матеріалу можуть створювати певні труднощі для сприйняття, а також спостерігається недостатня конкретика стосовно внутрішнього життя Великої Британії. Для ефективного використання підручника рекомендується розробити чіткий план читання та вивчення тем з поділом на розділи й підтеми. З метою поглибленого розуміння внутрішнього життя Великої Британії в зазначений період пропонується використовувати додаткові джерела інформації, які надають конкретні дані про соціально-економічний розвиток країни [16, с. 11].

Навчальна програма з Всесвітньої історії для 6-11 класів, затверджена Міністерством освіти і науки України у 2022 році, передбачає вивчення ключових періодів та подій в історичному розвитку Великої Британії як провідної світової держави [8]. У контексті 10 класу Велику Британію згадано лише один раз, а в контексті 11 класу розглядається тема Брекзиту. Зміст навчальної програми для 10 класу включає розділ «Особливості розвитку Великої Британії у 1920–1930-ті рр. Спроби реформування Британської імперії». Усі проаналізовані підручники для 10 класу відповідають вимогам цієї навчальної програми. У навчальній програмі для 11 класу пряма згадка про Велику Британію відсутня у змісті, проте ця країна регулярно висвітлюватиметься у темах, пов'язаних з діяльністю НАТО, ЄС та ООН. Велика Британія відіграла ключову роль у формуванні ООН та НАТО після Другої світової війни. Після економічного піднесення в 1950-60-х роках, владу перейняли консерватори, які провели дерегуляцію економіки. Країна стала постіндустріальним суспільством, активним учасником «холодної війни» та війни в Іраку. Втративши статус імперії, Велика Британія залишається впливовою на світовій арені, особливо через Лондон як фінансовий центр. Після референдуму 2016 року країна вирішила вийти з Європейського Союзу. Ці теми згадуються як у програмі, так і у підручниках, згідно з аналізом. Кожен підручник з Всесвітньої історії для 10-11 класів може бути корисним при вивченні історії Великої Британії. Не менш важливу роль у правильному засвоєнні інформації відіграють методи навчання. Проаналізувавши методи на прикладі чотирьох уроків, можна дійти відповідних висновків.

Методи навчання. Під час викладання теми «Початок Першої світової війни» з акцентом на роль Великобританії було застосовано комплексний методологічний підхід для забезпечення ефективного засвоєння матеріалу учнями. Використовувалися словесні методи (бесіда, розповідь вчителя, проблемні запитання), що активізували пізнавальну діяльність учнів та заохочували до дискусії. Наочні методи (мультимедійні презентації, карти, атласи) сприяли візуалізації та кращому сприйняттю інформації. Практичні методи, такі як аналіз історичних джерел, залучали учнів до безпосереднього вивчення первинних документів та критичного осмислення їх змісту. Інтерактивний метод «Мікрофон» забезпечував активне залучення учнів до обговорення. Для розвитку критичного мислення застосовувалися аналіз джерел, відповіді на проблемні питання та висловлення власної думки. Загалом, комбінація різноманітних методів сприяла глибшому розумінню історичних подій, формуванню аргументованої позиції учнів та розвитку їхніх комунікативних та аналітичних навичок [13].

На уроці з теми «Велика Британія та Франція» застосовується диверсифікований методологічний підхід для активізації пізнавальної діяльності учнів та розвитку їхніх ключових компетентностей. Зокрема, використовуються такі методи, як виявлення помилок у текстових матеріалах (розвиток уважності та аналітичних здібностей), дешифрування слів (стимулювання критичного мислення), робота в парах (розвиток навичок співпраці та комунікації), перегляд відеоматеріалів (підвищення наочності, покращення засвоєння інформації), а також групова дискусія та бесіда (залучення до обговорення проблемних питань, формулювання аргументованих позицій). Така комбінація методів забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі, стимулює розвиток навичок співпраці, критичного мислення, комунікації та аналізу інформації, що сприяє формуванню ключових компетентностей, необхідних для успішного опанування навчального матеріалу та подальшого застосування набутих знань і вмій у різних сферах життєдіяльності [12].

Під час викладання теми «Країни Західної Європи в другій половині XX - на початку XXI ст. Становлення держави процвітання у Великобританії та Франції» застосовувався диверсифікований методологічний підхід. Використовувалися словесні методи (розповідь, пояснення, бесіда, аналіз) для поглиблення розуміння ключових аспектів. Наочні методи (демонстрація карт, презентація) забезпечували візуалізацію матеріалу. Практичні методи (аналіз історичних джерел, виконання завдань) сприяли формуванню навичок критичного мислення та роботи з інформацією. Інтерактивні методи (дискусія, взаємодія) забезпечували активне залучення учнів. Передбачався час для самостійної роботи з метою розвитку навичок пошуку, опрацювання та систематизації інформації. Контроль використовувався для оцінювання рівня засвоєння знань. Такий мультиметодичний підхід активізував

пізнавальну діяльність, підвищував мотивацію, розвивав критичне мислення, формував інтерес до історії та вдосконалював навички самостійної роботи, сприяючи ефективному засвоєнню матеріалу та формуванню ключових компетентностей[14].

Під час викладання теми «Велика Британія в 1945 - на початку XXI ст.» застосовується комплексний методологічний підхід, який поєднує словесні (розповідь, пояснення, бесіда, аналіз) для поглиблення розуміння ключових аспектів та залучення учнів до дискусії, наочні (демонстрація карт, презентацій, відео) для візуалізації контенту та полегшення сприйняття інформації, практичні (аналіз джерел, виконання завдань) для розвитку критичного мислення та вміння працювати з інформацією, інтерактивні (дискусії, дебати, робота в групах) для активного залучення учнів, розвитку комунікативних навичок та вміння аргументувати позицію, проблемне навчання та творчі методи (створення слайдів, ігрові форми, проєктна діяльність) для підвищення мотивації, креативності та інтересу до історичної тематики, контроль (тести, спринти) для відстеження рівня засвоєння знань, а також ІКТ (презентації, інтерактивні дошки, онлайн-ресурси) для наочності викладання. Такий диверсифікований підхід сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей, навичок самостійної роботи, а також вихованню учнів та формуванню їхніх цінностей і світогляду[11].

У процесі вивчення історії Великої Британії у 10-11 класах застосовується диверсифікований методологічний підхід, що свідчить про важливість педагогічної стратегії вчителя. Вибір методів навчання зумовлений індивідуальними потребами учнів, компетентністю викладача та специфікою навчального середовища. Методологія визначається педагогічним підходом викладача, який детермінує якість засвоєння матеріалу школярами. Рекомендовані методи охоплюють активні, інтерактивні, діалогічні, наочні, а також систематичний та проєктний підходи, програмоване навчання, лабораторно-практичний контроль та зворотний зв'язок. Вибір методів детермінований цілями навчання, змістом матеріалу, рівнем пізнавальної активності учнів та контекстом навчання[6].

Проблематика. У контексті вивчення історії Великої Британії у закладах середньої освіти існує проблема нерівномірної якості та змістовного наповнення підручників. Попри подібні навчальні програми та структурні елементи, деякі підручники є більш інформативними та сприяють формуванню цілісного розуміння історичних процесів порівняно з іншими. Зокрема, підручник Т.В. Ладиченко для 10 класу обмежується лише окремим розділом, акцентуючи на внутрішніх аспектах історії, залишаючи зовнішні відносини недостатньо висвітленими. Це перешкоджає формуванню у школярів повної картини історії Великої Британії у світовому контексті, необхідної для розуміння її ролі та місця у глобальних процесах. Відтак, існує необхідність ретельного аналізу та вдосконалення наявних підручників або розробки нових, які б забезпечували збалансоване висвітлення як внутрішніх, так і зовнішніх аспектів історичного розвитку країни, сприяючи формуванню в учнів цілісного бачення історії Великої Британії у взаємозв'язку зі світовими подіями.

У підручнику П. Б. Полянського для 11 класу з історії Великої Британії спостерігається виразний акцент на зовнішніх аспектах історичного розвитку держави, що призводить до недостатнього висвітлення внутрішніх проблем та викликів. Такий підхід формує несуттєве та однобічне уявлення про історію Великої Британії, ускладнюючи аналіз внутрішніх історичних процесів. Надмірна концентрація на зовнішньополітичній діяльності та міжнародних зв'язках без належного висвітлення внутрішніх соціально-економічних, політичних та культурних аспектів розвитку суспільства не дозволяє сформувати в учнів повне та комплексне розуміння історичної траєкторії цієї держави. Для підвищення якості навчального матеріалу та формування цілісного бачення історії Великої Британії необхідно досягти збалансованого поєднання висвітлення зовнішніх та внутрішніх аспектів розвитку країни в підручниках, що забезпечить учнів комплексними знаннями для глибокого розуміння історичних процесів.

Аналіз підручників з Всесвітньої історії для старшокласників виявив низку недоліків, таких як: недостатня деталізація викладу матеріалу, незбалансоване висвітлення різних аспектів історичних подій та процесів, відсутність альтернативних поглядів та додаткових ресурсів для поглибленого вивчення тем, надмірна складність текстів в окремих виданнях та обмежене охоплення аспектів історії в інших. Для підвищення якості навчального матеріалу та ефективності освітнього процесу рекомендується збільшити рівень деталізації викладу, забезпечити збалансований виклад з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів, включити альтернативні погляди та додаткові ресурси, забезпечити аналітичний підхід шляхом ґрунтовного аналізу подій і процесів, а також здійснювати регулярний перегляд і оновлення підручників. Імплементация цих рекомендацій сприятиме формуванню в учнів цілісного розуміння історичних процесів у глобальному контексті.

Під час викладання теми «Велика Британія» з предмета «Всесвітня історія» для учнів 10-11 класів вчителі стикаються з низкою педагогічних викликів. По-перше, відсутність адаптованих навчальних матеріалів до індивідуальних потреб та рівня розвитку учнів може негативно позначатися на їхній мотивації та зацікавленості. Другою проблемою є домінування традиційних лекційних форм навчання, що знижує активну участь учнів та їхню залученість до процесу. Крім того, необхідність ефективної комунікації з учнями та налагодження продуктивної співпраці з ними, враховуючи їхній різноманітний

досвід, погляди та індивідуальні особливості, вимагає від вчителя високого рівня педагогічної майстерності та здатності адаптувати процес навчання до потреб різних категорій учнів.

При визначенні найбільш ефективного методу навчання учнів необхідно враховувати комплекс чинників. По-перше, вкрай важливо чітко сформулювати цілі навчання, оскільки вибір методу має безпосередньо корелювати із запланованими результатами та сприяти їх максимальному досягненню [1]. Крім того, неодмінним є врахування індивідуальних особливостей та потреб учнів, їхнього рівня знань та попереднього досвіду навчання, що дозволить адаптувати обраний метод до специфіки цільової аудиторії. Важливим аспектом є аналіз різноманіття наявних методів навчання та їх відповідності особливостям конкретного класу, школи чи освітньої установи [2]. Не менш вагомим фактором є педагогічна майстерність та досвід викладача, оскільки ефективна імплементація того чи іншого методу значною мірою залежить від його професійних компетенцій. Нарешті, вкрай необхідним є постійний моніторинг реакції учнів на обраний метод та рівня їхньої активної залученості до процесу навчання [7].

Висновок. Аналіз підручників зі Всесвітньої історії для десятих-одинадцятих класів різних авторів показав, що кожен з них може бути корисним для вивчення історії Великої Британії за умови використання додаткових матеріалів та відповідних методів навчання, деякі підручники мають переваги у контексті цієї теми, а всі розглянуті підручники відповідають вимогам навчальної програми Міністерства освіти і науки України на дві тисячі двадцять другий рік. Аналіз застосування різних методів навчання на чотирьох уроках підтвердив, що їх вибір зумовлений потребами учнів, здібностями вчителя та особливостями навчального середовища, а методологія навчання визначається педагогічним підходом викладача і впливає на якість засвоєння матеріалу, при цьому для визначення найбільш ефективного методу навчання необхідно врахувати: по-перше, чітко сформулювати цілі навчання; по-друге, важливо врахувати індивідуальні особливості та потреби учнів; по-третє, необхідно взяти до уваги особливості класу та рівень педагогічної майстерності вчителя; крім того, варто оцінювати реакцію учнів на обраний метод навчання та їхню активну участь.

Використані джерела та ресурси

1. Вибір методів навчання. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/1578101334992/pedagogika/vibir_metodiv_navchannya (дата звернення: 27.02.2024).
2. Вимоги до методів навчання. Studfile. URL: <https://studfile.net/preview/5705492/page:7/> (дата звернення: 27.02.2024).
3. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх закладів. Харків: Видавництво «Ранок», 2018. 42 с.
4. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 49 с.
5. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх закладів середньої освіти. Київ: Генеза, 2018. 52 с.
6. Методи навчання, про які має знати кожний викладач. BUKI, URL: <https://buki.com.ua/news/metodi-navchannya-pro-yaki-mae-znati-kozhnij-vykladach/> (дата звернення: 27.02.2024).
7. Методи навчання у школі. Платформа освіта. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2361-metodi-navchannya> (дата звернення: 27.02.2024).
8. Навчальні програми для 10-11 класів. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 27.02.2024).
9. Полянський П. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавництво «Грамота», 2019. 11 с.
10. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу загальноосвітніх закладів середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга / Богдан, 2018. 52 с.
11. Урок Велика Британія в другій половині ХХ ст. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/urok-velika-britaniya-v-drugiy-polovinni-xx-st-doc-87264.html> (дата звернення: 27.02.2024).
12. Урок Велика Британія та Франція. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/rozrobka-uroku-dlya-11-go-klasu-na-temu-velika-britaniya-ta-franciya-129813.html> (дата звернення: 27.02.2024).
13. Урок Початок Першої світової війни. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/urok-pochatok-persho-svitovo-viyni-369071.html> (дата звернення: 27.02.2024).
14. Урок Становлення «держави процвітання» у Великобританії та Франції. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/seminarske-zanyattya-na-temu-stanovlennya-derzhavi-procvitannya-u-velikobritani-ta-franci-210457.html> (дата звернення: 27.02.2024).
15. Щупак І.Я. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОБЦ «Оріон», 2018. 65 с.
16. Щупак І. Я. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОБЦ «Оріон», 2019. 11 с.

МОЛОДІЖНА РАДА В НІЖИНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Шаповал Єгор, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Страшко Є. М.**, кафедра історії України

Стаття присвячена аналізу молодіжної політики в незалежній українській державі, актуалізації основних засад Закону України щодо молодіжної політики. Автор дослідив вплив Ніжинської молодіжної ради на формування державної політики, охарактеризував початковий етап активізації діяльності молоді в умовах гібридної війни, дослідив еволюцію роботи молодіжної організації з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Дослідження має персоніфікований характер, оскільки сам автор є дійсним членом Молодіжної ради в місті Ніжині.

Ключові слова: Молодіжна рада, консультативно-дорадчий орган, молодіжна політика, Ніжинська громада, суб'єкт права.

Постановка проблеми. У наш час важливого значення набуває зв'язок держави з молоддю. Молодіжна рада міста Ніжина відіграє неабияку роль у формуванні громадського життя та активності молоді. Вона є тією площиною, де молоді люди можуть висловити свої ідеї, взяти участь у прийнятті рішень та вплинути на розвиток свого міста. Однак, історія та сучасний стан Ніжинської молодіжної ради залишаються недостатньо дослідженими. Вивчення цієї теми є значним для розуміння значення молодіжних рад в українському суспільстві та визначення шляхів їх подальшого розвитку.

Метою статті є спроба проаналізувати масштаб здійснення Україною молодіжної політики, дослідити магістральний напрям і орієнтири співпраці з молоддю територіальних громад. Автор прагнув охарактеризувати передумови та історичну ситуацію ініціації створення у місті Ніжині молодіжної ради, проблематики її діяльності та гуртування міської молоді.

Аналіз досліджень проблеми. Спеціалізованих наукових робіт, присвячених розвитку молодіжної політики в Ніжині, дуже мало, що призводить до обмеженого обсягу літератури. Існують дослідницькі студії, які аналізують загальні процеси розвитку молодіжного руху в Україні. Так, Є. Бородін займається дослідженням комплексу проблем молодіжного законодавства, а також державних та місцевих програм розвитку молодіжних проєктів. Науковці В. Кулик, В. Барабаш, В. Головенько, О. Корнієвський та інші досліджують формування та розвиток молодіжних рухів в Україні. Також активно проводяться пошуки нових знань у вивченні соціального потенціалу цих організацій та їх впливу на процеси націотворення. Такі дослідження проводять О. Кулініч, М. Канавець, К. Плоський. Відзначимо, що проблему також було порушено Н. Капленко та Є. Шаповалом на Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція: історичний та політичний досвід: польська та українська молодь перед війною».

Достеменно, що шлях нашої держави однозначно націлений на членство в складі Європейського Союзу, який закріплено в статтях 85, 102, 116 Конституції України. Одним із основних стимулів до такого рішення є українська молодь. Вона завжди відстоювала державні інтереси українського народу. Цей процес глибинно прослідковується як під час Революції Гідності 2014 року, так і після повномасштабного російського вторгнення в Україну 2022 року.

Відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [23] зазначено, що насамперед молодіжною роботою є діяльність на залучення молоді, котра здійснюється молоддю в інтересах молоді шляхом спільного ухвалення рішень. «Молодіжна робота характеризується як: ціннісно орієнтована (намагається слугувати більш високим цілям – інклюзії та соціальній згуртованості); орієнтована на потреби молоді (обслуговує ключові потреби та сподівання молоді, визначені самими молодими людьми); добровільна (не є обов'язковою і спирається на добровільну участь молоді); розвивальна (спрямована на особистісний, соціальний та етичний розвиток молодих людей); саморефлексивна та критична (намагається переконатися, що вона робить усе можливе, щоб відповідати її місії); побудована на стосунках (шукає аутентичного, справжнього спілкування з молодими людьми й робить свій внесок у підтримку життєздатності громад)» (Левченко Н. В, 2022) [7].

Молодіжна політика в Україні стала невід'ємною складовою парадигми сучасності. Розвиток її є надзвичайно важливим, адже для інтеграції молоді у громадянське суспільство необхідна допомога держави та суголосно – без підтримки молоді держава не може повноцінно функціонувати. Так, у Національній молодіжній стратегії до 2030 року задекларовано, що «дії та зусилля держави, всіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій у справі підтримки становлення та розвитку молоді мають бути консолідовані для того, щоб дивитися на життя молоді цілісно з урахуванням її бачення світу» (Указ, 2021) [22].

Органи виконавчої влади на місцевому та регіональному рівнях, які займаються впровадженням політики щодо молоді, разом з громадськими організаціями та центрами для молоді різних форм власності, реалізують різноманітні методики роботи з молоддю, відомі як «молодіжна робота». Цей термін включає в себе не тільки роботу з молодіжними групами, але й керування молодіжними центрами, встановлення зв'язків з різними молодіжними групами на вулицях, а також наставництво і багато іншого.

На думку автора, молодіжна робота – це органічне партнерство з молоддю. Аналіз теорії та практики молодіжної роботи дозволяє виділити деякі важливі компоненти, які визначають цю сферу молодіжної діяльності, зокрема:

- орієнтація на молодих людей, їхні потреби, досвід і внесок;
- добровільна участь молоді у молодіжній роботі;
- сприяння об'єднанню;
- базується на доброзичливості, доступності, чуйності і чесності;
- орієнтується на освіту і на добробут молоді [18].

Починаючи з 2014 року, молодіжна робота в м. Ніжині сфокусувалася на якісно новий рівень. Це сталося завдяки ініціативі Ліги старшокласників Ніжина, яка об'єднала вихованців гуртка Ніжинського Будинку дітей та юнацтва. Спочатку молодь згуртувалася на основі активної громадянської позиції. Надалі, за принципом належності до шкільних органів учнівського самоврядування, вони почали проводити вуличні акції, виховні заходи та соціокультурні заходи, спрямовані на підвищення громадянської активності молоді міста та організацію просоціального дозвілля [25].

Важливим кроком, що підтвердив здатність громади Ніжина ефективно реалізувати молодіжну політику, є створення молодіжної ради. Молодіжна рада – це консультативно-дорадчий орган, незалежний у прийнятті рішень, який впливає на взаємодію молоді з органами місцевого самоврядування. Вона стимулює підвищення розвитку молодіжного лідерства, залучення молоді до вирішення соціально-економічних проблем, питань у сфері культури, спорту, освіти, подолання розповсюдження негативних явищ у молодіжному середовищі. Основною метою її діяльності є сприяння взаємодії виконавчих органів місцевого самоврядування та молоді територіальної громади, узгодження у вирішенні питань, пов'язаних із життям молоді та її участю у всіх сферах життя суспільства [24].

Зародження самої ідеї щодо заснування Ніжинської Молодіжної ради відбулося в 2017 році. Все розпочалося з невеликої групи молодих людей, які організували ініціативну групу по створенню Молодіжної ради при Ніжинській міській раді. Упродовж наступного 2018 року, представники групи займалися вивченням досвіду успішних консультативно-дорадчих органів молоді в інших містах [5], а також розробляли відповідні положення та статuti [2]. Члени цієї групи активно долучилися до створення типового Положення про молодіжні консультативно-дорадчі органи під час громадських обговорень у Міністерстві молоді та спорту України [4]. Разом вони розробили проєкт «Молодіжна рада в Ніжині», який отримав фінансову підтримку від ПРООН за програмою «Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні», співпрацюючи з громадською організацією «Мережа Ініціативної Молоді».

Корелюючи даний проєкт зазначимо, що в рамках його реалізації було організовано візит до Чернігова для ознайомлення з новоствореною Чернігівською міською молодіжною радою [3]. Також відбулися зустрічі з представниками Харківської та Запорізької молодіжних рад у виконавчому комітеті Ніжинської міської ради [1]. Було проведено ряд заходів, спрямованих на презентацію можливостей співпраці між молоддю та владою в Ніжинській міській об'єднаній територіальній громаді [19]. Моніторинговий аналіз думок студентів і школярів у ніжинських навчальних закладах з метою активізації молодіжної громади та залучення активістів до роботи у напрямку перспективного розвитку міста.

26 лютого 2019 року відбулася зустріч з ініціативною групою з приводу створення молодіжної консультативно-дорадчого органу при Ніжинській міській раді за участі представників місцевого самоврядування. Так, зокрема, заступник міського голови І. Алексеєнко повідомив, що на розгляд чергової 52 сесії Ніжинської міської ради Чернігівської області VII скликання буде винесений проєкт рішення «Про утворення консультативно-дорадчого органу Молодіжна рада Ніжинської міської об'єднаної територіальної громади». Він наголосив, що метою діяльності даної ради є сприяння залученню молоді до процесу прийняття рішень, що стосуються формування міської політики з питань розвитку життя міста, набуття досвіду роботи в органах місцевого самоврядування. Саме так це забезпечить створення передумов для їх особистісного, професійного зростання та успішної суспільно-політичної діяльності [8]. Вже 27 лютого 2019 року, за голосуванням депутатів Ніжинської міської ради, офіційно було створено консультативно-дорадчий орган - Молодіжну раду Ніжинської міської ОТГ. Згідно з цим рішенням, координаційним органом Молодіжної ради призначили відділ у справах сім'ї та молоді виконавчого комітету Ніжинської міської ради. Відмітимо, що з правом дорадчого голосу до її складу ввійшла й А. Тимченко, директор Комунального закладу «Ніжинський міський молодіжний центр».

Проводячи порівняльний аналіз регулювання нормативно-правової бази Молодіжної ради, можемо стверджувати, що принцип її роботи перш за все визначається таким важливим документом як Положення. Погодження типових положень сприяє стандартизації рад у всій країні і стимулює рух у напрямку створення молодіжних консультативно-дорадчих органів. Вони дозволяють інтегруватися молодим людям під потреби власних громад, оскільки вони містять рекомендації щодо структури ради, її функціонування і позиціонування. Цікавим документом є й Регламент, який встановлює порядок організації діяльності Молодіжної ради, пов'язаної з виконанням її повноважень, порядком скликання і проведення засідань, формуванням комісій, робочих груп. Визначає процедуру прийняття рішень, порядок здійснення контрольної діяльності.

До персонального складу новоствореного органу було відібрано 22 осіб. Відбір здійснювався спеціальною Робочою групою, склад якої затверджувався розпорядженням міського голови від 12.04.2019 року № 104. На першому засіданні і скликання відбувалося обрання головуєчого, заступника та секретаря, також було затверджено список постійних комісій, а саме: Комісія з питань проєктного менеджменту та зовнішніх зв'язків, Комісія з профорієнтації та роботи з працюючою молоддю, Комісія з питань культури, освіти та національно – патріотичного виховання, Комісія з питань спорту, охорони здоров'я та екології [11], що й стало своєрідними напрямками роботи ради.

Подальша еволюція консультативно-дорадчого органу в Ніжині набуває помітних системних змін. Так, станом на 2024 рік, переформатовувалися комісії. Натепер працюють такі з них: Комісія з питань волонтерства, Комісія з питань адвокації та лобювання, Комісія з питань проєктного менеджменту, Комісія творчості. Окреме місце відводиться прес-службі, що активно звітує в соціальних мережах перед громадою.

Нововведення першочергово пов'язані з тим, що кожного року представницький склад оновлюється. Відповідно змінюються погляди на ті чи інші проблеми, ставляться інші виклики та завдання. Врешті-решт, впливають й непередбачувані обставини – війна. Незмінною залишається лише мета: розвиток культурно-освітньої та економічної діяльності міста, наукового та інтелектуального потенціалу молоді, формування патріотичних та моральних цінностей молоді, комплексні зв'язки між молоддю в громаді, поширювання ідеї всебічного розвитку осіб через тренінги, семінари, курси [9], програми «Молодіжний працівник».

Вивчивши початковий етап роботи Ніжинської Молодіжної ради, можемо запевнити, що її колектив спрямував свою діяльність на проведення адвокаційної кампанії зі створення велоінфраструктури в громаді, під час якої було проведено ряд майстер-класів [12]. Команді вдалося звернути увагу на проблеми містян: відсутність світловідбивних елементів та велодоріжок, які необхідні для зручності та безпечного пересування всіх учасників дорожнього руху в громаді [10]. Дана ініціатива членів консультативно-дорадчого органу увійшла до збірника прикладів кращих адвокаційних кампаній в межах тренінгової програми «Адвокату як профі».

З початком масштабного російського військового вторгнення, робота Молодіжної ради дещо була призупинена, оскільки більшу частину її депутатського складу становили неповнолітні. Однак всі активно волонтерили індивідуально (плели сітки, допомагали із гуманітарною допомогою). У квітні 2022 року різноманітна робота була відновлена. Членами ради було організовано великі курси домедичної допомоги у співпраці з Ніжинським фаховим медичним коледжем [14], військовими медиками [17]. Також Молодіжна рада долучилась до Всеукраїнського проєкту «Діалоги перемоги» [13], внаслідок якого було втілено ідею «Національна ідея гуртує молодь» [16], де були проведені майстер-класи з розвитку української мови, зустрічі з народною майстринею образотворчого та прикладного мистецтва міста Ніжина Світланою Старостенко. Не менш важливим доробком ради стало навчання першої психологічної та домедичної допомозі, зустрічі з волонтерами. Додамо, що не менш актуальним став проєкт «Моя безпека» [15], який спрямований навчати людей уберегти себе фізично та ментально.

Учасниці та учасники Всеукраїнського проєкту «Діалоги перемоги» орієнтованого для молодіжних рад, активної молоді та влади констатували, що «вбачають зміни у роботі молодіжних рад, а саме: активізація молодіжного руху, збільшення ініціативності серед молоді та підвищення рівня політичної зацікавленості, консолідація та згуртованість, але водночас низька спроможність адвокатування змін у сфері молодіжної політики та інших напрямках, розфокусування уваги між викликами, а також збільшення стресу, вигорання і тривожності серед їх представників(-ць)» (Міністерство, 2022) [6].

Діяльність Ніжинської молодіжної ради наразі трансформується й набирає ще більших обертів. В 2023 році, завдяки депутатам консультативно-дорадчого органу, в Ніжинській громаді було реалізовано проєкт «Мобільний мультимедійний молодіжний простір», основною метою якого є створення умов для активізації та розвитку молодіжної роботи шляхом проведення різних заходів для молоді [20]. З'явилася реальна можливість проводити кінопокази, інформаційні заходи, воркшопи та тренінги для молоді. З початку березня 2024 року троє молодих людей, в рамках проєкту «DOBRE. Голос громад – Чернігівщина», розпочали стажування у різних відділах та підрозділах виконавчого комітету Ніжинської міської ради за ініціативою відділу сім'ї та молоді та самої Ніжинської Молодіжної Ради. Саме стажування

відбувалося з метою підвищення громадської активності серед молоді, залучення їх до державотворчих процесів та вивчення молодіжних думок та креативних ідей. [21].

Висновки. Таким чином, завдяки Закону України «Про основні засади молодіжної політики» молодь стала суб'єктом державної політики. Молодіжна рада набула домінуючу роль та місце. Її діяльність є позитивним незворотнім процесом в рамках євроінтеграції нашої держави.

Спільними зусиллями громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування місту Ніжину в 2019 році вдалося створити потужну Молодіжну раду. Її модератором на етапі створення була А. Тимченко. Щоденно представники консультативно-дорадчого органу розробляють рекомендації та пропозиції щодо молодіжної політики, координують роботу молодіжних організацій, органів молодіжного самоврядування навчальних закладів та сприяють забезпеченню реалізації їх прав, законних інтересів і безперервної комунікації між міською радою та молоддю, прогнозують, визначають та аналізують актуальні та перспективні проблеми розвитку молоді.

Впевнені, що описаний приклад функціонування Ніжинської молодіжної ради допоможе іншим громадам системно працювати з молоддю, створить свої креативні методи співпраці з нею. Й відповідь отримує натхнення, енергію і долученість юнацтва до вражаючих перетворень.

Список використаних джерел та літератури

1. Angelika Tymchenko [angelika.timchenko]. (2018, 17 грудня). Відбулася зустріч учнівського, студентського самоврядування, молодіжних громадських організацій та представників органів місцевого самоврядування з Катериною Романенко. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/angelika.timchenko/posts/pfbid0Wc8qD7kEE8zuWFtMd5vHrEnJP5JThLfnAgkMQDGreXihGNS8JqQNtTLTL9GKY411>
2. Angelika Tymchenko [angelika.timchenko]. (2018, 18 червня). Другий день всеукраїнського форуму молодіжних консультативно-дорадчих органів. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/angelika.timchenko/posts/pfbid0KmQty86bmGkkVTcxrB6kUQ9wjUuQFoYQRZU3d2rsfx3K8FkHFG5kCCia1knu2HP9I>
3. Angelika Tymchenko [angelika.timchenko]. (2018, 3 травня). Перший навчальний день міжнародного семінару в рамках кампанії Ради Європи. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/angelika.timchenko/posts/pfbid02Tfz5tuL6Z4k7aDjMsBLdhaMHTJNmJq3fxc2hJ1U2osR7SjHbQy9R6FNC1JEFYFn11>
4. Angelika Tymchenko [angelika.timchenko]. (2018, 3 травня). Молодіжна рада взяла участь в громадських обговореннях проектів типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/angelika.timchenko/posts/pfbid0akj26MndaubhDxpwYma5GXJkjrxfXnS2zmf8zNfx1PgtLnsAYyjHAnGTdUjWLI>
5. Angelika Tymchenko [angelika.timchenko]. (2018, 5 січня). Чергова робоча зустріч ініціативної молоді міста по створенню Молодіжної ради. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/angelika.timchenko/posts/pfbid02UoQGcJR6efpQ2DcenERq3PQVeFXjUWPoaxFPQmpk6djiQkRxaz6Zu7xDwDyArEmI>
6. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. «Вплив війни на молодь України». *Аналітичний центр «Cedos»*. 2023.
7. Енциклопедія молодіжної роботи / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: Левченко Н., Коляда Н., Балдинюк О., та ін. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022, С. 130.
8. Жодних рішень про молодь без молоді! | Ніжинська міська рада. *Ніжинська міська рада*. URL: <https://nizhynrada.gov.ua/news/novini/zhodnih-rishen-pro-molod-bez-molodi> (дата звернення: 07.05.2024).
9. Капленко Н., Шаповал Є. Європейська інтеграція: історичний та політичний досвід: польська та українська молодь перед війною. *Участь активної української молоді в діяльності громадських організацій міста Ніжина: 2023*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 груд. 2023 р. Польща: Józef Gołuchowski University of Applied Science at Ostrowiec Świętokrzyski.
10. Литвиненко С., Ткаченко С., Луценко А. Адвокатуй як профі. *Приклади адвокаційних кампаній молодіжних рад*. 2021. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/advocacy_cases_digest.pdf (дата звернення: 07.05.2024).
11. Молодіжна рада | Ніжинська міська рада. *Ніжинська міська рада*. URL: <https://nizhynrada.gov.ua/nmr/doradchi-organi/molodizhna-rada> (дата звернення: 07.05.2024).
12. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2021, 14 серпня). 23 червня депутати Молодіжна рада Ніжинської міської ОТГ Ніжинської міської ОТГ Надія Капленко та Сніжана Карпинська разом з КЗ Ніжинський міський. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/CSkCsiCNosy/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==
13. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2022, 13 липня). Молодь Ніжинської громади, поділіться своєю думкою! Молодіжна рада запрошує вас на «Діалоги перемоги: участь молоді у відновленні України», де ми разом. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/Cf9gDO2tgrG/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==
14. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2022, 14 квітня). Сьогодні команда Молодіжна рада Ніжинської міської ОТГ на чолі з керівником відділу з питань сім'ї та молоді Наталія

Березка організували. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/Ccf4V5utJHU/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==

15. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2022, 20 жовтня). Сьогоднішні реалії змушують українців першочергово піклуватись про свою безпеку. Зважаючи на специфіку війни ми також маємо турбуватись і про захист свого розуму. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/Cj8iE89tsrW/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==

16. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2022, 26 липня). XXI століття створило для України нові виклики та загрози, стояти осторонь яких неможливо. Війна за право бути українцем розділила наші життя. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/CgexRJ0NhI2/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==

17. Молодіжна рада Ніжинської територіальної громади [mr.nizhyn]. (2022, 4 травня). Сьогодні команда Молодіжна рада Ніжинської міської ОТГ на чолі з начальником Відділ у справах сім'ї та молоді виконкому Ніжинської міської ради. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/p/CdJcvknN1Y9/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==

18. Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. С. 5-6

19. Ніжин.City [hellonizhyn.city]. (2018, 12 вересня). У Ніжині вперше проведено форум молодіжних ініціатив. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/hellonizhyn.city/posts/pfbid0Sgm4DAPTMvs4ta8GdRy1aMPmK7dwjmmuPH1D5796s9x6UdV3HMyV43Kivo7NrcSI>

20. Ніжинська міська рада. [nizhyn.rada]. (2023, 13 грудня). За підтримки програми DOBRE реалізується проєкт Мобільний мультимедійний молодіжний простір. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/nizhyn.rada/posts/pfbid0oPJMp6BvvhBcgTLGLqYvZUeb24Gx4TKjsKfmFrTVGHeSBXEuV9YFJTEmHYL4pEhgl>

21. Ніжинська міська рада. [nizhyn.rada]. (2024, 2 квітня). Представники молодіжної ради завершили успіше стажування в Ніжинській міській раді. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/nizhyn.rada/posts/pfbid02FuCn34NEE8G5mYrvMN8rkmBpk5SKvB4ssRTSVuGb2KERiiGkYkAJMiQCunojCdAjl>

22. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

23. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021р. № 1414-IX: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

24. Сучасний європейський досвід формування та реалізації молодіжної політики: Навч. посіб. / С.І. Бородін С., Ю.В. Борисова Ю., Н.М. Літвінов Н., І.В. Хохрякова І. Д.: Пороги, 2008. 116 с.

25. Тимченко А. ЛОКАЛЬНІ ПРИКЛАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ КРАЩИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ ЯК КРОК ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ. *Проблеми європейської інтеграції та демократії в рецепції української та польської молоді*. 2021. №4.

ЧУТКИ ТА ПЛІТКИ НА СТОРІНКАХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ «ТРУХА. УКРАЇНА»

Дусь Олександр, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соц. комунікацій, доц. **Подоляка Н. С.**,
кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

ЗМІ становлять невід'ємну частину життя будь-якого громадянина. Якщо раніше медіа не сильно впливали на буття пересічного жителя, то зараз, в технологічну епоху людина споживає величезну кількість інформації і посередником цієї інформації є ЗМІ. Вони стали настільки важливим ресурсом у сучасному світі, що їх називають четвертою гілкою влади. З'являється все більше і більше нових методів контролю передачі новин. Саме тому люди намагаються керувати потоком інформації у більших чи менших масштабах для корисних цілей.

Одними із багатьох інструментів поширення даних є чутки і плітки. Іноді такі непрофесійні повідомлення можна побачити на сторінках журналістських видань. Усі медіа в країні не можуть бути сто відсотково якісними, особливо ті, де відчувається брак фінансування.

Тому **метою** нашої публікації є моніторинг і аналіз телеграм-каналу «Труха. Україна», на сторінках якого мають місце чутки й плітки.

Майже кожна людина протягом свого життя зіштовхується з феноменом чуток та пліток.

Чутки – це новини або повідомлення про кого-небудь або що-небудь вербальним методом із неофіційних джерел, вірогідність яких не встановлено [1]. Частіш за все це цікаві та захоплюючі розповіді, які можуть викликати бурхливі реакції у громаді. У соціальній психології під чутками розуміється специфічний вид неформальної міжособистісної комунікації, в процесі якої інформація, що до певної міри відображає деякі реальні чи вигадані події, стає надбанням широкої аудиторії.

Плітки – це розмови або повідомлення, які найімовірніше мають негативний відтінок і можуть вказувати на непідтверджені та часто злочинні дії чи події, що обговорюються з метою порушення репутації, шантажу або створення конфлікту [2].

Буденність свідчить, що брак достовірної та чіткої інформації щодо будь-якої надзвичайної події в країні призводить до підвищення психологічної напруги серед населення. Це викликає емоційні переживання у людей, які спонукають їх гуртуватися в неформальні групи, більш активно обговорювати тривожні теми, шукати пояснення та надавати підтримку один одному. Внаслідок розвитку такої ситуації вмикається механізм емоційної індукції, що сприяє формуванню та швидкому поширенню чуток.

Утворення та розповсюдження чуток виступає основним засобом передачі інформації в натовпі, особливо в тих випадках, коли офіційні джерела, зокрема засоби масової інформації, її приховують. Чутки взяли на себе роль інформаційного посередника, проте частково або повністю перекручують інформацію, що викликають дезорієнтацію серед населення.

На відміну від чуток, які завжди можуть бути недостовірними, під терміном «плітки» ще розуміють інформацію про особисті справи. Плітки можуть бути як правдивими, так і неправдивими, перевіреними або такими, що не піддаються перевірці (і в цьому випадку, як правило, малоімовірно), неповні, упереджені, але ймовірні. Ця інформація може стосуватися особистих справ, але мати широкий резонанс, а також розповідати про обставини, пов'язані з закритими аспектами життя елітних груп. Умовою виникнення і розповсюдження плітки може бути рівень популярності особи. Більше того, часто наявність пліток слугує критерієм «масштабності» та визнання.

Проблему явища чуток вивчали різні науковці, включно психологів, політологів, соціологів і математиків. Саме тому поняття «чутки» має різне тлумачення та багатозначну інтерпретацію. Серед вчених, які достатньо глибоко дослідили феномен чуток можна виокремити: Тамоцу Шибутані, Нейла Смельзера, Гордона Олпорта. Вчені надають чуткам і пліткам такі характеристики: високий ступінь узагальненості, що розрізняє чутку від плітки; збереження фокусу до часу і середовища своєї появи, чим саме вони не мають спільного із повір'ям і байкою; непідтвердженість у порівнянні з офіційною інформацією; зв'язок із актуальними подіями або майбутнім, що відрізняється від легенди чи анекдоту.

Поява чуток та пліток на інформаційних ресурсах може свідчити про неякісність каналів. Адже така інформація завжди має на меті викликати вигідну для цього медіа реакцію серед людей, що суттєво відрізняється від мотивів якісних ЗМІ щодо посилань на достовірні інформаційні джерела. Тому було проведено аналіз українських ЗМІ на наявність чуток. Зокрема, об'єктами дослідження були

обрані саме телеграм-канали, адже вони більш вразливі для демонстрації чуток, а ніж якісно опрацьовані сайти авторитетних медіа.

Серед досліджуваних медіа – телеграм-канал «Труха. Україна» [3]. На аналіз його було обрано через неодноразове звинувачення у розповсюдженні неперевіреної інформації. Ми розглянули новини за січень-березень 2024 року.

«Труха Україна» був створений в листопаді 2019 року із назвою «Тру. Харків». Інформація цілому була на місцевому, Харківському, рівні. Після початку повномасштабної війни почали публікуватися новини про всю Україну. Труха входить у топ найпопулярніших телеграм-каналів в Україні із кількістю підписників майже в 2,6 млн.

Засновник та власник інформаційного джерела Максим Лавриненко, але деякі українські ЗМІ вважають інакше. Станом на березень 2024 року телеграм-канал містить 43084 фото, 28965 відео, 3 файли, 3 аудіофайли, 51599 поширених посилань, 19 голосових повідомлень та 211 GIF.

Нами знайдено дві публікації, що містять ознаки чутки (за 3-тє квітня 2024 року та за 25 березня 2024 року). Перша містила інформацію щодо загрози здоров'ю людини, яка курить електронні цигарки. У новині повідомляється: електронні цигарки та вейп сприяють розвитку раку щік [4]. Також до новини було прикріплене посилання на більш детальний розбір цього дослідження. На ресурсі також зазначено: хоча дослідження не показало, що існує ризик розвитку раку, пов'язаного з електронними цигарками, воно надає докази того, що вони не є безпечними. Люди, які прочитали новину, скоріш за все поширюватимуть її у своєму соціальному просторі і таким чином дезінформація процвітатиме. Велика кількість читачів вірогідно не перевірить отриману інформацію.

Дану чутку варто віднести до певного типу трансформації, а саме – пристосування, коли окрема деталь сюжету новини адаптується під стереотипи чи настанови спільноти, що суттєво змінить психологічний вплив. Адже навряд чи людям буде цікаво читати про «типову» небезпеку електронних сигарет. А якщо підкреслити цю новину «можливим розвитком тяжкої хвороби», то ефект буде значно більшим.

До другого неперевіреного інформаційного повідомлення можна зарахувати звістку про те, що Шольц, глава німецького уряду, ніби зупинив ядерний удар по Україні. Такий заголовок містить занадто емоційну складову. Після прочитання заголовку, навіть не звернувшись до основного тексту, хочеться подякувати президентові за героїчний вчинок. Мета заголовку – охарактеризувати одним реченням увесь текст, а також утворити умови для мотивації прочитання повної інформації.

Цю новину було висвітлено у багатьох українських ЗМІ, але там, на відміну від «Труха. Україна» зазначаються усі аспекти події, що у підсумку призводять до висновку: «Олаф Шольц, безперечно, сприяв зміні позиції Китаю. Але в жодному разі Шольц не запобіг ядерній війні, оскільки не було жодних ознак того, що ядерний удар неминучий», – зазначив військовий експерт та професор Університету Бундесверу Карло Масала [5].

При цьому половина українських медіа мали більш влучний заголовок. Наприклад, Цензор.НЕТ подав такий: «У партії Шольца заявили, що своїм візитом до Китаю він запобіг ядерному удару РФ по Україні, – Bild» [6]. Телеграм-канал «Труха. Україна» не надав жодної додаткової інформації щодо цієї новини. Така «інформація» стає простою чуткою, яку варто віднести до трансформації – згладжування, коли видаляється непотрібний текст задля підвищення функціональності змісту.

Зрозуміло, що українські медіа працюють безпосередньо на Україну. Напевно, не лишилося тих, хто має антинаціональну політику. Але в той же час журналістські канали прагнуть розвиватися та здобувати все більшу популярність. І в цьому криється їх головна проблема. В погоні за хайпом опублікований текст може бути різної якості. І, як підсумок, найпопулярніші медіа можуть припускатися помилок, через які часто доводиться прибирати із «інформаційних полиць викладений текст» або змінювати його. Але ж новину вже побачили багато читачів! І це сприяло безповоротному поширенню неперевіреної інформації, тобто появи чуток та пліток.

Вибачення від команди, яка адмініструє ресурси, також можна чути, але у більшості випадків типове медіа в месенджері не зробить цього, а просто намагатиметься приховати факт свого «провалу». Необхідно відзначити, що на якість матеріалу також впливає компетентність працівників цієї сфери. Популярне інформаційне джерело має два варіанти: перший – розвивати свою платформу і ставати кращим; другий – зануритися у фейки, чутки, плітки, через що мати погану репутацію, відхід користувачів і зрештою отримати блокування від СБУ.

Список використаних джерел та літератури

1. Чутки. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D1%83%D1%82%D0%BA%D0%B8>.
2. Коли з'явилися плітки та яка з них користь. URL: <https://ukr.media/psihologiya/427365/>.
3. Труха Україна. URL: <https://t.me/s/truexanewsua>.
4. Электронные сигареты и вейпы способствуют развитию рака щек, – исследование. URL: <https://t.me/s/truexanewsua?q=%D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5+%D1%81%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8B>.

5. Шольц зупинив ядерний удар по Україні. URL: <https://t.me/truexanewsua/89085>

6. Hat Scholz wirklich Putins Atom-Angriff verhindert? URL: <https://www.bild.de/bild-plus/politik/ausland/politik-ausland/neue-spd-erzaehlung-hat-scholz-wirklich-putins-atom-angriff-verhindert-87592818.bild.html#fromVall>.

УДК 070:004.738.5

ОЦІНКА НОВИННОГО САЙТУ ДЕСНЯНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ІНФОРМАТИВНІСТЬ

Іванченко Юлія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Масова комунікація є головною частиною життя сучасної людини. У газетах, на сайтах та в соціальних мережах об'єднаних муніципалітетів орієнтуються на відкритість перед своєю аудиторією. Пряма взаємозалежність відкритості місцевої влади та довіри до неї є вагомими підставами для постійної уваги до інформаційної складової її діяльності. Тому постає необхідність терміново навчитися аналізувати інформацію на предмет об'єктивності, а в умовах військової агресії також інформувати про ситуацію в районах, пов'язаних з військовими діями та станом об'єктів, інфраструктури та дій населення.

Мета дослідження – оцінити сайт Деснянської територіальної громади на рівень інформативності населення.

desnyanska-gromada – портал новин для Деснянської громади [1]. Заснований порівняно недавно, у 2016 році.

Сайт має посилання та QR-код на Telegram-bot, а також на Viber-bot. На цих платформах є можливість переглянути декілька опцій: «Загальна інформація», «Останні новини» (що дублюють інформацію, представлену на інтернет-ресурсі), «Офіційні документи».

Тематика повідомлень різноманітна. У якості навігації сайтом є 5 вкладок: «Головна», «Новини», «Оголошення», «Картка громади», «Контакти».

Нами проаналізовано публікації за січень 2023 року. Виявилось, що найбільший відсоток публікацій стосуються таких тем як: «Соціальні виплати» (25 %) і «Привітання зі святами» (25 %). Інформація подається рівномірно. Інші публікації, що стосуються тем «Освіта», «Майно», «Опитування», «Робота СБУ» займають 12,5% відсотків (Рис. 1).

Це можна пояснити тим, що наразі людей турбує грошове питання, а саме як жити за умов воєнних дій, коли багато хто втратив роботу (деякі навіть майно). Публікацій про ЗСУ і СБУ порівняно мало, оскільки існує ризик використання цієї інформації спецслужбами російської федерації.

Рис. 1. Тематичний розподіл матеріалів на сайті

Окрім раніше зазначених тем, є й розподіл за розділами: «Актуально», «Останні новини», «Випадкові фото», «Останні документи», «Публічні закупівлі», «Петиції», «Звернення до посадовця».

Щодо ситуації з публікаціями за весь час існування сайту, то вона трохи різниться. Додались такі теми, як «Розіграші», «Заходи безпеки», «До уваги громадян», «Медицина», «Праця», «Споживання енергії» (Рис. 2).

Рис. 2. Тематичний розподіл матеріалів за весь час існування сайту

Кількість новин у рубриці «Новини» за останні 3 місяці – 45. Документи, петиції, фото займають порівняно нижчу позицію.

Сайт Деснянської обласної територіальної громади має статистику переглядів кожної окремо поданої новини, що є зручним для аналізу даних. Але, на жаль, ми не можемо оцінити статистику щодо підписників, так як вона відсутня у відкритих даних.

Головним недоліком можна вважати також і те, що на сайті відсутній розподіл новин по темам. Усі статті різних тем містяться в одному місці разом. Читачі не мають змоги почитати новину тієї теми, що їх цікавить і вони змушені переглядати усе, аби знайти необхідне.

Список використаних джерел та літератури

1. desnyanska-gromada. URL: <https://desnyanska-gromada.gov.ua/>.

УДК 070.033

ЧАСОПИС «УКРАЇНЬСЬКА ХАТА» ЯК ОСЕРЕДОК ЗАРОДЖЕННЯ КОНФРОНТОВАНИХ ІДЕЙ МОЛОДІЖНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО РУХУ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Савчук Олена, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подольяк Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Період розвитку української преси та літератури початку ХХ століття характеризується своєю невизначеністю, складними політично-економічними умовами, відсутністю стабільності в країнах як на міжнародному рівні так і на окремих територіях, зокрема українських. Часта зміна влади, устроїв, війни, революції, політичний хаос негативно впливали на культурний пласт розвитку українців. У той час, як одні режими щось забороняли, інші це дозволяли, тези одних були ворожими для інших.

Молоді літератори, критики, журналісти не мали повноцінної змоги працювати так, як того хотілося б. Писати та творити було складно й небезпечно через непередбаченість завтрашнього дня. Відсутньою була свобода слова, вибору, волевиявлень. Інтелігенція часто була переслідуваною, за кожне слово, опубліковане на сторінках преси, мусила відповідати перед громадою та органами судової влади.

Та все ж, не дивлячись на всі ці несприятливі фактори знаходилися відчайдухи, які в таких умовах вбачали перспективи для свого літературного розвитку, намагалися користуватися всіма можливостями, з тих, що були наявними. Певні недосконалості в тогочасних законодавчих інституціях

дозволяли існування котрихось журналів, газет та видань, що обходили заборони в рамках виключень. На сторінках таких видань і знаходили прихисток творчі ідеї молоді, що лише починала свій літературний та громадсько-політичний шлях на той момент часу. Серед них були ті, кого тепер українська історія рахує як лідерів провідних національних та народних українських ідей, думок, гасел, визначні діячі української літератури та журналістики.

Мета статті – визначити наскільки сприяв творчому визначенню молодих початківців, зміни генерації літераторів та журналістів, літературних стилів та загальному культурному розвитку українців журнал «Українська хата».

«Українська хата» – літературно-критичний і громадсько-публіцистичний місячник національного поступово-демократичного спрямування, що виходив з березня 1909 р. до вересня 1914 р. у Києві за редакцією П. Богацького і М. Шаповала. Навколо альманаху гуртувалася студентська молодь, учителі, письменники, дрібні урядовці. За визначенням багатьох вчених це «журнал молоді інтелігенції» або «місячник молодих сил», адже в ньому почали свій творчий шлях багато українських митців – представників молоді. Зокрема, серед них є Максим Рильський, Павло Тичина, Михайло Семенко, що пізніше стали представниками генерації «розстріляного відродження» [4].

Саме на сторінках «Української хати» вони сформувалися як митці; перелічені літератори є яскравим прикладом того, як розвивалася саме українська молодь, нове покоління. Володимир Свідзінський, Олександр Олесь, Микола Вороний, Олександр Грудницький також були авторами чисельних публікацій. Друкувалися оригінальні твори О. Кобилянської, Г. Чупринки, Г. Журби, В. Винниченка, С. Черкасенка, Б. Лепкого, Г. Хоткевича, Є. Товканевського, О. Коваленка, В. Скрипника, Ю. Будяка, Ю. Сіриги. Журнал став трибуною українського модернізму.

Український історик, джерелознавець, доктор історичних наук Сергій Білокінь про «Українську хату» зазначав: «Тут неминуче якась аналогія виникає із Клубом творчої молоді, який на початку 60-тих років існував у Києві. Кожне покоління, кожен час має свою молодь, яка несе щось своє. От своє нове внесли в українську літературу Євшан, Богацький, Шаповал, тобто, молодята початку століття. Що тоді здавалося свідченням такого, що не було в українській літературі. Вони видавали повість Ольги Кобилянської за ситуаціями, яка здавалася на той час неймовірно передовою. Там була дискусія. Друкували вірші і це все називалося модерністи. Скажімо, Григорій Чупринко. Давайте перший ліпший його вірш. (звучить вірш). Симпатичні якісь речі для того старшого покоління, яке виховувалося на поетах шевченківської доби, це було революційно» [6].

Науковець, перекладач, письменник Максим Стріха в свою чергу прокоментував значення журналу так: «За програмою Ради стояло просвітянство, загальний демократизм. Програма «хати» була більш національно окреслена, вона передбачала автономізацію і згодом удержавлення України, врешті все те, що сьогодні прийнято називати поняттям «націєтворення»» [6].

З такими твердженнями важко не погодитися, адже діяльність часопису була представлена абсолютно новими, конфронтованими попереднім ідеями. Вона формувалась абсолютно новим поколінням з абсолютно іншим баченням перспектив розвитку української державності. Через це, в свою чергу, навіть виник конфлікт інтересів української інтелігенції, «Українська хата» була конкурентом представникам газети «Рада», вона з'явилася на терені періодики зі запереченням попередніх традицій та гострою критикою позицій старшого покоління, що полягали у спробі здобути українську державу демократичним, безконфліктним шляхом. «Хатяни» вбачали такий шлях помилковим та відкрито починали полеміку зі своїми опонентами.

Становище журналу щодо українського визвольного руху визначено було словами М. Шаповала (М. Сріблянського): «Національність, – писав він, – до якої прагнемо, має величезний етичний зміст. Ми повинні казати не тільки «так-так», «ні-ні», що ми українці та и годі. Ні, треба, щоб українство було ще и цінністю загальною... Українство наше мусить виступити, як вічна цінність. Українство... в етичному розумінні мусить стати і на оборону істини... Українство, як життєва течія, – це еманципація від всіх сторонніх моральних, розумових, соціальних і інших впливів. Воно мусить мати свої подібні елементи в собі, ними жити, їх переформувувати, відкидати, творити і в своєму життєвому процесі мусить спиратися само на себе, в собі мусить знайти ту силу, яка двигає вперед і дає опору в житті... мусить видвинути виразно свою індивідуальність...» [2, 216].

Такий позиції відповідав і зміст видання авторства «хатян».

Доля провідних митців і публіцистів «Української хати» склалися по-різному, в основному трагічно через переслідування, репресії, розстріли, але і по сьогодні зрозуміло, що їхня праця, напрямлена на розвиток української держави дарма не пройшла, вона заклала підґрунтя для формування та виховання тих людей, завдяки яким сьогодні Україна є незалежною.

Існування часопису «Українська хата» дуже послужилося в даному питанні, адже саме плекання свого часопису і його розвиток дозволили літераторам мати власну платформу на виявлення свого таланту та транслявання політичних ідей.

«Хата» існувала в недобрий час, «коли ще височив притрухлий царський уряд, тикав скрізь своє копито кінське. Нелегка річ тоді була відкрити клуб, коли при нім стояв прикметник український», – згадував про ті часи, звичайно, з долею легкої іронії, бо писались рядки в час аж ніяк не легший, один з авторів часопису Максим Рильський [6].

Журнал було закрито в 1914 році. Після цього почалися масові арешти авторів. Зокрема, у 1919 році було страчено Г. Чупринку. Дехто загинув незалежно від переслідувань влади.

З «Українською хатою» насправді пов'язана велика кількість імен, які складають канон, а таки цей канон є української літератури ХХ століття.

«Українська хата» стала осередком для формування молодіжного літературного бачення початку минулого століття, автором долі значної кількості постатей. Радикальна позиція її творців щодо нового бачення України була ведучою ідеєю у вихованні молодого покоління письменників, поетів, драматургів початку минулого століття, що формувалися як читаючи видання, так і працюючи в ньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Животко А.П. Історія української преси: Навчальний посібник / А. П. Животко. – Київ: Наша культура і наука, 1999.

2. Богацький П. Українська хата 1909–1914 рр. / П. Богацький, М. Шаповал, А. Животко, ред. П. Богацький, упоряд. С. Зеркаль. – Нью-Йорк: Українська громада ім. М. Шаповала, 1955. – 50 с. – (Бібліотека «Українського громадського слова»; ч. 2).

3. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія / Упорядкування і передмова Юлія Лавріненка; Післямова Євгена Сверстюка. – 7-ме вид. – К.: Смолоскип, 2015. – 976 с.

4. «Українська хата» – літературно-науково-громадський, економічний ілюстрований місячник. URL. <https://osvita.ua/vnz/reports/journalism/25767/>

5. Українська хата. URL. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%85%D0%B0%D1%82%D0%B0.

6. Сергій Грабовський «Країна Інкогніта». URL. <https://www.radiosvoboda.org/a/914306.html>

ПІДВИЩЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ОБІЗНАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ СИТКОМІВ

Гречко Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Давиденко О. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов.

Стаття розглядає можливості підвищення міжкультурної обізнаності учнів старших класів при вивченні англійської мови як іноземної (EFL) за допомогою ситкомів. Ситкоми, як популярний жанр телевізійних шоу, не лише розважають, а й відображають культурні аспекти суспільства. Вивчення мови тісно пов'язане з вивченням культури країни, мова якої вивчається, у той час як міжкультурна обізнаність є основним елементом культурної компетентності. У статті висвітлена проблема недостатньої кількості методичних розробок для використання ситкомів у навчальному процесі, нездатність учнів сприймати ситкоми без субтитрів тощо.

Ключові слова: ситкоми, міжкультурна обізнаність, міжкультурна компетентність.

Постановка проблеми. Як показав аналіз літературних джерел із вищезазначеної тематики використання ситкомів для підвищення міжкультурної обізнаності учнів загальноосвітніх закладів навчання є недостатнім. Традиційні методи навчання не у повній мірі забезпечують усвідомлення учнями міжкультурних відмінностей. Тому, включення ситкомів у викладання може вирішити проблему розпізнання певних культурних відмінностей та їх розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато вітчизняних та зарубіжних науковців та методистів присвятили свої праці даній проблематиці. Дослідження акцентують увагу на перевазі інтеграції аудіовізуальних матеріалів під час вивчення англійської мови, у тому числі культури. Дослідження Конус Е. (Konus E.) демонструє як телевізійні серіали та фільми можуть сприяти розвитку комунікативних умінь і формуванню культурній обізнаності [4]. Ларреа Еспінар А.М., та Райгон Родрігес А.Р. (Larrea Espinar, A. M., & Raigón Rodríguez, A. R) додатково підкреслюють потенціал аудіовізуальних матеріалів для розкриття міжкультурних відмінностей [5]. Їхні висновки показують, що ситкоми можуть бути цінним інструментом для розвитку умінь міжкультурного спілкування та розуміння культурних норм та етичних правил. Мудаве, О. М. Н. (Mudawe, O. M. N.) досліджує ефективність ситкому «Друзі» у сприйнятті та сприянні міжкультурного розуміння [7]. Окрім цього, ситкоми мають позитивний вплив й на соціокультурну обізнаність, що пояснюється за допомогою різних теорій. Ваедао, А., і Сінвонгсуват, К. (Waedaoh, A., & Sinwongsuwat, K.) підкреслюють роль інтегрованого навчання змісту та мови у сприянні засвоєнню мови разом із культурними знаннями [10]. Крім того, Khabir et al. обговорює розвиток міжкультурної компетенції через ознайомлення з автентичними аудіовізуальними матеріалами [3]. Окрім того, Valizadeh досліджує вплив комедій на рівень тривозможності, яка виникає при вивченні іноземної мови та мотивацію до навчання. Доведено, що ситкоми також зменшили хвилювання учнів щодо FLA (Foreign Language Anxiety in English Language Classroom) та іспиту [9]. Використання комедійних серіалів на уроці також можливо і практично здійснити за допомогою мультимедійних засобів. Хоча переваги використання ситкомів на уроці очевидні, деякі дослідження підкреслюють необхідність їх ретельного відбору та пошуку необхідних педагогічних підходів та стратегій. У свою чергу Оксї, Д. (Окчу, Д.) досліджує проблему навчання й майбутніх вчителів англійської мови для ефективного використання ситкомів у викладанні [8]. Одночасно з іншими науковцями Лістя, Р. С. (Listya, R. S.) наголошує на потенціалі комедій для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності [6]. Згідно з дослідженнями науковця у центрі уваги не лише лінгвістичні навички, а й культурна компетентність. Учні знайомляться з міжкультурною обізнаністю, завдяки якій учні зможуть ефективно взаємодіяти та дискутувати з людьми з інших культур на різні теми.

Мета представленої статті - вивчення можливостей підвищення міжкультурної обізнаності учнів англійської мови як іноземної із використанням ситкомів. Шляхом дослідження різних аспектів використання ситкомів, ми сподіваємося знайти відповіді на запитання, що полягає у підвищенні якості навчання учнів та збільшенні їх міжкультурного розуміння та обізнаності.

Виклад основного матеріалу.

Ситком (від ситуаційна комедія) - жанр комедійних програм, що виник в США на радіо в 1920-х роках [1]. Наразі ситкоми переважно є телевізійними передачами. Ситкоми зазвичай складаються з постійного складу персонажів у звичайному оточенні, такому як дім або робоче місце. Характерною

ресою традиційного ситкому, такого як «Друзі» чи «Міранда» є позакадровий сміх. Звукова доріжка сміху має важливе значення і може додаватися різними способами такими як:

- Фільмування серії в присутності глядачів (театральна постановка).
- Запис сміху поза студією.
- Накладення сміху, записаного окремо.

Ситками, які є потужним джерелом автентичної мови з посиланням на культурне походження персонажів, обов'язково сприятимуть успішному вивченню мови. Ситками - це кумедні телешоу з реалістичною обстановкою, які мають значний вплив на підвищення культурної обізнаності учнів оскільки учні сприймають мовлення у міжкультурному контексті. Основна мета вчителів англійської мови полягає у демонстрації способів, за допомогою яких учні зможуть зрозуміти поведінку героїв ситкомів, їх почуття гумору, проблеми і, таким чином, розвивати їх міжкультурну обізнаність.

Відмітимо, що міжкультурне сприйняття та розуміння є невід'ємним компонентом вивчення іноземної мови. Показуючи учням ситками, викладачі можуть запропонувати автентичний та захоплюючий зміст фільмів, який демонструє реальні життєві ситуації, гумор і культурні аспекти. Окрім цього, вчителі мають визначити вплив культури на розвиток комунікативної компетентності учнів для вмілої взаємодії з динамічним мінливим світом. Саме тому багато вчених вважають, що використання автентичних матеріалів допомогло б подолати прогалини, пов'язані з міжкультурним контекстом [2]. Популярні британські ситками доступні на DVD та YouTube.

Висновки.

Отже, ситками пропонують занурення в автентичну мову за рахунок культурного контексту та гумору, сприяючи співпереживанню, критичному мисленню та глибшому розумінню різних культур. Використання ситкомів у старших класах середніх загальноосвітніх закладів навчання, враховуючи потреби студентів, культурне походження, є беззаперечно позитивним та навчальним. Окрім цього, аналіз літературних джерел підтверджує й ефективність використання ситкомів як інструменту для успішного розширення міжкультурних перспектив учнів, оскільки світ стає все більш взаємопов'язаним і вільне володіння англійською мовою вимагає не лише уміння вести комунікацію, але й розуміння інших культур, їх традицій, гумору, етичних норм тощо. Отже, ситками, будучи автентичними навчальними матеріалами, представляють ситуації повсякденного життя британців та американців та створюють таким чином навчальне середовище для залучення учнів до контекстуального навчального процесу. Вони сприяють розумінню міжкультурних аспектів, розвитку комунікативної компетентності та адаптації до різноманітних соціокультурних взаємодій.

Список використаних джерел та літератури

1. Butsch, R. (2000). *The making of American audiences: From stage to television, 1750-1990*. Cambridge University Press.
2. Gilmore, A. (2007). Authentic materials and authenticity in foreign language learning. *Language Teaching*, 40(2), 97-118. doi:10.1017/S0261444807004144
3. Khabir, M., Jabbari, A. A., & Razmi, M. H. (2022). Flipped presentation of authentic audio-visual materials: Impacts on intercultural sensitivity and intercultural effectiveness in an EFL context. *Frontiers in Psychology*, 13, 832862. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.832862>.
4. Konus, E. (2020). *Using sitcoms in ESL/EFL: A handbook for using Friends in the classroom* (Master's Projects and Capstones No. 994). <https://repository.usfca.edu/capstone/994>
5. Larrea Espinar, A. M., & Raigón Rodríguez, A. R. (2019). Sitcoms as a tool for cultural learning in the EFL classroom. *Pixel-Bit: Revista de Medios y Educación*, 56, 33-50.
6. Listya, R. S. (2023). Use of American TV series to increase intercultural communicative competence in EFL context (Doctoral dissertation).
7. Mudawe, O. M. N. (2020). Enhancing EFL students' cultural awareness through Friends sitcom. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 9(4), 76-84.
8. Ökcü, D. (2016). Learning to teach English through sitcoms: A case study of pre-service EFL teachers (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
9. Valizadeh, M. (2022). Sitcoms and EFL learners' foreign language anxiety and motivation for learning.
10. Waedaoh, A., & Sinwongsuwat, K. (2018). Enhancing English language learners' conversation abilities via CA-informed sitcom lessons. *English Language Teaching*, 11(12), 121-130.

BRIDGING THE GAP IN ENGLISH GRAMMAR PROFICIENCY WITH ONLINE EDUCATIONAL GAMES IN HIGH SCHOOL

Дворник Вероніка, здобувачка (другого) магістерського рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Смелянська В. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов

This article delves into the role of online educational games in high school English grammar instruction. By engaging students in immersive digital environments, educators can effectively reinforce grammar, encourage active learner's participation, and enhance retention rates. With a focus on grammar proficiency, this study underscores the potential of online educational games to meet the diverse needs of learners and cultivate lasting language proficiency.

Ця стаття розглядає роль онлайн-навчальних ігор у навчанні англійської граматики в старшій школі. Залучаючи учнів до цифрових середовищ, педагоги можуть ефективно закріплювати граматику, стимулювати активну участь учнів та підвищувати рівень запам'ятовування. З фокусом на оволодінні граматикою, це дослідження підкреслює потенціал онлайн-навчальних ігор для задоволення різноманітних потреб учнів та формування граматичних навичок.

Key words: online educational games, grammar proficiency, high school learners.

Stating the problem. The persistent challenge faced by high school educators is teaching English grammar to students effectively. Despite conventional teaching methods, many students exhibit deficiencies in grammar skills, impacting their ability to communicate effectively in English. This deficit not only affects academic performance but also impedes future opportunities in higher education and the workforce. Furthermore, traditional approaches often fail to engage students sufficiently, resulting in disinterest and disengagement with grammar lessons. Consequently, there is a pressing need to explore innovative strategies that can bridge this gap in grammar proficiency among high school students. This article aims to investigate the potential of online educational games as a solution to this problem, offering an interactive and engaging approach to grammar instruction that fosters meaningful learning experiences in EFL.

Literature review. Educational games are games used in the classroom to enhance learning, often to supplement traditional instruction. Educational games are often used in a teaching approach known as game-based learning, which uses game frameworks in learning to communicate and reinforce concepts and build learners' skills in various areas [Matthews, I., 2023]. Besides, educational games are those designed to teach people about a specific subject or a specific skill. As King[8] states that they are made predominantly for kids and students of all ages, and can be used both inside the classroom and out. Educational games are a subset of serious gaming. Sometimes, educators and researchers can confuse themselves with the terms' educational online games' and game-based learning'. According to King (2023), one important difference is between educational games and game-based learning.

Game-based learning is the act of learning information or skills through a game. It can occur in almost any game, whether serious or not. An example of this might be chess teaching logic and strategy skills.

Educational games have been developed with specific learning outcomes in mind. Game-based learning occurs in educational games, making educational games an umbrella term for both the act of learning and the method of education.

The aim of the following article is to analyze some educational online games and their influence on teaching and learning grammar for high school learners.

Main body. It is obvious that in this paper educational online games in will be discussed. However, there is much more information to be clarified such as the background of using these games in EFL, their advantages and disadvantages, some educational online games and their importance for learners.

History of online educational games

The digital revolution has significantly shaped social life, both globally and locally. It's propelled the shift from analog to digital platforms, seen in the transition to digital TV and the rise of apps for different purposes like booking tickets or learning languages [Saliuk et.al.,2023]. One of the first educational games is released by MECC. *Oregon Trail* provided a history lesson of American pioneers in the 1800s. The Apple II is released which offered gameplay on floppy disks. Apple proactively pursued the education market by selling the computers to schools. Multiple popular educational games are released, some which are still around today. These included: *Where in the World is Carmen Sandiego* (1985), *Reader Rabbit* (1986) and *Math Blaster* (1987). 1991: The launch of the internet brings educational games online and to the masses. 1999: Whyville is the first educational game to successfully implement virtual world simulations, including a virtual currency.

2003: A kid-friendly programming language, Scratch, is released which encourages young learners to program their own games. 2006-2008: Educational gaming goes mainstream with Nintendo Wii's Big Brain Academy (2006) and PS3's Little Big Planet (2008). The first ever Australian STEM Video Game Challenge. Participants are tasked with building, designing and testing an original video game. The challenge is designed to enhance kids' STEM skills [King, 2023].

It's a journey that intertwines technological innovation with a profound desire to make learning engaging and accessible. From the early days of mainframe computers to the advent of the internet and beyond, developers and educators have continuously pushed the boundaries of what's possible in merging gaming and education. It is also inspiring to see how educational gaming has evolved over the years, adapting to new technologies and educational theories. From simple text-based adventures to immersive virtual worlds, these games have become increasingly sophisticated, offering learners of all ages rich, interactive experiences that stimulate curiosity and foster critical thinking. From this background, it is noticeable that now educators use that resource very often. On the other hand, educational online games have their benefits and drawbacks.

Advantages and disadvantages of online educational games

Traditionally, grammar was attended to in isolation as it was often taught separately during a lesson. It was observed by language instructors that students being taught the grammatical structures through traditional methods and techniques had a great amount of knowledge about the language usage, but they were not able to use this knowledge appropriately and correctly in production despite a great deal of their attention being devoted to grammatical points. This meant that the students were not able to convey their learnings to a real situation no matter how competent they had become through memorization and drilling [Yarahmadzahi, N., & Parvin, M.2018]. However, strategically incorporating games into language learning proves to be invaluable. Not only do games provide students with a refreshing break, but they also serve as a means to practice language skills. Their allure lies in the perfect blend of amusement and challenge, making them highly motivating. Furthermore, games foster cooperation among students, enhancing the learning experience. In the realm of language education, integrating games stands out as a pivotal method. For high school learners especially, the joy and freedom experienced during gameplay are unparalleled. These games not only reinforce language skills but also cultivate social aptitude and foster positive relationships among learners. Each game played contributes significantly more to learning outcomes than countless exercises or worksheets. Bekiri [2003] states that when a lesson includes a game, the game gives a chance to the teacher to help learners acquire new forms and lexis in an effective way.

Besides, Sangeetha underlines that other benefits of using educational online games are the following:

- brings variety in the classroom;
- provides self-paced learning and practice at students' convenience;
- saves time in planning and preparation;
- saves money on materials such as paper and ink thereby saving the environment, etc. [Sangeetha, p. 216].

Gamified grammar games are some of the most successful methods for encouraging students to practice the language and serving as a model for all students in terms of learning how to use the language effectively in real life. [Asifayanti, A., Weda, S., & Abduh, A., 2021]Also, when students see that they are getting more rewards, for example badges for completing complex activities, they will also be willing to continue and do more[Dobbs et al., 2009].

But we must admit that educational online games are not always a silver-bullet solution. They have their disadvantages such as too much screen time; games aren't always created equally; games can be a source of distraction; it requires a technology learning curve; doesn't replace traditional learning strategies; not always aligned with teaching or learning goals [Nisbet, 2023]. In addition, teachers saw that students' focus was more to the game than to the lesson in that they could not wait for the teacher's presentation. Moreover, gamification also caused conflicts between students since they became more competitive to get score. The inclusion of game features causes students to focus on accumulating points rather than comprehending the material successfully. [Asifayanti, A., Weda, S., & Abduh, A., 2021].

Despite these challenges, there are ways to mitigate the drawbacks of educational online games in language learning. One approach is to carefully select games that are not only engaging but also purposefully designed to align with learning goals. Educators can provide clear guidance on how to use these games effectively and integrate them into the broader curriculum. Additionally, incorporating offline activities that complement online gameplay can help reduce screen time and encourage a more balanced approach to learning. It's also essential to provide support and resources to students who may struggle with the technology aspect, ensuring that they have the skills and tools needed to fully engage with the games. Finally, ongoing evaluation and assessment can help ensure that online games are contributing meaningfully to language learning outcomes.

In addition to these strategies, educators can explore other innovative approaches to language learning that go beyond traditional online games. For example, virtual reality (VR) simulations can offer immersive language learning experiences, allowing students to interact with language in realistic contexts. Language learning apps with adaptive technology can personalize learning experiences based on individual progress and needs.

Trendy educational online games

According to Yusof [16] to be an effective language user, students need to thoroughly study grammar as the grammar structure helps them construct and organize words to make them meaningful. Learning and acquiring grammar skills will enable learners to build better sentences in speaking and writing performances. A good grasp of grammar will enable the students to make understandable sentences. Each technique and approach to language teaching gives the educating of grammar a varying level of importance in their syllabi or classroom activities. Some find grammar rules challenging to grasp thus suggesting using e-learning platforms as an effective teaching aid for grammar-based lessons. It reflects the advantage of technology in improving the teaching and learning of grammar and, significantly, helps learners work on their grammar proficiency [Yusof,16]. Various types of grammar games exist for teaching and enhancing grammar understanding among learners. However, the selection of suitable games depends on factors such as the audience, the learners' proficiency level, and the instructional resources available. Grammar games can often be tailored to incorporate physical activities to engage learners effectively.

In the realm of EFL grammar education, the emergence of trendy educational games has revolutionized the traditional classroom experience, particularly in high schools. These interactive platforms not only make learning enjoyable but also cater to diverse learning styles, enhancing comprehension and retention. As educators strive to adapt to the evolving needs of their students, integrating these innovative tools offers a promising avenue to foster a deeper understanding of grammar concepts.

Now, let's look at the selected educational online games for teaching grammar in the high school

Table 1

Educational online games for teaching grammar in the high school

The name of the platform	The purpose	Availability
1. All Things Grammar https://www.allthingsgrammar.com/	All Things Grammar offers a variety of grammar-focused games and activities for English language learners. From quizzes to interactive exercises, it covers different aspects of grammar such as tenses, parts of speech, and sentence structure. The platform aims to make learning English grammar engaging and effective.	Free of charge
2. Gramaro.io https://www.gramaro.io/ua	A Ukrainian online platform where exist numerous grammar quizzes and exercises for students of all levels. It offers a range of topics including punctuation, verb conjugation, and sentence structure. Users can track their progress and receive feedback on their performance, making it a valuable tool for language learners.	Free of charge
3. Baamboozle https://www.baamboozle.com/games	Bamboozle is a customizable quiz game platform that can be used for educational purposes. Teachers can create their own quizzes or use pre-made templates covering a wide range of topics. The game format encourages active participation and can be adapted to suit different age groups and subjects.	Free of charge but offers tools for the price
4. Kahoot https://create.kahoot.it/	Kahoot is a popular game-based learning platform that allows educators to create and share quizzes, surveys, and discussions. Players participate by answering questions on their devices, competing against each other in real-time. It's widely used in classrooms for its engaging format and ability to reinforce learning objectives.	Free of charge, however offers plans with more participants, All tool and others.
5. Blooket https://dashboard.blooket.com/discover	At Blooket, we are striving to change the way students learn. While reading and studying an oversized textbook is certainly one option, we like to opt for a far more fun alternative. However, Blooket isn't just fun, it's also incredibly effective. By creating memorable experiences with classroom content, students learn the information without even noticing (and without paper cuts) [Ben Stewart, n.d].	Free of charge, bit offers perks.
6. LearningApps https://learningapps.org/index.php?overview&s=&category=0&tool	LearningApps is a versatile platform where educators can create and share interactive learning activities. It supports various formats such as quizzes, flashcards, and puzzles, covering a wide range of subjects and topics. Users can easily customize existing activities or create their own to suit their teaching needs.	Free of charge
7. Wordwall https://wordwall.net/community	Wordwall is a tool for creating interactive games and activities for the classroom. Teachers can design quizzes, word games, and matching exercises using customizable templates	Free of charge but has an option to update a plan.
8. Quizlet https://quizlet.com/	Quizlet is a popular study tool that offers flashcards, quizzes, and games to help students learn and memorize information. Users can create their own study sets or explore existing ones covering a wide range of subjects. Quizlet's interactive approach makes studying more engaging and effective.	Free of charge but provides different modes of subscription.
9. OER Commons https://oercommons.org/	According to Diodorova & Smelianska [2023] OER Commons is a digital library of open educational resources, including grammar materials for teaching English. It offers a range of materials, including lesson plans, worksheets, interactive activities, and multimedia content that teachers can customize to meet the needs of their students.	Free of charge

The selection of educational online games for teaching grammar in high school offers a diverse array of options tailored to engage and empower students in their language learning journey. Each platform serves a unique purpose, from reinforcing grammar concepts to fostering active participation and personalized learning experiences. Moreover, the availability of these resources free of charge or with optional upgrades makes them accessible to educators and students worldwide. From All Things Grammar's comprehensive coverage of grammar topics to Kahoot's interactive quizzes that promote real-time engagement, these platforms cater to different learning styles and preferences. Similarly, the customizable features of Bamboozle and Wordwall allow teachers to adapt activities to suit the specific needs of their classrooms, while LearningApps offers a versatile platform for creating interactive learning experiences across various subjects. Additionally, the effectiveness of these games is underscored by their ability to make learning enjoyable and effective, as exemplified by Blooket's emphasis on creating memorable experiences with classroom content. Furthermore, Quizlet's popular study tool provides a range of modes and features to enhance learning and memorization. As educators continue to embrace technology-enhanced learning approaches, integrating these trendy educational games into high school curricula holds promise for fostering a deeper understanding of English grammar while nurturing critical thinking, collaboration, and communication skills essential for success in the 21st century.

The importance of using online educational games on teaching grammar

Grammar is a foundational knowledge of English that enables ESL / EFL students to read, write, speak, and interpret the language effectively. It is, nevertheless, a dynamic component of language that makes teaching and learning challenges. As a result, teaching grammar should be fun in order to help students obtain better results [Redjeki and Muhajir, 2020]. Playing grammatical games is advantageous as they encourage, educate, ignite inspiration, and provide entertainment, all while fostering improved fluency and proficiency in grammar. According to Becker and Nicholson [2016], students are satisfied with games since they allow them to work together while improving fundamental grammatical skills. These grammar games frequently encourage students to build the habit of using language appropriately rather than focusing on memorizing the correct grammar structures. On the other hand, teachers must guarantee that their pedagogical worth is remembered and that this is kept in mind while developing games for use in the class. When playing online grammar games, the target points can be set for both the advanced and the beginning levels at the same time. The grammar teachers make certain that the students are presented with structures that they can identify as right or incorrect. Games assist in revising grammar skills and ensuring that learners learn more effectively, both of which are important. We can say that online educational games are really important because pupils study more advance topics as it was in the elementary school and for them it is crucial to have a supplementary things such as e-games in order not only to learn grammar but to store it in memory with the help of online educational games.

Conclusions and suggestions. The integration of online educational games into high school English grammar has emerged as an excellent tool to bridge the gap in grammar proficiency among students. It has taken a lot of time since online educational games became worldwide among teaching and teaching grammar, precisely. As everything changes in the world, the requirements and trends on teaching should not fall behind. Educational online games are the must-have while teaching grammar to pupils. In the article was highlighted several games for high school learners. They bring positive atmosphere, excitement to lessons and pupils will grasp information easier with e-games. However, it is important to make a line between traditional lesson and with elements of games as pupils can be addicted only to them and as a result it can become not learning but just playing.

Список використаних джерел та літератури

1. Діодорова В. С. & Смелянська В. В. (2023). Використання онлайн-технологій для навчання граматики на уроках англійської мови як іноземної. In *Digitales Lernen und Lehren in der MEHRSPRACHIGEN WELT* (pp. 168–172).
2. Asifayanti, A., Weda, S., & Abduh, A. (2021). Exploring Teachers' perception on gamification in online grammar teaching. *Asifayanti | Pinisi Journal of Art, Humanity and Social Studies*. <https://ojs.unm.ac.id/PJAHSS/article/view/24113>
3. Becker, K., & Nicholson, S. (2016). Gamification in the classroom: old wine in new badges. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/308402198_Gamification_in_the_Classroom_Old_Wine_in_New_Badges
4. Bekiri, R. (2003). Playing with questions-a game for Young Learners. Bekiri - Playing with Questions-A Game for Young Learners (TESL/TEFL). <http://iteslj.org/Lessons/Bekiri-QuestionGame/>
5. Dobbs, R. R., Waid, C. A., & Del Carmen, A. (2009). Students' perceptions of online courses: The effect of online course experience. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/286916405_Students'_perceptions_of_online_courses_The_effect_of_online_course_experience
6. King, N. (2023). What are educational games? Chaos Theory. <https://www.chaostheorygames.com/blog/what-are-educational-games-2021>

7. King, N. (2023). What are Educational Games? Chaos Theory. <https://www.chaostheorygames.com/blog/what-are-educational-games-2021>
8. Matthews, I. (2023) What are Educational Games? Definition, History & Benefits. Study.com. <https://study.com/academy/lesson/educational-games-definition-history-benefits.html>
9. Nisbet, J. (2023). Game-Based Learning: Pros, Cons & Implementation Tips for educators. prodigygame.com. <https://www.prodigygame.com/main-en/blog/game-based-learning/>
10. Saliuk, B., Shkola I., Podosynnikova H., Shevchenko M., Prokopchuk N., Antonenko N., Konovalenko T., Korol T. (2024). Digital Transformation of Education: Challenges and Strategies. Digital Technologies for Teaching English as a Foreign/Second Language, 11–20. <https://doi.org/10.55593/ej109>
11. Sangeetha, V. (2023). The Effective Use of Online Resources in Improving Students' English Grammar Skills in the EFL Classes at the Tertiary Level. International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET), 18(14), pp. 215–228. <https://doi.org/10.3991/ijet.v18i14.36745>
12. Sri Redjeki, I., & Muhajir, R. (2020). DUOLINGO For Grammar Learning. *PROSIDING LPPM UIKA BOGOR*. Retrieved from <https://pkm.uika-bogor.ac.id/index.php/prosiding/article/view/659>
13. Stewart, B. (2000). Blooket. <https://www.blooket.com/>
14. Yarahmadzehi, N., & Parvin, M. (2018). The Effects of Game-based Learning on the Grammatical Accuracy of Iranian High school Students. https://journalscnu.sinaweb.net/article_60366.html
15. Yu, S. (2005). The Effects of Games on the acquisition of some grammatical features of L2 German on students' Motivation and classroom atmosphere. (online) Unpublished PhD thesis, Faculty of Education, Catholic University, Australia. <http://dlibrary.acu.edu.au/digitalthesis/publicatd%2DacuvP98:29052>
16. Yusof, N. N. (2021). The use of E-Learning in teaching grammar-based lesson among TESL program trainee teachers from a public university. https://www.academia.edu/52723670/The_Use_of_E_Learning_in_Teaching_Grammar_based_Lesson_Among_TESL_Program_Trainee_Teachers_From_a_Public_University

УДК 373.5.016:811.111'373]:004

DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH THE USE OF VOCABULARY LEARNING APPS

Тименко Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Таран О. М.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов.

The quest to optimize vocabulary acquisition has long been a central theme in language learning research. Pioneering scholars have shed light on the intricate web of factors influencing learner motivation and engagement. Within the ever-evolving domain of high school education, the way we present vocabulary learning materials holds immense power. Studies consistently highlight the effectiveness of interactive and engaging methods in propelling vocabulary development among high school students. In the midst of our digital revolution, Vocabulary Learning Applications (VLAs) have emerged as a powerful pedagogical tool, wielding the potential to revolutionize the language learning experience and supercharge vocabulary acquisition. By harnessing the captivating allure of gamification, personalized learning pathways, and multimedia integration, VLAs offer a dynamic and interactive approach to vocabulary development, promising to transform high school classrooms into engaging and effective learning environments.

Пошук шляхів оптимізації засвоєння словникового запасу вже давно став центральною темою досліджень у галузі вивчення мов. Вчені-першопрохідці пролили світло на складну мережу факторів, що впливають на мотивацію та зацікавленість учнів. У сфері середньої освіти, що постійно розвивається, спосіб, у який ми подаємо матеріали для вивчення лексики, має величезну силу. Дослідження постійно підкреслюють ефективність інтерактивних та цікавих методів у розвитку словникового запасу старшокласників. У розпал нашої цифрової революції додатки для вивчення лексики (VLA) стали потужним педагогічним інструментом, що має потенціал докорінно змінити процес вивчення мови та пришвидшити засвоєння словникового запасу. Використовуючи захоплюючу привабливість гейміфікації, персоналізованих шляхів навчання та мультимедійної інтеграції, VLA пропонують динамічний та інтерактивний підхід до розвитку словникового запасу, що обіцяє перетворити шкільні класи на захоплююче та ефективне навчальне середовище.

Keywords: *teaching, apps, vocabulary, applications, digital, lexical competence.*

Problem: Building a strong vocabulary is a fundamental pillar of language acquisition, especially for high school students who are solidifying their foundation for future academic and professional success.

However, traditional methods of vocabulary development, often relying on rote memorization, flashcards, and drills, can be tedious and lack engagement.

These limitations are further amplified in the current educational landscape. The rise of technology and the prevalence of digital distractions have created a generation of current-generation of learners who crave a more hands-on and stimulating approach to education. Traditional methods often struggle to compete with the allure of smartphones and social media, leading to disengagement and a passive approach to vocabulary learning.

Educators face a critical question: how can we revitalize the learning process for vocabulary development in a remote setting? While traditional methods often rely on static text-based resources, the solution lies in leveraging the power of engaging listening modalities like audio, video, and recordings. Here's where Vocabulary Learning Applications (VLAs) enter the picture. These innovative tools offer a dynamic and interactive approach, transforming the remote classroom experience from a passive one to an active and engaging one. Further research on the long-term impact and optimal use of VLAs can solidify their role in empowering students to become proficient and confident language learners.

Literature review: Traditionally, vocabulary development has relied on methods like rote memorization, flashcards, and drills. While these methods can be effective for some learners, they can also be tedious and lack engagement, leading to decreased motivation. Furthermore, traditional methods often fail to address the contextual nuances of vocabulary, hindering students' ability to use words effectively in different situations. VLAs offer a dynamic and interactive approach to vocabulary acquisition. These applications incorporate various features, including:

Gamification: By employing points, badges, and leaderboards, VLAs transform learning into a game-like experience, increasing student engagement and motivation (Liu et al., 2019).

Personalized Learning: Many VLAs offer personalized learning paths that cater to individual student needs and vocabulary gaps (Wang et al., 2013).

Multimedia Integration: VLAs often integrate multimedia elements like audio clips, images, and videos, providing contextual understanding and enhancing memorability (Lee & Kim, 2014).

Several studies have explored the effectiveness of VLAs in improving vocabulary knowledge. A meta-analysis by Lin & Wang (2018) found that VLAs had a positive impact on students' vocabulary learning compared to traditional methods. Studies «Use of Smartphone c

However, some research suggests limitations. Studies « Mobile-Assisted Language Learning: A Systematic Review of the Empirical Literature and «The Effects of Mobile-Assisted Language Learning on L2 Vocabulary Learning: A Meta-Analysis» highlight potential drawbacks, such as over-reliance on memorization without focusing on contextual usage and the need for effective teacher integration to maximize learning outcomes.

The aim of the following article: This article aims to investigate the effectiveness of Vocabulary Learning Applications (VLAs) in revitalizing vocabulary development among high school students. The research will explore how VLAs can overcome the limitations of traditional methods and address the challenges of the digital age.

Main Body: The cornerstone of effective language acquisition is a robust vocabulary foundation. However, fostering such a foundation in high school students often presents a challenge. The digital age has further complicated this scenario, but Vocabulary Learning Applications (VLAs) have revolutionized the way we learn languages, offering a convenient, flexible, and personalized approach to vocabulary acquisition. Studies have demonstrated the effectiveness of mobile-assisted language learning (MALL) in improving vocabulary learning outcomes (Chen, Hsu, & Hwang, 2017; Tang & Hew, 2017).

These applications present a captivating array of features designed to make vocabulary learning more enjoyable and effective. For example, spaced repetition is based on the idea that the optimal time to review material is just at the point where you are about to forget it, which is why the intervals between reviews are increased over time (Kevin Mueller, 2022). Furthermore, VLAs often cater to individual learning styles through personalized learning paths. This ensures that students focus on areas where they need the most improvement, maximizing the effectiveness of their vocabulary development efforts.

To maximize the potential of VLAs, teacher integration is crucial. Teachers can play a vital role in guiding students towards selecting appropriate applications that align with their learning goals and curriculum objectives. Furthermore, by designing activities that encourage students to use their learned vocabulary in context, teachers can solidify understanding and enhance the overall learning experience. Regular progress monitoring and personalized support from teachers can further optimize learning outcomes with VLAs.

In conclusion, Vocabulary Learning Applications offer a promising solution, with features like gamification, personalization and multimedia integration designed to make learning engaging and effective. Further research on the long-term impact and optimal use of VLAs can pave the way for a future where technology empowers students to become proficient and confident language learners. As Schmitt (2018)

notes, «vocabulary is the foundation of language learning, and teaching vocabulary effectively is crucial for language learners to achieve their goals.»

References:

Journal Articles (Print)

1. Lee, J. Y., & Kim, Y. J. (2014). The effects of learner-controlled vocabulary learning with multimedia on EFL vocabulary acquisition and motivation. C. 102-113.

2. Lee, J., & VanPatten, B. (2022). The Effects of Mobile-Assisted Language Learning on L2 Vocabulary Learning: A Meta-Analysis. C. 12-27.

3. Ming-te W. (2013). School context, achievement motivation, and academic engagement: A longitudinal study of school engagement using a multidimensional perspective.

4. Books

5. Schmitt, N., & Schmitt, D. (2020). Vocabulary in Language Teaching. University of Cambridge ESOL Examinations.

6. Conference Proceedings / Online Resources

7. Brandon, B., Carine, K., & Xiaoyu, L. (2019). Recommendations for Methodology of Virtual Reality Clinical Trials in Health Care by an International Working Group: Iterative Study. [Online resource].

8. Kevin, M., George, H., (2022). Vocabulary Learning Outside of the Classroom: Institutional Use of a Spaced Repetition Vocabulary Learning App. [Online resource].

9. Anna, M., Renato, B., (2021). The features of video content on YouTube affect digital consumer engagement. [Online resource].

10. Xuesong, G., (2022). Using Mobile Devices for Vocabulary Learning Outside the Classroom: Improving the English as Foreign Language Learners' Knowledge of High-Frequency Words. [Online resource].

УДК 159.9-057.36-044.377:316.362.1

ЗБЕРІГАННЯ РОДИННОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СІМЕЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бабич Юлія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Литовченко Н. Ф.**, кафедра загальної та практичної психології.

Анотація

У статті здійснено аналіз та актуальність теми дослідження успішної соціальної адаптації військовослужбовців до цивільного життя. Адже разом із бойовим досвідом, вони отримують фізичні й психологічні травми, а їхня психіка зазнає значних змін. Пізніше вони будуть страждати на психічні розлади та відчувати труднощі у процесі адаптації до мирного життя. Тому виникає потреба у пошуку ефективних шляхів соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, що побували на війні.

Об'єктом даного дослідження є соціальна адаптація військовослужбовців.

Предметом даного дослідження є: як саме родинний зв'язок для військовослужбовців впливає на їхню соціально-психологічну адаптацію до військової служби чи поверненню до цивільного життя.

Ключові слова: *Соціальна адаптація, емоційні та поведінкові реакції, фізичні й психологічні травми.*

Мета роботи полягає в тому, що в результаті дослідження будуть визначені основні фактори та механізм їх впливу на процес соціальної адаптації

військовослужбовців.

Війна в Україні зумовила виникнення нових, раніше невідомих для нашого соціуму викликів. На наш погляд, одним із основних, породжених війною, викликів є успішна адаптація військовослужбовців до цивільного життя. Адже разом із бойовим досвідом, вони отримують фізичні й психологічні травми, а їхня психіка зазнає значних змін. Пізніше вони будуть страждати на психічні розлади та відчувати труднощі у процесі адаптації до мирного життя. Тому виникає потреба у пошуку ефективних шляхів соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, що побували на війні [1].

Аналіз психологічних наукових публікацій показав, що соціальна адаптація військовослужбовців – це широке поняття, яке включає в себе декілька основних складових: психологічну складову – оволодіння системою цінностей (нормами, установками, зразками поведінки), культурною, які існують у цивільному середовищі з метою виконання існуючих у ньому вимог до особистості; правову складову – освоєння юридичних норм, які регламентують статус, правове положення людини, що визначає її нові права, обов'язки і можливості, а також знання тих структур, які можуть допомогти освоєнню цих норм і реалізації своїх можливостей; професійну складову – залежно від військової професії вона передбачає спеціалізоване удосконалення наявних професійних знань, вмінь і навичок або оволодіння новими професійними знаннями, вміннями та подальше успішне працевлаштування [1,2,3,4].

Особистісна реабілітація – це передусім повернення людини до повноцінного життя, до подальшої світобудови з її специфічними просторово-часовими координатами, які забезпечують ціннісну ієрархізацію навколишньої дійсності відповідно до ставлення до часу життя й ставленню до довкілля, інших людей і самого себе у моральнісному ракурсі [4].

Соціальна адаптація у загальному розумінні – це процес взаємодії індивіда (особистості) або соціальної групи із зовнішнім середовищем, в результаті якого відбувається освоєння нової соціальної (життєвої) ситуації [2].

О.Масик у практичному посібнику «Ми пережили» визначає, що соціальна адаптація військовослужбовців до умов життя в цивільному середовищі – це суспільний процес їх активного пристосування до нових соціальних умов проживання в цивільному середовищі з ринковою системою взаємостосунків, який передбачає освоєння норм і правил цього середовища, оволодіння професією, спеціальністю, реалізацією своїх прав, у тому числі на працю, на відпочинок, на реалізацію формування в собі нових правил поведінки і нового самоусвідомлення, що забезпечує безболісний, комфортний перехід до нових умов життя. [2].

Особливості психологічної реабілітації полягають у органічному поєднанні певних підходів до відновлення людини, розроблених у межах як медичної, так і соціальної реабілітації [3].

Після бойового завдання або військової служби людина загалом повертається іншою – фізично й емоційно. Важливо зазначити, що на відміну від колишніх воєн, більше ветеранів повертаються додому, переживши рани й травми, які могли б у минулому бути смертельними; зазнавши при цьому більше політравмивних ушкоджень: множинних ампутацій, черепно-мозкових травм, важких травм обличчя тощо. Будь-які тілесні ушкодження впливають на психіку людини [1], до цього додаються невидимі моральні травми відспоглядання наслідків війни, стреси, пов'язані із загальними аспектами служби збройних силах [2]. Відраджень для виконання бойових чи службових завдань сьогодні є реальністю військової служби. Розлука позбавляє членів сім'ї повсякденного спілкування, але не обов'язково негативно впливає на загальне задоволення або якість подружніх стосунків. Якщо взяти до уваги широке коло подружніх чинників: рівень впевненості, що шлюб може зберігатися тривалий час; рівень відданості подружжя одне одному; кількість розлучень; рівень задоволення подружнім життям, насильство в сім'ї, то з'ясовано, що немає істотних відмінностей у задоволенні подружнім життям у пар, роз'єднаних через військові конфлікти, і тих, хто просто служив в армії, перебуваючи вдома.

Кожен військовий потребує певного часу для адаптації до мирного життя. З проблемами адаптації сім'я може зіткнутися у перший місяць після повернення бійця додому. Так, можуть проявлятися неоднозначні фізичні, емоційні та поведінкові реакції учасника бойових дій. Такі реакції є нормальною складовою процесу адаптації та більшість бійців, які повертаються додому, адаптуються до мирного життя протягом кількох місяців після повернення з війни [1].

Основними проявами фізичних реакцій є:

- безсоння, постійна втома;
- проблеми зі шлунком та вживанням їжі;
- головний біль та пітливість при думці про війну;
- швидке серцебиття і дихання;
- загострення існуючих захворювань.

До емоційних реакцій можна віднести:

- погані сни, кошмари;
- злість, ненависть;
- часті негативні спогади про війну;
- відчуття суму, самотності, непотрібності;
- відчуття безпорадності, страху, нервування;
- відчуття збудження, схвильованість;
- відчуття шоку, оніміння, неможливості відчувати позитивні емоції;
- легке погіршення настрою;
- почуття провини, сорому, самоосуду;
- почуття безнадії щодо майбутнього.

Військовослужбовець, який повернувся додому у мирне життя може негативно реагувати на різноманітні подразники. Так, на події, які можуть нагадувати про війну людина може реагувати від появи нав'язливих образів перед очима і появи небажаних думок до спогадів бою. Ці спогади можуть бути настільки реалістичними, що людині здається, ніби вона знову опинилася на війні. Разом з тим, виникнення будь-яких незначних проблем, може призвести до проявів агресії та злості.

Можна розрізнити також й поведінкові реакції військовослужбовців, до них відносяться:

- надмірна пильність та нав'язливі думки про безпеку;
- труднощі з концентрацією уваги;
- лякання при гучних та різких звуках;
- уникання людей або місць, пов'язаних з травмуючою подією;
- надмірне вживання алкоголю, паління або вживання наркотиків;
- проблеми з виконанням звичних завдань удома або на роботі;
- агресивний стиль водіння автомобіля або зацікавленість до небезпечних

видів спорту.

Незважаючи на те, що більшість учасників бойових дій стикаються в мирному житті зі значною кількістю проблем та своєрідних реакцій, яких не було в них раніше, можна виділити й тих військовослужбовців, серед яких можна відмітити й позитивні зміни в особистості.

До таких змін можна віднести зростання особистісної зрілості військовослужбовця; переосмислення того, що час проведений разом з сім'єю є найцінніший; почуття впевненості у собі та власній сім'ї; зрозуміння свого покликання та віра у свою справу та власні сили.

Одним зі найважливіших аспектів проявів реакцій у демобілізованого бійця є те, що вони можуть виникати одночасно (як позитивні так і негативні), що в свою чергу свідчить про довготривале перебування бійця у постійному стресі у період проведення бойових дій

Під час постмобілізаційного етапу усі члени родини з нетерпінням очікують на свого бійця та з кожним днем уявляють цю так довго очікувану зустріч. Однак, члени родини можуть зіткнутися з тим, що повернення їх бійця додому не відповідає їх очікуванням. Під час військової служби військовий може зазнати різних стресів під час травмуючи обставин або ж життя вдома може змінитися з появою нової дитини, або захворювання когось із членів сім'ї. Будь-які з нових обставин за час відсутності бійця вдома можуть ускладнити його повернення до звичайного життя.

У членів сім'ї може з'явитися відчуття відчуженості військовослужбовця від родини. Але слід пам'ятати, що військовослужбовець стикався зі складними

обставинами під час проведення бойових дій, тому членам сім'ї для відновлення колишньої близькості, довіри і підтримки необхідно навчитися знову довіряти одне одному і покладатися один на одного. Може з'явитися необхідність переглянути та переоцінити сімейні ролі.

Жінка військовослужбовця

Жінка за час відсутності чоловіка військовослужбовця могла стикатися з різними проблемами і самостійно вирішувати їх. У зв'язку з цим, у жінки можуть виникати почуття як злості через те, що довелося самостійно справлятися з проблемами, так і відчуття гордості за свої досягнення.

При поверненні бійця додому, члени родини можуть стикатися з проблемами у стосунках, а саме: поява нових знайомих та друзів, виникнення почуття підозри невірності другої половини. У такі моменти членам родини в обов'язковому порядку необхідно розмовляти один з одним, обговорювати ті почуття, які в них виникають та разом шукати шляхи вирішення проблем.

Як чоловіки так і жінки військовослужбовці при поверненні додому впевнені, що члени їх родини та друзі не розуміють через що їм довелося пройти. У зв'язку з цим, вони можуть ізолювати себе від близьких людей та шукати підтримку у бойових товаришів.

Для того, щоб члени родини та друзі могли надати моральну підтримку демобілізованому військовослужбовцю, їм необхідно намагатися ставитися з розумінням до почуттів та реакцій (як негативних, так і позитивних) та не хентувати ними [2].

Діти

У зв'язку з тим, що за час відсутності батька (мати) військовослужбовця в сім'ї потреби дітей могли дещо змінитися, тому потрібно звернути увагу на підготовку дітей до возз'єднання родини. Адже, їм може знадобитися деякий час, щоб знову відчувти душевну близькість з батьком, особливо, якщо вони були дуже маленькими на час його від'їзду.

При підготовці дітей до повернення у сім'ю батька (матері) бійця, необхідно враховувати те, що реакції дітей на зміни в їх житті залежать від їх віку.

Немовлята (до 12 місяців) можуть реагувати на зміни у розпорядку дня, оточенні, на зміни настрою матері або відсутність її уваги. Діти можуть ставати апатичними, відмовлятися від їжі і навіть втрачати вагу.

Діти 1-3 років можуть ображатися, плакати, влаштовувати гнівні істерики, погано спати, якщо мама перебуває в стресовому стані.

Дошкільнята (3-6 років) можуть повертатися до більш дитячої поведінки, регресувати, смоктання пальця, проблеми зі сном, тривожність, роздратування, боязнь втрати матері, відчуття своєї провини через мобілізацію батька. Також вони можуть легко роздратовуватися, впадати у гнів, бути пригніченими або агресивними, або ж скаржитися на неприємні відчуття або біль.

Діти молодшого шкільного віку (6-12 років) можуть бути нервовими, агресивними або капризувати і скаржитися, істерити. У них може з'являтися головний або шлунковий біль тощо. Дуже часто дошкільнята або молодші школярі турбуються, переживають про безпеку батька вдома.

Підлітки (13-18 років) можуть хвилюватися, нервувати, протестувати. Також їм може не подобатися новий розподіл сімейних ролей і сімейних обов'язків під час відсутності батька та після повернення його додому. Разом з тим, у зв'язку з пережитим стресом, підлітки можуть потрапити до груп ризику, а саме: зловживання алкоголем, тютюнопаління, наркотичні засоби, схильність до суїциду та правопорушень.

При підготовці дитини, незважаючи на її вік, до повернення одного із батьків додому, слід огорнути її додатковою увагою та піклуванням, проявити розуміння до почуттів та реакції дитини (почуття злості, агресії, провини), обговорити сформовану ситуацію в сім'ї та зберегти звичайний ритм життя.

Батьки військовослужбовця

Батьки та інші члени сім'ї повинні пристосовуватися до повернення військового. За час військової служби, як військовий, так і його сім'я змінилися і подорослішали. Тому стосунки з батьків з сином (військовослужбовцем) змінилися і будуть іншими. Батьки військовослужбовця будуть хотіти піклуватися про нього як і раніше, в результаті чого вони можуть зіткнутися з його негативною реакцією.

Батькам слід пам'ятати, що їхній дитині довелося пережити психічні та можливі фізичні травми, які могли змінити його особистість, тому їм необхідно бути наполегливими у тому, щоб дати військовослужбовцю час звільнити свої думки від впливу війни та пристосуватися до мирного життя [2].

Висновки. Члени родини можуть знизити ймовірність негативних проявів поведінки, якщо:

- 1) надавати військовослужбовцю можливість проводити якусь частину вільного часу віч-на-віч із кожним членом родини або близьким другом;
- 2) підтримувати його у стосунках з іншими, але в той же час також надавати йому якийсь час провести наодинці з самим собою;
- 3) надавати можливість проводити певний час з бойовими друзями та товаришами;
- 4) проводити спільний час з військовослужбовцем при різноманітних обставинах (прогулянки, відвідування театрів, тощо);
- 5) висловлювати впевненість в возз'єднанні родини та вирішенні будь-яких проблем;
- 6) розподілити домашні обов'язки та обговорити ймовірні нові зобов'язання;
- 7) поважати думки та дії кожного, при потребі йти на компроміси.

Окрім рекомендацій, які можуть сприяти пришвидшенню адаптації до мирних обставин, існують й ті рекомендації, через порушення яких може виникати загострення негативних проявів поведінки бійця.

Члени родини, до якої повернувся військовий не повинні допускати:

- тиску на бійця, щоб він в свою чергу розповів про свій бойовий досвід.

Адже він може бути не готовий розповісти про події, які трапилися з ним там. В свою чергу, в момент розповіді військовослужбовця про відповідні події – не зупиняйте його.

- оцінки діям демобілізованого військовослужбовця;
- вказівок, що «треба» робити військовослужбовцю;
- використання установлених виразів або кліше («Війна - це пекло», «Якщо ти вже повернувся, можеш залишити все у минулому» тощо). Замість цього краще висловити бійцю свою турботу та переживання за нього.

Список використаних джерел та літератури

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. https://vle.ndu.edu.ua/pluginfile.php/177977/mod_resource/content/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D0%A2%201.pdf
2. Масик О., Циганенко Г., Григор'єва О. МИ ПЕРЕЖИЛИ: техніки відновлення для сімей, військових, цивільних та дітей. // https://radnyk.org/wp-content/uploads/2020/02/www_perejuly.pdf
3. Титаренко Т. М. Реабілітаційні технології відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах тривалої травматизації // <https://lib.iitta.gov.ua/720302/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85.pdf>
4. Титаренко Т.М. Свобода ставлення до скрутних обставин. Життєва криза очима психолога. URL: https://upsihologa.com.ua/tytarenko_crisis4.html.

УДК 371

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ М. Ф. КВІНТІЛІАНА

Бабін Юлія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Стаття присвячена актуальним питанням виховання та навчання в працях Марка Фабія Квінтіліана, давньоримського ритора, граматики і педагога. У статті розглядаються основні ідеї Квінтіліана з цих питань, які залишаються актуальними і в наші дні.

Ключові слова: Виховання, освіта, навчання, оратор.

Постановка проблеми у сучасному вигляді. Навчання - це процес набуття нових знань, навичок, поведінки чи цінностей через досвід, вивчення, освіту чи роздуми. Навчання передбачає зміну когнітивних процесів та поведінки індивіда в результаті досвіду, і це може статися на будь-якому етапі життя. У сучасному світі проблема виховання та навчання є однією з найважливіших. Це пов'язано з тим, що світ швидко змінюється, і суспільству потрібні люди, які можуть адаптуватися до цих змін і ефективно вирішувати проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї Квінтіліана з питань виховання та навчання відповідають основним тенденціям розвитку освіти в сучасному світі. Ці ідеї орієнтовані на всебічний

розвиток людини, формування її критичного мислення і творчих здібностей, підготовку до життя в сучасному суспільстві. Результати останніх досліджень в галузі навчання підтверджують важливість ідей Квінтіліана. Дослідження авторів (Іван Іванович Рижков, Віктор Олександрович Звєгинцев, Валентин Олександрович Гордієнко) показали, що ефективне навчання передбачає розвиток когнітивних процесів, мотивації, використання різних методів навчання і застосування знань і навичок у реальних ситуаціях. На основі цих висновків можна сформуванати ряд рекомендацій для сучасної освіти.

Формулювання цілей дослідження.

- Охарактеризувати основні ідеї Квінтіліана з питань виховання та навчання.
- Проаналізувати актуальність ідей Квінтіліана для сучасної освіти.
- Запропонувати рекомендації щодо реалізації ідей Квінтіліана в сучасній освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів.

Марк Фабій Квінтіліан (лат. Marcus Fabius Quintilianus; ок. 35 – ок. 100) – римський ритор, педагог, автор трактату «Дванадцять книг про оратора». Квінтіліан виступає прихильником громадського виховання, віддаючи йому перевагу перед домашнім. Йому належить прогресивна думка про те, що всі діти є здібними від природи і потребують тільки правильного виховання і навчання з врахуванням їх індивідуальних особливостей. Він сформував ряд вимог до вчителя і вихователя. Квінтіліан вважав, що мета виховання оратора - це підготовка до життя в суспільстві. Він вважав, що оратор повинен бути здатним ясно і переконливо висловлювати свої думки, щоб впливати на інших людей.

Оратор повинен бути всебічно розвинутою людиною, щоб він міг зрозуміти різні аспекти життя і використовувати свої знання для переконання інших людей. Для цього він пропонував включати в освіту оратора вивчення таких дисциплін, як філософія, історія, література, право та інші. Також оратор повинен бути здатним критично мислити і творчо вирішувати проблеми. У навчанні він розрізняв три ступені: наслідування, настанови і вправи, був прихильником поєднання заучування з усвідомленням матеріалу.

Підготовка до практичної діяльності. Квінтіліан вважав, що оратор повинен бути готовий до практичної діяльності, тобто до виступів перед аудиторією. Для цього автор пропонував використовувати в навчанні такі методи, як практика виступів перед аудиторією, аналіз ораторських виступів інших людей та інші.

Ідеї про виховання оратора відповідають основним тенденціям розвитку освіти в сучасному світі. У сучасній освіті також ставиться завдання підготовки всебічно розвинутих людей, здатних критично мислити і творчо вирішувати проблеми. Не потрібно виокремлювати дітей, адже всі вони здатні до освіти, якщо їх навчати цьому з дитинства. Досконала людина повинна бути доброю, тобто мати такі якості, як справедливість, милосердя, чесність і скромність. Він також вважав, що досконала людина повинна бути розумною, тобто мати такі якості, як розум, пам'ять і уяву. І, нарешті, він вважав, що досконала людина повинна бути освіченою, тобто мати знання з різних областей науки і мистецтва. Фізичне виховання, має сприяти розвитку здоров'я, сили і витривалості. Інтелектуальне виховання, має сприяти розвитку розуму, пам'яті і уяви. Моральне виховання, має сприяти розвитку таких якостей, як справедливість, милосердя, чесність і скромність. Соціальне виховання, має сприяти розвитку таких якостей, як співпраця, взаємодопомога і соціальна відповідальність. Ефективне виховання і навчання повинні бути спрямовані на розвиток самостійності і критичного мислення учнів важливо використовувати різні методи навчання, щоб зацікавити і мотивувати учнів. Особистість учителя є важливим фактором у процесі виховання і навчання. Учитель повинен бути розумним, освіченим і вихованим, повинен бути авторитетом для учнів. Він висуває ряд важливих дидактичних вимог. Насамперед це такі як одночасне вивчення кількох навчальних предметів при певному їх чергуванні між собою, поєднання заучування і осмислення матеріалу, врахування індивідуальних можливостей учнів, необхідність радісного навчання тощо. Щодо вивчення грамоти Квінтіліан робить спробу удосконалити буквоскладальний метод, пропонуючи здійснювати одночасне засвоєння зовнішнього вигляду і назв букв, підкреслюючи при цьому значення наочних прийомів. Квінтіліан вперше в історії педагогіки формулює ряд вимог до вчителя. Найважливіші з них такі: вчитель повинен любити дітей, бути для них хорошим прикладом у всьому, розмовляти чистою і грамотною мовою, бути освіченим. Для роботи у школі підвищеного типу вчитель обов'язково повинен попередньо працювати певний час в елементарній школі.

На основі аналізу основних ідей Квінтіліана з питань виховання та навчання можна зрозуміти, що вони відповідають основним тенденціям розвитку освіти в сучасному світі. Ці ідеї орієнтовані на всебічний розвиток людини, формування її критичного мислення і творчих здібностей, підготовку до життя в сучасному суспільстві. Сучасні теорії освіти також ставлять перед собою цілі всебічного розвитку людини, формування її критичного мислення і творчих здібностей. Вони також використовують різні методи навчання, спрямовані на зацікавлення і мотивацію учнів. Тому ці ідеї можуть бути використані для підвищення якості освіти та розвитку особистості учнів у сучасному світі. Ідеї Квінтіліана підкреслюють важливість розвитку фізичних, інтелектуальних, моральних і соціальних здібностей людини.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

У результаті дослідження було встановлено, що ідеї Марка Фабія Квінтіліана про виховання оратора є актуальними і в сучасному світі. Вони відповідають основним тенденціям розвитку освіти, а також можуть сприяти вирішенню таких проблем освіти, як формування критичного мислення і творчих здібностей учнів, підготовка учнів до практичної діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Балух В. О. Історія античної цивілізації: підручник: у 3 т. Чернівці: Вид-во «Наші книги», 2008. Т. 2: Стародавній Рим. 848 с.
2. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна ; за заг. ред. Є. І. Коваленко. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
3. Плотницька І. М., Левченко О. П., Кудрявцева З. Ф. та ін. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посіб. / за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. Київ: НАДУ, 2011. 128 с.

УДК 371

ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ М.Ф. КВІНТІЛІАНА

Бердник Каріна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Марк Фабій Квінтіліан – найвідоміший із римських педагогів, ритор, автор «Повчання оратора». У книзі розглядаються не тільки теорія та практика риторики, але і базова освіта та розвиток оратора як особистості. Більш ранній текст, «Про причини неправильного красномовства» (лат. De Causis Corruptae Eloquentiae), було втрачено, але вважається, що його тези частково були відображені у «Повчанні оратора».

У цьому творі (12 книг), він впорядкував позичені педагогічні ідеї з Греції і розширив їх, додаючи цілий низку вказівок. Цей твір був представлений у 1415 році і отримав високу оцінку гуманістами епохи Відродження як важливе джерело, яке дозволяло їм ознайомлюватися з педагогічними ідеями стародавнього світу. На жаль, значна частина цього твору не дійшла до наших днів, але збережені фрагменти дозволяють судити про основні педагогічні переконання Квінтіліана. У історії педагогіки це є однією з перших праць, тісно пов'язаних з практичним використанням у школі.

Тези, які сформульовані на основі твору «Повчання оратора»:

Завдання освітнього процесу:

1. Квінтіліан вважав, що створення сприятливого середовища для навчання, повинно мати характер забави та має заохочувати учнів. Це має сприяти для засвоєння інформації дітьми. («Нехай навчання буде для неї (дитини) забавою. Нехай її заохочують проханнями й похвалами, і нехай вона радіє тільки тоді, коли їй пощастить щось опанувати» [2, с. 2].)

2. Використовувати індивідуальні, приємні підходи, які мають заохочувати дитину до навчання, і які мають підходити до віку дітей. («Я не засуджую відомого способу заохочувати дітей до навчання, саме давати їм замість іграшок літери, вирізані з слонової кістки. Треба вигадати для цієї мети і щонебудь інше, що могло б бути приємним у такому віці і що дитина із задоволенням обмацувала б, роздивлялася, називала» [2, с. 2].)

3. Навчити дітей письму, але прописи, які пишуть діти мають бути не беззмистовними. («...Я зауважу, що вміщені в прописах речення мають бути не беззмистовними сентенціями, а чимось цінним у розумінні морального напучування. Такий матеріал залишиться до старості, а закріпившись у такій юній душі, він благотворно впливає на моральний розвиток» [2, с. 2].)

4. Навчити майбутнього оратора не лякатись публіки. Це головне завдання для навчання та виховання оратора («Передусім, майбутній оратор, якому доведеться виступати на численних зборах і ніби перед цілою державою, повинен змалку звикати не лякатися багатолюдності й не відчувати боязні, що породжується усамітненням і наче відлюдницьким життям» [2, с. 3].)

Особливості виховання та навчання:

1. Квінтіліан вважає, що навчання в школі має переваги над навчанням дома. («...краще обрати, на мій погляд, урочистість громадського й упорядкованого зібрання, чим відлюдність й невідомість приватних будинків. Адже кожний гарний учитель прагне мати якомога більше слухачів і вважає себе достойним ширшого поля діяльності...» [2, с. 3].)

2. Квінтіліан вважає чистолюбство більше чеснотою, чим пороком. І закликає хвалити учнів, щоб збуджувати в них змагання і гордість. («Похвала збуджуватиме в ній змагання, їй буде соромно посту-

патися перед рівними, вона вважатиме за головне для себе випередити старших. Від усього цього спалахне її гордість, і хоч саме честолюбство є пороком, проте воно часто буває причиною чеснот» [2, с. 3].)

3. Вчитель повинен розуміти душу дитини, щоб розуміти як її навчити, бо всі діти є різними. («Досвідчений наставник передусім повинен вивчити розум та природу дорученої йому дитини. Треба з'ясувати собі, як слід поводитися з дитячою душею. Деякі діти, коли не бути з ними наполегливими, швидко стануть розбещені. Інші не терплять наказів. Одних страх збуджує, інших – знесилює. Одні виявляють успіхи в зв'язку з безперервною роботою, інші воліють поривчастої діяльності» [2, с. 4].)

4. Автор був проти тілесних покарань, хоча в той час це було нормою. Не вбачав в цьому сенсу. («Я найменше бажав би, щоб учні зазнавали тілесних покарань, хоч вони загальноприйняті... Насамперед такі покарання ганебні й принизливі, і те, що властиве одному вікові, може бути образливим для іншого віку. Далі, якщо у когонебудь душа настільки низька, що не виправляється доганами, – така людина звикне й до побоїв, як це спостерігається в найгірших рабів» [2, с. 4].)

Отже, у своїх творах М.Ф. Квінтіліан висвітлив широкий спектр педагогічних поглядів, орієнтуючись на виховання та навчання ораторів у римському суспільстві. Він акцентував на створенні захопливого середовища для навчання, використанні індивідуальних підходів та важливості морального розвитку. Квінтіліан підкреслював переваги шкільного навчання перед домашнім та виступав проти тілесних покарань, визначаючи їх як ганебні. Важливим елементом його методології було заохочення учнів через похвалу, стимулюючи гордість та змагання. Квінтіліан вважав, що розуміння індивідуальних особливостей дітей є ключем до успішного виховання та навчання. У цілому, його ідеї залишаються актуальними і в сучасному освітньому контексті, наголошуючи на важливості гуманістичних та індивідуалізованих підходів у педагогіці.

Список використаних джерел та літератури

1. Вікіпедія [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BD](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BD)

2. Хрестоматія з історії зарубіжної педагогіки с.2-5 URL: https://vle.ndu.edu.ua/pluginfile.php/189923/mod_resource/content/1/%D0%A5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.pdf

3. Хрестоматія з історії зарубіжної педагогіки Е.І. Коваленко, Н.І. Белкіна, 2006 р., с.48-57.

УДК 159.9

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ В СІМ'ЯХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Богун Вікторія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Литовченко Н. Ф.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті проаналізовано особливості психологічних чинників задоволеності шлюбом військовослужбовців. Одним із головних чинників, який визначає напрям розвитку сім'ї, є задоволеність шлюбом. Натепер до числа дуже важливих наукових проблем належить проблема побудови щасливих, гармонійних та ефективних подружніх стосунків. Визначено, що задоволеність шлюбом пов'язана із ціннісними орієнтаціями подружжя та з характером взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях, які по-різному домінують на різних етапах подружнього життя.

Ключові слова: подружні пари, військовослужбовці, шлюб, психотерапія, задоволеність шлюбом, емоції, дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Українське суспільство переживає важкі часи, які мають значний вплив на психічне здоров'я, фізіологічний та емоційний фон громадян України. Створюється ситуація постійної напруги, тривоги, фрустрації.

Кожен етап відрядження у район ведення бойових дій містить емоційний і організаційний елементи, які впливають як на військовослужбовців, так і на членів їхніх сімей.

Практично завжди процес підготовки та участь у бойових діях вносить елемент невизначеності у життя військовослужбовців, навіть для тих, хто вже має бойовий досвід. Попри постійні навчання, існує невизначеність щодо проблем, пов'язаних з підготовкою та участю у бойових діях, часовими показниками, здатності родини справлятися з розлукою та завжди наявний ризик поранення або смерті. Невирішені проблеми сім'ї мають потенційно руйнівні наслідки.

На думку командира (начальника), стурбований, заклопотаний військовослужбовець легко відволікається і не в змозі зосередитися на важливих завданнях у критичний момент. З психологічної точки зору, легше розізлитись, ніж протистояти болю і втраті від розлуки. У гіршому випадку, невіршена емоційна напруга може призвести до серйозних нещасних випадків або розвитку бойового стресу, який, у свою чергу, може стати причиною зриву виконання бойового завдання.

Через сімейні негаразди (непорозуміння з батьками (родичами), переживання за членів родини, які залишилися на окупованій території, конфлікти з подружжям (коханими) скоюється близько 30% самогубств військовослужбовцями – учасниками бойових дій.

Напружені, конфліктні стосунки між подружжям (членами сімей) деструктивно впливають на психологічний стан військовослужбовців під час служби (депресивні стани) і навпаки – гармонійні стосунки в сім'ї військовослужбовця стають для нього підтримуючим чинником під час служби і ресурсом у період відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше на наслідки військових подій та вплив війни на психіку людини та стосунки в сім'ї, звернули увагу після Першої світової війни. Коли протягом 4 років було зруйновані міста, суспільство, сім'ї - це дуже сильно вплинуло на психіку людини та її реакцію на трагічні події в таких великих масштабах, до яких людина того часу була не готова, ні фізично, ні морально.

На цей феномен звернув увагу британський психолог Ч. Маєрс, спостерігаючи та досліджуючи перших хворих військових після повернення з війни. Але згодом британські військові психіатри дали цьому явищу назву «травматичний невроз», «бойовий невроз», згодом почали помічати, що на такі симптоми почали звертатись звичайне цивільне населення та медичний персонал, який допомагав та був задіяний у відновлення та реабілітацію військових. Через деякий час це явище стали називати «Посттравматичний стресовий розлад» (ПТСР).

Після завершення Першої світової війни про ПТСР забули, хоча симптоми та реакції в багатьох людей тривали протягом всього їх подальшого життя [1]. Але з початком Другої світової війни питання та інтерес до ПТСР знов починає набирати обертів. Проте наслідки війни вплинули не тільки на здоров'я та психіку людини. Значні зміни відбулись і в стосунках в сім'ї, між чоловіками їх дружинами та дітьми.

Причиною таких змін стало те що за роки війни, в той час поки чоловік перебував на фронті, жінка змушена була сама нести відповідальність, турботу та безпеку за всю сім'ю. Але після завершення війни, і повернення чоловіків назад додому, і нібито як полегшення та щастя повинні були відчувати обидва партнери. Але все відбувалось навпаки. Це приносило їм тільки розчарування та складність стосунків. Покалічений, змучений, хворі, виснажені чоловіки, не здатні були до роботи. І це додавало жінкам інших турбот та зобов'язань, бо чоловік був ніби то як ще однією дитиною. Так само і жінки вже не були такими, як до війни. За роки війни вони значно постаріли, від перевантажень як фізичних так і психологічної перевтоми, це вплинуло не тільки на її світосприйняття, але на характер та нервову систему в цілому. Це призводило до ще більших розчарувань та роздратувань в сім'ї, а згодом і до розлучень.

Стосунки між дітьми і батьками також були складними та напруженими.

Діти так само не впізнавали своїх батьків після повернення з фронту або полону. Молодші їх взагалі ніколи не бачили або не впізнавали бо були ще зовсім малими, коли вони йшли на фронт. Старші діти, за часи відсутності батька, брали на себе відповідальність за молодших братів та сестер, турботу та забезпечення необхідним, що колись виконував батько. Але коли батьки повертались з війни, старші діти вже не могли і не хотіли передавати цю владу назад батькові. Часто батьки застосовували до них фізичну силу, що не могло не вплинути на їх взаємодію. Діти часто тікали з таких сімей на вулицю до таких саме дітей або були більш прив'язані до матерів.

На державному рівні, в той час Радянському Союзі, це також регулювалось і ставились до жінки за вимогами навантажень та вимог праці так само як до чоловіків. Роль чоловіка звелася до доповнення жінки, як трудового ресурсу і до «захисника батьківщини».

Сексуальне життя подружжя часто було спрямована лише на репродуктивну функцію, народити здорову дитину, та було під пильним наглядом суспільства в цілому. Контролювалось та регулювалось дуже пильно. Введення таких стимулюючих впроваджень, які б спонукали жінку до більшого народження дітей. Було прийнято Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям, посилення охорони материнства та дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» і заснування ордена «Материнська слава» та медалі «Медаль материнства», одним істотних нововведень цього Указу стало визнання юридичної сили лише за зареєстрованими в органах РАЦСу шлюбами»

Втручання офіційних інстанцій в інтимну сферу життя громадян стало нормою. Що в подальшому вплинуло не тільки на ставлення подружжя одне до одного, але й також ставлення дітей до своїх батьків. Згодом, в подальшому, дорослому житті мало вагоме значення на порозуміння в стосунках у власній сім'ї [3].

В напрямку терапії пар зараз відбуваються великі зміни [2; 3]. Різноманітні спостереження та результати досліджень стали поштовхом для розвитку та вдосконалення терапії пар. За останніми дослі-

дженнями, які були присвячені подружньому дистресу та задоволеності шлюбом, було з'ясовано який мають вплив негативні та позитивні стосунки на їх якість життя та на стан здоров'я людей. Всі ці дослідження також пов'язані з вивченням природи дорослих любовних стосунків. Всі отримані результати на різних рівнях та в різних дослідженнях, узгоджуються між собою та об'єднуються в єдину зв'язну картину.

Наше розуміння важливості близьких стосунків і того, як вони можуть зруйнуватись, наша здатність заздалегідь запланувати процес змін та обрати правильні втручання та пояснити процеси, коли дорослі любовні стосунки досягли критичної точки. Подружня терапія постає перед нами як мистецтво і наука. Існуючі патерни подружнього дистресу, які отримані емпірично та є орієнтирами в сфері дорослої прив'язаності, допомагають терапевту рухатись разом з парою в покращенні їх стосунків від неблагополуччя до більш стабільних та гармонійних стосунків [2, с. 21].

У XXI столітті у терапевтів, завдяки сучасним дослідженням, з'являється більше інформації та розуміння про виникнення подружнього дистресу: коли у кожного з подружжя негативних емоцій, якими мають своє коріння з дитинства, та як навчена, негнучка форма взаємодії [4, 5, с. 22]. У терапевтів з'являється більше літератури з подружньої терапії, в якій описані технології змін, представлені в формі емпірично підтверджених терапевтичних інтервенцій [5; 6; 7; 3].

Продовжують з'являтися нові публікації, професійна література, про природу дорослих любовних стосунків [3;4; 5; 2] та його феномена, та була «прихована» від терапевтів, які працюють з подружньою парою [4].

Крім того, стали доступні для більш широкого кола розробки, які стосуються важливих аспектів терапії пар роль емоцій в процесі змін [3;4] та значущих інтервенцій для досягнення зміні [6]

Терапія пар як окремих напрямків починає активно розвиватись та мати запит серед клієнтів [5]. Терапія пар або сімейна терапія стає все більш популярною та набирає вагомих результатів в ході терапії навіть коли мова йде про «індивідуальну» симптоматику, депресії, тривожних розладів, хронічних захворювань [5,6, 7] Завдяки останнім дослідженням, які показали зв'язок між якістю близьких стосунків, соціальної підтримки та індивідуальним фізичним та психологічним благополуччям, за рахунок більш ефективного функціонування імунної системи та зменшення наслідків стресу і травм.

Міцні любовні стосунки асоціюються з узгодженим позитивним сприйняттям себе, і сприяють особистісному зростанню та самоактуалізації [4;5] Фактично, з'являється все більше підтверджень того, що «дбайлива турбота», яку можливо отримати завдяки близьким стосункам, захищає нас від фізичних та емоційних хвороб та підвищує стресостійкість. На основі цих досліджень можна зробити наступні висновки, наприклад, що емоційна ізоляція для людини шкідлива більше, ніж куріння так і білы специфічні висновки, наприклад, що здатність покладатися на інших позитивно впливає на стан серцево-судинної системи, запобігаючи віковим порушенням .

З'являються дослідження нейробіології близьких стосунків, в яких вдається ідентифікувати специфічні регуляторні механізми - такі як рівень гормону окситоцину, названого «гормоном обіймів» який має здібності захищати нас від хвороб .

В галузі психічного здоров'я - подружня терапія все частіше звертається за допомогою та визнається основною з напрямків психотерапії в покращенні стосунків та благополуччі сім'ї в цілому. Подружня терапія допомагає у вирішенні негативного впливу соціального оточення та запобіганню розлучень [5] як наслідок соціального явища сучасного світу да динамічності відбувається скорочення інших джерел сумісності [5].

Зростаючий рівень депресій та тривожних розладів в різних культурах виникає як наслідок втрати «соціального капіталу» [7]. Залежність від наших партнерів за прив'язаністю стосунків як джерело підтримки та відчуття єдиності, напевно один із тих явищ, які допомагають виживати в складних та стресових умовах сучасного світу.

Виходячи з цього можна зробити припущення, що якість близьких стосунків в житті людей має все більше значущості. В спробах відновити подружні та сімейні стосунки, серед населення зростає усвідомлення цінності консультацій і професійної допомоги. Дорослі любовні стосунки починають розглядатися як процес, який можна зрозуміти, на який можна вплинути і який можна налагодити. Шлюбне партнерство все частіше обирається як кероване та залежне від самих учасників, а ніж щось з області потойбічного (езотеричного) [2,с. 21 - 24].

Якщо партнери знаходяться під впливом дистресу, це не означає, що їх слід вважати дефіцитарними. Багато психотерапевтів приходять до думки,

Що проблеми в подружніх стосунках слід розглядати відображення того чи іншого впливу зовнішнього середовища, та недостатньої кількості внутрішнього ресурсу подолати стрес.

Потреби партнерів, їх бажання 1 первинні емоційні реакції вважаються в цілому здоровими та адаптивними. Проблема може виникати тоді, коли базові потреби не задовольняються, а бажання виражаються, з урахуванням відчуття вразливості та небезпеки в стосунках.

Як зауважив З. Фройд, «ми ніколи не буваємо настільки беззахисні, як тоді, коли кохаємо». Коли емоційні реакції заблоковані, заперечуються або спотворені - це призводить до дисфункції. Терапевт

швидше підтверджує переживання і реакції клієнта, ніж вчить його діяти по-іншому. Клієнти розглядаються як люди, які застрягли в певних «поглинаючих» емоційних станах і самопідтримуючих циклах взаємодії, а не як порушені в цілому.

Подружжя зациклюються на певних способах, якими вони переробляють,

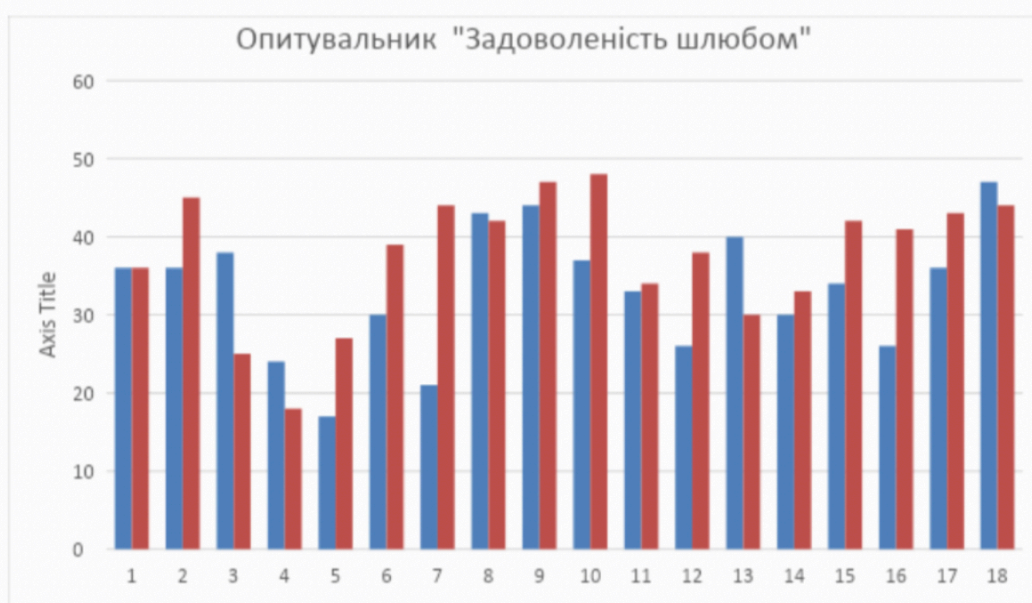
організують і регулюють свої емоційні переживання, а також на певних способах взаємодії один з одним. Передбачається, що, якщо взяти до уваги наявний у них досвід, подружжя будуть поводитись послідовно; у них є вагомі причини для того, щоб обмежувати свої переживання та їх вираження в контакт з партнером. І це завдання терапевта побачити «приховану раціональність» за реакціями подружжя, які можуть виглядати деструктивно та іраціонально [3, с. 34 - 35; 29].

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження. В емпіричній частині мого дослідження основною частиною якого є вивчення на покращення стосунків у подружніх парах військовослужбовців. Отримані первинні данні від учасників заносились в електронну таблицю Excel, в якій відбувалася їхня подальша обробка.

За результатами опитування даного тесту «Задоволеність

шлюбом» ми можемо спостерігати за змінами, які відбулись до та після проведення реабілітаційної програми, для подружніх пар, які проходили додатково індивідуальну та сімейну психотерапію.

А саме знизилась претензії одне до одного, та покращилось прийняття та порозуміння.

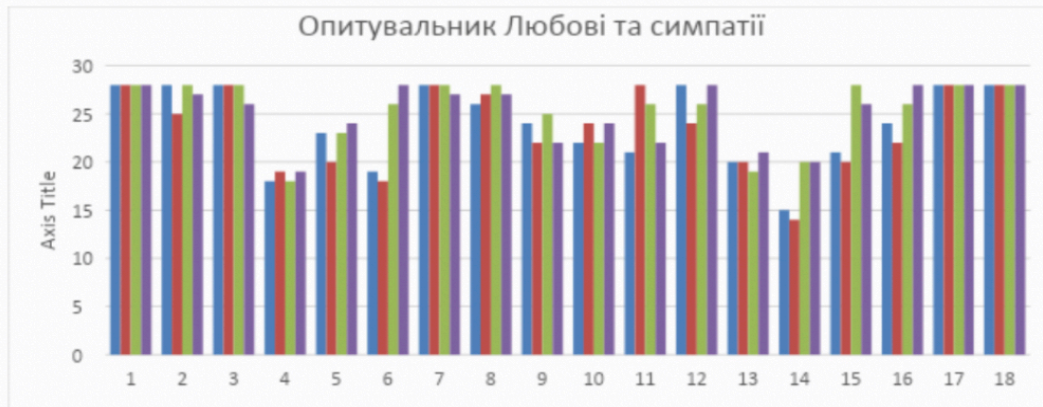
Графік 1. Показники опитувальника «Задоволеність шлюбом»

Графік 2 Показники опитувальника «РЕА»

Графік 2 Показники опитувальника «РЕА»

За результатами даних опитування даного тесту «РЕА» ми можемо спостерігати за змінами, які відбулись до та після проведення реабілітаційної програми, які відбулись саме у тих учасників, які проходили додатково індивідуальну. А саме більше з'явилось розуміння та емоційної прив'язаності за рахунок переусвідомлення та зміни минулого травматичного досвіду.

Графік 3 Показники опитувальника «Любові та симпатії»

За результатами даних опитування даного тесту «Любові та симпатії» ми можемо спостерігати за змінами, які відбулись до та після проведення реабілітаційної програми, які відбулись саме у тих учасників, які проходили додатково індивідуальну. А саме за шкалою любові - це прив'язаність, емоційну та інтимну близькість. За шкалою симпатії - про повагу та захват в партнері зовнішніх та внутрішніх якостей.

Висновки. Імовірно що тільки в комплексному підході (медична реабілітація, групова та індивідуальна психотерапія) можливо покращення стосунків «чоловік - дружина». Пари, які мали групову, індивідуальну та парну психотерапію, значно якісніше покращили стосунки та комунікацію подружніх стосунках, ніж ті які мали тільки групову психотерапію.

У наш час наявність значної кількості військовослужбовців, які розлучаються через сімейні проблеми, що виникають після їх тривалого перебування у районі ведення бойових дій, спонукає до розробки шляхів щодо профілактики та вирішення конфліктів у сім'ях військовослужбовців.

Список використаних джерел та літератури

1. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства - від знуцань у сім і до політичного терору [Текст]: Д-р Джудіт Герман; переклад з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. - Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с.
2. Джонсон С.М. ПРАКТИКА Емоційно-Фокусованої шлюбної терапії 2013.-364 с.
3. Johnson, S. M., Whillen, V. (2003), *Alachmen processes in cople and family therapy* . New York: Guilford Press.
4. Snyder D.K., & Wills R.M. (1989). Behavioral versus insight oriented marital therapy: Effects on individual and interspousal functioning. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 39-46.
5. Jacobson N.S., Christensen A., Prince S., Cordova J., & Eldridge K. (2000). Integrative behavioral couples therapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 351-355.
6. Hazan C, & Shaver P. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships: Target article. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.
7. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства - від знуцань у сім і до політичного терору, Д-р Джудіт Герман; переклад з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. - Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с
8. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст]: навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. Луцьк: Вежа-Друк, 2015.- 364 с.
9. Hill R. *Families under Stress*. - N.Y., 1946.

ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ПРАЦЯХ М.Ф. КВІНТИЛІАНА

Боженко Аліна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті висвітлено провідні ідеї римського педагога М. Квінтіліана у вихованні дітей Римської імперії.

Ключові слова: виховання, учень, вихователь, ідеї, вимоги.

Марк Фабій Квінтіліан – римський педагог, який займає центральне місце в римській педагогіці. Створив власну римську педагогічну школу, яка потім стала першою державною риторичною школою Рима, а також автор праці «Про виховання оратора» яка відома і актуальна дотепер. В цій праці викладає всі його ідеї виховання, поради, вимоги.

М. Квінтіліан вважав, що всі діти, за рідким винятком, наділені здібностями до освіти. Найперше що для нього було важливе – здорове сімейне оточення для дитини. Адже він вважав, що дитина бере приклад з батьків або годувальниці яка поруч у перші роки дитинства і який він буде негативний чи позитивний залежить від оточення дитини. Він наголошував на тому, що дуже важливо якою мовою спілкуються в сім'ї. Це обов'язково повинна бути чиста без діалектів мова, адже оратор має гарно розмовляти. Особливу увагу потрібно приділити коли батьки обирають вихователя. Він повинен любити дітей, мати гарні знання і не бути пихатим. Сьомий рік життя дитини для навчання Квінтіліан вважає надто пізнім. Потрібно починати освічувати розум у більш ранні роки у формі гри, щоб не відштовхнути дитину від наук. Поряд з іграми, що виникають з ініціативи самих дітей, бажана організація ігор під керівництвом і за участю учителів. До таких ігор Квінтіліан відносить постановку учителями дітям різних запитань, з тим щоб вони в порядку змагання давали на них відповідні відповіді. Також потрібно розвивати пам'ять за допомогою переказів різних байок.

Перевагу надавав вихованню у школі, ніж вдома. Майбутній оратор повинен не боятись багатолюдності і не відчувати боязні перед натовпом людей. Він вказує, що спільне навчання привчає дітей не соромитися і не боятися людей, говорити в присутності людей, вчить спілкуватися з іншими. Переваги шкільного виховання Квінтіліан бачив і в тому, що в школі усувається розм'якшуючий вплив домашнього виховання, відкривається можливість змагання, учні збуджуються успіхами своїх товаришів. Вимагав щоб основи навчання закладались міцно, не поспішаючи, адже швидкість негативно позначиться в майбутньому. Основними методами навчання вважав наслідування, повчання та вправи. Перша мова, яку треба вивчати – грецька, бо рідна, латинська, буде засвоєна пізніше сама собою. Читання та письмо слід починати з показування літер, а не з їх назв в порядку алфавіту. Літери із слонової кістки дадуть змогу навчати граючись. Швидко читання менш цінне, ніж точне і безпомилкове. Наполягав на зміні роботи, щоб діти мали змогу відпочити і не перезавантажувати дітей учбовим матеріалом. Учень, на його думку, повинен бути поставленим в такі умови роботи, які забезпечують йому можливість самостійного, творчого ставлення до навчального матеріалу, однією з умов чого є необхідність строго обмежувати цей матеріал в обсязі. Квінтіліан висував вимогу радісного навчання. Тобто навчання повинно бути в радість, потрібно заохочувати проханнями, похвалою, винагородою аби дитина отримувала задоволення коли вивчала щось нове.

Квінтіліан був проти тілесних покарань, і виступав за м'яку, але витриману дисципліну яка спрямована була на набуття звичок. Також в його праці можемо побачити перелік вимог не тільки до учнів, але й до вчителів. Вчитель повинен викликати в учнів почуття як до батька, не бути дразливим, не потурати учневі, простий у викладі і терплячий в роботі, старанний, а не вимогливий. Не скупитись на похвалу, відповідати на всі запитання учнів. Він вважає, що дитячим головам шкодить надмірна вимогливість учителя, так як від неї народжується боязкість, зневіра і, нарешті, огида до навчання. Цікавою вимогою Квінтіліана була щоб кожний з учителів граматичних шкіл протягом деякого часу викладав у елементарній школі, виробляючи при цьому методи роботи з дітьми, вивчаючи дітей.

Отже, він висуває ряд важливих дидактичних вимог. Насамперед це такі як одночасне вивчення кількох навчальних предметів при певному їх чергуванні між собою, поєднання заучування і осмислення матеріалу, врахування індивідуальних можливостей учнів, необхідність радісного навчання. Щодо вивчення грамоти Квінтіліан робить спробу удосконалити буквоскладальний метод, пропонуючи здійснювати одночасне засвоєння зовнішнього вигляду і назв букв, підкреслюючи при цьому значення наочних прийомів. Квінтіліан вперше в історії педагогіки формулює ряд вимог до вчителя. Найважливіші з них такі: вчитель повинен любити дітей, бути для них хорошим прикладом у всьому, розмовляти чистою і грамотною мовою, бути освіченим. Для роботи у школі підвищеного типу вчитель обов'язково повинен попередньо працювати певний час в елементарній школі. Кінцеву мету виховання Квінтіліан

вбачає у підготовці високоосвіченого оратора: кожна вільна людина повинна вести активне громадське життя, а це можливо тільки за умови оволодіння ораторським мистецтвом.

Список використаних джерел та літератури

1. В. Кравець Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва – Тернопіль 1996. С. 73–77
2. Л. Мальяр, М. Кухта Історія зарубіжної педагогіки Ужгород 2020. С. 11–13
3. Педагогічні погляди Квінтіліана URL: <http://um.co.ua/1/1-1/1-111452.html>

УДК 37.013.42:316. (723)

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Будакова Аліна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. **Криловець М. Г.**, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи.

У статті досліджено різні аспекти молодіжних субкультур і їхні виклики та перспективи в сучасному суспільстві. В статті було досліджено можливі перспективи розвитку молодіжних субкультур у майбутньому та створено опитувальник для студентів, які взяли участь у дослідженні. Проаналізовано результати молодіжних субкультур до яких вони себе відносять.

Ключові слова: молодіжні субкультури, молодь, аніме, блогери, хіп-хоп, дослідження.

Молодіжні субкультури відіграють важливу роль у формуванні ідентичності та самовираження молодих людей у сучасному світі. Вони представляють собою групи молодих людей, які об'єднуються навколо спільних інтересів, цінностей, музики, моди або інших характерних рис. Проте, у суспільстві молодіжні субкультури стикаються з різноманітними викликами і мають перед собою нові перспективи розвитку.

Зауважимо, що поняття «молодіжна субкультура» (позиціонується як певне явище, основою якого є інноваційні потенції молодіжної культури, джерело подальшого прогресивного розвитку суспільної культури) у сучасному науковому вимірі не має загальноприйнятого трактування.

Різні спекти становлення та діяльності молодіжних субкультур досліджували як вітчизняні науковці, так і зарубіжні: Д. Аусубель, К. Мангейм, М. Титма, С. Фріт; О. Бабосов, В. Бобахо, М. Боришевський, А. Бистрицький, Ю. Давидов, Л. Жуховицький, С. Косарецька, С. Левикова, В. Левічева, Л. Павлішевська, М. Розін, І. Роднянська, С. Сергєєв, З. Сикевич, М. Топалов, Т. Щепанська та інші. У сучасному світі проблема поширення різноманітних субкультур є більш ніж актуальною [1].

Основою молодіжної субкультури є нові, «інші» погляди молодих людей, які відмінні від поглядів старшого покоління. Особлива значущість молодіжної субкультури полягає у тому, що її існування пов'язане із спробами вирішення молоддю суспільно значимих проблем, які створюють протиріччя, проте усі шляхи виходу виявляються дієвими лише певний проміжок часу і лише на культурному рівні, ніколи не доходючи до соціально-економічної реальності.

Молодіжні субкультури виникають на певному етапі розвитку суспільства, відображаючи його складність та динаміку. Їхні особливості, відмінні від загальнолюдської культури, свідчать про протиставлення певним аспектам суспільного життя.

Серед ключових характеристик молодіжних субкультур можна виділити:

Нетрадиційне ставлення до людського життя. А саме, деякі субкультури можуть демонструвати нехтування безпекою, ризиковану поведінку та байдужість до життя та здоров'я.

Негативний вплив деяких субкультур може призводити до зниження рівня емпатії, співчуття та здатності розуміти емоції інших людей.

Деякі субкультури пропагують самодеструктивну поведінку, що може ставити під загрозу життя та здоров'я молодих людей.

Ці особливості свідчать про існування серйозних викликів, з якими стикаються молоді люди в сучасному суспільстві [2].

Важливо зазначити, що не всі молодіжні субкультури несуть у собі негативні аспекти. Багато з них сприяють розвитку творчості, самовираженню, формуванню власної ідентичності та пошуку сенсу життя.

Одні субкультури носять екстремальний характер і демонструють протест проти суспільства. Інші - носять замкнутий характер і прагнуть до ізоляції від суспільства.

Хотілося б звернути увагу на один парадокс, який завжди присутній у молодіжних субкультурах: з одного боку, вони культивують протест проти суспільства дорослих, а з іншого – покликані сприяти адаптації (приспосовуванню) молоді до цього дорослого суспільства.

Науковці виділяють 5 головних рис [3] молодіжних субкультур:

1. Специфічний стиль життя і поведінки.
2. Власні норми, цінності, картина світу, які відповідають вимогам певних соціальних категорій молоді.
3. Нонконформізм, протиставлення себе решті суспільства.
4. Зовнішня атрибутика, яка має символічне значення.
5. Ініціативний центр, який генерує тексти.

Одні з основних викликів молодіжних субкультур полягають в тому, що підлітки, котрі вступають у той чи інший молодіжний рух, розглядають це як крок до дорослішання і самостійності, хоча в наслідку багато хто не знає, як розірвати зв'язки з субкультурою і повернутися до загальноприйнятих норм і правил.

Часто в середовищі молодіжних субкультур набувають поширення наркотики. Деякі соціологи і дослідники молодіжних рухів відзначають схильність деяких представників субкультур до самогубств. Крім того, члени молодіжних субкультур стають залежними від норм і правил, прийнятих у їх середовищі.

Аналізуючи стан сучасної молодіжної субкультури, можна зробити висновок про те, що причини її виникнення в основному зв'язуються з кризою соціалізації в «суспільстві споживання», з кризою відтворення соціальних якостей людини, з кризою цінностей, а також нездатності сучасної техногенної цивілізації і масової культури задовольняти всі потреби покоління, що постійно розвивається і змінюється.

До теперішнього часу у вітчизняній соціології не в повній мірі вивчені функції молодіжних субкультур, не визначений ступінь впливу субкультур на суспільну культуру. Окремі емпіричні дослідження формують уявлення про мотиви прилучення до субкультурних течій, про ставлення молоді до представників окремо взятих субкультур і носять локальний характер.

Розуміння суті молодіжних пошуків, відмова від безумовного осуду того, що несе з собою молодіжна субкультура, диференційований підхід до явищ життя сучасної молоді допоможуть уникнути несприятливого клімату в розвитку молодіжних субкультур в українському суспільстві.

Як і раніше, провідну роль у формуванні, поширенні та розмаїтті молодіжних субкультур відіграє медіа-культура. Вона породжує нові, раніше невідомі й навіть неможливі різновиди молодіжних субкультур. Ідеться про так званих геймерів, хакерів, блогерів. Для представників кібер-субкультур характерна поведінкова орієнтація на віртуальність, мультимедійні технології – це більшою чи меншою мірою означає відхід від реального життя [5].

Деякі люди використовують субкультури, лише для зовнішнього враження та епатажу, не вникаючи у їхню сутність, філософію та значення, які притаманні кожному неформальному рухові. Проблеми виникатимуть у разі, коли ще недоросла особистість потрапляє у субкультури, небезпечні навіть дорослих. Наприклад, хоч би як були миролюбні растамани, їх рух містить у собі пропаганду канабісу [4].

Для більшого розуміння вибраної тематики ми провели дослідження. А саме, хотіли статистично показати, скільки відсотків студентів відносять себе до тих чи інших субкультур, дослідити проблематику та перспективи для подальшого покращення життя молоді у контексті субкультур.

В дослідженні брало участь 30 студентів різних курсів та факультетів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Було розроблено опитувальник, який складався з 13 питань.

Питання орієнтовані на розуміння молодіжних субкультур у сучасному світі, які проблеми постають у взаємодії молодіжних субкультур із загальною суспільністю, до яких можливих субкультур відносять себе студенти, які методи соціально-педагогічної роботи вважають найефективнішими у взаємодії з представниками молодіжних субкультур.

Результати дослідження показали, що на сьогоднішній день найбільшу популярність серед субкультур займають аніме, хіп-хоп, та блогери.

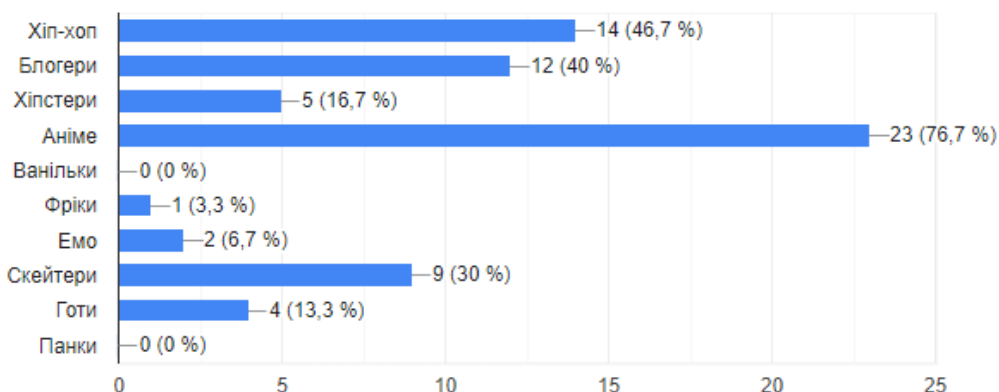

Рис. 1.1 Результати опитування студентів НДУ, до яких субкультур вони належать

В загальному розуміння, шанувальниками аніме можна назвати тих людей, яких цікавить японська анімація та манга. Зрозуміло, що існує безліч способів, як цей інтерес може проявитися, як-то малювання фан-арту, відвідування конгресів та придбання офіційних товарів тощо. Так, L. Kane зазначає, що ко스플레이 створює почуття благополуччя та, зрештою, покращує психологічне самопочуття шанувальників. S. K. Lin стверджує, що ко스플레이 - це невід'ємна соціальна діяльність, яка сприяє розвитку дружніх стосунків, які самі по собі покращують психологічне благополуччя косплеєрів. [6].

У наш час рідко можна зустріти на вулиці людину, яка буде повністю одягнена в мішкваті речі, з «золотими» ланцюгами на шії, купую каблучок на пальцях і нести в руках великий магнітофон, з якого буде лунати гучна музика з розкотистими бітами, а в кишені буде лежати баночка з фарбою. Такі образи тепер зустрічаються рідше, але можна мати удачу і зустріти людину саме в такому «прикиді».

Цей стиль одягу можна асоціювати з певною субкультурою, такою як «хіп-хоп», де такий зовнішній вигляд і аксесуари є поширеними. Люди, які віддають перевагу цій культурі, часто слухають реп-музику, малюють графіті та танцюють брейк-данс.

Поняття «вулична культура» ще не отримало широкого визнання у наукових дослідженнях та словниках, але воно активно розвивається. Вона вбачається як філософія формування креативної особистості, яка може змінювати місто через власні прояви у вуличній культурі, будь то в дворах, на вулицях, у школах чи у парках [7].

Розквіт хіп-хоп культури припав на 90-ті та 2000 роки, а на її становлення вплинуло масове розповсюдження технічних новинок в області музичного обладнання, особливо поява вінілових платівок та техніки, яка дозволяла програвати їх на вуличних «тусовках» [8].

Блогери – це люди, які ведуть свої щоденники (так звані *блоги*) у всесвітній мережі Інтернет. Відмінність такого щоденника від звичайного полягає в його доступності багатьом людям. Блогери дуже часто посилаються одне на одного, читають і коментують одне одного. Саме це динамічне спілкування дозволяє вважати блогерів окремою субкультурою. Ведення власних блогів, як потужний засіб самореклами, набуває надзвичайної популярності серед публічних людей, зокрема політиків і зірок шоу-бізнесу [9].

Далі наше дослідження продовжилось по темі проблематики, взаємодії молодіжних субкультур із загальною суспільністю. Як показали результати, що саме непорозуміння та стереотипи та упередження постають головною проблемою у взаємодії молоді з суспільством.

Старше покоління може по-різному сприймати молодь, яка вступила до субкультур та виділяється певним образом.

- Деякі люди старшого віку можуть негативно ставитися до молодіжних субкультур, вважаючи їх маргінальними, небезпечними або такими, що шкодять суспільству. Вони можуть критикувати одяг, зачіски, музику та інші аспекти субкультури.

- Інші люди старшого віку можуть просто не звертати уваги на молодіжні субкультури, вважаючи їх неактуальними або нецікавими.

- Деякі люди старшого віку можуть позитивно ставитися до молодіжних субкультур, бачачи в них прояв творчості, самовираження та бунту проти несправедливості. Вони можуть цінувати унікальний стиль та цінності молодіжних субкультур.

Рис. 1.2 Результати опитування студентів НДУ, про проблеми взаємодії молодіжних субкультур із суспільною думкою

Фінальним запитанням дослідження студентів було визначення ефективності впровадження соціально-педагогічної роботи в контексті молодіжних субкультур.

На вибір представлено 6 пунктів за якими студенти могли обрати який краще підходить їм, більшість студентів зорієнтувало свою увагу на пункти медіа-проектів та індивідуального консультування.

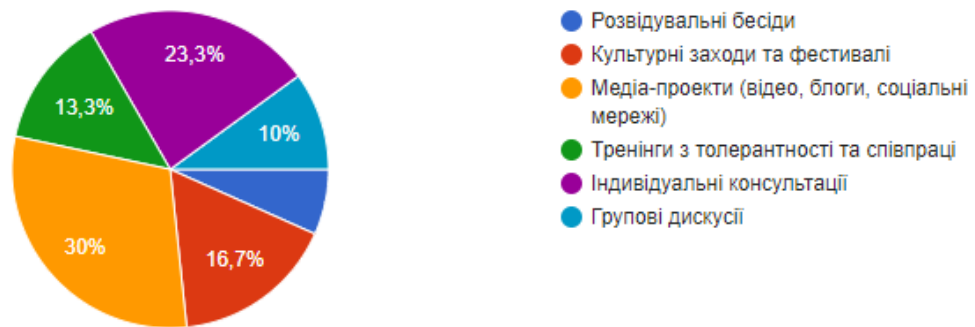

Рис. 1.3 Результати опитування студентів НДУ, про методи впровадження ефективності соціально-педагогічної роботи

На нашу думку, в сучасному світі молодь все більше знаходить можливості розвиватись, медіа проекти можуть дати молоді можливість спілкуватися, ділитися своїми інтересами та ідеями, а також відчувати себе частиною спільноти, можуть допомагати поширювати інформацію про субкультуру, її цінності та історію, а також стимулювати творчість та самовираження її членів, можуть допомогти розбити стереотипи та упередження щодо молодіжних субкультур, а також сприяти діалогу та порозумінню між різними групами в суспільстві, що є не аби яким плюсом.

Індивідуальне консультування може бути цінним ресурсом для молоді, яка належить до субкультур.

Консультанти можуть допомогти молоді дослідити свої проблеми та емоції, а також розробити здорові механізми подолання труднощів, можуть допомогти молоді поставити перед собою цілі, розширити свої можливості та розвинути життєві навички, які допоможуть їм досягти успіху в різних сферах життя.

Результати опитування студентів НДУ щодо методів впровадження ефективності соціально-педагогічної роботи, проблем взаємодії молодіжних субкультур з суспільною думкою та їхньої приналежності до певних субкультур дають змогу зробити наступні висновки:

Методи соціально-педагогічної роботи:

Студенти НДУ високо оцінюють такі методи соціально-педагогічної роботи, як індивідуальне консультування, медіа-проекти що стосуються молодіжних субкультур.

Студенти НДУ відчують стигматизацію та упередження з боку суспільства щодо молодіжних субкультур.

Існує потреба у покращенні комунікації та взаєморозуміння між молодіжними субкультурами та рештою суспільства.

Приналежність до субкультур:

Найпоширенішими субкультурами серед студентів НДУ є аніме, хіп-хопери та блогери.

Значна кількість студентів не належить до жодної з визначених субкультур.

Перспективами розвитку завдяки творчості, самовираженню та опору комерціалізації субкультури можуть зберегти свою унікальність.

Співпраця та діалог між різними субкультурами можуть призвести до зміцнення зв'язків та взаєморозуміння.

Деякі субкультури можуть поступово інтегруватися в мейнстрим, сприяючи змінам у суспільстві в цілому.

Нові технології та соціальні мережі можуть відкривати нові можливості для спілкування, самовираження та організації молодіжних субкультур [10].

Список використаних джерел та літератури

1. Гикава Г. Особливості соціального становлення молоді / Г. Гикава // Соціальний педагог. – 2008. – № 12. – С. 58 – 60.
2. Гурова І.В. Вуличні культури як культурні практики сучасного міста// Гуманітарний корпус випуск 37, Том 1, видав. «ТВОРИ», 2021 р. С.38-40.
3. Донцова О. Сленг субкультури аніме: джерела запозичення і зв'язки з іншими молодіжними субкультурами. URL: [видалено недійсну URL-адресу]
4. Заїка Н. Бути собою – головний принцип черкаських неформалів // Прес Центр. – 2008. – № 7 (134). – Режим доступу: <http://pres-centr.ck.ua/print/news845.html>.
5. Луков, В. А. Хіп-хоп культура // Наша молодь. №1. 2009 р. С. 55–56

6. Павлішевська Л. В. Неформали: погляд на проблему / Л. В. Павлішевська // Виховна робота в школі. – 2010. – № 7. – С. 30 – 35.
7. Старовойт П. С. Молодіжне середовище та його проблеми // Позакласний час – 2001. – № 8-9. – С. 60-63.
8. Череповська Н. Роль медіа-культури у формуванні молодіжних субкультур в Україні / Н. Череповська // Соціальний педагог. – 2008. – № 11. – С. 51 – 56.
9. <https://www.miyklas.com.ua/p/gromadyanska-osvita/10-klas/osobistist-ta-yiyi-identichnist-451615/molodizhni-subkulturi-380666/re-c995ca6d-e103-484f-b026-0136346a136b>
10. Щорс В. В. Субкультура – новітня цінність у сучасному суспільстві / В. В. Щорс // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2011. – № 1. – С. 25 – 28.

УДК 371.481.022

СУЧАСНИЙ ДОСВІД МЕТОДИКИ М. МОНТЕССОРІ

Булина Євгеній, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О.В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Педагогіка Монтессорі – система педагогічного виховання, запропонована в першій половині ХХ століття італійським педагогом, ученою і мислителькою Марією Монтессорі. Вона прославилася розробкою «педагогіки Монтессорі», яка полягає у вільному розвитку дітей. На відміну від шкільної системи, де активність дітей знижується, символом чого є «шкільна парта», Монтессорі вважала, що головним завданням освіти є підтримувати спонтанність і творчість дітей, забезпечувати їх всебічний розвиток: фізичний, духовний, культурний і соціальний.

Основа філософії – це переконання, що, надаючи дитині відповідну освіту і необхідну свободу, забезпечуючи її потреби та виховуючи в ній впевненість у власних силах, любов до життя, повагу, у відповідь можна очікувати такого ж ставлення, а в майбутньому вона у повній мірі реалізує себе.

Її методика набула популярності ще у ХХ столітті та зараз є однією з найпоширеніших у сучасній системі виховання. Саме тут основа розвитку дитини полягає в тому, щоб працювати над індивідуальними та особливими вміннями дитини, та у підготовці малюка до реального життя з усіма такими аспектами. Як говорила сама Марія Монтессорі «Наша мета у вихованні маленьких дітей – це сприяти будівництву інтелектуально, емоційно та фізично розвиненої особистості, та розкриття її внутрішнього потенціалу» Саме тому її педагогіка розвиває та підкреслює здібності дитини, завдяки спеціально підготовленим матеріалам та середовищу, де, як було сказано раніше, приділяється особлива увага індивідуальним потребам дитини та її незалежності.

В сучасності до цієї методики можна віднести три головних правила - по-перше, головне у вихованні – це свобода дитини у всіх аспектах її зростання. Малюк має розуміти, що йому довіряють, тому дають можливість вибору, і також можливість робити власні помилки та самостійно їх виправляти. Саме він обирає, що і коли вивчати, як діяти у тій чи іншій ситуації, як впоратись із проблемою тощо (звісно, в міру його знань та можливостей).

По-друге, кожна дитина повинна бути самостійною. Роль батьків тут зводиться до можливості лише підштовхнути малюка в правильному напрямку. При цьому, батьки не можуть критикувати дитину, порівнювати з іншими дітьми чи карати. Будьте терплячими, адже час летить надто швидко, й ось-ось вашому малюку доведеться самостійно йти у дорослий світ, і він повинен бути готовим до цього.

По-третє, будь-яке навчання має бути підлаштованим під індивідуальні потреби та можливості дитини, адже кожна дитина особлива, і потребує особливого підходу. Тут же методика Монтессорі спрямована на розвиток індивідуальних талантів дитини.

Виховання за системою Монтессорі відбувається природнім шляхом через моторну, сенсорну та інтелектуальну активізацію. Перші положення цієї системи базувалися на спостереженнях за поведінкою дитини. Саме медичні та психологічні дослідження стали базисом педагогіки Марії Монтессорі.

Базовими та найважливішими основами її педагогіки є:

- спеціально підготоване середовище, що відповідає віковим потребам дитини. Можливість контакту з усіма дидактичними матеріалами;
- вчитель, як активний спостерігач та помічник.

Саме підготоване середовище відіграє ключову роль у розвитку дитини. Його обладнано таким чином, що воно може задовольнити будь-які потреби дитини і просунути її на шляху до формування

особистості. Перебуваючи у такому середовищі і активно вивчаючи його, дитина накопичує, поглиблює та вдосконалює свої знання для подальшого розвитку.

Класну кімнату, або ж групу вона умовно розділила на 5 зон: **навички практичного життя, сенсорика, математика, розвиток мовлення, космічне виховання**. Матеріали цієї зони є предметними та наглядними, вони охоплюють географію, ботаніку, анатомію, астрономію тощо. Кожна з цих зон обладнана відповідними дидактичними матеріалами Монтесорі. У школах Монтесорі немає традиційних іграшок, замість них – матеріали для «дитячої роботи», яка природно розвиває кожну дитину відповідно до її індивідуального темпу, здібностей та інтересів.

Так, тут варто виділити деякі принципи, які надзвичайно широко використовуються у сучасності:

- Свобода рухів: діяльність та накопичення досвіду здійснюються через рух. Усі дитячі садки та школи Монтесорі обов'язково враховують цей аспект. Саме через вільну діяльність дитина слідує своїм основним потребам. Вона освоює своє оточення через рухи. Природні та спонтанні рухи в середовищі допомагають формуванню душі та розуму.

- Свобода вибору діяльності: якщо надати дитині свободу вибору, то вона буде діяти, керуючись внутрішньою мотивацією. Саме вона змушує дитину брати необхідні їй предмети та задовольняти свої потреби. Внутрішня мотивація - це ключ до навчання і спокійного засвоєння.

- Свобода повторень: дитині потрібен час і можливість для повторення різних дій, щоб продовжувати свій розвиток. Спонтанне і часте повторення - це феномен, який проявляє себе тоді, коли дитина знаходить матеріал, який відповідає її внутрішнім потребам, її сенситивній фазі. Тоді вона знайомиться з предметом, інтенсивно вивчаючи його, маніпулюючи ним, розвиваючи витримку і концентрацію уваги.

- Свобода вираження почуттів: відкрите та позитивне оточення спонукають до соціальних контактів, а від цього безпосередньо залежить побудова мови. У дитини є потреба висловлювати свої почуття, щоб поліпшити мову. Їй хочеться спілкуватися з дорослим, який може поспівчувати, поговорити і попрацювати з нею.

- Свобода соціальних контактів: дітям потрібна свобода, щоб вчитися будувати власні соціальні відносини. Вільна дитина спонтанно допомагає іншим і дорослішає завдяки цьому. Уміння кооперувати з іншими вибудовується легше, ніж уміння конкурувати. Діти вчать поважати роботу інших, що зосереджено займаються власними справами. Якщо діти і переривають одне одного, то тільки на короткий час, якщо потрібна допомога. У них загострюється почуття справедливості. Свобода і активна робота в правильно організованому середовищі - це умови, які спонукають до виховання соціально орієнтованої поведінки.

Отже, проаналізувавши всі методичні положення педагогіки Марії Монтесорі можна зробити висновок що її педагогіка перевершує традиційні методи навчання, особливо щодо довгострокового психологічного здоров'я та добробуту учнів. І це важливо, адже мета школи – не підготовка до вступу в університет, не сума знань та вмінь, а саме віддалені результати. Відчуття щастя, процвітання, психологічного комфорту робить людей більш продуктивними у роботі й творчості, а також більш соціально активними, що є надзвичайно потрібним людині у суспільстві. Зрозуміло, що головним у вихованні дитини за будь якою методикою є підтримка, допомога і любов батьків та рідних людей.

Як говорила сама Монтесорі, у кожної людини з народження є природній потяг до знань, тож завдання вчителя полягає лише у створенні сприятливої атмосфери та підготовці навчальних матеріалів та інструментів.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. https://kidscan.com.ua/pro_sistiemu_mariyi_montessori
3. <https://starylev.com.ua/blogs/metodyka-vyhovannya-montessori-osnovy>
4. <https://toys4brain.com.ua/uk/articles-and-video/5-modern-trends-in-education/#Systema-pedahohichnoho-vykhovannya-Mariyi-Montessori>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Бурова Вікторія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Кресан О. Д.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті розглядаються психологічні дослідження та концепції життєвих ситуацій особистості, що акцентують увагу на значущості усвідомлення, прийняття реальності і дії, як ключових факторів зміни.

Ключові слова: психологічна герменевтика, дискурс, наратив, психологічне поле і психологічний час, теорія поля, усвідомлення, усвідомленість, парадоксальна теорія змін, інтерпретація, потреба, напруженість поля.

Актуальність проблеми життєвих ситуацій полягає у нагальній цікавості сучасного міжнародного наукового товариства в психологічній галузі до виявлення найбільш ефективних підходів і методів роботи з клієнтами/пацієнтами у різних психотерапевтичних напрямках із тенденцією до їх еклектичного поєднання. Психологічний аналіз життєвих ситуацій осіб, що мають досвід психотерапії, допоможе наблизитися до вирішення питання ефективності психотерапії, а саме, відповіді на питання: «Що працює?», або «Що змінює ситуацію особи/клієнта/пацієнта на краще?».

Метою нашої роботи є теоретичний аналіз і подальше емпіричне дослідження життєвих ситуацій осіб з досвідом індивідуальної психотерапії, а саме, дослідження окремих аспектів/ситуацій в цілому, які впливають на зміну індивідуальної реальності людини.

Науковий аналіз досліджень даної проблеми розкриває різні її теоретичні аспекти і вносить ряд ключових понять для її (проблеми) вивчення, таких як психологічна герменевтика, дискурс, наратив, психологічне поле і психологічний час, теорія поля, усвідомлення, усвідомленість, підсвідоме, парадоксальна теорія змін тощо.

У психології було проведено численні дослідження, які стосуються вивчення теми життєвих ситуацій. Вивченням теми займалися такі вчені: Н. В.Чепелєва, В. Г. Панок, Г. В. Рудь, Л. З. Сердюк, О. І. Купрєєва, А. Ленгле, Р. Делахай, Д. О. Пузікова, К. Левін, А. Бейссер тощо [4; 5; 8; 9; 10; 11; 12].

Окремо можна відзначити роботи Курта Левіна і дослідження, пов'язані з теорією поля, де автор розкрив поняття поля, як результуючої взаємодії особистості і середовища. У працях Наталії Чепелєвої проведені дослідження з психологічної герменевтики, що демонструють зв'язок між розвитком, актуалізацією потенціалу людини і її пред'явленням назовні у вигляді тексту. Арнольд Бейссер в своїй парадоксальній теорії змін стверджує, що зміни відбуваються тоді, коли настає усвідомлення і прийняття людиною власної особистості. Роботи цих вчених є визначними для дослідження окремих аспектів/ситуацій в цілому, які впливають на зміну індивідуальної реальності людини.

Ключовою ідеєю теорії поля Курта Левіна є розуміння всього, що відбувається з людиною, кризь аналіз складної взаємодії між особистістю і оточуючою дійсністю. Власне, саме ця взаємодія і створює поле, властивості якого можна досліджувати і яке визначає те, що відбувається в індивідуальній реальності людини. Провідна формула поля за Левіном:

$$B=t(pE),$$

тобто поведінка (B) залежить від взаємодії особистості (p) та оточення (E).

Також визначним в теорії є те, що психологічне поле містить в «тут і зараз» минулі і майбутні події життя людини і її оточення, але формується в теперішньому часі. К. Левін досліджує залежності, які описують закономірності впливу тих чи інших концептів на напруженість поля, відповідно, на прагнення поля до змін і формулює їх математично.

К. Левін вносить ряд понять, які мають пояснити поведінку (мотивацію до змін поля):

- локомоція як рух у певному напрямку;
- бар'єри, які впливають на локомоції;
- позитивна або негативна валентності;
- вектор як напрямок руху в бік об'єкта або від нього тощо.

На думку автора, саме структура життєвого простору визначає те, які зміни можливі в даний момент. Напрямок і потужність цих змін залежить від результуючої психологічних сил (потреб), які актуалізуються в даний момент часу. Велике значення, на думку К. Левіна, у створенні напруженості поля відіграє нереалізована дія (потреба), яка прагне до свого завершення [12]. В цьому контексті цінними є роботи Б. В. Зейгарнік, М. Рікерс-Овсянкіної, П. Фресса [13; 14; 15; 16].

Сутністю ефекту Зейгарнік є те, що незавершена дія запам'ятовується приблизно у 1,9 разів краще, ніж завершена [16]. К. Левін, описуючи теорію поля, використовує це дослідження для встановлення закономірності між незавершеністю дії і напруженістю психологічного поля.

Під впливом середовища, яке заломлюється кризь внутрішнє сприйняття людини, формується внутрішній психологічний феномен, який і стає внутрішнім стимулом до завершення дії, до зміни поведінки, і, в свою чергу, поля.

Арнольд Бейссер у своїй теорії парадоксальних змін стверджує, що зміни відбуваються тоді, коли людина стає тим, ким вона є насправді, а не прагне бути тим, ким вона не є. Тобто, першочерговою умовою зміни є усвідомлення і прийняття поточної реальності [11].

За Н. В. Чепелевою, яка займається вивченням і розвитком психологічної герменевтики, розвиток особистості залежить від її здатності до осмислення себе і світу. Саме рівень осмисленості (усвідомленості) визначає формування її життєвого шляху. Осмислення дійсності, досвіду призводить до формування власної психічної реальності і побудови власного життєвого проекту. Важливу роль, за Чепелевою, в цьому відіграють дискурсивні практики. Тобто, написання тексту (оповіді) життя різними засобами [5; 8; 9; 10].

Н. В. Чепелева відзначає важливу роль способів інтерпретації реальності особистістю, а також її можливостей до такої інтерпретації. Інтерпретація реальності, на думку автора, залежить від її (особистості) інтерпретаційних ресурсів, які формуються її оточенням, культурними рамками [6].

На нашу думку, поєднання вищезазначених теорій і досліджень науковців дає напрямок для наступного пошуку взаємозв'язків між усвідомленістю людини і змінами, які відбуваються в її житті, індивідуальній реальності, життєвому просторі.

Примітною є парадоксальна теорія змін, яка наштовхує на міркування про те, як саме усвідомлення і прийняття реальності впливають на зміни в полі. Якщо взяти до уваги положення К. Левіна про напруженість в полі, яка є причиною потреби у зміні, і формулу прямо пропорційного зв'язку між поведінкою людини і зміною поля, то можна висловити гіпотезу про те, що індивідуальна реальність людини (психологічне поле) змінюється під впливом поведінки. В свою чергу, рушійною силою поведінки є дії (локомоції у значенні Левіна), які формує сукупність внутрішніх потреб, з метою встановлення балансу напруженості поля.

Позиції психологічної герменевтики поєднують, на наш погляд, усвідомленість і зовнішню реалізацію дії шляхом написання тексту (оповіді) життя, інтерпретуючи власний досвід, тобто підкреслюють роль усвідомленості в поєднанні з практичним її застосуванням [1; 3; 5; 8; 9; 10].

Цікавим напрямком подальшого вивчення теми також є розуміння принципів формування інтерпретаційних ресурсів особистості для вираження досвіду, а саме, розуміння власного досвіду, вибір способів (текстів) для його вираження, надання сенсу подіям життя тощо [6]. Адже, від способу вираження досвіду залежить подальше його формування, зміна поля.

Якщо робити припущення, спираючись на дослідження напруженості поля К. Левіна [12] і дослідження інтерпретації досвіду Н. В. Чепелевої [6], то можна зробити висновок, що важливим аспектом зміни індивідуальної реальності особистості є не лише усвідомлення досвіду і потреб, які створюють напруженість поля (особистість/середовище), а й *вибір способу інтерпретації* попереднього досвіду особистістю і припустити, що на вибір способу інтерпретації впливатимуть потреби, усвідомлені і ні. Також якщо врахувати парадоксальну теорію змін Бейссера [11], яка стверджує важливу роль у процесі змін прийняття особистістю власної реальності, можемо припустити, що для суттєвих змін в індивідуальній реальності потрібно пройти певний шлях від усвідомлення потреби, через її інтерпретацію і вираження до прийняття.

Перспективою дослідження теми є встановлення зв'язків між усвідомленістю і зміною життєвої ситуації з метою кращого розуміння об'єкта психотерапевтичних зусиль для покращення якості життя клієнта/пацієнта.

Список використаних джерел та літератури

1. Засєкіна Л. В. Психолінгвістична діагностика. Л. В. Засєкіна, С. В. Засєкін. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 187 с.
2. Карпенко З. Аксіопсихологічний поворот у психології особистості: досвід методологічної реконструкції. Психологія особистості, 2010. С. 180-185.
3. Масієнко Ю. О. Структурно-динамічні ознаки «я-тексту» особистості / Ю. О. Масієнко: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. К., 2006.
4. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості. К.: Ніка-Центр, 2006. 280 с.
5. Проблеми психологічної герменевтики / за ред. Чепелевої Н. В. К.: Міленіум, 2004. 276 с.
6. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 276 с.

7. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування: програма навчального курсу. Т. М. Титаренко. К.: Міленіум, 2010. 64 с.
8. Чепелева Н. В. Самопроєктування особистості у контексті постнекласичної психології. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». 2012. Випуск 20. С. 17-25.
9. Чепелева Н. В. Особистий досвід суб'єкта у контексті психологічної герменевтики. Людина. Суб'єкт. Вчинок: філософсько-психологічні студії. К.: Либідь, 2006. С. 280-302.
10. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація особистісного досвіду в контексті психологічної герменевтики. Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. За ред. академіка С.Д. Максименка. К.: Нора-Друк, 2003. Вип. 23. С. 15-24.
11. Beisser, A. The Paradoxical Theory of Change. Gestalt Therapy Now, ed. J. Fagan & I.L. Shepherd, Harper & Row, New York, 1970.
12. Lewin, K. Field theory in social science. New York: Harpers, 1951
13. Ovsiankina Maria. Die Wiederaufnahme unterbrochener Handlungen. Psychologische Forschung, 1928. . P. 302-379.
14. Paul Fraisse. Psychologie du Rythme. Paris, 1956.
15. Paul Fraisse. Psychologie du temps/ Paris, 1957.
16. Zeigarnik, B. Das Behalten erledigter und unerledigter Handlungen, 1927, Psychologische Forschung 9, P. 1-85.

УДК 373.29.064.3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ 6-7 РОКІВ

Венгер Алла, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Матвієнко С. І.**, кафедра дошкільної освіти

У статті проаналізовано поняття «спільна діяльність» та розкрито окремі теоретичні аспекти проблеми організації спільної діяльності дітей 6-7 років. Розглянуто підґрунтя спільної діяльності, що є характерним для періоду дитинства. Коротко схарактеризовано сутність спільної діяльності, вказано на її характерні риси як такої, що скеровується спільною метою, діями, певними операціями тощо. Зазначено, що набуття дітьми 6-7 років навичок спільної діяльності є важливим з огляду на їхнє подальше навчання у школі.

Ключові слова: *спільна діяльність, співробітництво, взаємодія, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному світі обумовлюють необхідність пошуку способів регулювання взаємовідносин між суб'єктами як на міждержавному, так і на особистому рівнях. Про це зазначено у змісті Державного стандарту дошкільної освіти, – Базовому компоненті. В його освітньому напрямі «Дитина в соціумі» вказано на важливість формування у дитини такого типу людських відносин як співробітництво, співтворчість, партнерство, вміння працювати в команді, які б сприяли становленню особистості, яка вільно проявляє себе в соціальній і духовній сфері. Розвиток навичок співпраці, взаємодії вимагає серйозних педагогічних зусиль з боку дорослого і має здійснюватися поетапно для вирішення завдань, що ускладнюються педагогом і можуть ставитися самими дітьми у процесі спільної діяльності.

Середовищем особистісного й соціального зростання для дитини є сім'я та дитячий садок. У сім'ї та у дитячому колективі дитина вперше пізнає себе та світ, що її оточує, формується позитивне ставлення до різних видів діяльності: ігрової, навчальної, пізнавальної, соціально-комунікативної тощо. Переважно ці види діяльності мають групову форму організації, що зумовлює необхідну взаємодію та спільність дій. У процесі взаємодії дітей закладаються основи їх спільної діяльності, яка надалі, у більш старший віковий період, набуває рис колективної. Необхідністю здійснення наукових досліджень, у яких би аналізувалася проблема організації спільної діяльності у дітей дошкільного віку з огляду на їхню гармонійну соціалізацію обумовлюється *актуальність даної статті.*

Мета статті: здійснити короткий аналіз проблеми організації спільної діяльності у дітей 6-7 років.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема організації спільної діяльності дошкільників отримала відображення в дослідженнях. Вивчені такі її аспекти: у дитячій праці та грі (Г. Бельська, Н. Гавриш, О. Рейпольська, Н. Шкляр та інші), у художньо-продуктивній діяльності дошкільників (Н. Голота, К. Демчик, О. Дронова, С. Матвієнко, О. Половіна, Ю. Соловійова, Г. Сухорукова та інші). У наукових працях Ш. Амонашвілі, Г. Андрєєвої, А. Гончаренко, О. Козлюк, О. Кононко, Т. Піроженко,

Т. Поніманської та інших вчених розкривається діяльнісний, гуманістичний характер співробітництва, його діалогічна структура, підкреслюється необхідність опанування навичок співробітництва вже з періоду дошкільного дитинства. З тим, до цього часу залишаються недостатньо дослідженими можливості різних видів занять у ЗДО (як форм організованого навчання) для розвитку навичок співробітництва дошкільників із однолітками.

Виклад основного матеріалу. *Спільна діяльність* – це активна взаємодія з партнером, оточуючими різного віку, тобто з соціумом усередині якого дитина розвивається (за Т. Дуткевич) [2, с. 178]. Спільна діяльність передбачає акти обміну діями, операціями, а також вербальними та невербальними сигналами цих дій та операцій між дорослим і дитиною, а також між самими дітьми у процесі підготовки до діяльності та у ході її реалізації. Ці акти пов'язані як із змістом самої діяльності, так та з процедурами взаємодії між учасниками навчання. Акти обміну діями перебудовуються та змінюються в об'єктивній логіці становлення внутрішніх регуляторів засвоєної діяльності. Вони спрямовані на побудову механізмів самоврядування засобами предметної діяльності, особистісними позиціями та нормами спілкування та взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Сучасними вітчизняними педагогами та психологами поняття «спільна діяльність» (І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Курінна) розглядається як рівноправне, рівнозначне співробітництво і взаємодія дорослих та дітей, де дорослі через різні засоби й методи формують у дитини уявлення, якості та культуру поведінки. Нині дедалі більшого значення педагогами надається дитячій спільній діяльності, вона об'єднує дітей спільною метою, завданням, радіщами, прикростями, переживаннями за загальну справу. У результаті такої спільної діяльності дітей має місце розподіл обов'язків, узгодженість дій. Це слугує основою розвитку у дошкільників навичок соціальної взаємодії та співдії (спільної діяльності).

Беручи участь у спільній діяльності, дитина навчається поступатися бажанням однолітків або толерантно переконувати їх у своїй правоті, докладати зусиль для досягнення загального результату. Завдання педагога – сприяти процесу активної та позитивної соціалізації дитини у суспільстві. У зв'язку з цим виникає необхідність зрозуміти, яким чином відбувається формування засад спільної діяльності у дошкільника, як формується вміння взаємодіяти з різними оточуючими людьми в контексті його загального психічного розвитку [6, с. 18].

Згідно теорії діяльності у процесі суспільного життя природні потреби людини змінюються, розвиваються нові, специфічні людські потреби, пов'язані з її соціалізацією. Психологія та поведінка дитини є результатом взаємодії двох процесів: біологічного дозрівання та цілеспрямованого навчання. Обидва процеси починаються відразу після появи немовляти на світ і практично злиті в єдиній лінії його розвитку. Навчання є передачею дитині досвіду користування знаряддями та знаками (умовними символами, мають певне значення) для того, щоб вона навчилася керувати власною поведінкою (діяльністю) та психічними процесами. У такому процесі виникають перші основи спільної діяльності дитини з іншою людиною (дорослим або однолітком).

У ранньому віці провідною діяльністю є предметно-маніпулятивна, яка поступово набуває характеру спільної у способі комунікації та дій її учасників. Спочатку спосіб використання знаків і знарядь демонструється дитині дорослим у спілкуванні та спільній предметній діяльності. Логіка спільної діяльності визначається у тому, що вищі психічні функції дитини виникають спочатку як форма колективної поведінки, як форма співробітництва з іншими людьми і лише згодом шляхом інтеріоризації (формування внутрішніх структур людської психіки через засвоєння та перенесення зовнішніх дій у процесі соціальної взаємодії) вони стають власне індивідуальними функціями [1, с. 44].

Спостереження та вивчення системи активності взаємодіючих індивідів дозволили психологам зробити висновок, що спільна діяльність об'єктивно має багатоцільовий характер, що зумовлено її внутрішніми та міжсистемними зв'язками. Той факт, що акти індивідуальної діяльності є умовою існування та відтворення (як самого індивіда, так і процесів групової активності у цілому) свідчить про взаємопроникнення та взаємозбагачення індивідуальної і спільної діяльності, про взаємодію індивідуально-мотиваційних та соціально-нормативних умов спільної діяльності [7].

Отже, залучення дітей дошкільного віку до спільної діяльності дозволяє своєчасно навчити дитину ефективних способів вирішення різних завдань у кооперації з іншими дітьми. Зміст та смислове навантаження розкриваються та розглядаються як на рівні окремих контактів, так і в контексті спільної діяльності, тобто такої, що реалізується спільно з кимось.

Для дітей старшого дошкільного віку (6-7 років) характерно зростання здатності до емоційної чуйності, у дошкільнят виявляється готовність до співчуття, співпереживання у відповідь на фізичний, психічний, емоційний стан інших людей. Всі ці особливості старшого дошкільного віку створюють реальну основу розвитку співробітництва [9, с. 54].

Психолог О. Кононко вважає, що *співробітництво* – це тип взаємодії у спільній діяльності. Вчена виділяє такі структурні компоненти співробітництва – ціль, мотив, спільні дії. Для здійснення співпраці між дітьми потрібна низка складових:

- позитивна спрямованість дітей на взаємодію з однолітками у процесі співробітництва;
- знання дітьми правил, моделей співробітництва та володіння варіантами способів поведінки у взаємодії з однолітками;
- вміння домовлятися, вислуховувати думку іншого, вміти спільно вирішувати освітні завдання;
- вміння дитини самостійно адекватно визначати яку саме частину роботи вона готова здійснювати під час виконання цього спільного завдання [3, с. 99].

Саме в процесі взаємодії з рівними партнерами дитина набуває таких якостей, як взаємна довіра, готовність до співпраці, вміння ладнати з іншими, відстоювати свої права, раціонально вирішувати конфлікти, що виникають. Дитина, що має різноманітний позитивний досвід взаємодії з однолітками, починає точніше оцінювати себе та інших, зростає його соціальна компетенція. Школа також вимагає від дітей здібностей вести конструктивний діалог, ефективно працювати у групах, вирішувати конфліктні ситуації та інших.

Оптимальний розвиток у дитини навичок спільної діяльності відбувається в умовах спеціально створеної освітньої ситуації, в якій у дітей виникає необхідність вступати у відносини співробітництва – узгодження та підпорядкування дій. Заняття, що передбачають у своїй меті включення дошкільників до спільних обговорень перебігу основних позицій спільної діяльності, спільних дій, оцінку кінцевого продукту діяльності, сприяють активізації творчого потенціалу дитини та формуванню здатності до співпраці [9, с. 76].

Виділяють два види організації співпраці дошкільнят: розподіл діяльності за ролями (розподіл функцій) та підпорядкування дій правилам (розподіл матеріалу) [7, с. 4].

Ефективним механізмом розвитку здібностей дітей 6-7 років до співробітництва є організація їхньої спільної пізнавально-дослідницької діяльності в умовах єдиної «навчальної спільноти», основною метою якої є формування загальних цілей і завдань діяльності та спільний пошук способів вирішення цих завдань.

Співпраця як одна із цінностей культури є основою життєво важливих способів поведінки і діяльності людини, забезпечує особливості її самореалізації, а також дозволяє транслювати досвід позитивної, творчої взаємодії. Засвоєння досвіду співпраці дитини з ровесниками в дошкільному віці підвищує ефективність спільної дитячої діяльності, сприяє формуванню соціальної готовності до навчання в школі (А. Богуш, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Матвієнко та ін.).

С. Матвієнко наголошує на важливості формування навичок взаємодії, спільної діяльності дітей 6-7 років з огляду на підготовку їх до навчання у школі. Забезпечення соціальної готовності дитини до школи, вважає С. Матвієнко, потребує належну сформованість у дитини вміння вибудовувати свої взаємини з педагогом та однолітками. Звичайно, цей процес проходить простіше тоді, коли дитина вже перебувала в групі дошкільного закладу, спостерігала за спільною діяльністю, навчальною, ігровою, і брала уній участь, а також спілкувалася зі своїми однолітками. Процес навчання у школі має колективний характер, тому обов'язково передбачає співпрацю всіх учасників [5, с. 78].

Вчена С. Курінна зазначає, що протягом періоду дошкільного дитинства у дітей поступово формується низка соціальних навичок та умінь, у тому числі – навички взаємодії, спільних ігор, соціального комунікування. Це стверджує оптимістичну життєву позицію майбутнього школяра та оптимізує бажання дитини взаємодіяти з однолітками. Розвиваючись, тяжіння до соціальних контактів з однолітками переростає у прагнення до об'єднання з урахуванням спільних інтересів. Цей інтерес стає мотивом, що спонукає дітей дійти згоди у різних спірних ситуаціях, поступатися один одному, приймати пропозиції однолітків, оцінюючи їх значимість задля досягнення загальної нової значимої мети [4, с. 77].

Відомий психолог О. Кононко вивчала проблему формування почуття співпраці у дітей дошкільного віку засобами гри. Вчена зазначає, що під час гри формуються певні форми спілкування дітей. Гра вимагає від дитини таких якостей, як товариськість, ініціативність, вміння координувати свою діяльність із діяльністю групи однолітків, щоб налагоджувати та підтримувати спілкування. У міру розвитку ігрових навичок і вдосконаленням ігрових ідей дошкільнята можуть вступати в більш тривале спілкування. Гра сама вимагає цього і цьому сприяє цьому. Разом беручи участь у грі, дошкільнята навчаються мови спілкування, взаємодопомоги та взаєморозуміння, а також навчаються координувати свою діяльність з діяльністю іншого, формується почуття співпраці [3, с. 94].

Висновки. Проблема спільної діяльності старших дошкільнят відображення в наукових публікаціях та дослідженнях багатьох педагогів та психологів, які вивчали розвиток умінь спільної діяльності у дітей 6-7 років у процесі ігор, трудової, творчої діяльності тощо. Головною відмінністю спільної діяльності дітей 6-7 років є її спрямованість на взаємодію з однолітками. Формування навичок спільної діяльності дітей 6-7 років з огляду на їхню соціалізацію вимагає серйозних педагогічних зусиль з боку дорослого. Ці зусилля мають здійснюватися педагогом поетапно задля гармонійного вирішення завдань щодо набуття дитиною навичок соціальної комунікації, взаємодії, співпраці, спільної діяльності. Значною мірою оптимізують цей процес спеціально створена педагогом виховна ситуація; застосування ситуацій прояву дітьми емпатії; постановка суспільно значимої мети діяльності та низка інших чинників.

Список використаних джерел та літератури

1. Богуш А.М. Варяниця Л.О. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного віку та молодшого шкільного. Луганськ: Альма-матер, 2006. 126 с.
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ: Стилос, 2002. 336 с.
4. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05. Слов'янськ, 2004. 246 с.
5. Матвієнко С.І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 185 с.
6. Михальська С.А. Роль однолітків у формуванні особистості дитини дошкільного віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Т. 2. Вип. 2. 2015. С.16-21.
7. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2011. 450 с.
8. Павленчик В.О. Співробітництво з однолітками. Аналіз результатів роботи педагога. *Дошкільне виховання*. 2000. № 3. С. 3-4.
9. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.

УДК 371.481.022

МЕТОДИКА М. МОНТЕССОРІ – ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Гемба Катерина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Актуальність теми обумовлена фактом того, що за останні роки метод Монтессорі став предметом широкого інтересу та набув популярності як в галузі освіти, так і серед батьків, які цікавляться науковими методами виховання. Так відбулося, оскільки цей метод виховання дітей повністю відповідає вимогам сучасного суспільства. На даний момент ця методика є однією з найпопулярніших методик дошкільної освіти у світі.

Методика М. Монтессорі визначається як інноваційний підхід до виховання дітей, який акцентує на розвитку їхнього потенціалу та навичок самостійності. Дитина є активною істотою і за своєю природою здатна до розвитку і навчання, вважала М. Монтессорі. Для того, щоб цей розвиток відбувався, слід створити оточення для самовиховання. Педагог вивчала сутність дитини, а школа, на її думку, повинна бути лабораторією, в якій вивчається психічна діяльність дітей.

Методика М. Монтессорі заснована на наступних принципах:

- Дитина є особистістю. Дитина має право на свободу вибору та самовираження.
- Дитина є природним дослідником. Дитина має природну потребу в пізнанні та саморозвитку.
- Середовище має відповідати потребам дитини. Середовище має бути організоване таким чином, щоб сприяти розвитку дитини.
- Дорослий є помічником дитини. Дорослий має створити для дитини сприятливе середовище та надавати їй необхідну підтримку.

Для правильного впровадження даної методики, створюються спеціальні Монтессорі-центри. Діти в таких центрах мають можливість самостійно обирати, чим вони хочуть займатися, і працювати в своєму власному темпі. Це сприяє розвитку у них таких навичок, як самостійність та відповідальність. Діти, які виховуються за методикою М. Монтессорі, навчаються самостійно одягатися, їсти, доглядати за шкірою та виконувати інші повсякденні справи. Це дає їм відчуття компетентності та впевненості в собі. Також в Монтессорі-центрах діти відповідають за свої власні дії. Вони самі стежать за тим, щоб їхні речі були впорядковані, і самостійно прибирають за собою. Це сприяє розвитку у них почуття відповідальності та самодисципліни.

Дослідження, проведені в різних країнах світу, довели, що діти, які виховуються за методикою М. Монтессорі, мають більш розвинені навички самостійності та відповідальності порівняно з дітьми, які виховуються в традиційних дошкільних закладах. Наприклад, дослідження, проведене в США в 2010 році, показало, що діти, які відвідували Монтессорі-центри, були більш самостійними в таких сферах, як одягання, вмивання та прибирання. Вони також були більш відповідальними за свої дії і більш здатними до самоконтролю.

Один з основних викликів адаптації методики, пов'язаний з необхідністю створення цих спеціальних центрів. Вони повинні бути оснащені спеціальним обладнанням та матеріалами, які відповідають

віковим та індивідуальним особливостям дітей. Крім того, Монтесорі-педагоги повинні пройти спеціальну підготовку, щоб знати, як застосовувати методику на практиці. Іншим викликом є необхідність зміни підходу до навчання та виховання дітей. Методика М. Монтесорі передбачає значний акцент на самостійності та відповідальності дитини. Це може бути складно для традиційно вихованих дітей та їхніх батьків.

Методика М. Монтесорі може бути адаптована до вимог сучасного технологічного суспільства за допомогою наступних стратегій:

- Впровадження цифрових технологій в освітній процес. Монтесорі-центри можуть використовувати цифрові технології, щоб зробити навчання більш цікавим та інформативним для дітей. Наприклад, діти можуть використовувати комп'ютери та планшети для вивчення нових тем, проведення досліджень та творчих проєктів.

- Розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Діти в Монтесорі-центрах повинні навчитися критично мислити та оцінювати інформацію, яку вони отримують з цифрових джерел. Це допоможе їм захиститися від шкідливого контенту та сформулювати власну точку зору.

- Формування навичок безпечного використання цифрових технологій. Діти повинні навчитися використовувати цифрові технології безпечно та відповідально. Це включає вміння дотримуватися правил безпеки в Інтернеті та розуміння можливих наслідків небезпечного використання технологій.

Отже, сучасний досвід застосування методики М. Монтесорі свідчить про його великий потенціал у розвитку особистості та формуванні ключових навичок у дітей. Завдяки акценту на самостійності та креативності, цей метод відповідає потребам сучасного суспільства та забезпечує глибокий та індивідуалізований розвиток малюків. Успішне впровадження методики М. Монтесорі вимагає адаптації до сучасних умов освітнього процесу, зокрема, використання технологій та підходів, що підтримують цінності методу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондар, В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: навч. посіб. / В. І. Бондар, А. М. Ільченко. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 252 с.

2. Веб-сайт Міжнародної асоціації Монтесорі (дата звернення 12.09.23 www.montessori-ami.org)

3. І.М. Дичківська, Т.І. Іоніманська. М. Монтесорі: теорія і технологія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009.

УДК 551.582 (477.51)

РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ПРЕДСТАВНИКІВ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Голушева Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У добу Відродження розвивається гуманізм. Представники цієї течії були першими, хто різко розкритикував систему середньовічного навчання та виховання. На відміну від середньовічної системи освіти, гуманізм передбачав різносторонній розвиток дитини у гармонії з собою, заборону фізичних покарань, повагу до учня, уважність до потреб та психологічних особливостей дитини, використання ігор, екскурсій або прогулянок, вивчення неспотвореної церквою латинської або грецької літератури та зменшення впливу духовенства на школу. Гуманістична педагогіка – напрям у педагогіці, що орієнтує на вільний вибір та облік індивідуально-особистісних інтересів і можливостей суб'єктів педагогічного процесу в навчанні, вихованні та освіті.

Один з перших, хто проаналізував та засудив середньовічну систему освіти, був Еразм Роттердамський (1469-1536) – нідерландський письменник-педагог, гуманіст і філософ. Незважаючи на те, що він був католицького віросповідання, він не був прихильником духовенства і виступав за чистоту католицької церкви, засуджував її владу та розбещеність. Таким чином, у своєму творі «Похвала глупоті» він висміяв людські вади, всіх, хто при владі та усі сфери тогочасного життя, наприклад вельмож і духовенство: «А взагалі-то війна, яку настільки всі прославляють, ведеться дармоїдами, злодіями, убивцями, тупими мужланами, зятятими боржниками й іншими покидьками суспільства, але аж ніяк не освіченими філософами», «Кардинали і єпископи не тільки суперничають із государями в пишності, але іноді й перевершують їх. Вони піклуються тільки про себе, покладаючи турботу про парафіян або на самого Христа, або на мандрівних ченців. І не згадає ніхто, що саме слово «єпископ» означає працю,

турботу й старанність. Тільки своїми доходами насправді переймаються вони». А у творі «Грубі вчителі» висміяв похмурих та нецікавих вчителів, які демотивують учнів. Також Еразм Роттердамський вважав, що процес навчання має бути приємним і цікавим для дитини та містити методи, що зможуть зацікавити учня. Крім того, він говорив, що учень здатний полюбити вчителя тоді, коли зацікавлений його предметом та інформацією, що він подає: «Дитина, що полюбила передусім навчання завдяки своєму вчителю, з часом полюбить і учителя тією любов'ю, яку буде відчувати до науки».

Цікавими, на нашу думку, є педагогічні погляди Вітторіно де Фельтре (1378-1446), італійський педагог-гуманіст, який ґрунтовно проаналізував ідеї гуманізму і відкрив першу школу на гуманістичних засадах «Будинок радості», де учням прививали поняття любові, дружби, турботи та сприяли творчому мисленню дітей, а також проводили спортивні ігри, навчали стрільби з лука, верховій їзді, плаванню, боротьбі та фехтуванню, що є однією з ознак гуманістичної педагогіки. приділяв велику увагу як фізичному, так і моральному вихованню. Таким чином, його можна назвати одним із перших, хто відкрив школу, яка була доступною для навчання не тільки дітей вельмож, а й дітей простих селян. Крім того, у школі передбачалося вивчення циклу дисциплін, як гуманітарного, так і природничого, що допомагало виявляти та розвивати природні задатки дитини.

Особливої уваги заслуговують педагогічні погляди французького письменника-гуманіста Франсуа Рабле (1494-1553), який також піддавав критиці систему середньовічної освіти, схоластику та заучування релігійних творів. Він першим запропонував та розкрив суть системи гуманістичного виховання. Він також вважав, що освіта повинна бути спрямована на фізичний і розумовий розвиток особистості, тобто тіло і розум повинні розвиватися одночасно у єдності та гармонії між собою. Крім того, однією з його ідей було те, щоб учні з однаковим задоволенням працювали і відпочивали, щоб навчання і відпочинок не розрізнялися та навчання давалося так само легко та з великою пристрасстю. Таким чином, у своєму творі «Гаргантюа і Пантагрюель» він описує тогочасне життя Франції, в якому описує та висміює освіту. Таким чином, це підтверджується описом навчання Гаргантюа: «І справді, хлопця віддано під оруду славетного доктора теології, магістра Тубала Олоферна, і магістр так добре зумів викласти йому абетку, аж той виток її напам'ять навиворіт, на це пішло п'ять років і три місяці; потім напутник прочитав з ним Доната, Фацет, Теодоле й Аланові Параболи; це забрало ще тринадцять років, шість місяців і два тижні», висміює тогочасну владу і духовенство: «Ах, малюче, малюче, добре провів ти нас за ніс! Бути тобі колись найсвятішим володарем папою!», але поважає простих людей та їх фізичну працю, що підтверджується описом брата Жана: «Він не святенник, що не голодранцю, він вихований, життєрадісний, сміливий, він добрий товариш по чарці. Він трудиться, оре землю, заступається за утиски, втішає скорботних, надає допомогу стражденним, охороняє сади абатства « та використовує гуманістичні ідеї, які повністю суперечили світогляду тих років. Крім того, він був проти війн, які розв'язало феодалне суспільство за владу над землями, тому один з головних героїв твору Грангузьє у листі до свого сина писав, що він не збирається розпалювати війну, а хоче її утихомирити; не нападати, а захищатися; не завоювати, але захищати своїх громадян. Безсумнівно, Франсуа Рабле наголошує на різноманітності предметів, різних наук, які гарантують всебічний розвиток, тому у творі було сказано, що система навчання у школах епохи Середньовіччя, була не ефективною: «А тим часом батько ось що укмітив: син ніби і вчиться вельми успішно і всією душею до науки горнеться, а все ж це не виходить йому на добре, од вчиття він навіть безглуздіє і туманіє, роблячись безтямкішим і безклепкішим на очах», «От батько й поскаржився на це донові Філіппові де Марє, віце-королю папльгоському і почув від нього таку відповідь: ліпше зовсім нічого не вчитися, ніж учитися з таких книжок під ферулою таких вихователів. Бо вся ота їхня наука – дурниця, а їхня мудрість – харки-макогоніки, вони тільки найкращі, найшляхетніші уми із плігу збивають і вицвіт юнацтва занапащають».

Також, слід зробити акцент на запропонованих педагогічних ідеях Томаса Мора (1478-1535) – англійського письменника, філософа, державного діяча, лорд-канцлера. Із його ім'ям тісно пов'язані ідеї гармонійного розвитку особистості, рівності освіти для всіх людей, школою, що підготує до життя та поєднання праці з навчанням. Його головним внеском був твір «Золота книжечка, така ж корисна, як і забавна, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія», в якому описаний ідеальний світ, що протиставляється Середньовіччю. Тут описане ідеальне суспільство, в якому всі люди рівні: «Єдине заняття, з яким повинні бути обізнані без винятку всі чоловіки й жінки, – це землеробство», «Крім землеробства (яким, як було сказано, всі зобов'язані займатись), кожний вивчає якесь одне ремесло як основне. Сюди належать: прядіння вовни, обробіток льону, мулярство, ковальство й теслярство», «Всі острів'яни носять однаковий одяг, незмінний і постійний на весь час (відрізняється він лише у чоловіків і жінок, у неодружених і одружених), гарний на вигляд, вигідний для руху тіла, пристосований до холоду й спеки». добрі один до одного: «Повернувшись додому, треба, звичайно, порозмовляти з дружиною, побалакати з дітьми, поговорити із слугами. Усе це я вважаю за свій обов'язок, який треба виконати, якщо не хочеш бути у своєму домі чужою людиною. Та й взагалі слід старатися бути як найприємнішим для тих, кого або природа призначила тобі в супутники життя, або випадок так велів, або ж ти сам собі вибрав. Важливо тільки не псувати рідних надмірною ласкавістю чи поблажливістю робити із слуг панів»,

існує демократизм: «Нарешті всі сифогранти (їх двісті), поклявшись, що виберуть того, кого визнають найдостойнішим, на підставі таємного голосування проголошують правителем одного з чотирьох кандидатів, яких запропонував народ. Річ у тім, що кожна з чотирьох ділень міста вибирає одного представника і рекомендує його сенатові», чоловіки і жінки однаково можуть займатися військовою справою, хоча і проти самої війни: «До війни утопійці відчують велику відразу, як до справи воістину звірячої, хоч у жодній породі звірів вона не є таким частим явищем, як у людини. Всупереч звичаю майже всіх народів, вони вважають, що немає нічого неславнішого від слави, здобутої на війні. Незважаючи на це, вони у визначені дні наполегливо вправляються у військовому ремеслі, причому не лише чоловіки, а й жінки», немає приватної власності, існує свобода віросповідання, тут і ідея продуктивної праці, що передбачає гуманізм: « Головним і майже єдиним заняттям сифогрантів є турбота про те, щоб ніхто не сидів без діла, а щоб кожний сумлінно займався своїм ремеслом, причому не зранку до ночі, вибиваючись із сили від безнастанної праці, мов худоба». Утопійці також вдосконалюють себе за допомогою розумового розвитку, вони відводять час для наукових занять, організовуючи публічні читання і сприяючи розвитку науки. Такий підхід відображає гуманістичні цінності та прагнення до розвитку особистості в ідеальному утопійському суспільстві: « Увесь час, що залишається між годинами праці, сну та їжі, кожному дозволяється використовувати за власним розсудом. Це не значить, однак, що його можна марнувати на гульню й байдкування; години, вільні від праці, треба присвячувати з користю якомусь іншому заняттю відповідно до свого уподобання. У ці проміжки часу більшість людей віддається науковим заняттям. Стало в них звичаєм щодня у передсвітанкові години влаштовувати публічні читання, які обов'язково відвідує лише той, хто покликаний до наукової роботи». Таким чином, ідеї гуманізму Томаса Мора виявилися ключовими у створенні образу ідеального суспільства в творі «Утопія», яке відображало його прагнення до рівності, гармонії та розумового розвитку особистості.

Як відомо, Томмазо Кампанелла (1568-1639) – італійський філософ-утопіст, теолог та поет, також зробив свій вклад у розвиток гуманістичної педагогіки. У його творі «Місто Сонця» зображено ідеальну мирну державу, жителі якої мають рівні права. Крім того, він наголошує на всебічному розвитку особистості та акцентує увагу на праці, виборі професії та різноманітності наук: «І того вважають за гідного, хто вивчив більше мистецтв і ремесла і хто вміє застосовувати їх з великим знанням справи. Тому вони знуцаються з нас за те, що ми називаємо майстрів неблагородними, а шляхетними вважаємо тих, хто не знайомий ні з якою майстерністю, живе бездіяльно і тримає безліч слуг для своєї ледарства і розпусти, чому, як зі школи пороків, і виходить на смерть держави стільки нероб і лиходіїв», «Будь-яку службу називають вони вченням, кажучи при цьому, що однаково поважно ногам ходити, задум випорожнюватися, а очам бачити і говорити мові; адже за потребою і очі виділяють сльози, а язик – слини, подібно до випорожнень. Тому кожен, на яку б службу він не був призначений, виконує її як найпочеснішу».

Підкреслив важливість гуманізму французький філософ і письменник Мішель Монтень (1533-1592). Він був одним із тих, хто засуджував жорстокість середньовічних шкіл та виступав проти тілесних покарань. Таким чином, він першим наголосив на пріоритетності морального виховання, яке супроводжується допомогою учителя у створенні сприятливих умов для навчання та допомозі учню розвинути критичне мислення та ставлення до навчання і самого себе. Хоча Монтень не згадував про релігійне виховання, він стверджував, що вчитель має бути прикладом для своїх учнів, щоб учні сприймали науку не тільки на слух, але й могли побачити застосування знань у життєвих ситуаціях. Таким чином, його ідеї визначили новий напрямок у підходах до навчання та виховання, враховуючи гуманістичні принципи та прагнення до розвитку індивідуальності.

Отже, проведений аналіз доводить, що гуманізм зародився в епоху Відродження. Представники гуманізму висунули свою систему ідей та поглядів, які спрямовані на всебічний розвиток дитини, поєднання розумової та фізичної праці, любов та повагу до людини, що є повною протилежністю жорстоким поглядам Середньовіччя. Основі ідеї гуманізму, які беруть свій початок з доби Відродження, є частиною сучасної педагогіки та є актуальними і на сьогодні.

Список використаних джерел та літератури

1. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 1996. 436 с.
2. Левківський М. В. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Вид. 3-є, доп. К.: Центр учбової літератури, 2008. 190 с.
3. Маляр Л. В. Історія зарубіжної педагогіки / Л. В. Маляр, М. І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 64 с.
4. Томас Мор. Місто Сонця [Електронний ресурс] / Томас Мор Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3979&page=6>.
5. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник/ Михайло Фіцула. 2-ге вид., виправлене, доповнене. К.: Академвидав, 2005. 559 с.
6. Франсуа Рабле. Гаргантюа і Пантагрюель [Електронний ресурс] / Франсуа Рабле // УкрЛіб Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3979&page=6>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГАДЖЕТ – АДИКЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Димитрова Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Литовченко Н. Ф.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті розкриваються особливості виникнення і прояву однієї з основних проблем 21 століття – гаджет-адикції у дітей молодшого шкільного віку, розкривається її сутність та наслідки, аналізуються зарубіжні та вітчизняні дослідження у цій сфері, надаються рекомендації з профілактики та мінімізації наслідків залежності дітей від гаджетів.

Ключові слова: гаджет-адикція, психологічна залежність, залежна поведінка, смартфон, цифрові технології, інтернет-мережа, молодший шкільний вік, вплив, профілактика.

Постановка проблеми. Проблема захоплення гаджетами є надзвичайно актуальною для сучасного суспільства і зокрема дітей. Адже цифрові технології швидко, масштабно та динамічно проникають в усі сфери життя людини і це тягне за собою певні та неоднозначні наслідки. З однієї сторони сучасні технології дають величезні можливості для отримання будь – якої інформації, онлайн – навчання, спілкування, читання, перегляду фільмів та музичного контенту, а з іншої сторони – містять загрози, які можуть мати негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я людини, особливо для дітей. Безумовно, що цифрові технології роблять наше життя більш комфортним та цікавим, однак, в той же час, ми настільки звикаємо до використання цих технологій, що це врешті - решт стає нашою постійною потребою та може призводити до залежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми залежності від гаджетів як поведінкової адикції висвітлено здебільшого у зарубіжній літературі у працях К. Янг та її послідовників і учнів у багатьох країнах світу [1; 2]. У вітчизняній психологічній науці, на жаль, ще недостатньо вивчено та висвітлено цю тему. Серед українських фахівців, що в різних аспектах досліджували феномен інтернет-адикції поведінки, можна відзначити науковців Інституту психології ім. Г.С. Костюка та Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (О.С. Барткові, О.Т. Баришполець, Л.А.Найдьонова, О.В. Петрунко, Н.В.Сергеева та інші), які зробили істотний внесок у розробку нових ідей у гаджет-залежностей, приділили увагу питанням впливу медіасередовища на психіку і поведінку користувачів медіатехнологій та споживачів різних типів медіапродукції, розробили основи формування медіакомпетентності та медіакультури користувачів різних вікових категорій, приділили чимало уваги питанням профілактики медіазалежності, насамперед у дітей і підлітків, тощо [3; 4; 5; 6]. Можна виокремити таких вчених як В. Девісілов [13], який розглядає безпечність мобільних телефонів; С. Даулінг [14], який працював над проблемою психології позбавлення від залежної поведінки. Проте у фаховій літературі бракує відомостей про особливості формування й перебігу гаджет – залежності у дітей та можливості профілактики цього типу залежності. Тому проблема, що піднімається у роботі, має надважливу актуальність у сучасному науковому світі.

Постановка завдання. Мета дослідження – розкрити психологічні особливості гаджет-адикції у дітей молодшого шкільного віку, визначити її вплив на школярів та надати рекомендації щодо профілактики зазначеної залежності.

Завданнями статті є: дослідження особливостей психологічної залежності від гаджетів у дітей молодшого шкільного віку, виділення найпоширеніших наслідків надмірного захоплення дітей гаджетами, розробка рекомендацій щодо профілактики виникнення гаджет-адикції у школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні діти народжуються в цифровому світі. Їм з дитинства більш зрозуміла техніка ніж дорослим, тому новітні пристрої є важливою складовою їхнього життя. Завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій з'явилося нове поняття «гаджет». Гаджет ([англ. gadget – пристрій](#)) – це, як правило, цікава технічна новинка у вигляді [електронного пристрою](#), або іншого засобу, що поєднує в собі [високі технології](#) і цілком реальне застосування. До гаджетів можна віднести мобільні телефони, смартфони, нетбуки, портативні гральні приставки та інші невеликі електронні пристрої. Використання сучасних технологій за допомогою гаджетів надає багато можливостей для навчання, пошуку нової інформації, спілкування та розваг. Але, на жаль, користування гаджетами не завжди приносить лише користь, є досить великий ризик виникнення залежності від гаджетів. Як ми всі можемо спостерігати, сучасні діти майже завжди тримають в руці смартфон – на вулиці, в громадському транспорті, в школі або вдома. Користуванню смартфоном вони відводять більшу частину свого часу. Діти використовують сучасні пристрої для різних цілей: перегляд різних веб-сайтів, прослуховування пісень, перегляд відео, спілкування з друзями в соцмережах, гра в онлайн – ігри.

Використання гаджетів для навчання для них буденна необхідність. В більшості випадків смартфон діти сприймають виключно як цікаву та ненабридаючу іграшку.

Залéжність, адикція (англ. addiction) – набута гостра нав'язлива патологічна потреба здійснювати будь-які дії, що призводять до певного фізичного або психічного стану, найчастіше до розслаблення та задоволення. Спочатку вчені розглядали лише хімічні та проміжні адикції – наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління. Сучасні дослідження дозволили розширити список адикцій і включити до нього психологічні (поведінкові). Радянський психотерапевт Короленко Ц.П. серед психологічних залежностей виділив технологічні. До сучасних технологічних залежностей належать: комп'ютерна, інтернетна, телевізійна, смартфон - адикція, гаджет-адикція.

Гаджет - адикція може розглядатися як спроба втечі з дійсності в деяке віртуальне місце, в якому дозволено перепочити, порадіти, зібратися з силами для того, щоб після знову повернутися в небезпечну ситуацію реального життя [7, с. 226]. Проблема адикції (патологічної залежності) починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стаючи центральною ідеєю, призводячи до відриву від реальності. Відбувається процес, під час якого людина зупиняється у своєму особистісному розвитку [7, с. 226].

Можна констатувати, що нав'язливе бажання взяти до рук певний пристрій і нездатність вчасно відмовитись від користування ним є гаджет-адикцією. Це явище може спричинити стан, у якому людина фокусуватиметься на віртуальному, а не реальному світі. В такому стані ігнорується потреба у їжі, сні, живому спілкуванні, фізичній активності [8, с. 8].

Г.Д. Золотова під гаджетозалежністю розуміє вид адиктивної поведінки, який характеризується залежністю від нових технічних пристроїв, причому користування ними не має навчальної або виробничої мети. Ознаками гаджет - адикції є: збільшення часу користування пристроєм та витрат на нього; існування постійної потреби у використанні; виникнення тривоги при неможливості користування пристроєм; нехтування безпекою від використання тощо [9, с. 208].

О.М. Бондар виділила психологічні та фізичні симптоми гаджетозалежності.

Психологічними симптомами є: гарне самопочуття або ейфорія під час роботи за гаджетом; неможливість зупинитися; постійне збільшення кількості часу перебування в руках із гаджетом; зневага родиною і друзями; відчуття спустошення, тривоги, роздратованості в періоди перебування поза Інтернетом; брехня про свою діяльність своїм близьким; проблеми з навчанням [8, с.11]. Фізичними симптомами О.М. Бондар називає: біль в області зап'ястя через тривалу перенапругу м'язів; сухість в очах; головний біль; біль у спині; нерегулярне харчування; порушення сну [8, с.11].

Найпоширенішими наслідками надмірного захоплення дітей гаджетами є порушення режиму сну, депресія, постійне відчуття тривоги та страху, стрес, зниження фізичної активності, ожиріння, психічні розлади, агресивність, віддалення від реального життя, порушення зору.

Отже, чим більше часу діти проводять із гаджетами в руках, тим менший позитивний вплив на них природних регуляторів настрою, тобто нічого окрім користування гаджетами не приносить дитині задоволення.

Саме тому у багатьох країнах були введені обмеження на використання смартфонів у школах. Так, у Франції з вересня 2018 року учні не мають права використовувати в школі мобільні телефони, причому не тільки на уроках, як це було у 2010 році, а на весь час, поки дитина знаходиться у школі [10]. У Швеції 90% шкіл ввели різні обмеження на мобільні пристрої – від часткових до повної заборони [10]. У Великобританії смартфони на уроках не заборонені, однак учитель має право забрати у школяра гаджет до кінця навчального дня, а у США все залежить від рішення кожного конкретного штату: в одному питанні вирішується на рівні керівництва школи, а в іншому – на рівні міської влади [10].

В українських школах педагоги також намагаються в певній мірі обмежувати школярів, особливо молодшого шкільного віку, користуванням гаджетів, наприклад: забороняють користуватися смартфонами під час навчального процесу та на перервах. Проте на законодавчому рівні на сьогоднішній день відсутні будь – які нормативні документи, які регулюють це питання.

Побороти залежність від гаджетів дуже важко, навіть у дорослому віці. Ось чому необхідні профілактичні заходи, щоб мінімізувати можливість виникнення такої проблеми.

Найголовніше – власний приклад. Адже діти найчастіше наслідують те, що бачать, а не те що чують. Якщо ви самі витрачаєте забагато часу на користування гаджетами, діти будуть робити те ж саме. Потрібно формувати здорові звички в родині – читання книжок змалечку, активний відпочинок, подорожі, зайняття спортом. Потрібно бути наполегливими при обмеженні часу користування гаджетами дитиною, при цьому обов'язково пояснювати причини такого рішення. Важливо залучати дитину до занять, які викликають у неї цікавість, підтримувати та розвивати її захоплення. Багато часу наодинці з гаджетом майже завжди приводять до залежності, тому більше уваги та часу проведеного разом з дитиною. Корисним буде запровадити вдома «вільні» від гаджетів зони та час протягом дня. Це допоможе дитині зрозуміти важливість спілкування та інших видів діяльності. Контролюйте контент, який дивиться дитина. Це також привід обговорити цінності та мораль в житті. Адже в інтернет – мережі

та онлайн – іграх часто можна побачити насильство та неприпустиму поведінку. Спільними зусиллями знайдіть цікаву альтернативу гаджетам. До успіху завжди йдуть маленькими кроками, тому похвала дитини за найменші досягнення на шляху в опануванні культурою користування гаджетами ніколи не буде зайвою.

Ми живемо в час цифрових технологій, і вони скрізь – на роботі, в навчанні, в розвагах, в шопінгу, в спілкуванні. Але людина по своїй суті соціальна і потребує живого спілкування. Жодний гаджет не може замінити нам людину.

Соціалізація школярів здійснюється через спілкування з людьми, які оточують дітей. Комунікативні уміння і навички формуються й удосконалюються лише в практичному спілкуванні [11, с. 22].

Головною причиною виникнення залежності у дітей психологи вважають недостатнє спілкування і взаєморозуміння з батьками та однолітками.

Саме тому, основною профілактикою гаджетозалежності у школярів є організація «сприятливого» середовища для дитини. Це наявність контролю та належної підтримки з боку батьків та дорослих; взаєморозуміння з батьками (близькими), наявність емоційного контакту та психологічна підтримка школярів; зацікавлене ставлення до її інтересів та проблем, регулярне спільне проведення часу разом з дитиною.

Висновки з проведеного дослідження. Проблема гаджет-адикції у дітей відносно нова та не до кінця вивчена. Ми блукаємо невідомою територією, оскільки минулі покоління ніколи не мали такого постійного занурення в технології [12]. Зважаючи на масштабність та всеохоплюючість проблеми, питання гаджет-адикції дітей потребує подальшого дослідження.

Надмірне захоплення гаджетами може мати негативні наслідки як для фізичного (порушення зору, головні болі, втома, безсоння), так і для психічного здоров'я (агресивна поведінка, асоціальність, тривожність) дітей шкільного віку. Беззаперечно, що повністю відмовитись від використання гаджетів в сучасному суспільстві нереально, але мінімізувати негативний вплив пристроїв на дитину цілком можливо. Необхідно зважати на те, як саме дитина користується гаджетами: чи розумне та дозоване в часі це використання. Адже краще завчасно попередити виникнення гаджет-адикції, ніж потім боротися із нею.

Список використаних джерел та літератури

1. Янг К. Диагноз – Интернет-зависимость / К. Янг. СПб: Мир Интернет, 2008. 240 с.
2. Griffiths M. D., Kuss D. J., Billieux J. The evolution of Internet addiction: A global perspective. *Addictive Behaviors*. 2016. № 53. P. 193– 195. doi:10.1016/j.addbeh.2015.11.001
3. Бартків О.С. Соціально-педагогічна профілактика Інтернет-адикції у студентської молоді // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Сер. «Педагогічні науки»*. № 1 (278), 2014. С.166-171.
4. Медіакультура особистості / За ред. Л.А.Найдьонової та О. Т. Барішпольця. – К.: Міленіум, 2009. 440 с.
5. Петрунько О.В. Діти і медіа: Соціалізація в агресивному медіасередовищі: Монографія. 2-ге видання. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 480 с.
6. Сергеева Н.В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків. – Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка / Н.В. Сергеева. Київ, 2010. 20 с.
7. Сбітнєва І.С. Диагноз – интернет-залежність підлітка. *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 27. С. 223-227
8. Бондар О.М. Гаджетоманія: чи варто переживати за молоде покоління: Методичний посібник. Рівне: РУГ, 2019. 46 с.
9. Золотова Г. Д. Сутність і зміст ігрової залежності дітей. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 19 (2). С. 204-212.
10. Сокирчук Н. Чи треба забороняти смартфони в школах. Що насправді передбачає скандальний законопроект? URL: <https://glavcom.ua/country/science/chi-treba-zaboronyati-smartfoni-v-shkolah-shchonaspravdi-peredbachaje-skandalniy-zakonoprojekt-654938.html>
11. Шугайло Я. В. Інтернет-залежність та проблема її профілактики серед дітей та підлітків. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 17-24.
12. Al-Ayouby, H. (2017). Dampak Penggunaan Gadget Pada Anak Usia Dini, Studi Di PAUD Dan TK Handayani Bandar Lampung. Universitas Lampung.
13. Девісілов В. Чи безпечні мобільні телефони? / В. Девісілов // *Безпека життєдіяльності*. – 2006. – № 9. – С. 21-26.
14. Психология и лечение зависимого поведения / Под ред. С. Даулинга. / Пер. с англ. Р. Р. Мурзатина. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 240 с.

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У ОСІБ З РІЗНОЮ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНОЮ ТА ДУХОВНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ

Добровіцька Людмила, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Никоненко О. П.**, кафедра загальної та практичної психології.

Актуальність теми статті полягає в тому, що умови життя сучасної людини часто є екстремальними та сприяють виникненню стресу. Це пов'язано з низкою факторів і загроз, серед яких політичні, інформаційні, соціально-економічні, екологічні та природні. Щоб впоратися зі стресовими ситуаціями, люди протягом життя виробляють так звані копінг-стратегії, тобто цілеспрямовані системи поведінки для свідомого управління ситуаціями з метою зменшення шкідливого впливу стресу.

Сьогодні відчуття захищеності та безпеки у сучасних людей загалом знижується. Ситуації, що загрожують життю, стають все більш поширеними в сучасних суспільствах в контексті так званого мирного життя. Це пов'язано насамперед зі зростанням загрози фізичного та інших форм насильства, терористичних актів, техногенних та екологічних катастроф.

Дослідження локусу контролю (ЛК) дозволяє визначити особистісні характеристики, які вказують на схильність людини приписувати відповідальність за успіх або невдачу власній діяльності та зовнішнім обставинам, умовам і силам.

Взаємозв'язок між орієнтаціями локусу контролю та моделями поведінки людини в стресових ситуаціях ґрунтується на таких важливих аспектах людського життя, як почуття відповідальності та схильність до рішучих дій. Відповідальність за своє життя є важливою характеристикою життєвого статусу, який розглядається як здатність людини організувати свою життєдіяльність. Коли всі наявні досягнення людини зібрані воедино, життєва позиція починає визначати напрямок руху людини[1].

Психологічна мета копіngu - максимально пристосуватися до вимог складної, екстремальної ситуації, опанувати ці вимоги, дати людині можливість послабити або пом'якшити ці вимоги, спробувати уникнути цих вимог або звикнути до них, тим самим зменшити стресовий вплив ситуації.

Це також усунення наслідків стресу, викликаного ситуацією, шляхом уникнення або звикання до таких вимог.

Основною метою подолання є забезпечення і підтримка благополуччя людини, її психічного і фізичного здоров'я та задоволення від соціальних стосунків.

У випадку з ситуацією, що склалася, це відбувається природно, бо успішне вирішення таких ситуацій залежить насамперед від самої людини. Невжиття таких заходів може призвести до негативного впливу на працездатність, здоров'я та самопочуття[2].

Збереження психічного здоров'я окремих людей і груп стає все більш важливим викликом для нашого суспільства. Як особисте, так і професійне життя дедалі більше піддається небезпеці через збільшення кількості стресових факторів. До повсякденних локальних стресів, пов'язаних з політичними та економічними катаклізмами, фізичними та психологічними травмами додаються глобальні стреси, пов'язані з війною та руйнуваннями, політичними та економічними катастрофами. Це гострі стреси, які можуть перерости в серйозні психічні розлади, якщо не реагувати на них належним чином. Вибір відповідних копінг-стратегій, а саме стратегій подолання стресу, стає нагальною проблемою психічного здоров'я, для вирішення якої людям доводиться шукати рішення щоденно. Ефективність цієї стратегії щонайменше пов'язана з її «екологічною сумісністю», тобто з тим, чи сумісна вона зі світоглядом та ціннісними орієнтаціями людини. В іншому випадку обрана стратегія залишиться неуспішною. Наприклад, якщо людина з домінуючими тенденціями (конкурентність як ціннісна орієнтація) змушена в конфлікті обирати стратегію уникнення, вона відчуватиме когнітивний дисонанс та емоційний дискомфорт.

Сама вимушена стратегія подолання стає додатковим джерелом стресу. Лише перебуваючи в гармонії з собою, людина може активно та ефективно долати стрес і знаходити баланс у психічному здоров'ї[4].

Загалом науковці та практики основні копінг-стратегії характеризують наступним чином:

1. стратегії вирішення проблеми - це активні поведінкові стратегії, в яких людина прагне використати особисті ресурси для пошуку можливих шляхів ефективного вирішення проблеми;
2. стратегії пошуку соціальної підтримки - це активні поведінкові стратегії, при яких людина шукає допомоги та підтримки з боку оточення, наприклад, сім'ї та друзів, для ефективного вирішення проблеми;
3. стратегії уникнення - це поведінкові стратегії, при яких людина намагається уникнути контакту з навколишнім світом і необхідності вирішувати проблему[2].

Механізми подолання включають специфічні способи подолання несприятливих ситуацій і загроз.

Це специфічні способи подолання загроз. Існує безліч копінг-стратегій. Їх використання залежить не тільки від особистісних характеристик людини (темпераменту, рівня тривожності, самоконтролю, особистісних рис), але й від особливостей самої ситуації та ступеня її напруженості.

Стратегії подолання можна розділити на три групи:

- Адаптивні (проактивне вирішення проблеми);
- Частково адаптивні (часткове уникнення проблеми);
- Неадаптивні (повне уникнення проблеми).

Структура копінг-стратегій:

1. когнітивний компонент - активна робота мислення, вирішення проблем, порівняння;
2. емоційний компонент - емоційне вирішення проблем, покірність, фаталізм, приписування або перекладання відповідальності на інших, самозвинувачення;
3. поведінковий копінг - конкретні дії, спрямовані на вирішення проблеми, відволікаюча поведінка, переключення на інші види діяльності, турбота про інших, уникнення ситуацій, активне звернення за допомогою, співпраця[3].

Специфіка використання копінг-стратегій залежить від локусу контролю. Локус контролю - це стійкий характер особистості, який формується під впливом внутрішніх (особливості нервових процесів, темперамент), зовнішніх і соціальних факторів.

При інтернальному локусі контролю люди пояснюють і беруть на себе відповідальність за події, що відбуваються навколо них, як результат власної поведінки. Зовнішній локус контролю характеризується тим, що людина перекладає причинність подій на зовнішні сили, збіги обставин і навіть на якісь потужні сили [3].

Таким чином, реалізація тієї чи іншої копінг-стратегії залежить від її відповідності базовим установкам і цінностям індивіда. Тільки розвиток копінг-стратегій, які відповідають власним цінностям людини, може гарантувати самоефективність та психічне здоров'я.

На сьогодні у світі відбуваються дуже складні події, що спричиняють кризові переживання та ризики для психічного здоров'я. Психологічна реакція на стрес означає, що люди свідомо чи несвідомо шукають стратегії подолання стресу. Включаються захисні механізми, в гру вступає минулий досвід і здібності.

Залежно від ставлення людини до фактору загрози, її стратегії подолання стресу – інтелектуальні, творчі чи фізичні - залежать від того, як вона ставиться до чинника загрози, інтелектуальних і творчих ресурсів.

Потенційна цінність особистості та групи, до якої вона належить, формує мотивацію до подолання труднощів, тому реактивні копінг-стратегії ґрунтуються на цих ресурсах [4].

Досліджуючи типи спрямованості локусу контролю можна виділити три групи з різним ступенем інтернальності-екстернальності локусу контролю: група 1 - екстраверсія (40%), група 2 - інтроверсія (32%) та група 3 – проміжний тип (28%). Порівнюючи основні стратегії груп з різним локусом контролю, можна стверджувати, що інтернальний тип локусу контролю чітко відображається в копінг-стратегіях вирішення проблем ($p \leq 0,01$). Екстравертні типи переважно використовують стратегії уникнення ($p \leq 0,01$), тоді як проміжні типи намагаються застосовувати різні стратегії поведінки, коли стикаються з проблемою.

Проміжні типи є найбільш адаптивними порівняно з іншими типами осіб, оскільки мають більше можливостей змінювати свою поведінку у відповідь на вимоги ситуації, а тому позиція проміжних типів вважається найбільш вигідною та ефективною при зіткненні зі стресовими ситуаціями [4].

Люди з домінуючими індивідуалістичними цінностями найбільш схильні до використання стратегій конфронтації. Водночас ті, у кого домінують духовні або сімейні цінності, найменш схильні вдаватися до стратегій конфронтації, а ті, хто має сильні соціальні цінності, найменш схильні до використання стратегій конфронтації. Очевидно, що індивідуалізм і покладання власних інтересів на вершину ціннісної ієрархії призводить до ігнорування інтересів інших і вибору шляху конфронтації. Цікаво також відзначити, що не духовні цінності «відводять» людей від конфронтаційних копінг-стратегій, а соціальні цінності.

Люди з домінуючими індивідуалістичними цінностями відрізняються від інших значним переважанням стримуючих копінг-стратегій. Це може бути пов'язано з тим, що люди з індивідуалістичними цінностями схильні практикувати самоконтроль у проблемних ситуаціях, оскільки вони більше зосереджені на собі, залежні від себе і вважають за краще контролювати власне життя.

Копінг-стратегія дистанціювання найбільш характерна для людей з домінуючими духовними цінностями. Це один з несподіваних результатів, виявлених під час порівняльного аналізу.

Цей результат можна пояснити здатністю до децентралізації при сприйнятті стресових і незвичних ситуацій. Здатність дистанціюватися від них дозволяє спокійно та емоційно, врівноважено, а саме більш адекватно їх оцінювати.

Переважання духовних цінностей, як і соціальних, означає насамперед не «гуманність» чи «альтруїзм», а «дистанцію» і «розосередження», які забезпечують ясність розуму і рівновагу, необхідні для успішного подолання стресу. Люди з домінуючими соціальними, сімейними та індивідуалістичними цінностями менш схильні до стратегії дистанціювання. У той же час, найбільшими прихильниками копінг-стратегії пошуку соціальної підтримки виявилися люди з домінуючими соціальними цінностями.

Нарешті, що стосується поширеності копінг-стратегії прийняття відповідальності, то статистично найбільша різниця була виявлена у людей з домінуючими сімейними цінностями. Причиною цього може бути те, що ця стратегія є звичною, оскільки обов'язки дорослих щодо молодших і старших членів родини є «наріжним каменем» сім'ї.

Стратегія уникнення є найбільш поширеною серед тих, у кого домінують духовні цінності, на відміну від тих, у кого домінують соціальні, сімейні та індивідуалістичні цінності. Це узгоджується з інформацією про домінування стратегій дистанціювання.

Відомо, що багато філософських та езотеричних шкіл пропагують підхід «невтручання» в перебіг життя, яким би трагічним воно не здавалося. Уникнення може виглядати як терпіння і довіра до природного вирішення проблем існуючими тенденціями («вищими силами»), а не власними зусиллями.

Стратегія планування вирішення проблем більш характерна для тих, у кого переважають фамілістичні цінності, ніж для тих, у кого переважають духовні, соціальні та індивідуалістичні цінності.

Це може бути пов'язано з прагматичною орієнтацією тих, кому доводиться щодня забезпечувати свою сім'ю і задовольняти її потреби практичним шляхом. Вони не мають ілюзій, що проблемна ситуація вирішиться сама собою спонтанно, а моделюють і планують її поступове розв'язання, оскільки готові докладати зусиль для її вирішення.

Нарешті, стратегія позитивної переоцінки найбільш поширена серед тих, у кого переважають соціальні цінності. Це можна пояснити тим, що соціальні цінності спонукають індивідів шукати позитивні аспекти або «точки дотику» у взаємодії з соціальним оточенням [4].

Список використаних джерел та літератури

1. Курганов Р.І. Переважаючі стратегії копінг-поведінки у осіб з різною спрямованістю локусу контролю / Р.І. Курганов, Т.В. Селюкова // Тези науково-практичної конференції з міжнародною участю «Війна в Україні: патоморфоз психічних та поведінкових розладів» (XXI Платоновські читання) / Український журнал «Чоловіче здоров'я, гендерна та психосоматична медицина»: Київ. № 1 (6), 2018. С. 115-116.
2. Макаренко С. С. Сучасний підхід вивчення копінг-стратегій поведінки особистості в екстремальних умовах / Стефанія Стефанівна Макаренко, Ярина Андріївна Сидор // Психологія національної безпеки і благополуччя особистості: тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 року, Львів. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 106–108.
3. Новікова Ж.М. Особливості копінг-стратегій та локус контролю у студентів психологів першого курсу. Випуск 6 (9). 2020. С. 94-100.
4. Хазратова Н. Особливості копінг-стратегій у людей з різними ціннісними орієнтаціями / Н. Хазратова, Л. Малімон, А. Олійник. Психологічні перспективи, Вип. 41, 2023, с. 175–190.

УДК 373.1

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ УСІХ ЛАНОК УПРАВЛІННЯ

Єрофєєва Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Організаційна структура закладу загальної середньої освіти є ключовим елементом для забезпечення ефективної взаємодії та взаємозалежності всіх ланок управління. Організаційну структуру можна визначити, як схематичне зображення того, як взаємодіє колектив (команда), або організація в цілому.

У кожному закладі загальної середньої освіти чітко встановлені посади/ролі, де завдання та обов'язки є усталеними. Проте, щороку можуть з'являтися нові проекти, ініціативи, можливо додаткові підрозділи у зв'язку, наприклад, зі зміною статусу закладу. І, звичайно, виникає вірогідність того, що розподіл відповідальності та задач може бути змінено і він буде не зовсім зрозумілим членам колективу. Тобто, організаційна структура має бути зрозуміла і зручна усім співробітникам – це структура команди (колективу), яка є інструментом досягнення цілей закладу освіти, вона може змінюватися відповідно до

стратегії і не варто примушувати ні себе (як керівника), ні команду до того чи іншого виду структури, якщо вона не відповідає реальності або створена «для галочки». Окрім цього, як показує практика, тип організаційної структури ніколи не буває в чистому вигляді. Немає правильної чи ідеальної організаційної структури. Але щоб розуміти плюси та мінуси організаційних структур, потрібно розглянути типову організаційну структуру закладу загальної середньої освіти [3].

Ключовою фігурою в організаційній структурі є директор або керівник закладу, який відповідає за загальне керівництво та стратегічне планування роботи закладу загальної середньої освіти з урахуванням потреб учнів, вчителів, батьків та громади. Його діяльність регламентується Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, згідно з яким директором може бути тільки громадянин України, який має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше 3 років, успішно пройшов атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України. Він є найвищою посадовою особою в школі, діє від імені школи, представляє її в усіх організаціях, розпоряджається її майном і коштами, укладає договори, видає фінансові доручення, відкриває у банку рахунок, розпоряджається кредитами, видає накази по школі, його вказівки є обов'язковими для її учнів та учителів [4].

Керівна функція директора полягає в тому що він наймає, звільняє та управляє персоналом закладу, забезпечує виконання посадових обов'язків та створення сприятливих умов праці. Директор зобов'язаний підтримувати партнерську взаємодію, вести відкритий та активний діалог з батьками, учнями, вчителями та іншими зацікавленими сторонами. Він повинен організовувати різноманітні заходи та зустрічі для обговорення актуальних питань, що стосуються функціонування закладу освіти.

Також директор відповідальний за підвищення якості освіти в закладі, повинен організовувати систему моніторингу та оцінки якості освіти, аналізувати результати навчання, а також вживати заходів для вирішення виявлених проблем та покращення роботи закладу.

Вказані обов'язки вимагають від директора не лише глибоких знань у галузі освіти, але й лідерських якостей, вміння приймати стратегічні рішення та вести команду до досягнення поставлених цілей [1].

Заступники директора здійснюють керівництво різними напрямками діяльності закладу (освітній процес, адміністративно-господарська робота, виховна робота тощо). Методисти, консультанти надають методичну підтримку вчителям, розробляють та впроваджують освітні програми.

Основою організаційної структури закладу загальної середньої освіти є педагогічний колектив: класні керівники – відповідають за організацію освітнього процесу в своїх класах, здійснюють партнерську взаємодію з учнями та їхніми батьками; предметні вчителі – викладають шкільні предмети відповідно до навчальних програм та методичних рекомендацій; спеціалісти з позашкільної роботи – здійснюють організацію позашкільних заходів, гуртків, секцій та інших форм роботи з учнями.

Адміністративно-господарський персонал закладу загальної середньої освіти може бути представлений у складі: бухгалтерії – відповідає за фінансові питання та звітність; кадрової служби – займається управлінням кадрами, веде кадровий облік та забезпечує виконання законодавства щодо праці; технічним персоналом – забезпечує функціонування інфраструктури закладу (ремонт, утримання приміщень, обслуговування технічного обладнання тощо) [5].

Виховний персонал закладу загальної середньої освіти представлений: вихователями груп продовженого дня, які здійснюють організацію виховної та позаурочної діяльності з учнями; соціальним педагогом, психологом, які надають психологічну та соціальну підтримку учням та вчителям, вирішують конфліктні ситуації.

Представлена організаційна структура дозволяє ефективно координувати діяльність всіх ланок управління та забезпечує взаємодію між ними для досягнення загальних цілей освітнього процесу. Проте, вона може варіюватися в залежності від конкретних потреб, умов та особливостей кожного закладу [3]. Розглянемо особливості кожного типу організаційної структури, окремо.

1. Сегментна (секторна) організаційна структура – це типова бюрократія (сувора субординація) з вираженими неформальними стосунками (сімейністю). Помітна характеристика – наявність авторитарного лідера. Модель складається з деякої кількості секторів, що куруються заступниками директора, слабо пов'язаними один з одним за напрямом своєї діяльності. Іноді між ними є прихована конкуренція за право бути більш наближеним до директора. Структура управління – ієрархічна: директор керує, спілкується в основному із заступниками. Несе відповідальність за все, що відбувається у школі, і виконує головним чином, адміністративні функції. Внесення змін відбувається в результаті співбесід директора із заступниками, які здійснюють комунікацію з іншими співробітниками.

Переваги: автономність (учитель-предметник має максимальну свободу у виборі засобів і методів навчання; директор і колеги зрідка втручаються у процес його роботи); рівноправність (визначеною та сталою є норма мати свої власні погляди на викладання, людину, суспільство, і ніхто з адміністраторів не в змозі змінювати їх за допомогою примусу); стабільність (стабільні міжособистісні та ділові стосунки у формальних системах «учитель-учитель» та «учитель-учень»); результативність (високі показники у навчанні за рахунок орієнтації на нормативи та стандарти навчання).

Недоліки пов'язані зі слабкістю внутрішньої комунікації. Учителі мало поінформовані про діяльність колег, звідси – мінімальна можливість для обміну досвідом і поліпшення стосунків у колективі. Глибокі перетворення можливі тільки при порушенні кордонів сегментної організації й встановленні більш тісного співробітництва, а також неможливість оперативного коректування якості освіти. Незадовільна робота частини вчителів може бути прихована, а неуспішність учнів буде віднесена на рахунок поганого набору останніх. Позитивні та швидкі зміни можуть відбутися тільки в тому випадку, якщо директор і група адміністраторів більш підготовлені до введення інновацій, ніж інші співробітники [3].

2. Лінійна організаційна структура – ієрархія, встановлена в освітній установі, являє собою так звану «лінію». Це структура управління, за якої кожний підлеглий має лише одного керівника, який виконує всі функції адміністративного характеру у відповідному підрозділі, але є горизонтальні зв'язки між керівниками підрозділів (завучами) та педагогами (методичними об'єднаннями). Методичні об'єднання вчителів існують у формі нарад і консультацій, вони беруть на себе деякі управлінські функції, частіше пов'язані з освітнім процесом та реалізовані найбільш спеціально підготовленими вчителями. Директор виступає як особа, відповідальна за реалізацію шкільної стратегії, схваленої інспектуючим органом. Стабільність у роботі школи забезпечується шляхом взаємного контролю. Завдяки йому скорочується кількість помилок у роботі та підтримується взаєморозуміння.

Переваги: можливість проведення змін (відносна гнучкість організаційної культури дозволяє в короткий термін поліпшити виробничі відносини, якщо це необхідно для вирішення стратегічних завдань школи); демократичність управління (делегування частини управлінських функцій заступникам, керівникам підрозділів та активним педагогам).

Як недолік, варто розглядати ослаблення незалежної позиції вчителів, яка може розцінюватися ними, як загроза їхній автономії. У такій ситуації вони можуть перешкоджати проведенню об'єднуючих нарад і групових консультацій. Також недоліком є неузгодженість діяльності адміністрації та працівників. Учителям іноді здається, що адміністрація «витає у хмарах» з її новими проектами, а інші працівники виконують за неї чорнову роботу.

3. Колегіальна – це тип організаційної структури, за якої великого значення надають усім процедурам прийняття рішень. Ядро даної моделі становлять: міжособистісний зв'язок між різними сторонами життя освітньої установи (вертикальними та горизонтальними) в комбінації з принципами пошуку згоди. Така модель має набагато більший потенціал розвитку, ніж сегментна й лінійна, тому що механізм зв'язку в ній – взаємна згода. Принцип вироблення рішень – консенсус, як гарантія для кожного вчителя, тому що він в цілому згодний із прийнятим рішенням і готовий відповідати за його наслідки. Вищий орган із вироблення стратегії – збори, в яких беруть участь керівники методичних об'єднань, директор і його заступники [3].

Переваги: професіоналізм, заснований на постійній турботі про підвищення якості викладання при орієнтації на гуманістичні цінності освіти; колективні консультації: групові обговорення виробничих питань підвищують ділову згуртованість колективу та сприяють формуванню загальної концепції розвитку освітньої установи.

Недолік – розмитість образу організації. Пошук об'єднуючої ідеї діяльності школи може займати багато часу. У зв'язку з цим організаційні нововведення здатні призвести до конфліктів через невідповідність загальної концепції освітньої установи.

Дві інші моделі – матрична й модульна – більш близькі до місіонерської та містять найбільші організаційні передумови для здійснення нововведень.

4. Матрична організаційна структура. Крім професійної майстерності педагогів вона вимагає наявності чіткої стратегії розвитку школи, яка є результатом консультацій з фахівцями й узгодження дій із працівниками. Переваги: наявність стратегії та інтеграція; врахування індивідуальних можливостей працівників і позитивні соціальні пріоритети освітньої діяльності. Недоліком є насамперед проблема влади, оскільки такий тип організації порушує класичні принципи єдиновладдя. Інколи бувають порушені й зовнішні зв'язки. Через відсутність активної комунікації з оточенням із приводу процесів змін у стороннього спостерігача може створюватися враження, що в дійсності нічого не змінюється. Інспектори виносять осуд, а учні переходять в іншу освітню установу, де все стабільно, ясно й передбачувано. Таким чином, така освітня система може бути ізольована або, навіть, відкинута навколишнім середовищем.

5. Модульна організаційна структура іноді розглядається як система взаємодії мікрогруп усередині школи. Кожна модульна одиниця (команда вчителів) розглядається як автономний підрозділ. Основними координаційними механізмами всередині команд і між ними (або модульними одиницями) є загальна культура та приблизно однакова, досить висока професійна майстерність усіх учителів. За таких умов викладання й управління повністю інтегровані. Система впроваджується шляхом уведення в структуру невеликих за складом учасників команд (6-10 осіб), які значною мірою автономні у своїй роботі.

Переваги пов'язані з наявністю в ній: малих команд і подвійного впливу – сполучення в особі одного працівника двох ролей – вчителя й керівника, що підсилює суб'єктну позицію навчання та підвищує ефективність його навчальної роботи [3].

Недоліки пов'язані із самостійністю команд. В одній з них може виникнути проблема у відносинах з оточенням, і рішення цієї проблеми буде вимагати відволікання керівництва та членів інших команд. Дійсним лихом є внутрішньогруповий фаворитизм («зоряна хвороба»), коли в одній групі виникає почуття переваги над іншими та звідси – небажання контактувати з ними надалі. Самоізоляція модульної організації призведе до її виродження.

Кожна з цих моделей відображає певний підхід до організації освітнього процесу та має свої особливості. Аналізуючи роботу закладу загальної середньої освіти через призму цих моделей, можна краще зрозуміти її сильні та слабкі сторони, а також визначити напрямки подальшого розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Адаптивні системи управління в освіті: [збірник матеріалів IV Всеукраїнського наукового форуму] / упоряд. М.Л. Ростока; ред. кол.: Г.В. Єльнікова (голова), Г.Ю. Кравченко, Л.О. Лузан, М.Л. Ростока, З.В. Рябова. Харків. Мачулін: ФОП Озеро Г.В., 2019. 148 с.
2. Хриков Є. М. Управління на- вчальним закладом: навч. посіб. / Є. М. Хриков. К.: Знання, 2006. 365 с.
3. <https://prosvitcenter.org/library/orhanizatsiyna-struktura-shkoly-ia-efektyvno-upravliaty-ta-vzaiemodiaty/>
4. <https://studfile.net/preview/5768504/page:32/>
5. <https://vseosvita.ua/library/embed/0100550c-4ebf.docx.html>

УДК 159.9:[005.32:331.54]

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

Жегет Юлія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Никоненко О. П.**, кафедра загальної та практичної психології.

Вибір професії – один із найважливіших виборів, який багато в чому визначає весь життєвий шлях людини, тому питання про наукове розуміння даного процесу набуває дедалі більшого значення й актуальності. Процеси, пов'язані з формуванням людини як суб'єкта праці, постійно перебувають у центрі уваги соціологів та психологів. Вибір та прийняття професії – завжди критичний момент у розвитку особистості. Даний процес пов'язаний із розв'язанням комплексу протиріч, в основі яких лежить опозиція, що розвивається, між індивідуальними та соціальними потребами.

Уперше термін «мотивація» почав вживати А. Шопенгауер у статті «Чотири принципи достатньої причини» (1900-1910 рр.). Надалі дане поняття почало використовуватися для пояснення причин поведінки людини та тварин. У сучасній зарубіжній психології мотивацію найчастіше розуміють як процес, що ініціює, спрямовує та підтримує поведінку, орієнтовану на досягнення певної мети [4]. Власне у вітчизняній психології мотивацію розглядають із двох основних напрямів. Згідно з першим напрямом мотивація являє собою сукупність чинників або ж мотивів. Згідно з другим напрямом мотивація – це певним чином динамічне утворення, процес [2].

Біхевіористи відзначали, що термін «мотивація» занадто загальний і недостатньо науковий, що експериментальна психологія під даним поняттям фактично вивчає потреби, потяги (драйви), що мають суто психологічну природу. Біхевіористи пояснюють поведінку через схему «стимул – реакція», розглядаючи подразник як активне джерело реакції організму. Для них проблема мотивації не стоїть, оскільки, з їхнього погляду, динамічною умовою поведінки є реактивність організму, тобто його здатність відповідати специфічним чином на подразники [1]. Щоправда, при цьому зазначається, що організм не завжди реагує на стимул, що впливає ззовні, у зв'язку з чим у схему введено фактор (названий мотивацією), що пояснює відмінності в реактивності. Але знову даний фактор звівся до суто фізіологічних механізмів: відмінності в чутливості організму до даного стимулу, тобто до порогів відчуттів. Виходячи з цього, мотивацію стали розуміти як стан, функція якого в зниженні порога реактивності організму на деякі подразники.

Зауважимо, що усі визначення терміну «мотивація» можна віднести до двох напрямів. Перший розглядає мотивацію зі структурних позицій, як сукупність чинників або ж мотивів. Власне другий напрям розглядає мотивацію не як статичне, а як динамічне утворення, як процес, механізм. Однак і в тому, і в іншому випадку мотивація виступає як вторинне щодо мотиву утворення, явище. Ба більше, у другому випадку мотивація виступає як засіб або ж механізм реалізації уже наявних мотивів.

Мотив вибору професії є структурним елементом мотиваційно-ціннісної спрямованості на професійну діяльність, яка виникає внаслідок поступового формування мотивації, основою якої є професійні та навчальні мотиви [3]. Мотивація при виборі професії – це стимул, для якого людина готова докласти своїх зусиль. Те, чим молода людина керується під час вибору професії: соціальна значущість професії, престиж, зарібок, які цінності в її житті відіграють головну роль, що хоче, наприклад, студент від вищої освіти, які якості сучасного фахівця в собі сформувати та яких цілей у професійному житті досягти [5].

Науковці (Н. Прядко, Ю. Діденко) відзначають, що останнім часом формується новий тип особистості, який принципово відрізняється від типу особистості, вихованого в традиціях минулих поколінь [3;1]. Специфічні особливості проявляються в готовності до ризику, здатності покладатися насамперед на власні сили, у здатності адаптуватися до сучасної економічної ситуації. Наприклад, статус підприємця стає дедалі привабливішим для значної частини молодого покоління України. Численні дослідження ціннісних орієнтацій сучасної молоді виявили значущість цінностей індивідуалістичної орієнтації, що забезпечують особисте зростання та розвиток, підвищення значущості прагматичних цінностей досягнення успіху в діловому та особистому житті.

Таким чином, ні в розумінні сутності мотивації, її ролі в регуляції поведінки, ні в розумінні співвідношення між мотивацією та власне мотивом у науковців немає єдності поглядів. У багатьох дослідженнях ці два поняття використовують лише як синоніми. Мотиваційна сфера професійної діяльності виконує низку функцій: спонукальну, спрямовуючу, регулюючу (визначає ціннісні орієнтації, мотиви професійної діяльності). Мотивація ніби фіксує такий стан професійної діяльності, який бажаний для людини, але якого ще немає в наявності.

Список використаних джерел та літератури

1. Діденко Ю. Мотивація як важливий чинник успішного професійного становлення. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: у 2-х т. Т. 1. Національний авіаційний університет. К.: НАУ, С.211-213.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ: Эльга-Н; Ника-Центр, 2002. 502 с.
3. Прядко Н. О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. Вісник. 2015. № 127. С. 157-161.
4. Don't Let The Wrong Motivations Fuel Your Career Decisions. URL: <https://www.forbes.com/sites/josephliu/2023/07/24/are-you-in-your-career-for-the-right-reasons/>
5. What is the motivation behind the choice of your profession? URL: <https://www.quora.com/What-is-the-motivation-behind-the-choice-of-your-profession>

УДК 342.744-057

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Зачепило Богдан, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті досліджено сімейне і шкільне виховання за часів Київської Русі у період з 9 по 12 століття, особливу увагу приділено структурі на якій було побудовані виховну систему.

Ключові слова: Київська Русь, виховання, школа, сім'я, відносини, письмо.

Історія виховання у східних слов'ян сягає в глибоку давнину, у часи відокремлення слов'янської мовної сім'ї від загального і індоєвропейського масиву. У V-VI ст. нашої ери завершилося розселення слов'ян і поділи їх на три групи – східну, західну і південну. Процесові виховання на кожному етапі розвитку суспільства були і їм були властиві свій зміст, форми й методи, детерміновані рівнем розвитку, продуктивними силами, поділом праці, структурою шлюбних і сімейних відносин.

У період матріархату та екзогамії діти до 5-6 років виховувалася матір'ю. Пізніше хлопчаків передавали в спільні чоловічі житла, дівчаток – у жіночі, де їхніми наставниками ставали брати і сестри по матері. З утвердженням патріархату відбувається перехід від безладних шлюбів до одношлюбної сім'ї – моногамії. Чоловічі і жіночі житла трансформуються в так звані «будинки молоді», куди батьки за традицією відправляли дітей на виховання. На цьому етапі моногамна сім'я ще не стала осередком соціалізації дітей.

Метою виховання, у східно-слов'янському роді була підготовка сильного і умілого робітника, доброго орача, спритного мисливця, мужнього воїна-захисника своєї землі і жінки-вмілої господарки, знайомої не лише з прядінням і ткацтвом, але яка в разі потреби зуміє дати відсіч ворогу. У будинках молоді, старі члени роду допомагали підліткам оволодівати навичками й уміннями мисливства, землеробства, передавали їм заповіді предків, ознайомлювали з родовими звичаями й обрядами.

Чітко визначені були народною педагогікою послідовні етапи раннього виховання дітей:

1. період баяння (від народження до 1,5–2 років) – спілкування матері з дитиною, основний засіб – колискова пісня.

2. період пестування (1,5-2 – 5 років) – з роду виділялися пестуни і пестунки, які виховували дітей, залучали їх в дитячі ігри.

3. період набуття трудових навичок та оволодіння нормами моральної поведінки (5-10 років). Основним засобом виховання була праця – випас худоби, участь у оранці, збирання ягід, плодів. Акцент на виховання працьовитості, формувався культ Землі і Хліба.

Завершальним етапом виховання були ініціації – система випробувань на фізичну зрілість і виробничу готовність вихованців стати в ранг дорослих. Значна увага приділялась фізичному і гігієнічному вихованню. Чистота тіла, загартування, харчування, біг, боротьба, стрибки, з часом – їзда верхи, уміння володіти зброєю. У вихованні відводилася увага різним іграм, пісням, хороводам, під час яких діти імітували окремі трудові операції дорослих. Набули поширення прислів'я – своєрідні літописи народної педагогічної мудрості. У коротких образних і емоційних прислів'ях виражалися настанови, поради, правила поведінки.

Система виховання будувалася на народних звичаях і обрядах;

- формування поваги до членів сім'ї і людей похилого віку;
- виховання слухняності (демонологічні образи злих і добрих духів)
- виховання чемності і пристойності.

В XI столітті – період розквіту Київської Русі, система шкіл була представлена такими основними типами:

а) школа «книжного вчення»: Школи книжного вчення навчали по книгах, а це розширювало рамки пізнання і можливості освіти. Вони готували своїх вихованців до діяльності в різних сферах державного, культурного та церковного життя. У 1037 р. при Софійському соборі князь Ярослав Мудрий заснує двірцеву школу підвищеного типу, відкриваючи при ній велику бібліотеку.

б) монастирська школа: При монастирях створювалися школи для навчання грамоті монахів. Процес навчання завершувався самостійним читанням релігійних книг. З цією метою в обов'язок ігуменів входило створення бібліотек для читання. Судячи з життя святих XI-XIII ст., сутність виховання в монастирських школах полягала в наставленні монахів, в утриманні, терпінні, смиренні, тілесній безпристрасності, покірності. Досягалися ці цілі шляхом ретельного молитвослову, постів, самообмеження і проповіддю фантастичних чудес і подвигів місцевих угодників. Новоприбулий до монастиря інк доручався старцю, який намагався привчити його перемагати свої бажання. Для цього спеціально старець наказував йому робити те, до чого у нього не було бажання, бо приборкання своєї волі вважалось джерелом добродетності. Система виховання будувалась так, щоб у монахів-учнів не було ні хвилини без діла чи молитви. Правила показували 12 разів молитися вдень, стільки ж ввечері і вночі. За неслухняність чекало духовне покарання, а за більш важкі проступки – і тілесне.

в) школа грамоти: Починаючи з кінця XI – початку XII ст. у пам'ятках давньоруської писемності з'являється поняття «навчання грамоти», під яким і розуміли навчання дітей читання, письма, лічби і хорового співу. До речі, термін «школа» увійшов у вжиток на Русі лише в XIV ст. За обсягом знань «навчання грамоті» було рівнозначне елементарній початковій освіті.

Утримувалися школи грамоти на Русі на кошти батьків, тому для бідного населення вони були недоступні. Так, більшість берестяних грамот, що їх знайдено в Новгороді, виявлені в садибах бояр, посадників, купців, лихварів, заможних ремісників. Мережа шкіл обмежувалась містами, у село письменність проникала повільно. За тодішніх методів вивчення вчитель під час занять працював з кожним учнем або невеликою групою – 8-10 чоловік. Писемні пам'ятки підтверджують, що напередодні навчального року батьки запрошували вчителя додому, його зустрічали ласкавим словом і поклоном. Батько, тримаючи сина за руку, передавав його вчителю з проханням навчити уму-розуму. Мати стояла біля дверей і повинна була плакати. Майбутній учень, наближаючись до вчителя, тричі кланявся. Той садив його біля себе і розпочиналось навчання. Перший урок був коротким. Потім батьки пригощали вчителя, дарували буханець хліба і рушник, домовлялись за плату і проводжали його до воріт.

г) кормильство: Це форма домашнього виховання дітей феодальної знаті. Київські князі підбирали кормильців з числа воевод, знатних бояр, що жили в окремих волостях (зворотна до рицарської системи вассально-сюзеренна залежність). Малолітній княжич відправлявся в інше місто не лише на вигодовування, але й на князювання в область, що входила до складу володінь батька. Тому кормильці виконували роль, як наставників, так і регентів, що управляли за своїх малолітніх вихованців тими

містами і землями, які княжичі отримували від батька. Розсилалися княжичі дуже рано: іноді у віці 5–7 років. В обов'язки кормильця входило розумове, моральне і військово-фізичне виховання, раннє залучення княжича до державних справ, військового і політичного життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с.
2. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с.
3. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с
4. Іститут Історії України: <http://history.org.ua/uk>
5. Науковий журнал «Українській соціум»: <https://ukr-socium.org.ua/uk/>
6. Журнал «Краєзнавство»: https://nsku.org.ua/?page_id=5603

УДК 159.9

РОБОТА З ТІЛЕСНІСТЮ ЯК МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Іванова Марія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Литовченко Н. Ф.**, кафедра загальної та практичної психології.

У сучасному світі, де люди постійно стикаються зі стресом, тривогою та іншими психологічними проблемами, все більш актуальними стають методи покращення психічного здоров'я. Одним з таких методів є робота з тілесністю, яка ґрунтується на ідеї про зв'язок між тілом та розумом. Зростаючий інтерес до вивчення тілесності у сучасній психології свідчить про зростання усвідомлення важливості взаємозв'язку між фізичним і психічним здоров'ям. Тож робота з тілесністю стає все більш актуальною та важливою для підтримки психічного благополуччя особистості. Інтеграція тілесних практик у психотерапію відкриває нові можливості для покращення якості життя та розвитку особистості.

Сучасні досягнення науки і техніки, а також зміни у суспільстві та культурі ставлять перед людьми складні завдання щодо збереження психологічного здоров'я та самопізнання. Робота з тілесністю виступає як один з ефективних методів, що допомагає послабити контроль, знизити рівень стресу та тривоги, покращити самопочуття та зосередження. Цей підхід дозволяє людині глибше відчувати своє тіло та розуміти взаємозв'язок між фізичним та емоційним станом.

Ключові слова: робота з тілесністю, психологічне здоров'я, тіло, усвідомлення тіла, ембодімент, психотерапія.

Мета дослідження: Метою даної статті є розгляд ролі роботи з тілесністю як методу покращення психічного здоров'я особистості. Через аналіз актуальних досліджень та практичних прикладів, ми спробуємо розкрити потенціал цього підходу для подолання стресу, тривоги та інших психічних проблем, що можуть виникнути в умовах пролонгованої травмуючої події. В статті аналізуються різні аспекти роботи з тілесністю, включаючи техніки та підходи, а також їх вплив на психічний стан.

То що ж таке психологічне здоров'я? Це питання досліджується науковцями з давніх часів і різноманітно розкривається. Т. М. Титаренко збрала в своїй монографії «Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації» декілька визначень психологічного здоров'я провідних науковців тих чи інших часів. [1]

Традиційно розпочнемо з представників психодинамічної психології і засновника психоаналізу Зигмунда Фрейда. Фрейд вважає, що здорова особистість – та, яка із нарцисичної дитини, що постійно шукає задоволень, перетворилася на соціалізованого, зорієнтованого на реальність дорослого. Ця особистість, за Фрейдом, стала цілісною, тобто її ід, его і суперего досягли компромісу між собою. Вона зріла і відповідальна у стосунках з людьми, проявляє щодо них теплоту і турботу, усе активніше вирішує життєві проблеми.

З точки зору аналітичної психології, а саме теорії Карла Юнга, психологічно здорова особистість свідомо керує процесом індивідуації, тобто об'єднанням свідомого та несвідомого. Цей процес

постійного розвитку веде до інтеграції, гармонії та цілісності особистості. Як у здорової, так і в невротичної людини, кожному усвідомленому бажанню (чи рисі) відповідає протилежне, яке впливає на особистість з глибин несвідомого. Однак у зрілої людини ці протилежності врівноважують одна одну, створюючи конструктивну напругу, що стимулює особистісний ріст. В процесі еволюції особистість постійно набуває нових навичок, досягає цілей, все більш повно самореалізується, глибше сприймає себе та світ навколо. Архетип самості стає її центром, гармонізуючи протилежні якості. Індивідуальний та колективний досвід інтегруються, приводячи до збалансованої та цілісної особистості.

Альфред Адлер, засновник індивідуальної психології, одного з напрямків психоаналізу, робить акцент на цілісності психіки та соціальної інтеграції особистості. Вирішуючи три ключові життєві завдання – самореалізацію в професії, співпрацю з іншими та любов – людина формує свій унікальний життєвий стиль. Рівень вираженості соціальної зацікавленості та загальної активності особистості у вирішенні цих завдань є важливим показником її психічного здоров'я. Стиль життя здорової людини характеризується соціально корисними настановленнями, спрямованими на реалізацію її потенціалу. Психічне здоров'я передбачає наявність творчої життєвої енергії, яка проявляється в прагненні до розвитку, розвиненому соціальному інтересі та здоровій концепції життя, що включає допомогу іншим та роботу на благо суспільства. Здорова людина одночасно є й «творцем», і «творінням», самостійно «виліплюючи» свою особистість.

Якоб Леві Морено, австрійсько-американський психолог, стверджував, що спонтанність – це головна риса здорової особистості. Без спонтанності немає особистості. Досягнення психічного здоров'я передбачає формування здатності до налагодження міжособистісних стосунків та набуття досвіду через опанування певних ролей. Про спонтанність як ключову характеристику здорової особистості йдеться й у працях представників дзен-буддизму. Найповніше особистість розкривається, а її потенціал проявляється, коли людина входить у контакт зі своїм внутрішнім світом, інтуїтивно відчуваючи ситуацію. Її мислення стає нешаблонним, не обмеженим соціальними нормами, а спокійним і природним. Цей стан досягається завдяки спеціальним медитативним практикам. Мета такої медитації – досягти тотальної ясності та пильності свідомості, коли події сприймаються, а потім відпускаються, немов відображаючись у дзеркалі. Здорова людина завжди спокійна, стримана та врівноважена, але ця внутрішня тиша не має нічого спільного з апатією та бездіяльністю.

Фридерік Соломон Перлз, засновник гештальт терапії, описує здорову, автентичну особистість як цілісну систему, що об'єднує фізичні, сенсорні, емоційні та когнітивні процеси. Це дозволяє їй своєчасно усвідомлювати свої емоції, довіряти своїм потребам та нести відповідальність за їх задоволення. Задоволення потреб відбувається через продуктивну взаємодію з навколишнім середовищем. Автентична особистість має природну потребу в зростанні. Вона постійно занурена в поточний процес життєдіяльності, не зациклюючись на минулому чи майбутньому. Вона розвиває свою автономність, свободу та самодостатність. Психологічне здоров'я – це комплекс здатностей: не придушувати власні емоції, покладатися на самопідтримку та саморегуляцію, а не на зовнішню підтримку, досягати оптимального балансу в собі та з оточенням. Перлз підкреслює, що хоча баланс з навколишнім середовищем важливий, психологічне благополуччя більшою мірою пов'язане із самопідтримкою та саморегуляцією.

Аналізуючи ці визначення можна помітити питання цілісності та гармонізації, ясності. Здорову особистість можна уявити як єдиний організм, де тіло, емоції, думки та свідомість перебувають у злагоді. Однак, тіло часто залишається поза увагою, коли йдеться про психологічне здоров'я. Ми схильні зосереджуватися на наших думках, емоціях та поведінці, проте робота з тілесністю є важливою частиною психологічного здоров'я.

Олександра Хлівна та Людмила Магдисюк в книзі «Психологія тілесності» пишуть наступне. [2] Вивчаючи науковий доробок з психосоматики (Ф.Александр, К.Уілбер, О.Корнієнко, В.Любан-Плоцца, К.Сельченко), патопсихології (В.Братусь, Л.Бурлачук, Б.Зейгарнік, М.Корольчук, Б.Мар'єнко), психології індивідуально-типологічних відмінностей (Е.Кречмер, У.Шелдон), тілесно-орієнтованої психотерапії (Е.Гіндлер, В.Райх, О.Лоуен, В.Нікітін, М.Фельденкрайз), танцювально-рухової психотерапії (М.Чейз, Л.Еспенак, М.Уайтхауз, Е.Гренлюнд, Н.Оганесян), SOLWI-терапії (Є.Браун, В.Бажуріна, Г.Федорова), ми зрозуміли необхідність нового погляду на проблему тілесного здоров'я людини. Психологія здоров'я, яка пропонує сьогодні нові моделі здоров'я, нетрадиційні оздоровчі практики, психологічні методи зміцнення здоров'я людини тощо. Такі наукові реалії створюють підґрунтя для розширення предметного поля психології тілесності та інтегрування з ним сучасних концепцій психології здоров'я.

В сучасній психології тілесності та тілесно-орієнтованій психотерапії стверджується думка про те, що тілесні рухи людини дають про неї значно більше інформації, ніж всі інші джерела та методики вивчення. В манері людини рухатися закладено вплив дитинства, друзів, батьків, виконаної роботи, переживання внутрішніх конфліктів та різних стресів. По рухах ми можемо визначити настрій та характер людини, з якою відбувається спілкування. Це все тому, що особливості фізичного аспекту життя міцно взаємозв'язані з психологічними аспектами. Кожен рух людини відображає її особистісні особливості

В переліку методів психотерапії з доведеною ефективністю [3] можна зустріти танцювально-рухову терапію - психотерапевтичне використання руху для сприяння емоційній, соціальній, когнітивній та фізичній інтеграції особистості, згідно визначення Американської асоціації танцювальної терапії (ADTA) [4]. Меріан Чейз, Ліліан Еспенак, Труді Шуп і Марі Уайтхауз – танцівниці та хореографи пов'язані з народженням танцювальної терапії. Говорячи про цілісність, Л. Еспенак була переконана, що танцювальна терапія повинна поєднувати інтелект, почуття і тіло. В цьому переконанні проглядається власне цілісність про яку ми вже згадували в розрізі психологічного здоров'я.

Також одним з потужних і популярних напрямків психотерапії є Гештальт психотерапія яка теж має окремий розділ роботи з тілесністю. В розділі «Ембодімент і Рух» однієї з серії посібників Гештальт терапії описується наступне. [5]. Наше сприйняття світу відбувається через тілесні відчуття - наше тіло виражає наш спосіб буття у світі, як ми сприймаємо реальність і як ми належимо до світу. Через рух ми відчуваємо, як наше тіло існує в просторі та часі, і можемо розкрити всю сутність нашого втіленого «Я», оскільки те, як ми рухаємося, пов'язане з нашим досвідом і нашими діалогічними стосунками з природним та соціальним середовищем. Втілення (те саме що ембодімент, embodiment) - це переживання мого тіла як самого себе у стосунках з іншими та світом навколо мене. Це якість присутності тут і зараз, а також якість повної залученості у світ взаємин. Втілення - це не тільки те, як я сприймаю себе, але й те, як інші сприймають і відчувають мене як тіло, що рухається і говорить. Таким чином, ми надаємо сенсу своєму досвіду через тілесність, і саме через тіленість інші сприймають мене.

Рух є ексклюзивною мовою на першому році життя і продовжує використовуватися протягом усього дорослого життя для передачі думок і почуттів, а також для формування міжособистісного поля. Спостерігаючи за діями та рухами між двома або більше людьми, ми розширюємо своє сприйняття до дорефлексивної сфери. Спостерігаючи за взаємодією рухів «між» людьми, ми можемо помітити, як кожен партнер впливає та організовує відносини, що розвиваються, через цей постійний обмін рухами. Едмунд Гуссерль говорив про поняття кінестетичної свідомості, яка є не свідомістю «руху», а суб'єктивною свідомістю, яка сама по собі характеризується саме цією здатністю вільно і чуйно рухатися. Живе тіло є живим центром досвіду, який через рух і відчуття впливає на нашу зустріч з іншими втіленими агентами у спільному світі.

Також існують значущі роботи в галузі нейронауки і тілесності які пояснюють та підтверджують ефективність роботи з тілесністю. Одна з найбільш вагомих це робота «The Body Keeps The Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma» де автор Бессел ван дер Колк ділиться глибокими дослідженням взаємодії мозку, тіла і травмуючого досвіду. [6] Автор доводить що завдання мозку полягає в тому, щоб постійно відстежувати та оцінювати те, що відбувається всередині та навколо нас. Результати цих оцінок передаються за допомогою хімічних сигналів у крові та електричних сигналів у нервах, що призводить до незначних або кардинальних змін у всьому тілі та мозку. Всі ці зміни, як правило, відбуваються без нашої свідомої участі та навіть без нашого відома: підкіркові структури нашого мозку неймовірно ефективно справляються з регулюванням нашого дихання, серцебиття, травлення, гормональної секреції та імунної системи. Однак всі ці системи можуть виявитися перевантаженими, коли нам постійно доводиться мати справу з небезпекою, незалежно від того, реальна вона чи ні. Це й призводить до того широкого спектру фізичних проблем, які були виявлені дослідниками у травмованих людей. Всі структури мозку, які реєструють ці фонові відчуття, розташовані поруч з ділянками, відповідальними за основні функції підтримки організму, такі як дихання, апетит, виведення продуктів життєдіяльності та цикли сну. Ці структури можуть залишатись перегружені, що може призводити до широкого спектру фізичних проблем, що відчутно впливатиме на якість життя людини.

Один із варіантів зберігання спогаду про беззахисність - це м'язова напруга або відчуття дезінтеграції в уражених ділянках тіла. Життя багатьох людей, які пережили травму, обертається навколо протистояння небажаним відчуттям, і більшість людей, які звертаються, стали експертами в придушенні цих відчуттів. Вони набирають величезну кількість зайвої ваги, страждають на анорексію, стають залежними від фізичних вправ або роботи. Як мінімум половина травмованих людей намагаються заглушити свій перевантажений внутрішній світ наркотиками або спиртним. Зворотний бік емоційного ступору - це пошук гострих відчуттів. Знайдені заняття дають їм хибне і парадоксальне відчуття контролю. Коли люди постійно зляться або лякаються, хронічна м'язова напруга призводить до спазмів, мігрені, фіброміалгії та інших видів хронічного болю. Вони звертаються до одного фахівця за іншим, проходять повне обстеження, їм призначають безліч ліків. Деякі, можливо, й приносять тимчасове полегшення, проте ніяк не впливають на першопричину їх проблем.

Є методи тілесно-орієнтованої терапії які базуються на схожих напрацюваннях. Колман Корентайнер в книзі «The Master Moves» про метод Фельденкрайза і власне про автора метода пише наступне. [7] Підхід Мойше Фельденкрайза був схожий на подібні відкриття, зроблені іншими дослідниками в галузі соматичного навчання та терапії. Наголошуючи на усвідомленні, здатності швидко змінюватися та посиленні зворотного зв'язку, його підхід схожий на відкриття Ельзи Гіндер, а його розуміння пізнання через посилене придушення непотрібної напруги - на відкриття Ф. М. Александера. Спостерігаючи за

собою та за іншими людьми, М. Фельденкрайз помічав що на дотик і пропріоцептивні відчуття наша культура зважає найменше і приділяє їм мінімум уваги. Проте він виявив, що значні зміни в кінестетичному, фізичному уявленні про себе безпосередньо ведуть до зміни всіх аспектів самоорганізації.

Незвичайним у роботі М. Фельденкрайза є також те, що він наполягає на функції. Під функцією розуміється все, що ви робите - будь то ходьба, стояння на місці, кручення тощо. Функція інтегрується, коли ви повністю поглинені її виконанням і не створюєте власних перешкод. У його роботі не існує пізнання без дії, тобто без виконання уроків. Аналізуючи уроки, ви почнете розуміти рухи свого тіла в просторі та зв'язок його частин, наприклад таза і голови, з усім, що ви робите. Оскільки лише ваш власний досвід розшифрує вам це розуміння.

Висновки

Психологічне здоров'я, як розглядається у контексті представленого матеріалу, виявляється складним поняттям, що включає гармонійну взаємодію між фізичним і психічним благополуччям людини. Згідно з дослідженнями в галузі психології тілесності, психічний стан особистості тісно переплетений з фізичними відчуттями, емоціями та способом взаємодії з навколишнім середовищем. Дослідження взаємозв'язку між тілесними відчуттями, емоціями та психічним станом відкриває доступ до несвідомого, що може бути корисним інструментом покращення психологічного здоров'я.

Згідно з дослідженнями висвітленими в цій статті, тілесні рухи та відчуття є важливим джерелом інформації про психічний стан людини. Вони відображають не лише фізичний аспект її життя, але й психологічні аспекти, включаючи поточний психологічний стан, характер та ставлення до світу. Такий підхід розширює розуміння психології тілесності та надає можливості для розвитку методик психотерапії, спрямованих на покращення якості життя та розвитку особистості.

Робота з тілесністю є особливо важливою в контексті психотравматичних досвідів. Наприклад, дослідження Бессела ван дер Колка «The Body Keeps The Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma» свідчить про те, що травматичний досвід залишає відбиток на тілі, що може призвести до широкого спектру фізичних та психічних проблем. Робота з тілесністю дозволяє відновити контакт з витісненими переживаннями, в результаті роботи з якими можна знизити рівень стресу та тривоги, та покращити загальне відчуття благополуччя.

Отже, розвиток психології тілесності не лише допомагає особистості краще розуміти себе та свій внутрішній світ, але й є одним з ключових компонент для збереження і покращення психологічного здоров'я. Враховуючи глибокий вплив тіла на психічний стан особистості, робота з тілесністю також є важливим елементом комплексної психотерапевтичної практики. Включення практик, пов'язаних з тілесністю, у повсякденне життя людини є ефективним засобом досягнення психологічної рівноваги та благополуччя.

Список використаних джерел та літератури

1. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
2. Хлівна О. М., Магдисюк Л. І. Психологія тілесності: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 192 с.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України 13 грудня 2023 року N 2118 «Перелік методів психотерапії з доведеною ефективністю». Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/re41474>
4. The American Dance Therapy Association (ADTA). [Електронний ресурс]: <https://www.adta.org/>
5. Margherita Spagnuolo Lobb. The Aesthetic of Otherness: meeting at the boundary in a desensitized world Proceedings. Gestalt Therapy Book Series., Istituto di Gestalt HCC Italy srl, Siracusa, Italy 2018
6. Bessel van der Kolk. The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma, PENGUIN BOOKS LTD, 2015
7. Feldenkrais M. The Master Moves, 2nd Edition, 2018

ПРИЧИНИ «ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Іванова Олена, здобувачка (другого) магістерського рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Тимошенко О. А.**, кафедра загальної та практичної психології

Постановка проблеми. Професія соціального працівника досить важлива на сучасному етапі повномасштабного вторгнення росії в Україну. Саме в цей період вони здійснюють надважливу місію, що органічно пов'язана зі значною кількістю емоційно насичених зустрічей, переважна більшість з яких насичена комплексом негативних психологічних факторів, зокрема, емоцій, що обумовлюються соціальною напругою, економічними негараздами, психологічним тиском на клієнта, що може бути причиною професійного вигорання.

Відмітимо той факт, що термін «професійне вигорання» введено в науковий обіг відносно недавно. Він був запроваджений американським психіатром Х. Дж. Фреденбергом для характеристики психічного стану здорових людей, що перебувають в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги.[1]

До категорії цих людей відносяться: юристи, лікарі, соціальні працівники, психологи, психіатри тощо. [2]

Низка науковців та психологів зазначають, що супутниками «вигорання» є депресія та роздратування, що стають органічною складовою сучасної людини в професійній діяльності.

Мета данної статті – проаналізувати особливості прояву професійного вигорання юристів, виокремити причини його виникнення в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх дослідів та публікацій. Проблема синдрому «професійного вигорання» на сучасному етапі досить ґрунтовно та комплексно репрезентоване в науковому доробку: Х.Фрейденбергер, У.Шуфелі, К.Маслач В.Бойко, Н. Водоп'янова, Т.Зайчикова, Л. Карамушка, С.Максименко, А.Юр'єв, І. Куц, М.Буриш, Н.Левицька та інших.

Однак, не зважаючи на те, що зазначена проблематика знайшла своє відображення в низці досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців, вона потребує на наш погляд, постійної уваги, особливо на сучасному етапі, бо, насамперед, це стосується загрози професійного вигорання фахівця.

Виклад основного матеріалу.

Згідно наукового аналізу монографічної літератури, ми можемо дати визначення, що професійне вигорання тлумачиться як етап фізичного, психічного і перед усім емоційного виснаження, викликаного довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування [3]. Крім того, майже всі науковці вказують на той факт, що стрес і «вигорання» є важливими факторами у розвитку фізичних і психічних захворювань.

Досить цікаво на нашу думку є дефеніція Х. Фреденберга, що визначив «вигорання» як синдром, який містить в собі симптоми виснаження, при нехтуванні власними потребами за умов довготривалої та важкої роботи. Тож науковець дійшов справедливого висновку, що особи, які працюють в системі «людина - людина» сплачують «зависоку ціну» за свої досягнення і в особистому, і в професійному житті. [3]

Як правило, процес «вигорання» має відправною точкою комплекс негативних подій та проблем, з якими людина не може впоратися. Цей факт має місце в результаті психологічного тиску чи навантаження протягом короткого терміну та не отримує належної, адекватної підтримки, і тому часто люди відчують емоції приреченості та безвиході.

Спираючись на спеціальні дослідження та розробки, науковці зазначають, що синдром «професійного вигорання» має свої власні умови та фактори. Сам процес є комплексом взаємодії зовнішніх (робочих) та внутрішніх (індивідуальних) чинників.

До першої групи можемо віднести:

Особливості організації праці - надмірне робоче навантаження, незрозумілі (неповні) посадові інструкції, невизначені обов'язки, рольовий конфлікт, невизнання на роботі – всі ці фактори можуть посилити ймовірність вигорання.

Робота, що вимагає постійної концентрації і відданості клієнту, який в той же час потребує ретельного догляду, часто призводить до психічного перевантаження;

Відсутність професійної мотивації, монотонна робота, низька заробітна плата.

Внутрішні фактори, що можуть призвести до вигорання:

Особисте ставлення до роботи - гіперболізована професійна етика, надмірне переживання щодо проблем клієнтів;

Недостатня компетентність;

Високі особисті амбіції і недоліки в підтримці особистого психічного балансу [3,39].

Розкриваючи тему нашої статті, можемо зазначити, що вчені виокремлюють ряд факторів, які обумовлюють синдром професійного вигорання у фахівців соціальної сфери.

Перший – відсутність соціальної підтримки, що полягає в професійній, емоційній взаємодії, обмінім досвіду та професійних викликів в умовах воєнного стану, змін у законодавстві.

Другий – низька самооцінка, коли фахівець вважає, що його компетенції не мають належного визнання колегами та керівництвом, від цього страждає самооцінка.

Третій – депресія. Стан глибокої депресії призводить до емоційного та духовного виснаження працівника, він втрачає працездатність та відчуває погіршення ментального здоров'я.

Четвертий – емоційне самовідсторонення. У цьому етапі людина прагне обмежити соціальні взаємодії, зазначена тенденція найбільше помітна серед соціальних працівників, посадові обов'язки яких передбачають допомогу людям в кризові життєві ситуації. Фахівці, щоб убезпечити себе від конфліктної робочої атмосфери, як правило уникають соціальної взаємодії, відстороняються, замикаються в собі.

Емоційне самовідсторонення характерне для фахівців саме соціальної сфери. Вони перманентно перебувають у взаємодії з людьми, тому іноді проявляють цілковиту байдужість до людей їх проблем, почуттів.

П'ятий – знижена працездатність. Коли фахівцю стає не цікава робота, він не виконує свої обов'язки, знижується концентрація і виконувати завдання стає важче. Як правило, з вище приведених умов якість роботи знижується, страждає ефективність.

Таким чином, специфіка роботи соціального працівника полягає в тому, що її діяльність зосереджена в постійному напруженому міжособистісному спілкуванні з клієнтами, для якого характерна підвищена емоційність, пов'язана зі співчуттям, необхідністю надання підтримки і допомоги. Все це створює надзвичайно сприятливі умови для розвитку синдрому вигорання ставить професії пов'язані з соціальною допомогою в категорію підвищеного ризику. Проаналізувавши причинно-наслідкову основу синдрому вигорання чітко стає зрозуміло, що це комплексна проблема, фактори якої мають різноманітну природу. Їх причинність полягає не тільки у внутрішньо-психологічній та організаційній площині, але й значним чином знаходиться на суспільному та загальнодержавному

Щоб попередити таке виснаження, слід застосовувати профілактичні дії щодо подолання означеного симптому. Розглянемо індивідуальну технологію профілактики та подолання професійного стресу та синдрому «професійного вигорання», яка складається з декількох послідовних фаз та системи конкретних прийомів.

1. Профілактика синдрому «професійного вигорання» розпочинається з аналізу професійної ситуації. Вона полягає в когнітивній оцінці ситуації (виявлення стрес-факторів, аналіз власної стресової реактивності чи толерантності тощо) та зниження впливу стресорів. Це передбачає застосування системи спеціальних прийомів, які є бар'єрами на шляху до стресу. До таких прийомів належить:

1) розпізнавання стресу. З цією метою слід навчитися ідентифікувати деякі сигнали, які попереджають про стрес; 2) здійснення глибшої когнітивної оцінки ситуації, а саме з'ясування основних стрес-факторів у професійній ситуації людини та здійснення спроб «усунути» їх; 3) ведення «Щоденника стресових подій», де збирається інформація за семи компонентами щоденно (стреси цього дня, реакції на кожен стресор, що з'явився, способи адаптації до стресора, кращі способи адаптації, прийоми релаксації, які використовувалися Вами в цей день, ефективність цих прийомів релаксації, відчуття, які були в цей день); 4) аналіз того, чи мають місце в конкретній ситуації глобальні професійні (життєві) зміни (наприклад, реорганізація на роботі; зміна місця проживання та ін.); 5) Визначення основних стрес-факторів, які викликають емоційне вигорання, та укладення контракту із самим собою щодо використання певних прийомів подолання стресу протягом певного часу та визначення певної системи винагород або покарань для самого себе; 6) визначення основних мотивів здійснення людиною професійної діяльності. Для цього необхідно скласти перелік усіх причин (реальних та абстрактних), які спонукають працівника виконувати дану роботу; 7) прийняття рішення про те, чи продовжувати працівнику працювати на даному робочому місці; 8) тимчасове зниження навантаження та опанування навичок раціональним управлінням своїм часом; 9) за допомогою спеціальних прийомів та засобів здійснення спроби змінити свій імідж «трудоголіка»; 10) складання списку під назвою «Я дійсно хочу цим займатися»; 11) демонстрація асертивної (впевненої) поведінки, адже впевненість у собі це здатність виражати себе та задовольняти свої власні потреби; 12) визначення свого розуміння успіху в житті (що для людини означає успіх?); 13) створення групи соціальної підтримки. Соціальна підтримка це почуття причетності, почуття того, що тебе приймають

та люблять таким, яким ти є, а не тому, що ти можеш що-небудь зробити для когось; 14) турбота про правильне харчування. Визначення для себе збалансованої дієти.

2. На фазі сприймання професійної ситуації як стресової (такої, що викликає стурбованість) слід використовувати прийоми, котрі виступатимуть бар'єрами на шляху до стресу: 1) стратегія вибіркового сприймання; 2) сприйняття життя як свята; 3) використання гумору як буфера між стресовою ситуацією та людиною; 4) визначення типу поведінки в ситуації індивідуально-психологічних особливостей; 5) аналіз впевненості у собі та своїх рішеннях, оскільки це уможливорює успішний контроль за власним життям; 6) аналіз локусу контролю в управлінні стресом (локус контролю це ступінь контролю, який дає можливість людині керувати подіями її життя); 7) застосування різних технік медитації та аутогенного тренування, а також фізичних вправ, які слід вибирати та використовувати із врахуванням [2, с. 124-133].

Відомо, що професія соціального працівника відрізняється великою кількістю емоційно насичених контактів, більшість з яких пов'язана з переживанням негативних емоцій, що обумовлюються бідами і негараздами клієнтів та може призвести до синдрому «професійного вигорання». Тому, слід упередити такий перебіг подій, застосовуючи профілактичні заходи щодо емоційного і психічного вигорання фахівця.

Таким чином, ми можемо зазначити, що професійна діяльність соціальних працівників є актуальною в період воєнного стану. Вона є достатньо затребуваною для тих категорій населення, які потребують і отримують кваліфіковану допомогу. У свою чергу державні інституції повинні реалізувати комплекс заходів, що спрямовані на матеріальне забезпечення та соціально-інформаційної підтримки, а також забезпечення належних умов праці соціальних працівників.

Також, важливу роль у запобіганні професійного вигорання грають організації. Вони мають здійснювати постійний моніторинг стану власних фахівців, проводити різноманітні профілактичні тренінги, стимулювати мотивацію підтримувати професійний тонус. Також важливими є формування реалістичних часових рамок для виконання завдань, формування чітких посадових інструкцій і обов'язків, створення атмосфери взаємної підтримки в робочому колективі, та налагодження чіткої комунікації

Ще одним важливим елементом запобігання вигоранню є психологічний супровід - це комплексний процес, направлений на забезпечення умов для оптимальної самореалізації в професії, на профілактику і корекцію деструкції синдрому вигорання, адаптацію в швидко мінливих умовах діяльності соціальних працівників [5.294]. В основі даного процесу лежить особистісно-орієнтований підхід в контексті якого соціальний працівник розглядається як цілісна індивідуальність. Психологічний супровід передбачає створення орієнтовного поля професійного розвитку особистості, закріплення професійного «Я», підтримка адекватної самооцінки, оперативну допомогу підтримку в саморегуляції життєдіяльності, освоєння технологій професійного самозбереження. Результатом психологічного супроводу є професійний розвиток, реалізація особистого потенціалу, забезпечення професійного самозбереження, задоволення своєю працею. Комплексні профілактичні заходи повинні попередити запобігти розвитку синдрому професійного вигорання.

Список використаних джерел та літератури

1. Gold Y., Roth R. Teachers Managing Stress and Preventing Burnout: the Professional Health Solution: Taylor & Francis e-Library, 2005. – p. 215
2. Lloyd C., King R., Chenoweth L. Social work, stress and burnout: A review. Journal of Mental Health (2002) 11, 3. – 255-256
3. Maslach C., Leiter, P. The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What to Do About It. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1997. – 328 pp.
4. Casserley T., Megginson D. Learning from burnout. Developing sustainable leaders and avoiding career derailment, Jordan Hill, Oxford: Elsevier, 2009. – 233 pp.
5. Wilmar B. Schaufeli, Esther R. Greenglass Introduction to special issue on burnout and health: Psychology and Health, 2001, vol.16, pp. – 501-510
6. Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери. Методичні рекомендації / За заг. ред. к. мед. н. М. Л. Авраменка. Лютіж: Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008. – 53 с.
7. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. К.: Міленіум, 2006. - 368 с.

ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ. НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ МОЛОДІ В ПРОФЕСІЇ

Іванько Марина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – д-р психол. наук, проф. **Папуча М. В.**, кафедра загальної та практичної психології.

Професійна невизначеність молоді стає все більш вираженою у сучасному динамічному світі. Важливість розгляду цієї теми підсилюється актуальністю економічних та екзистенційних викликів для української молоді останніх років, а також контекст швидких технологічних змін, що безпосередньо впливає на ринок праці, створюючи нові професії та вимагаючи від молоді постійної адаптації та освітньої гнучкості.

Ключові слова: самореалізація, самоздійснення, невизначеність, подолання.

Виклад основного матеріалу. Поняття самореалізації має довгу історію та розглядається через призму філософії або психології. Різниця в психологічних підходах до даного поняття заключається в ступені «залученості» людини в процес самореалізації, а також у визначення ролі та місця які дані теорії виділяють поняттю самореалізації. Прямо чи опосередковано зустрічаємо розгляд самореалізації як психологічного явища в таких авторів основних теорій особистості як А. Адлер, З. Фрейд, І. Ялом, В. Франкл, А. Маслоу, Г. Мюррей, Д. Макклеланд, У. Дембер, Р. Ерл, Ж. Піаже, Р. Уайт. Дж. Астін, Д. Шапіро, Г. Шварц, Е. Лок і Г. Летем, Е. Еріксон, Р. Лазарус та С. Фолкман.

Детальніше зосереджуємо увагу на теоріях особистості, які розглядають самореалізацію як внутрішній процес та функцію свідомості – гуманістична, діяльнісна психології, екзистенціальний підхід та інші. Сюди входить теорія ієрархії потреба А. Маслоу [14], згідно з якою самоактуалізація є вершиною даної ієрархії і може бути досягнута лише після задоволення більш базових потреб. К. Роджерс розглядав реалізацію як наближення одне до одного реального та ідеального «Я» [15]. Екзистенціалізм бачить самореалізацію як пошук сенсу життя, та співвідношення свободи та відповідальності, повна гармонія між якими неможлива, оскільки людина може втратити саме прагнення. Теорія самодетермінації Р. Раяна та Е. Деці, розглядає самореалізацію як закриття вроджених психологічних потреб – автономії (самостійності), компетентності (цілей та амбіцій) та соціальної приналежності (відносин) [5]. В теорії соціалізації Е. Еріксона, що охоплює вісім стадій психосоціального розвитку в самовираженні особистості детально можна прослідкувати генезу потреб самореалізації в онтогенезі [6].

В українській психологічній літературі термін самореалізація не використовувався до кінця 1990-х років та не виділявся як самостійна психологічна проблема. Вітчизняні дослідники, які займалися даною проблематикою: С. Максименко, О. Леонт'єв, В. Ключко та Е. Галажинський, Л. Коростильова, В. Гупаловська, С. Максименко та В. Осьодло, О. Кокун, А. Большакова, Г. Гуменюк та інші.

Для явища самореалізації характерно, що вона може виступати одночасно як процес, стан (зріз на певному етапі) і властивість суб'єкта [11]. Переважно дослідники виділяють дві форми самореалізації – зовнішню та внутрішню. Зовнішня спрямована на самовираження в різних сферах людського життя, наприклад професія, творчість, навчання, громадська діяльність тощо, внутрішня забезпечує самовдосконалення «всередині» людини – в фізичному, інтелектуальному, естетичному та інших аспектах.

До питань проблематики самореалізації, по перше, сюди відноситься сам термін. Поруч з поняттям «самореалізація» знаходимо наступні визначення: «самоактуалізація» в закордонних працях, а також «самоствердження» та «самоздійснення» в українських джерелах. Спільне – частка «само» як внутрішній процес. Різниця полягає в широті поняття, охоплених сферах людського життя [11, с. 197]. Так, самоздійснення – це розкриття потенціалу, створення свого «простору життя» – проекту та наміру його реалізувати. В той час як самореалізація охоплює вужче значення, і стосується переважно сфер застосування власного потенціалу в соціумі [8, с. 28-29]. Одна із різниць полягає в тому, що самореалізація може мати негативні ефекти, а самоздійснення їх позбавлене. Деякі автори розглядають самоздійснення (а отже і самореалізацію) як найвище життєве завдання людини в онтогенезі.

До питань проблематики також відносяться екзистенційні проблеми співвідношення свободи вибору та відповідальності. Визначення самореалізації вродженою властивістю чи набутою. Вимірювання ступеня самореалізації (критеріїв, індикаторів). Індивідуальна варіативність шляхів самореалізації, що ускладнює розробку універсальних методів оцінки.

Тема внутрішньої структури та методологічної розробки поняття найбільш детально опрацьована в роботах С. Максименко, більш опосередковано та фрагментарно в працях О. Кокун, О. Штепи, Л. Коростильової.

Можливі рівні методологічного аналізу: самореалізація як умова життя, як етап життя, та безпосередньо ставлення особистості до самореалізації, або самореалізація як мета, перспектива, потреба і результат.

До ознак самореалізації належать – рух в бік ускладнення та неперервність процесу, який ніколи не може бути повністю реалізованим [19]. До ознак професійного самоздійснення належать потреба в професійному розвитку, розкриття потенціалу, досягнення цілей, переважна задоволеність досягненнями, визнання професійним середовищем, використання професійних здобутків особистості. Класифікація по напрямкам самореалізації згідно з О. Кокуном: діяльнісна, соціальна та особистісна [8]. Професійне самоздійснення можна розглядати через загальні та відносні (індивідуальні) критерії.

Рівні професійної самореалізації за Л. Коростильовою поділяються на змістові та формально-динамічні. До формально-динамічних характеристик належать: ступінь сформованості самореалізації, різноманіття способів досягнення професійних цілей, система внутрішніх орієнтирів, інтенсивність процесу самореалізації та характер динаміки, прямі та опосередковані показники. До змістових: цінності, цілі, принципи, мотиви, уявлення про перспективи та етапи життя, оцінка можливостей, очікування тощо [9, с. 107].

Рівні та відповідні критерії за працями С. Максименко поділяються на: адаптаційно-репродуктивний, діяльнісно-творчий і суб'єктно-особистісний; до критеріїв також належать організаційний, та результативний. Характеристики особистості, які впливають на самореалізацію: усвідомленість, установки, автономність, цілісність, відповідальність, стійкість та гнучкість, оптимізм, творчість, рефлексія, схильність до ризику, конформізм, самоконтроль, взаємодія з оточенням, вольові якості, мотивація [13, с. 11].

Структурні елементи особистості за К.Роджерсом: когнітивний, емоційно-оцінковий, поведінковий. Пізніше послідовники виділили ще два компоненти «Я-концепції» в контексті самореалізації – професійний «Я-образ» та професійну «Я-концепцію» [15]. До елементів, які впливають на процес життєдіяльності відносяться образ, стратегія, стиль та сценарії життя тощо. Та більш часткові елементи: способи досягнення цілей, збору та аналізу інформації, уявлення про прийняття рішень, ресурси, цикли та граничні рівні активності.

До питання періодизації, самореалізація може відбуватися на різних етапах кар'єрного становлення. Основні етапи: початкова професійна підготовка, первинне та вторинне професійне здійснення, професійна майстерність. Початок професійної самореалізації – ранній юнацький вік (виклики, розрив між виконанням ролей та «істинним Я»). Мотиви вибору професії в ранньому юнацькому віці зумовлені різноманітними чинниками (соціальні впливи, економічні і демографічні умови, вплив сім'ї, школи та засобів масової інформації та інші) [17].

На професійне становлення особистості впливає багато факторів, серед них ми виокремили декілька зовнішніх домінуючих груп факторів: соціокультурний, виховний та технологічний прогресу.

Разом з благами цивілізації технологічний прогрес несе під собою виклик для людства – швидкість розвитку, необхідність постійного вибору, адаптація технологій в життя та особистого життя до технологій. Все це трансформує ринок праці, створюючи нові професії, а отже й нові вимоги до навичок та вмій. Цифровізація життя спричиняє збільшення конкуренції та роботизацію багатьох процесів. Постає питання про майбутнє традиційних професій та необхідність постійної «переосвіти» та самоосвіти. Паралельно з отриманням доступу до знань з усього світу ми отримуємо інформаційне переваження – знання знецінюються, концентрація падає, а віртуальні картинки успіху в соцмережах диктують наші бажання, амбіції та коливання самооцінки. Всі ці проблеми напряму впливають на процес самореалізації. До соціокультурного контексту ми відносимо культурні норми та цінності, сімейні очікування, традиції та освітні можливості, а також гендерні ролі. Суб'єктивне благополуччя утворюється в процесі соціалізації, тому саме соціум «диктує» рівень необхідної задоволеності життям [16].

Соціокультурний вплив найкраще проілюстрований в дослідженнях українських науковців, присвячених труднощам адаптації студентів у ВНЗ. Так, наприклад, чим керуються старшокласники у виборі професії найкраще проілюстровано в дослідженні Н. Іщук та В. Лесового: 50% обирають фах на основі вподобань та схильностей, 32% керуються престижністю професії, а 15% – поглядами батьків [7]. Загалом, проблеми з якими стикається молодь при вступі в ВНЗ – це труднощі адаптації, тиск близьких на вибір фаху без урахування індивідуальних особливостей, недостатня поінформованість про вимоги майбутньої спеціальності, низький рівень підготовки, нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, що призводить до непопулярності багатьох напрямів підготовки фахівців, сюди ж відносимо й гендерне питання.

Ускладнюють процес самореалізації також недостатній обсяг інформації, неусвідомлений вибір, низький чи завищений рівень самооцінки а також оцінки авторитетними дорослими, недостатня психологічна готовність до самостійності. Самооцінка – ключовий фактор самореалізації в юнацькому віці. Ставлення до себе розвивається, коли людина спершу стає об'єктом уваги інших, потім суб'єктом стосунків, і згодом формує уявлення про себе. Таким чином, ключовими постатями є батьківські фігурами та найближче соціальне коло.

Обрані батьківськими фігурами типи виховання безпосередньо впливають на професійне майбутнє дитини. Всього виділяють чотири типи виховання – авторитарне, пермісивне, ігноруюче та авторитетне. Підтримка сім'ї, безумовне прийняття дитини, її інтересів батьками – найважливіші чинники впливу на самооцінку та самореалізацію. Умовна любов, контролююче, грубе або негативне ставлення формує протилежну дію: внутрішні бар'єри, страх ризикувати, відсутність ініціативи, уникнення конкуренції, можливий високий рівень тривожності тощо.

Питання невизначеності у психології вивчається через внутрішні конфлікти, боротьбу у ціннісно-смысловій та мотиваційній сферах, нерозуміння власних бажань та відсутність плану, можливостей та цілей, складнощі у виборі між альтернативами, і як дефіцит інформації [2, с. 85]. Часто поруч з даним поняттям вживається термін «когнітивний дисонанс».

Серед вітчизняних дослідників, які займалися даним питанням варто виділити наступні імена: П. Лушин, С. Максименко, А. Гусєв, Ю. Мельник, Ю. Швалб, Т.Титаренко, Д.Леонтєв, О.Зарецька та ін. Проблема професійної невизначеності найповніше висвітлена в працях С.Мамонтова, Д.Леонтєва, І.Юматової, Н.Чепелевої, Н. Москвина, С.Максименко, К. Хоменко, Л. Березовської, Ю.Мельник, В.Зінченко, Ж.Вірної, О.Ступіки та А.Бабкіної та інших.

Сприйняття ситуації невизначеності залежить від культурних, соціальних, особистісних, статевих вікових факторів тощо, які впливають на вибір поведінкової стратегії особистості для подолання невизначеності. З часом кожна людина розвиває типові способи реагування на життєві виклики. Компонентами ситуацій невизначеності виступають відсутність досвіду в даній ситуації, зміна життєвих етапів, недовіра до доступної інформації, потреба у прийнятті рішень та вимушеність, а також інші індивідуальні ціннісно-смыслові аспекти.

Невизначеність часто пов'язують з негативними наслідками, такими як тривога, страх перед майбутнім і стрес. П.Лушиним описані наступні підходи особистості до невизначеності: пасивно-нетерпимий, активно-нетерпимий, толерантний та недефіцитарний [12]. Переважно дослідники сходяться з думкою, що інтолерантність до невизначеної перешкоджає адаптації, в той час як толерантність допомагає людині впоратися (невизначеність як загроза або як можливість). Реакцією на ситуацію невизначеності є переважно рефлексивне обмірковування, або емоційне переживання. На перетині цих чотирьох характеристик визначають вісім типів життєвих стратегій [3].

Задоволеність життям тісно пов'язана зі сприйняттям життєвих обставин – чи власне людина вважає їх невизначеними. Сама по собі незадоволеність не є індикатором невизначеності, але будь-яка невизначеність, у свою чергу, може викликати почуття незадоволеності. Емоції можуть як мотивувати, так і паралізувати. Групи страхів в питанні невизначеності: екзистенційні страхи (страх смерті або самотності), страхи пов'язані з особистою нездатністю (страх невдачі), соціальні страхи (невпевненість, страх відторгнення) та інші [1].

До психологічних захистів в ситуаціях невизначеності відносяться: раціоналізація, витіснення, гіперконтроль, боротьба із ситуацією, а також переживання стресу, уникнення, дистанціювання. В деяких випадках люди можуть вдаватися до саморуйнівної поведінки [10]. Таким чином, в ситуаціях професійної невизначеності можемо виділити три основні стратегії: подолання як ріст через виклики (де невизначеність каталізатор зростання); уникнення, що може спричинити професійну стагнацію; та стратегія змін – професійне перепрофілювання. Подолання та зміни є найбільш вдалимими стратегіями виходу із невизначеності.

Обрана стратегія залежить від попереднього досвіду людини у досягненні успіхів чи подоланні невдач, від поточної ситуації та від психологічних ресурсів. В даних стратегіях людині допомагає особистісний адаптаційний потенціал – сукупність психологічних особливостей людини. Сюди відносяться здатність витримувати стрес, адекватна самооцінка, соціальна підтримка. Реагування відбувається через звичний індивідуальний спосіб смислотворення, за Н.Чепелевою це «плагіатор», «читач» і «автор» [18, с.75-77].

Застосування особистісних ресурсів полягає у виконанні наступних кроків: 1) усвідомлення реальності ситуації (відчуті свої почуття та страхи), 2) відчуття готовності змін у собі, 3) припинення боротьби з незмінними аспектами ситуації невизначеності та переорієнтація уваги на перетворення негативних обставин на можливості для розвитку. Серед методів професійної допомоги людям в ситуації кар'єрної невизначеності, виділяємо три найефективніші – профорієнтація, психотерапія та коучинг.

Список використаних джерел та літератури

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
2. Гончаренко Ю.В. Способи організації життєвого простору особистості в умовах невизначеності. Актуальні проблеми психології. 2020. с.89-91.
3. Гусєв А. І. Толерантність до невизначеності як складова особистісного потенціалу/О.І. Гусєв // Особистісний потенціал: структура та діагностика / За ред. Д.А.Леонтєва. – М.: Сенс, 2011. – с. 300-330.

4. Гура О. І. Концепти професійної Я-концепції фахівця // Наука і освіта: наук.-пед. журн. / Півден. наук. центр НАПН України ; ред. В. М. Кузьменко. Одеса, 2009. № 1-2.
5. Деці Е. Л., Раян Р. М. Теорія самодетермінації: базові психологічні потреби у мотивації, розвитку та благополуччя / пер. з англ. Одеса, Флорида: The Guilford Press, 2017. 756 с.
6. Еріксон Е. Х. Ідентичність: юність і криза / пер. з англ. Київ: Основи, 1998. 336 с.
7. Іщук Н. Ю., Лесовий В. Ю. Проблеми адаптації студентів першокурсників до навчання у ВНЗ // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти». 2013. Вип. 4 (1). с. 39-43.
8. Кокун, О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. Практична психологія та соціальна робота. 2013. №9. с.1-5.
9. Коростильова Л. А. Психологія самореалізації особистості: труднощі у професійній сфері. Харків: Мова, 2005. 222 с.
10. Леонтьєв Д. Виклик невизначеності як центральна проблема психології особистості / Д. Леонтьєв // Психологічні дослідження. – 2015. – Т. 8. – № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html>
11. Луценко В. А. Психологічний зміст поняття «самореалізація» особистості. Вісник Національного університету оборони України. 2011. №6 (25). с.197-201
12. Лушин П. В. Невизначеність і типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги // Теоретичні та методологічні проблеми психологічного консультування та психотерапії. Т. 1. № 5. 2016. с. 33-40.
13. Максименко, С. Д., Осьодло, В. І. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 8. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. с.3-19.
14. Маслоу А. Мотивація та особистість / пер. з англ. Київ: КМ Академія, 2007. 456 с.
15. Роджерс К. На шляху до становлення особистості / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2007. 464 с.
16. Скрипаченко Т. В. Психологічний аналіз феномену задоволеності життям. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; ред. С. Д. Максименко, Л. А. Онуфрієва. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. Вип. 2. с. 124-130
17. Соломін І. Л. Сходинки кар'єри: абетка профорієнтації. – СПб.: Мова, 2006. – 240 с.
18. Чепелева Н.В., Рудницька С.Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. с. 71-77.
19. Gewirth A. Self-Fulfillment / A. Gewirth. – Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2009. – 235 p.

УДК 159.9: 316.614.5(072)

ПСИХОЛОГІЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кабачюра Людмила, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Ковтун А. Ю.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті описано психологічні особливості шлюбно-сімейних відносин в умовах воєнного стану. Наведено декілька практичних рекомендацій щодо покращення емоційних зв'язків подружжя в умовах воєнного стану.

Ключові слова: шлюбно-сімейні відносини, воєнний стан, сім'я.

Постановка проблеми. Війна в Україні спричинила значні зміни в житті українців, зокрема й у шлюбно-сімейних стосунках. Психологічний тиск, невизначеність, розлука з близькими, фінансові труднощі – все це негативно впливає на емоційний стан людей та їхні стосунки з партнерами. Війна є екстремальним фактором, який може призводити до значного емоційного виснаження, страху, тривоги, гніву, розпачу, туги та інших негативних емоцій. Ці емоції, в свою чергу, можуть негативно впливати на спілкування та взаєморозуміння в подружніх парах. Війна може призвести до того, що одному з партнерів доводиться йти на фронт або виконувати інші обов'язки, пов'язані з обороною країни. Це може призвести до зміни ролей та відповідальності в сім'ї, що може створювати додаткове навантаження на стосунки. Війна може призвести до розлуки подружжя, коли один з них змушений евакуюватися або йти на фронт. Це може бути дуже важким досвідом для обох партнерів, адже їм доводиться жити на відстані та підтримувати стосунки на новий лад. Війна може призвести до значних фінансових

труднощів для багатьох сімей. Це може створювати додатковий стрес та напруження в стосунках, адже партнерам доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з нестачею коштів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До вивчення психологічних особливостей шлюбно-сімейних відносин зверталася значна чисельність науковців, зокрема Н. Агаєв [2], К. Седих [2], К. Федоренко [5] та ін. Однак вивчення особливостей психології шлюбно-сімейних відносин в умовах в умовах воєнного стану є актуальним, враховуючи широкомасштабне вторгнення РФ в Україну та значну чисельність сімей, які опинилися в складних психологічних стосунках.

Метою дослідження є вивчення психологічних особливостей шлюбно-сімейних відносин в умовах воєнного стану, а також розробка практичних рекомендацій щодо покращення емоційних зв'язків подружжя в цей складний час.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вивчення психології шлюбно-сімейних відносин в умовах воєнного стану є важливим з таких причин, що дослідження цієї теми можуть допомогти краще зрозуміти, як війна впливає на емоційні зв'язки подружжя та які фактори можуть посилювати або послаблювати їхні стосунки. На основі розуміння впливу війни на шлюбні стосунки можна розробити ефективні методи підтримки подружжя в цей складний час. Це можуть бути психологічні консультації, групи підтримки, онлайн-ресурси тощо. Знання про те, як війна впливає на стосунки, можуть допомогти подружжю знайти способи зберегти та зміцнити свої шлюби, навіть в умовах воєнного стану.

Основні характеристики емоційного стану під час воєнного стану:

- **Страх і тривога:** постійне відчуття загрози, небезпеки та невизначеності породжує страх і тривогу. Люди можуть відчувати себе емоційно виснаженими, роздратованими та мати порушення сну.
- **Обурення і гнів:** несправедливість, втрати та руйнування, спричинені війною, можуть викликати сильне обурення та гнів. Ці емоції можуть бути спрямовані на дії ворога, політичне керівництво або ж загалом на несправедливість ситуації.
- **Втрата і жалоба:** війна неминуче несе за собою втрати: життя близьких, домівки, звичного способу життя. Це може призвести до глибокої скорботи, туги та почуття розпачу.
- **Надія і солідарність:** разом із негативними емоціями, воєнний час може посилювати почуття єднання та співпереживання. Люди об'єднуються, щоб допомогти один одному, підтримують постраждалих та надають їм необхідну допомогу.
- **Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР):** багато людей, які були свідками або учасниками воєнних подій, можуть страждати від ПТСР. Це може супроводжуватися спогадами, кошмарами, тривогою і іншими симптомами.
- **Невизначеність і страх майбутнього:** невідомість майбутнього, постійні зміни та очікування небезпеки створюють атмосферу невизначеності й нервозності. Це може призвести до порушення концентрації, дратівливості та панічних атак [2, с. 51].

Війна є джерелом постійного стресу та тривоги, що може призвести до емоційної нестійкості, дратівливості, конфліктів та навіть депресії. Багато сімей змушені були розлучитися через війну, коли один з партнерів вирушив на фронт або евакуювався до іншого міста чи країни. Це може призвести до почуття самотності, ізоляції та туги за близькими. Війна призвела до значного погіршення економічної ситуації в Україні, що може призвести до фінансових проблем у сім'ях. Це може стати джерелом додаткового стресу та напруження у стосунках. На жаль, війна може призвести до зростання рівня домашнього насильства. Це може бути пов'язано з підвищеним рівнем стресу та тривоги, а також з почуттям безпорадності та безвиході. Важливо зазначити, що не всі сім'ї однаково реагують на війну. Деякі сім'ї стають ще більш згуртованими та підтримують один одного в цей складний час. Інші ж стикаються з серйозними проблемами та конфліктами [1, с. 25].

Психологія шлюбно-сімейних відносин в умовах воєнного стану – це актуальна та важлива тема, яка потребує ретельного вивчення та дослідження. Розуміння психологічних особливостей шлюбно-сімейних стосунків у цей складний час може допомогти українським сім'ям зберегти свої стосунки та впоратися з викликами, які їм несе війна. Воєнний стан кидає виклик не лише звичній інфраструктурі та безпеці країни, але й емоційному благополуччю її громадян. Це складний і непередбачуваний період, який супроводжується цілою гамою психологічних реакцій. Подружжя, яке стикається з воєнними діями, може відчувати цілу гаму складних емоцій: страх, тривогу, гнів, розпач, тугу, солідарність та інші. Ці емоції можуть по-різному впливати на їхні стосунки [4].

Війна може призвести до того, що одному з партнерів доводиться йти на фронт або виконувати інші обов'язки, пов'язані з обороною країни. Це може призвести до зміни ролей та відповідальності в сім'ї, що може створювати додаткове навантаження на стосунки. Війна є непередбачуваною, і це може призводити до постійного відчуття невизначеності та страху за майбутнє. Це може негативно впливати на емоційний стан подружжя та їхні стосунки. Війна може призвести до розлуки подружжя, коли один з них змушений евакуюватися або йти на фронт. Це може бути дуже важким досвідом для обох партнерів, адже їм доводиться жити на відстані та підтримувати стосунки на новий лад. Війна може

призвести до значних фінансових труднощів для багатьох сімей. Це може створювати додатковий стрес та напруження в стосунках, адже партнерам доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з нестачею коштів. У той же час, війна може також призвести до посилення емоційної підтримки між подружжям. Партнери можуть стати ближчими та більше цінувати один одного, адже вони разом переживають складний період. Також, війна може призвести до зміни пріоритетів у подружжя. Деякі речі, які раніше здавалися важливими, можуть втратити свою значущість. Це може призвести до переоцінки цінностей та до нового погляду на стосунки [3].

Не існує єдиного «правильного» способу, яким емоційні зв'язки мають змінюватися в умовах війни. Кожне подружжя переживає цей досвід по-своєму. Проте, навіть у такі складні часи можна вжити заходів, щоб зберегти і зміцнити емоційний зв'язок з партнером. Ось декілька практичних рекомендацій, які можуть допомогти сім'ям, які опинилися в умовах війни:

1. Спілкування.

Відкрито спілкуйтеся про свої почуття. Діліться з партнером своїми переживаннями, страхами, тривогою. Не бійтеся бути емоційними та щирими. Слухайте один одного уважно. Намагайтеся поставити себе на місце партнера та зрозуміти його точку зору. Не перебивайте й не засуджуйте. Використовуйте «Я»-висловлювання. Замість звинувачень та претензій говоріть про свої почуття та потреби. Наприклад, замість «Ти мене не розумієш!» скажіть «Я відчуваю себе самотнім/ою, коли ми не спілкуємося». Уникайте образ та звинувачень: Це лише руйнує стосунки. Зосередьтеся на тому, щоб знайти конструктивні шляхи вирішення проблем. Говоріть про те, що вас об'єднує. Згадуйте про приємні моменти з минулого, плануйте спільне майбутнє, діліться спільними інтересами.

2. Підтримка.

Будьте опорою один для одного: Важливо відчувати, що ви не самотні. Дайте зрозуміти партнеру, що ви завжди готові його вислухати, підтримати та допомогти. Пропонуйте практичну допомогу. Візьміть на себе частину домашніх обов'язків, якщо партнер відчуває себе виснаженим. Допоможіть з дітьми, з пошуком інформації, з вирішенням побутових проблем. Будьте фізично близькими. Обійми, поцілунки, тримання за руки – це прості, але дуже важливі способи дати партнеру відчуття вашої любові і турботи. Висловлюйте свою вдячність. Не забувайте дякувати партнеру за його підтримку, за те, що він/вона є поруч з вами.

3. Спільний час.

Проводьте час разом, навіть якщо це лише кілька хвилин на день. Це може бути спільна вечеря, перегляд фільму, читання книги, прогулянка. Займайтеся спільними справами. Знайдіть заняття, які вам обоє подобаються, і робіть їх разом. Це може бути спорт, садівництво, кулінарія, творчість. Створіть нові спільні ритуали. Це можуть бути щовечірні розмови перед сном, спільні сніданки, сімейні вечори з настільними іграми.

Плануйте спільні розваги. Заздалегідь плануйте цікаві події, на які ви зможете ходити разом. Це може бути концерт, виставка, похід в театр або кіно.

4. Турбота про себе.

Не занедбуйте своїми потребами. Для того, щоб мати ресурси для підтримки партнера, важливо самому/ій дбати про себе. Не забувайте про здоровий сон, збалансоване харчування, фізичну активність. Знаходьте час для релаксації. Приймайте ванну, читайте книгу, слухайте музику, медитуйте – робіть все, що допомагає вам розслабитися та зняти стрес. Звертайтеся за допомогою. Якщо ви відчуваєте, що не можете самотійно впоратися зі стресом або емоційними переживаннями, не соромтеся звертатися за психологічною допомогою. Звертайтеся за допомогою: Якщо ви відчуваєте, що не можете впоратися з проблемами самотійно, не соромтеся звертатися за допомогою до психолога або іншого фахівця [5].

Висновки. Сім'я – це не просто осередок суспільства, а й основа особистості, джерело любові та підтримки. Вона відіграє ключову роль у розвитку та соціалізації людини. Проте, війна в Україні поставила перед багатьма українськими сім'ями серйозні виклики. Війна в Україні суттєво впливає на всі сфери життя людей, включаючи й емоційні зв'язки в шлюбі. Подружжя, яке стикається з воєнними діями, змушене адаптуватися до нових, складних умов, що неминуче впливає на їхні стосунки.

Список використаних джерел та літератури

1. Авер'янова А. Дослідження психологічного благополуччя особистості в сучасному освітньому просторі. Ракурси психологічного благополуччя особистості: Зб. тез доповідей Всеукраїнського науковопрактичного семінару (м. Ніжин, 9 червня 2017). Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 24-26.
2. Агаєв Н. Характерні ознаки основних негативних психічних станів військовослужбовців під час ведення бойових дій. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Психологія. 2016. Вип. 4. С. 46-53.
3. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології / ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. Харків. Вид-во НУЦЗУ, 2017. 777 с.
4. Седих К. Психологія сім'ї. К.: Академвидав, 2015. 192 с.
5. Федоренко Р. Психологія сім'ї. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 364 с.

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО СЛОВА ЗА В.О. СУХОМЛИНСЬКИМ («СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ»)

Кадикова Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського є доволі багатограним явищем. Зокрема, праця педагога «Серце віддаю дітям» порушує низку важливих проблем. Одним з найвагоміших аспектів, які розглядаються у праці Василя Сухомлинського є любов до рідної мови. Василь Олександрович переконаний: «Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини...».

В. Сухомлинський вважає, що найголовніше завдання будь-якого педагога полягає у тому, щоб прищепити любов до рідної мови, показати її красу та неймовірне багатство, передати споконвічну історію народу, зробити слово вірним супутником дитини протягом всього її подальшого життя. «Мова – духовне багатство народу. «Скільки я знаю мов – стільки разів я людина», – говорить народна мудрість. Та багатство, втілене в скарбниці мов інших народів, лишається для людини неприступним, якщо вона не оволоділа рідною мовою, не відчула її краси. Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова», – стверджує Василь Олександрович Сухомлинський, тим самим закликаючи насамперед до вивчення рідної мови, рідного слова, народних звичаїв та традицій. Видатний педагог упевнений, що тільки після цього людині слід переходити до вивчення мов інших народів, до опанування багатства їхньої культури тощо.

Вагоме значення у праці В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», має ідея про необхідність використання природи для того, щоб відкривати тим самим певні шляхи для розвитку мовлення школярів, оскільки він вважав, що саме явища навколишнього світу є прекрасним засобом для досягнення мети педагога, яка великою мірою полягає у вихованні любові до рідного слова. Василь Олександрович вважав, що чи не найкращими засобами для досягнення цієї мети є спостереження та «подорожі у природу», завдяки яким дитина має реальну можливість почути, побачити чи навіть відчувати все те, що її оточує. Сам Василь Сухомлинський згадував: «Ми йшли в природу – в ліс, в сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках зряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відчуваючи, переживаючи красу побаченого й почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова, і через слово краса входила в їхні душі».

Надзвичайно важливим методом оволодіння багатством рідної мови Василь Олександрович вважав казку. На його думку, казка є одним з найяскравіших джерел народної мови, яке дозволяє пізнати світ у всіх його проявах, викликаючи у дітей незабутні почуття та емоції. Педагог наголошував: «Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту. Створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу».

В. Сухомлинський часто розповідав казки дітям під час «подорожей у природу», тим самим пробуджуючи творче натхнення самих вихованців, оскільки доволі часто саме вони ставали авторами неповторних казок.

Василь Сухомлинський був переконаний, що потрібно правильно спрямувати думки дітей для розвитку їхньої фантазії. Він вважав це одним із критеріїв педагогічної майстерності вихователя, оскільки багато чого залежить саме від нього. На думку Василя Сухомлинського, вихователь повинен ніби вказати шлях дитині, підштовхнути до певних ідей та роздумів, таким чином стимулюючи пізнавальну діяльність дітей та розкриваючи їх творчий потенціал. «Вітер, лани, верби, степи, яри – кожне із цих слів хвилює дітей, поетичні струни дитячих душ починають звучати – дітям хочеться сказати про красу навколишнього світу щось своє, вилити у слові свої почуття й думки. Саме в ці хвилини, під час подорожей до джерел рідного слова, діти починають творити – складати коротенькі твори про навколишній світ, природу», – пише Василь Сухомлинський.

Отже, В.О. Сухомлинський у своїй праці «Серце віддаю дітям» порушує проблему виховання любові до рідної мови, народних традицій та звичаїв, яка є актуальною протягом віків. Василь Олександрович Сухомлинський переконаний у тому, що людина не може любити Батьківщини, якщо вона не перепов-

нена любов'ю до рідного слова, до материнської колискової пісні, до традицій та звичаїв свого народу, його історії тощо. Таким чином, педагог зробив великий внесок у розвиток педагогічної думки ХХ століття, створивши неповторну працю, педагогічні ідеї та погляди якої ґрунтуються на педагогічному досвіді самого Василя Сухомлинського, і дають відповіді на численні запитання як тих часів, так і сьогодення.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. К.: Знання, 2005. 767 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r31.pdf> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Історико-педагогічний альманах. Випуск 6. В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: збірн. наук. праць; за ред. проф. О.Є. Антонової, доц. В.В. Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2017. 252 с.
3. Актуальні питання сучасної педагогіки: збірник наукових праць; За заг. ред. проф. О.В. Кузьміної. Спец. вип. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2018. 60 с. URL:
4. https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/APSP/2018_spec.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

УДК 94(367)

ШКІЛЬНЕ І СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Калініченко Микола, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглядається розвиток шкільного і сімейного виховання за часів Київської Русі. Досліджується становлення шкільної системи, її типи та зміст освіти, роль сім'ї у вихованні дітей.

Ключові слова. Київська Русь, освіта, виховання, школа, сім'я.

Постановка проблеми.

Київська Русь була однією з найрозвиненіших держав середньовічної Європи. Вона мала значні досягнення у галузі освіти та виховання.

Дослідження цього питання є актуальним, оскільки дає можливість краще зрозуміти розвиток української культури та освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням історії освіти і виховання в Київській Русі займалися такі вчені, як М. Грушевський, В. Іконников, А. Шахматов, А. Кіріпчиков, О. Лазаревський та інші. У їхніх працях розкриваються основні етапи розвитку шкільної системи, її типи та зміст освіти, роль сім'ї у вихованні дітей.

Виокремлення недосліджених раніше частин загальної проблеми

У сучасній історичній науці ще недостатньо досліджено такі аспекти шкільного і сімейного виховання в Київській Русі, як аналіз педагогічної думки Київської Русі та вивчення взаємодії сімейного та шкільного виховання у той час.

Формулювання цілей дослідження.

Метою статті є дослідження розвитку шкільного і сімейного виховання за часів Київської Русі.

Виклад основного матеріалу, Світські школи, що з'явилися в Київській Русі в XI-XII століттях, відіграли важливу роль у розвитку освіти. Вони стали центрами поширення знань про світ, про історію, географію, культуру інших народів. У цих школах навчалися діти знаті, які в майбутньому ставали державними діячами, військовими, духовними особами.

Світські школи давали більш широкі знання, ніж церковно-монастирські. У них вивчали грецьку мову, яка була мовою науки і культури того часу. Це давало можливість молодим людям ознайомлюватися з працями античних авторів, які становили основу середньовічної освіти.

Світські школи також сприяли розвитку української культури. У них навчалися майбутні письменники, художники, музиканти.

Народна педагогіка відіграла важливу роль у вихованні дітей за часів Київської Русі. Вона передавалася від покоління до покоління і включала в себе такі елементи, як:

1. приклад батьків і старших;
2. народні звичаї та традиції;
3. фольклор.

Приклад батьків і старших був найважливішим фактором у формуванні особистості дитини. Діти вчилися у батьків праці, моралі, поведінки.

Народні звичаї та традиції також відігравали важливу роль у вихованні дітей. Вони формували в них почуття патріотизму, любові до батьківщини.

Фольклор, який включав у себе казки, билини, пісні, приказки, прислів'я, був важливим джерелом знань і морального виховання для дітей.

У Київській Русі жінки, як і чоловіки, мали право на освіту. У церковно-монастирських школах навчалися дівчата, які в майбутньому ставали черницями. У XI столітті в Києві була відкрита перша жіноча школа, де навчали дітей знаті. Ця школа була заснована онукою Ярослава Мудрого Анною Всеволодівною.

Жінки також навчалися у сім'ях. Їм навчали рукоділля, ведення домашнього господарства, основ християнської віри.

У Київській Русі існувала традиція, згідно з якою жінки могли займати важливі державні посади. Наприклад, дочка Ярослава Мудрого Анна стала королевою Франції.

Отже, шкільне і сімейне виховання в Київській Русі було спрямоване на формування освіченої, моральної та духовно-багатої особистості.

Шкільна система за часів Київської Русі розвивалася поступово. У XI-XII століттях у Києві та інших містах Русі з'явилися світські школи, де навчали дітей знаті.

У сім'ї діти засвоювали основи моралі, праці, народних звичаїв і традицій.

Народна педагогіка відігравала важливу роль у вихованні дітей. Вона включала в себе такі елементи, як приклад батьків і старших, народні звичаї та традиції, фольклор.

Жінки, як і чоловіки, мали право на освіту. У Київській Русі існувала традиція, згідно з якою жінки могли займати важливі державні посади.

У подальших дослідженнях з даної теми можна звернути увагу на такі аспекти:

1. роль світських навчальних закладів у розвитку Київської Русі;
2. вплив народної педагогіки на формування особистості;

Для дослідження цих аспектів можна використовувати такі методи, як:

1. аналіз історичних джерел;
2. порівняльний аналіз;
3. соціологічні дослідження.

Результати таких досліджень дозволять краще зрозуміти роль шкільного і сімейного виховання в розвитку Київської Русі.

Список використаних джерел та літератури

1. Школа і педагогічна думка у Київській Русі (IX-XIV ст.) та періоду Відродження в Україні (XVI-середина XVIII ст.). *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1265112635414/pedagogika/shkola_pedagogichna_dumka_kiyivskiy_rusi_ih-hiv_periodu_vidrodzhennya_ukrayini_xvi-seredina_xviii. (дата звернення 18.04.24)

2. Школа і педагогічна думка у Київській Русі (IX-XIV ст.) та періоду Відродження в Україні (XVI-середина XVIII ст.). *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1265112635414/pedagogika/shkola_pedagogichna_dumka_kiyivskiy_rusi_ih-hiv_periodu_vidrodzhennya_ukrayini_xvi-seredina_xviii. (дата звернення 18.04.24)

УДК 159.923:316.62

ОСОБЛИВОСТІ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Калюжна Аліна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук **Кресан О. Д.**, кафедра загальної та практичної психології.

Із 2014 року, з початком військових дій на території України, відбувається період психологічної невизначеності та плавно зникаючої стабільності та безпеки, що безумовно впливає на емоційний та психічний стан населення. Одним з методів уникнення реальності являється адиктивна поведінка, підтвердження даної проблеми - офіційний звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації, який вказує на погіршення ситуації та стрімкий зріст статистичних даних[5]. Важливим та одним з найголовніших факторів впливу на проблему адикцій серед підлітків є вторгнення РФ на територію України, що створило несприятливе середовище для психічного стану населення, точніше – перманентна відсутність почуття безпеки та стан невизначеності, що являється базовою фундаментальною потребою кожної людини.

Особливо небезпечним ризик залежності є для організму дітей і підлітків, оскільки в період 14-16 років активно формується формально-логічний інтелект та самосвідомість. Адиктивна поведінка

уповільнює чи у складних випадках призупиняє процес розвитку, що має негативні наслідки в подальшій перспективі.

Для сучасних підлітків вживання психотропних речовин та інші види залежності є одним із методів впоратись із не завжди легкою реальністю. Нажаль, не всі способи почуватись краще є конструктивними та підтримуваними.

Метою роботи є теоретичний аналіз витоку даної проблеми, етапів формування та можливих способів уникнення адиктивної поведінки у підлітків на ранніх етапах задля можливості запобігти захворюванню.

Термін «адиктивна поведінка» (від англ. Addiction – хибна звичка, пристрасть до чого-небудь, порочна схильність) ввів В. Міллер, визначивши процес зловживання речовинами, що змінюють психічний стан і формують залежну поведінку [4, с. 105]. Важливо зазначити, що лудоманія, їжа, секс, робота, шопоголізм і т.д. також являються елементами залежного конструкту.

Адикція (англ. – схильність, пагубна звичка, пристрасть) у загальному розумінні залежність – це прагнення покластися на когось чи щось з метою отримання задоволення або адаптації, залежність від деяких предметів, речовин чи видів діяльності[4].

Варто зазначити, що базисно схильність до залежної поведінки пов'язана з попередньою травматизацією, закріплення деструктивних копінг-стратегій членів сім'ї як поведінкових надбань дітей та ймовірністю наявних психологічних та особистісних розладів. Тобто не кожен з підлітків схильний до залежності, але через зростання зовнішніх травматичних факторів, процентне співвідношення осіб, що знаходяться у групі ризику, прогресує, більш детально причини та витоки розглянуто в роботах Л. Завадської, А. Адлера, Б. Сегала та інших.

Етапи формування адиктивної поведінки у підлітків за Л. Корсун [6. с. 125]:

1. Емоційна прив'язка через отримання позитивного підкріплення у вигляді швидкого задоволення потреб.
2. Формування послідовності дій, «ритуальність», види, типи та частота використовуваних адиктивних методів варіюється по принципу феноменальності особистості.
3. Стереотипність набутої залежної поведінки, ілюзія підконтрольності ситуації.
4. Поглинання особи адиктивним елементом, уникнення соціального життя.
5. Руїнування психічного та фізичного здоров'я адикту, розпад особистості.
6. Профілактика залежності в підлітковому віці є необхідною частиною превентивної освіти задля зменшення зростання кількості фізичних та психологічних порушень в наслідок адиктивності.

Центральним лейтмотивом процесу розвитку підліткового віку являються взаємовідносини та проявлення особи у соціумі, тож кожен з підростаючого покоління цього етапу зростання обирає свою форму особистісної реалізації як частини суспільства. Варіативність методів незчисленна та кожен обирає саме те, що ближче по функціоналу, доступності та психологічному портрету.

Варто зазначити, в часи активного впровадження медіапродуктів через соціальні мережі, вплив медійних особистостей на дітей з несформованою психікою, що мають тенденцію до наслідування образів людей, що являються для них авторитетними, не завжди бувають конструктивними та мають негативні наслідки. Трансляція вживання ПАР та алкоголю стали буденними в стрічці публікацій сьогодення, тож це провокує збільшення кількості залежних підліткового віку, являється лакмусовим папірцем і є однією з причин підвищення статистичних даних щодо вживання адиктивних агентів.

У даному дослідженні ми спираємося на наступне визначення адиктивної поведінки.

Залежна/адиктивна поведінка - (від англ. addiction – схильність, згубна звичка) – поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до уникнення реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямована на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій [3. С.118].

Адиктивна поведінка – початковий етап хвороби, який впливає на зміну поведінкових алгоритмів без фізичної чи психологічної залежності, спосіб пристосування до умов діяльності та життя, тож варто зазначити, що в реаліях сьогодення ще більш вірогідна можливість розвитку адикцій у підлітків з несформованою психікою через деструктивний вплив довкілля.

Щодо схильності, розглянемо на прикладі медіа просторового впливу. Кожен з підлітків може поглинути ідентичний інформаційний медіа-продукт, але не кожен потрапить під його вплив. Авторитетна інфлюєнція спрацьовує на групу підлітків, що мають тенденцію до залежної поведінки, а саме: діти з помірною або сильною травматизацією, часто з вираженою девіантною поведінкою, екзистенційними та депресивними станами, вихідці з дисфункціональних сімей, а також ті, що мали залежних членів сім'ї та використовують дану копінг-стратегію задля того, щоб впоратись з негативними емоційними станами, тобто підлітки зі схильністю до подальшого розвитку психологічних, психічних розладів та розладів особистості.

Згідно з класифікацією, адиктологія вивчає всі форми і типи адиктивної (залежної) поведінки. Виділяють наступні форми залежної поведінки:

- хімічна залежність (паління, токсикоманія, наркозалежність, залежність від ліків, алкогольна залежність);
- порушення харчової поведінки (переїдання, голодування, відмова від їжі);
- ігрова залежність (комп'ютерна залежність, азартні ігри);
- сексуальні адикції (зоофілія, фетишизм, трансвестизм, ексбіціонізм, вуайєризм, садомазохізм);
- релігійна деструктивна поведінка (релігійний фанатизм, залученість до секти).

Нажаль, проблема адиктивної поведінки підлітків масштабна, глибинна та довготривала у формуванні, досить складно та майже неможливо позбутись її за допомогою бесіди чи класної години, необхідно використовувати більш масштабні та довготривалі заходи допомоги.

Варто зазначити, що лейтмотивом людей, схильних до залежності та людей, що вже є адиктами, являється почуття самотності, які довгий час намагаються впоратись з цим станом, «дірка у грудях», яку намагаються заповнити усіма можливими способами залежні люди, що мають межу чи психотичну організацію особистості та передумови до неї, та в цьому випадку залежність є одним з можливих симптомів, що можуть проявлятися. Також в зоні ризику знаходяться діти з мінімальними мозковими дисфункціями та спадковою обтяженістю, але це варто віднести до симптомів хворобливих проявів конструкції вродженого характеру та дисфункціональність дитинства може погіршити стан дитини та підвищувати шанс потрапити в зону ризику, але в даній статті будуть розглянуті небіологічні причини цього явища.

Почуття самотності як важлива складова адикції, адже, в більшості випадків, адикти по причинам травматизації мають складності з побудовою близьких відносин, що провокує до спроб замістити відсутні елементи в структурі особистості та позитивного самопочуття, щоб задовольнити потребу через те, що адиктивні агенти мають притаманність заповняти велику кількість внутрішнього простору, що частково та короткочасно допомагає владнати емоційний дискомфорт. Тобто, залежні люди та діти з адиктивною поведінкою - це прошарок соціуму, що намагаються впоратись з внутрішнім болем, йдучи на ризики для свого життя та здоров'я, не завжди усвідомлено - в цьому і є складність роботи з даними клієнтам в терапії.

Перш за все, підлітки, що знаходяться у зоні ризику - діти зі складною сімейною системою, в якій базове почуття безпеки дитини та сім'ї в цілому було порушено: залежні члени сім'ї, батьки з лабільною психікою та поведінкою, відсутність стабільності, порушення кордонів та неспроможність утримувати ролі та контексти «батько-дитина», тобто все, що видозмінює та спотворює образ здорового світобачення та стійких конструктивних взаємовідносин людей. Загалом, в таких сім'ях батьки емоційно недоступні, нестабільні, уникаючі і т.д.

Одним з маркерів зони ризику є виражені тривожний, уникаючий чи тривожно-уникаючий типи прив'язаності, що достатньо легко відслідкувати у способі взаємодії підлітка з соціумом, звідки виходить потенційна причина самотності, неможливість побудови довготривалих стійких довірливих стосунків. Саме тут може виникати потреба у використанні хімічного адиктивного агента, щоб отримати доступ до соціального кола, в якому зв'язуючою ланкою є речовини. Деяким підліткам вдасться уникнути цього, через збіг обставин та неприлеглої до хімічно-адиктивної компанії, та можливість ретрофлексивно заповнити «пусте місце» нехімічними методами все ж існує і являється не менш руйнуючим.

Адиктивний агент опосередковано та сумнівно, але ж рятував їх великий проміжок часу, руйнуючи їх життя та особистість, устаткувавшись в реальність та буденність, ще сильніше відділивши від соціуму. Зупинити цей процес доволі складно, адже пацієнт знаходиться в замкнутому колі своєї хвороби.

Первинним етапом в спробах допомогти адиктивним підліткам, на нашу думку, є формування морально-психологічної стійкості, виховання позитивних способів взаємодіяти з собою та конструктивно справлятися з негативними емоційними станами.

Вторинним етапом є виявлення причин та можливостей формування адиктивності, діагностування та виявлення характерних станів, мотивів, що виникають на початкових стадіях. Спілкування з адиктами є важливим у цьому контексті, оскільки це дає можливість уникнути почуття самотності та ізольованості, що спонукає до використання адиктивних агентів, адже це притаманне залежним людям.

Третинним етапом є корекційна робота, необхідність створити необхідне соціальне оточення та психологічний мікроклімат, формування нового способу мислення та поведінки [5. с. 233].

Одним з основних підходів профілактики хімічної залежності є інформування про шкідливість та наслідки вживання ПАР та алкоголю, доповіді про деградацію особистості, приклади із життя залежних та візуалізація ушкоджень здоров'я при використанні адиктивних агентів, тобто маніпулятивний метод на емоції страху, стратегія залякування.

Спосіб комунікації з залежними вибудована на приниженні, агресивно-відстороненому методі комунікації та виключенні адиктів з соціуму, що є укоріненим в нашій культурі протягом довгого часу, ідеєю якого є спонукання залежних отямитись через страждання.

Чи є дієвими та наскільки добре допомагають запобігати та боротись з цією проблемою такі методи? Статистичні дані вказують на те, що це не зовсім дієво.

Звичайно, залежність – складна хвороба як для залежних, так і для співзалежних та оточуючих, особливо усвідомлюючи елемент короточасного задоволення, що додає суперечливості, водночас, ми знаходимо дані методи та тактики недопрацьованими, несумісними з психологічним портретом адиктів і людей, схильних до адикції та не зовсім дієвими, адже це ще більш руйнує, дискредитує та від'єднує хворих від соціуму.

Спираючись на дослідження Брюса Александера «Парк пацюків» (англ. Rat Park) про зв'язок соціалізації та залежності від опіатів у пацюків, що було проведене між 1976 та 1985 роками в університеті Симона Фразера, що підтвердило гіпотезу про позитивний вплив соціалізації на тенденцію до вживання ПАР, можна зазначити, що створювати соціальні умови та використовувати психологічні методи, спрямовані на якісну соціалізацію та згуртованість підліткового колективу поза межами сім'ї, зможе діяти, покращуючи дану проблему та сприяти подальшому повноцінному розвитку підростаючих поколінь.

Отже, можемо зробити висновок, що адиктивна поведінка підлітків є актуальною проблемою, яка впливає на глибинні структури особистості на етапі її формування, тому необхідно використовувати дієві методи уникнення та лікування на початкових етапах захворювання для подальшого створення стійкої психічно здорової людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Адиктологія: навчальний посібник для лікарів наркологів, психіатрів, заг. практики - сімейна медицина та лікарів-інтернів. Вид. друге, перероб. і доп. / Л. М. Юр'єва [та ін.] ; за ред. проф. Л. М. Юр'євої. Дніпро, 2018. 185 с.
2. Александер Брюс «Парк пацюків». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Парк_пацюків
3. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків. Київ, 2016. С. 118.
4. Завадська Л.А. Профілактика адиктивної поведінки. *Соціальна педагогіка*. Луцьк, 1999. С. 105.
5. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік. URL: <https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/zvit-shhodo-narkotychnoyi-ta-alkogolnoyi-sytuacziyi-v-ukrayini-2022.pdf>
6. Корсун Л.С. Характеристика адиктивних залежностей підлітка та їх подолання. *Соціальна педагогіка: виклики XXI століття: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф.*, м. Луганськ, 4 квітня 2014 р.: у 2-х ч. Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2014. Ч. 2. С. 122–130.
7. Мак-Вільямс Н. Психоаналітична діагностика. 2007. С. 44-57.
8. Наказова Д.Д. Уламки дитячих травм. Київ: Book Chef, 2022. С. 247-276.
9. Ратинська О.М. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. № 1(38). С. 233–237.

УДК 373.5.091:005.591.6

СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кіча Алла, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглядаються теоретичні основи організації методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в умовах реформування та модернізації системи освіти в Україні. Ця ситуація вимагає переорієнтації методичної роботи на задоволення потреб освітньої галузі та вимог суспільства. Виходячи з цього, автор здійснив психолого-педагогічний аналіз концептуальних підходів до розуміння змісту методичної роботи в закладах загальної середньої освіти в умовах сучасних соціально-економічних змін.

У статті виокремлено та схарактеризовано функції методичної роботи, реалізація яких допоможе забезпечити сприятливі умови в закладі для професійного й творчого розвитку педагогічних працівників.

Ключові слова: модернізація системи освіти, методична робота, функції методичної роботи, педагогічні працівники.

The article examines the theoretical foundations of the organization of methodical work in institutions of general secondary education in the conditions of reform and modernization of the education system in

Ukraine. This situation requires a reorientation of methodological work to meet the needs of the educational sector and the demands of society. Based on this, the author carried out a psychological-pedagogical analysis of conceptual approaches to understanding the content of methodical work in institutions of general secondary education in the conditions of modern socio-economic changes.

The article highlights and characterizes the functions of methodical work, the implementation of which will help ensure favorable conditions in the institution for the professional and creative development of pedagogical workers.

Key words: modernization of the education system, methodical work, functions of methodical work, pedagogical workers.

Актуальність проблеми дослідження. При модернізації освіти особливої важливості набуває проблема підвищення науково-методичного рівня вчителів та впровадження досягнень психолого-педагогічної науки й передового педагогічного досвіду в навчально-виховний процес. Визнання ролі педагога як ключової фігури у вдосконаленні освіти змушує серйозно розглянути аспекти управління, які сприяють розвитку особистості педагога та його професійному зростанню. Зокрема, в умовах інтеграції та трансформації освітнього процесу особливо важливою стає роль керівників закладів освіти у керуванні науково-методичною роботою педагогічних кадрів. Основна мета такої діяльності полягає у наданні ефективної підтримки педагогам у розвитку їх професійних навичок, стимулюванні творчого потенціалу та підготовці конкурентоздатних фахівців, які забезпечують високу якість освіти. Науково-методична робота потребує модернізації завдань, змісту, методів та системи, а також подолання обмежених підходів до розуміння її сутності, врахування сучасних наукових досягнень у її організації.

Аналіз останніх публікацій. Різні аспекти організації науково-методичної роботи педагогів висвітлені в працях вітчизняних науковців. Серед них можна виокремити:

- методологічні основи неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень);
- питання єдності теорії та практики в професійній підготовці вчителя (Л. Білієнко, А. Бойко, В. Краєвський, О. Пехота, І. Титаренко);
- теоретичні та практичні аспекти професійного становлення молодого вчителя (В. Семиченко, Л. Сігаєва);
- проблеми управління науково-методичною роботою (Ю. Конаржевський, В. Маслов, А. Мойсєєв, Т. Шамова);
- питання підвищення кваліфікації керівних кадрів та вдосконалення їх професійної майстерності з урахуванням особистісного підходу (Л. Даниленко, В. Олійник, Ю. Васильєв, В. Лазарєв).

Мета дослідження полягає у виокремленні та теоретичному обґрунтуванні основних функцій науково-методичної роботи в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Процеси модернізації в освітній системі України потребують пошуку нових підходів щодо забезпечення ефективної управлінської діяльності в закладах освіти, яка б сприяла підвищенню рівня методичної підготовки педагогічних кадрів, розвитку їх творчого потенціалу. З урахуванням цього керівник закладу загальної середньої освіти має докласти максимум зусиль для створення умов, в яких би формувався конкурентоспроможний фахівець, здатний вирішувати професійні виклики та займатися самореалізацією. Вочевидь, ефективність цього процесу залежить від ефективності організації та реалізації науково-методичної роботи в закладі.

У дослідженнях Л. Кучинської методична робота розглядається як «система спільних заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу педагога, підвищення педагогічної майстерності, що допомагає акумулювати в єдине ціле освітню роботу, а на кінцевому етапі веде до зростання освіченості й вихованості дітей» [2, с. 117]. Основна ідея методичної роботи полягає в оцінці ефективності освітнього процесу, аналізі інформації щодо рівня професійної компетентності вчителів, їхніх потреб та труднощів, які з'являються.

Нам імпонує визначення науково-методичної роботи, запропоноване Т. Калугіною, яка зазначає, що це «система цілеспрямованих заходів, яка на основі взаємодії науки та практики забезпечує безперервний професійний розвиток педагогічних і управлінських кадрів у міжкурсний період, а також створює передумови щодо супроводу освітніх практик та інновацій з метою досягнення більш високого рівня якості освіти» [1, с.68].

Вирішення проблем модернізації системи освіти передбачає оновлення функцій методичної роботи з урахуванням сучасної педагогічної парадигми і полягає в:

- забезпеченні педагогів інструментами для особистісного та професійного саморозвитку;
- розробці ефективної регіональної інфраструктури, розвитку інформаційної культури педагогів, формуванні у них здатності діяти в інформаційному просторі, здійснювати моніторинг інформаційних процесів в освіті;

- наданні допомоги щодо розробки та реалізації індивідуальних програм особистісного та професійного зростання;
- забезпеченні науково-методичного супроводу розробки соціальних проектів і програм удосконалення регіональної освіти, що передбачає організацію та здійснення практико-орієнтованих досліджень та зростання творчого потенціалу педагогів;
- моделюванні і розвитку соціокультурного освітнього середовища, спонукання педагогів до впровадження цих проектів;
- здійсненні моніторингу інновацій, розроблених установами освіти та окремими педагогами.

Для розв'язання теоретичних і практичних завдань удосконалення системи освіти, визначення основних напрямів її розвитку, оновлення принципів, змісту, форм, методів організації науково-методичної роботи (НМР), які обумовлюють її результативність, важливе місце посідає обґрунтування її основних функцій.

Виходячи з аналізу функціонування системи методичної роботи педагогічних кадрів у різних аспектах, Т. Калугіна виокремлює наступні функції [1]:

Розвивальна функція сприяє особистісному та професійному зростанню педагогів і проявляється у тому, що НМР мотивує педагогів до саморозвитку.

Навчальна функція сприяє отриманню нових знань, які становлять основу будь-якої компетентності та сприяють підвищенню рівня професійної педагогічної діяльності. У сучасній НМР спостерігається зростаюча тенденція до впровадження тьюторства (консультування та наставництва стосовно дистанційного навчання).

Інформаційна функція підкреслює провідну роль НМР в інформаційному просторі та створенні доцільного для нього забезпечення.

Прогностична функція характеризується здатністю НМР до визначення основних результатів діяльності педагогічних працівників, оскільки одним з її завдань традиційно є прогнозування процесів розвитку окремих освітніх систем або напрямів, аргументування, розробка та реалізація відповідних моделей.

Супроводжуюча функція НМР передбачає науково-методичний супровід, згідно з яким відбувається вивчення проблеми, обговорення ідей, виокремлення етапів діяльності з вирішення проблеми; формулювання проміжних цілей для конкретного етапу, добір доцільних методів, коригування діяльності всіх учасників, аналіз та апробація результатів. Трагування науково-методичного супроводу як нової педагогічної категорії ґрунтується на сприянні професійній педагогічній взаємодії між учасниками освітнього процесу з урахуванням принципів освіти та співпартнерства. Основними аспектами цієї взаємодії є особистісний і професійний розвиток вчителів, а її результатом є підвищений рівень якості освіти.

Дослідницька функція виявляється у розумінні ролі наукових досліджень у становленні педагогічної практики. Зазвичай, педагоги-практики збагачують свій науковий доробок завдяки участі у методичній роботі. З одного боку, ця діяльність дозволяє впроваджувати результати наукових досліджень у практику. З іншого боку, участь у методичній роботі надає можливість отримати наукове обґрунтування для практичних знань та досвіду. Таким чином, педагогічна практика стає об'єктом наукових досліджень і збагачується завдяки результатам наукових пошуків.

Аналітична функція гарантує високий рівень науковості НМР, оскільки успішні прогнози освітніх процесів та прийняття відповідних рішень базуються на аналізі явищ, окремих компонентів та зроблених на цій основі висновках.

Усвідомлення *узагальнюючої функції* базується на науковому трактуванні узагальнення як логічної операції, яка переходить від конкретного до загального, до більш вищого рівня абстракції шляхом виокремлення загальних ознак. У НМР узагальнення надає можливість систематизувати різні характеристики педагогічних явищ та освітніх процесів, наочно відображає відповідні тенденції та виявляє найкращі практики.

Експертна функція спрямована на детальний аналіз конкретних аспектів забезпечення якості освіти і надає можливість кваліфікованим експертам у системі НМР об'єктивно оцінити поточний стан освітньої практики під час процедур атестації та контролю.

Фасилітативна функція сприяє особистісному та професійному розвитку всіх учасників НМР з урахуванням сучасних суспільних та освітніх цінностей, глибоких знань, володіння методиками навчання дорослих та технологіями спілкування.

Контролінгова функція об'єднує управлінську та організаційну діяльність учасників НМР. Контролінг представляє собою систему управління, спрямовану на координацію різних структур менеджменту та контроль за їхньою ефективністю, а також здійснення інформаційно-аналітичної підтримки процесів підготовки та прийняття управлінських рішень. Складовими контролінгу є керування ризиками, інформаційне забезпечення, управління системою концептуальних показників, різні види планування.

Таким чином, сучасна НМР представляє собою цілісну педагогічну систему, що самостійно розвивається та сприяє професійному зростанню педагогів, супроводжує освітні практики, заклади та інновації, сприяючи загальному прогресу у сфері освіти.

Виходячи з того, що методична робота є системою, яка базується на досягненнях педагогічної науки і передового досвіду, Н. Хацаюк виділяє діагностувальну, прогностичну, стимулюючу, контрольню-інформаційну та аналітико-рефлексивну функції [3].

Діагностична функція є однією з ключових у системі науково-методичної роботи в умовах інноваційного розвитку. Дана функція передбачає постійне оцінювання відповідності рівня компетентності педагогічних і керівних кадрів у закладах освіти загальним вимогам суспільства щодо якості їхньої роботи в умовах розвитку освітніх установ. Це передбачає використання сучасних методів психолого-педагогічних досліджень та їх регулярне застосування для збору та аналізу інформації про рівень знань, вмінь та навичок педагогічних працівників. Аналіз реального рівня професійної компетентності вчителів є необхідною передумовою для прогнозування та розроблення основних напрямів удосконалення змісту та методів підвищення їх кваліфікації на найближчу та віддалену перспективу, а також для модернізації системи науково-методичної роботи. Ефективна реалізація діагностичної функції у закладах освіти потребує розробки критеріїв для оцінювання діяльності педагогічних працівників відповідних категорій та підвищення рівнів сформованості компетентності учасників дослідження.

Прогностична функція полягає у визначенні майбутніх потреб у знаннях і вміннях для педагогічних кадрів, а також формулювання проблем, з якими зіштовхнуться вчителі під час виконання науково-методичної та експериментально-дослідної роботи. Педагогічне прогнозування в школах спрямоване на передбачення потреб педагогічної практики, запобігання недоліків та придбання педагогічного досвіду.

Стимулююча функція НМР передбачає підштовхування кожного вчителя до виявлення творчості та участі в експериментальній роботі на добровільних засадах. Реалізація цієї функції полягає в стимулюванні позитивного ставлення кожного вчителя до мети НМР, її змісту та обраних методів дій з урахуванням потреб та мотивації кожної особистості, індивідуальних особливостей педагогів та особливостей колективу в цілому.

Контрольно-інформаційна функція має визначальне значення серед управлінських функцій. Її зміст полягає у перевірці відповідності результатів НМР спланованим завданням та стандартним вимогам, а також у знаходженні, обробці, аналізі та систематизації інформації щодо стану науково-методичної діяльності, здійсненні зворотного зв'язку та контролю. Ефективність управління системою НМР та її складовими залежить від систематичності контролю, результати якого дозволяють встановити причини відхилень у функціонуванні системи НМР і є основою для адекватної оцінки поточних та кінцевих результатів.

Аналітико-рефлексивна функція виявляється в умінні педагогічних працівників усвідомлювати та аналізувати свою професійну діяльність (визначити критерії та показники для її оцінки), зосереджуватися на внутрішніх потребах за допомогою методів самоспостереження, рефлексії. Виконання цієї функції передбачає розвиток позитивної спрямованості щодо упровадження нових методичних знахідок, уміння визначати педагогічні цілі та уявляти результат, а також забезпечення умов для ефективної самореалізації всіх можливостей вчителя [3, с.483-486].

Узагальнюючи напрацювання вітчизняних науковців, вважаємо за доцільне в контексті нашого дослідження розглянути ще такі функції, як планування, компенсаторну, відновлювальну, коригувальну, координаційну, пропагандистську та креативну функції.

Функція планування як підготовчий етап будь-якого управлінського циклу, передбачає визначення мети та завдань модернізації науково-методичної системи на близьку й далеку перспективу; ухвалення реального управлінського рішення, розробку альтернативного варіанта управління нею. При плануванні НМР важливо врахувати інтереси та потреби педагогічних працівників, здобутків педагогічної науки і передового досвіду, спрогнозувати труднощі, які можуть виникнути у процесі реалізації плану.

Компенсаторна функція передбачає надання педагогам інформації про новітні технології та досягнення в галузі педагогічної науки, а також формування навичок, які не були отримані ними під час основної професійної підготовки. Ця функція має на меті забезпечити педагогічним працівникам нові знання та навички у соціально-психологічній, правовій, фінансовій, суспільно-політичній сферах.

Відновлювальна функція передбачає поновлення тих знань і вмінь, які частково призабулися або повністю втрачені після закінчення закладу вищої освіти. Основними факторами, які обумовлюють втрату знань, є зміни характеру праці в умовах розвитку освіти, специфіка роботи вчителя-предметника, брак систематичної самоосвіти педагогічних кадрів.

Коригувальна функція виявляється у виправленні недоліків у роботі педагогічних працівників, що виникають через застосування застарілих методик, які не відповідають новим вимогам та умовам суспільства; усунення застарілих консервативних стереотипів мислення і способу дій. Реалізація даної функції потребує внесення змін до науково-методичної інформації відповідно до потреб кожного регіону України.

Координаційна функція скерована на усунення дублювання в змісті, часі та науково-методичному наповненні. Її мета полягає в забезпеченні ефективного об'єднання інформаційної діяльності всіх органів, що мають прямий або опосередкований вплив на теоретичний, психолого-педагогічний, адміністративний та загальнокультурний рівні працівників закладів освіти.

Пропагандистська функція передбачає поширення інформації та стимулювання інтересу педагогічних працівників закладів освіти щодо використання новітніх наукових досягнень та передового педагогічного досвіду в практиці. Її завдання включає розкриття переваг та користі від застосування передових педагогічних методик для досягнення високих результатів у роботі. Розвиток цієї функції обумовлений розширенням інноваційного простору освіти. Для її здійснення використовуються різноманітні засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, преса, а також видання спеціальних матеріалів, організація виставок, проведення курсів та семінарів. У майбутньому пропагандистська функція має потенціал для подальшого розвитку через широке використання Інтернет-ресурсів, масових медіа та створення програм і фільмів, які презентують досвід та інновації в роботі педагогів-новаторів.

Креативна функція є ключовою функцією у методичній роботі, оскільки сучасні трансформації у соціально-економічній та суспільно-політичній сферах вимагають нового підходу до мислення та ставлення до світу. Це вимагає перегляду цінностей та пошуку інноваційних рішень для глобальних проблем, що визначають сучасний швидкозмінний світ. У контексті організації методичної роботи з педагогічними кадрами, креативність розглядається як здатність до вияву і розвитку внутрішніх нахилів і потреб особистості, розкриття її творчих здібностей та постійного росту, спрямованого на підвищення якості професійно-педагогічної діяльності та відповідності вищим загальнолюдським цінностям.

Висновки. Отже, функції методичної роботи відображають напрями її сучасної модернізації в контексті оновлення системи освіти, а також розкривають актуальні підходи та вимоги до її організації та впровадження в закладах освіти. У процесі науково-методичної роботи з педагогічними кадрами закладу освіти важливо реалізувати основні її функції, які створюють систему взаємопов'язаних заходів, дій та засобів, що ґрунтуються на інноваційних підходах та передовому педагогічному досвіді. Вони також базуються на конкретному аналізі професійних потреб педагогічних працівників та спрямовані на підвищення компетентності кожного вчителя.

Список використаних джерел та літератури

1. Калугіна Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів іноземних мов у науково-методичній роботі коледжу: дис...канд. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2019. 381 с. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/afto/disert_kalugina_tv.pdf
2. Кучинська Л. Організація методичної роботи в закладах дошкільної освіти на засадах збереження професійного здоров'я педагогічних працівників. *Освітні обрії*. 2020. №1(50). С.116-119. URL: [file:///D:/Doc/Downloads/shevliuk,+24%20\(1\).pdf](file:///D:/Doc/Downloads/shevliuk,+24%20(1).pdf).
3. Хацаюк Н. С. Обґрунтування основних функцій моделі науково-методичної роботи в експериментальних загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 481-487. URL: https://www.researchgate.net/publication/352264687_Obgruntuvanna_osnovnih_funkcij_modeli_naukovo-metodicnoi_roboti_v_eksperimentalnih_zagalnoosvitnih_navcalnih_zakladah

УДК 37.092

СУЧАСНЕ МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗА Я. А. КОМЕНСЬКИМ

Клименко Юлія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Однією з найяскравіших постатей у галузі педагогіки можна сміливо назвати Яна Амоса Коменського. Саме його вважають засновником педагогіки Нового часу та основоположником педагогіки як науки. Всі найважливіші педагогічні проблеми розглянуті у його теоретичних працях з питань навчання і виховання дітей, таких як: «Материнська школа», «Новітній метод мов», «Пансофічна школа», звісно ж, «Велика дидактика» та інші [1, с. 41].

Найважливіші дидактичні погляди Коменського ґрунтуються на засадах сенсуалізму. Сенсуалізм – це філософська течія, представники якої стверджують, що джерелом пізнання об'єктивного світу для людини служить передусім її чуттєвий досвід. Педагогом було проголошено «золоте правило» дидактики: «Нехай буде золотим правилом для тих, хто навчає: все, що тільки можна, надавати для сприймання чуттями: видиме – зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, доступне смакові – смаком, доступне

дотикові – дотиком. Якщо якісь предмети можна сприйняти одразу кількома чуттями, нехай вони зразу ж і відчуються кількома чуттями» [1, с. 42].

Моральне виховання дитини посідає важливе місце у системі виховання. Питання вирішальної ролі морального виховання в розвитку й формуванні особистості порушувалися багатьма вченими. Серед них такі відомі мислителі та педагоги, як Сократ, Аристотель, Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. І. Песталоцці, І. Герbart, К. Ф. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський. Зосередимо увагу на педагогічних поглядах Коменського, який репрезентує педагогіку Нового часу. Його педагогічної діяльності притаманні демократизм, гуманізм, життєрадісність. Фундатор наукової педагогіки приділяв багато уваги моральному вихованню та дисципліні, був переконаний, що освіта людини повинна сприяти підвищенню її моральності, формуванню мудрості, помірності, мужності й справедливості – головних моральних якостей гуманної людини [4].

У своїх працях «Велика дидактика» та «Закони добре організованої школи» Коменський виклав ідеї виховання особистості, виховання людяності в людині. Мета виховання – сформувати працюючу, високоморальну людину, яка була б корисним членом суспільства і гідно прожила своє життя на землі [3].

На сторінках «Великої дидактики» видатний педагог згадує про метод морального виховання та заявляє, що моральність та благочестя треба обернути в мистецтво: «слід якнайбільше дбати про те, щоб мистецтво внадрувати по-справжньому і щоб істинне благочестя було поставлене належним чином у школах, щоб школи вповні стали, як їх називають, «майстернями людей»» [2, с.175].

Батько дидактики говорить нам про те, що мистецтво розвивати моральність має шістнадцять основних правил. Назвемо деякі з них:

- «Доброчесності повинні бути внадрувані юнацтву всі без винятку. І насамперед основні, або, як їх називають, «кардинальні» доброчесності: мудрість, помірність, мужність і справедливість».

- «Мудрість юнаки повинні черпати з доброго напутіння, вивчаючи істинні відмінності речей і їх якість».

- «Помірності нехай навчаються протягом усього часу навчання, звикаючи додержувати помірності в їжі і питві, у сні і в неспанні, в роботі і в іграх, в розмові і мовчанні».

- «Мужності нехай вони вчаться, перемагаючи самих себе, стримуючи свій потяг до зайвої біганини або гри поза або за межами призначеного часу, у вгамуванні нетерплячості, нарікання, гніву».

- «Справедливості вчаться, нікого не ображаючи, віддаючи кожному своє, уникаючи брехні й обману, виявляючи справність і люб'язність.»

- «Особливу необхідно прищепити дітям споріднену справедливості доброчесність – готовність послужити іншим і охоту до цього.»

- «Нехай постійно сяють перед ними приклади порядного життя батьків, годувальниць, учителів, товаришів. Проте, треба приклади супроводити напутіннями і правилами життя для того, щоб виправляти, доповнювати і зміцнювати наслідування.»

Отже, класик світової педагогічної літератури має дидактичні погляди, що базуються на принципах природовідповідності, свободи, самооцінюваності людини. За Коменським, виховання моральності – це не просто навчити людину робити добрі вчинки, а пробудити в дитини самостійну волю, самобутню творчість, для якої моральний ідеал буде лише матеріалом для формування більш високих форм.

Список використаних джерел та літератури

1. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Том 1. Велика дидактика. Під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. А. А. Красновського. Видавництво «Радянська школа», Київ, 1940. 248 с. URL: http://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/cifrova_kol/komenskij_velika_didaktika_tom1.pdf (дата звернення 12.03.24).

2. Левківський М. В. Історія педагогіки: Підручник. Київ, Центр навчальної літератури, 2003. 360с. URL: <https://vle.ndu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=94101> (дата звернення 18.03.24).

3. Фоміна Л. В., Скорбач Т. В., Кулікова І. І. Історико-педагогічний аналіз розвитку проблеми морального виховання. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1300> (дата звернення 15.04.24).

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА СИСТЕМУ ВИХОВАННЯ ДЖЕНТЛЬМЕНА ЗА ДЖ. ЛОККОМ (на основі аналізу твору «Думки про виховання»)

Костенко Владислава, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

«З усіх людей, з якими ми зустрічаємося, дев'ять десятих стають тим, чим вони є, добрими чи злими, корисними чи ні, внаслідок виховання», – саме так розмислює над вихованням Джон Локк – англійський філософ, психолог та педагог, який є прихильником теорії сенсуалізму та автором низки праць, серед яких «Лист про віротерпимість», «Дослідження про людський розум», «Думки про виховання», «Розумність християнства».

Головною метою його діяльності як педагога – фізичне, моральне та розумове виховання джентльмена (дитини з заможних верств), але не школі, бо, на його думку, це унікальна установа, де зібрано «строкатий гурт нічого поганого вихованих порочних хлопчиків будь-якого капіталу». Справжній джентльмен виховується вдома, бо «навіть недоліки домашнього виховання незрівнянно корисніше придбаних у шкільництві знань і умінь».

Однією з головних порад щодо **фізичного виховання** – це загартовування холодом. У трактаті зазначається, що дітей потрібно закутувати не занадто тепло, «обмивати дитині ноги холодною водою і шити їй взуття таке тонке, щоб воно могло промокати і пропускати воду», «довше залишатися на свіжому повітрі і якнайменше – біля вогню, навіть узимку» і т.п. Якщо розглядати раціон дня, то їжа «повинна має бути дуже проста і невишукана», а також Джон Локк радить не давати м'яса до трьох років. Щодо режиму сну, то не потрібно обмежувати волю дитини і давати йому спати скільки захоче, проте радить привчати вставати рано. Але згодом до 14 років потрібно унормувати час сну до 8 годин. Також педагог наводить рекомендації щодо постелі дитини: «має бути тверда, і матрацові треба віддавати перевагу перед периною».

Особливе місце у формуванні джентльмена Джон Локк відводить **моральному** вихованню, адже «як сила тіла полягає головним чином у здатності зносити негоди, так само і сила духу». Тому, на його думку, з раннього дитинства дитину потрібно привчити перемагати власні примхи, бо «велике начало й основа всякої чесноти та гідності полягають у тому, щоб людина була здатна відмовитися від своїх бажань, діяти всупереч власним нахилам і йти виключно за тим, що розум указує як краще, хоча б потяг вабив у інший бік».

Також велику роль у вихованні характеру грає авторитет батьків, а саме повага до них. На думку Локка, це потрібно привити ще в дитинстві, будучи строгими до них, й лише згодом, коли хлопець стане дорослішим, можна підпускати його емоційно ближче, адже саме за цих умов можна виростити «слухняного підданого в дитинстві і відданого вам друга, коли він виросте».

Як й інші педагоги, Джон Локк виступає проти фізичних покарань, для нього «цей рід рабської дисципліни створює рабську вдачу», і це погано впливає на виховання головних чеснот: розуму, доброти та щирості. Але не заперечував їх наявність у крайніх випадках, коли всі дієві способи вгамувати дитину є безрезультатними.

Разом з тим, на думку науковця, найкращим та найефективнішим способом виховання характеру майбутнього джентльмена – це «ставити перед їхніми очима приклади того, що вони повинні робити і чого повинні уникати».

Щодо розумового розвитку, то Локк, порівняно із іншими аспектами, приділив менше уваги. Тому для нього головною метою є формування ділових якостей та загальноосвітня підготовка. До цього входять письмо, читання як рідною, так й іноземною мовами, малювання, географія, арифметика, геометрія, астрономія, хронологія, етика, а також історія держави та законодавства, вивчення бухгалтерії, верхової їзди й танців, тобто ті предмети, які повинні приносити користь. Також є важливим вивчення певного ремесла, адже робота на свіжому повітрі корисно для здоров'я, запобігає ледарству, а також ці знання йому знадобитися як майбутньому підприємцю.

Отже, у своєму трактаті «Думки про виховання», Джон Локк надав велике значення фізичному, моральному та розумовому вихованню, які є важливими для формування майбутнього джентльмена. Його модель виховання є протилежною схоластичному, яке проводилося згідно шаблонам та традиціям, що є новаторством. На мою думку, більшість рекомендацій, що він надав у своєму трактаті, є корисними не лише у ті часи, а й на сьогодні.

Список використаних джерел та літератури

1. Виховання джентльмена - Педагогічні ідеї Джона Локка. Studexpo. URL: https://studexpo.net/83541/pedagogika/vihovannya_dzhentlmen (дата звернення 11.02.24).
2. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник / Уклад. і автори вступних статей Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. Заг. ред. Є. І. Коваленко Київ, Центр навчальної літератури, 2006. 664 с. С. 185-201.
3. Педагогічні погляди Дж. Локка [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://um.co.ua/10/10-5/10-59423.html> (дата звернення 11.02.24).

УДК 159.925:37.3-051

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВЧИТЕЛІВ

Котик Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Кресан О. Д.**, кафедра загальної та практичної психології.

Професійне вигорання – це поширене явище, яке викликає серйозну тривогу у суспільстві. В Україні вже більше двох років триває війна, яка продукує постійний стрес. Як наслідок невизначеність майбутнього, постійна небезпека через обстріли та загальна пригніченість підвищують загрозу вигорання на роботі. Термін «професійне вигорання» в літературі має кілька синонімів – психічне вигорання, емоційне вигорання, синдром емоційного вигорання, професійний стрес тощо.

Згідно з визначенням ВООЗ «синдром вигорання» – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в роботі, втомою, безсонням, тощо. Синдром розглядається як стрес-реакція на емоційно виснажливі умови роботи, відданість своїй роботі та знецінення відпочинку.

Такий стан має три основні прояви:

- відчуття постійної нестачі енергії та виснаження;
- психологічна відстороненість від роботи, неприйняття, упередженість або цинізм до своєї роботи;
- «спад» професійної ефективності.

Українські освітяни ще більш інтенсивно працюють, в умовах мультизадачності та постійного пошуку рішень за обмежених ресурсів. Вигорання не є проблемою окремого вчителя. Воно впливає на учнів та педагогічний колектив. У закладах освіти погіршується якість навчання та інколи порушуються взаємовідносини у трудовому колективі. Постійні зміни в роботі, зриві занять через «повітряні тривоги», відключення світла тощо. Вчителі менше контактують між собою, бо форма навчання або гібридна, або онлайн. Проблема професійного вигорання негативно впливає на загальну організаційну культуру і моральний дух педагогічної спільноти, порушує ефективність розподілу ресурсів, підриває довіру громадськості до системи освіти.

Діти відчувають емоційний стан дорослих, батьків, вихователів, вчителів. Тому педагогу важливо навчитися вгамовувати власні деструктивні думки, регулювати емоції та вчасно запобігати власному вигоранню.

Саме тому важливо звернути увагу на *симптоми вигорання*:

- емоційна виснаженість, якій притаманно почуття спустошеності та втоми;
- деперсоналізація, для якої характерне байдуже ставлення до оточення, проявляється через цинізм чи негативне сприйняття реальності;
- редукція професійних досягнень, або знецінення своїх успіхів та досвіду, почуття власної безпорадності.

Для емпіричного дослідження даної проблеми було проведено дослідження з учителями школи Вишгородського ліцею «Сузір'я» Вишгородської міської ради міста Вишгород.

В основу діагностики взяли опитувальник «Діагностика емоційного вигорання» Маслач К., в якому аналізували три риси цього синдрому:

1. Емоційне виснаження, що настає в результаті тривалого стресу чи перенавантаження та за відсутності нормального відпочинку. Люди на цьому етапі нехтують здоров'ям, спілкуванням з друзями та рідними, хобі. Можуть з'являтися фізичні симптоми, такі як головний біль, погіршення сну, болі в спині тощо. Тривалий стрес та відсутність відпочинку – це реальність сьогодні в Україні. Люди змушені багато працювати, а відпочити та відновити сили не в змозі, через військову небезпеку. Якість сну погіршується, в тому числі через тривожні стани.

2. Деперсоналізація. На цьому етапі відбувається втрата почуттів, думок, спогадів, досвіду. Людина сприймає себе як «зі сторони». Соціальні контакти зменшуються кількісно та якісно. Люди стають цинічними, не співчують іншим, можуть знецінювати думки й переживання оточуючих. Тут цинізм призводить до низького рівня залученості, прогулів, поганої організації робочого простору та звільнення. Війна сприяє «огрубінню» гумору, він стає більш цинічним, така собі легальна форма звільнити себе від агресії. Але з іншої сторони така форма наносить шкоду контактам з оточуючими.

3. Редукція особистих досягнень. Виснаження та відчуття цинізму ведуть до переконання, що ваша робота нікому не потрібна, ваша продуктивність та ефективність на низькому рівні, відбувається втрата сенсів. Зникає мотивація виконувати свою роботу, виникає бажання навпаки її кому небудь передати, делегувати. На цьому етапі люди переживають «синдром самозванця». Починають відчувати вину за те «що я мало працюю», «не можу відпочивати, бо не заслужив» тощо. Такі упередження, як правило, призводять до ще більшого виснаження та зниження працездатності.

Досліджувана група – вчителі, 14 осіб, які мають стаж роботи від 5 до 30+ років. Результати досліджень із зазначенням кількості балів за шкалами відображено в таблиці (таблиця 1):

Таблиця 1. Результати дослідження вигорання у вчителів

Учасник	Емоційне виснаження	Рівень	Деперсоналізація	Рівень	Редукція особистих досягнень	Рівень
учасник 1	25	середній	3	низький	46	низький
учасник 2	25	середній	8	середній	36	середній
учасник 3	47	високий	16	високий	19	високий
учасник 4	9	низький	6	низький	43	низький
учасник 5	9	низький	4	низький	41	низький
учасник 6	29	високий	12	середній	34	середній
учасник 7	35	високий	13	високий	34	середній
учасник 8	42	високий	21	високий	27	високий
учасник 9	38	високий	9	середній	28	високий
учасник 10	35	високий	10	середній	29	високий
учасник 11	28	високий	10	середній	35	середній
учасник 12	17	середній	1	низький	27	високий
учасник 13	42	високий	9	середній	31	високий
учасник 14	38	високий	19	високий	32	середній

Як бачимо з таблиці 1, кількість балів учителів за шкалами відрізняється.

- За шкалою «Емоційна виснаженість» більшість мають високий рівень вигорання – 9 осіб, середній – 3, низький – 2.

- За шкалою «Деперсоналізація» більшість мають середній рівень вигорання – 6 осіб, високий та низький по 4.

- За шкалою «Редукція особистих досягнень» більшість мають високий рівень вигорання – 6 осіб, середній – 5, низький – 3.

Можна прослідкувати певну відповідність, коли рівень емоційного виснаження на високому рівні, то наступні шкали деперсоналізації та редукції досягнень на високому та середньому рівні. Коли рівень емоційного виснаження знаходиться на позначці низький рівень, то рівень по шкалам деперсоналізація та редукція досягнень також на низькому рівні. (рис. 1, 2)

Схожа відповідність за шкалою «Редукція особистих досягнень». Якщо рівень низький, то інші шкали переважно на низькому рівні, і навпаки.

З 14 досліджуваних лише двоє мають високий рівень вигорання та двоє низький рівень по всім шкалам. Решта 10 досліджуваних мають різні комбінації по шкалам. Тобто 71% відсоток опитаних мають узагальнений середній рівень вигорання. Це свідчить про те, що проблема досить серйозна. Лише 14% опитаних вчителів мають низький рівень вигорання, а 86% середній і високий.

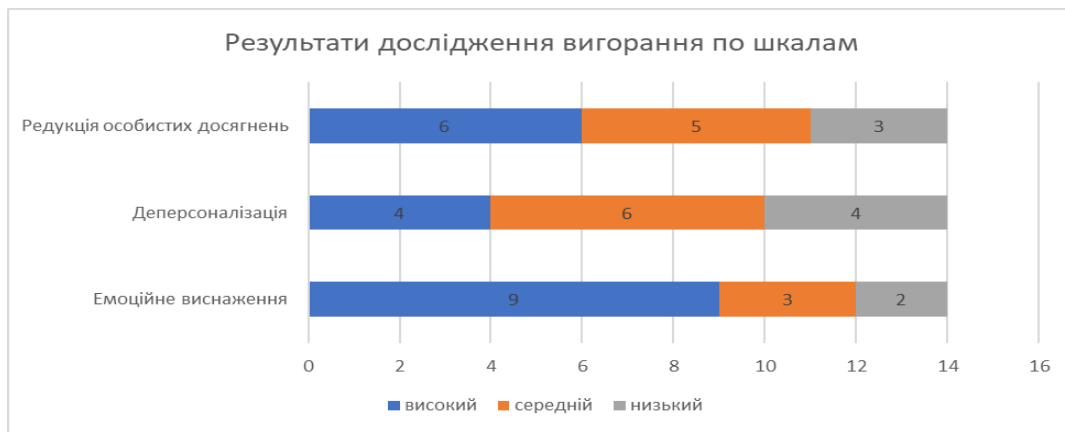

Рис.1 Результати дослідження вигорання вчителів за шкалами, опитувальник «Діагностика емоційного вигорання» Маслач К.

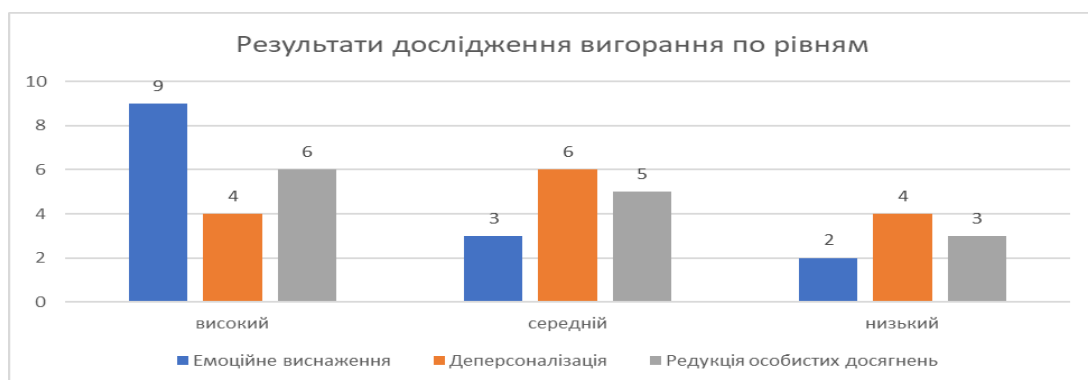

Рис. 2 Результати дослідження вигорання вчителів за рівнями, опитувальник «Діагностика емоційного вигорання» Маслач К.

Для профілактики цього явища була розроблена та проведена тренінгова програма, яка включала теоретичну та практичну частини, у співвідношенні 20/80. В теоретичну частину включили едукцію – опис стадій вигорання, симптомів, інструменти протидії. В практичну частину увійшли діагностика вигорання, практика на розмежування вигорання та стресу, міні-фасилітація, самостійна робота, робота в групах, робота з метафоричними картами, рефлексія в загальне коло.

Отже, ми бачимо, що професійне вигорання вчителів знаходиться на середньому та високому рівні. Це напряду впливає на освітні процеси, клімат серед персоналу та навіть особистісний розвиток дітей. Питання діагностики та швидкої допомоги, самопомоги, профілактики стає необхідною умовою ефективної роботи та життя в цілому. Необхідно створювати умови нормування профілактики професійного вигорання. Це, звісно, виклик, бо в нашій культурі не прийнято піклуватися про своє здоров'я та здійснювати психопрофілактику. Але хто як не вчителі, які вчать нові покоління, мають змінювати парадигми мислення та подавати приклад.

Перспективами для подальших досліджень можуть стати детальний аналіз причин вигорання, особливості впливу профілактичних заходів, динаміка змін особистості внаслідок емоційного вигорання.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Deloitte Global Gen-Z and Millennial Survey (2022) URL: <https://www.deloitte.com/global/en/issues/work/genzmillennialsurvey-2022.html>
- 2.Gradus Research&Biasless. Дослідження благополуччя українських жінок URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/>
- 3.Maslach, C., & Leiter, M. P. (2021). Burnout: What it is and how to measure it. In Harvard Business Review, HBR guide to beating burnout (211-221). Boston MA: Harvard Business Review Press.
- 4.Всесвітня організація охорони здоров'я. Вигорання як «професійний феномен»: Міжнародна класифікація хвороб. URL: <https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases>

СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кривуш Маргарита, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Гордієнко Т. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Сучасні екологічні проблеми вимагають прийняття невідкладних заходів для їх розв'язання. У зв'язку з цим освіта в галузі навколишнього середовища розвивається у світовій практиці як засіб виживання людства і збереження його життєвого простору. З ростом проблем екології, таких як забруднення довкілля, використання шкідливих речовин і знищення природних ресурсів, важливо, щоб молодші покоління були осведомленими про ці проблеми і здатними діяти для їх вирішення. Налагодження екологічної компетентності у дітей вже зранку важливо, оскільки вони можуть стати активними агентами у збереженні довкілля та створювати здорову і стійку екосистему для майбутніх поколінь. У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр. указується, що зміст і організація сучасної освіти недостатньо орієнтовані на формування у дітей життєво важливих компетентностей. У цьому контексті особливого значення набуває проблема екологічної компетентності молодших школярів.

Пріоритетні підходи до формування екологічної компетентності, сутність і структуру цього поняття, принципи формування якості представлено у працях Г. Білецької, Н.Куриленко, Н.Олійник, І.Сясько, Л. Руденко, С. Шмалей та ін.

З урахуванням поглядів низки учених, які досліджували проблематику екологічної компетентності (Н.Куриленко, О.Максимова, І.Сясько) [2-4], ми тлумачимо досліджуваний феномен інтегрованим результатом виховної діяльності, який передбачає засвоєння молодшим школярем системи знань щодо живої і неживої природи, ціннісних орієнтацій в екологічній діяльності, осмислення себе часточкою природи, опанування дієвими вміннями її збереження.

Екологічна компетентність як інтегративне утворення особистості передбачає систему сформованих у її структурі складників. Аналіз компонентів екологічної компетентності Н.Куриленко [2] О.Максимової [3], І.Сясько [4] переконав, що в її структурі вчені виокремлюють різну кількість складових. Кожна з структур вміщує компоненти, які передбачають знання, вміння та навички і особистісне ставлення школярів до проблем екології.

Н.Куриленко виокремлює у структурі досліджуваного феномену когнітивний, особистісний та діяльнісний складові [2, с.33].

Когнітивна складові вміщує систему екологічних знань, які ґрунтуються на екологічному світогляді та виражаються у світовідчутті, світосприйнятті, і світорозумінні особистості [там само].

Діяльнісний складник акумулює опанування здобувачем світоглядних знань під час формування природничо-наукової картини світу з опертям на наукові знання про природу, на яких ґрунтується екологічна культура і поведінка учнів у природі [там само].

Особистісна складові характеризується усвідомленням себе як частини природи через екопсихологічну свідомість, усвідомленням важливості дотримання здорового способу життя у самореалізації й саморозвитку особистості, усвідомленням школярами сутності людини, норм її поведінки у довкіллі [там само].

Рушійною силою формування екологічної компетентності є вирішення протиріч між прагненням учня жити в екологічно сприятливому, безпечному середовищі та відсутністю умов та можливостей для цього. Основними показниками сформованості екологічної компетентності, згідно з дослідженнями науковців, виступають:

- здатність сприймати та розуміти інформацію щодо навколишнього середовища, правильно його оцінювати, інтерпретувати та використовувати у конкретній екологічній ситуації;
- вміння моделювати та прогнозувати розвиток екологічних ситуацій (створення моделей екологічних систем та явищ, обґрунтування їх різноманітних варіантів на основі принципу «економічно – екологічно»), вибирати найбільш екологічний варіант, приймати на цій основі рішення та реалізовувати їх на практиці;
- вміння оцінювати наслідки своїх дій та нести за них відповідальність;
- дотримання норм екологічного імперативу при організації своєї життєдіяльності, керуючись при цьому уявленнями про справедливість, турботу та загальне благо;
- прагнення до самореалізації, готовність до постійного підвищення рівня своєї екологічної компетентності та саморозвитку, потреби в актуалізації свого особистісного потенціалу у практичній екологічно обґрунтованій діяльності;

• володіння навичками вирішення конфліктних еколого-економічних ситуацій правовими засобами [1, с. 12].

Екологічна компетентність молодших школярів включає в себе знання про природу, її процеси та взаємозв'язки між ними, уміння раціонально використовувати ресурси, зберігати довкілля, розуміння важливості збереження біорізноманіття. Також важливо розвивати в дітей навички екологічної діяльності, здатність аналізувати екологічні проблеми і шукати шляхи їх розв'язання, а також вміння співпрацювати з іншими людьми для досягнення спільної мети - збереження природи для майбутніх поколінь.

Даний комплекс взаємопов'язаних та взаємозалежних показників найкраще відображає рівень сформованості екологічної компетентності у школярів та розкриває її соціально-особистісну значимість. Представляючи екологічну компетентність як метапредметну, перелічені показники відбивають реалізацію з боку учнів, передусім, системного мислення, що дозволяє мислити системно у структурі «суспільство – людина – природа», самостійно застосовувати отримані знання на основі сформованої екологічної грамотності, мислення, свідомості, а також перетворювати ці знання для екологічно безпечної діяльності та збалансованої взаємодії природи та суспільства.

На наш погляд, структура екологічної компетентності молодших школярів є складною ієрархічно організованою системою взаємозалежних та взаємодоповнюючих елементів, яку можна представити наступним: екологічна грамотність – екологічне мислення – екологічна свідомість – екологічна культура.

З урахуванням вищезазначеного ми вважаємо, що складовими екологічної компетентності учнів початкових класів є когнітивний (екологічна грамотність та екологічне мислення), мотиваційний (екологічне свідомість), діяльнісний (екологічна культура). Метапредметний характер екологічної компетентності зумовлює специфіку кожного структурного компонента.

Екологічний складник відображає екологічну грамотність учнів, виступає умовою організації конструктивної екологічної діяльності, що включає в себе оперування системою екологічних знань, встановлення зв'язків між різнорідними поняттями, що належать до різних сфер людської діяльності, що повною мірою притаманно метапредметної природи екологічної грамотності.

Науковці визначають загальнокультурний характер екологічної грамотності та пов'язують її функції з вибудовуванням у учня нової наукової картини світу, нової психології та способу життя [2].

Екологічна грамотність – це не просто сукупність екологічних знань, що формуються в межах однієї дисципліни, а можливість оперування та управління системами знань, отриманими в результаті особистого екологічного досвіду для створення якісно нового природорозуміння.

До когнітивного складника входить також і екологічне мислення учнів, яке відбиває осмислення парадигми «суспільство – людина – природа». Новий стиль мислення виробляється на основі включення системи особистості (людини) до системи соціуму (суспільна система), яка включена до природи (глобальна природна система) [4, с. 157]. Нове екологічне мислення ґрунтується на основі злиття суспільних та природничих наук за наявності особистісних орієнтирів. Екологічне мислення постає як нелінійне, що дозволяє знайти способи вирішення проблемних ситуацій в умовах екологічної невизначеності, що склалася.

Другим елементом структури екологічної компетентності учнів є мотиваційний складник, який передбачає екологічну свідомість школярів, що характеризується емоційною оцінкою до екологічних об'єктів, усвідомленням цінності життя всіх біологічних видів землі. Екологічна свідомість виражається у осмисленій і неусвідомленій, організованій та стихійній зміні звичного стилю мислення, знань, традиційних поглядів, ідей, цілей, норм, оцінок, ідеалів, принципів, переконань, моральних відносин, зміні, спрямованій на оптимізацію взаємодії суспільства та природи, що виявляється в умовах різних соціально-економічних систем [3, с. 320].

Отже, формування у школярів екологічної свідомості передбачає переорієнтацію їх цінностей та ідеалів у бік духовності у системі «природа – людина – суспільство», де людина виступає сполучною ланкою, одночасно частиною природних систем і невід'ємною частиною суспільства. На цьому етапі учень усвідомлює, що людина не вершина еволюції органічного світу, а творець розумного балансу між суспільством та природою.

Діяльнісний компонент екологічної компетентності школярів передбачає ступінь опанування особистістю екологічною культурою - екологічним змістом щоденно-побутової та навчальної діяльності, практичного застосування здобутих знань, умінь та досвіду екологічної діяльності у прийнятті природобезпечних рішень у життєвих та навчальних ситуаціях [4, с. 158].

Отже, формування екологічної компетентності у сучасного молодшого школяра вимагає глибокого розуміння її сутності та структури, яка включає когнітивний, мотиваційний та діяльнісний складники.

Список використаних джерел та літератури

1. Баярко Н. В. Підготовка майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. спец.: 13.00.04. Вінниця, 2017. 22 с.
2. Куриленко Н.В. Поняття про екологічну компетентність, її структуру та умови формування у процесі навчання фізики учнів основної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного*

університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 3. Педагогічні науки: фізика і математика у вищій і середній школі. 2013. №12. С. 30-38.

3. Максимова О.О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць*. Вип.24 (1-2018). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 329 – 334.

4. Сяська І.О. Структура та показники сформованості екологічної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 14. Т. 1. С. 155-158.

УДК 378.091

ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ПРАЦЯХ М.Ф. КВІНТИЛІАНА

Кривчук Макарій, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Стаття присвячена аналізу міркувань Марка Фабія Квінтіліана на проблеми виховання та навчання. Аналізуються ключові аспекти його педагогічної філософії, визначається роль вчителя та учня, вплив суспільства на освітні процеси за творами цього видатного римського філософа та оратора.

Ключові слова: М.Ф. Квінтіліан та римська освіта, виховання, навчання, педагогіка, оратор.

Проблема виховання та навчання завжди є актуальною. Педагогічні ідеї М. Ф. Квінтіліана, хоч і відомі, вимагають глибшого розгляду для повного розуміння особливостей його концепції виховання та навчання в контексті античного Риму.

На сучасному етапі існує підвищений інтерес до вивчення античної педагогіки, але дослідження, присвячені педагогічним поглядам Квінтіліана, є неповними. Останні публікації складають загальний огляд античної освіти, ігноруючи конкретику його підходу.

Мета статті – дослідити педагогічні ідеї Квінтіліана, визначити ключові принципи його системи виховання та навчання, а також визначити їхній вплив на формування особистості учня.

Марк Фабій Квінтіліан (Markus Fabius Quintilianus) давньоримський теоретик ораторського мистецтва, педагог, адвокат. Народився десь близько 35 року нашої ери у Калагуррісі Нассіка, Гіспанія Тарраконенсис [1], нині відомому як Калаорра, Іспанія. І помер після 96 року в Римі [1]. Він навчався в Римі, потім став учителем ораторського мистецтва та риторики. Його батько був оратором, але ніколи не був таким визначним, яким стане син. Квінтіліан залишив глибокий слід в риториці, літературній критиці та освітній теорії [2].

12-ть книг, які складають його працю «ПРО ВИХОВАННЯ ОРАТОРА» («DE INSTITUTIONE ORATORIA») мабуть, є одним з основних джерел вивчення римської педагогіки – це був перший теоретико-педагогічний підхід методичних засобів навчання, удосконалених та обґрунтованих, оформлених низкою дидактичних принципів та правил [3, с. 158].

У Книзі I, Квінтіліан рекомендував, щоб освіта оратора у сфері риторики починалася в дитинстві, у грецьких традиціях. Потім, Книга II, була присвячена основам риторики, що призвело до наступних дев'яти книг, у яких перші п'ять докладно викладали «Винахід» і закінчувалися «Ораторським мистецтвом, з яким пов'язані Пам'ять та Манера виступу». Намагаючись здолати стереотипи про практичну користь та егоїстичні цілі освіти в римському суспільстві, Квінтіліан випрацював власну систему освіти громадянина Стародавнього Риму.

У його останній книзі оратор зображений з усіх боків життя, починаючи з «його натури, принципів, підготовки та ведення справ, його манера, закінчення його активної кар'єри та досліджень, які він може зробити після цього». У цілому Квінтіліан сподівався «виховати ідеального оратора», надавши зразок викладання риторики, а також формуючи методи навчання в цілому за допомогою своїх книг.

Квінтіліан вважав, що всі форми знань однаково важливі, що говоріння, письмо та читання є найбільш панівними навичками. Він показав, що талант, гарне здоров'я та цінні якості «марні без досвідченого вчителя, наполегливості у навчанні та постійної практики в читанні, письмі та розмовній мові» [Книга I, ст. 67], [6, ст. 48].

Якщо такі ресурси були недоступні, Квінтіліан пізніше наполягав, що «завжди під рукою має бути одна людина, яка знає правильну манеру мови та може на місці виправити будь-яке помилкове вираження, використане іншими» [Книга I, ст. 71], [6, ст. 48].

За порадою Квінтіліана спочатку слід викладати грецьку мову, тому що саме тут починалося справжнє навчання, оскільки всі науки були цією мовою, а потім латинь. Навчившись говорити, читати й писати,

Квінтіліан підкреслював, що необхідно освоїти й інші предмети та навички, однак він стверджував, що правильна мова має першорядне значення [6, ст. 49].

Квінтіліан радив, що заняття треба чергувати, оскільки мозок дитини не може засвоювати та запам'ятовувати інформацію працюючи тривалий час. Щоб мати результат потрібно одну справу замінювати іншою [6, ст. 55].

Спостерігаючи за учнями він стверджував, що пам'ять є у кожного, але її потрібно розвивати кропіткою працею [6, ст. 57]

Вражає, далекозорість Квінтіліана, в ті часи, він уже передбачав ювенальну юстицію, яка на даний час захищає права дитини від будь-яких кривд з боку сім'ї чи суспільства [6, ст. 52].

В цілому Квінтіліан вважав, що мета освіти, чому сприяла його віра і прагнення створити «ідеального оратора», полягала в тому, щоб виховати порядного громадянина у всіх аспектах повсякденного життя та виховати людину вище за основні стандарти природи. У своїй останній книзі він закликав усіх повністю вивчити «велич ораторського мистецтва, найкращий дар богів людині, без якої все суще стає німим і позбавлене справжньої пишноти та майбутньої пам'яті», далі додаючи: «Давайте всі будемо прагнути до кращого, тому що, вчиняючи так, ми або досягнемо вершини, або принаймні подивимося зверху вниз на багатьох, що знаходяться під нами» [книга XII, ст. 341].

Квінтіліан доводив загальноантичну, цілком класичну думку про необхідність правил в навчанні ораторському мистецтві. Навчатися йому треба, так само як і будь-якій іншій справі. Загальні правила не завадять індивідуальній творчості, а лише полегшать її.

Виховання оратора, на думку Квінтіліана, повинно розпочинатися з перших днів народження дитини, добре говорити було настільки важливо, що Квінтіліан порадив після народження дитини «переконатися, що годувальниці говорять правильно, без хиб», оскільки батько «з того моменту, як він стає батьком, повинен приділяти максимально можливу увагу вихованню дитини як майбутнього оратора» [Книга I, глава I], [6, ст. 48].

Квінтіліан вважав, що вчителі повинні враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Він підкреслював важливість розуміння психології та характеру кожного дитини для успішного виховання. Вчителі повинні вивчати індивідуальні характеристики учнів, включаючи їхні сильні та слабкі сторони, щоб краще адаптувати процес навчання. Також, дозволяти учням обирати теми та матеріали, які їх цікавлять, щоб стимулювати особистий інтерес та мотивацію. Рекомендував педагогам враховувати індивідуальні труднощі та виклики, з якими стикаються учні, і пристосовувати методи навчання для їх вирішення [6, ст. 51].

Висловлював підтримку гуманістичної освіти, бо навчання повинно сприяти розвитку учнів як осіб. Він підкреслював, що цінності людини виявляються в мовленні та спроможності висловлювати свої думки. Також, Квінтіліан вважав, що виховання має бути спрямоване не лише на розвиток інтелектуальних, але й на моральні якості учнів. Він підкреслював важливість виховання в дусі справедливості, чесності та доброчесності. Один із його підходів наголошував на практичній цілеспрямованості учнів. Вони повинні не тільки навчатися теорії, але й застосовувати свої знання на практиці [6, ст. 56].

Він вважав, що важливо розвивати навички учнів у використанні мови та переконливості. Квінтіліан рекомендував використовувати імітацію, як засіб виховання, де учні повинні наслідувати та аналізувати вже придбані витвори мовлення. Він вважав, що навчання за допомогою зразків може сприяти розвитку вмінь учнів [4].

Сократ, Платон та Арістотель відносяться до грецької педагогічної традиції з працями яких Квінтіліан був добре ознайомлений. Їх вплив виявився у високому статусі риторички та у важливості переконання, та ефектного мовлення. Його робота «DE INSTITUTIONE ORATORIA», («ПРО ВИХОВАННЯ ОРАТОРА»), стала своєрідним поєднанням риторичної традиції, елементів грецької педагогіки та римської освітньої системи. Він висловлював велику повагу до класичних творів літератури та риторички, також визнавав велич класичних авторів і підкреслював важливість вивчення та імітації їх творів для розвитку ефективного мовлення. Квінтіліан здобув юридичну освіту, і це вплинуло на його підхід до розвитку логічного мислення та аргументації. Він вважав, що ці навички є важливими не лише для адвокатів, але й для всіх громадян.

Необхідно докладніше розглянути вплив соціокультурного середовища на розвиток освітніх стандартів у часи Квінтіліана, а також розкрити його взаємодію з педагогічними течіями, які визначили підхід до навчання та виховання, та які залишили вплив на подальших педагогів протягом великого часу. Центральне місце у педагогічній системі Квінтіліана належало «сім'ї та школі». Римська педагогічна традиція надавала перевагу сімейному приватному навчанню. Навіть за часів Квінтіліана навчання не вважалося державною справою, як це було в Стародавній Греції. Сім'я залишалася осередком законів і звичаїв. Діти перебували під постійним наглядом батьків [6, ст. 50].

У часи Квінтіліана, формальних освітніх стандартів у сучасному розумінні не існувало, так, як ми їх розуміємо зараз. Однак у Римі були певні освітні системи та навчальні традиції, які вплинули на методологію Квінтіліана та його погляди на виховання та навчання. Надзвичайний інтерес у цьому

контексті викликають педагогічні погляди римського наставника та учителя Марка Фабія Квінтіліана. Його система освіти мала підтримку імператорської влади, бо його риторичній школі було надано державний статус. У Римі існувала система освіти, що включала елементи навчання грамотності, риторики, літератури та музики. Однак ця освітня система була переважно приватною, і доступ до неї мали діти з високих соціальних класів. Римляни вкладали значний обсяг зусиль в розвиток мовленнєвих навичок, особливо у вищих класах суспільства. Риторика, мистецтво ефективного мовлення, вважалася ключовою навичкою для політичного успіху та соціального просування.

Отже, соціокультурне середовище у часи Квінтіліана взаємодіяло з педагогічними течіями, сприяючи формуванню освітніх стандартів, які поєднували в собі риторичний акцент, глибоке вивчення класичних текстів та індивідуалізацію навчання.

Виховання – це процес формування особистості людини впродовж її життя, спрямований на розвиток різних аспектів її інтелектуальних, емоційних, соціальних і моральних здібностей. Воно має вплив різних чинників, таких як сім'я, школа, навколишнє суспільство та культурні фактори. Виховання спрямоване на розвиток певних цінностей, навичок та характеру особистості, щоб вона могла адаптуватися до суспільства, взаємодіяти з іншими людьми та розуміти моральні та етичні норми. Цей процес може включати навчання, моделювання поведінки, виховання через приклад, спілкування та інші методи впливу на особистість. Виховання є багатограним процесом, і його ефективність залежить від взаємодії різних виховних впливів у різних сферах життя людини.

Навчання – це систематичний процес здобуття та засвоєння знань, умінь, навичок та цінностей. Цей процес спрямований на розвиток інтелекту, розширення кругозору та підготовку особистості до викликів і можливостей життя. Важливо, щоб навчання сприяло розвитку різних аспектів особистості та підготовці до викликів у сучасному суспільстві.

Педагогіка – це наука про виховання і навчання. Термін «педагогіка» походить від грецького «παιδαγωγική», що означає «майстерність виховання». Педагогіка вивчає закономірності виховання та навчання, методи й форми педагогічної діяльності, принципи організації навчально-виховного процесу, а також проблеми розвитку особистості в процесі освіти.

Оратор – це людина, яка володіє високою майстерністю у мовленні та вміє переконливо висловлювати свої думки та ідеї перед аудиторією. Ораторство часто пов'язане з навичками публічного виступу, ефективною комунікацією та вмінням переконувати слухачів. Оратор може бути професійним спікером, політиком, викладачем або особистістю, яка має здатність впливати на громадську думку через своє мовлення.

Отже, можна підкреслити важливість учення М.Ф. Квінтіліана в контексті формування сучасної педагогічної практики. Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому розумінні та аналізі конкретних методів Квінтіліана та їхнього впливу на сучасну педагогіку. Детальне розглядання конкретних методів виховання та навчання для їхнього впровадження в сучасну педагогічну практику. Аналіз показує, що внесок Квінтіліана в педагогічну думку античного Риму є значущим та незмінна його актуальність в освітній філософії.

Список використаних джерел та літератури

1. Quintilian summary. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/summary/Quintilian#:~:text=Quintilian%2C%20Latin%20Marcus%20Fabius%20Quintilianus%2C%20%28born%20ad%2035%2C,Tarraconensis%E2%80%94died%20after%2096%2C%20Rome%29%2C%20Latin%20teacher%20and%20writer.> (дата звернення 20.03.24)
2. Quintilian. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.encyclopedia.com/people/literature-and-arts/classical-literature-biographies/quintilian> (дата звернення 20.03.24)
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. QUINTILIEN L'INSTITUTION ORATOIRE LIVRE PREMIER Traduction française (M. Nisard, Paris, 1842). [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://bcs.fltr.ucl.ac.be/Quint/quint1Tout.html> (дата звернення 10.03.24)
5. Russell, D. A. *Quintilian: The Orator's Education, Books I through XII*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Based on primary source material. 2001
6. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник / Уклад. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна. Заг. ред. Є. І. Коваленко Київ, Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ М. МОНТЕССОРІ В СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Кримська Євгенія, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Публікація актуалізує питання про інноваційні підходи в галузі освіти та вдосконалення процесу виховання дітей. Вона підкреслює значущість врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, розвиток її творчого потенціалу та виховання в дусі самостійності та відповідальності

Ключові слова: методика Монтессорі, сучасний досвід освіти, індивідуалізація навчання, сенсорна освіта

Актуальність і ступінь дослідження проблеми. Актуальність педагогіки Марії Монтессорі зростає в наш час, і її валідність підтверджується останніми науковими дослідженнями, навіть незважаючи на те, що вона заклала її засади майже сто років тому і все ще переживає світовий ренесанс. Причиною цього є потреба педагогів у розвитку особистих цінностей та навичок внутрішньої самоосвіти, які стають надзвичайно важливими в нашому швидкозмінюваному суспільстві.

Мета дослідження: мета полягає в розкритті ключових принципів цієї методики, їх впливу на розвиток особистості дитини та визначенні можливостей її впровадження в сучасний навчальний процес. Дослідження спрямоване на виявлення позитивних аспектів методики Монтессорі та обґрунтування її актуальності в сучасних умовах, а також на надання конкретних рекомендацій для педагогів і батьків щодо успішного використання цього підходу у вихованні та освіті дітей.

Система Монтессорі - це на сьогоднішній день найпопулярніший метод раннього розвитку. Її основи були розроблені Марією Монтессорі - однією з перших жінок-лікарів в Італії - ще 100 років тому. І хоча метод потім часто доповнювався послідовниками, базові принципи завжди залишалися незмінними. Ними виховувалися, наприклад, засновники Google Ларрі Пейдж і Сергій Брін, засновник Amazon Джефф Безос і навіть володарка 22 премій «Греммі» - співачка Бейонсе.

У чому суть педагогіки Монтессорі? У бажанні виховати вільну та самостійно мислячу людину.

З базові принципи системи Монтессорі

Пізнавати світ - природна потреба дитини. І він повинен робити це самостійно. Завдання дорослого - створити середовище та не втручатися.

Дитині потрібна свобода. Він повинен сам обирати: з чим, яким чином, коли і як довго він буде грати (займатися). При цьому повинні існувати певні обмеження, які упорядковують життя дитини. Правила заздалегідь та в доброзичливому тоні обговорюються.

Вихователь або вчитель для дитини не є абсолютним авторитетом, він - старший товариш і помічник. Він не вказує, що робити дитині. Але показує, як користуватися предметами, і приходиться на допомогу, коли його про це просять.

Ідеальним моментом для ефективного розвитку відповідної сторони психіки дитини є сензитивний період.

Сензитивний період - це період, коли дитина виявляє особливий інтерес до одного напрямку - наприклад, до руху, мови, математики, читання. Батькам або педагогу залишається лише забезпечити дитину заняттями та матеріалами.

Марія Монтессорі виділяла 6 основних сензитивних періодів:

1. Період розвитку мовлення (від 0 до 6 років)
2. Період сприйняття порядку (від 0 до 3 років)
3. Період сенсорного розвитку (від 0 до 5,5 років)
4. Період оволодіння навичками руху (від 1 до 4 років)
5. Період інтересу до дрібних деталей (від 1,5 до 3 років)
6. Період розвитку соціальних навичок (від 2,5 до 6 років)

Наприклад, сензитивний період сприйняття порядку триває від 0 до 3 років, а пік інтенсивності припадає на вік 2-2,5 року. Саме тому ми зауважуємо, що для малят дуже важливий графік, звичний ритм, незмінне розташування речей і предметів, передбачувана поведінка дорослих щодо них. А в 2-2,5 роки малятам легше всього звикнути до порядку у «дорослому» розумінні цього слова - до сортування іграшок за контейнерами, звички розкладати все на свої місця, прибирання за собою крихт тощо

Розвивальне середовище, як писала сама Марія Монтесорі, «Дітей навчає те, що оточує їх». Спеціально підготовлена середовище – основа системи. У школі Монтесорі визначено певні вимоги та правила:

- A. Меблі та обладнання відповідають зростанню, пропорціям і віку дитини.
- B. Приміщення просторе, світле, оформлене в нейтральній кольоровій гаммі.
- C. На доступній для дитини висоті розташовані кімнатні рослини (щоб діти могли за ними доглядати) та картини (для виховання естетичного смаку).
- D. Будь-які навчальні засоби та матеріали доступні в будь-який момент і знаходяться на рівні росту дитини.
- E. Кожен зразок доступний у єдиному екземплярі, щоб навчити дітей враховувати інтереси інших та домовлятися.

F. Матеріали для занять на полицях розташовані від найпростіших до найскладніших.

G. У класичній школі Монтесорі простір класу поділяється на 5 зон:

- практичного життя (дитина вчиться дбати про себе),
- сенсорного розвитку (матеріали для розвитку слуху, зору, нюху, дотику, смаку),
- математичну,
- мовленнєвого розвитку,
- природничо-наукового виховання.

У класі Монтесорі одночасно навчаються діти різного віку. Молодші спостерігають за старшими і вчать чомусь новому, а старші навчаються допомагати молодшим.

У будинку Монтесорі теж можна виділити певні особливості:

1. Дитяче середовище максимально схоже на доросле, але враховує його зріст. Наприклад, в прихожій є вішалки-гачки, на які він сам може повісити свою куртку, головний убір і рюкзак. На кухні передбачена низька полиця з тарілками та столовими приборами, якими користується дитина, і все це вона витягає звідти самостійно.

2. У дитячому ліжку є спеціальний простір або полиця з кількома варіантами матеріалів, з якими дитина може тихо гратися, коли прокидається.

3. Першими іграшками стають предмети, якими ми користуємося в повсякденному житті. Наприклад, можна виділити для дитини її власні засоби для прибирання: серветку для пилу та малий мітлицю.

4. У дитини є постійний доступ до художніх матеріалів (олівців, паперу, клею і т.д.).

5. Принаймні на одній полиці у дитячій книжковій шафі книги виставлені обкладинкою вперед, щоб дитина їх бачила. Завдання вчителя або батьків за цією методикою полягає в спостереженні за дитиною в природних умовах. Він приймає дитину такою, якою вона є, утримуючись при цьому від заохочень, покарань і взагалі будь-яких оцінок. Вчитель Монтесорі завжди готовий підтримати інтерес дитини. Частіше він все демонструє, рідше – пояснює, яким чином що працює, але ніколи не робить нічого за дитину. Адже дитина здатна самостійно робити все.

Процес виховання та навчання за системою Монтесорі має певні переваги. Головна перевага полягає в тому, що діти навчаються всьому із задоволенням. Процес відбувається органічно, без стресу, а, навпаки, ґрунтуючись на внутрішній мотивації дитини. Таким чином, діти виростають вільними і самостійними, допитливими та ініціативними. Крім того, діти Монтесорі, як правило, вчать доглядати за собою вранці, є дуже незалежними, але вміють поважати потреби інших людей.

Окрім переваг слід виділити й недоліки системи Монтесорі. У класичному трактуванні Монтесорі-педагогіка більше спрямована на розвиток практичних навичок та інтелекту, але майже не приділяє уваги розвитку творчого потенціалу дитини. Система не передбачає використання рольових ігор. Деякі фахівці вважають, що прослідковуються негативні наслідки процесу виховання за методикою Монтесорі, що полягають у труднощах дитини в майбутньому адаптуватися до класичної системи освіти.

Висновок: Сучасний досвід методики Марії Монтесорі відзначається як унікальним підходом до процесу розвитку дітей, так і практичною ефективністю процесу виховання. Основні принципи системи, такі як створення сприятливого освітнього середовища, акцент на самостійному навчанні та врахування сензитивних періодів розвитку, визначають успіх цього методу.

Важливо відзначити, що система Монтесорі активно використовує концепції навчання через реальний досвід та ігровий процес. Дитина вчиться не лише з книг, але й через безпосереднє взаємодію з оточуючим середовищем. Це сприяє глибокому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення.

Недоліки методики, такі як обмеженість у розвитку творчих аспектів та відсутність рольових ігор, можуть бути компенсовані додатковими елементами в програмі виховання.

У сучасному освітньому середовищі методика М. Монтесорі знаходить застосування та достатньо популярна, бо враховує потреби індивідуального розвитку кожної дитини. Заснована на принципах

самоорганізації та самостійного вивчення, вона допомагає формувати активну, цілеспрямовану особистість з розвиненими практичними та соціальними навичками.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондар, В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: навч. посіб. / В. І. Бондар, А. М. Ільченко. Полтава: РВВ ПДАА, 2009. 252 с.
2. Ільченко, А. Педагогічна технологія М. Монтесорі в процесі соціалізації особистості / А. Ільченко // *Імідж сучас. педагога*. 2008. № 7/8. С. 103-104.
3. Короденко, М. Здоров'я дитини – передусім: [про Всеукр. нараду-семінар «Збереження та зміцнення фізичного здоров'я дітей дошкільного віку», що відбувалася в Київ. ДНЗ «Монтесорі-сад»] / М. Короденко // *Освіта України*. 2008. 4 лип. (№ 48/50). С. 4.
4. Сисоєва, С. Марія Монтесорі (1870-1952) / С. Сисоєва, І. Соколова // Сисоєва С. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Сисоєва, І. Соколова. К., 2003. С. 177-180.
5. Філімонова, Т. В. Марія Монтесорі / Т. В. Філімонова // *Енциклопедія освіти*. К., 2008. С. 522-523.

УДК 796/799:338.242

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лук'яненко Микола, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У діяльності фізкультурних організацій за сучасних умов пріоритетного значення набуває менеджмент, тому що їх діяльність спрямована на задоволення найрізноманітніших потреб різних контингентів населення (спортивних, оздоровчих, рекреаційних, видовищних тощо). У бюджетних організаціях, на сьогодні, в деякій мірі, зберігається традиційна система управління, а в організаціях небюджетного типу систематично розробляються, оновлюються і втілюються нові механізми в процес управління та функціонування організації.

Особливістю традиційної системи управління є збереження вираженої ієрархічної структури з чітко визначеними та фіксованими завданнями підрозділів, наявний зовнішній контроль діяльності організації. Особливістю організацій «нового типу» є орієнтація на власне управління всіма внутрішніми процесами (наприклад, управління персоналом), більшість питань, які раніше були прерогативою вищих органів управління, повинні вирішуватися самостійно: формулювання місії, цілі, розробка стратегії власного розвитку, пошук необхідних засобів для розв'язання визначених завдань, розвиток матеріально-технічної бази, формування організаційної структури і т.п. Саме в рамках нового управлінського мислення людський фактор (персонал) розглядається як головний чинник успішного функціонування організації, її конкурентоспроможність на ринку відповідних послуг.

В умовах сьогодення слід виділити спільні для всіх фізкультурних організацій особливості в їх функціонуванні:

1. Зростання свідомості про здоровий спосіб життя має значний вплив на збільшення популярності фітнесу, спортивних клубів та інших фізкультурних організацій. Відомо, що активний спосіб життя сприяє загальному здоров'ю та благополуччю. Спорт та фітнес допомагають підтримувати здоровий вагу, знижувати ризик розвитку хвороб серця, цукрового діабету, депресії та інших захворювань. Фізична активність вважається ефективним засобом боротьби зі стресом та зниження негативних емоцій. Велика кількість людей шукає в фітнесі спосіб розслаблення та відпочинку від щоденних проблем і напруги.

Фітнес та спортивні клуби часто стають місцями, де можна зустрітися з друзями, знайомитися з новими людьми та вступати в соціальні спільноти. Це може підвищити мотивацію до тренувань та зробити їх більш приємними.

Відбувається зростання медіа-популярності спорту, зокрема через трансляції спортивних подій та інформації про діяльність зірок спорту, що стимулює бажання людей вступати в спортивні організації та бути фізично активними.

У результаті зростає популярність спортивних клубів, фітнес-центрів, студій йоги та інших фізкультурних організацій, які надають можливість людям бути фізично активними відповідно до їхніх потреб та бажань.

2. Використання інноваційних технологій стає необхідним для залучення клієнтів, управління процесами, моніторингу результатів та забезпечення якості послуг. Онлайн-реєстрація, мобільні

додатки для тренувань та інші інновації стають все більш поширеними в цій сфері. Клієнти можуть зареєструватися на тренування або забронювати місце в груповому класі через веб-сайт або мобільний додаток. Це зручно і дозволяє уникнути черг і ручного ведення реєстрації.

Також, фітнес-організації створюють власні мобільні додатки з тренувальними програмами, відеоінструкціями, трекерами прогресу та іншими корисними функціями для клієнтів.

Сучасні технології для моніторингу та збору аналізу даних про клієнтів дозволяють фіксувати тренування та прогрес. Це може допомогти тренерам створювати більш ефективні програми тренувань та використовувати індивідуальний підхід до кожного клієнта.

Фітнес-організації можуть створювати електронні платформи спілкування та онлайн-спільноти для комунікації між клієнтами, обміну порадами та досвідом. Це дозволяє зміцнювати зв'язки між клієнтами та сприяти більшій відданості бренду. Завдяки інноваційним технологіям клієнти мають можливість використовувати віртуальні тренування та консультації від тренерів віддалено через відеозв'язок або спеціальні платформи. Це особливо актуально в умовах пандемії та обмежень на збори в групах. Загалом, використання інноваційних технологій дозволяє фізкультурним організаціям підвищити ефективність своєї роботи, покращити обслуговування клієнтів та збільшити їхню задоволеність від послуг.

3. Персоналізація послуг. Клієнти більше цінують індивідуальні підходи до тренувань та програм фітнесу. Фізкультурні організації активно працюють над створенням персоналізованих тренувальних та харчових програм, які дозволяють кожному клієнту максимально використовувати свої можливості та досягати поставлених цілей більш ефективно. А також клієнти частіше залишаються мотивованими, коли вони бачать, що їхні програми спеціально розроблені для них, з урахуванням їхніх потреб, вмінь та цілей.

Слід відмітити, що індивідуалізовані програми можуть бути адаптовані до особистих потреб клієнтів, таких як медичні показники, травми або особливості харчування. Клієнти потребують більшого комфорту та відчують задоволення від занять, коли вони можуть працювати з тренерами, які створюють програми, враховуючи їхні особисті вподобання та обмеження. Сучасні фізкультурні організації розуміють цей попит на індивідуалізацію та активно працюють над розробкою персоналізованих тренувальних та харчових програм (консультації з тренером, тестування фізичних показників, аналіз харчових звичок та інші).

4. Фізкультурні організації активно використовують соціальні мережі для залучення нових клієнтів, спілкування з наявними та формування спільноти навколо свого бренду. Слід відмітити деякі способи, які вони використовують для залучення та спілкування з клієнтами через соціальні мережі:

- створення спільнот – створюють власні сторінки та групи в соціальних мережах, де клієнти можуть обмінюватися досвідом, порадами та мотивувати один одного.
- регулярно публікують цікавий та корисний контент про фітнес, тренування, харчування та загальне здоров'я, щоб привернути увагу нових аудиторій та підтримати інтерес існуючих клієнтів.
- оголошують акції, знижки та спеціальні пропозиції для підписників сторінок, що стимулює нових клієнтів приєднатися та існуючих продовжувати користуватися послугами.
- використовують соціальні мережі для відповіді на запитання клієнтів, надання порад та взаємодії з ними, що створює враження про активне та відкрите спілкування.
- реклама та таргетинг (визначення своєї цільової аудиторії та налаштування рекламних кампаній для повернення нових клієнтів).

5. Увага до різних цільових аудиторій, послуги для різних груп населення, включаючи дітей, підлітків, дорослих, людей похилого віку, спортсменів-професіоналів та інші категорії. Наприклад: дитячі програми (спеціальні групові класи та програми для дітей різного віку), підлітковий фітнес (розробка особливих тренувальних програм), фітнес для дорослих (великий спектр програм та класів для всіх вікових груп і рівнів фізичної підготовки), спеціалізовані програми для людей похилого (спрямовані на підтримання здоров'я, покращення рухової активності та інше), тренування для спортсменів-професіоналів, інклюзивні програми (для людей з обмеженими можливостями).

6. Безпека і гігієна. У зв'язку з пандемією COVID-19 безпека та гігієна стали пріоритетними для фізкультурно-спортивних організацій. Заходи безпеки, такі як дезінфекція та прибирання, дистанціювання між відвідувачами, тренерами та персоналом, масковий режим, належна вентиляція та циркуляція повітря в приміщеннях, та інші протоколи. Ці заходи допомагають забезпечити безпеку та захист як клієнтів, так і персоналу фізкультурно-спортивних організацій у період пандемії, і багато з них стають стандартом для більшості таких установ.

7. Гнучкість у платіжних умовах. Фізкультурні організації надають більше гнучких умов оплати, таких як абонементи на різні періоди (одноразові, місячні, кварталні або річні); пакетні пропозиції (включають в себе певну кількість тренувань або послуг за зниженою ціною в порівнянні зі стандартними тарифами); індивідуальні плани, які враховують потреби, цілі та фінансові можливості клієнтів; корпоративні плани для компаній та організацій, які можуть включати знижки для співробітників, спеціальні умови оплати та інші переваги; тренування за замовчуванням (деякі клієнти можуть віддавати перевагу

сплаті за окремі тренування). Сучасні гнучкі умови оплати допомагають фізкультурним організаціям привертати більше клієнтів, задовольняти різноманітні потреби та вподобання, а також забезпечувати більшу фінансову доступність для широкого кола клієнтів.

Таким чином, вказані особливості функціонування відображають зміни в сучасному способі життя та вимоги споживачів, які фізкультурні організації активно адаптують, щоб залишатися конкурентоспроможними та приваблювати клієнтів, й одночасно є факторами виживання. Це призводить до того, що для управління їх функціонуванням та подальшим розвитком необхідні спеціальні знання, володіння методами і засобами, які б забезпечували ефективну сумісну діяльність працівників. У сучасних умовах здійснилася переорієнтація цінностей. У рамках нового управлінського мислення персонал (людський фактор) розглядають як вирішальний фактор збереження дієздатності організації. Саме тому, в фізкультурних організаціях актуальним питанням на сьогодні є необхідність впровадження сучасної технології управління персоналом.

Список використаних джерел та літератури

1. Воловик Н.І. Основи оздоровчого фітнесу/Воловик Н.І.// Навчальний посібник. К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 240 с.
2. Пугач Н.В. Загальні основи фітнесу – оздоровчий фітнес/ Пугач Н.В.// лекція для студентів III курсу з дисципліни «Оздоровчий фітнес». 2013. С. 1-13.
3. <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4559/>
4. <https://studfile.net/preview/5538471/page:10/>

УДК 378-051:374.7.091-022.332(510)

PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN THE CONTINUOUS TEACHER EDUCATION SYSTEM OF CHINA

Mai Zhenlung is a graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 011 Educational and pedagogical sciences, faculty of pedagogy, psychology, social work and arts.

Research supervisor – **Olena Samoilenko**, candidate teacher of Science, associate professor of the department of pedagogy, primary education, psychology and management.

Presenting main material. In China, teachers traditionally enjoy a high social status and respect. In Chinese culture, dedication to education and upbringing is considered a highly respected and important mission. The modern Chinese government is aware of the importance of education for society and pays serious attention to raising the status of teachers. This includes various measures, such as salary increases, providing additional opportunities for professional development, as well as support in creating a favorable environment for learning and education.

The personal and professional development of teachers in the system of continuous teacher education in China is an important aspect of the training of highly qualified teachers who ensure promote quality education and upbringing of the young generation. It should be noted that the main aspects of this process and the key trends affecting it are the following:

Formal training and education: Teachers receive basic teacher education at universities or teacher training colleges, where they acquire knowledge of pedagogical theory, teaching methods, and pedagogical practice. However, the learning process does not end at this stage, but continues throughout the teacher's professional career through participation in professional development programs and continuous teacher education. The Chinese government has introduced a number of measures to improve the quality of training primary and secondary school teachers. According to the new policy, everyone primary and secondary school teacher every five years must undergo advanced training courses of at least 360 hours. The training course is developed in accordance with the professional duties of teachers and aimed at improving their professional ethics and skills.

Continuous professional learning and self-development: teachers constantly improve their pedagogical skills and knowledge by participating in seminars, trainings, refresher courses and master classes. Self-improvement is a key element of a teacher's professional growth.

Use of innovative pedagogical methods: teachers implement innovative teaching methods and use innovative technologies in their work, which contributes to increasing the efficiency of the educational process and engaging students in active learning: lecture-discussion, lecture-dispute, video-lecture; seminars, reflection, «case method», work of creative groups, conducting scientific research, thematic projects, creating an online portfolio, multimedia presentation competitions, reflective analysis, coaching etc.

Teacher personality development: Teacher personality development includes the development of emotional intelligence, leadership, empathy, and teamwork. This helps the teacher to build positive relationships with students and colleagues, as well as to effectively influence their development.

Intercultural competence: Due to the diversity of cultures and social contexts, teachers learn to understand and consider the needs of different groups of students, which is key to maintaining a positive educational environment and successful learning for all students.

Professional development through international programs and exchanges: teachers have the opportunity to participate in international exchange and training programs, which allows them to gain new knowledge and experience, as well as self-improvement.

In general, the key trends affecting the personal and professional development of teachers in China's continuing teacher education system are continuous learning, the use of innovative teaching methods, the development of the teacher's personality, and intercultural competence.

Professional training of teachers in Chinese universities usually takes place in the faculties of pedagogy or humanities. Training programs for future teachers include theoretical knowledge in pedagogy, psychology, teaching methods, as well as practical experience in teaching.

The professional teacher training program in Chinese universities may include the following components:

1. Basic courses in pedagogy: students usually take courses in the basics of pedagogical theory, teaching methods, educational psychology, child development theory and other basic disciplines that give them the necessary knowledge and understanding to work in the educational field.

2. Practical training: students usually carry out practical exercises and internships in schools or other educational institutions, where they have the opportunity to apply the acquired knowledge in practice and gain experience working with students.

3. Specialized Courses: Depending on the chosen major (such as teaching English, mathematics, science or other subjects), students can study specialized courses in these areas.

4. Methodical work: students can study teaching and assessment methods, including lesson design, curriculum planning and preparation of teaching materials.

5. Preparation for certification: after completing the program, students can prepare to take the appropriate exams and obtain a teaching certificate that will allow them to work in secondary schools.

Professional teacher training in China can vary by university and specific major, but generally aims to provide students with the necessary knowledge and skills for a successful career in education.

A successful career in education in China can include many different avenues and opportunities, but some common pathways to success may include the following aspects:

1. Teaching: By working as a teacher in a Chinese school or university, you can develop your career by improving your teaching skills and interacting with students.

2. Scientific work: By conducting scientific research in the field of education, you can contribute to the development of educational policies and practices in China, as well as receive recognition from colleagues and academic institutions.

3. Administrative career: working as a school director, faculty dean or head of an educational program, you can influence the organizational aspects of education and make strategic decisions.

4. International exchange: Participating in exchange programs for teachers and students can broaden your horizons and help enrich your career in education.

5. Development of professional skills: continuous self-improvement, participation in training and professional training can help you develop your skills and become more competitive in the labor market.

In China, there are also scholarship programs, competitions and opportunities for professional growth that can contribute to a successful career in education. It is important to have strong analytical and intercultural skills and to be ready to adapt to rapid changes in the educational environment.

Thus, in modern conditions, teachers play a key role in shaping the future of society, so their personal and professional development is extremely important. In view of this, it may be useful for Ukrainian educators to study the experience of Chinese colleagues in the following aspects:

1. Personal and professional development: it is important for teachers to constantly develop their professional skills, show initiative in improving their practice and learning new methods and approaches to teaching.

2. General culture: teachers must have a broad outlook, be educated and culturally educated in order to be able to communicate effectively with students and educate them in universal human values.

3. Professional qualification: a system of professional development of teachers, including education, training and mentoring, can contribute to the improvement of the quality of education and the creation of a favorable working atmosphere.

4. Raising social status: it is important for the public and the state to recognize the great role teachers play in society and to create conditions for raising their social status, including adequate remuneration and other social benefits.

Adoption and adaptation of best practices from the Chinese experience can help improve the quality of education and prepare teachers for the challenges of the modern world.

Thus, high social requirements for the personal qualities and professional skills of teachers in China stimulate the attention of the educational community to the issues of both training and further professional development of teaching staff. The educational community in China emphasizes not only the formal teacher education received in universities, but also a system of continuous teacher education throughout life for already working teachers. Thus, the system of continuous pedagogical education covers the following aspects:

1. Professional trainings and seminars: teachers are given the opportunity to participate in trainings and seminars aimed at improving their professional skills and familiarizing themselves with new pedagogical approaches and methods.

2. Mentoring and advisory support: experienced teachers or supervisors can provide mentoring support and advice to younger colleagues, contributing to their personal and professional development.

3. Professional development programs: the organization of special programs and courses for teachers aimed at expanding their knowledge and skills in certain areas, such as the use of innovative technologies in education or the development of intercultural competence.

4. Stimulation of self-development: support of teachers' initiatives regarding self-education, research work and participation in scientific activities.

These measures are aimed at constantly improving the quality of education and training teachers for the challenges of modern society in China.

Literature

1. 高永安. 县级教师进修学校构建综合性培训模式的实验报告 / 高永安 // 文教资料 [Експериментальний звіт щодо побудови комплексної моделі підготовки вчителів повітового рівня] 2005. № 35. 页 66–67.

2. Hongyang Liu, Liu Chengfang et al. (2016). Describing the Landscape of Teacher Training in China [Electronic resource]. Mode of access: https://reap.fsi.stanford.edu/sites/default/files/290_describing_the_landscape_of_teacher_training_in_china.pdf.

3. 教育部 [MOE] (1993) 中华人民共和国教师法 [Закон про вчителя] http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4603.htm. (date of application 25.01.24)

4. 教育部 [MOE] (2011). 中小学教师国家级培训计划取得显著成效 [Програми з розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл домоглися значних результатів] [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.moe.edu.cn/jyb_xwfb/xw_zt/moe_357/s3582/s3922/s4568/201105/t20_110530_120285.html (date of application 15.02.24)

5. 李香娥. 教学反思中的问题与建议 / 李香娥 // 教学研究. 2010. № 2. 页 83–86. [Педагогічна рефлексія: ефективний спосіб професійного розвитку вчителя]

УДК 373.5-057.177:005.52

ГОТОВНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Майстат Марія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд., пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті наголошується, що в умовах сучасного ринкового середовища, яке постійно змінюється, важливо, щоб керівники здатні були прогнозувати та уникати негативних наслідків, а також досягати цілей довгострокових програм розвитку освітніх закладів. Ця здатність, яка часто описується як «готовність до управління ризиками», є важливою складовою їхньої компетентності, і вона активно досліджується в науковій літературі.

Виявлено, що готовність до управління ризиками характеризується здатністю суб'єкта управлінської діяльності мобілізувати свої ресурси для виконання конкретних завдань. Визначені ключові компоненти готовності керівника до управління ризиками в закладах загальної середньої освіти: мотиваційний, когнітивний та функційний.

Автором відзначено важливість систематичної підготовки керівників до управління ризиками. Підкреслено необхідність подальшого вдосконалення науково-методичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення цього процесу.

Ключові слова: управління, ризик, готовність до управління ризиками, керівник закладу освіти.

The article emphasizes that in the conditions of the modern market environment, which is constantly changing, it is important for managers to be able to predict and avoid negative consequences, as well as to achieve the goals of long-term development programs of educational institutions. This ability, often described as «risk management readiness», is an important component of their competence and is actively explored in the academic literature.

It was found that the readiness for risk management is characterized by the ability of the subject of management activity to mobilize its resources to perform specific tasks. The key components of the manager's readiness for risk management in institutions of general secondary education are determined: motivational, cognitive, personal and procedural.

The author noted the importance of systematic preparation of managers for risk management. The need for further improvement of the scientific-methodical, informational and material-technical support of this process is noted.

Key words: *management, risk, readiness for risk management, head of an educational institution.*

Актуальність дослідження. В умовах жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг важливим стає здатність керівників проявляти підприємницькі навички, чітко визначати напрямки розвитку освітнього закладу. В умовах нестабільності та невизначеності керівники також змушені передбачати й урахувати можливі ризики, пов'язані з різноманітними аспектами, такими як законодавчі, кадрові, економічні та методичні. Важливо, щоб керівники могли передбачати й уникати негативного впливу ризиків, досягати цілей довгострокових програм розвитку закладів освіти.

Проблема готовності керівників шкіл до управління ризиками в сучасних умовах, виявлення особистісних характеристик менеджерів та визначення переважаючих факторів, які обумовлюють виникнення ризиків, визначається як актуальний напрямок в галузі освітнього менеджменту.

Аналіз останніх досліджень. Питання готовності менеджерів до управлінської діяльності розкриті у працях вітчизняних науковців О. Бондарчук, О. Винославської, Л. Карамушки, Н. Коломінського та ін. В останні часи спостерігається зростання інтересу до проблем управління ризиками в освітній галузі (І. Абрамова, Н. Кічук, Т. Костюкова, І. Лисенко, Н. Нікітін, А. Соложнін, П. Щеглов та ін.). Теоретичні аспекти готовності керівників до управління ризиками знайшли свій розвиток у наукових доробках С. Бикової, О. Вдовіченко, О. Дишкант, Ю. Козелецького, Т. Корнилової, Г. Солнцевої, Т. Хомуленко, О. Чебікіного та ін.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту та структури готовності керівника до управління ризиками в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Управління ризиками – це систематичний процес, у ході якого заклади освіти та окремі працівники мають можливість виявити потенційні ризики, проаналізувати їхній можливий вплив і змодельовати необхідні заходи для зменшення або пом'якшення їх впливу. Цей процес не лімітується лише уникненням негативних наслідків; він також спрямовується на забезпечення балансу між ризиком і можливою винагородою, визнаючи, що ефективно управління ризиками може спричинити стратегічні переваги та можливості.

Успішне управління ризиками надає можливість працівникам, які приймають рішення, оволодіти необхідною інформацією, що дає їм змогу робити адекватний вибір. Розуміння потенційних ризиків та їх наслідків дозволяє керівникам закладів освіти ухвалювати обґрунтовані рішення, беручи до уваги як позитивні, так і негативні аспекти різних варіантів дій. Цей принцип засвідчує, що рішення ґрунтуються на дійсному усвідомленні можливих результатів, мінімізуючи ймовірність непередбачених наслідків.

Управління ризиками є важливим аспектом в процесі оптимізації застосування ресурсів з урахуванням можливих ризиків та витрат, що слідує за ними. Здійснюючи оцінку ризиків, ЗЗСО здатні до більш ефективного розподілу ресурсів, витрачаючи їх на усунення вагомих ризиків. Для того, щоб керівник міг успішно керувати закладом освіти, він повинен бути здатним творчо використовувати свої професійні навички в умовах постійних змін і суперечливих процесів, які відбуваються в освіті. Це обумовлює потребу у розгляді сутності і структури готовності керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗЗСО) до управління ризиками.

У ході аналізу різних підходів щодо сутності поняття «готовність» з'ясовано, що науковці не дійшли єдиних поглядів щодо визначення даного феномену і тлумачать його неоднозначно. Зокрема, А. Вознюк визначає готовність як «набір мотивів, ціннісних орієнтирів, індивідуально-особистісних характеристик, знань, умінь, навичок, які забезпечують успішну діяльність», «підготовленість і здатність оперативно включатися у діяльність» [1, с. 78].

Л. Карамушка поняття «готовність» розглядає як «стійке, багатоаспектне та ієрархізоване утворення особистості, що включає низку компонентів, адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності, які у своїй сукупності дозволяють суб'єкту успішно здійснювати діяльність» [3, с. 94]. Психологічну готовність керівників освітніх організацій до управління дослідниця розглядає як «комплекс мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, що забезпечують успішну взаємодію керівників з учасниками

управлінського процесу та ефективність управління загалом. Компонентами зазначеної структури автор називає такі: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний» [3].

Заслуговує на увагу визначення готовності, що пропонує І. Коновальчуук: «Готовність – це сформоване в результаті діяльності чи спеціальної підготовки складне структурне утворення особистості, що виникає на основі синтезу її психофізіологічних, особистісних, пізнавальних якостей, наявних цінностей, установок, знань, умінь, навичок, певного досвіду та характеризує її стан і здатність до успішного виконання певної діяльності» [5].

За переконанням А. Клімової, готовність» виступає «складним, особистісним, структурним утворенням, що включає мотиви і спрямовує студентів на усвідомлення необхідності вирішення завдань, є результатом їхньої підготовки до професійної діяльності» [4].

Під готовністю суб'єкта до управлінської діяльності Т. Сорочан розуміє «інтегроване вміння здійснювати професійні функції. Саме від повноти і якості сформованості вмінь суб'єкта, від ступеня опанування способів діяльності, від рівня підготовленості до виконання певних дій залежить результат діяльності» [7].

Людина, яка має управляти ризиками, повинна сама бути готовою до ризиків. Багатогранність, складність, різноманітність форм прояву ризиків зумовило різноманітність поглядів на сутність поняття «готовність до ризику» у науковій літературі. Даний феномен розглядається, як:

- стійкі якості людини, так і ситуативні чинники трудового завдання, по відношенню до яких формується така готовність;
- особистісна властивість саморегуляції, що виявляється в людині при прийнятті рішень і виборі стратегій поведінки в умовах невизначеності;
- динамічне утворення, що визначається активністю самого суб'єкта;
- властивість особистості, особливе утворення, що має свою власну структуру, яка включає такі складові як активність/пори́г активності, певні особистісні якості та соціально-демографічні характеристики/параметри;
- особистісна характеристика, що визначає стратегію поведінки в умовах невизначеності, яка спирається на аналіз ситуації і власних можливостей, виявляється у поведінці, діях і судженнях людини.

Готовність керівника до управління ризиками представляє собою сукупність особистісних властивостей, до яких належать:

- мотиваційні (бажання досягати успіху, зацікавленість у діяльності та налаштованість на зміни);
- пізнавальні (розуміння своїх обов'язків, управлінських завдань, їх значущості для досягнення кінцевих результатів. уявлення про можливі зміни в ситуації);
- емоційні (почуття професійної та соціальної відповідальності, впевненість у своїх можливостях);
- вольові (здатність управляти собою, концентрувати увагу на завданні, прагнення до подолання сумнівів та страху) [2].

Погоджуємося з думкою Н. Черненко, що управління ризиками у закладі освіти є «комплексом управлінських дій і заходів, що здійснюється менеджерами навчального закладу з метою вибору оптимального управлінського рішення з можливих альтернатив, що можуть мати позитивні/негативні наслідки. Оптимальним управлінським рішенням вважаємо те, яке приносить найкращий результат з найбільшою ймовірністю» [8, с. 15].

У контексті нашого дослідження цінність представляють погляди Л. Лазоренко, яка запропонувала типологію керівників за здатністю йти на ризик. Автор виділяє три категорії:

1) *керівники схильні до ризику* характеризуються здатністю креативно мислити, тобто думати за межами стандартних шаблонів та знаходити нетрадиційні рішення проблем; проявляти активність та самостійність у пошуку нових можливостей; готовністю брати на себе відповідальність за результати своїх дій та рішень; творчістю у процесі знаходження нових шляхів для досягнення цілей;

2) *керівники нейтральні до ризику* байдужі до наявності чи відсутності ризику, до вибору між гарантованим та ризиковим результатом;

3) *керівники, які не схильні до ризику*, недостатньо ефективно працюють на посаді, яка потребує ухвалення та реалізації рішення в невизначених ситуаціях з високим ступенем ризику; схильні до уникнення відповідальності. Але разом з тим, такі керівники швидко й скрупульозно виконують роботу, яка потребує чіткої регламентації [6].

Слушною є думка Л. Лазаренка про те, що деякі керівники відчувають потребу у ризику. Інші, навпаки, бачать ризик як небезпеку, що може призвести до негативних наслідків для них особисто або для закладу. Для освітньої установи ризик виступає фактором, на який потрібно зважувати у діяльності

та втілювати в управлінських рішеннях. Для цього необхідно створити умови, за яких цілі організації та потреби керівників і співробітників збігаються [6].

Аналіз основних дефініцій, пов'язаних з поняттям «готовність», «готовність до ризику» та «готовність до управління ризиками» дозволяє обґрунтувати структуру готовності керівника ЗЗСО до управління ризиками.

Так, у дослідженнях А. Клімової структура такої готовності представлена цілісністю 3-х компонентів (рис.1):

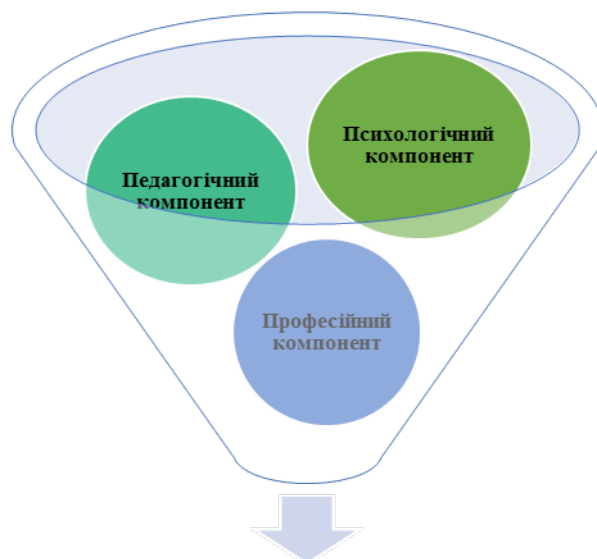

Рис.1 Структура готовності керівника до управління ризиками в закладах освіти

Психологічний компонент передбачає визначення характеру зв'язків між рівнем готовності та успішністю діяльності, де готовність трактується як особистісна характеристика, що виявляється в здатності керівника до адаптації та саморегуляції поведінки й розвитку.

Педагогічний компонент ґрунтується на виокремленні чинників, умов, засобів, що сприяють цілеспрямованому формуванню готовності.

Професійний компонент виявляється як характеристика результативності процесу професійної підготовки спеціалістів [4].

Н. Черненко готовність керівника до управління ризиками представляє як комплексне трьохкомпонентне утворення (рис.2).

Рис. 2 Структура готовності керівників до управління ризиками (за Н. Черненко)

Особистісний компонент визначає, як людина реагує на ризики та як вона регулює свою активність у вирішенні проблем. Ключовими аспектами цього компоненту є:

- усвідомлення важливості управління ризиками. Це означає, що керівник розуміє необхідність прийняття заходів для запобігання або зменшення можливих негативних наслідків.
- мотиваційна настанова до управління ризиками включає в себе бажання та готовність діяти для усунення або мінімізації ризиків у професійній діяльності;
- схильність до ризику. Деякі керівники більш схильні до прийняття ризиків у своїй діяльності, тоді як інші віддають перевагу безпечним і стабільним стратегіям.
- спроектованість на позитивні зміни – характеризує здатність керівника дивитися на ризик як на можливість для розвитку та покращення професійної діяльності;
- толерантність до невизначеності – означає, що менеджер може зручно функціонувати у ситуаціях, коли не всі аспекти або наслідки її дій є заздалегідь відомими;
- асертивність – здатність висловлювати свої думки та ідеї щодо управління ризиками та відстоювати їх, не допускаючи переважання інших [8].

Когнітивний компонент характеризується сукупністю знань і навичок, необхідних для управління ризиками у закладах освіти і включає в себе:

- обізнаність із концептуальними положеннями управління ризиками, що передбачає розуміння основних понять, термінів, принципів та стратегій управління ризиками в контексті освітніх закладів;
- поінформованість із процесами управління ризиками – ґрунтується на знаннях процесів, методів та інструментів, які використовуються для ідентифікації, оцінки, управління та моніторингу ризиків у закладах освіти;
- опанування методами обробки ризиків – включає уміння застосовувати різні методи та техніки для зменшення або управління ризиками у навчальному середовищі;
- оволодіння прийомами передбачення та подолання ризиків – базується на розумінні та вміннях використовувати різноманітні стратегії, які допомагають спрогнозувати виникнення ризиків або подолати їх;
- здатність до розумового логічного структурування та адаптивного мислення. Це важливі навички, які дозволяють аналізувати складні ситуації, розробляти стратегії та приймати рішення у умовах невизначеності та зміни [8].

Функційний компонент передбачає поєднання практичних навичок і знань з управління ризиками та досвіду виконання обов'язків. Даний компонент включає в себе наступні уміння:

- використовувати методи ототожнення ризиків відповідно конкретних умов та потреб закладу освіти та уміння класифікувати виявлені ризики;
- ефективно оцінювати як кількісні, так і якісні аспекти ризиків у закладі освіти;
- визначати найбільш критичні ризики з метою подальшого управління ними;
- здійснювати розробку стратегій та планів дій для виявлених ризиків, щоб зменшити їх вплив або відвернути наслідки;
- проводити моніторинг з метою оцінювання ризиків розробки пропозицій та рекомендацій [8].

Висновки. Наведені компоненти є взаємозв'язаними і важливими. Для ефективного управління ризиками в ЗЗСО керівник повинен не тільки усвідомлювати значущість ризиків для успішності функціонування закладу, а й усвідомлено їх використовувати в конкретних ситуаціях ризику; не тільки володіти практичними вміннями, але й бути спроможним адаптувати їх до ризикових ситуацій, які постійно змінюються; не тільки орудувати якостями, що забезпечують виконання професійних обов'язків, але й систематично їх активізувати для досягнення успішного управління ризиками в ЗЗСО.

Список використаних джерел та літератури

1. Вознюк А.В. Сутність та основні компоненти психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць* / голова ред. колегії збірника Н.Є. Завацька. Луганськ: Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2012. № 3 (29). С. 71–79.
2. Долженков О.О., Черненко Н.М. Особистісна готовність керівників до управління ризиками. *Science and Education*, 2017, Issue 5. P. 18-23. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/5_2017/4.pdf
3. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти: [монографія]. Київ: Ніка-Центр, 2000. 332 с.
4. Клімова А. Науково-теоретичний аналіз готовності майбутніх менеджерів до управлінської діяльності. URL: <http://nauka.udpu.org.ua/wp-content/uploads/2013/04/Alla- Klimova.pdf>.
5. Коновальчук І. М. Аналіз сутності готовності вчителів початкових класів до міжособистісної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31707/1/%D0%9C%D0%>

BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7_%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%8C_%282%29.PDF

6. Лазоренко Л.В. Мотивація праці в умовах ризику. URL: [http:// www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/799/1/Lazorenko_Motivation%20of%20work.doc](http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/799/1/Lazorenko_Motivation%20of%20work.doc)

7. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: [монографія]. Луганськ: Знання, 2005. 384 с.

8. Черненко Н. М. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах: автореф. дис... доктора пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса. 2016. 44 с. URL: <file:///D:/Doc/Desktop/2023%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C/%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%20%D1%80%202023/%D0%9B%D1%96%D1%85%D1%83%D1%82%D0%B0%20%D0%92.%20%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82/%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/Chernenko.pdf>

УДК 371.7

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ УРОК ЯК ФОРМА ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мархай Ольга, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Сучасний підхід до освіти, спрямований на збереження та зміцнення здоров'я учнів та розвиток їхнього фізичного, психічного, соціального та емоційного благополуччя, базується на інтегрованому підході до навчання та виховання. Основною метою здоров'язбережувального навчання є формування у дітей та молоді здорового способу життя, засвоєння навичок та знань, які сприяють збереженню та зміцненню їхнього здоров'я. Основні принципи цього підходу: комплексність, інтегрованість, активність, практичність, індивідуалізація, партнерська взаємодія з батьками та громадою, психологічна підтримка. Такий підхід покликаний не лише навчати учнів, але й допомагати їм розвиватися всебічно та бути здоровими, креативними, збалансованими та успішними в сучасному світі.

В умовах сьогодення все більшої актуальності набуває використання здоров'язбережувальних уроків у початковій школі, оскільки саме вони спрямовані на збереження та підтримку здоров'я учнів у широкому спектрі здоров'язбережувального навчання [1].

Здоров'язбережувальний урок – це важлива форма освітньо-виховної взаємодії в освітньому середовищі початкової школи. Цей тип уроку спрямований на формування у дітей здорового способу життя, розвиток фізичної, психічної та соціальної компетентності.

Слід виділити ключові аспекти здоров'язбережувального уроку: фізична активність (танці та рухові імпровізації, розминка, фізичні вправи, рухливі ігри, елементи спорту, заняття йогою або пілатесом); оздоровчі практики (правильне харчування, формування гігієнічних навичок, регулярна фізична активність, сон та відпочинок, заняття на свіжому повітрі, створення стимулюючого середовища); психологічний аспект (формування навичок психологічного благополуччя, релаксаційні техніки, методи керування стресом та підтримки емоційного здоров'я (дихальні вправи, медитація, музика та звуки природи, техніки візуалізації, масаж пальців або м'язів, позитивне мислення)); соціальна взаємодія (групові завдання та проекти, рольові та командні ігри, стратегії спільного розв'язання проблем, творчі проекти); освітні аспекти (уроки здорового харчування, фізичної активності та безпеки, гігієни, про залежності та шкідливі звички, психічного здоров'я праця з реальними прикладами); ігровий підхід (рольові ігри про здоровий спосіб життя, проблемні ситуації зі здоров'я, креативні завдання на тему здоров'я (створення постера про здоровий спосіб життя, написання пісень або віршів про здоров'я, створення іграшкових моделей тіла тощо), рольові ігри з імітацією медичного обстеження, гра «Діагноз» (відтворення сценарію медичного обстеження, де учні будуть виконувати ролі лікаря та пацієнта

Ці ідеї можуть зробити уроки здоров'язбереження захоплюючими та допомогти учням зрозуміти важливість здорового способу життя через інтерактивні та цікаві методи навчання.

Здоров'язбережувальні уроки сприяють не лише фізичному, а й загальному розвитку дитини, вони формують правильні життєві пріоритети та навички, які можуть супроводжувати їх протягом усього життя [3].

Також, слід акцентувати увагу на педагогічному підході, якій спрямований на стимулювання інтерактивного навчання та підвищення мотивації до навчання. Урок в русі – це педагогічний підхід, що передбачає проведення навчальних занять за межами класної кімнати, активне використання руху та практичних вправ для залучення учнів до навчання. Головною метою цього підходу є забезпечення всебічного розвитку учнів, активізація їхнього інтелектуального, фізичного та емоційного потенціалу. Уроки в русі можуть включати різноманітні активності, такі як екскурсії, польові розвідки, спортивні змагання, творчі проекти на свіжому повітрі та багато іншого. Уроки в русі дозволяють учням відчути себе активними учасниками освітнього процесу та надають можливість здійснити навчання в стимулюючому та цікавому середовищі [2].

Урок математики в русі – це унікальний підхід до викладання математики, який поєднує навчання математичних концепцій і вправ з фізичною активністю та рухливими іграми. Цей підхід ставить за мету не лише надання знань з математики, але й стимулювання фізичного розвитку учнів, підвищення їхнього інтересу до предмета та підтримку здоров'я.

На уроці математики в русі учні можуть виконувати різні фізичні вправи або рухливі ігри, які пов'язані з математичними завданнями. Наприклад, вони можуть розв'язувати математичні задачі, перебігаючи з однієї точки до іншої, складати геометричні фігури, рухаючись в просторі, або виконувати операції з числами під час фізичних вправ. Ось декілька ідей, які можна використовувати:

1. Математичні ігри на подвір'ї: розкладання графіті чи великого покриття тротуару на клітинки і гра у «Морський бій» з великими фігурами, які рухаються по клітинках.

2. Математичні забави на подвір'ї: розміщення великого математичного годинника на площі та гра в «Математичну годину», де діти рухають стрілки годинника згідно з вказаною математичною задачею.

3. Математична хода: проведення екскурсій з математичними задачами, де діти вирішують різноманітні математичні завдання, коли йдуть по вулицях міста.

4. Математичні станції: розміщення різноманітних «станцій» по всій території, де діти можуть вирішувати математичні завдання та розв'язувати головоломки, пересуваючись від однієї станції до іншої.

5. Математичні ігри на спортивному майданчику: наприклад, розміщення математичних завдань на баскетбольному майданчику, де відповідь на кожне завдання визначається кількістю забитих м'ячів [5, 6].

Ці ідеї дозволяють використовувати рух для підтримки активності та веселощів під час вивчення математики, що робить уроки більш захопливими та ефективними.

Такий підхід до викладання математики може бути особливо корисним для візуальних (найбільше покладається на свій зір, і саме з його допомогою вона засвоює найбільше інформації) та кінестетичних типів учнів (кінестетик – це людина, яка не може всидіти на місці, тому постійно в русі), які краще засвоюють матеріал, коли він представлений у формі активних дій. Крім того, це може бути ефективним способом залучити учнів до навчання, підтримуючи їх інтерес і мотивацію. Урок математики в русі може бути відмінною можливістю поєднати розвагу з навчанням, стимулювати фізичний розвиток та зміцнювати знання з математики.

Урок української мови в русі може бути також цікавим та захопливим для учнів. Це освітній підхід, який поєднує в собі навчання української мови з фізичною активністю та рухливими іграми. Він ставить за мету не лише вивчення мови, а й стимулювання фізичного розвитку учнів, активізацію їхньої уваги та підвищення мотивації до навчання.

Під час уроку української мови в русі, учні можуть виконувати різноманітні фізичні вправи, ігри та активності, які пов'язані з мовою. Наприклад, вони можуть складати слова або фрази, рухаючись в просторі, грати у лінгвістичні ігри, під час яких вони мають називати слова або речення, або виконувати рухи, які відповідають змісту поданого завдання. Представимо декілька ідей, які можна використувати:

1. Екскурсія з мовознавством: організація мовної екскурсії, де учні досліджують різні місця та вулиці, шукаючи слова, які походять з української мови. Наприклад, учні можуть шукати слова на вивісках, назви вулиць тощо.

2. Складання мовних загадок: завдання для учнів скласти мовні загадки про різні об'єкти, які вони бачать під час прогулянки. Наприклад, «Я маю чотири ноги, але не можу ходити. Що це?» (стіл).

3. Мовна гра «Асоціації»: демонстрація учням різних предметів або картинок із проханням асоціювати слова з українською мовою, які пов'язані з цими предметами. Наприклад, якщо вони бачать зображення книги, вони можуть назвати слова «читати», «перегорнути сторінку», «бібліотека» тощо.

4. Мовні вправи під час руху: проведення мовних вправ, які включають рух, наприклад, мовленнєві естафети, де учні повинні переносити слова або фрази з одного кінця майданчика на інший, повторюючи їх правильно.

5. Театральні імпрровізації: завдання учням розробити діалоги та виконати дії під час театральних імпрровізацій на певну тему або ситуацію, яку вони можуть вигадати та відтворити під час руху, використовуючи власну творчість, уяву та спонтанність [5, 6].

Такий підхід до навчання української мови може бути особливо корисним для учнів, які навчаються краще через рух та дії, а також для тих, хто швидше засвоює матеріал у процесі активної діяльності. Він сприяє не лише вивченню мови, а й розвитку координації, концентрації та сприйняття.

Урок української мови в русі може бути цікавим та захоплюючим способом вивчення мови, який сприяє не лише розвитку мовних навичок, але й фізичному здоров'ю та загальному розвитку учнів.

Урок «Я досліджую світ» може бути захоплюючим і цікавим, навіть якщо він проводиться у русі. Урок «Я досліджую світ» в русі – це підхід до вивчення природничих наук, який поєднує пізнання з активним рухом та практичними дослідженнями. Під час таких уроків учні виконують експерименти, спостерігають за явищами навколишнього світу та використовують наукові принципи при активному русі та взаємодії з навколишнім середовищем.

Слід виділити основні аспекти уроків «Я досліджую світ» в русі: практичні дослідження та експерименти (учні активно залучаються до проведення дослідів та експериментів, що допомагає їм краще зрозуміти наукові концепції та принципи); спостереження та аналіз (учні вивчають навколишній світ через спостереження та аналіз явищ, використовуючи свої власні здібності та рухливість); взаємодія з природою (взаємодія з навколишнім середовищем, дослідження різноманітних аспектів природи та вивчення їх в контексті наукових закономірностей); розвиток креативності та критичного мислення (уміння формулювати запитання, гіпотези та розв'язувати проблеми, що сприяє розвитку креативності та критичного мислення); активне використання тіла (під час спостереження, взаємодії з об'єктами та під час виконання різних дослідницьких завдань).

Розглянемо кілька ідей, які можна використати для організації такого уроку:

1. Проведення екологічної прогулянки, під час якої учні досліджуватимуть різноманітні аспекти природи та навколишнього середовища, включаючи рослинність, тваринний світ, водні ресурси тощо. Учні можуть здійснювати спостереження, робити записи та фотографії.

2. Мапування місцевості: розподілити учнів на групи та дати їм завдання скласти мапу місцевості, дослідити різні аспекти, такі як географічні ознаки, визначні пам'ятки, історичні місця тощо. Вони можуть використовувати смартфони або планшети для створення цифрових карт.

3. Експерименти під відкритим небом: проведення різноманітних наукових експериментів під час прогулянок із вивчення рослинності, вимірювання температури, дослідження впливу сонячного світла тощо.

4. Спостереження за птахами та тваринами: організація спостереження за птахами або іншими тваринами у місцевому парку або лісі. Учні можуть вести журнал спостережень та фіксувати види тварин, яких вони бачать, а також їхню поведінку та середовище, в якому вони живуть.

5. Культурні дослідження: проведення досліджень місцевої культури та історії шляхом відвідування місцевих музеїв, пам'ятників архітектури, старовинних містечок тощо. Учні можуть ставити запитання місцевим мешканцям або експертам, щоб дізнатися більше про місцеву історію та культуру [5, 6].

Вказані ідеї, на нашу думку, допоможуть зробити урок «Я досліджую світ» захоплюючим та стимулюючим для учнів, дозволить їм вивчати різні аспекти навколишнього світу під час руху і активної діяльності.

Отже, уроки «Я досліджую світ» в русі сприяють не лише поглибленню знань з природничих наук, а й розвитку фізичної активності, творчості та аналітичних навичок учнів. Такий підхід до вивчення природничих наук може бути особливо ефективним для учнів з рухливим типом навчання та тих, хто навчається краще через дії та практичні дослідження [4]. Перевагами уроків в русі є покращення концентрації уваги, збільшення мотивації до навчання, підвищення фізичної активності та здоров'я учнів, розвиток комунікативних та соціальних навичок. Крім того, вони сприяють більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу завдяки практичному застосуванню знань у реальних ситуаціях [2].

Таким чином, урок із позицій здоров'язбереження сприяє загальному розвитку дітей та формуванню здорового способу життя, що робить його ефективною формою освітньо-виховної взаємодії в освітньому середовищі початкової школи. Особлива роль у цьому процесі належить вчителю початкової школи, який має можливість, відповідно до специфіки початкової ланки освіти, використовувати комплекс освітніх та виховних ресурсів організації здоров'язбережувальної взаємодії на засадах педагогічного дизайну з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Ващенко О.М. Особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / О. М. Ващенко // Здоров'я та фізична культура. 2014. №4 (292). С. 2-9.

2. Дубогай О. Д. Навчання в русі. Здоров'язбережувальні педагогічні технології для дошкільнят та учнів: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл., вихователів дошкільн. навч. закл., учителів фіз. культури, методистів, батьків] / О. Д. Дубогай, А. В. Цьось. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 324 с.

3. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: практичний порадник / Тетяна Осадченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. 234 с.

4. <https://vseosvita.ua/library/embed/01003kfr-ed83.doc.html>
5. <https://naurok.com.ua/praktichniy-posibnik-formuvannya-v-molodshih-shkolyariv-zdorov-yazberezhuvaino-kompetentnosti-339826.html>
6. <https://nus.org.ua/articles/porady-yak-tsikavo-provodyty-uroky-na-vulytsi-pochatkova-shkola/>

УДК 371

ДОСВІД КЛАСИЧНОЇ РИТОРИКИ ТА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ОРАТОРА В ПРАЦЯХ М.Ф. КВІНТИЛІАНА

Михайліченко Даша, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Квінтіліан – основоположник педагогічної літератури. Він написав перший в історії трактат з педагогіки, який називається «Про виховання оратора». Тут вперше дається закінчена система педагогічних (здебільшого дидактичних) вказівок. Настанови Квінтіліана мають загально-педагогічний характер, хоч він і говорить про підготовку майбутнього оратора. Кінцеву мету виховання Квінтіліан вбачає у підготовці високоосвіченого оратора: кожна вільна людина повинна вести активне громадське життя, а це можливо тільки за умови оволодіння ораторським мистецтвом.

Праця Квінтіліана систематична і, суворо продумана. Тут враховано весь досвід класичної риторики і узагальнено власний досвід викладача риторики. У роботі філософ зазначає, що праця оратора велика і різноманітна, і про нього сказано все, тим щонайменше спробує викласти з традиційних правил найкраще, а щось погане зміниться, щось буде додано чи відкинуто.

Наприкінці передмови автор намічає план: перша книга присвячена початкового вихованню хлопчиків у сім'ї і у граматиці до їх занять риторикою; друга – занять риторикою в школі, і природі риторики як науки; третя - дев'ята книжка – свого роду енциклопедії традиційної теорії ораторського мистецтва; десята присвячена критичному розбору грецької й римської літератури з жанрами і характеристикою зразків; одинадцята викладає зовнішні прийоми оратора; дванадцята змальовує моральний і авторитетний суспільний образ оратора.

У першій книзі Квінтіліан розповідає про виховання майбутнього оратора. Майбутнього оратора потрібно виховувати з дитинства, на нього впливає оточення (годувальниці, батьки, дядьки), вчителі, які мають добре вчити. Ця книжка вмістила методичні міркування про навчання у дитячому віці: вчення має бути забавою, дитина свідомо повинна запам'ятовувати матеріал, займатися чистописанням і читанням вголос. Вік від 5 до 7 років Квінтіліан, як і Аристотель, відводив на підготовку до школи. Він вважав, що діти до 7 років повинні практично оволодіти двома мовами – рідною і грецьким, причому спочатку грецьким, а потім паралельно і рідним. Він допускав і систематичні заняття з дітьми за умови, що навчання буде радісним. Квінтіліан радив заохочувати малюків похвалою, проханнями, викликати їх на змагання з однолітками, не шкодувати і нагород. Мова повинна бути правильна, цілком гарна. І тому, необхідно вивчати граматику і зразкових ораторів, поетів, прозаїків, потім переходити до власних творів. Майбутній оратор повинен знати дуже багато, зокрема філософію, музику, геометрію, вимову.

Це систематизований твір по ораторському мистецтву: у ньому аналізуються теорія і практика римського красномовства, розглядаються проблеми: педагогіки, етики, дається характеристика риторичних шкіл, стилів. Праця Квінтіліана – вершина дослідження ораторського мистецтва. Ні до, ні після нього, не було робіт, що з такою ретельністю давали б теоретичний аналіз красномовства.

Другий розділ присвячений методиці роботи вчителя, зокрема говориться про систему вправ, даються рекомендації для читання творів і промов відомих ораторів. «Чи варто жорстко дотримуватися риторичних правил?» – запитує Квінтіліан. Оратор не повинен вважати риторичні правила за незмінні закони. У правилах може багато змінюватися відповідно до часу, випадку й обставинам. Квінтіліан відступає від прийнятої перед ним в риторичній такій жорсткої регламентації побудови промови. Правила є лише керівництвом до дії, але не догмою, вони не повинні сковувати оратора і позбавляти його можливості виявляти самостійність. Він порівнює жорсткі правила з розпорядженням полководцеві, як розмістити військо. Однак розташування війська залежить від обстановки. «Ось, і у мові потрібно знати, чи потрібно вступ, до того ж стисло, чи розлоге; звертати всю мову до рядових суддів чи й до інших осіб...».

За його вченням будь-яка повноправна людина наділена від природи певними здібностями. Тупих дітей немає, мова може йти лише про кращі чи гірші дарування. Тому за умови щасливого поєднання природних здібностей і виховання майже кожний може стати оратором. При цьому визначальну

роль педагог надає вихованню. Квінтіліан був прихильником суспільного шкільного виховання дітей. Квінтіліан робить ряд цінних вказівок і щодо сімейного виховання. Особливо наголошував, щоб батьки і всі особи, які оточують дитину, були високоморальними і розмовляли з нею чистою класичною без місцевих діалектів мовою, адже майбутньому оратору необхідно гарно розмовляти.

Він висуває ряд важливих дидактичних вимог. Насамперед це такі як одночасне вивчення кількох навчальних предметів при певному їх чергуванні між собою, поєднання заучування і осмислення матеріалу, врахування індивідуальних можливостей учнів, необхідність радісного навчання тощо.

Щодо вивчення грамоти Квінтіліан робить спробу удосконалити буквоскладальний метод, пропонуючи здійснювати одночасне засвоєння зовнішнього вигляду і назв букв, підкреслюючи при цьому значення наочних прийомів. Квінтіліан вперше в історії педагогіки формулює ряд вимог до вчителя. Найважливіші з них такі: вчитель повинен любити дітей, бути для них хорошим прикладом у всьому, розмовляти чистою і грамотно мовою, бути освіченим. Для роботи у школі підвищеного типу вчитель обов'язково повинен попередньо працювати певний час в елементарній школі.

Квінтіліан критикував сімейне виховання у вищих прошарках римського-суспільства, де діти допускалися на бенкети і ставали свідками непорядної поведінки дорослих; засуджував батьків за потурання дітям і недооцінку важливості періоду дитинства для становлення особистості людини. Римський педагог вимагав від батьків, годувальниць і нянь, щоб вони пам'ятали, що дитина дуже сприйнятлива і в ньому легко вкорінюється як хороше, так і погане; слід враховувати це і при виборі товаришів-однолітків і педагогів.

Марк Фабій Квінтіліан надавав великого значення природним даним, високо оцінював природні здібності дітей і не сумнівався в тому, що вже в ранньому віці можна визначити рівень здібностей (перші ознаки розуму маленьких дітей - пам'ять, швидка і влучна, сприйнятливості і довге утримання придбаного, ранній розвиток в дитині прагнення до наслідування), проте вважав, що вихованням можна досягти дуже багато чого. Він виступав за індивідуальний підхід до учнів: «Справедливо ставиться в гідність вчителя, коли намагається він помічати в своїх учнях відмінність умів і дізнатися, хто до чого здібніший від природи. Існують і в цій галузі величезні відмінності: в умах можна помітити не меншу різноманітність, ніж в тілах. Це можна бачити на прикладах самих промовців, які в способах виразів так різні між собою, що ні один не походить на іншого, хоча багато з них переймали від тих же улюбленим зразкам.

Марк Фабій Квінтіліан надавав великого значення професійній підготовці вчителя, оскільки викладання набуває ясність тільки тоді, коли сам учитель володіє ясними знаннями у своїй справі. Не менше значення мають і його моральні якості, які дозволяють встановити доброзичливі, довірливі відносини між учителем і учнем. Квінтіліан хотів виховати оратора як філософа, наділеного високими моральними якостями і науковими знаннями; досконалого оратора він вважав ідеалом людини.

З цього виводиться висновок, що до всякого учня краще піклуватися про природні обдарування й направляти уми найбільше туди, куди вони самі прагнуть. «Як вправний вчитель тілесних вправ всіляко відчуває тіло і схильності безлічі своїх учнів, визначаючи кожному особливий вид вправ, так має зробити і вчитель красномовства: він старанно спостерігає, хто з вихованців має більше схильність писати коротко і плавно, різко, важливо, приємно, сильно, ввічливо або чисто, і так пристосовується до кожного, щоб у своєму роді посувати його далі, бо природа буває сильніше за нашої допомоги, а якщо повісті кого-небудь в не властиву йому сторону, тоді ні в тому, до чого менше здатний, він не встигне, та й то, до чого, здається, схильний від народження, послабить нехтуванням». Квінтіліан виступав проти тілесних покарань.

Праці Квінтіліана зробили величезний вплив на гуманістів епохи Відродження, створювали на його основі свої керівництва з ораторського мистецтва. Поряд з Цицероном, Квінтіліан був довгий час найпопулярнішим латинським автором, його книги вважалися взірцем для всіх, що писали по-латині в Новий час.

Список використаних джерел та літератури

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с. // [http://megalib.com.ua/book/ 9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_1_Istoriya_zarybijnoi_pedagogiki.html](http://megalib.com.ua/book/9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_1_Istoriya_zarybijnoi_pedagogiki.html) (дата звернення 25.03.24)
2. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання / Карпенчук Світлана Григорівна // Київ: Вища школа. 2005. 341 с.
3. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с. [Квінтіліан Марк. Про виховання оратора. С. 48-57].
4. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 308с.

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРАХ Г.СКОВОРОДИ. (НА ОСНОВІ ТВОРУ «ВДЯЧНИЙ ЕРОДІЙ»)

Михайлова Олександра, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У нашому сучасному суспільстві, що стрімко розвивається, важливо зберегти цінності, які передаються з покоління в покоління. Ці цінності, сформовані протягом століть існування людства, визначають нашу спроможність залишатися справжніми людьми. Серед таких цінностей особливе місце відводиться сімейному вихованню, яке має мету формувати в людях важливі якості, такі як любов, повага, патріотизм, гідність і чесність.

Григорій Сковорода стверджував, що неможливо знайти альтернативу ролі сім'ї як першопочатку у формуванні особистості. Він підкреслював важливість сімейного середовища у внесенні цінностей, орієнтацій та стандартів поведінки у свідомість людини [1].

У притчі «Вдячний Еродій» він пише про те, що «блага народити», - це тільки один з обов'язків батьків. Другий обов'язок, не менш важливий – це «блага навчити» [2]. Григорій Сковорода, використовуючи вислів «на добро народжувати», вказував на те, що процес виховання здорової і корисної для суспільства людини розпочинається задовго до її народження. Український філософ стверджує, що батьки, які ведуть неосмислений спосіб життя, не можуть очікувати, що їхня дитина буде здоровою. Мислитель акцентує на важливості ролі батьків, вимагаючи від них серйозного ставлення до народження дітей та усвідомлення своєї відповідальності перед майбутньою дитиною і суспільством. Він підкреслює, що здоров'я та розвиток дитини тісно пов'язані з фізичним і розумовим станом, а також поведінкою їхніх батьків.

Сковорода неодноразово повторював, що саме батьки наші кращі вчителі. Тому, на його думку, ніяка зайнятість батьків не може звільнити їх від батьківського обов'язку виховувати і навчати власних дітей [1]. У творі «Вдячний Еродій» він показує, як саме батьки повинні виховувати своїх дітей. Батько Еродія особистим прикладом і бесідами тактовно скеровував їх думки і поведінку, присікаючи проступки. Виховання проводилось так, що «впроваджувалася простота і царила дружба, що творила мале великим, дешеве дорогим, а просте приємним» [3].

Поряд з тим, що Г. Сковорода визнавав велике значення природних здібностей людини, наголошуючи, що «від природи, як від матері, легесенько сама від себе розвивається наука», і враховував спадковість, відзначаючи, що «батьківський дух і норів переходять у дітей», він також надавав серйозне значення вихованню особистості [3].

Сковорода радив батькам активно і цілеспрямовано навчати, виховувати і привчати своїх дітей, наголошуючи, що чекати на природні здібності не варто, інакше вони можуть втратити свій потенціал, як дерево без догляду. Він використовував приклад яблуні, яку не потрібно навчати родити яблука, але потрібно дбати про неї, захищати від шкідників і доглядати за корінням.

Батько Еродія часто влаштовував бесіди з дітьми, направляючи їхню поведінку відповідно до принципів свого виховання: «Він тільки часто відсікає мені колючки, розумій, мої вчинки, супротивні вдячності, й орошує бесідою, що оживляє мене до вдячності. Всі ж його бесіди, як магнітна стрілка в північний бік, потрапляють правильно і влучно у цей кін» [3].

Г. Сковорода взагалі вбачав, що лише в демократичній родині з національними традиціями, де шанують батьків і виявляють вдячність, можливо виховати гуманну, самобутню та працюовиту особистість. Навіть якщо Еродій не має деяких навичок і не відповідає модним стандартам, але він працює співаючи, поважає людей праці, чесний, волелюбний, має чуйне серце, доглядає з радістю своїх батьків не тільки за те, що ті їх вигодували, а просто, з поваги до старших і немічних.

Аналізуючи твір Григорія Сковороди «Вдячний Еродій», можна виділити системні погляди на виховання в сім'ї та обов'язки батьків. Перш за все, він підкреслює важливість батьківської ролі, вимагаючи від них серйозного ставлення до народження дітей і свідомої відповідальності перед майбутньою дитиною та суспільством. Другий батьківський обов'язок – мати в собі чесноти. Адже від того, як вони виховані, що і як вони роблять, залежить майбутнє дитини. Сковорода вважає, що приклад, який надають батьки своїм дітям, є найефективнішим методом виховання. Не менш важливим є третій обов'язок батьків – виховання. Відмова батьків від цього аспекту веде до деформації інституту батьківства і сім'ї загалом, оскільки виховання визначає формування особистості. Центральна ідея філософа полягає в тому, що лише батьки можуть вчасно виявити природні нахили дитини та сприяти їхньому розвитку. Сковорода наголошує на необхідності культивувати вільнолюбство, силу, розум і благородство для гармонійного розвитку особистості, підкреслюючи, що виховання є другим народженням людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Вовкочин Л. Ю. Актуальність ідей Григорія Сковороди щодо сімейного виховання у концепції Нової української школи [Електронний ресурс]. Л. Ю. Вовкочин, С. О. Захаренко Режим доступу до ресурсу: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/01252217_0.html#text.
2. Половіна О. А. Сучасні технології родинного виховання. Олена Анатоліївна Половіна. – Київ, 2010. – 37 с.
3. Сковорода Г.С. Вдячний Еродій. Сковорода Г.С. Твори: в 2 т. Київ: Обереги, 1994. Т. 2. 470 с.

УДК 373.5

СУЧАСНА ОСВІТА В НАЙРОЗВИНЕНІШИХ КРАЇНАХ СВІТУ (ШВЕЦІЯ)

Нагорська Євгенія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Анотація: *Стаття присвячена аналізу системи освіти в Швеції, розглядаючи її ключові аспекти, досягнення та виклики в контексті глобалізації.*

Ключові слова: *Швеція, освіта, система, дослідження, розвиток, глобалізація.*

Постановка проблеми: Освіта є стратегічно важливим сегментом для країн, що прагнуть до стабільного соціального і економічного розвитку. Швеція, як одна з найрозвиненіших країн світу, пропонує унікальний підхід до освітньої системи, який варто вивчати та аналізувати.

Аналіз останніх досліджень: (Джерело даних: OECD Education at a Glance)

1. Провідне місце Швеції в світовому рейтингу якості освіти:

Міжнародне визнання: OECD Education at a Glance є одним з найавторитетніших джерел інформації про стан освіти у різних країнах. Призначення Швеції на провідне місце в цьому рейтингу свідчить про високий рівень довіри до її освітньої системи на міжнародному рівні.

2. Високий рівень доступності:

Універсальний доступ: Швеція відзначається високим рівнем доступності до освітніх послуг для всіх категорій населення. Це означає, що незалежно від соціального стану, економічної ситуації чи інших факторів, майже всі громадяни мають можливість отримати якісну освіту.

3. Високий рівень фінансування:

Інвестиції в освіту: Швеція відзначається значущими інвестиціями у свою освітню систему. Великі бюджетні асигнування сприяють підтримці якісних стандартів навчання, а також розвитку інфраструктури та матеріально-технічної бази навчальних закладів.

4. Інноваційність освітньої системи:

Сучасні педагогічні підходи: Швеція впроваджує інноваційні методики та підходи до навчання, акцентуючи увагу на індивідуальних потребах учнів, розвитку критичного мислення та готовності до життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Загалом, аналіз даних OECD Education at a Glance свідчить про високу якість освітньої системи Швеції, яка базується на принципах доступності, фінансування та інноваційності.

Недосліджені аспекти:

1. Вплив міграційних процесів на освітню систему Швеції:

Адаптація учнів мігрантів: Як міграційні процеси впливають на інтеграцію емігрантських учнів у шведську освітню систему? Чи існують особливі методики адаптації та підтримки для цієї категорії учнів?

Мовна інтеграція: Як шведська освітня система допомагає дітям мігрантам освоювати шведську мову? Які існують виклики у процесі навчання учнів, для яких шведська є другою мовою?

Культурний діалог: Як в шведських навчальних закладах формується культурний діалог між мігрантами та місцевим населенням? Які методики та підходи використовуються для сприяння взаєморозумінню та уникнення культурних стереотипів?

2. Діалог між культурами у навчальних закладах:

Міжкультурне навчання: Як в шведських навчальних закладах інтегруються елементи міжкультурного навчання? Чи існують спеціальні програми чи курси, спрямовані на вивчення культурних особливостей різних національностей?

Міжрелігійний діалог: Як у шведських навчальних закладах сприяють взаєморозумінню між учнями різних релігійних спільнот? Чи існують спеціальні заходи або ініціативи, спрямовані на підтримку міжрелігійного діалогу?

Роль вчителя: Як вчителі сприяють формуванню культурного діалогу в класі? Які методики та підходи вони використовують для стимулювання обговорень, взаємодії та спільної роботи між учнями різних культур?

Цілі дослідження: проаналізувати структуру освітньої системи Швеції та ключові аспекти, які визначають її ефективність; виявити можливі виклики та перспективи для майбутнього розвитку.

Виклад основного матеріалу.

Освітня система Швеції базується на декількох ключових етапах:

1. Дошкільна освіта: Цей етап не є обов'язковим, але є доступним інструментом для підготовки дітей до шкільного навчання. Більшість дошкільних закладів – громадські (підтримуються державою).

2. Початкова освіта (6-9 років): Діти починають навчання у загальноосвітніх школах, де акцент робиться на основних предметах, таких як математика, мови та природничі науки.

3. Основна освіта (10-16 років): Протягом цього етапу учні розширюють своє коло предметів: включаючи гуманітарні, соціальні та природничі дисципліни.

4. Середня освіта (17-19 років): Учні вибирають курси відповідно до своїх інтересів і кар'єрних перспектив. Є можливість отримання професійної або академічної освіти.

Ключові аспекти, які визначають ефективність освіти у Швеції:

Фінансування: Швеція інвестує значні ресурси у освіту, забезпечуючи високий рівень фінансування на учня. Це дозволяє підтримувати сучасні стандарти навчання та розвитку.

Кваліфіковані вчителі: У Швеції велика увага приділяється підготовці та підтримці вчителів, що грає ключову роль у якості освіти.

Інклюзивність: Освітня система є інклюзивною, що забезпечує доступ до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх потреб чи здібностей.

Можливі виклики та перспективи для майбутнього розвитку:

Демографічні зміни: Зміни в демографічній структурі можуть вплинути на зміни в освітній системі, зокрема збільшення або зменшення кількості учнів.

Технологічні інновації: Розвиток технологій вимагає адаптації навчальних програм та методів навчання до сучасних вимог.

Глобалізація: Швеція, як інші країни, стикається з викликами глобалізації, такими як потреба у підготовці компетентних громадян та вплив міжнародних стандартів на національну освітню систему.

Інвестиції в освіту: Швеція робить значні інвестиції в освітню сферу, розглядаючи її як ключовий елемент соціально-економічного розвитку країни. Фінансування забезпечує не лише матеріально-технічну базу навчальних закладів, але й підтримує професійний розвиток педагогічного персоналу.

Підготовка вчителів: Основна увага в Швеції приділяється підготовці вчителів. Програми підготовки орієнтовані на високий науковий рівень, практичний досвід та педагогічні навички. Вчителі проходять систематичні курси підвищення кваліфікації, що дозволяє їм впроваджувати новітні педагогічні методики та технології.

Сучасні технології та методики:

Швецька освіта активно впроваджує інноваційні технології в навчальний процес. Це охоплює використання цифрових платформ, інтерактивних засобів навчання, а також методів дистанційного навчання. Такий підхід дозволяє адаптувати освітній процес до потреб сучасного учня та забезпечує ефективне використання ресурсів.

Принципи гнучкості, демократії та інклюзивності:

Гнучкість: Освітні програми в Швеції розроблені таким чином, щоб надавати учням можливість вибору предметів, глибини вивчення тем та формату навчання.

Демократія: Учні та вчителі активно залучаються до процесу прийняття рішень у навчальних закладах. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до навчання та розвитку демократичних цінностей серед молоді.

Інклюзивність: Швецька освітня система прагне забезпечити рівний доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб або особливостей.

Враховуючи ці аспекти, можна стверджувати, що освітня система Швеції є високоякісною, інноваційною та орієнтованою на потреби сучасного суспільства.

Висновки:

Система освіти Швеції служить відмінним прикладом того, як глибоке розуміння значущості освіти, її поєднання з культурними та соціальними цінностями, може сприяти створенню стійкої та процвітаючої нації. Ця взаємодія традицій та інновацій робить швецьку модель освіти однією з найбільш ефективних та цінних у світовому контексті.

Система освіти У Швеції відзначається гармонійним поєднанням традиційних педагогічних підходів та новітніх методів навчання. Це підтверджує, що збереження культурної спадщини та історичних цінностей може відбуватися паралельно з активним впровадженням сучасних освітніх технологій.

Інвестування в освіту формує висококваліфікований та адаптивний кадровий потенціал, який є основою для інновацій, досліджень та розвитку в різних галузях економіки.

Освіта спроможна формувати критичне мислення, демократичні цінності та соціальну відповідальність. Отже, це сприяє формуванню стабільного, відкритого та активного громадянського суспільства.

Компетентний та навчений національний резерв є ключовим для економічної стабільності. Високий рівень освіти сприяє розвитку інноваційних секторів, залученню іноземних інвестицій та підтримці конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Список використаних джерел та літератури

1. The Swedish schoolsystem, [Інтернет] [14 december 2023], Published By: Swedish National Agency for Education. Доступно з: <https://www.skolverket.se/andra-sprak-other-languages/english-engelska>
2. [Mats Persson, Swedish Higher Education Authority to conduct case studies on academic freedom](#) [Інтернет] [24/01/2023], Published By: [Ministry of Education and Research](#), Доступно з: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-education-and-research/>
3. Alina M. Lindegren, History of Education in the Scandinavian Countries, [Інтернет], [1 december 2023] pp. 396-399 [4 pages], Published By: American Educational Research Association. Доступно з: <https://www.jstor.org/stable/1167462>

УДК 316.628-053.5:373.5

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ З ЗАЛУЧЕННЯМ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Ніколенко Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Кресан О. Д.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті проаналізовано теоретичні аспекти засад волонтерського руху в загальноосвітніх закладах. Визначено структуру волонтерської діяльності, яка включає основні види та чинники ефективності дитячої та підліткової волонтерської діяльності.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, мотивація, діти, підлітки, самореалізація молоді.

Вступ. Волонтером може стати кожен, хто не байдужий до чужих проблем, розуміє соціальну значущість своєї діяльності та бажає брати участь у добрих справах, безкоштовно надавати допомогу тим, хто її потребує. Проте допомагати людям теж треба вміти – одного бажання іноді буває замало: потрібні певні навички, уміння та дотримання етики міжособистісної взаємодії. Варто пам'ятати, що волонтерська діяльність спрямована на допомогу вразливим категоріям населення: людям похилого віку, дітям-сиротам, ветеранам, інвалідам, біженцям, тим, хто потрапив у біду і немає необхідних умов та засобів для життя. Але це не єдиний напрям волонтерської діяльності. Вона може бути також культурологічною та екологічною. Всі види волонтерської діяльності потребують відповідної компетентності і заслуговують на особливе визнання.

Завдяки дуже потрібній роботі суспільству, волонтери набувають ціннісних життєвих орієнтирів, оволодівають мистецтвом життєдіяльності особистості шляхом самовизначення, самоорганізації, самоосвіти та самовиховання, самореалізації і самопізнання. Мета волонтерської діяльності – об'єднання та мобілізація добровільних зусиль небайдужих членів суспільства задля позитивних змін у суспільстві, місті, селі, а також спільного розв'язання загальних завдань та актуальних проблем. Така соціально-ціннісна діяльність відбувається на загальноновизначених основах. [1, с.21]

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні структури волонтерської діяльності як засобу самореалізації школярів.

Результати дослідження. На основі проведеного аналізу літератури вдалося з'ясувати, що діти при включенні в групу добровольців зазвичай мають власну мотивацію. Для успішної самореалізації у волонтерстві необхідно чітко усвідомлювати мотиви зайняття цією діяльністю.

Волонтерський рух, почався ще у 1859 році і асоціюється з іменем Анрі Дюрана і створенням організації «Червоний Хрест», на сьогоднішній день є надзвичайно поширеним у багатьох країнах світу.

Перші вітчизняні добровольці – Червоний Хрест, організований добровільний запис в сестри милосердя для шпиталю і лікарень для хворих.

В Україні волонтерство інтенсивно розвивається з початку 90-х років і багато аспектів цього явища ще не знайшли достатнього відображення у дослідженнях вітчизняних учених. Люди, що займалися суспільно-корисною справою називали добротинцями, благодійниками, альтруїстами, громадськими діячами, меценатами. Окремі питання волонтерського руху розкриті у працях: О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, Т. Лях, Ю. Поліщук, С. Савченко та ін.

Сучасний стан та особливості статусу волонтерського руху досліджували вчені різних країн: М. Бостанджогло, Р. Колосова, М. Фурлан, К. Хаджи-Міцева, Г. Чейнен, О. Щєкова та інші. В узагальненні вітчизняного досвіду волонтерства можна виокремити праці О. Главник, О. Карпенко, Т. Лях, І. Пінчук та ін. Вітчизняні дослідники однотайні в думці про важливість вивчення мотивації волонтерської діяльності. Так Т. Лях стверджує, що мотивації належить провідне місце у структурі поведінки особистості. Вона є одним із основних понять, які використовуються для пояснення спонукання, діяльності в цілому. Під мотивацією розуміють: по-перше, сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; по-друге, усі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини; по-третє, процес формування мотиву [2, с.140]. Волонтерство може бути пов'язане й з низкою егоїстичних мотивів, але в соціально припустимій нормі. Альтруїстичний мотив, який в ідеалі має бути основним, буває нестійким, оскільки завжди підкріплюється бажанням людини отримати щось більше: моральне задоволення, розширення кола спілкування, або ж усвідомлення власної потреби суспільству [3, с. 87].

Волонтерство є дуже важливою складовою сучасного суспільства. За допомогою волонтерства: в суспільстві підтримуються і підсилюються такі загальнолюдські цінності, як милосердя, турбота, допомога; люди реалізують свої можливості, повністю розкривають свій потенціал; встановлюються зв'язки, що сприяють вирішенню важливих життєвих питань. Для майбутнього досвіду та плекання позитивних дитячих ресурсів дуже важливе вмотивовування дітей та учнівську молодь до добротинної діяльності:

- формування гуманістичної свідомості, толерантності, прийняття і поваги інакшості;
- формування емпатійності;
- розвитку у школярів соціальної рефлексії – осмислення цінності іншого, пошуку нового життєвого смислу, конструювання громадянської позиції і власного соціального досвіду;
- організації процесу пізнання дитиною себе у спілкуванні з іншими членами суспільства, зокрема тими, що перебувають у складних життєвих обставинах;
- сприяння в усвідомленні потреби, необхідності та значущості волонтерської діяльності;
- на прикладах інших;
- позитивного підкріплення, заохочення до добротинних справ;
- формування у шкільному колективі позитивного ставлення до волонтерів.[1, с.28]

Сьогодні в зв'язку з воєнною агресією Російської Федерації волонтерська діяльність в Україні стає надзвичайно актуальною. До неї залучається все більше людей. Особливо важливою вона є для фахівців психолого-педагогічної сфери: психологів, вчителів, соціальних працівників, вихователів. Якості, які розвиваються у підлітків, дітей, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню милосердя, чуйності, добротинності, готовності продуктивно взаємодіяти з людьми, надавати їм допомогу. Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найшляхетніші прагнення людства, прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей. Загальні положення волонтерського руху, організованого в загальноосвітньому закладі

- Волонтерський рух є одним із напрямів діяльності шкільного учнівського самоврядування.
- Членами волонтерського руху можуть бути учні, що досягли 14 років, молодші школярі – тільки у співпраці та взаємодії з педагогами.
- Головна мета волонтерського руху в загальноосвітньому закладі – відродження кращих вітчизняних традицій добротинності; виховання у школярів таких соціально-значущих якостей особистості, як альтруїзм, милосердя, відповідальність, ініціативність; формування соціально-активної, громадянської, соціально-моральної позиції особистості.
- Основні завдання волонтерського руху у школі:
 - гуртування шкільного колективу навколо добрих справ;
 - задоволення духовних інтересів та потреб школярів;
 - патріотичне виховання;
 - організація змістовного дозвілля;
 - профілактика девіантної поведінки і шкідливих звичок;
 - пропагування здорового способу життя;
 - підтримка про соціальних ініціатив дітей та учнівської молоді;
 - налагодження партнерства школи з органами державної влади та громадських організацій у реалізації про соціальних ініціатив.
- Принципи діяльності школярів-волонтерів:

- участь школярів у волонтерському русі є добровільною;
- волонтерська діяльність є неприбутковою, корисною для інших та суспільства в цілому;
- волонтерська діяльність школярів повинна бути посиленою;
- гарантованість безпеки волонтерської діяльності школярів[1, с.22].

Волонтерство це добровільна, свідомо діяльність на благо людей різного соціального статусу. Будь-яка людина також дитина чи підліток що свідомо і безкорисливо трудиться на благо інших, може називатися волонтером. В сучасних умовах все глибше потрібне усвідомлення громадськістю, державними органами важливість оптимізації різноманітних аспектів соціального розвитку. Проблеми суспільства мають неухильно розв'язуватись, успіх намічених змін залежатиме від кваліфікації працівників зайнятих соціальним обслуговуванням і захистом, що передбачає відповідну підготовку кадрів; вона стає завданням першочергової ваги у здійсненні нової політики країни. Формування великого руху добровольців – є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі. Відповідно до віку, соціальної ролі та соціального статусу можна виокремити наступні групи. Волонтерами можуть стати не тільки особи, які досягли 18-річного віку. Самий веселий, вдячний, звичайно, самий найбільш нестійкий загін волонтерів – діти та підлітки. Для підлітків головною причиною участі у волонтерській діяльності є: можливість самоутвердитись в очах однолітків, батьків, знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок і знань та проведення власного дозвілля. Питання надання конкретної соціальної допомоги, як правила для них не є визначальним. Професійна кваліфікація волонтерів-підлітків звичайно досить низька, проте вони володіють іншими якостями і здібностями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності. По-перше, підлітки абсолютно мобільні, тому роботу, пов'язану з поїздками, виходами на вулиці, проповідуваннями, скажімо, дітей-інвалідів вдома, проведенням ігортек на вулицях, виконують дуже добре. По-друге, у підлітків немає комунікаційних проблем. Третя унікальна риса волонтерів-підлітків – вони із задоволенням включаються в організацію та проведення дозвіллевих форм роботи. По-четверте, бажання підлітків оволодіти новими знаннями та навичками дозволяє підключати їх до нових, ще не розроблених програм, коли паралельно з роботою йде активне навчання, пошук нових форм і методів. Волонтери-підлітки із задоволенням працюють як у великих, так і у малих групах. При цьому за якісної організації волонтерської роботи підлітки можуть працювати до 5 днів на тиждень по 2-3 години. Чим цікавіша підліткам робота, яку вони виконують, тим частіше вони готові включитися до неї. Справа ще і в тому, що для підлітків кілька годин вільного часу на день є нормою, і якщо цей час витрачається на значущу працю – це вирішення проблем для самого підлітка, його сім'ї та організаторів волонтерського руху. Водночас деякі підлітки приходять у волонтерство з метою розвитку своїх комунікативних здібностей, знаючи заздалегідь, що для них це поки тож є проблемою. Тому бажання волонтерів-підлітків співпрацювати треба не лише використовувати, але й розвивати. Для підлітків, які не можуть працювати у великих і малих групах, можлива індивідуальна робота, пов'язана з особливими навичками і нахилами: малюванням, літературними умінням, можливістю працювати на комп'ютері, знанням іноземних мов тощо. Досить часто це технічна робота: розповсюдження афіш, доставка друкованої продукції, заповнення анкет. Це припустимий варіант, але варто відстежити мотивацію, важливість роботи, яку вони виконують. Волонтери-підлітки надзвичайно корисні у проведенні ігрових форм соціальної роботи, роботи з інвалідами, в прес-центрах тощо. Слід зазначити, що серед волонтерів дитячих громадських формувань виховуються добре підготовлені менеджери, чимало представників цих формувань займаються організаційною роботою в об'єднаннях школярів, проводять благодійні акції, пропагують зміст роботи своїх організацій. Можна сказати, що головним у діяльності дитячих громадських організацій є створення умов створення самореалізації дітей та молоді, самостверження особистості[4, с.44-59].

Волонтерство – це добровільний вибір, що визначається особистими поглядами та позицією, активна участь громадянина у житті суспільства, самореалізація в суспільній діяльності в рамках різноманітних асоціацій, добродійних організацій та громадських об'єднань, сприяння покращенню якості та рівня життя, особистому розвитку та поглибленому почуттю солідарності, сприяння реалізації основних людських потреб заради справедливості та миру в суспільстві. Український народ після активного волевиявлення у 1991 році свого прагнення жити у незалежній державі одержав можливість утвердити себе серед розвинутих країн світу. В Україні зароджується суспільство, яке має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму [5,с.22-37].

Волонтери важливі для суспільства, тому що вони працюють без користі для себе, показуючи цим, що є в житті речі більш цінні ніж отримання матеріальної нагороди. Охорона навколишнього середовища, культура, розвиток і позитивний імідж країни є основним напрямком роботи волонтерів. Ось, що допомагає суспільству впевнено стояти на ногах, а волонтеру – отримати задоволення і безцінний життєвий досвід, набути професійних знань та навичок.

Волонтерська діяльність в Україні, стала масовою, проте є такою, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище та як про важливу складову у вихованні дітей. Взагалі ж, волонтерство є запорукою успішного процвітання нашої країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Добродійна діяльність школярів: методичні рекомендації /Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, А.І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. ред. Т.Ф.Алексєєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015 104 с. з іл.
2. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен / Т. Л. Лях // Проблеми педагогічних технологій. – 2004. – №3. – С. 139-144.
3. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності / Т. Л. Лях // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2012. – №22. – С. 84-91.
4. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах: Діагностичний інструментарій: Методичні розробки /Укл. Т.О. Рудякевич -Житомир: ЖДУ, 2004.
5. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху /Укл. Т.Л.. Лях, авт. кол.: О.В. Безпалько, Н.В. Заверіко, І.Д. Зверева, Н.В. Зімовець та ін. – К.: ВГЦ «Волонтер», 2001 р. – 176.

УДК 37.026

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я.А. КОМЕНСЬКОГО

Ожог Вікторія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Головна педагогічна робота Яна Амоса Коменського, «Велика дидактика», почалася на його батьківщині і завершилася в Лешно під час його вигнання. Цей всесвітньо відомий трактат був багато разів перекладений на різні мови.

«Велика дидактика» визначила нові області в педагогіці, школознавстві, теорії виховання і педагогічній психології. Це було перше систематичне та цілісне дослідження в цих галузях, раніше не існувало самостійної науки про це.

Щоб зрозуміти цілі та завдання, які ставив Коменський у своїх працях, особливо в «Великій дидактиці», необхідно розглянути контекст того часу. Це була епоха стрімкого розпаду феодальних структур та швидкого розвитку нових буржуазних сил. Коменський пережив трагедію Тридцятирічної війни, що принесла найжорстокіші втрати.

Коменський, відзначаючись альтруїстським духом, створив нову ідейну зброю – пансофію, яка спрямовувалася на знищення зла та встановлення добра на землі. Його мета полягала в поверненні світу до гармонії та встановленні «тисячолітнього царства» істини, справедливості, добра, радості та краси.

Ідеї Коменського залишаються актуальними і невичерпними, і багато питань, які він поставив, досі залишаються нерозв'язаними. Наприклад, питання формування пізнавальної активності та творчої самостійності учнів, зміцнення міжпредметних зв'язків, створення системного знання про світ. Школа іноді залишається місцем розчарувань, а не «будинком радості».

Етапи розвитку ідей Коменського можна розділити на три основні фази:

1. Перший - прижиттєвий, коли він отримав визнання як автор кращих підручників, особливо з латинської мови.

2. Другий - пов'язаний з великим інтересом до його педагогічної теорії під час відзначення 300-річчя від дня народження.

3. Третій етап припадає на 60-70-ті роки ХХ століття, коли була опублікована і піддавалася аналізу його важлива праця «Загальна порада про виправлення справ людських».

В історії педагогіки Коменський залишається не лише фігурою минулого, але й джерелом натхнення для подальших досліджень і розвитку педагогічної науки.

В наш час Ян Амос Коменський визнається як глобально мислячий філософ і суспільний діяч, спрямований на досягнення єдиної гуманної мети - вдосконалення людської природи і побудова миру між народами. Як основоположник педагогіки нового часу, в його теоретичних працях, таких як «Материнська школа», «Велика дидактика», «Новітній метод мов», «Пансофічна школа» та інші, розглядалися всі важливі педагогічні проблеми свого часу.

Коменський зробив вагомий внесок у розвиток дидактичної науки, вперше вказавши на необхідність керуватися принципами в навчанні.

Основні дидактичні принципи, які він сформулював, мають велике значення і залишаються актуальними і сьогодні:

1. Принцип свідомості і активності: Навчання має бути не пасивним, а свідомим, глибоким і активним процесом, де учні усвідомлено засвоюють знання і навички.

2. Принцип наочності: Навчання повинно базуватися на конкретних прикладах і наочності, щоб учні краще розуміли матеріал.

3. Принцип поступовості і систематичності знань: Навчання повинно бути поетапним і систематичним, дозволяючи учням органічно вивчати матеріал.

4. Принцип вправ і міцного оволодіння знаннями і навиками: Навчання має передбачати багато вправ і практики для глибокого засвоєння знань та вироблення навичок.

Коменський також висловлював свою думку щодо лінощів та бездіяльності учнів, вважаючи їх «огидою до праці.» Він закликав вчителів стимулювати активність та самостійність учнів, надихаючи їх до творчого самовдосконалення.

Коменський вважав, що виховання має сприяти розвитку самостійності і активності учнів. Він прагнув до того, щоб кожен учень багато чого вивчав сам, власними відчуттями, робив висновки і застосовував знання. Його погляди залишаються надзвичайно важливими і в сучасному освітньому контексті, де активне навчання та самостійність учнів також визнаються ключовими компонентами успішного освітнього процесу.

5. Принцип наочності

Принцип наочності навчання, введений Яном Амосом Коменським, базується на ідеї, що знання найефективніше засвоюється через безпосередні спостереження над предметами та явищами, а також через їх плотське сприйняття. Цей принцип, який Коменський називає «золотим правилом навчання», визнає важливість використання реальних об'єктів та безпосереднього контакту з ними для ефективного засвоєння знань.

Основоположник педагогіки нового часу переконував у важливості наочності з таких поглядів:

1. Особисте спостереження і плотський доказ: Коменський стверджував, що, щоб навчити учнів істинним та міцним знанням, необхідно навчати через особисте спостереження та плотське відчуття предметів.

«Якщо ми бажаємо прищепити учням істинне і міцне знання речей взагалі, потрібно навчати всьому через особисте спостереження і плотський доказ».

2. Вивчення через власні відчуття: За його словами, учні повинні бачити, чути, відчувати, нюхати і смакувати все, що можуть. Це, його переконанням, дозволяє уникнути непорозумінь і галюцинацій.

«Тому школи винні надавати все власним відчуттям вчитися так, щоб вони самі бачили, чули, відчували, нюхали, куштували все, що вони можуть і повинні бачити, чути і т. д., вони позбавлять, таким чином, людську природу від нескінченного нерозуміння і галюцинацій...»

3. Використання реальних речей: Коменський акцентував увагу на тому, що знання про речі повинно викладатися самими речами, вони повинні бути виставлені для споглядання, дотику, слухання, нюху тощо, або, якщо це неможливо, заміщатись їх зображеннями.

То, що потрібно знати про речі, повинно «викладатися за допомогою самих речей, тобто має, наскільки можливо, виставлятися для споглядання, дотику, слухання, нюху і т. п., самими речами, або замінюватись їх зображеннями».

4. Реальне спостереження перед читанням: Він стверджував, що той, хто уважно спостерігав, наприклад, за анатомією людського тіла, краще розуміє та запам'ятовує, ніж той, хто читав найбільш об'ємні пояснення, але не мав можливості бачити все це власними очима.

«Хто сам одного дня уважно спостерігав анатомію людського тіла, той зрозуміє і запам'ятає все вірніше, ніж якщо він прочитає найбільш об'ємні пояснення, і не бачив всього цього людськими очима.»

Отже, для Коменського наочність не просто принцип навчання, але й засіб полегшення навчання. Він вважав за необхідне використовувати реальні предмети, моделі, копії та зображення для реалізації цього принципу і забезпечення максимально ефективного засвоєння матеріалу.

Список використаних джерел та літератури

1. Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с. // http://megalib.com.ua/book/9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_1_Istoriya_zarybijnnoi_pedagogiki.html (дата звернення 25.03.24)

2. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с. [Квінтіліан Марк. Про виховання оратора. С. 48-57].

ЗМІНИ ЖИТТЄВИХ СЕНСІВ У ПОХИЛОМУ ВІЦІ

Пантох Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – д-р психол. наук, проф. **Папуча М. В.**, кафедра загальної та практичної психології.

Анотація. Досліджуються зміни життєвих сенсів у похилому віці. Вивчаються психологічні та соціокультурні аспекти старіння та які фактори впливають на сприйняття сенсу життя під час старіння, включаючи здоров'я, соціальні зв'язки, розвиток особистості та культурні впливи. Розглядаються стратегії, які можуть допомогти похилому населенню знайти нові сенси та відчуття задоволення від життя, навіть у зрілому віці.

Ключові слова. «зміни життєвих сенсів у похилому віці», «сприйняття сенсу життя», «фактори впливу на сенс життя», «здоров'я», «соціальні зв'язки», «розвиток особистості», «культурні впливи», «стратегії для пошуку сенсу життя», «психологічне благополуччя», «соціальне благополуччя», «геронтологія», «психологія», «якісне життя».

У кожної людини процес старіння протікає унікальним чином. Це поступове зниження функціональних можливостей організму, яке включає різні етапи. Один із таких етапів - це похилий вік, який триває зазвичай від 65 до 85 років. На цьому етапі люди відчувають втрату психологічної гнучкості та важкість у пристосуванні до нового. Дослідження показують, що існують певні особливості стилю життя та поведінки у цьому віці, такі як зменшення соціальної активності та самоізоляція, це призводить до відчуття самотності та втрати інтересу до життя. У цьому віці також виникає психологічний захист, який, хоча й допомагає зберегти емоційну рівновагу, але може обмежити прийом нової інформації та розвиток. Людям похилого віку притаманне особливе сприйняття часу, коли вони частіше живуть у моменті та спогадах про минуле. Це може призводити до певної концентрації на минулому, втрати інтересу до майбутнього та нездатності до розвитку. Також спостерігаються зміни у способі спілкування та соціальному контакті, що може впливати на емоційну стабільність та рівень тривожності [5]. У період пізньої дорослості особливо важливо прийняття стратегічних життєвих рішень, які орієнтовані на уточнення особистої життєвої траєкторії, професійного розвитку, сімейних зв'язків та міжособистісної взаємодії. Це дозволяє особі активно шукати нові смисли та оновлювати своє розуміння життя. У літньому віці проблема смислу стає особливо актуальною, оскільки цей період часто супроводжується значними змінами. Вчені та філософи розглядають смисл життя через призму різних концепцій, таких як життєва мета, принципи, завдання та концепція. Важливість знаходження смислу полягає в тому, що його втрата може викликати психологічні труднощі та хвороби [4]. У літньому віці смисл життя є ключем до розуміння себе та світу, а також до взаємодії з навколишнім середовищем. Побудова моделі світу вимагає від особи літнього віку аналізувати своє розуміння та порівнювати його з іншими. Оцінка свого життя може бути пов'язана з різними аспектами, такими як гармонія між цілями та цінностями, відчуття наблизення до досягнення цілей та реалізація планів. Цей процес може супроводжуватися різними емоціями, від незадоволеності до гармонії, але в ньому також може зростати мудрість, яка допомагає в боротьбі з життєвими викликами. Загалом, багато людей у літньому віці не завжди сприймають своє життя як цікаве чи насичене емоціями, або сповнене смислу. Проте, вони вважають, що прожите життя взагалі задовольняє їх, вони вбачають у ньому певну продуктивність, хоча також усвідомлюють обмеженість своєї можливості контролювати його хід, і спрямовують свої зусилля на пошук смислу у майбутньому [2]. Смисл життя для людини пов'язаний із її життєвою стратегією, розглядаючи перше як концепцію, а друге як індивідуальний спосіб організації та регулювання власного життя. У літньому віці можна виділити принаймні три типи таких стратегій. Особи першого типу, конформістичні, не бажають виділятися серед інших, є залежними від свого оточення, та нерішучими. Другий тип включає тих, хто самореалізується, маючи чіткі цілі та творчу спрямованість, і вони вважають своє життя задовільним і контрольованим. Фаталістичні особи, що складають третій тип, вважають, що життя передбачуване і не контролюється, і вони незадоволені своїм теперішнім станом. Смисл життя літньої людини пов'язаний з її цінностями та потребами, і для гармонійного існування важливо зберігати баланс і гармонію у міжособистісних стосунках. Також, у літньому віці важливо залишатися затребуваним і значущим для інших, що може бути досягнуте через участь у різних сферах діяльності та соціальних контактах. Узагальнюючи, вирішальним для літнього віку є процес аналізу та оцінки власного життя загалом, а також збереження смислу життя у поточний момент [6]. У психоемоційній сфері старших людей відбуваються специфічні та неоднозначні зміни, що залежать як від життєвих обставин, так і від внутрішніх особливостей цієї вікової групи. Дослідники відзначають, що у них часто спостерігаються екстремальні

емоційні реакції: можуть виникати спалахи емоцій, такі як відчай, страх або гнів, або навпаки - стан безпричинної туги. Люди похилого віку можуть перебувати або у зниженому, депресивному стані, або у підвищеному, ейфорійному стані. Ще одна група науковців вказує на тенденцію до ексцентричності, прояв якої може виявлятися в незвичній або непередбачуваній поведінці, що відрізняється від загальноприйнятих норм для цього віку. Здатність старших людей контролювати свої емоції та дії часто є недостатньою і залежить від їхнього самопочуття та обставин навколишнього середовища. В ускладнених ситуаціях вони можуть мати труднощі з самоконтролем та управлінням власними емоціями. Більшість дослідників стверджують, що в емоційному житті старших людей часто спостерігається малорухливість, застиглість та невиразність, а також втрата гнучкості. Вони можуть мати труднощі з вираженням своїх емоцій невербально та бути менш чутливими до емоційних сигналів інших осіб. Такі особи можуть здаватися відчуженими або нечутливими у взаємодії з іншими та зануреними у себе, що ускладнює їх взаємодію зі світом [1]. Існують також дослідження, які свідчать про зростання емоційної нестійкості та напруженості у старших людей, що супроводжується посиленою вразливістю та образливістю, а також наявністю тривожності та туги. Прояв тривожності в пізньому віці може залежати від різних факторів, таких як стать, раса, соціально-економічний статус, стан здоров'я, наявність доходу, освіта, а також знання про загальні закономірності старіння та сам вік. Наприклад, дослідження показують, що люди віком від 60 до 69 років частіше виявляють тривожність порівняно з молодшими (55-59 років) та старшими (70-74 років). Цей період є критичним, оскільки відбувається перехід у пенсійний вік, і це може супроводжуватися погіршенням здоров'я та зменшенням фізичних можливостей, що може призвести до збільшення рівня тривожності. Також встановлено зв'язок між високим рівнем тривожності серед літніх людей, зокрема віком від 66 до 75 років, та їхнім страхом перед смертю [5].

Крім того, існує певна тенденція до перебільшення уваги до власних болісних відчуттів та ідей про моральний та фізичний утиск, що може вказувати на розвиток вікової депресії. Деякі дослідження вказують на те, що старші люди можуть бути схильні до цієї проблеми, проте не всі вчені погоджуються з цим твердженням.

У пізньому віці депресія може проявлятися в ослабленні емоційного тону, зменшенні емоційної реактивності та загальному почутті втомленості. Люди літнього віку можуть уникати активної участі в суспільному житті, переосмислюючи його значення та відмовляючись від соціальних цінностей. Вони можуть відчувати порожнечу та безпорадність, а також мають тенденцію до ізоляції від родини.

Однією зі специфічних ознак старечої депресії є відсутність скарг на поганий настрій, пригніченість або сум, а також необхідність встановлення діагнозу за зовнішніми ознаками, такими як міміка обличчя, відсутність позитивних емоцій та песимістичні думки. Депресія в пізньому віці може виникати як при патологічному, так і при нормальному старінні, про що свідчать психологічні симптоми, що виникають у відповідь на фізичні обмеження чи втрату функціональності. У пізньому віці, коли людина може переживати депресивні стани, важливою стає підтримка та розуміння з боку оточуючих. Проте, ця допомога має бути надана таким чином, щоб уникнути будь-яких суджень і осудів. В іншому випадку, навіть доброзичливо надана допомога може бути сприйнята як приниження або критика. Такі неприємності часто виникають, особливо на пізніх етапах життя, коли людина може відчувати сором перед проявом слабкості та нехтуванням з боку близьких [2].

Емоційні реакції літніх людей частково обумовлені соціально-психологічними факторами, такими як втрата соціальної ідентичності і невизначеність статусу та ролі в суспільстві. Після виходу на пенсію, людина втрачає роль активного учасника суспільного життя і може відчувати недоліки у соціальній взаємодії. Наочним прикладом цього є обмежені можливості спілкування, коли раніше на роботі людина спілкувалася з колегами, а тепер на пенсії ця можливість обмежена. Такі зміни можуть викликати почуття роздратування та невдоволення [4].

Щоб зрегулювати свій емоційний стан, літні люди можуть виявляти різні стратегії. Наприклад, вони можуть засуджувати або висміювати свій інтерес до певних тем, що вважаються несподіваними для їхнього віку. Також вони можуть демонструвати надмірну турботу та увагу до інших людей, яка виражається у перебільшенні їхнього стану та потреб. Іноді літні люди намагаються відвернутися від реальності та уникнути неприємних ситуацій, спираючись на мрії або спогади.

Варто зазначити, що не всі дослідники погоджуються з твердженням про зниження емоційних станів та контролю над ними у літньому віці. Деякі американські дослідники, такі як Карстенсен, Готтман і Левенсон, навіть стверджують, що емоційне життя в пізньому віці може бути таким же активним і здоровим, як у молодості. Хоча фізичні та соціальні обмеження можуть бути присутні, літні люди все ж можуть знаходити способи емоційного виразу та регуляції [3]. Для підтримки емоційного благополуччя у літньому віці, фізичні вправи можуть виявитися корисними. Недавні дослідження показали, що літні жінки, які займаються фізичною активністю, виявляють більшу бадьорість та доброзичливість. Такі жінки рідше відчувають напруження, втомленість та пригнічення, і менше схильні до почуття гніву. Більше того, навіть одиничні фізичні вправи можуть допомогти знизити рівень тривожності у літніх

жінок. Важливо враховувати, що вплив таких вправ може бути індивідуальним і залежить від конкретних видів вправ та емоційного стану особи, що їх виконує [6].

Загалом, емоційні реакції літніх людей можуть бути досить різноманітними і обумовлюватися різними факторами, включаючи умови їхнього життя. Стейкий розвиток особистості в цьому віці залежить від специфіки їхнього самосприйняття та позитивного ставлення до себе. Це означає усвідомлення власної індивідуальності та позитивного сприйняття себе.

Відношення до себе для багатьох літніх людей є вибірковим і може залежати від складності конкретної ситуації та їхньої адаптабельності до неї. У звичайних умовах вони можуть відчувати себе добре та позитивно. В таких моментах вони є активними, впевненими в собі та вміють контролювати свої емоції. Проте, при несподіваних труднощах вони можуть почувати себе невпевнено та тривожно, недооцінювати свої можливості та дії. Такі особи можуть бути чутливі до зауважень інших та шукати схвалення та підтримки від оточення [1].

Люди літнього віку нерідко цінують свою індивідуальність та неповторність, тому можуть бути особливо чутливими до оцінок та зауважень інших людей. Вони можуть уникати визнання своєї привабливості або розмов про свої недоліки. Зазвичай таке ставлення до себе визначається довготривалим уявленням про себе та важко змінюється.

Неправильна оцінка самого себе може порушувати внутрішній світ особистості, спотворювати мотивацію, почуття, переживання та вольові якості, тим самим заважаючи гармонійному розвитку. Це стає складністю не лише для людини, яка страждає від такої недоліку, але і для оточення [5].

Неправильна самооцінка може виявитися або завищеною або заниженою. Занижена самооцінка проявляється в надмірних вимогах до себе, постійному побоюванні негативних думок про себе та підвищеній вразливості. Це може призводити до уникання контактів з іншими людьми. Дуже низька самооцінка може руйнувати надії людини на позитивне ставлення до себе, а її досягнення та позитивні відгуки інших можуть сприйматися як тимчасові та випадкові. Такі особи можуть стати соціально пасивними та менш активними, а також мати погіршене фізичне та психічне здоров'я, проявляти агресивну або антисоціальну поведінку [1].

Завищена самооцінка може проявлятися в тому, що людина керується виключно своїми принципами та поглядами, не приділяючи уваги думкам оточення. Вона впевнено береться за завдання, які перевищують її можливості. Наприклад, літня людина може погодитися на швидке виконання великого обсягу нової для себе роботи, не усвідомлюючи, що це вимагає значного зусилля.

Самооцінка людини змінюється з літом життя, оскільки це період, коли змінюється її життєва ситуація, соціальне, професійне та особисте життя. Динаміку самооцінки на цьому етапі впливають такі чинники, як стан здоров'я, рівень активності, участь у суспільних справах, економічний статус, якість соціальних взаємин, інтереси та хобі. Більшість досліджень свідчать про те, що самооцінка знижується з віком. Однак таке зниження компенсується іншими аспектами, оскільки може виникнути дезадаптація та погіршення фізичного та психічного стану (людина помічає більше проблем зі здоров'ям та стає невдоволеною життям) [4].

Аналіз результатів досліджень свідчить про те, що самооцінка зазвичай зростає в середньому віці, досягає піку між 60 і 70 роками, а потім поступово зменшується, особливо в дуже пізньому віці, після 90 років. Також було виявлено, що якщо в молодому віці самооцінка була високою, то вона зазвичай залишається такою й у літньому віці, тоді як низька самооцінка переважно спостерігається у літніх людей з важкою старістю. У пізньому віці спостерігається взаємозв'язок між самооцінкою та реакціями на стресові ситуації. Люди, у яких самооцінка низька, зазвичай проявляють меншу наполегливість і більшу схильність до стресу. Фактори, що викликають стрес в середині старіння, такі як втрата фізичних і розумових здібностей, зміни в зовнішності та обмеження соціальних контактів, можуть впливати на самооцінку. Крім того, чим більше старість розглядається як період бездіяльності та марності, тим більше вона сприймається стресовою, що призводить до зниження самооцінки літніх людей [2].

Висновок. Незважаючи на загальне зниження самооцінки з віком, відбуваються зміни, що сприяють її стабільності у пізньому віці. Висока реальна самооцінка окремих особливостей, яка компенсує низьку самооцінку інших аспектів, забезпечуючи середній рівень загальної самооцінки у літніх людей. Акцент на позитивних рисах характеру та приписування собі позитивних якостей, таких як працьовитість та чесність. Люди частіше нагадують собі про свої переваги у минулому, аніж про недоліки у теперішньому, акцентуючи на своїй порядності та любові до праці. Зниження рівня амбіцій, коли людина свідомо знижує свої цілі та очікування, спираючись на реальні можливості. Спрямованість на життя своїх дітей та онуків, де їх успіхи та досягнення визначають перспективи розвитку літньої особистості. Важливість ретроспективного огляду життя, зосередження на минулому, яке має велику цінність. Люди наголошують на значенні свого минулого життя та своїх досягнень, компенсуючи тим самим зростання проблем, пов'язаних із старінням.

Список використаних джерел та літератури

1. Березіна О. О. (2005) Сучасні психологічні проблеми старіння. Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологія, 28(4), 7–12.
2. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. (2013). Психологія дорослості з основами геронтопсихології: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
3. Коваленко О. Г. (2015). Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти. Монографія. Київ: Ін-т обдарованої дитини.
4. Новікова Ж. М. (2020). Психологічні особливості емоційно-вольової регуляції осіб похилого віку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ: Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова.
5. Смульсон М. Л. (2008). Розуміння та інтерпретація особистості досвіду людьми похилого віку. Н. В. Чепелева (ред.). Соціально-психологічні чинники розумінні та інтерпретації особистості досвіду: монографія (с. 221–247). Київ: Педагогічна думка.
6. Ушакова І. М. (2014). Геронтопсихологія: підручник. Харків: НУЦЗУ.

УДК 373.5:613,8-021.414

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Пей Ян, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня, 2 курс, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Хлєбїк С. Р.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

В статті розглянуто проблеми ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я з позицій філософії, соціології, психології та педагогіки. Обернуто формування ціннісного ставлення до здоров'я як поліаспектного явища, що передбачає спеціально організований процес інформування, навчання і виховання дітей та підлітків в умовах закладу освіти.

Ключові слова: ціннісні орієнтації особистості, здоровий спосіб життя, самозбережувальна поведінка людини

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні в Україні актуальною залишається проблема ціннісного ставлення до здоров'я нації, що зумовлено посиленням кризи здоров'я людини в світі. Потреби суспільства та держави вимагають вирішення проблеми здоров'я дитини з самого народження. Проблема формування, зміцнення та збереження здоров'я в широкому розумінні на особистісному та суспільному рівнях у наш час набула широкого значення й розглядається як така, що кардинально змінює подальший розвиток людини. Життя та здоров'я людини виступають найвищою цінністю й одним з головних показників цивілізованості суспільства. Така стратегія соціально-економічного розвитку нашої країни впливає на формування особистості студентів, що призводить до глибоких змін у їхньому духовному, психічному й фізичному здоров'ї. В епоху глобалізації освіта стає гуманітарною, направленою на засвоєння цінностей, які виробило людство протягом свого розвитку. Система цінностей людини лежить в основі її світогляду.

Здоров'я є інтегральним показником якості життя. В наш час проблеми якості життя і здоров'я населення, особливо молоді, є предметом значної уваги багатьох учених, суспільних діячів та держави, що знайшло своє відображення в чисельних законодавчих документах, а саме: Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», («Україна XXI століття»), Національній програмі «Діти України», Концепції «Здоров'я через освіту» та інші.

Перехід освіти на особистісно орієнтоване навчання надає можливість розвинути оздоровчу функцію освіти. Готовність до розвитку ціннісного ставлення до здоров'я у своїх вихованців формується у майбутніх педагогів позашкільної освіти в умовах професійного навчання. Питання здоров'язбереження повинні інтегруватися із професійно-теоретичними та професійно-практичними предметами. Такий підхід вимагає методологічної переорієнтації освіти на особистість, на забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання, методологічне, дидактичне і методичне забезпечення навчально-виховного процесу. У цьому контексті змінюється роль гуманітарної освіти, яку можна і треба розглядати як сферу соціокультурної гуманітарної практики, призначеної для збереження, відтворення і розвитку культурної спадщини нації, її духовно-інтелектуального генофонду.

Таким чином, обґрунтування теоретичних, методичних та психологічних засад здоров'язберігаючих технологій в освіті можна розглядати як суттєвий чинник формування і розвитку оздоровчої функції освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські засади формування ціннісного ставлення до здоров'я відображено в працях М. Боришевського, І. Зязюна, Г. Сквороди, та ін., валеологічні основи формування культури здоров'я особистості висвітлювали М. Амосов, В. Ананьєв, Г. Апанасенко, Р. Баєвський, О. Єжова, В. Петренко, Л. Попова, С. Страшко, О. Яременко та ін.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури (Н. Башавець, Л. Бутузова, О. Гладощук, О. Єжова, Н. Зимівець, М. Тимофієвої та ін.) показав, що здоров'я людини є складним феноменом глобального значення, що розглядається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорія, тобто є міждисциплінарним поняттям.

Шляхи формування здоров'язбережувальних умінь і навичок у дітей та юнацтва початку ХХ ст. досліджували І. Білавич та Б. Савчук. Автори почасти зосередилися на просвітницько-консультативній діяльності українських лікарів щодо здоров'язбереження дітей та молоді. Специфіка формування здорового способу життя учнівської молоді у другій половині ХХ ст. стала предметом досліджень Т. Єрмакової.

Теоретико-методичні засади педагогіки здоров'я всебічно студіює М. Лук'янченко. Автор переконаний, що шляхом до здоров'я нації може бути лише школа, яка всебічно сприяє здоров'ю суб'єктів освітнього процесу.

Натомість В. Оржеховська наголошує на тому, що пріоритетною цінністю у вихованні має стати здоровий спосіб життя. При цьому особливу роль вона відводить духовному здоров'ю (Оржеховська В.).

У педагогічній теорії та практиці проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя знайшла належне висвітлення, однак пошук нових шляхів ціннісного виховання дітей та молоді завжди актуальний.

Мета дослідження; проаналізувати науково-теоретичні аспекти формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей і молоді в умовах закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. Цінності - це те, що особливо важливо для людини. Їх усвідомлення та реалізація дають їй можливість сформуватись як особистість, відчутти задоволення від праці.

Цінність здоров'я належить як до індивідуальних цінностей, так і до загальнолюдських, вічних цінностей, тобто є наскрізною. Тож різноманітні процеси та явища, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності повинні оцінюватися з позицій загальнолюдських цінностей, зокрема з позицій здоров'язбереження.

У філософському контексті науковці корелюють феномен здоров'я із високою духовністю, пошуком шляхів до цілісного становлення особистості, з огляду на це формування ціннісного ставлення до здоров'я можливе лише через зміну світогляду людини.

Фахівці із соціології вважають, що здоров'я становить єдність біологічних і соціальних ознак, при цьому друге домінує над першим, оскільки людина передусім розвивається в соціумі, обґрунтовуючи, що відповідальність за здоров'я лежить не лише на людині, а на суспільстві, що спричиняє збільшення питомої ваги соціопатогенних чинників.

Психологи визначають здоров'я через відповідність віковим особливостям, рівню розвитку особистості, її емоційної, вольової, когнітивної сфер, акцентуючи, що здоров'я людини визначається не лише її біологічною, а й психологічною сутністю.

У валеології здоров'я розглядають у єдності всіх його сторін і аспектів: здоров'я - це гармонійна єдність фізичних, психічних, трудових функцій, що зумовлює повноцінну участь людини в різних галузях суспільної діяльності. Наукові позиції представників різних галузей об'єднує визначення здоров'я як складника комплексу суспільних відносин, що детермінується медико-біологічними чинниками стану організму людини, який перебуває в певному соціокультурному середовищі.

Розглядаючи здоров'я людини, неможливо уникнути його складової частини, яка визначається поняттям «здоровий спосіб життя». За дослідженнями О. Гладощука, здоровий спосіб життя - це уважне та грамотне ставлення до свого здоров'я, рівна та розумна поведінка, раціональне харчування, фізична культура, відмова від куріння, надмірного вживання алкоголю; загартовування організму, дружба з природою [2, 6].

Здоров'я - це не однорідне поняття, воно включає в себе 6 компонентів: фізичний, психоемоційний, інтелектуальний, соціальний, особистісний і духовний.

Під фізичним компонентом розуміється стан всіх органів і систем організму, рівень його резервних можливостей і наявність (відсутність) фізичних дефектів, хронічних захворювань і генетичних хвороб.

Під психоемоційним компонентом розуміється стан психіки людини, наявність або відсутність нервово-психічних відхилень, а також вміння людини висловлювати і контролювати свої емоції.

Інтелектуальний компонент відповідає за здатність засвоювати і ефективно використовувати потрібну інформацію.

Соціальний компонент характеризує ставлення людини як суб'єкта чоловічої або жіночої статі з соціумом (спосіб спілкування з людьми).

Особистісний компонент має на увазі усвідомлення себе як особистості, способи самореалізації.

Духовний компонент відповідає за формування основних життєвих цілей, мотивів і системи цінностей людини, забезпечуючи таким чином цілісність особистості, її розвиток, її життя в суспільстві, будучи найголовнішим серед інших аспектів .

Включення ціннісного ставлення у структуру особистості дає змогу, на думку вчених, виявити найзагальніші соціальні детермінанти поведінки, витоки якого слід шукати в моралі, суспільній повсякденній життєдіяльності людини.

Цінності та ціннісні новоутворення є основними, «первинними» якостями особистості, що визначають мотиви поведінки і формують характер людини. Процес формування цінностей пов'язаний з перетворенням потреб людини в інтереси, які, у міру своєї значимості, трансформуються в цінності. Суспільна цінність, яка набуває для індивіда особистісного значення, переходить у категорію «особистісної цінності» і проектує в подальшому його поведінку. Шлях формування особистісних цінностей полягає в сходженні від конкретного до загального. Динаміка розвитку особистості пов'язана з формуванням у неї ціннісних орієнтацій, які виступають чинниками, що регулюють, детермінують мотивацію діяльності. «Ціннісне ставлення» є складним новоутворенням особистості. У ньому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційно-мотиваційні і вольові процеси. Традиційно виділяються такі компоненти ціннісного ставлення: когнітивно-інтелектуальний, емоційно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний.

Ставлення до власного здоров'я розглядається як складова частина ставлення людини до самої себе. У структурі здоров'я вченими виділено чотири сфери: фізичну, психічну, духовну і соціальну. Стан здоров'я залежить від багатьох чинників, а саме: від гармонії фізичної, психічної та соціальної сфер здоров'я, внутрішньої культури особистості, адаптаційних можливостей організму. Також важливими чинниками є сприйняття здоров'я як цінності, спосіб життя, наявність позитивної мотивації і знань про здоров'я.

Цінності забезпечують формування мотивації діяльності, а значить і поведінки людини та її життєдіяльності в цілому. Сучасні перетворення в освіті пов'язані із гуманізацією і формуванням гуманітарного потенціалу суспільства в цілому і нації зокрема. На перший план в суспільстві, як і в сучасній цивілізації, виходить людина. Цінність здоров'я належить як до індивідуальних цінностей, так і до загальнолюдських, вічних цінностей, тобто є наскрізною. Тож різноманітні процеси та явища, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності повинні оцінюватися з позицій загальнолюдських цінностей, зокрема з позицій здоров'я збереження та здоров'я формування.

Цінність визначається як будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради кого вона живе. Вивченню людських цінностей присвячений окремий розділ філософії - аксіологія, який поділяється на етичну й естетичну аксіологію. Цінності - це також соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба, у тому числі й здоров'я [7].

У словнику української мови цінність тлумачиться як те, що має певну матеріальну або духовну вартість; важливість, значущість чого-небудь.

Цінності забезпечують формування мотивації діяльності, а значить і поведінки людини та її життєдіяльності в цілому. Сучасні перетворення в освіті пов'язані із гуманізацією і формуванням гуманітарного потенціалу суспільства в цілому і нації зокрема. На перший план в суспільстві, як і в сучасній цивілізації, виходить людина. Цінність здоров'я належить як до індивідуальних цінностей, так і до загальнолюдських, вічних цінностей, тобто є наскрізною.

Тож різноманітні процеси та явища, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності повинні оцінюватися з позицій загальнолюдських цінностей, зокрема з позицій здоров'я збереження та здоров'я формування.

Аспекти формування особистісних цінностей знайшли відбиток у дослідженнях І. Бека. За визначенням ученого, особистісна цінність - це «психологічне новоутворення, що виражає найбільш безпосередньо значущу для суб'єкта узагальнену форму довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє «Я», і в результаті цього дана сфера стає простором його діяльності [3, с. 11]». Учений вказує, що процес усвідомлення особистістю своїх якостей зводиться до того, що кожна особистісна якість виражає певне ставлення, тобто конкретну дію, яка знаходить відбиток у вчинках.

Варто відмітити, реальна поведінка людини щодо здоров'я тісно пов'язана з її знаннями про здоров'я. Дослідження проблеми ставлення до здоров'я показали, що саме концепція ставлення до здоров'я інтегрує різні чинники та визначає поведінку людини.

М. Тимофієва, яка проаналізувала погляди Р. Березовської й О. Васильєвої, стверджує, що ставлення до здоров'я виступає одним із основних елементів самозбереженої поведінки людини і є системою індивідуальних, вибіркового зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють або, навпаки, загрожують здоров'ю людей, а також визначає оцінку індивідом свого фізичного та психічного стану.

О.Єжова у своєму дослідженні визначає ціннісне ставлення до здоров'я, як системне й динамічне психічне утворення особистості, що формується на основі ціннісно-мотиваційної сфери та сукупності знань про здоров'я, яке відображається у свідомо обраному способі життя [7].

Загалом ціннісне ставлення до здоров'я включає в себе три основні компоненти: 1) *когнітивний* (знання людини про своє здоров'я, розуміння ролі здоров'я в життєдіяльності, знання основних чинників, які впливають на здоров'я), 2) *емоційний* (переживання і почуття людини, пов'язані зі станом її здоров'я, а також особливості емоційного стану, обумовлені погіршенням фізичного або психічного самопочуття), і 3) *мотиваційно- поведінковий* (визначає місце здоров'я в індивідуальній ієрархії цінностей людини, особливості мотивації в галузі здорового способу життя, а також характеризує поведінку у сфері здоров'я, ступінь прихильності до здорового способу життя, особливості поведінки у разі погіршення здоров'я) [6].

Процес виховання ціннісного ставлення до життя в умовах закладу освіти передбачає цілеспрямоване формування цінностей особистості. Робити це можна засобами традиційних методів виховання, однак можна скористатися також специфічними, серед яких виокремлюють: аналіз текстів, біографічний метод, кристалізацію цінностей, розв'язання проблемних завдань

Надзвичайно продуктивним може бути біографічний метод, коли цінність здоров'я відкривається і упізнається на основі вивчення життєписів інших людей. Аналіз біографій президента США Франкліна Рузвельта, австралійського проповідника та мотиваційного тренера Ніколаса Джеймса Вуйчича та ін. допомагає зрозуміти, наскільки функціональні обмеження ускладнюють життя людини. Водночас діти й молодь можуть усвідомити, що навіть складні обмеження здоров'я можуть виявитися тим чинником, який стане каталізатором розвитку особистості.

Особливо продуктивним для упізнавання і приймання цінностей є метод їх кристалізації. Він полягає в підготовці письмових вправ, у яких вихованець вербалізує власні враження, переживання, думки. Для підлітків це може бути підготовка письмових творів чи есе на тематику здоров'я як однієї з найважливіших цінностей для участі в оголошеному конкурсі закладом освіти тему: «Здоров'я - це...», «Обираю здоров'я», «Здоров'я - це цінність» тощо.

Для упізнавання, приймання присвоєних цінностей та керування ними в поведінці корисним може бути розв'язання проблемних завдань. Власне вже сама структура їхнього розв'язання забезпечує повний цикл формування цінностей особистості. Також для формування ціннісного ставлення до здоров'я, керування в поведінці усталеними цінностями доцільно застосовувати ігри (експериментаторські, дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові тощо). Особливо актуальним цей метод є для вихованців закладів позашкільної освіти. Моделювання у грі ситуацій, в яких особистість може формувати ставлення до здоров'я (свого та інших людей), сприяє актуалізації знань, умінь та навичок здоров'язбережувальної поведінки.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Ціннісне ставлення до здоров'я розглядається як складне багатоаспектне системне особистісне утворення, що становить єдність фахових знань про здоров'я, умінь і навичок організувати процес його збереження і зміцнення відповідно до природно-соціальних умов, здійснювати контроль за власним здоров'ям і здоров'ям інших.

У сучасному динамічному світі лише здорова людина може успішно реалізувати життєві плани, а здоров'я є важливим ресурсом повноцінного й успішного життя, однак, незважаючи на високий рейтинг здоров'я в системі цінностей сучасних дітей та молоді, на поведінковому рівні ця цінність часто не реалізується. Усвідомлення необхідності здоров'язбереження, на жаль, нерідко приходиться лише в ситуації втрати здоров'я, необхідності долати серйозні захворювання.

З огляду на це варто шукати нові шляхи формування цінностей. До таких, зокрема, належать аналіз текстів, біографічний метод, кристалізація цінностей, розв'язання проблемних завдань, ігровий метод. Їхня цінність насамперед полягає в тому, що вони дають змогу системно реалізувати всі етапи формування цінностей особистості: відкривання, розуміння, упізнавання, приймання, керування в поведінці усталеними цінностями та, врешті, творення нових.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Благій О. Л. Рухова активність як фактор формування здорового способу життя учнівської молоді. *Акт. пробл. фіз. виховання, реабілітації, спорту та туризму. Запоріжжя: мат. III Міжнар. наук.- практ. конф. КПУ, 2011. -С. 27-28.*
- 2.Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Кропивницький, 19 березня 2024 р.) / За заг. ред. Т. С. Плачинди. Кропивницький: ПП «Поліум», 2024. 290 с.
- 3.Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія /за ред . І.Д. Беха, Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с

4. Гладощук О.Г. Здоровий спосіб життя: виховання та контроль *Вища освіта України*. № 1. 2007. С. 99 - 105.

5.Гладощук О.Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02.Київ, 2008. 21 с.

6.Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / За ред. О.О. Єжової. Суми: Мак Ден, 2011. - 412 с.

7. Єжова О.О. Створення освітнього середовища, спрямованого на формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. 2011. Вип. 15. Кн. I. С. 464 - 471.

УДК 159.944.4:140.8

РОЛЬ СВІТОГЛЯДНИХ УСТАНОВОК У ВИБОРІ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Полоз Оксана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Никоненко О. П.**, кафедра загальної та практичної психології.

Анотація. У цій статті розглядається важливий, але маловивчений аспект того, як світоглядні установки формують вибір людей у протистоянні стресовим факторам. Визначаючи наявність активної взаємодії між культурним світоглядом і механізмами подолання стресу, автори дослідження висвітлюють складну систему впливів, які визначають реакцію людини на стрес. Актуальність цього дослідження полягає у зростаючій поширеності розладів, пов'язаних зі стресом, у всьому світі та визнання культурних нюансів у психічному здоров'ї, яке дедалі більше поширюється.

Результати дослідження свідчать про широкий спектр культурних впливів на подолання стресу - від колективних суспільств, які надають перевагу соціальній підтримці, до індивідуалістичних культур, які роблять акцент на опору на власні сили. Дослідження також виявляє нові тенденції, такі як глобалізація стратегій подолання стресу та роль цифрових технологій у посередництві в подоланні стресових реакцій.

Таким чином, результати цього дослідження свідчать про необхідність інтеграції світоглядних аспектів у дискурс про подолання стресу. Визнання глибинного впливу світоглядних установок на стратегії подолання стресу допоможе учасникам розробити більш інклюзивні та ефективні інтервенції, що сприятимуть психологічному благополуччю у світі.

Ключові слова: стресові ситуації, адаптивність, ментальність, емоційна регуляція, індивідуальні реакції, психологічна підтримка, подолання стресу.

Постановка проблеми. Проблема дослідження полягає у вивченні того, як світоглядні установки впливають на вибір стратегій подолання стресових ситуацій, поширених у сучасному суспільстві.

Вивчення цього взаємозв'язку є надзвичайно важливим, адже воно дозволяє з'ясувати, як культурні, філософські та ідеологічні погляди формують підходи людей до подолання стресу, і, відповідно, дає змогу розробити ефективні заходи для зміцнення психічного здоров'я та благополуччя в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження ролі світоглядних інституцій у виборі стратегій подолання стресових ситуацій дозволили виявити складний взаємозв'язок між індивідуальними системами переконань і механізмами подолання стресу [1 - 6]. Зокрема, дослідження Казакової Є., [3, с. 85] розглядає різні способи, в які культурні, релігійні та суспільні рамки формують реакцію людини на стрес.

Грішин Е. [2, с. 37] та Кряж І. [5, с. 70] провели низку крос-культурних досліджень, вивчаючи, як конкретні світоглядні інституції, такі як релігія, духовність та філософські переконання, впливають на подолання стресу. Їхні висновки вказують на те, що люди, які дотримуються певного світогляду, схильні спиратися на його вчення і практики під час стресу. Так, люди з сильною релігійною приналежністю можуть звертатися до молитви чи медитації, щоб знайти розраду, тоді як люди з гуманістичним світоглядом можуть шукати сенс у самоаналізі та альтруїстичних діях.

Разом з тим, незважаючи на те, що ці дослідження дають важливу оцінку взаємозв'язку між світоглядними інституціями та стратегіями подолання стресу, є кілька невирішених питань, які потребують подальшого вивчення. Однією з таких проблем є потенційний конфлікт між різними аспектами світогляду людини. Наприклад, як людина може узгодити релігійні вчення, що проповідують прощення, із суспільним тиском, що вимагає відплати у відповідь на такі стресові фактори, як несправедливість чи зрада?

Метою дослідження є вивчення зв'язку між світоглядними установками та механізмами подолання стресу, а також з'ясування того, як культурні погляди впливають на вибір та ефективність стратегій подолання стресу.

Виклад основного матеріалу. Стрес є невід'ємною частиною людського життя, він проявляється в різних формах і по-різному впливає на людей. В основі стресу знаходиться реакція організму на будь-яку проблему чи виклик, реальний чи уявний, який перевищує можливості людини впоратися з ним. Це не просто психологічний процес, він включає в себе фізіологічні та поведінкові компоненти. Для того, щоб розібратися зі стресом, необхідно заглибитися в його типи, психологічні механізми, тілесні реакції та стратегії подолання.

Насамперед, стрес можна поділити на гострий, який є короточасним і часто викликаний прямими стресовими факторами, такими як майбутній іспит або співбесіда на роботу, і хронічний, який зберігається протягом тривалого періоду через постійні проблеми, такі як фінансові проблеми або конфлікти в стосунках. Обидва типи можуть мати значний вплив на психічне та фізичне здоров'я, якщо ними не управляти ефективно.

Психологічні механізми відіграють ключову роль у тому, як люди сприймають і реагують на стресові фактори. Теорія когнітивної оцінки припускає, що те, як людина інтерпретує ситуацію, впливає на її емоційні та фізіологічні реакції. Вона включає первинну оцінку, коли людина оцінює значущість стресора, і вторинну оцінку, яка передбачає оцінку своєї здатності впоратися з ним. До того ж, модель подолання стресу акцентує увагу на активній взаємодії між людиною та її оточенням, наголошуючи на важливості стратегій подолання стресу в управлінні стресом.

Коли організм відчуває стрес, він піддається різним фізіологічним реакціям, які є частиною реакції «бий або тікай». Сюди входить виділення гормонів стресу, таких як адреналін і кортизол, які готують організм до реакції на сприйняту загрозу. Ця реакція може бути корисною в короткостроковій перспективі, але хронічна активація стресової реакції може призвести до небажаних наслідків для здоров'я, таких як серцево-судинні проблеми, ослаблення імунної системи та розлади психічного здоров'я, такі як тривога і депресія [1, с. 474].

Щоб впоратися зі стресом, люди застосовують низку стратегій, спрямованих на управління або зменшення його впливу. Ці стратегії можна умовно поділити на активні та пасивні підходи. Активне подолання стресу передбачає активні дії, спрямовані на безпосередню боротьбу зі стресором, наприклад, вирішення проблем, пошук соціальної підтримки або участь у заходах, що сприяють розслабленню і поліпшенню самопочуття, таких як фізичні вправи або медитація з метою підвищення самоусвідомленості. На противагу цьому, пасивне подолання передбачає уникнення або дистанціювання від стресора без активних спроб його вирішення, що може включати такі моделі поведінки, як заперечення, уникання або вживання психоактивних речовин як способів уникнення стресу.

Пасивні стратегії подолання стресу можуть дати лише тимчасове полегшення, але вони часто не вирішують першопричину стресу і можуть сприяти ескалації проблем з часом. З іншого боку, активні стратегії подолання стресу дають людям можливість протистояти викликам, розвивати життєстійкість і навички ефективного вирішення проблем, що в кінцевому підсумку сприяє кращим довгостроковим результатам для психічного і фізичного здоров'я [3, с. 87].

Світоглядні установки - це основні інструменти, через які люди сприймають, інтерпретують та взаємодіють з навколишнім світом. Сформовані під впливом численних факторів, зокрема культурного виховання, особистого досвіду та суспільних впливів, ці погляди слугують когнітивною основою для сприйняття дійсності, цінностей та переконань. По суті, вони представляють загальні перспективи, яких дотримуються люди щодо природи буття, сенсу життя та принципів, що регулюють людське існування [4, с. 111].

Вплив світоглядних установок на поведінку людини є глибинним і поширюється на різні сфери життя, зокрема на прийняття рішень, міжособистісні стосунки та подолання стресових ситуацій (табл. 1). Зіткнувшись із викликами чи негараздами, люди часто покладаються на свої світоглядні переконання, щоб розібратися в складнощах ситуації та визначити відповідний спосіб дій. Така довіра впливає з вродженої потреби в узгодженості та стабільності у сприйнятті світу, а також бажання зберегти почуття ідентичності та мети в умовах нестабільності.

Роль світоглядних установок у виборі стратегій подолання стресових ситуацій [1; 5]

Світоглядна установка	Характеристика	Стратегії подолання стресових ситуацій
Оптимізм	Віра в позитивний результат	Пошук позитивних моментів у складних ситуаціях. Визначення та реалізація рішень замість того, щоб зациклюватися на проблемах. Звернення до друзів, сім'ї або груп підтримки за заохоченням і допомогою.
Песимізм	Очікування негативних ситуацій	Визнання і прийняття реальності стресової ситуації. Зосередження на вирішенні конкретних проблем, що викликають стрес. Займатися діяльністю, яка сприяє розслабленню та покращенню самопочуття, наприклад, фізичними вправами, медитацією чи хобі.
Стійкість	Здатність долати негаразди	Боротьба з негативними думками та заміна їх на більш конструктивні. Гнучке коригування свого підходу відповідно до вимог ситуації. Пошук мети або можливостей для зростання в складних ситуаціях.
Фаталізм	Віра у задалегідь визначені результати	Відмова від необхідності контролювати ситуацію і прийняття того, що відбувається. Черпання сили і керівництва з релігійних або духовних переконань. Займатися діяльністю або думками, які тимчасово відволікають увагу від стресових факторів.
Гуманізм	Акцент на людському потенціалі та зростанні	Вивчення особистих цінностей і переконань, щоб отримати уявлення про джерело стресу. Проявляти доброту і розуміння до себе та інших людей, які стикаються зі схожими проблемами. Інвестування в можливості навчання та зростання для розвитку стійкості та навичок подолання труднощів.

Взаємозв'язок між світоглядними переконаннями та вибором стратегій подолання стресу тісно пов'язаний, адже люди, спираючись на свої фундаментальні погляди, формують свою реакцію на стресові фактори. Так, наприклад, людина з детерміністським світоглядом, яка вважає, що події наперед визначені і не піддаються контролю, може обрати пасивну стратегію подолання стресу, яка характеризується покірністю або прийняттям долі. І навпаки, люди, які дотримуються екзистенціалістського світогляду, що підкреслює особисту активність і пошук сенсу в умовах невизначеності, можуть обрати активні стратегії подолання, спрямовані на вирішення проблем і самовдосконалення [6, с. 87].

Психологічні механізми, що стоять за впливом світогляду на вибір стратегій подолання стресу, охоплюють когнітивні, емоційні та мотиваційні процеси, які формують поведінку під час дистресу. Когнітивні механізми пов'язані з інтерпретацією та оцінкою стресових факторів через призму світогляду, що впливає на сприйняття значимості та керованості ситуації. Емоційні механізми спричиняють афективні реакції, викликані світоглядно-конгруентними стратегіями подолання стресу, коли люди відчують почуття узгодженості та мети, узгоджуючи свої дії зі своїми фундаментальними переконаннями. Мотиваційні механізми спонукають людей шукати узгодженість між їхнім світоглядом і стратегіями подолання, прагнучи відстоювати свої основні цінності та принципи навіть перед загрозою несприятливих обставин.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, можна сказати, що стрес - це складне явище, на яке впливають різні фактори, в тому числі індивідуальні відмінності, обставини оточення і стратегії подолання стресу. Завдяки вивченню теоретичних аспектів стресу та застосуванню активних підходів до подолання стресу, люди можуть краще справлятися з життєвими викликами та сприяти покращенню свого загального благополуччя.

Взаємозв'язок між світоглядними установками та стратегіями подолання стресу наголошує на комплексності людської поведінки та необхідності багатоаспектного підходу до розуміння та вирішення проблем, пов'язаних зі стресом. Визначення ролі світогляду у формуванні копінг-поведінки не лише поглиблює теоретичне знання про стресостійкість, але й сприяє розробці цілеспрямованих втручань, спрямованих на розвиток адаптивних стратегій подолання стресу, які узгоджуються з фундаментальними переконаннями та цінностями особистості. Визнаючи глибокий вплив світоглядних установок на поведінку людини, дослідники і практики можуть допомогти людям долати стресові ситуації зі стійкістю, цілеспрямованістю і чесністю.

Список використаних джерел та літератури

1. Вінс В., Горбенко І., Красножон Н. Вікові та статеві особливості вибору стратегій подолання важких життєвих ситуацій. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 10 (15). С. 473 – 485. Doi: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-473-485](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-473-485)

2. Грішин Е. Складна життєва ситуація як передумова формування резильєнтності особистості. *Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди. Серія: Психологія*. 2022. № 65. С. 25-41. Doi: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.65.02>

3. Казакова Є. С. Особливості копінг-стратегій у людей із різним ставленням до вірусу COVID-19. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 6. С. 82-89. Doi: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.6.13>

4. Когут О. О. Матриця розвитку стресостійкості особистості. *Наукові записки Національного університету Острозька академія: Серія Психологія*, 2021. № 12. С. 108-113. Doi: 10.25264/2415-7384-2021-12-108-113

5. Кряж І. В., Баєва К. О. The Role of the Ecological Worldview Position in Coping with Problems Caused by Global Environmental Change. *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. Psychology*. 2020. № 69. С. 64-73. Doi: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2020-69-09>

6. Предко В. В. Складна життєва ситуація як провідна умова формування життєстійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 1 (54). С. 74 – 99. Doi: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-54-1-74-99>

УДК 37.017

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ Я.А. КОМЕНСЬКОГО НА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ

Руденко Людмила, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Я.А. Коменський, педагог і філософ XVII століття, відомий своєю глибокою думкою щодо освіти та виховання. Однією з ключових складових його педагогічної концепції було моральне виховання, яке визначало його погляди на формування особистості.

Основні ідеї морального виховання за поглядами Я.А. Коменського: мета школи – навчання теорії, практичній діяльності та використання всіх корисних речей. Будуючи свою теорію пізнання, чеський педагог визначав три ступені мудрості: теорія, практика і застосування знань. Його філософія – методика наукового пізнання світу, раціональна система переходу від теоретичних основ педагогіки до діяльності, й навпаки:

- вважав, що освіта повинна ґрунтуватися на моральних цінностях. Він підкреслював важливість виховання дітей в душі справедливості, доброти, терпимості і любові.

- висловлював переконання в гуманізмі та важливості розвитку кожної особистості. Він вважав, що освіта повинна враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

- прагнув до використання «натурального методу» навчання, що передбачав вивчення природи і оточуючого середовища.

- підкреслював важливість розвитку всіх аспектів особистості, включаючи інтелектуальний, фізичний, емоційний та моральний розвиток. Він вважав, що це сприятиме формуванню гармонійної особистості.

- вважав, що освіта повинна бути корисною для життя. Він пропагував навчання тим знанням і навичкам, які можна застосовувати в реальному житті [2].

Актуальність морального виховання у Я.А. Коменського для сучасної освітньої системи можна визначити за його ідеєю в сфері морального виховання акцентувати на важливості розвитку не лише розумових, а й моральних якостей учнів. Я.А. Коменський прагнув до інтегрованого навчання та виховання, де об'єднуються різні аспекти освіти, включаючи моральне та соціальне виховання. У сучасній освітній системі також важливо розглядати освіту як цілісний процес, а не лише передачу інформації. Я.А. Коменський вважав, що освіта має формувати активних громадян, здатних брати участь у суспільному житті. Його ідеї можуть бути корисними для сучасної освітньої системи, орієнтованої на виховання відповідальних та обізнаних громадян. Варто виділити, що він покладав наголос на важливість етичних цінностей та виховання моральних якостей учнів. Сучасна освітня система також повинна враховувати це, сприяючи розвитку моральної свідомості та етичних норм серед учнів. І один з найважливіших аспектів полягає в тому, що Я.А. Коменський підкреслював важливість співпраці між школою і сім'єю. У сучасних умовах це також актуально, адже партнерство між вчителями та батьками може сприяти повноцінному розвитку дитини, включаючи моральний аспект [2].

Відображення соціокультурних реалій в педагогічних ідеях Я.А. Коменського полягають в тому, що він підкреслював гуманістичний характер освіти та її спрямованість на розвиток людської особистості. Його педагогіка базувалася на ідеї гуманізму, що віддзеркалювало соціокультурні та гуманістичні аспекти того часу. Також відстоював ідею, що освіта повинна бути доступною для всіх, незалежно від соціального статусу чи походження. Його ідеї були актуальні в умовах тогочасної соціальної нерівності [1].

Коменський вважав, що освіта повинна бути універсальною та охоплювати всі аспекти життя. Він розвивав концепцію «всеосяжної освіти» (paneducation), яка віддзеркалювала соціокультурну реальність розмаїття сфер життя та потреби громадян. Він визнавав важливість підготовки до активної громадянської участі та віддавав перевагу педагогічним методам, які сприяли практичному використанню знань.

Короткі цитати Я.А. Коменського, як доказ його прогресивних педагогічних поглядів: ««Все повинно бути розподілено пропорційно між розумом, пам'яттю і мовою»; «Ідея мови чи мистецтва завжди повинна відобразитися в розумі учня раніше, ніж приступлять до приватного його розгляду»; «Ні від кого не залежить, які у нас природні здібності» [1].

Висновок. У своїх педагогічних творах Я.А. Коменський визначав моральне виховання, як ключовий елемент формування повноцінної особистості. Його ідеї мають актуальне значення і сьогодні, наголошуючи на важливості виховання не лише розумових, але й моральних якостей. Аналіз педагогічних поглядів Я.А. Коменського на моральне виховання сприяє глибшому розумінню принципів педагогічної науки та їх застосуванню в сучасній педагогічній практиці.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14329>
2. https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/cifrova_kol/komenskij_velika_didaktika_tom1.pdf
3. <http://www.info-library.com.ua/books-text-490.html>
4. Коменський Я.А. /Велика дидактика/ [Електронний ресурс <https://www.google.com/search>

УДК 159.942.5-055.2:17.022.1

ПСИХОЛОГІЯ ЖІНОЧОГО ЩАСТЯ

Самар Домніка, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Ковтун А. Ю.**, кафедра загальної та практичної психології.

Мабуть немає такої людини серед нас, яка б не хотіла бути щасливою. В кожного з нас своє поняття про щастя...І що потрібно для того, щоб його досягти? Не даремно народ каже: «Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий.» Щасливими хочуть бути всі: і чоловіки, і жінки. Кожна людина має право на комфортні умови проживання в цьому світі. В тому числі щоб кожен та кожна були щасливими. Отже актуальність даного питання полягає у тому, щоб зрозуміти яке уявлення про щастя мають жінки, а яке чоловіки. Саме цей аспект підтримає забезпечення рівних прав та зробить жінок більш щасливими, що, звичайно ж, позитивно впливатиме на якість їх життя. Власне тому я й обрала це темою моєї наукової роботи.

Виклад основного матеріалу.

О.М. Леонт'єв вказував, що людина відчуває щастя лише у випадку, коли вона має мету й рухається до неї. Є.П.Ільїн зазначав, що щастя є складним психологічним утворенням та складається із розумового та емоційного компонентів, в нас час ще додається і третя складова – гендерна.

М.Аргайл вказує на такі складові щастя:

- позитивний настрій;
- задоволеність життям;
- оптимізм та висока самооцінка;

На думку Е. Фромма це покращення життєздатності, плідності та розвитку власних почуттів. Тобто він вказував на те, що щастя людини полягає саме у здатності розвинути власні здібності максимально, наскільки це можливо. Бончук Н.В. дослідила суб'єктивне поняття щастя серед міських підлітків і отримала наступні результати: 47,8% хлопців визнаються себе щасливими, в той час як дівчат лише 34,2%. Лише 18% опитаних вказали, що щастя не залежне від статі. Результати показують достатньо чітко, що хоча й відповідно до закону права обох статей є рівними, але разом з тим у жінок менше можливостей для самореалізації, що робить їх більш нещасними. До того ж підлітки є тією віковою категорією, що надзвичайно чітко демонструють настрої в суспільстві.

Крім того уявлення про щастя для протилежної статі різняться з реальною дійсністю. Хлопці вважають, що жінки вбачають своє щастя у побудові родини, в той час як дівчата більш орієнтовані на успіх, побудову як кар'єри так і родини. В той же час дівчата вважають, що для хлопців важливо побудувати кар'єру та бути забезпеченими фінансово, разом з тим самі хлопці вказують, що їм необхідна можливість займатися улюбленою справою, створення гармонійної міцної родини.

В. Татаркевич вказує, що чоловік пізнає щастя і прагне його лише тоді, коли пізнав нещастя, в той час як жінки прагнуть до нього, вони бажають відчувати щастя хоча б короткострокове. Для жінок щастям є любов, родина та радість життя[2].

Загалом саме поняття щастя є багатозначним, зокрема лише польський дослідник В. Татаркевич зазначив, що існує такі визначення щастя:

- приємні позитивні емоції;
- певне якість везіння.

А ще за часів Аристотеля щастям вважали життя в достатку та приємне життя загалом. До того у сьогочасній науковій спільноті використовують поняття щастя як те, що людина є щасливою не лише тоді, коли володіє вищими благами, а й тоді, коли в її житті добро переважає над злом. В. Татаркевич також в своїх роботах зазначав, що кожна людина знає, що таке щастя, але разом з тим вона не здатна сформулювати дійсне визначення даного поняття.

Ототожнення понять щастя можна знайти у Великому психологічному словнику. Задоволеність означає суб'єктивне задоволення від чогось чи то стосунків чи то якихось інших речей. А висока задоволеність життям є щастям на думку дослідників даних двох понять. Тобто ми можемо зробити висновок, що ці два терміни взаємопов'язані, але не є синонімами.

Експериментальні дослідження стосовно цього поняття виникли відносно нещодавно. Тому що в період радянського союзу людина й так апріорі вважалася щасливою.

Більш щасливими є люди-екстраверти та альтруїсти, а менш схильні до щастя люди зі схильністю до нейротизму. У дослідженні поняття щастя відіграють важливу роль дослідження Абрахама Маслоу, який виділив п'ять рівнів потреб людини: фізіологічні потреби, потреба у безпеці, любові, повазі, визнанні, належності до певної групи чи то груп. Потреба у реалізації певних творчих здібностей, умінь та навичок. У той час, коли всі вище перераховані потреби задоволені, тоді, власне, людину можна вважати щасливою.

Представники позитивної психології, зокрема Мартин Селігман акцентують увагу на силі характеру та чеснотах особистості, адже саме ці ресурси вони вважають основними, за допомогою пристосуватися до цього світу якісно в ньому жити з комфортом та розвивати власні здібності, реалізуючи власний потенціал.

Вищевказаний вчений також спробував створити формулу щастя, що складається, на його думку, з трьох компонентів:

1. індивідуальний рівень щастя, тобто той до якого людина схильна генетично;
2. зовнішні обставини, що оточують людину;
3. прояв сили волі, тобто те наскільки людина здатна прикласти зусиль, щоб бути щасливою попри всі негаразди та зовнішні обставини, що її оточують.

Вчений Виничук вказував на те, що відмінності у щасті між статтями є незначними, хоча жінки є й трішки щасливішими за чоловіків. Структура «жіночого» щастя на його думку це потреба в любові, родині, щоб було краще у майбутньому ніж зараз. В той час як чоловікам для щастя необхідно у перемогах, самореалізації.

Сімейний статус особистості теж впливає на рівень щастя, адже, до прикладу, чоловіки, що мають родини є більш щасливими, адже жінки надають більш міцну соціальну підтримку, а самі шукають як соціальну так і емоційну підтримку у родичок, подруг тощо.

М. Аргайло вказує, що визначити, яка нація є найщасливішою не можливо через те, що в кожній нації та культурі щастя має різні варіації[1].

Висновок.

Отже, відповідно до опрацьованої мною літератури, щастям для жінок є як створення родини так і професійна самореалізація, хоча, на нашу думку, в даному випадку також варто враховувати базові потреби, які встановив Абрахам Маслоу та брати до уваги індивідуальний аспект. Я маю на увазі, що для кожної конкретної жінки, як власне і для чоловіка поняття щастя відрізняється, адже це залежить від досвіду, прагнень, бажань людини, особистих амбіцій.

Ще одним цікавим висновком мого дослідження є той факт, що уявлення про щастя для іншої статі є досить стереотипним навіть у наш час: жінки прагнуть займатися домом, а чоловіки самореалізації. Хоча, відповідно до дослідження, обидві статі прагнуть як створення міцної родини так і власного розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Дворніченко Л. Л. Психологічні аспекти щастя. *Розділ і. Етнокультурні традиції та цінності – збереження та трансформація*. 2017. 116. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141456249.pdf#page=59>
2. Жорова В. М. Сучасний стан дослідження гендерних особливостей розуміння щастя. *студентського наукового товариства*. 2017. 193. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/580/1/Visnik_studentskogo_naukovogo_tovaristva_V_16.pdf.pdf#page=194

УДК 37.026

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРИНЦИПІВ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРАЦІ Я.А. КОМЕНСЬКОГО «ВЕЛИКА ДИДАКТИКА»

Семирій Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Видатний учений, педагог і філософ Ян Амос Коменський, активно діяв у XVII столітті, вніс значний вклад у розвиток педагогіки та освітньої системи. Однією з його ключових праць є «Велика дидактика», яка включає комплексний підхід до принципів та методів навчання. Цей твір визнаний фундаментальним для подальшого розвитку освіти і залишається актуальним і сучасним навіть у наш час.

Основна концепція Коменського полягає в забезпеченні доступності та ефективності навчання для всіх. Він прагнув до створення єдиної освітньої системи, що охоплює всі галузі знань і сприяє розвитку розумових, моральних та фізичних якостей учнів.

Велика дидактика Коменського визначення чотирьох основних принципів виховання та навчання.

Перший – принцип доступності. Коменський підкреслює необхідність зробити освіту доступною для всіх, незалежно від їх соціального статусу чи матеріального положення. Він пропагує ідею широкого впровадження загальної освіти для всіх верств суспільства.

Другий – принцип конкуренції. Коменський вважав, що навчання повинно бути послідовним і систематичним. Він рекомендує вивчати предмети в певному порядку, враховуючи природний розвиток інтелекту дитини.

Третій – принцип повторення. За словами Коменського, повторення є ключем до освоєння знань. Він вважав, що через систематичне повторення учні закріплюють свої знання і формують стійкі навички.

Четвертий – принцип практичності. Коменський поставити акцент на практичному застосуванні знань. Він вважав, що освіта повинна бути корисною в реальному житті, і розвивати практичні навички, забезпечити успішне функціонування у суспільстві.

«Велика дидактика» також визначає низку методів, які Коменський вважав найбільш ефективними для процесу навчання. Він пропагує використання індукції, відзначає спостереження та практичні вправи як ключові складові освітнього процесу.

Незважаючи на те, що «Велика дидактика» була написана більше трьох століть тому, багато з ідей Коменського залишаються актуальними і сьогодні. Його погляди на необхідність доступної та систематичної освіти, а також акцент на практичності, стали основоположними для багатьох сучасних педагогічних концепцій. «Велика дидактика» Коменського залишається невід'ємною частиною історії педагогіки та освіти, надаючи нам цінний погляд на сутність та мету навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Жданович Ю. М. Виховання особистості у Пласті: Монографія / Ю. М. Жданович, Т. Ф. Алексеєнко К.: ПП «Проспект-А», 2006. 262 с.
2. Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с. // http://megalib.com.ua/book/9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_1_Istoriya_zarybijnoi_pedagogiki.html (дата звернення 25.03.24)
3. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с. [Квінтіліан Марк. Про виховання оратора. С. 48-57].
4. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 1996. 436 с.

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я.А. КОМЕНСЬКОГО. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Сененко Марія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Педагогічна творчість Яна Амоса Коменського внесла вагомий вклад у розвиток педагогічної науки в усьому світі. Спадщина Коменського є актуальною і в наш час, хоча має історію в кілька століть. Сучасні школи використовують найцінніші принципи, висунуті педагогом XVII століття, згідно з теперішніми освітніми потребами, в той же час не порушуючи цілісності цих принципів.

Найважливішими дидактичними принципами, які проходять через всі інші принципи у творі «Велика дидактика» Коменського є: принципи наочності та природовідповідності.

Дидактичні положення Коменський ґрунтує, передусім, на сенсуалістичній основі, тому найголовнішим принципом вважає принцип наочності. Він першим у світі теоретично обґрунтував і детально розкрив цей принцип, хоч на емпіричному рівні його застосовували й інші педагоги. «Початок пізнання завжди випливає з відчуттів, тому навчання починати не із словесного тлумачення про речі, а з реального спостереження за ними» [2].

З цього принципу автор виводить «Золоте правило дидактики»: «Нехай буде золотим правилом для тих, хто навчає: все, що тільки можна, давати для сприймання чуттями, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, те що підлягає смаку – смаком, доступне дотикові – через дотик. Коли які-небудь предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу схоплюються кількома чуттями» [5].

У своїй педагогічній системі видатний педагог Я. Коменський надав великого значення принципу природовідповідності. Його основна ідея полягала в тому, що виховання повинно відповідати законам та закономірностям природи. Він особливу увагу приділяв зовнішнім ознакам природовідповідності, наслідуючи зовнішні форми природи. Прагнення «йти за природою» зробило переворот у педагогічних уявленнях сучасників [6].

Коменський вважав, що людина, як частина природи, повинна підкорятися її загальним законам. Його педагогічний підхід базувався на прагненні встановити закономірності виховання через аналогію з природними законами [1].

Принцип природовідповідності чітко прослідковується в основних вимогах Коменського до навчання і вчення, так на прикладі природи автор показує основні вимоги та принципи навчання: «Природа старанно пристосовується до зручного часу» – «треба користуватися юним віком, поки сили життя і розуму на піднесенні; тоді все сприймається і легко пускає глибоке коріння»; «Природа підготовляє собі матеріал, перш ніж починає надавати йому форми» - і одна із вимог до навчання: «Реальні навчальні предмети викладати перед формальними»; «Природа не змішує своїх дій, виконує їх кожен окремо, в певному порядку», і вимога: «нехай у школах буде встановлений порядок, при якому учні в певний час займалися б тільки одним предметом» [5]. Це кілька прикладів, як педагогічна система Коменського підпорядковується принципу природовідповідності.

Не менш важливими, в порівнянні з попередніми в педагогічній системі Коменського є:

- 1) Принцип поступовості й систематичності знань;
- 2) Принцип вправ і міцності засвоєння знань;
- 3) Відповідність навчання віку учнів;
- 4) Зв'язок з життям.

Коменський вважає, що принцип поступового вивчення основ наук та систематичності знань є важливим керівним принципом навчання. Цей принцип передбачає не лише послідовне освоєння матеріалу, але й його організацію у логічній та методичній структурі [3]. В погляді Коменського це означає встановлення чіткого порядку в часі, відповідність рівня знань учнів навчанню, та систематичне вивчення матеріалу від початку до кінця. З цього випливають такі дидактичні принципи: а) глибокі основи; б) побудова нового на основі попереднього; в) неперервна послідовність для закріплення минулого і підготовки до майбутнього; д) демонстрація детермінованості явищ або речей.

Принцип вправ і міцності засвоєння знань вказує, що повнота знань і навичок оцінюється не лише рівнем їх свідомого сприйняття, але й тим, наскільки глибоко, ґрунтовно і міцно учні освоїли ці знання і навички. Для вирішення цього ключового завдання навчання та виховання використовуються систематичні вправи і повторення.

На відміну від того, як у сучасних Коменському школах, вербальне навчання, вправи і повторення часто свідомо доводились до механічного дресирування, спрямованого головним чином на запам'ятовування богословських та схоластичних текстів, Коменський ставить перед ними нове завдання – досягти глибокого засвоєння знань, що ґрунтується на свідомості та активній участі учнів [4].

Згідно з принципом відповідності навчання віку учнів діти повинні навчатися тільки тому, до чого вони вже дійшли віком та розумовим розвитком, що відповідає їх здібностям, та до чого вони самі прагнуть. Адже немає ніякого сенсу безглузде, машинальне заучування того, до чого дитина ще не здатна дійти ні сама, ні за допомогою наuczань.

Принцип зв'язку навчання з життям учнів. Знання мають мати практичне застосування в реальному житті. Коменський підкреслює, що дуже важливо, щоб навчання відображало реальні потреби та ситуації життя учнів, роблячи процес більш значущим і зрозумілим для них. Адже «не доведена до розуміння того, чи існує це в природі і чи це в порядку речей, дитина скоріше буде вірити, ніж знати. Але, коли ти покажеш призначення всякої речі, то ти дійсно забезпечиш її справжнім знанням і вмінням діяти»[5].

Дидактичні принципи навчання Я. Коменського, викладені у творі «Велика дидактика», визначають основні принципи організації освітнього процесу. З їх допомогою він вносить вагомий внесок у розвиток педагогічної теорії. Дидактичні принципи Коменського не лише покладають основу для організації ефективного навчання, але і враховують гуманістичні аспекти, сприяючи всебічному розвитку особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. Вашак О. О. Принцип природовідповідності як визначальна засада у вихованні особистості. Наука і освіта. № 6, 2014. С. 21–26.
2. Дидактичні погляди Я.А. Коменського [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/5544072/page2/> (дата звернення 20.12.23).
3. Дидактичні погляди Я.А. Коменського [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://www.info-library.com.ua/books-text490.html> (дата звернення 30.11.23).
4. Коваленко Є. Коменський Ян Амос. Енциклопедія освіти. Академія педагогічних наук України. Гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юніком Інтер, 2008. С. 407–408.
5. Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник / Уклад і автори вступних статей Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна. Заг. Ред. Є.І. Коваленко Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
6. Я. А. Коменський – фундатор наукової педагогіки (з нагоди 430-річчя від дня народження видатного педагога): Матеріали VII Всеукраїнської науковопрактичної онлайн-конференції з міжнародною участю, 10-11 листопада 2022 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. 294 с.

УДК 371.2

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ ФРАНСУА РАБЛЕ «ГАРГАНТЮА І ПАНТАГРЮЕЛЬ»

Стрижак Вероніка, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету історії, педагогіки та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та менеджменту.

Франсуа Рабле (або Раблэ) вважається одним з найяскравіших представників французького гуманізму в європейській педагогічній думці епохи Відродження. Він відомий, перш за все, як автор знаменитого роману «Гаргантюа і Пантагрюель», що став класичним твором світової літератури.

Рабле був багатогранною постаттю: письменником, гуманістом, юристом та лікарем. У своїх творах він часто висміював вади суспільства свого часу, критикував релігійні та моральні норми, спираючись на глибоке гуманістичне розуміння людської природи.

У своїх педагогічних ідеях Рабле підкреслював важливість освіти та саморозвитку кожної особистості. Він прагнув до того, щоб освіта була доступною для всіх шарів суспільства, а саме вдосконалення особистості було основою для покращення суспільства в цілому.

Гаргантюа – один із головних героїв роману Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». Освіта Гаргантюа є центральною темою роману і відзначена багатьма алегоріями та сатиричними елементами. У романі описується, як Гаргантюа був винайдений гігантським ченцем, який знайшов його в животі великої матері, яка загинула під час шторму.

Однією з центральних у романі Рабле є проблема виховання. Особливого значення набуває розповідь про виховання й навчання розумного й обдарованого від природи Гаргантюа схоластом, ученим-богословом Тубалом Олоферном. Згідно з його педагогічною системою, Гаргантюа навчався за старими, нікому не потрібними книжками середньовічної школи, довгі роки заучував безглузді наукові трактати, відстоював щодня у церкві від двадцяти шести до тридцяти мес, грав у карти, випивав і поглинав неймовірну кількість різноманітної їжі. Король Грангузьє побачив, що така наука не тільки не пішла його синові на користь, а й зробила Гаргантюа дурнішим і тупішим. Король прогнав вчителя-схоласта і доручив виховання сина гуманісту Панократу [1].

Середньовічна наука, схоластичний метод в педагогіці, що, як показано у творі, калічить людину, Рабле протиставив йому новий, гуманістичний метод виховання. За системою Панократа, Гаргантюа не марнував жодної години, а весь час витрачав на те, щоб набувати корисні знання й розвиватися фізично. Він вивчав науки й мистецтво, властивості природи, ознайомлювався з різними видами ремесла, професіями, відвідував публічні лекції, диспути і змагання в мистецтві риторики. У процесі навчання обов'язковими були безпосередні спостереження, практичний досвід. Інтелектуальний розвиток поєднувався з розвитком фізичним. Зміст системи виховання складали різноманітні фізичні вправи, види спорту, полювання, військова справа. Завдяки йому Гаргантюа здобув широкі уявлення про світ, став всебічно розвинутою особистістю. Змальовуючи гуманістичне виховання, Рабле не тільки заперечує схоластику й утверджує ідеал гармонійно розвинутої людини Ренесансу, а й надає цьому певного політичного смислу. Адже йдеться не просто про виховання кожної людини, а про формування особистості ідеального монарха [1].

Рабле не сприймав середньовічної системи виховання. Він жив у період розквіту Відродження, коли відбувалися значні зміни в суспільстві, включаючи ідеї щодо освіти та виховання. Франсуа Рабле протестував проти методів, які гальмували розвиток мислення і ставили перепонами для моральної досконалості людини. Автор засуджував зазубрювання старозавітних текстів. Релігійний догматизм, абсолютна неможливість зіставлення вивченого з реальною практикою – ось недоліки системи виховання, яку висміював автор. Система Панократа заснована на найвпливовіших принципах виховання гармонійно розвинутої особистості. Природна зацікавленість того, кого навчають, – необхідні умови нової школи [2]. Рабле використовує освіту Гаргантюа, щоб вдало висміяти тогочасні традиційні методи навчання. Його монастир став безглуздим місцем, де виховання та формування характеру здійснювалося переважно абсурдними та неефективними методами.

Після завершення навчання Гаргантюа вирушає в подорожі, де він досліджує різні країни та культури. Ця подорож стає частиною його виховання, де він зустрічає різних людей та отримує життєвий досвід. Гаргантюа стає філософським персонажем, який роздумує про значення життя, мудрість та гармонію. Він висловлює власні погляди на світ та розглядає різні аспекти людського існування.

Рабле поклав в основу громадського виховання два принципи: Розвиток фізичних і моральних якостей. Рабле підкреслював важливість гармонійного розвитку людини, де фізичне виховання є невід'ємною частиною. Він вважав, що здоровий дух можливий лише в здоровому тілі, і тому фізичні вправи, спорт і активний спосіб життя є ключовими компонентами виховання.

Розвиток інтелектуальних здібностей і критичного мислення. Рабле наголошував на важливості навчання, що охоплює різні галузі знань, зокрема науки, мистецтва, мови і філософію. Він вірив у необхідність стимулювати допитливість, критичне мислення і незалежне судження в учнів, щоб вони могли стати освіченими і морально розвиненими громадянами.

Ці два принципи – всебічний фізичний розвиток і інтелектуальне самовдосконалення – відображають прагнення Рабле до гармонійного виховання, що готує людину до активного і свідомого життя в суспільстві. Гаргантюа Символіка: Герой служить алегорією для різних аспектів людського існування, від природи до виховання до філософського розвитку. Його життя та пригоди мають глибокий сенс, який можна побачити на багатьох рівнях. У цілому система виховання Гаргантюа у романі «Гаргантюа і Пантагрюель» Франсуа Рабле є складною сатирою, яка використовується для висміювання сучасних поглядів на освіту та виховання, а також для висловлення філософських думок щодо життя та людської природи:

1. «Правда вчиться в справжньому житті, а не в шкільних книгах».
2. «Освіта – це не те, що тобі навчають, а те, що ти знаєш, коли ти вивчив усе те, що тобі вчили».
3. «Освіта – це не те, щоб передати знання, а те, щоб розвинути любов до навчання».
4. «Традиційні методи виховання можуть призвести до безглуздя та невдачі».
5. «Усе, що ми вивчаємо, має служити не лише накопиченню фактів, але й розвитку розуму та характеру».
6. «Виховання повинно сприяти формуванню самостійності та критичного мислення».
7. «Подорожі та самостійне вивчення можуть надати більше користі, ніж книги та класи».
8. «Освіта – це ключ до відкриття дверей можливостей».
9. «Щастя в освіті полягає в здатності навчатися іноді навіть без вчителя».

10. «Виховання – це постійний процес, який триває протягом усього життя».

Ці цитати відображають різні аспекти освіти та погляди на неї, які можна знайти в романі «Гаргантюа і Пантагрюель» [3]. Автор підкреслював, що багато з тих методів, які були характерні для середньовічної педагогіки, є застарілими та неефективними. Рабле прагнув до розвитку нових, більш прогресивних методів виховання, які б відповідали сучасним потребам людини та суспільства.

Таким чином, «Гаргантюа і Пантагрюель» стали важливими творами в історії світової літератури, вони відображають дух епохи Відродження та мають величезний вплив на майбутні покоління письменників і мислителів.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://studfile.net/preview/9299058/page:4/> (дата звернення 18.01.24).
2. http://megalib.com.ua/content/7554_Zanyattya_F_Rable_Gargantua_i_Pantagruel_kritika_na_gymnasticzny_kylytry_Serednovichchya.html (дата звернення 15.03.24).
3. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3979> (дата звернення 19.02.24).

УДК 159.92

ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СВІТУ

Тимченко Ольга, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Кошова І. В.**, кафедра загальної та практичної психології.

У статті авторкою аналізується проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості у науковому знанні. Розглядаються види цінностей, їх значення у житті людини та їх роль у формуванні ціннісного ставлення особистості до світу. Підкреслюється, що ціннісні ставлення відображають знання людиною норм і критеріїв вчинків, які схвалюються у соціумі.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, ціннісно-сміслова сфера особистості, ціннісне ставлення до світу.

Постановка проблеми. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особи розглядається у контексті розвитку смислової сфери особистості, яка у свою чергу опосередкована впливом свідомості і самосвідомості. Сміслова сфера людини визначає її особистісний розвиток, адаптацію до соціуму, а також є підґрунтям становлення ціннісного ставлення особистості до світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання цінностей і ціннісних орієнтацій досліджуються різними галузями сучасної науки. Зокрема вагоме значення у вирішенні цієї проблеми зробили М. Алексеева, М. Боришевський, І. Зязюн, В. Киричук, С. Максименко, Р. Павелків, М. Пірен, М. Савчин, та ін. Серед зарубіжних учених проблему цінностей особистості досліджували: М. Рокіч, С. Фелдман, Е. Фромм, В. Франкл, Ш. Шварц, С. Морісс та ін. Але у працях фахівців недостатньо висвітлено взаємозв'язок між цінностями, ціннісними орієнтаціями та ціннісним ставленням людини до світу

Мета статті полягає у визначенні особливостей взаємозв'язку між цінностями, ціннісними орієнтаціями та ціннісним ставленням особистості до навколишнього світу.

Виклад основного матеріалу. Проблема ціннісного ставлення людини до навколишнього світу у науці досліджується кількома галузями знань. Зокрема витoki вивчення проблематики беруть свій початок із філософії, у руслі якої і постала вперше проблема цінностей. Загалом під цінностями розуміють суспільні еталони, які визначають способи поведінки та життя у суспільстві. Зокрема у аксіології під цінностями розуміють певне матеріальне або ідеальне явище, що «має конкретне значення для людини та по відношенню до якого особа виявляє власну активність; ознака предметів або явищ, яка полягає у можливості задовольняти потреби й інтереси соціальної істоти» [2, с. 2]. При цьому важливо відзначити, що у сучасній філософії існує розроблена теорія цінностей, у якій означені сутність категорії цінність, способи її буття, оцінки, а також пізнання [3; 4].

Цікавим видається той факт, що у філософському словнику зазначено, що означене поняття вказує на певну «значущість об'єкта (предмета) для конкретної людини з огляду на особливості її життєдіяльності або ж значущість в цілому для соціуму» [9, с. 250]. Отже, з філософської точки зору підкреслюється сутність цінності як об'єкта матеріального чи духовного плану, а також його вплив (значущість) на людину чи соціум, що передбачає і певну реакцію-відповідь: ставлення до цінності зі сторони

суспільства чи особистості. У цьому контексті підкреслюється і суперечність цінностей як філософської категорії: з одного боку – це властивість предметів і явищ навколишнього світу, що є об'єктом пізнання і привласнення, а з іншого – це властивість внутрішнього світу людини.

У психологічному сенсі у категорії цінність акцент зміщується саме на ставлення конкретної особи до об'єкту (предмета). При цьому наголошується, що відображається саме оцінювальне ставлення людини до навколишнього світу. Водночас підкреслюється, що самі цінності сприяють «трансформації існуючих у суспільстві норм і еталонів у певні особистісні переконання, принципи життя людини» [6, с. 232]. Влучною у цьому сенсі видається думка Т. Титаренко, яка наголосила, що цінності передбачають утворення «внутрішніх суб'єктивних норм людини, які у подальшому виступають для неї регуляторами свідомості та поведінки» [8, 211]. Іншими словами, для особистості більш значущими є суто її інтеріоризовані цінності, які одночасно є внутрішнім механізмом регуляції у життєдіяльності. Отже, цінності насправді є феноменом антропогенного плану, оскільки їх виникнення пов'язано з осягненням людиною суспільства, предметів культури та навколишнього світу.

Подібної ідеї дотримується також Т. Піроженко, яка вказала, що цінність як психологічна категорія утворює особливого роду реальність, адже окремо вона не існує. Науковці підкреслили, що вона завжди співвідноситься із конкретною людиною, яка і виявляє «відповідне ставлення до цього об'єкта чи явища в цілому (або до окремих їх властивостей) через суб'єктивну реальність» [7, с. 4]. Власне ця обставина, на думку дослідників, дозволяє розрізнити матеріальні цінності (матеріальні блага тощо), мистецькі цінності (мистецькі твори й твори художньої літератури тощо), природні цінності (гармонія у світі, досконалість людини тощо), людські цінності (почуття, особистісні риси, вчинки тощо). Важливим аспектом у цьому відношенні є те, що цінність є значущою для конкретної особистості. Тоді ж, коли кількість осіб, що визнають щось цінністю, є доволі значним, мають місце загальнолюдські (вічні) цінності, до яких належать добро, краса, справедливість тощо.

Прийнято розрізнити фундаментальні цінності особистості, які мають місце у системі координат життєдіяльності, та впорядковані у згідно зі ступенем виконання людиною соціальних дій. Отже, «ціннісні орієнтації націлюють людину на привласнення так званого рівня цінностей: соціум, група, індивід» [4; 7; 10]. Так, індивідуальний рівень цінностей характеризує буття особистості через істину, справедливість, корисливість (їх можна досягнути за рахунок цілеспрямованих пізнавальних, комунікативних і перетворювальних дій. Серед групових цінностей є добро, яке визначає зміст і форму спільної діяльності. Апогеєм фундаментального рівня екзистенції людини є краса. Саме ця категорія дозволяє визнати суто індивідуальний творчий доробок.

Саме на внутрішньому аспекті цінностей особистості наголошує колектив науковців, відзначаючи той факт, що «інтеріоризація суспільних норм у свідомості суб'єкта сприяє утворенню його власної системи ціннісних орієнтацій» [10]. Саме ці утворення відображають стійкість переконань, вподобань і потреб, вказують на спрямованість (цікавість і оцінку) людини щодо певної сфери культури соціуму і є основою формування ціннісно-сислової сфери. Разом із тим дослідники вказують, що ціннісні орієнтації мають неабиякий вплив на стиль мислення і життя особи, на перебіг її емоційно-вольових і мотиваційних процесів, на виникнення кола інтересів. Нерідко їх розглядають як спосіб впорядкування цінностей за їх значущістю. Як бачимо, ціннісні орієнтації відображають відносно стійку систему уподобань людини (цінностей), які виявляються через можливості цілісного переживання й одночасного осягнення суті явища, що супроводжується оцінною вибірковою активністю.

Так, Є. Головаха інтерпретував ціннісні орієнтації як найбільш значущий елемент структури особистості, який з одного боку вказує на оцінку людською істотою цінностей, схвалених у соціумі, а з іншого – підкреслює поведінку зорієнтовану на привласнення конкретних цілей (цінностей). Згідно уявлень дослідника є визначальними під час аналізу елементів спонукальної сфери, яка є підґрунтям для обрання цілей життя та шляхи виконання конкретної діяльності. Загалом ціннісна орієнтація, на думку науковця, «підкреслює значущість для особистості соціальних явищ і складає основу її оцінки моральних, матеріальних і політичних норм, які культивуються суспільством» [1, с. 21].

Важливо також відзначити, що ціннісні орієнтації є стержневим елементом особистості (ціннісно-сислова сфера), оскільки у них відображається окрім мети та засобів її досягнення ще й основний зміст життєвої позиції та смисл діяльності. Враховуючи всі ці ознаки, ціннісні орієнтації є ядром внутрішньої структури особистості, центром ціннісно-сислової сфери, які набуваються у ході соціалізації і становлять основу індивідуальних надбань.

Подібні ідеї відстоює і Т. Титаренко, яка також відносить цінності до смислової сфери особистості. При цьому авторка акцентує увагу, насамперед, на емоційних переживаннях цінностей, які «допомагають усвідомити людині свої оцінки світу, самої себе, інших людей» [8, с. 76]. Цим самим дослідниця наголошує на тому, що власне оцінка носить як пізнавальний аспект, так і емоційний. При цьому останній аспект відображає саме ціннісне ставлення особистості до дійсності. Отже, дослідниця вважає найбільш вагомою суб'єктивну оцінку людиною цінностей соціуму, яка відображає її ціннісне

ставлення до світу. У цьому сенсі, на нашу думку, важливим є поняття ціннісне ставлення, до ознак якого відносять емоційний пласт психічного.

Так, Р. Павелків, спираючись на положення вітчизняної теорії ставлень особистості, дійшов висновку, що власне ставлення є «складним психологічним утворенням, а найбільш значущим його елементом є його емоційна складова, яка належить до сфери почуттів» [5, с. 149]. При цьому дослідник відзначив, що існує декілька видів ставлення людини, серед яких інтерес, оцінка та переконання. Він наголосив, що оціночні ставлення відображають знання людини норм і критеріїв вчинків, які схвалюються у соціумі, а також емоційне переживання цих знань і уявлень. Подібним чином виникають емоційні переживання щодо переконань, коли усвідомлюється різниця між реальним й ідеальним станом певного явища. При цьому автор вказав і на те, що переконання як особливий вид ставлень сприяє виникненню не лише емоційних переживань, але й відповідної активності до дій, яка містить вольові дії. Загалом сутність ставлення особистості до навколишньої дійсності утворюють сукупність свідомих зв'язків між людиною і світом, між іншими людьми і собою, що відображає своєрідність надбань у кожному віковому періоді.

У цьому контексті цікавими видаються думки науковця, що у ставленнях особистості існує тісний взаємозв'язок між компонентами свідомості і самосвідомості, що дозволяє їм функціонувати як цілісному утворенню, основним показником якого є певна суб'єктивна позиція щодо норм, їх критеріїв і їх оцінка. При цьому дослідник відмітив наявність взаємозв'язків між знаннями й емоційними переживаннями у людини, які зумовлюють виникнення свідомих мотивів поведінки, усвідомленого ставлення до цінностей, їх прийняття чи нехтування ними. Отже, у ставленнях присутні не лише пізнавальні й емоційні компоненти, але й самооцінка.

Отже, дослідники, аналізуючи питання сутності ціннісного ставлення, наголошують, що основними умовами його виникнення можна вважати набуття особистістю необхідних знань у конкретній сфері, усвідомлення нею власних емоційних переживань і мотивів діяльності, а також формування вміння регулювати власну поведінку. У цьому сенсі під ціннісним ставленням варто розуміти складне психологічне утворення, яке забезпечує взаємодію між пізнавальними, емоційними, спонукальними та вольовими процесами. При цьому, структуру ціннісного ставлення особистості можна уявити як єдність когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісно-поведінкового складників. Проте центральним компонентом цього утворення є пізнавальний компонент, адже досвід є основою усвідомленого ставлення особи до світу.

Висновки. Ціннісне ставлення є унікальним психологічним утворенням смислової сфери особистості, суть якого полягає у здатності суб'єкта диференціювати, оцінювати та приймати (або відхиляти) суспільні цінності.

Ціннісне ставлення є компонентом самосвідомості, що забезпечує інтеріоризацію найбільш значущих цінностей індивідом і створення ним власної системи ціннісних орієнтацій, які виявляються у поведінці та діяльності у вигляді стійких інтересів, переконань і усвідомлених мотивів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей ціннісного ставлення працівників до норм, правил і цінностей, представленої культури організації.

Список використаних джерел та літератури

1. Головаха Є. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. *Філософська думка*. 2008. №2. С. 16–25.
2. Горшкова О. Г. Цінності – основа соціалізації та духовного розвитку особистості. URL: <http://www.vuzlib.com> (дата звернення 06.05.2023).
3. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ-ри, 2016. 388 с.
4. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
6. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. 4-те вид. К.: Каравела, 2020. 418 с.
7. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: монографія/ за ред. Т. О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 222 с.
8. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Марич, 2009. 232 с.
9. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ: КВІЦ, 2020. 274 с.
10. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі: навч.-метод. посіб./ Т. Піроженко, Л. Соловйова та ін. Київ: Слово, 2016. 248 с.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ООП В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗСО

Тичина Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Хлєбїк С. Р.**, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Ця стаття зосереджена на проблемі виявлення особливостей комунікативної діяльності дітей із ООП. На основі аналізу наукової літератури по проблемі розвитку комунікативної сфери дітей з ОП автором статті представлено методуку і результати емпіричного дослідження рівня сформованості комунікативних навичок дітей з ООП в умовах закладу середньої освіти.

Ключові слова: комунікативні навички, діти з ООП, інклюзивна освіта, діагностика.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві комунікація має величезне значення. Розвиток інформаційних технологій зробив комунікацію швидшою, легшою і більш доступною. Вміння ефективно спілкуватися стає ключовим фактором для успіху дітей у взаємодії з оточуючим світом. Комунікативні навички дитини впливають на багато сфер її життя [1, С.46]. Уміння взаємодіяти з однолітками сприяє формуванню дружби, розвитку емпатії та розумінню соціальних норм. Комунікація з дорослими, такими як вихователі або вчителі, допомагає дитині виробляти навички спілкування в різних контекстах, розуміння інструкцій та вміння висловлювати свої думки. У початковій школі діти вчаться спілкуватися, вирішувати конфлікти та спільно працювати у групах. Комунікативні навички, які вони отримують тут, є основою для успішного навчання в школі.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) часто стикаються з труднощами у розвитку комунікативних навичок, що є критично важливими для їхнього соціального, емоційного та академічного благополуччя. Низький рівень комунікативних навичок у таких дітей може призводити до ізоляції, стресу, труднощів у навчанні та проблем із самооцінкою. Тому розвиток ефективних комунікативних навичок стає центральним аспектом у програмі підтримки дітей з ООП [2, С.135].

Розвиток комунікативних навичок є надзвичайно важливим для дітей з особливими освітніми потребами. Ефективна комунікація сприяє їхньому соціальному, емоційному та академічному розвитку, підвищує самооцінку і впевненість у собі, а також забезпечує кращу адаптацію у майбутньому. Важливо розробляти та впроваджувати індивідуалізовані програми підтримки, що враховують специфічні потреби кожної дитини з ООП для забезпечення їхнього всебічного розвитку [3, С.48].

Недостатня сформованість комунікативних навичок у дітей може мати серйозні наслідки для їх соціального та особистісного розвитку. Діти з обмеженими комунікативними навичками можуть відчувати себе невпевнено у спілкуванні з іншими. Вони можуть уникати соціальних ситуацій або виражати свої думки, що обмежує їхні можливості розвитку взаємодії з однолітками та дорослими. Діти з недостатньою комунікативною підготовкою можуть бути замкнуті у собі, не відкриваючись перед іншими людьми. Це може перешкоджати розвитку міжособистісних стосунків та дружби. Комунікативні навички включають уміння вирішувати конфлікти та проблемні ситуації. Діти з обмеженими навичками можуть мати труднощі зі спілкуванням та пошуком компромісів у конфліктних ситуаціях [4, С.8].

Недостатньо розвинуті комунікативні навички можуть стати основою для формування егоїстичної поведінки, коли дитина складається на власних потребах і не бере до уваги потреби інших. Ці проблеми можуть негативно впливати на навчальний процес та загальний розвиток особистості. Для вирішення цих проблем важливо розвивати комунікативні навички з раннього віку через спеціальні тренінги, ігри та вправи, що сприяють розвитку ефективного спілкування, емпатії та розуміння соціальних ситуацій. Такі заняття допоможуть дітям впевненіше взаємодіяти з оточуючими і успішніше адаптуватися до соціального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток комунікативних навичок у дітей та їх важливість для загального розвитку були активно вивчені та підкреслені в дослідженнях видатних психологів. Проблема формування комунікативних навичок дітей із ООП знайшла відображення у наукових працях вчених Богуш А. М., Висоцька А., Дорожко І. І., Коваль-Бардаш Л.В., Колупаєва А. А., Компанець Н.М., Малихіна О. Є., Тараскіна Л.В., Турищева Л. В., Чайка С. та інших. Вони досліджували, як і чому у дітей виникає потреба спілкування. Виявлено, що взаємодія з іншими людьми є важливою для формування особистості, розвитку мислення та соціальних навичок. Видатні психологи вказували на те, що успішне формування комунікативних навичок сприяє соціалізації дитини, покращує її взаємини з оточуючими та сприяє психічному розвитку. Такий підхід підкреслює, що спілкування є не лише засобом передачі інформації, але й ключовим чинником у формуванні повноцінної особистості [1, С.49].

Мета дослідження: висвітлити хід і основні результати емпіричного дослідження рівня сформованості комунікативних навичок дітей з ООП в умовах закладу освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діагностика комунікативних вмінь дітей з особливими освітніми потребами (СОП) є важливим етапом для розробки індивідуальних освітніх програм і підтримки їхнього розвитку. Проведення емпіричного дослідження передбачає вибір ефективних методик для визначення рівня сформованості комунікативних навичок дітей з ООП з різними нозологіями.

Охарактеризуємо кілька методик, які були нами використані для діагностики комунікативних вмінь у дітей з ООП [4, С.10].

Спостереження є одним із основних методів діагностики, що дозволяє фахівцям оцінити поведінку дитини у природних умовах. Для проведення нашого дослідження була розроблена програма спостережень, в якій ми акцентували увагу на тому як дитина взаємодіє з однолітками та дорослими, які засоби комунікації вона використовує (вербальні чи невербальні) і як реагує на комунікацію з боку інших. Бесіди з батьками, вчителями та іншими дорослими, що мають контакт з дитиною, дозволили зібрати інформацію про комунікативні навички дитини в різних контекстах. Використання стандартизованих тестів і шкал дозволило отримати об'єктивні дані про комунікативні навички дитини: Peabody Picture Vocabulary Test (PPVT) – тест на розуміння словникового запасу, Test of Pragmatic Language (TOPPL) – для оцінки прагматичних навичок мови, The Communication Matrix – інструмент для оцінки комунікативних вмінь дітей з важкими порушеннями комунікації [5, С. 105].

Діагностика потреб у засобах альтернативної допоміжної комунікації (АДК) проводилася для тих дітей, які мають значні труднощі з вербальною комунікацією. Оцінка проводиться з метою визначення найефективніших способів підтримки комунікації дитини.

Діагностика через гру допомагла оцінити комунікативні навички у невимушеній обстановці. Наприклад, методика «Спільна увага» оцінювали здатність дитини залучати увагу іншої людини до предмета або події, що є важливою частиною комунікативного процесу. Аналіз комунікативного середовища дитини включає оцінку фізичних, соціальних та культурних факторів, що впливають на комунікативні можливості. Це дозволяє адаптувати середовище для полегшення комунікації.

Комплексний підхід до діагностики комунікативних вмінь дітей з ООП включав використання кількох методик, що дозволяє всебічно оцінити їхні потреби та розробити ефективні стратегії підтримки. Співпраця між фахівцями, батьками та освітянами є ключовим фактором успіху у цьому процесі.

Дослідження проводилося в три етапи, які включають певні дії на кожному етапі.

1-й етап передбачав підбір методик, вибір групи досліджуваних (10 дітей, з різними діагнозами), визначення бази проведення дослідження (Борзнянська ЗОШ I-III ступенів імені Христини Алчевської).

2-й етап: виконання досліджуваними експериментального завдання для виявлення рівня розвитку комунікативних навичок дитини. На цьому етапі дослідження діти виконували спеціально розроблені завдання, спрямовані на оцінку їхніх комунікативних здібностей. Ці завдання включали мовленнєві вправи, ігри або ситуативні завдання, які дозволили оцінити здатність дитини виражати думки, спілкуватися та розв'язувати комунікативні завдання.

3-й етап. Аналіз отриманих результатів дослідження комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами (СОП) є важливим етапом для розуміння їхніх індивідуальних особливостей і планування подальшої роботи. Зібрані та проаналізовані всі дані з різних джерел, таких як спостереження, інтерв'ю, опитувальники, стандартизовані тести, ігрові методики та аналіз середовища дозволили отримати повну картину комунікативних навичок дитини. Кількісний аналіз включав оцінку результатів стандартизованих тестів і шкал, що дало змогу порівняти показники дитини з віковими нормами та визначити ступінь відхилення. Якісний аналіз зосереджений на описі поведінкових проявів, особливостей взаємодії та контексту, в якому виникають труднощі або успіхи.

Аналіз даних дозволив визначити: сильні сторони дитини – це навички та вміння, які дитина вже добре засвоїла і які можна використовувати як базу для подальшого навчання, слабкі сторони – області, що потребують додаткової уваги та підтримки. Це є певні аспекти мовлення, соціальної взаємодії або невербальної комунікації [2, С.10].

На основі аналізу даних визначили конкретні потреби дитини в підтримці, наприклад, необхідність у спеціальних засобах комунікації, адаптації навчального середовища, індивідуальних заняттях з соціальним педагогом або психологом. Результати аналізу обговорили з батьками та іншими фахівцями, які беруть участь у навчанні та вихованні дитини. Спільна робота дозволяє узгодити стратегії та підходи, забезпечити постійну підтримку та моніторинг прогресу.

На основі отриманих результатів розроблено критерії для оцінки ефективності запропонованих втручань. Регулярний моніторинг та оцінка досягнень дозволяють вчасно коригувати навчальні плани та методики.

Аналіз отриманих результатів є критичним етапом у діагностиці комунікативних навичок дітей з ООП. Він забезпечує розуміння індивідуальних потреб дитини та створення ефективних стратегій для

підтримки їхнього розвитку. Систематичний підхід до аналізу даних сприяв досягненню позитивних результатів у навчанні та соціалізації дітей.

Рівні сформованості комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами (ООП) серед учнів Борзнянської ЗОШ I-III ступенів імені Христини Алчевської, які відвідують Борзнянський інклюзивно-ресурсний центр варіюють в залежності від типу і ступеня особливих освітніх потреб, а також від індивідуальних особливостей кожної дитини. За результатами проведеного нами дослідження виділили кілька рівнів сформованості комунікативних навичок, які враховують різні аспекти їхнього розвитку.

Низький рівень сформованості комунікативних навичок мають 6 дітей (60%). Діти на цьому рівні мають значні труднощі з вербальною та невербальною комунікацією. Вони погано розуміти мову інших людей. Виявляються труднощі з вираженням власних думок, почуттів і потреб. Часто використовують крики, плач або агресивну поведінку для комунікації. Для таких дітей характерна соціальна ізоляція і відсутність ініціативи у взаємодії з однолітками.

Середній рівень сформованості комунікативних навичок мають 4 дітей (40%). Діти розуміють прості інструкції та висловлюють основні потреби. Мають обмежений словниковий запас, але можуть використовувати прості речення. Розвиваються навички соціальної взаємодії, але часто потребують підтримки дорослих. Беруть участь у групових іграх і діяльностях, але мають труднощі в підтримці діалогу. Виявляють інтерес до спілкування, але мають проблеми з початком і підтримкою розмови.

Висновок. Створення умов для спілкування в класах, де присутні учні з особливими освітніми потребами (ООП), є важливим завданням, яке потребує цілеспрямованої роботи соціального педагога. Розвиток ефективного спілкування в класах, де є діти з ООП потребує розробки спеціальних підходів до формування освітньо-виховного середовища, що враховують різні особливості учнів, середовище, де кожен учень відчуває себе важливим і долученим до спільної діяльності.

Результати проведеного дослідження дають підстави для розробок ефективних індивідуальних підходів до спілкування з кожним учнем з урахуванням його потреб та можливостей. Створення ефективної культури спілкування в інклюзивних класах вимагає від педагогів системної роботи, розвитку спеціальних підходів та співпраці зі спеціалістами та батьками. Це дозволяє кожному учневі відчувати себе повноцінним учасником навчально-виховного процесу та сприяє їхньому успіху та розвитку.

Учні з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема ті, які мають низький рівень оволодіння комунікативними засобами та способами взаємодії, можуть зазнавати значних труднощів у спілкуванні та взаємодії з іншими. Для подолання цих труднощів і покращення комунікативних навичок учнів з ООП, використовують розробку індивідуальних програм розвитку комунікативних навичок для кожного учня з урахуванням його потреб і можливостей; навчання учнів різноманітним мовним стратегіям та способам взаємодії для підвищення їхньої комунікативної компетентності. Ці підходи допоможуть зменшити труднощі і підвищити рівень комунікативних навичок учнів з ООП, сприяти їхньому більш повноцінному участю у навчально-виховному процесі та соціальній адаптації до освітньо-виховного середовища школи.

Отже, за результатами проведеного нами дослідження рівнів сформованості комунікативних навичок дітей з особливими освітніми потребами (ООП) серед учнів Борзнянської ЗОШ I-III ступенів імені Христини Алчевської, які відвідують Борзнянський інклюзивно-ресурсний центр було встановлено, що 6 учнів мають низький рівень сформованості та 4 учні середній рівень сформованості комунікативних навичок. Нами сформовані рекомендації для учнів з низьким рівнем: використання альтернативних методів комунікації (жести, картинки, спеціальні пристрої), індивідуальна мовленнєва терапія, постійна підтримка і корекційна робота зі спеціалістами, для учнів з середнім рівнем: регулярні заняття з логопедом, використання спеціальних навчальних програм для розвитку мовлення, підтримка вчителів і асистентів у процесі соціальної взаємодії, залучення до рольових ігор і соціальних історій.

Список використаних джерел та літератури

1. Висоцька А., Чайка С. Вивчення стану сформованості комунікативних навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 4. С. 46-57.
2. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія*. 2021. Випуск 4. С. 134 – 138.
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
4. Тараскіна Л.В. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі в умовах упровадження інклюзивної моделі навчання. *Дитина з особливими потребами*. 2016. № 5. С. 8–11.
5. Шестопап О.О. Особливості формування соціальних стосунків учасників освітнього процесу інклюзивного класу. *Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2019 р.)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. С. 103–116.

ГАРМОНІЙНІ СТОСУНКИ БАТЬКІВ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Тишкевич Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Литовченко Н. Ф.**, кафедра загальної та практичної психології

У статті розглянуто такі поняття як сім'я, яка є первинним джерелом соціалізації дитини, розкрита її роль та безпосередній вплив на формування особистості дитини. Проаналізовано головний аспект якісних стосунків між батьками і дитиною - довіру та висвітлено поради щодо покращення довірливих стосунків в сім'ї. Розкрито систему гармонійних взаємин батьків та їх вплив на психічне здоров'я дитини та створення психологічно сприятливих умов для розвитку особистості.

Ключові слова: сім'я, батьки, гармонійні стосунки, довіра, психічне здоров'я дитини.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З появою дитини на світ, завданням сім'ї є підготовка її до подальшого життя та практичної діяльності, забезпечення правильної організації її життя, допомогти передати та засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду, поведінки й діяльності. Сім'я є одним із засобів формування всебічно розвинутої особистості та суспільних відносин.

Психологію дитини і підлітків зокрема, неможливо оцінити поза контекстом сім'ї. Саме в родині починається знайомство дитини з навколишнім світом, формуються моральні і культурні цінності, статево-рольові установки, закріплюються суспільні цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження гармонійних стосунків батьків та їх вплив на дитину підкреслюється інтересом з боку науковців із різних галузей наукового знання. Як зазначають Д. Малков та Т. Курченко, сім'ю, як соціальний інститут, в якому відбувається формування, розвиток та соціалізація особистості, обрали предметом своїх досліджень фахівці різних наукових сфер: філософія (Н. Орлова, Л. Панкова), соціологія (Ю. Гаспарян, О. Здравомислова), педагогіка (С. Захаренко, В. Кравець), психологія (С. Ковальов, М. Мушкевич, К. Седих, Ю. Сидорик, В. Целуйко).

Мета дослідження. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у розкритті впливу гармонійних стосунків батьків на формування особистості дитини.

Більшість науковців дотримуються такої думки, що виховний вплив родини на дитину, кожного її члена є всеохоплюючим і своєрідним. Цей вплив триває безперервно та охоплює всі сторони формування особистості. Саме в сім'ї відбувається розвиток, формування та закріплення національних, духовних, загальнолюдських та, власне кажучи, сімейних цінностей. Зараз акценти дещо змінюються і зосереджуються на тому, що в сім'ї відбувається віддзеркалення саме сімейних цінностей, що певним чином відображаються на вихованні та формуванні дитини. Батьки несуть відповідальність за здоров'я, виховання і розвиток своїх дітей і це закріплено на державному рівні (Закон України «Про охорону дитинства»(ст.12), Сімейний кодекс України (ст.150), Кодекс України про адміністративні порушення (ст.80, 184), Кримінальний Кодекс України (ст.166) та інші).

Батьки – це дорослі люди, яких дитина сприймає як величезну модель побудови світу. У перші роки свого життя дитина ще ізольована від усього, з чим стикається дорослий. Саме в цей час вона формує більшу частину досвіду буття, спираючись, на перший погляд, ідеальну «модель» поведінки своїх батьків. Найчастіше турбота батьків виявляється у задоволенні фізіологічних потреб дитини (їжа, сон, дах над головою і ін.) і безпеки. Щодо потреби в любові – тут у багатьох виникають проблеми. Любов виявляється у гіперпіклуванні, яке не дає дитині можливості розвиватися, адже розвиток, як відомо, може бути лише на рівні подолання перешкод.

Саме батьки відіграють найважливішу роль у формуванні стосунків зі своїми дітьми.

По-перше, одним з дієвих способів виховання є сила прикладу. Батьки, які приймають відповідальність за якість своїх стосунків, стають гарним прикладом для своїх дітей. Діти спостерігають та наслідують їх поведінку, засвоюють її та впроваджують у своє повсякденне життя. Якщо батьки показують взаємоповагу, толерантність і відкритість у стосунках – це стане фундаментом для якісних стосунків їх дітей у майбутньому.

Батьки також повинні навчати дітей керувати емоціями, приділяти увагу розвитку емоційної компетентності своїх дітей, створювати сприятливе середовище для здорових стосунків. Емоційна компетентність дітей включає в себе вміння розпізнавати, розуміти та виражати свої емоції, а також

ефективно взаємодіяти з емоціями інших людей. Шлях до формування міцних та якісних стосунків проходить через розуміння та прийняття своїх і емоцій інших людей.

Головним аспектом якісних стосунків є активне, відверте та довірливе спілкування. Якщо батьки вкладають час та зусилля у розвиток комунікаційних навичок своїх дітей, це створює фундамент для будь-яких стосунків, які побудовані на взаєморозумінні та глибокій співпраці. Шлях до міцних стосунків проходить через вміння активно слухати, висловлювати свої думки з повагою та емпатією, а також шукати компромісні рішення.

Довіра між дитиною і дорослим відрізняється від довіри між двома дорослими, тому не потрібно залучати дітей у деякі теми, такі як проблеми в стосунках між батьками.

Довіра між батьками і дитиною – одна з найважливіших складових становлення здорової особистості.

Підвищити довіру в сім'ї та покращити стосунки між батьками та дітьми можна дотримуючись наступних порад:

- Активно слухайте. Уважно слухайте дітей, які звернулися до вас з проблемою. Дослухайтеся до їхніх відчуттів та емоцій. Демонструйте, що цінуєте їхні думки й почуття.

- Співпереживайте. Співчуваючи дітям, ви демонструєте, що розумієте їхні емоційні стани. Інколи проблеми дитини здаються недостатньо серйозними, але треба пам'ятати, що дитина ще немає такого важливого життєвого досвіду.

- Уникайте осуду і докорів. Не засуджуйте дитину, використовуйте тільки конструктивну критику. Варто розібратися в причинах та мотивах дій дитини, щоб в майбутньому допомогти їй знаходити альтернативні варіанти вирішення проблеми.

- Зважайте на потреби. Прислухайтеся до власних потреб та бажань. Необхідно знайти ту людину, яка вас вислухає без осуду, підтримає, допоможе відчувати себе важливим, почутим.

- Знаходьте позитив. Хваліть себе та не забувайте правильно хвалити своїх дітей. Відзначайте власні позитивні риси та досягнення.

- Займайтеся самоосвітою. Намагайтеся зрозуміти себе та свої емоції. Аналізуйте конфліктні ситуації та генеруйте стратегії їх розв'язання.

- Рефлексуйте. Аналізуйте свої дії стосовно дітей та їхні наслідки. Це сприяє розвитку критичного мислення та самоусвідомлення.

- Будьте терплячими. Не треба очікувати, що зміни стануть очевидними зразу.[1]

Формування гармонійних взаємин батьків та дітей висувається на чільне місце у процесі виховання громадянина України. Гармонія (грец. *Harmonia* – зв'язок, співзвучність) передбачає взаємний злагоджений зв'язок предметів чи явищ між собою. Оскільки гармонійність передбачає прояв злагодженої (позитивної) взаємодії людей один до одного (в нашому випадку, батьків та підлітків), тому підґрунтям таких взаємин є людяне (гуманне) ставлення один до одного учасників виховного процесу. Основою змісту гармонійних взаємин у родині є система відносин між батьками та дітьми, метою яких є створення психологічно сприятливих умов для розвитку особистості. [3]

Існують правила, дотримуючись яких можна досягнути повної сімейної гармонії.

1. Планування. Протягом тижня доцільно зберігати якісь ідеї та обговорювати спільні плани.

2. Фізична активність. Виробіть звичку починати день з ранкової зарядки. Це привчить дітей до спорту, а дорослим подарує нову хвилю молодості.

3. Смачний сніданок. Сніданок перед днем пригод і відкриттів має бути поживним, щоб енергії вистачило на всі нові враження.

4. Свіже повітря. Якщо погода дозволяє, не варто оминати можливість подихати свіжим повітрям і отримати порцію вітамінів.

5. Читання. Якщо ви хочете виховати в дитині любов до книги, варто читати їй вголос. Дуже важливо давати дитині вибирати книги.

6. Сімейні традиції. Традицією може стати що завгодно. Можна виходити в парк або ліс і влаштувати там пікнік.

7. Потреби дітей. Найголовніше – звертати увагу на те, чого дійсно хочеться дитині. Якщо ж нав'язувати власні інтереси - можна втратити зв'язок з дитиною, а також необхідно враховувати її бажання проводити з вами час.

Гармонійні взаємини батьків та підлітків базуються на почуттях любові, взаємної поваги, чуйності і турботливості один до одного і передбачають свідому емоційну співпрацю учасників. Гармонійність взаємин батьків і дітей має безпосередній зв'язок із стосунками батьків.

На якість стосунків найбільше впливають батьки, а не діти. Діти виступають віддзеркаленням своїх батьків та відповідають за передачу цінностей та прикладу новому поколінню.[5]

Саме у сімейних взаємостосунках і спілкуванні реалізуються людські потреби, а саме: потреба у людських зв'язках, яка дає відчуття належності до певної групи; потреба у самоствердженні, яка дає відчуття і реальні докази своєї значущості для інших; потреба прихильності, що дає змогу відчувати

взаємне тепло; потреба самосвідомості, яка формує почуття своєї неповторності, індивідуальності; потреба в орієнтації, яка дає зразок для наслідування. Почуття любові та прихильності один до одного є тими факторами, від яких залежить гармонійність взаємин батьків і дітей.

Підтримати підлітків в сучасних умовах невизначеності можна користуючись наступними порадами:

- Частіше говоріть і уважно слухайте розповіді дітей про те, що вони відчувають і думають.
- Дозвольте емоціям бути. Розповідайте про свої почуття та поясніть дитині, що боятися, переживати, плакати – це нормально.
- Плануйте майбутнє, мрійте, обговорюйте з підлітками, що ви зробите одразу, як настане мир.
- Обіймайте свого підлітка та інших членів сім'ї не менше 8 разів на день. Тактильний контакт вкрай важливий в умовах невизначеності і стресу.
- Подивіться разом улюблені фільми. Це можна зробити навіть перебуваючи в укритті.
- Читайте вголос. Спільне читання вголос дає відчуття захищеності та спокою.
- Хваліть і робіть акценти на досягненнях дитини. Вселяйте підлітку віру у свої сили та пропонуйте підтримку.
- Заохочуйте спілкування дитини з однолітками. Для більшості підлітків спілкування з друзями є дуже важливим.
- Долучайте підлітків до допомоги іншим.
- Будьте уважними до змін у поведінці дитини. Зверніться за консультацією до психолога, якщо стан дитини викликає занепокоєння.[2]

На стан сучасної сім'ї негативно впливають такі факти: посилення нервової напруженості людей, зростання кількості стресів та екстремальних ситуацій (в наших реаліях - актуально як ніколи), які негативно позначаються на психологічному мікрокліматі сім'ї, низька загальна психолого-педагогічна культура міжособистісних стосунків, зайнятість батьків, а особливо, матерів і як результат, формалізація стосунків дорослих з дитиною, збільшення кількості сімей з низьким доходом, зменшення тривалості і збіднення змісту спілкування в сім'ї, неблагополучні, конфліктні сім'ї, зростання кількості асоціальних сімей. [1]

Психічне здоров'я – це стан душевного благополуччя, емоційного комфорту, впевненість у своєму майбутньому, що пов'язано з відчуттям захищеності. Фахівці радять проявляти турботу та увагу зі сторони дорослих до своїх дітей, їх думок, станів, більше часу проводити з ними, цікавитись їхніми справами, інтересами, залучати до спільної діяльності.

Психічне здоров'я підлітків залежить від багатьох факторів. Одним з них є психологічний клімат в родині, який суттєво впливає на психіку, спричинює її стан комфорту або дискомфорту. Можна зауважити, що деякі батьки, не лише не є взірцем для своїх дітей, а ще й можуть негативно впливати на їх психічний стан.

Негативний вплив великої кількості стресогенних чинників, що постійно впливають на психіку дитини, стають причинами різноманітних невротичних проявів у поведінці дітей та підлітків. Також ще однією причиною є дефіцит спілкування з дорослими, вороже ставлення членів родини до підлітка, конфлікти, сімейні сварки, події, що відбуваються в країні, надмірна зайнятість батьків, тривала розлука з матір'ю тощо. Суб'єктивний стан дитини має безпосередній зв'язок з обстановкою навколо.

Психічне здоров'я підлітків характеризує їх здатність регулювати власну поведінку і діяльність відповідно до загальноприйнятих норм і правил поведінки.

За результатами опитуванням ЮНІСЕФ через U-Report Україна, 73% молодих людей віком від 14 до 34 років потребують емоційної чи психологічної підтримки. Водночас тільки 30% із них зверталися по допомогу. Крім того, дослідження демонструють, що діти та підлітки прагнуть розуміти, що відбувається з їхніми емоціями та що робити у стресовій ситуації.

О. Коваленко та К. Шедько вважають, що дитині, а особливо підлітку, необхідно спілкування з дорослими – це обумовлено проблемами перспективного життєвого самовизначення. Підліток, який не отримує необхідного спілкування в сім'ї з членами своєї родини, починає шукати його поза її межами, а саме на вулиці. Спілкування між батьками та дітьми є важливим фактором нестача якого призводить до проблем у сім'ї. У підлітків, яким є з ким довірливо спілкуватися, стійка самооцінка, вони здатні самостійно аналізувати та оцінювати. [2]

«Клуб Добродіїв» за підтримки Plan International презентував результати всеукраїнського соціологічного дослідження: «Підлітки та їхнє життя під час війни: настрої, цінності, майбутнє». Опитали тинейджерів 13–19 років, причому дві третини з них - неповнолітні. Загалом у дослідженні взяли участь 600 молодих людей з Києва, Львова, Одеси та Дніпра, а також невеличких міст і селищ.

81% вважають батьків своєю опорою зараз, для 55% батьки – приклад рольової моделі. [4]

Взаємини батьків та дітей знаходяться у тісній залежності із сімейними взаєминами батьків. Неузгодженість взаємин між батьками, часті конфлікти в родині, атмосфера байдужості та грубості один до одного викликає у підлітка переживання, травмує його психіку, гальмує формування емоційної сфери, що в свою чергу, неблагополучно впливає на його морально-вольовий розвиток. Неузгодже-

ність сімейного життя призводить до втрати гармонійності та емоційної повноцінності взаємин батьків та підлітків.

Висновки. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передавання культурних цінностей. Батьківська підтримка породжує довірчі стосунки між підлітками і батьками, сприяє успіхам в навчанні і етичному розвитку. Недостатня ж батьківська підтримка, навпаки, може привести до низької самооцінки підлітка, поганого навчання, імпульсивних вчинків, слабкої соціальної адаптації, нестійкої і антигромадської поведінки.

Діти, що ростуть в атмосфері любові й розуміння, мають менше проблем зі здоров'ям, труднощів із навчанням у школі, складностей у спілкуванні з однолітками, і, навпаки, як правило, порушення дитячо-батьківських відносин веде до формування різних психологічних проблем і комплексів. Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня та ін.

Завдання батьків полягає у формуванні таких якостей особистості, які дадуть змогу долати усі перешкоди на життєвому шляху. Виховання моральної особистості, що вміє встановлювати гуманні взаємини з дорослими і однолітками, оточуючими людьми, набуває в сучасному суспільстві особливу актуальність.[3]

Список використаних джерел та літератури

1. Берегова Н., Федорчук П. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 10–15 URL: http://psyvisnyk.lnu.lviv.ua/archive/6_2020/4.pdf

2. Коваленко О., Шедько К. Підліток та його батьки: чи можливе порозуміння // *Шкільна бібліотека*. -2007-№6. с. 111-112

3. Сидоренко Ю.І. Гармонійні взаємини між батьками та дітьми як концептуальна проблема розвитку національного виховання *Актуальні проблеми психології* Том 7 Випуск 17 с.169-172 URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_17/sb17_43.pdf

4. Чим українські підлітки особливі: велике дослідження тинейджерів під час війни? веб-сайт URL: <https://osvitoria.media/opinions/chym-ukrayinski-pidlitky-osoblyvi-velyke-doslidzhennya-tynejdzheriv-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 01.03.2024).

5. Чому за якість стосунків відповідальні батьки, а не діти? веб-сайт URL: <https://smaki.pub/blog/2023/10/29/chomu-za-iyakist-stosunkiv-vidpovidalni-batky-a-ne-dity/> (дата звернення: 14.04.2024).

УДК 37.048

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Г. СКОВОРОДИ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ «ВДЯЧНИЙ ЕРОДІЙ»)

Урлапова Ангеліна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У філософії Г. Сковороди важливе місце посідає теорія пізнання. На думку мислителя, важливу роль у створенні ґрунту для добробуту людини і всього людства повинна відігравати творча праця. Реалізуючи свої філософські роздуми, Г. Сковорода створив оригінальну теорію «сродної праці». Розмірковуючи над принципом «сродної праці», він мав на увазі поєднання практики із «сродністю», тобто людина повинна братись і виконувати той вид роботи, до якої вона має нахил, талант. Але «сродність», твердив Г. Сковорода, неможлива без працьовитості. Мислитель стверджував, що людина повинна трудитися чесно, не експлуатувати ближнього, бути скромною, некористолюбною. Це принесе їй щастя і задоволення в житті.

Письменник вірив у здібності народу, підносив його мистецтво слова і виховання, протиставляючи їх «желудковій і череватій філософії», яка пронизує спосіб життя та освіти панства. У багатьох працях Г. Сковорода піднімає проблеми освіти, підкреслюючи, що вона повинна бути доступною для всіх станів суспільства, а також однаковою мірою як для чоловіків, так і для жінок. У розв'язанні проблеми освіти і виховання, на думку Г. Сковороди, повинен відігравати головну роль учитель, педагог.

А вчителем, зазначав мислитель, може бути тільки людина, котра любить цю професію і має до неї покликання. Справжнім зразком для вчителів був сам Г. Сковорода. Свої філософські та педагогічні ідеї письменник частково розвивав також у байках, що увійшли до збірки «Байки Харківські».

Педагогічні погляди Григорія Сковороди органічно втілені в літературній творчості, вони спираються на його філософію і пов'язані зі славетними сократівськими діалогами та етичними проблемами в Європі XVIII століття. У педагогічних поглядах Г. Сковороди віддзеркалилися головні напрями прогресивної педагогіки: гуманізм, народність, природовідповідність, висока моральність, патріотизм. Г. Сковорода психологічно дуже тонко зауважив, що без здивування нема творчого пошуку – «Шукати й дивуватися означає те ж саме». Подив має бути супутником учня в навчанні, без нього нема творчості. Тільки емоційно підтримані знання формують цілісну особистість.

Розумовий розвиток людини, на думку Г. Сковороди, необхідний для пізнання навколишнього світу і самої себе – щоб наблизитись до істини. Поєднуючи ідею народності і розумового виховання, мислитель наполягав на необхідності навчання всіх дітей, незалежно від їхнього

На думку Г.С. Сковороди, людина народжується для щастя і основне завдання педагога – не зашкодити вільному її розвитку відповідно до нахилів і здібностей, даних природою.

Педагогічні пріоритети Г.С. Сковороди, а отже і педагогічна мета - навчити людину самопізнанню, рефлексії, адекватному сприйняттю світу і себе в ньому, а також постійному набуттю нових знань і самовдосконаленню, тобто саморозвитку.

Центральне місце у творчій спадщині Г. Сковороди посідає проблема людини. Філософ неодноразово підкреслював, що кожна людина – це ніби маленький світ, і її так важко пізнати, як відшукати «у всесвітній машині начало».

Г. Сковорода наполегливо відстоював ідею про єдність людини і природи. Без перебільшення можна сказати, що ідея природовідповідного виховання є основою системи його педагогічних поглядів та позицій.

У притчах «Убогий Жайворонок» та «Вдячний Еродій» автор викладає свої морально-філософські та педагогічні погляди, відстоює демократичне виховання, спрямоване на розвиток природних здібностей: «Народженого до добра неважко навчити добру, – навчити, чи принатурити, чи призвичаїти. ...Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаху. Орла за хвилину призвичаїш дивитись на сонце і мати з цього задоволення, але не сову. Оленя легко скеруєш на Кавказькі гори, легко привчиш пити з найчистіших джерел, але не верблюда і не вепра. ...Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях...»

Захоплення і шаноба у ставленні до української етнопедагогіки з боку Г. Сковороди були такі сильні, що навіть у назви своїх творів вплітав народні елементи, як-от: «Сад божественних пісень», «Байки Харківські», «Убогий Жайворонок». Усі вони, як правило, пройняті ідеями народної педагогіки. Наприклад, у притчах «Вдячний Еродій», «Убогий Жайворонок» тощо він показав явну перевагу природної системи виховання, виплеканої народним генієм, над вихованням штучним, схоластичним, вигаданим в аристократичних салонах.

Одним із основних завдань педагога Г. Сковорода вважав виховання високоморальної людини. Він стверджував, що головне в житті – це серце, бо воно є «корень, сонце, голова и царь человеку». Саме тому «виховання серця», тобто моральне виховання, має бути в центрі уваги вчителів. Григорій Савич передусім вимагав учить дітей вдячності. В притчі «Вдячний Еродій» батько Еродія так говорив сину: «Сине мой!... учися единне благодарности... Знай, что все протчия науки есть суть рабыни сея царицм. Невдячна людина не може бути доброчесною і моральною, а тому треба виховувати так дитину, щоб вона могла згодом поєднувати свої особисті прагнення і бажання з інтересами інших доброчесних людей. Тільки тоді вона й буде щасливою.

Отже, педагогічні погляди Г. Сковороди тісно пов'язані з його етичними і соціальними поглядами. Він захоплювався гуманізмом античного світу, завжди високо ставив людину. Мета виховання, на думку Сковороди, полягає у формуванні мислячої, освіченої, чуйної людини шляхом самопізнання. Він цінує силу духу і силу думки людини. Силу духу дає їй наука, яка повинна проникати в народ. Сковорода наголошував: «Кожен повинен пізнати свій народ і в народі пізнати себе». Філософ протестував проти позбавлення трудящих освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. «Вдячний Еродій» Григорія Сковороди. – Режим доступу: URL: [Вдячний Еродій \(Г.Сковорода\) Сергей Гриневич - Sergii Grynevych \(grinevich.com.ua\)](http://vdyachnyy-erodiy.com.ua) (дата звернення 20.03.24)

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Чжан Ігун, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Щотка О. П.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У статті досліджено сутність понять «професійна компетентність» та «конфліктологічна компетентність». Узагальнено сучасні підходи до визначення конфліктологічної компетентності працівника закладу освіти, обґрунтовано конфліктологічну компетентність як багатовимірний феномен та складову професійної компетентності фахівця.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, професійна компетентність, емоційний інтелект, асертивна поведінка.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Вища освіта виступає сьогодні одним з головних соціальних інститутів, який зазнає постійних змін в тенденціях розвитку освітньої парадигми та сприяє певним трансформаціям у системі набуття студентами професійних знань, умінь, навичок. Вища освіта сьогодні сповнена процесів глобалізації, гуманізації, інтеграції, інформатизації, інноваційності тощо. Це не може не вплинути на процес формування у майбутніх фахівців їх професійних компетентностей.

В той же час, сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується різноманітними зіткненнями у сфері матеріальних, духовних, виробничих, міжособистісних відносин. А тому вагому роль у структурі професійної компетентності майбутнього фахівця відіграє конфліктологічна компетентність, що вимагає наявності не лише ґрунтовних конфліктологічних знань, а й навички конструктивного вирішення професійних конфліктологічних ситуацій, попередження конфліктів, вчасної діагностики.

Процес формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців із психології, педагогіки, соціальної роботи, спеціалістів інших соціономічних професій зумовлений специфікою їхньої професійної діяльності. Зрозуміло, що «конфліктологічну компетентність необхідно формувати в процесі підготовки спеціаліста, який у подальшому продовжує її набувати разом із досвідом роботи» [Гірник А., 2011]. Саме тому актуальним залишається питання про формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців, які обрали сферою своєї професійної діяльності роботу в системі «людина-людина».

Особливо *актуалізується* проблема формування конфліктологічної компетентності майбутнього керівника закладу освіти, оскільки природа педагогічного конфлікту специфічна. Адже в зіткненні, зазвичай, беруть участь діти, які не володіють, на відміну від дорослих, достатнім досвідом, уміннями, навичками, розумом, волею, самоконтролем, саморегуляцією та іншими якостями, набутими в процесі життєдіяльності. Крім того, такий конфлікт завжди супроводжується великою психологічною напругою, яку дітям значно важче перенести, ніж дорослій людині.

Саме з метою попередження конфліктних ситуацій та можливого їх усунення варто формувати конфліктологічні компетентності як складові професійної компетентності майбутніх фахівців освітньої сфери ще під час навчання у закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблему формування конфліктологічної компетентності майбутнього працівника закладу освіти як складової його професійної компетентності активно досліджують українські та зарубіжні вчені-педагоги, психологи, конфліктологи. Так, вивченню конфлікту та конфліктних ситуацій присвячені роботи А. Гірника, М. Цюрупи та ін. Конфлікт у педагогічних системах вивчали Ш. Амонашвілі, В. Журавльов, А. Макаренко, Л. Міщик, та ін.

Питанням наукового обґрунтування поняття «компетентність» приділяли увагу в своїх дослідженнях Є. Барбіна, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, В. Маслов, О. Пехота, М. Левківський. Різні аспекти конфліктологічної компетентності представлено в роботах Л. Котлова, О.Воронцова, Т.Дзюба, О.Климентьева О. та ін.

У контексті цього дослідження цікавими є розвідки І. Козич, присвячені формуванню конфліктологічної компетентності майбутніх соціальних педагогів в умовах навчання в магістратурі; дослідження М. Христюк, де конфліктологічну компетентність студентів проаналізовано як умову їх успішної адаптації на майбутніх робочих місцях; дослідження А. Лукашенка з обґрунтування педагогічних умов формування конфліктологічної компетентності вчителя та ін.

Проаналізувавши результати досліджень сутності професійної компетентності важливим для нашого дослідження є висновок про те, що особистісні характеристики фахівця поряд з його професійними здібностями відіграють важливу роль у її формуванні. Звертаючись саме до особистісних

характеристик, вважаємо за потрібне приділити увагу саме конфліктологічним компетентностям, необхідність продовження вивчення яких вже доведена в постановці проблеми до даної статті.

Мета статті полягає у дослідженні існуючих підходів до трактування конфліктологічної компетентності у сучасній психолого-педагогічній науці як складової професійної компетентності майбутнього працівника закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психолого-педагогічних джерелах існують різні визначення поняття «конфліктологічна компетентність». Вітчизняні науковці визначають цей термін і як психологічну особливість особистості і як інтегроване утворення (А. Гірник, Т. Дзюба, О. Климентьєва, І. Козич, Л. Котлова, Н. Кошечко, Л. Мухіна, І. Тітаренко, С. Філь та інші). Так, Т. Дзюба вважає, що конфліктологічна компетентність - це вміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та його подолання [1, с. 29]. Такої ж думки притримується й А. Гірник .

На думку, О. Климентьєвої конфліктологічна компетентність є інтегрованим особистісним утворенням, яке відображає теоретичну підготовку та практичну готовність майбутнього фахівця до попередження та ефективного вирішення конфліктів, що значить готовність до здійснення безконфліктної професійної діяльності [3, с. 275].

Більшість дослідників вважає, що конфліктологічна компетентність посідає важливе місце в структурі професійної компетентності. І. Козич вважає конфліктологічну компетентність однією із необхідних складових професійної компетентності [4, с. 9]. Л. Котлова пише, що поняття «конфліктологічна компетентність» є різновидом як професійної компетентності так і соціальної компетентності [5, с. 182]. І. Тітаренко підкреслює, що конфліктологічна компетентність виступає «складовою професійної компетентності, оскільки її сформованість сприяє підвищенню якості та забезпеченню високої результативності професійної діяльності фахівця» [7, с. 42].

А.О. Лукашенко визначає професійну компетентність як професійну підготовку і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків діяльності, міру й основний критерій його відповідності вимогам професійної діяльності. Вона є складним системним утворенням, основними елементами котрої є: підсистема професійних знань; підсистема професійних умінь; підсистема професійних навичок; підсистема професійних позицій; підсистема професійних якостей; підсистема індивідуально-психологічних особливостей. До підсистеми професійних знань відноситься логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована у її свідомості. До підсистеми професійних умінь належать психічні утворення, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності. До підсистеми професійних навичок - дії, сформовані у процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму. До підсистеми професійних позицій відноситься сукупність сформованих установок й орієнтацій, відношення та оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також досягнень, які визначають характер професійної діяльності та поведінки фахівця. Підсистему індивідуально- психологічних особливостей фахівця складають поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності, поведінки та виявляються у професійних якостях особистості [6, с. 79-87].

За визначенням Л.О. Котлової, конфліктною компетентністю певною мірою володіє кожна людина. Це ті прийоми та способи, за допомогою яких кожен з нас вирішує конфлікти у повсякденному житті, не спираючись на наукові методи, а конфліктологічна компетентність передбачає звернення до наукового підґрунтя. Вона являє собою рівень розвитку обізнаності про діапазон можливих стратегій конфліктуючих сторін і вміння надати сприяння в реалізації конструктивної взаємодії в конкретній конфліктній ситуації.

У своїх дослідженнях Л.О. Ярослав доходить висновку, що конфліктологічна компетентність є когнітивно-регулятивною підструктурою професіоналізму особистості і діяльності. Вона є динамічним структурно- рівневим утворенням, яке характеризується наявністю знань про конфлікт, володінням широким спектром стратегій поведінки в конфлікті, емоційною саморегуляцією та значимими особистісними властивостями (емпатія, рефлексивність тощо).

Згідно точки зору О.С. Дзяни конфліктологічна компетентність є системою наукових знань про конфлікт та вмінь керувати ними, що цілеспрямовано розвивається у процесі спеціальної підготовки стосовно до конкретних ситуацій навчальної та професійної взаємодії суб'єктів спілкування. Вона передбачає певний рівень знань та якостей особистості з аналізу, управління та самоуправління конфліктами й особливо інтенсивно розвивається у процесі оволодіння понятійними та фактологічним матеріалом конфліктології [2].

С.С. Філь вважає, що конфліктологічна компетентність передбачає, перш за все, здатність фахівця розуміти й аналізувати, а також прогнозувати можливі конфліктні ситуації, спираючись на систему відповідних знань [8].

І.В. Козич, вивчаючи конфліктологічну компетентність, розглядає її як одну із необхідних складових частин професійної компетентності, яка передбачає мистецтво індивідуальної роботи з

особистістю, володіння різноманітними «ключами» комунікації, спеціальними методами організації власної психіки, засобами зниження рівня емоційного напруження і тривожності.

Узагальнюючи вищевикладений матеріал, ми доходимо висновку, що не існує єдиного погляду щодо поняття конфліктологічної компетентності. Наведені визначення мають як спільні, так і відмінні думки. Але усі представлені вони відображають одну головну ідею, яку ми вбачаємо у тому, що конфліктологічна компетентність - це готовність не лише перебувати в «епіцентрі» конфлікту, а й готовність та вміння ним керувати і попереджувати його виникнення. Для цього важливим є усвідомлення власних емоцій, цінностей, мотивів, цілей та можливостей. З точки зору професійної діяльності конфліктологічну компетентність майбутнього фахівця закладу освіти можна визначити як здатність використовувати спеціальні психологічні знання, уміння та навички поведінки у конфліктних ситуаціях та здатність до попередження цих ситуацій.

Підсумовуючи погляди зазначених вчених, необхідно зазначити, що важливим регулятором поведінки спеціаліста в таких умовах виконання професійних обов'язків є присутність у нього розвиненого емоційного інтелекту. Емоційний інтелект це здатність розуміти, пояснювати емоції (власні та оточуючих) та керувати ними для реалізації продуктивної діяльності. Розпізнавання емоцій призводить до усвідомлення змісту переживань та корекції поведінки. Зважаючи на особливості виконання професійних завдань як фахівця закладу освіти, така здатність є надзвичайно важливою для спеціаліста.

Не менш необхідною характеристикою фахівця, що визначає його конфліктологічну компетентність, є здатність до асертивної поведінки. Асертивна поведінка є «золотою серединою» між боротьбою (наполегливістю) та уникненням (притосуванням) у конфлікті. Вона має зв'язок з ціннісними орієнтаціями людини, її спрямованістю, самопізнанням та самореалізацією, емоційною рівноваженістю, рефлексією, самооцінкою. Тому така поведінка сприяє не лише конструктивному вирішенню проблемної ситуації, але й попереджує виникнення конфлікту.

Навички асертивної поведінки є надзвичайно важливими для фахівців закладу освіти, особливо в роботі з учнями старших класів. Адже, психіка старшокласників є досить емоційно неврівноваженою, що призводить до виникнення проблемних ситуацій. У таких ситуаціях важливим є прояв у взаємодії з вихованцем терпимості та поваги до нього з боку дорослого, що є можливим завдяки засвоєних фахівцем навичок асертивної поведінки.

Асертивна поведінка відіграє важливу роль у міжособистісних стосунках з колегами, адаптації до різних умов здійснення професійної діяльності, попередженні емоційного та професійного вигорання, психічному здоров'ї та тривалості життя людини.

Ціннісні орієнтації фахівця освітньої сфери та його установки впливають на розвиток його життєвої позиції та відповідно і конфліктологічної компетентності. Позитивна емоційна установка мотивує особистість до активної діяльності. При цьому невдачі сприймаються нею як новий крок до самовдосконалення та досягнення успіху. Позитивні емоційні установки особистості розвивають її емоційний інтелект та прагнення до сміливого вирішення проблемних ситуацій. На основі засвоєних, усвідомлених, особистісно оцінених професійних, психолого-педагогічних і конфліктологічних знань формується педагогічна свідомість працівника освіти, тобто ті принципи і правила, які є засадовими, базовими щодо його дій і вчинків. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на підставі власного досвіду, але осмислити, усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Отже, конфліктологічна компетентність майбутнього керівника закладу освіти є складовою його професійної компетентності, пов'язана з іншими її складовими (комунікативною, соціальною, педагогічною та ін.). Вона визначається як інтегративна здатність використовувати спеціальні психологічні знання, уміння та навички поведінки у конфліктних ситуаціях та здатність до їх попередження. Для цього важливим є усвідомлення емоцій, можливостей, цінностей. Здатність усвідомлювати, розуміти, пояснювати емоції (як свої, так і інших) та керувати ними реалізовується у межах емоційного інтелекту.

Розвинений емоційний інтелект є однією із особливостей конфліктологічної компетентності керівника. Не менш визначною її особливістю є його навички асертивної поведінки. Асертивна поведінка є здатністю особистості задовольняти власні інтереси без шкоди для інтересів інших. Саме асертивна поведінка керівника закладу освіти сприяє оптимальному спілкуванню з колегами, учнями та їх батьками.

Розвиток конфліктологічної компетентності фахівця закладу освіти є керованим процесом, який може здійснюватися двома шляхами: перший - самовиховання та саморозвиток; другий - регулярні тренінги, сюжетно-рольові та ділові ігри, вправи тощо. Психологічними особливостями, які сприяють даному процесу є: компромісність, поступливість, терпимість до думки інших, комунікативна толерантність, асертивність, емоційний інтелект, мобільність, позитивна активна життєва позиція, діалогічність спілкування, навички активного слухання.

Важливим є подальше дослідження індивідуалізації технології конфліктологічної підготовки майбутнього керівника закладу освіти як умови успішної його підготовки до виконання професійних обов'язків

Список використаних джерел та літератури

1. Дзюба, Т. Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*, 2003, №1 С. 29-34.
2. Дзяна О. С. Роль конфліктологічної компетентності у структурі конфліктологічної культури. *Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика: збірник наукових праць I Всеукраїнського науково-методичного семінару*. Хмельницький: Поліграфіст-2, 2011. 234 с.
3. Климентьева, О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія: збірник наук. праць. Харк. нац. пед.університет ім. Г. С. Сковороди*, 51, 269-276.
4. Козич І. В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05. Запоріжжя, 2008. 254 с.
5. Котлова Л. О. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх практичних психологів. *Практична психологія освіти XXI ст.: проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Умань, 20-21 травня 2014 р.). Умань, 2014. С.180-184.
6. Лукашенко А. О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя. *Педагогіка та психологія: зб. наук. пр.* Харків: ХДПУ, 2003. № 24. С. 79-87.
7. Титаренко І. І. (2018). Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю: дис... канд. пед. наук: 13.00.04, Київ, 2018. 350 с. Режим доступу: <https://docplayer.net/82564050-Titarenko-irina-igorivna-disertaciya.html>
8. Філь С. С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки НаУКМА*. Т. 123: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2011. С. 20-24.

УДК 37(477)

Й.Г. ПЕСТАЛОЦЦІ ПРО РОЛЬ І МІСЦЕ ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Шимчук Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Годинна народження є першою годиною виховання І. Г. Песталоцці

Йоган Генріх Песталоцці (1746–1827 рр.) – швейцарський педагог-демократ, один з основоположників дидактики початкового навчання. Він керував відомими виховними закладами у Швейцарії: заклад для бідних (1774–1780 рр.), притулок для сиріт (1798–1799 рр.), середніми школами й інтернатами (1800–1825 рр.). Свій багатий досвід виховання і навчання дітей Песталоцці узагальнив у таких творах, як «Лінгард і Гертруда», «Лист до друга про перебування в Стан-ці», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня» та інших. І. Песталоцці народився в Цюріху в сім'ї лікаря. У студентські роки він не міг зрозуміти справжніх причин страждань народу. Головну роль у здійсненні своїх соціальних задумів він надавав вихованню, вважаючи, що виховання повинно дати дітям з народу хорошу трудову підготовку, розвиваючи їх фізично і духовно. Виховання потрібно починати від народження: «Година народження дитини є першою годиною її виховання». Воно повинно бути природовідповідним; розумові, моральні і фізичні сили потрібно розвивати у тісному взаємозв'язку – це вимога гармонійного розвитку, елементарної освіти.

Найбільшим внеском Й. Песталоцці в дидактику є його ідеї розвиваючого навчання. Головною метою навчання Песталоцці вважав пробудження розуму дітей до активної діяльності, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування в них уміння логічно мислити і коротко висловлювати словами суть засвоєних понять. Для цього він розробив систему вправ із метою озброєння учнів знаннями, Й. Песталоцці критикував сучасну школу за зубріння, яке притупляє духовні сили дітей. Розумовий елементарний розвиток, за Песталоцці, полягає в тому, щоб діти переходили від вражень про зовнішній світ до ясного уявлення і чітких понять. Розглядаючи чуттєве сприймання навколишнього світу як вихідний момент пізнання, Й. Песталоцці надавав великого значення наочності в навчанні. Він писав, що в дітей потрібно розвивати спостережливість, формувати вміння порівнювати предмети, виявляти спільні й відмінні ознаки, їх співвідношення. Число, форма і слово – вихідний момент

усякого навчання. Мову дитини потрібно розвивати послідовно. Й. Песталоцці створив просту методику початкового навчання дітей вимірюванню, малюванню і письму, якою могли оволодіти не лише вчителі, але й кожна мати-селянка для занять зі своєю дитиною. Він запропонував увести в школу елементарну гімнастику, уважав трудову елементарну освіту невід'ємною частиною свого методу. Як педагог-гуманіст він пропонував сучасну йому професійну підготовку молоді пов'язати із загальною метою виховання – «формуванням справжньої людяності». Й. Песталоцці рекомендував спеціальну гімнастику, яка б готувала молодь до індустрії. Моральне виховання необхідно починати з перших днів життя дитини в сім'ї, де велика роль належить вправам у моральних вчинках. Громадські виховні заклади Песталоцці будував на зразок сім'ї, на засадах щирої любові вчителя до дітей і бережливого ставлення до них.

Песталоцці привернув увагу широкої педагогічної громадськості до народної школи. Він мріяв про таку школу, яка б задовольняла потреби народних мас, була ними прийнята і створювалася ними самими. Проголошена ним ідея розвиваючого навчання мала величезний вплив на розвиток дидактики, предметних методик і шкільну практику в багатьох країнах. [1]

Йоганн Генріх Песталоцці, зробив величезний внесок у сферу освіти та розвитку педагогічної теорії. Його концепція спрямована на повноцінний розвиток особистості дитини, враховуючи її індивідуальні особливості та потреби. Однією з центральних ідей в педагогічній філософії Песталоцці є роль і місце вчителя у цьому складному процесі.

Виховання за Песталоцці не обмежується тільки передачею знань. Вчителю відводиться ключова роль у формуванні особистості дитини через розуміння та заохочення її індивідуальних здібностей. Песталоцці вважав, що вихователь повинен бути чутливим до потреб кожної дитини та створювати сприятливий клімат для її розвитку.

Центральною ідеєю педагогічної концепції Песталоцці є врахування індивідуальності учнів. Вчителю слід вивчати та розуміти унікальність кожної дитини, намагатися підтримувати та розвивати її природні здібності. Він стає не лише передавачем знань, але й наставником, який допомагає кожному учневі відкрити власний потенціал.

Емоційна підтримка та створення позитивної атмосфери в класі є ще однією важливою аспектом ролі вчителя за Песталоцці. Вчителю слід не лише навчати предметам, але й виховувати моральні цінності та підтримувати дітей в їхньому емоційному розвитку.

Педагогічна концепція Песталоцці акцентує також на важливості практичного навчання та дії. Вчителю слід створювати умови для активної участі дітей у власному навчанні, допомагаючи їм розуміти світ через власний досвід.

Співпраця та взаємодія між вчителем і учнем є ще однією ключовою складовою педагогічної системи Песталоцці. Вчителю слід бути не лише авторитетом, але й партнером у навчанні. Спільна праця над завданнями сприяє не лише засвоєнню знань, але й розвитку критичного мислення та творчості.

У підсумку, роль і місце вчителя за концепцією Йоганна Генріха Песталоцці визначаються як надзвичайно важливі для формування повноцінної особистості дитини. Вчителю відводиться роль не лише передавача знань, але й наставника, вихователя та співтворця освітнього процесу, який допомагає кожній дитині відкрити світ знань та власного потенціалу.

Й.Г. Песталоцці визнавав, що виховання – це не тільки педагогічний процес, а й моральна місія. Вчителю, за його переконанням, доручалася важлива роль у формуванні характеру та цінностей майбутнього громадянина. Він вбачав в собі не тільки вчителя предмета, але й супроводжуючого, який вчить життя та допомагає учням зростати не лише інтелектуально, але й етично.

Важливим аспектом педагогічної концепції Песталоцці є ідея виховання через дію. Вчителю слід створювати ситуації, де учні можуть випробувати свої знання та навички на практиці. Це розвиває практичний досвід та допомагає дітям зрозуміти, як застосовувати отримані знання в реальному житті.

Вчителю також відводиться роль фасилітатора у процесі самоосвіти. Песталоцці вважав, що виховання повинно стимулювати дитину до самостійного вивчення і пізнання світу. Вчителю слід надихати учнів на саморозвиток, сприяючи їхній ініціативі та цікавості. [2]

Однією з ключових ідей Песталоцці є впевненість у тому, що навчання повинно бути цілісним процесом, що охоплює не тільки розумовий, але й емоційний, соціальний та фізичний розвиток дитини. Вчителю слід сприяти гармонійному розвитку всіх аспектів особистості, надаючи увагу як навчанню предметів, так і розвитку характеру, емоційного і соціального інтелекту учнів.

У світлі концепції Й.Г. Песталоцці вчителю випадає неймовірно важлива місія – не лише передавати знання, але й виховувати гармонійну особистість, здатну до самореалізації та внесення власного вкладу у суспільство. Його погляди вплинули на розвиток педагогічної думки і залишаються актуальними в контексті сучасної освіти, яка намагається врахувати індивідуальність та розвиток всіх аспектів особистості учня. [3]

В педагогічній філософії Й.Г. Песталоцці виткана нитка, яка пов'язує вчителя з активним та глибоким формуванням особистості учня, а це завдання важливе і відповідальне. Він наголошував на тому, що вчитель має бути не просто передавачем інформації, але й лідером у вихованні майбутнього покоління.

Однією з ключових ідей Песталоцці є взаємодія та співпраця між вчителем і учнем. Вчителю слід враховувати індивідуальність та потреби кожного учня, а також створювати атмосферу, в якій діти можуть вільно висловлювати свої думки та ідеї. Така взаємодія сприяє виробленню критичного мислення та розвитку творчих здібностей.

Важливим аспектом педагогічної концепції Песталоцці є також підтримка емоційного розвитку учнів. Вчитель повинен бути не лише фахівцем у своїй галузі, але й емоційно чутливим співрозмовником для дітей. Створення позитивної емоційної атмосфери сприяє вивченню та вихованню, а також формує стійкість та оптимізм у дітей.

Песталоцці покладав значний акцент на розвиток характеру учня. Він вважав, що вчитель повинен бути не тільки наставником, але й прикладом моральності та справедливості. Виховання через приклад має суттєвий вплив на формування ціннісних орієнтацій та ставлення до світу.

У своїй концепції Песталоцці вбачав вчителя як посередника між знанням і особистістю учня, яка активно взаємодіє з навколишнім світом. Він розглядав освіту як комплексний процес, де вчитель відіграє важливу роль у формуванні не лише інтелекту, але і характеру, емоційності та соціальних навичок учня. [4]

Отже, концепція Й.Г. Песталоцці стала фундаментом для розвитку сучасної педагогічної думки, в якій вчитель виступає не лише як передавач знань, але і як вихователь, наставник та партнер у формуванні гармонійної особистості молодого покоління.

Список використаних джерел та літератури

1. Васянович Г. П. Йоганн-Генріх Песталоцці про морально-правову відповідальність педагога / Григорій Васянович // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Житомир, 2003. Вип. 12. С. 60–62.
2. Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб. / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна; за заг. ред. Є. І. Коваленко К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. / М. В. Левківський, Д. І. Пашенко. К.: Центр учбової літератури, 2016. Педагогічний словник / за ред. акад. М. Д. Ярмаченка. Київ: Пед. думка, 2001. 514 с.
4. Песталоцці Й. Г. Книга матерів, або Порадник для матерів, як їм навчати своїх дітей спостерігати і говорити. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія / Упоряд. А. М. Богуш. Ч. 1. Київ, 1999. С. 57–64.
5. https://pidru4niki.com/19940412/pedagogika/ideya_rozvitku_osobistosti_velike_vidkrittya_pestalotstsi (дата звернення 12.03.24)

УДК 159.923.2-026.564:355.01

ЧИННИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТРЕБИ У САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Юрчак Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Никоненко О. П.**, кафедра загальної та практичної психології.

Анотація. Сучасні складні життєві ситуації, що зумовлені війною, всіляко трансформують соціально-психологічний світ особистості, направляють її до побудови нової ієрархії цінностей та життєвих цілей. Життєвий шлях людини пов'язаний з переживанням різної тяжкості критичних ситуацій, що змінюють ставлення особистості до життя, добавляючи йому сенсу та роблячи змістовнішим. Ситуація воєнного конфлікту, посприяла утворенню нових соціальних груп з різним рівнем моральних якостей, що у свою чергу спонукає до розробки нових способів їх саморозвитку та самореалізації.

Ключові слова: саморозвиток, моральна самосвідомість, життєстійкість, рівні моральних якостей, складна життєва ситуація.

Проблеми людей, які опинилися в складних життєвих обставинах, є надзвичайно важливим у нашому суспільстві, особливо в умовах війни. В період невизначеності потреба у саморозвитку може мати різний рівень реалізації у осіб, які мають відмінності за рівнем розвитку моральних якостей.

В останні десятиліття значно підвищується активність українських учених щодо вивчення структури моральної самосвідомості, серед них Котлова Л. Щодо проблематики саморозвитку, вона є багатоманітною, тому часто досліджуються цілі, мотиви і форми саморозвитку, що можливі за умов воєнного конфлікту. Зокрема процес саморозвитку особистості досліджується у працях таким вчених як: Сердюк Л. З., Яблонська Т. М., Пенькова О. І. та ін.

Вагомим значенням в наш час набуває вивчення особистісного ресурсу в контексті екстремальних умов життєдіяльності, де особистісні ресурси дозволяють зберігати психологічне благополуччя та зберігати ефективність роботи, попри умови. У цьому випадку були розглянуті роботи, що визначають особистісний ресурс як сукупність внутрішніх засобів, якими володіє людина та які використовує для забезпечення власної діяльності та підтримки оптимального функціонального стану в процесі адаптації [2].

Метою дослідження є визначення основних способів саморозвитку за умов війни, враховуючи рівень моральних якостей особистості.

Загалом трьома основними детермінантами саморозвитку є впливи з боку соціального середовища через соціальні інститути та людини самої на себе (самовдосконалення). Ці детермінанти є цілком суб'єктивними і характеризуються процесами, які відбуваються у свідомості людини, тобто осмисленням, оцінкою та відбором позитивних зовнішніх впливів, які лягають в основу її переконань, ідеалів, життєвих цілей, мотивацій і звичок. Ці процеси можна назвати саморозвитком лише тоді, коли вони є свідомими і цілеспрямованими діями особистості, тобто коли людина виступає активним суб'єктом самовиховання, морального, трудового, фізичного та естетичного саморозвитку [1, с. 54].

Внутрішні чинники саморозвитку особистості можуть зазвичай керуються самою людиною, адже залежать від її гнучкості мислення й волі, а також активності, котра направлена на розвиток, вироблення особистісних якостей, навичок тощо [2].

Саморозвиток охоплює різні заходи, що поліпшують розуміння та ідентичність, розвивають таланти та можуть покращити людині її якість життя й втілити мрії та прагнення в реальність, допомагають набутти нових соціальних ролей. Саморозвиток сприяє:

- поглибленню самоусвідомлення;
- актуалізації відчуття власної гідності;
- поглибленню самопізнання та набуття нових вмінь;
- розвитку духовності;
- підвищенню якості життя;
- виявленню власного потенціалу;
- відновленню і ініціюванню особистих і життєвих перспектив;
- реалізації планів особистісного розвитку;
- удосконаленню соціальних навичок.

Саморозвиток може також містити й розвиток інших людей, через виконання професійної діяльності, особисту компетентність. Особливості саморозвитку мають ряд відмінних особливостей, а саме: саморозвиток зосереджується на можливості (ресурси), які сприймаються, а не особистісні характеристики чи психологічні риси.

Війна часто створює небезпечні та непередбачувані умови, які можуть призвести до стресу, травм та втрати близьких людей. Такі ситуації можуть вимагати від людей спрямування своїх зусиль на виживання та безпеку, що зменшує їх здатність до саморозвитку [2, с. 81]. Це значно обмежує можливості для саморозвитку, а реакція багатьох людей на дію негативних зовнішніх чинників може відобразитись у гальмуванні потреби до удосконалення моральних, фізичних та розумових якостей. Все це має негативний вплив на здатність особистості робити вибір способу власного життя та відкривати свою індивідуальність. В деяких випадках це може вести до порушення цілісності та деформації ефективного функціонування особистості, що є вкрай небезпечним для підліткового періоду та молоді, що завдяки цьому може взагалі втратити життєві орієнтири набуваючи депресії, апатії, фрустрації чи ін.

Для процесу саморозвитку особистості вагомим є наявність можливостей соціального середовища (зовнішній чинник) задовольняти потреби його у навчанні, праці, дозвіллі, культурному та духовному збагаченні тощо. Взаємодіючи із різними сегментами соціального середовища людина потрапляє під вплив процесів та відносин, що в ньому відбуваються, що можуть або активізувати, або гальмувати готовність до саморозвитку. Подекуди людина може чинити опір їх впливу на своє життя, або – виявляти інертність, протистояти необхідності узгодження з вимогами соціальної структури [1].

Моральна свідомість є однією зі сторін свідомості та визначається через осмислення певних проблем та обставин зі сторони моральних цінностей, що їх визнає особистість, а також це власна самооцінка цих цінностей.

Особи з високим рівнем розвитку моральних якостей можуть мати більшу внутрішню міць та здатність до саморефлексії. Вони можуть зберігати свої моральні принципи та цінності, навіть у важких умовах війни, і продовжувати працювати над своїм особистим розвитком. Також люди з високим рівнем

розвитку моральних якостей можуть шукати можливості для вдосконалення себе, навіть ускладнених умовах, шляхом навчання, самостійного дослідження або розвитку нових навичок. У той же час, особи з низьким рівнем розвитку моральних якостей можуть знаходитись у більшій вразливості під час воєнного конфлікту. Вони можуть бути більше заангажовані боротьбою за виживання і задоволенням своїх базових потреб, що затримує їх у саморозвитку. Війна може спричиняти насильство, беззаконня та дезорієнтацію, що ускладнює можливість зосередитись на саморозвитку та особистому зростанні.

На рисунку 1. було зображено компоненти моральної самосвідомості, що були виокремлені Котловою [4].

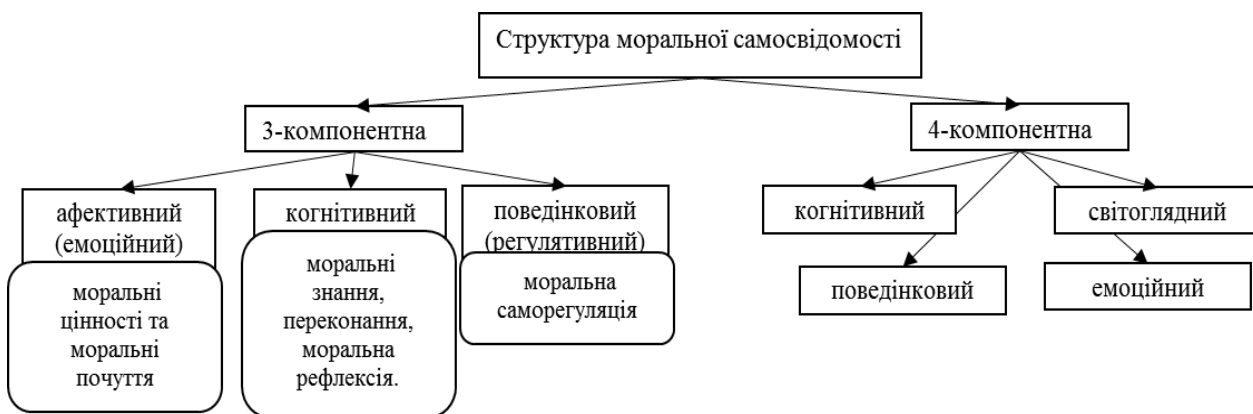

Рисунок 1. Структура моральної самосвідомості [4]

Морально зрілій особистості притаманний високий рівень моральної свідомості, котрий виражається через її стійкість переконань та дотримання власних ідеалів, розуміння та оцінка себе, самостійність й адекватність прийнятих рішень, логічність добровільних учинків, моральній надійності, здатності протистояти внутрішнім поривам та ніші якості.

Моральна самосвідомість розглядається як специфічна форма моральної свідомості, усвідомлення себе, своїх моральних цінностей, ставлень, якостей, потенційних можливостей, учинків, їх мотивів і наслідків. Було виокремлено рівні моральної самосвідомості:

- 1) порівняння «Я» іншої людини, оцінювання її якостей, а потім ці якості переносяться на себе;
- 2) співвіднесення знань про себе в процесі аутокомунікації, тобто в межах «Я і Я». Людина вже оперує готовими, сформованими знаннями про себе. На цьому рівні вона співвідносить свою поведінку з тією мотивацією, яку реалізує.

Психо-травмувальний вплив повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну та нинішньої соціальної ситуації зумовлює наростання стресових проявів, фрустрованості молоді в Україні. Трансформації ціннісних орієнтацій, зміни в характері відносин з іншими, зміни в навчальній діяльності юнаків та дівчат впливають на їхнє психологічне здоров'я [3].

Важливо зазначити, що потреба у саморозвитку є притаманною всім людям, незалежно від рівня розвитку моральних якостей. В умовах війни важливо створити умови, які б сприяли саморозвитку людей, незалежно від їхнього морального обличчя, до них доцільно віднести:

1. Забезпечення доступу до освіти та культури. Це може допомогти людям отримати знання та навички, необхідні для саморозвитку.
2. Створення сприятливого соціального середовища.
3. Забезпечення доступу до ресурсів, що може сприяти людям отримати доступ до можливостей для саморозвитку [3].

Основним функціональним компонентом життєздатності, що зберігає стабільність системи особистості є життєстійкість, котра є дуже необхідною в критичних ситуаціях та вважається системоутворюючим чинником.

Складна життєва ситуація може сприяти особистісному зростанню та допомогти індивідууму розкрити свої риси характеру через унікальний досвід розв'язання проблеми, в «переломний момент». Таким чином, переживаючи складну життєву ситуацію особистість шляхом страждань може розвинути власну життєстійкість, котра дасть змогу долати майбутні перешкоди, знаходити переваги, надає відчуття внутрішньої рівноваги та загального психологічного благополуччя, спонукає до саморозвитку та самореалізації.

Психотравмуючий вплив війни на теренах України зумовлює наростання стресових проявів, фрустрованості осіб в Україні. Трансформації ціннісних орієнтацій, зміни в характері відносин з іншими, зміни в навчальній діяльності юнаків та дівчат впливають на їхнє психологічне здоров'я [1].

Війна вимагає від особи мобілізації внутрішніх ресурсів для виживання і подолання стресу. Стійкість та здатність до адаптації є ключовими факторами в опорі від стресових ситуацій. Тому, в даному контексті варто детальніше розглянути поняття «ресурс», що застосовується в літературі для позначення потенціальних засобів, що можуть застосовуватись для досягнення цілей, подолання труднощів чи підвищення психологічного здоров'я. В психології ресурси можуть включати фізичні, психічні, соціальні та культурні складові.

Психо-духові ресурси особи в умовах війни можуть вичерпатись та піддатись значному напруженню. Стрес, тривога та переживання можуть залишити слід на психічному стані людини, але є різні шляхи відновлення та зміцнення цих ресурсів навіть у таких надзвичайно важких умовах.

Узагальнюючи підходи до розуміння саморозвитку усвідомленого, безперервного та керованого процесу особистісного зростання, то можна виділити певні етапи чи стадії саморозвитку: процеси актуалізації потенціалу (ресурсних можливостей), самовдосконалення, самореалізації і стадію переходу на вищий рівень потенціалу (ресурсних можливостей) саморозвитку. Самовибудовування особистості виступає я одиниця аналізу саморозвитку та є як способом втілення, самопроєктування.

Отже, за умов війни, попри рівень моральних якостей людини саморозвиток має відбуватись повсякденно, а його якість залежить від ступеня усвідомлення, сприйняття цінності подій в житті та їх важливості для людини. Було наведено кілька прикладів шляхів саморозвитку, що є можливими в нинішніх умовах, а саме:

- освіта, тобто змога пізнавати, набувати новий досвід. Вчитися та розвиватися навіть в умовах війни може допомогти людині відновити психодухові ресурси, що може надати нові перспективи;
- професійна діяльність, що передбачає вклад свого часу в навчання результативності;
- дозвілля, пошуки улюбленого заняття та спрямований розвиток в ньому власних вмінь та навичок;
- творчість – зусилля, спрямовані на хобі, що приносить емоційне задоволення та відновлення психологічного балансу;
- подорожі, що є можливими в межах нашої країни, котрі формують емоційне благополуччя та сприяють самореалізації, соціальному збагаченню й саморозвитку під час цих подорожей.

Отже, нинішні соціально-економічні зміни для особистості зумовили руйнування її уявлення про цілісний образ, надали розгубленість та вселили багато страхів. Протистояти цим проявам може: активізація особистісного і професійного самовизначення, безперервний саморозвиток, професійна гнучкість, переоцінка минулого та пошуки нових критеріїв власного професіоналізму.

Висновок. Отже, проаналізувавши наукові літературні джерела можна стверджувати, що реалізація потреби у саморозвитку в умовах війни може залежати від багатьох факторів, включаючи рівень розвитку моральних якостей, ступінь впливу воєнних подій та доступ до ресурсів для саморозвитку. Попри важкість сучасних умов, деякі люди все ж можуть знаходити способи для саморозвитку, проте це залежить від багатьох індивідуальних та контекстуальних чинників, які необхідно вивчати з використанням сучасних наукових методів та враховувати в майбутній практичній роботі психолога.

Список використаних джерел та літератури

1. Власенко І. А. Психологічне здоров'я студентів і практики його збереження у воєнний час. 2023. 65 с.
2. Кондратюк С. М. Активізація ресурсів особистості – запорука збереження психологічного здоров'я. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №. 2. С. 81-85. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/197/173>
3. Кондратюк С. М. Життестійкість як ресурс подолання життєвих труднощів в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №. 4. С. 78-83. URL: <https://www.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/265/232>
4. Котлова Л. Структура моральної самосвідомості особистості. *Наукові часописи Серія 12. Психологічні науки № 9*. 2020. с. 90-94
5. Сердюк Л. З., Яблонська Т. М., Пенькова О. І., Володарська Н. Д. Самотворення у розвитку особистості: науково-методичний посібник, 2015. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/10371/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2015%20\(%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%20%D0%9B.%D0%97.\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/10371/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2015%20(%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%20%D0%9B.%D0%97.).pdf)

Й.Г. ПЕСТАЛОЦЦІ ПРО РОЛЬ І МІСЦЕ ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Юрченко Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, III курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту.

Йоганн Генріх Песталоцці був швейцарським педагогом і філософом, який зробив вагомий внесок у розвиток освіти. Його педагогічна концепція була спрямована на формування гармонійної особистості через індивідуалізоване виховання та навчання. Також він вважався захисником прав для бідних на освіту та засновником народних шкіл.

У студентські роки Й. Г. Песталоцці перебував під впливом філософсько-педагогічних поглядів Ж.-Ж. Руссо.

Педагогічна концепція Песталоцці полягає в тому, що кожна людина має здібності від природи, які від народження можуть перебувати у прихованому стані. І саме від вчителя залежить розвиток інтелектуальних здібностей, фізичних задатків та душевних якостей людини.

Песталоцці вважав, що вчитель повинен бути не лише передавачем знань, але й вихователем. Він підкреслював важливість формування характеру, моралі та етики учнів через приклад вчителя.

Педагог повинен враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Песталоцці вважав, що вчителю слід створювати сприятливі умови для розвитку унікальних здібностей та талантів кожної дитини.

За поглядами Песталоцці, вчитель повинен виступати як допоміжник у навчанні, сприяючи самостійному пізнанню та розвитку дитини. Він має надавати необхідну підтримку та стимулювати інтерес до вивчення.

Песталоцці вбачав навчання не тільки як передачу знань, але й як процес, що пов'язаний з життям. Вчителю слід враховувати повсякденний досвід учнів та інтегрувати його у навчальний процес.

Песталоцці вірив, що завданням вчителя є сприяння розвитку внутрішньої свободи учнів. Він вважав, що це є основою для формування самостійної та відповідальної особистості.

Песталоцці підкреслював важливість індивідуалізації навчання для кожної дитини. Він вважав, що вчителю слід враховувати унікальні здібності, інтереси та потреби учнів. Цей підхід актуальний і в сучасній педагогіці. Індивідуалізовані програми та методи дозволяють краще задовольняти потреби кожної дитини, стимулюють розвиток індивідуальних здібностей та сприяють позитивному ставленню до навчання.

Песталоцці вважав, що вчитель повинен бути не тільки передавачем знань, але і вихователем, що надає приклад в моральних питаннях. В сучасному світі ця ідея залишається актуальною, особливо в контексті формування цінностей та моральних орієнтирів. Вчителі, які є авторитетами для учнів, можуть впливати на їхню моральну та соціальну поведінку.

Вчителю слід активно сприяти розвитку моральних цінностей учнів. Це включає в себе навчання етики, відповідальності, чесності та інших моральних принципів. Також вчителю необхідно створювати атмосферу, в якій діти можуть розвивати свій характер і формувати моральні цінності.

Велике значення має підтримка фізичного та психічного розвитку учня. Педагогу слід враховувати не лише інтелектуальний, але і фізичний та психічний розвиток дитини. Песталоцці вважав, що гармонійний розвиток може бути досягнутий лише за умови комплексного підходу до освіти.

Не менш важливим є створення позитивного середовища для освіти. Вчитель повинен створювати позитивне та підтримуюче середовище для дітей, в якому вони можуть відчувати себе безпечно та заохочено для власного розвитку. Таке середовище сприяє психологічному комфорту та розвитку позитивних стосунків між учителем і учнем.

Песталоцці пропагував ідею об'єднання навчання і життя, використовуючи повсякденний досвід учнів у навчальному процесі. Ця концепція залишається актуальною, оскільки забезпечує зв'язок між тим, що вчать діти, і їхнім оточенням. Застосування реальних ситуацій у навчанні поліпшує засвоєння матеріалу та розвиває практичні навички.

Песталоцці підкреслював важливість розвитку внутрішньої свободи учнів, щоб вони стали самостійними та відповідальними особистостями. Сучасна педагогіка також акцентує на важливості розвитку особистісних якостей учнів.

Оцінка ефективності навчання посідає одну з ключових ролей дидактики. Індивідуалізація навчання позитивно сприяє розвитку унікальних здібностей кожного учня. В сучасних умовах використання індивідуальних навчальних планів, диференціація завдань та інші методи індивідуалізації дозволяють більш точно відповідати потребам різних учнів.

Виховання через приклад є основою самого виховання. Адже, виховання через приклад залишається важливим елементом педагогічного процесу. В сучасних умовах вчителі, які виступають в якості моделей, мають можливість позитивно впливати на моральний розвиток учнів, зокрема через використання історій успіху та власного досвіду.

Застосування повсякденного досвіду у навчанні сприяє збільшенню зацікавленості учнів та покращенню їхнього засвоєння матеріалу. Використання сучасних технологій для інтеграції реальних ситуацій у навчальний процес може підсилити ефективність цього підходу.

Розвиток внутрішньої свободи сприяє формуванню самостійної особистості. У сучасних умовах це може бути досягнуто шляхом застосування методів активного навчання, сприяння ініціативі та саморегуляції учнів.

Свій величезний педагогічний досвід виховання та навчання дітей Песталоцці узагальнив у таких творах, як «Лінгард і Гертруда», «Лист до друга про перебування в Станце», «Як Гертруда вчить своїх дітей», «Лебедина пісня» тощо.

Діяльність Песталоцці за його життя придбала широку міжнародну популярність. Його спадщину високо оцінювали педагоги усіх епох. Зокрема, Костянтин Ушинський називав його першим народним учителем і батьком новітньої педагогіки. У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях Песталоцці розглядався як ідеолог організації підготовки народних учителів, вихователів дитячих установ.

Й. Г. Песталоцці привернув увагу широкої педагогічної громадськості до народної школи. Він мріяв про таку школу, яка б задовольняла простих людей, була ними прийнята і створювалася ними самими. Проголошена ним ідея розвиваючого навчання мала величезний вплив на розвиток дидактики, предметних методик і шкільну практику в багатьох країнах.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що педагогічні принципи Песталоцці залишаються актуальними в сучасному освітньому середовищі. Застосування його ідей у сучасній педагогіці може забезпечити більш ефективне та гармонійне розвиток учнів, зокрема в контексті врахування індивідуальних потреб, виховання через приклад, об'єднання навчання і життя, та розвитку внутрішньої свободи.

Список використаних джерел та літератури

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокіпів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
2. Історія педагогіки: навч. посіб. / М. В. Левківський. 4-те вид., стер. Київ: Центр учб. літ., 2011. 188 с.

УДК 378.14

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Олексієнко Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

Стаття присвячена висвітленню основних тенденцій розвитку педагогічної освіти в Україні в умовах трансформаційних змін. Особлива увага приділена основним аспектам організації освітнього процесу.

Ключові слова: педагогічна освіта, освітній процес, цифровізація, міждисциплінарність, глобалізація, екологічна освіта.

Постановка проблеми. Освіта є не лише основою особистого розвитку, але і ключем до прогресу і стабільності суспільства в цілому. Вона необхідна не лише для формування та розвитку інтелектуальних і професійних здібностей особистості, але є фундаментом для економічного та соціального розвитку країни. Освіта в сучасному світі стає ще більш важливою у зв'язку зі зростанням значення технологій, глобалізації та швидкості змін у всіх сферах життя. Освічені особи здатні краще адаптуватися до змін, бути інноваційними та активно брати участь у соціальних і економічних процесах.

На початку 2020-х років науковці відмічали кілька суттєвих тенденцій у розвитку сфери освіти: спрямованість на задоволення потреб економіки країни та її відновлення і розвиток; інтеграція освіти, науки і виробництва; інтернаціоналізація освітнього процесу; збереження національної й культурної самобутності українського народу. Педагогічна освіта – система підготовки до професійного зайняття педагогічною діяльністю; педагогічний працівник – це особа, яка провадить навчальну, виховну,

методичну, організаційну роботу та іншу педагогічну діяльність, передбачену трудовим договором у формальній та неформальній освіті. Проблема якості підготовки педагогічних працівників має комплексний характер, тому що значна частина здобувачів педагогічної освіти має невисокий рівень підготовки, апріорі не орієнтована на подальшу діяльність в галузі освіти і не зацікавлена в здобутті професійних компетентностей, практично відсутній професійний відбір при переході з одного рівня освіти на вищий, немає об'єктивних даних про реальний стан професійної підготовки випускників у зв'язку з відсутністю незалежної системи оцінювання. Тому здійснення масштабних освітніх реформ неможливе без докорінної модернізації усєї системи підготовки педагогічних працівників, яка може бути реалізована лише в контексті набуття педагогом гідного суспільного статусу [5].

Виклад основного матеріалу. Орієнтація суспільства на європейські стандарти і цінності, кращі світові традиції вимагають відповідних системних змін і в сфері вищої педагогічної освіти. Розглянемо, як змінився освітній процес та його сучасні тенденції в умовах трансформаційних змін:

1. Цифрова трансформація, яка передбачає зростання використання технологій в освіті, таких як штучний інтелект, віртуальна та розширена реальність, інтерактивні платформи для навчання тощо. Цифрова трансформація в освіті означає інтеграцію та використання сучасних технологій для зміни та поліпшення способів навчання, викладання та управління освітніми процесами. Цей процес включає в себе впровадження цифрових інструментів, платформ, програмного забезпечення та стратегій, що дозволяють оптимізувати освітні процеси та підвищити якість навчання [3]. Основні аспекти цифрової трансформації в освіті включають: електронні навчальні платформи, інтерактивні та віртуальні засоби навчання, штучний інтелект (AI) в освіті, мобільні технології, біг-дата в освіті, хмарні технології. Цифрова трансформація в освіті має на меті не лише поліпшити технічні аспекти, але і підвищити якість навчання, зробити його більш доступним та індивідуалізованим, а також підготувати майбутніх фахівців до викликів сучасного світу.

2. Гнучкі та дистанційні форми навчання – збільшення популярності онлайн-курсів, віддалених навчальних програм, масових відкритих онлайн-курсів (MOOCs) з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через інтернет, де на додаток до традиційних матеріалів навчального курсу, такі як відео-матеріали, електронні навчально-методичні матеріали, матеріали для самостійної роботи, надається можливість використання інтерактивного форуму користувачів, які допомагають створити спільноту здобувачів, викладачів та керівників. Гнучкі та дистанційні форми навчання стали важливою складовою сучасної педагогічної освіти, особливо в контексті цифрової трансформації. Ці підходи розширюють можливості отримання знань та навичок, забезпечують більше гнучкості, доступності та індивідуалізації [1]. Основні аспекти гнучких та дистанційних форм навчання включають: онлайн-курси та платформи для дистанційного навчання, віддалені навчальні програми, електронні підручники та матеріали, відео-лекції та віртуальні класи, гнучкий графік та індивідуалізація. Такі дидактичні підходи дозволяють розширити географічні межі та забезпечити більше можливостей для тих, хто раніше не мав можливості здобувати якісну освіту. Водночас вони вимагають від здобувачів відповідного рівня самодисципліни та самостійності у навчанні.

3. Адаптивність та персоналізація. Розвиток систем, які дозволяють адаптувати навчання до індивідуальних потреб здобувачів, враховувати їхні здібності та стиль навчання. Адаптивність і персоналізація в освіті – це підходи, спрямовані на створення індивідуалізованого навчального досвіду для кожного здобувача, з урахуванням його унікальних потреб, стилів навчання та темпу засвоєння інформації [4]. Основні аспекти цих підходів включають: адаптивність навчання, індивідуальні навчальні плани, самостійну роботу та індивідуальні навчально-дослідні завдання, використання технологій для персоналізації, формувальне оцінювання, проєктну діяльність, роботу в команді. Індивідуальні та адаптивні методи навчання дозволяють кожному здобувачу розвиватися відповідно до його потреб та можливостей, стимулюють більший інтерес та розуміння матеріалу. Вказані підходи допомагають зменшити різноманітність в навчальних досягненнях, сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу.

4. Міждисциплінарність – зростання важливості поєднання різних галузей знань для розв'язання складних проблем. Міждисциплінарність – це підхід до навчання та проведення досліджень, що передбачає об'єднання знань, умінь та навичок із різних дисциплін з метою розв'язання складних проблем. Цей підхід став все більш важливим у сучасній педагогічній освіті, де багато проблем вимагають комплексного підходу для ефективного розв'язання [1]. Основні аспекти міждисциплінарності включають: об'єднання дисциплін, поєднання теорії та практики, розширення галузі знань, застосування комплексних методів дослідження, проєктну діяльність, розвиток критичного мислення. Міждисциплінарність стимулює розвиток критичного мислення та здатність розглядати проблеми з різних перспектив. Міждисциплінарність в освіті та дослідженнях допомагає здобувачам та науковцям розуміти взаємозв'язок різних галузей знань та розвивати навички, необхідні для ефективної професійної діяльності, яка передбачає складні, багатогранні виклики.

5. Акцент на практичному навчанні та розвитку навичок, отриманні технічних знань та вмінь («hard skills» або «тверді навички») та навичок «soft skills» («м'які навички»). Сучасний ринок праці вимагає від майбутніх фахівців все більш широкого кола знань та вмінь для успішного працевлаштування. Дана тенденція робить виклик закладам вищої освіти та підвищує сподівання та

очікування здобувачів. У жорстких умовах конкуренції на ринку праці для майбутніх фахівців ставляться завдання, що стосуються не лише технічних знань та вмінь, які пов'язані з професійною діяльністю, але й володінням «м'якими навичками» «soft skills», які відіграють не менш важливу роль у успішній кар'єрі ніж «hard skills» та допомагають під час соціальної взаємодії в суспільстві. Сучасні дослідження відзначають підвищений попит на освітні програми прикладного характеру, які готують здобувачів до конкретних завдань у реальному світі. Акцент на практичному навчанні та розвитку навичок стає все більш важливим у сучасній педагогічній освіті. Цей підхід передбачає, що для успішної кар'єри здобувачам необхідно не лише засвоїти теоретичні знання, але і навчитися їх застосовувати на практиці, в реальних умовах [2]. Основні аспекти цього підходу включають: стажування та практику в галузі, професійну орієнтацію, проектне навчання, менторство та консультування, стимуляції та віртуальні тренажери, розвиток м'яких навичок, кар'єрне консультування. Акцент на практичному характері навчання та розвитку навичок допомагає здобувачам легше і швидше інтегруватися в професійне середовище та вдосконалювати свої здібності в контексті реальних завдань та викликів. Цей підхід також забезпечує здобувачам більш широкий та практичний погляд на свою майбутню професійну діяльність.

6. Глобалізація освіти – зростання інтересу до глобального співробітництва та розуміння міжнародних проблем. Глобалізація в освіті – це підхід до навчання, який ставить за мету розуміння та врахування світових тенденцій, розвиває міжкультурну компетентність та сприяє усвідомленню взаємозв'язків між глобальними та локальними проблемами [4]. Основні аспекти глобалізації освіти включають: міжкультурну освіту, глобальні виклики, співпрацю та глобальну громадянськість, сучасні технології та глобальну освіту, глобальну етику та відповідальність. Глобальна освіта спрямована на формування у здобувачів критичного мислення, розвиток навичок співпраці, толерантності та готовності приймати активну участь у вирішенні світових проблем.

7. Екологічна освіта – збільшення уваги до питань сталого розвитку та екологічної освіти. Екологічна освіта – це напрямок навчання, спрямований на розуміння та вивчення екосистем, збереження природних ресурсів, впливу людини на навколишнє середовище та розвитку навичок для сталого життя [3]. Основні аспекти екологічної освіти включають: екологічну грамотність, свідоме використання ресурсів, екологічну етику, стале виробництво та споживання, екологічну активність, глобальну перспективу, практичні навички. Екологічна освіта спрямована на формування екологічно свідомого громадянина, здатного приймати обдумані та відповідальні рішення щодо власного впливу на природу та брати активну участь у збереженні навколишнього середовища.

8. Зміни у форматах оцінювання – впровадження нових методів оцінювання, які враховують не лише рівень знань, але й рівень їх практичних навичок. Зміни у форматах оцінювання в освіті також відбуваються з метою адаптації до сучасних вимог та розвитку більш гнучких та справедливих підходів до вимірювання успішності здобувачів [1]. Декілька ключових тенденцій у зміні форматів оцінювання включають: формувальне оцінювання, індивідуальні завдання, створення портфоліо, компетентнісне оцінювання, тестування за змістом, електронне та онлайн оцінювання, оцінювання м'яких навичок. Ці тенденції в оцінюванні спрямовані на створення більш адаптивного та справедливого підходу, який враховує індивідуальність кожного здобувача та сприяє його глибшому розумінню матеріалу та розвитку необхідних навичок.

Висновки. Таким чином, вказані сучасні тенденції відображають не лише технологічний розвиток суспільства, а й глобальні зміни в ньому, які впливають на розвиток фундаментальної науки, культурних цінностей, демократичних і гуманістичних ідеалів громадянського суспільства та розвиток педагогічної освіти в цілому.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонюк В.П. Вища освіта України на шляху модернізації. Бізнес Інформ. 2019. № 4. С. 198–204.
2. Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей за матеріалами II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 травня 2022 р., м. Мукачеве). Мукачеве : Вид-во МДУ, 2022. 495 с.
3. Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки: матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Київ, 2020. 428 с.
4. Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки: матеріали VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 22 вересня 2021 р.). Київ, 2021. 111 с.
<https://ips.ligazakon.net/document/NT4188>

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Козловець Дмитро Міграційні настрої молоді Житомирської області (за результатами опитування)	3
Мазило Сніжана Географічні аспекти змін опадів під впливом глобального потепління	6
Романенко Вікторія Міжрегіональні особливості зміни кліматичних показників на території України	10
Чорний Дмитрій Вплив бойових дій на здоров'я дітей	14

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ, ІНФОРМАТИКА

Босик Тетяна STEM-підхід на уроках інформатики з LEGO Education	18
Бугасць Наталія Поняття про Data Science та процес інтелектуального аналізу даних	21
Гірс Нікіта Інноваційні підходи до програмної реалізації задач автоматизації роботи будівельної організації.....	25
Лазакович Євген Оптимізація backend-частини web-застосунку для обробки поселення в гуртожиток: використання сучасних фреймворків	28
Лахно Анастасія Характеристика систем автоматизації готелей	29
Лимаренко Дар'я Чат-боти в освіті: інтелектуальний потенціал та програмна реалізація	31
Мандрика Юрій Оптимізація управління IT-проектами: основні принципи і можливі інструменти для розробки гнучкої системи на основі Канбан	34
Мельник Максим Засоби для створення онлайн підручників	38
Муліка Максим Аналіз сучасних трендів вебсайтів	43
Пономаренко Захар Використання віртуальних дошок на уроках математики.....	49
Стовбуха Ростислав Оптимізація вебінтерфейсу для візуалізації поселення у гуртожитку: порівняльний аналіз розмітки та вибір оптимального підходу.....	53
Циганков Андрій Використання байт-коду в інтерпретованій мові програмування	56
Чорний Дмитрій Вплив бойових дій на здоров'я дітей	58
Hu Dahui Programming in FLEX PDE for computer modelling of complex systems and processes.....	58
Zhang Wei Effective learning models for distance education learners.....	59

ІСТОРІЯ, ПРАВО, ПОЛІТОЛОГІЯ

Башук Катерина Повномасштабне вторгнення та освіта: виклики та перспективи.....	62
Головенець Дар'я Меценатство українського жіноцтва в роки Великої війни (1914–1918 рр.)	64
Горда Марія Соціально-правовий статус жінки в Київській Русі за матеріалами Церковного статуту Ярослава Мудрого	67
Іваницький Дмитро Вивчення проблематики Другої світової війни на уроках історії в 10–11 класах у науковому доробку українських істориків	71
Компанець Андрій Причини виникнення та розвитку сепаратистських рухів в країнах Європи та світу в другій половині XX на початку XXI ст.	73
Охріменко Карина Використання артилерії в середині XVII ст. за часів Б. Хмельницького.....	79
Полонець Дарина Поширення вогнепальної зброї і Японії періоду Сенгоку	81
Полонець Дарина Структура та діяльність козацької розвідки за часів Богдана Хмельницького.....	84
Сафонова Тетяна Кохання в житті Івана Мазепи	86
Чаленко Валентин Дослідження викладання історії Великобританії у навчальних програмах та підручниках в шкільному курсі для 10-11 класів	90
Шаповал Єгор Молодіжна рада в Ніжині: історія та сьогодення	95

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ПЕРЕКЛАД, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ЖУРНАЛІСТИКА

Дусь Олександр Чутки та плітки на сторінках телеграм-каналу «Труха. Україна».....	100
Іванченко Юлія Оцінка новинного сайту Деснянської територіальної громади Чернігівської області на інформативність	102
Савчук Олена Часопис «Українська хата» як осередок зародження конфронтованих ідей молодіжного літературного руху української інтелігенції початку ХХ століття.....	103

ІНОЗЕМНІ МОВИ

Гречко Олена Підвищення міжкультурної обізнаності старшокласників засобами ситкомів ..	106
Дворник Вероніка Bridging the gap in English grammar proficiency with online educational games in high school	108
Тименко Катерина Developing lexical competence in high school students through the use of vocabulary learning apps	112

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Бабич Юлія Зберігання родинного зв'язку та соціальна адаптація військовослужбовців у сімейному середовищі.....	115
Бабін Юлія Сучасний погляд на педагогічні ідеї М. Ф. Квінтіліана.....	118
Бердник Каріна Використання гуманістичних та індивідуальних підходів у навчанні в педагогічній спадщині М. Ф. Квінтіліана	120
Богун Вікторія Задоволеність шлюбом в сім'ях військовослужбовців	121
Боженко Аліна Питання виховання та навчання в працях М. Ф. Квінтіліана.....	126
Будакова Аліна Виклики та перспективи розвитку молодіжних субкультур у сучасному світі	127
Булина Євгеній Сучасний досвід методики М. Монтесорі.....	131
Бурова Вікторія Психологічний аналіз життєвих ситуацій особистості.....	133
Венгер Алла Теоретичні основи проблеми організації спільної діяльності дітей 6-7 років	135
Гемба Катерина Методика М. Монтесорі – інноваційний підхід до виховання дитини.....	138
Голюшева Анна Розвиток гуманістичних ідей виховання в педагогічних поглядах представників епохи Відродження	139
Димитрова Тетяна Психологічні особливості гаджет-адикції у дітей молодшого шкільного віку.....	142
Добровіцька Людмила Копінг-стратегії у осіб з різною морально-ціннісною та духовною спрямованістю	145
Єрофєєва Тетяна Організаційна структура закладу загальної середньої освіти як запорука ефективної взаємодії та взаємозалежності усіх ланок управління	147
Жегет Юлія Теоретичні аспекти дослідження проблеми мотивації вибору професії	150
Зачепило Богдан Особливості шкільного та сімейного виховання за часів Київської Русі..	151
Іванова Марія Робота з тілесністю як метод покращення психологічного здоров'я особистості	153
Іванова Олена Причини «професійного вигорання» соціальних працівників в умовах воєнного стану	157
Іванько Марина Проблема самореалізації особистості. Невизначеність молоді в професії	160
Кабацюра Людмила Психологія шлюбно-сімейних відносин в умовах воєнного стану.....	163
Кадикова Анна Виховання любові до рідного слова за В. О. Сухомлинським («Серце віддаю дітям»).....	166
Калініченко Микола Шкільне і сімейне виховання за часів Київської Русі. Сучасний погляд	167
Калюжна Аліна Особливості адиктивної поведінки підлітків.....	168
Кіча Алла Сутність та функції науково-методичної роботи в закладах загальної середньої освіти	171
Клименко Юлія Сучасне моральне виховання за Я. А. Коменським.....	175

Костенко Владислава Сучасний погляд на систему виховання джентльмена за Дж. Локком. (Аналіз твору «Думки про виховання»).....	177
Котик Світлана Професійне вигорання вчителів	178
Кривуш Маргарита Структура екологічної компетентності молодших школярів.....	181
Кривчук Макарій Питання виховання та навчання в працях М. Ф. Квінтіліана	183
Кримська Євгенія Особливості впровадження методики М. Монтесорі в сучасний освітній процес.....	186
Лук'яненко Микола Особливості функціонування фізкультурних організацій в сучасних умовах.....	188
Mai Zhenlung Personal and professional development of teachers in the continuous teacher education system of China	190
Майстрат Марія Готовність керівника закладу загальної середньої освіти до управління ризиками	192
Мархай Ольга Здоров'язбережувальний урок як форма освітньо-виховної взаємодії в освітньому середовищі початкової школи.....	197
Михайліченко Даша Досвід класичної риторики та система виховання оратора в працях М. Ф. Квінтіліана	200
Михайлова Олександра Проблема сімейного виховання у творах Г. Сковороди (на основі аналізу твору «Вдячний Еродій»)	202
Нагорська Євгенія Сучасна освіта в найрозвиненіших країнах світу (Швеція).....	203
Ніколенко Тетяна Психологічні засади волонтерського руху в загальноосвітніх закладах із залученням дітей та підлітків.....	205
Ожог Вікторія Сучасний погляд на основні дидактичні принципи в педагогічній спадщині Я. А. Коменського	208
Пантюх Тетяна Зміни життєвих сенсів у похилому віці	210
Пей Ян Формування ціннісного ставлення особистості до здоров'я в умовах закладу освіти: теоретичний аспект	213
Полоз Оксана Роль світоглядних установок у виборі стратегій подолання стресових ситуацій у сучасному суспільстві.....	217
Руденко Людмила Актуальність педагогічних поглядів Я. А. Коменського на моральне виховання у сучасній освітній системі.....	220
Самар Домніка Психологія жіночого щастя	221
Семирій Анна Комплексний підхід до принципів та методів навчання у праці Я. А. Коменського «Велика дидактика»	223
Сененко Марія Основні дидактичні принципи в педагогічній спадщині Я. А. Коменського. Значення для сьогодення	224
Стрижак Вероніка Проблема виховання гармонійно розвинутої особистості в романі Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель»	225
Тимченко Ольга Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій та їх роль у розвитку ціннісного ставлення особистості до світу.....	227
Тичина Світлана Діагностика рівня сформованості комунікативних навичок дітей з ООП в освітньому просторі ЗСО	230
Тишкевич Наталія Гармонійні стосунки батьків як чинник особистісного розвитку дитини.....	233
Урлапова Ангеліна Філософські основи педагогічних ідей Г. Сковороди (на основі аналізу «Вдячний Еродій»)	236
Чжан Ігун Конфліктологічна компетентність майбутнього керівника закладу освіти як складова його професійної компетентності	238
Шимчук Анна Й. Г. Песталоцці про роль і місце вчителя у формуванні особистості.....	241
Юрчак Катерина Чинники реалізації потреби у саморозвитку особистості в умовах війни..	243
Юрченко Анна Й. Г. Песталоцці про роль і місце вчителя у формуванні особистості.....	247
Олексієнко Анна Сучасні тенденції розвитку педагогічної освіти в умовах трансформаційних змін.....	248